32

10
2-g
32

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
10
2.C
27

IV 2 26
M.2

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

3 5.20

CHRISTIANI KORTHOLTI,

S. Theol. D. Prof. Primar. & Pro-
Cancellarii Acad. Kilon.

DE PERSECUTIONIBUS ECCLESIÆ PRIMÆVÆ SUB IMPERATORIBUS ETHNICIS, LIBER.

KILONI,
Typis & ſumptibus, Joachimi Reumanni,
Acad. Typogr. cIɔ Iɔc LXXXIX.

Digitized by Google

Digitized by Google

SERENISSIMO PRINCIPI ET

DOMINO,

DN. FRIDERICO,

HEREDI NORVAGIÆ, DUCI SLESVICI, HOLSATIÆ, STORMARIÆ AC DITHMARSIÆ, COMITI IN OLDENBURG ET DELMENHORST;

DOMINO MEO CLEMENTISSIMO,

FELICIA OMNIA!

QVod olim Salvator prædixerat, Sereniſſime Princeps, Domine clementiſſime, ne inferor

Digitized by Google

ferorum quidem portas adverſus Eccleſiam valituras eſſe, ei quam accurate eventus reſponderit, non aliunde rectius quam ex primævorum Martyrum hiſtoria conſtare poteſt. Perſvaſum erat Ethnicis, cruciatuum multitudine & acerbitate religionem deleri poſſe Chriſtianam. Hinc, (liceat repetere, occaſione hac, quibus jam alibi varia ſanctis illis Dei militibus conſtitui ſolita ſuppliciorum genera ſummatim expreſſimus) igne & aquâ, gladio & cruce, in CHRISTI cultores ſæviebatur, leopardis, urſis, tauris, leonibus, vivi illi objiciebantur, in oleum bulliens mittebantur, ſuper crate ferrea aſſabantur, candenti pectine & novaculis lacerabantur, caudis equorum alligati per ſtrata viarum reſupini trahebantur, reflexis arborum ramis alligabantur, ut, iis pro indole ſua cum impetu diffuſis diſtractiſque, ipſi una diſtraherentur, in eqvuleo torqvebantur, in Phalaridis tauro mugiebant, ſuper teſtulas nudo corpore volutabantur, nudatis pedibus ſuper prunas ambulabant, plumbo ac pice fervente perfundebantur, palis ſuffigebantur, obterebantur ponderibus, in profluentem demergebantur, ex altiſſimis locis præcipitabantur, laminis candentibus excruciabantur, uno pede aut brachio ſuſpendebantur, melle peruncti in ardentiſſimo Sole muſcis & culicibus nudi exponebantur. Verumtamen hæc aliaque tormenta innumera, quæ vel Buſiridi in

di in mentem nunquam veniſſent, tanta animi fortitudine, tanta alacritate exhauſerunt priſci illi divinæ veritatis teſtes, ut, ſimul ſententia in priores pronunciata eſſet, aliunde alii ad Judicis tribunal accurrerent, ſeque in necem adeo atrocem, ſolo Christi amore, offerrent, acerrima etiam cruciamenta pro nihilo putantes, cumque gaudio & tripudiis ad mortem feſtinantes. Tantum videlicet abfuit, ut tyrannide iſta in rem conferre potuerint Pagani ſuum illud: *Chriſtiani non ſint! Chriſtiani tollantur! Non licet eſſe vos! Tolle Atheos!* ut potius oggeſſerit heic ipſis ex re & vero Tertullianus: *Nec quidquam proficit exquiſitior quæque crudelitas veſtra; illecebra eſt magis: ſectæ plures efficimur, quoties metimur a vobis. Semen eſt ſanguis Chriſtianorum.* Et nihilo tamen ſecius adeo firmiter profanorum animis inhærebat opinio, penitus ex orbe eliminatum iri tandem nomen Chriſtianum, ut ipſum etiam tempus, quo futurum id eſſet, definire haud dubitarent; puta poſt annorum CCCLXV decurſum, uti Auguſtinus annotavit, & ante eum, tametſi ipſo anno non ita clare expreſſo, Gregorius Nazianzenus. Qui Paganis heic inſultans, *Ubi*, inquit, *illa adverſus Chriſtianos oracula, & minæ, noſtrique ad præſtitutum diem, etiam ad ipſum usque nomen, oppreſſio? Evanuerunt omnia: falſa ſunt, diffluxerunt, ſomno ſimiles extiterunt impiorum*

jactationes. Nempe ita triumpharunt de tot hoſtibus & perſecutoribus, de tot inſidiis & calumniis, Chriſtiani, ut tandem κρατοῦντες inde, ſive *prævalentes*, ipſorumque religio ἡ κρατοῦσα δόξα, Gentilibus diceretur, obſervante alicubi illuſtribusque teſtimoniis firmante doctiſſimo Valeſio. Quæ vero ipſorum victoria quam cruenta atque luctuoſa fuerit, ut jam ſupra tribus quaſi verbis indicavimus, ita pluribus oſtendit noſter hic de Perſecutionibus liber; in eo occupatus unice, ut bella Domini, quæ generoſi illi Eccleſiæ veteris athletæ pro Christi gloria præliati ſunt, cum cura deſcribat, & illuſtriora ſanctorum certaminum exempla religioſo lectori pie conſideranda proponat.

Eum vero Tuis celſiſſimis manibus offerre ut auſim, Sereniſſime Princeps, non una ratione moveor. Cimbriam natale ſolum agnoſco. Prima pietatis & artium fundamenta Slesvigæ jeci, quando ex contigua ei fere Gottorpienſi arce feliciter res patriæ moderabatur glorioſiſſimæ recordationis Princeps, Dominus Avus Tuus, Tibi, Domine, ὁμώνυμος, maximus ille FRIDERICUS: cujus immortale nomen per Aſiam non minus tunc, & præcipue Persiam, quam per Europam ante pridem, fa-

ctis

Digitized by Google

ctis conatibusque auguſtis celebrari cœperat. Cumque jam exteris Academiis operam addixiſſem, inde evocatum me, patriis inſervire commodis voluit, ubi primum caput erigeret Kilonienſis hic Parnaſſus, inclytus ejus fundator, Sereniſſimus Parens Tuus, Dn. CHRISTIANUS ALBERTUS, Princeps ac Dominus noſter clementiſſimus. Qui & meos ibi exantlatos labores Academicos ſingulari adeo gratia conſtanter ex eo eſt proſeqvutus, ut, niſi quavis data occaſione id profiterer, tantamque benignitatem publice etiam deprædicarem, mortalium ingratiſſimum bonorum omnium judicio me eſſe oporteret. Tot proinde nominibus domui Cimbricæ obſtrictus, eccui potius quam Tibi, Sereniſſime Princeps, librum hunc meum nuncupem; quem in ſingulare ejus ornamentum, futuramque patriæ proſperitatem, glorioſiſſimorum majorum virtutibus ſuccreſcere, perſpicuis adeo minimeque fallacibus indiciis edocemur? Age igitur, excipe opuſculum iſtud meum vultu ſereno, Sereniſſime Domine, & numquam intermoritura gratia Muſas noſtras complectere. Imitare veteres illos heroas, Alexandrum M. Octavium Auguſtum, ſimilesque viros Principes, quos certatim inſcriptos ſibi oblatosque varii argumenti commentarios hilari fronte acceptaſſe, eorumque conditores

ſingu-

ſingulari clementia dignatos fuiſſe novimus. Sic Te incolumem ſemper florentemque præſtet, ſic omnigena Te felicitate cumulet, quæque ad corporis pariter & animæ commoda ſpectant abundantiſſime largiatur benignum Numen! Scribo in Academia, quæ Kilonii Holſatorum eſt, Chriſtian-Albertina, pridie Kal. Septembr. anni CIↃ IↃC LXXXIIX.

SEREN. T.

humillima animi ſubmiſſione colens

CHRISTIANUS Kortholt/ D.

PRÆ-

Digitized by Google

PRÆLIMINARIA,

DE

PERSECUTIONIBUS ECCLESIÆ APOSTOLICÆ.

CONSPECTUS.

I. *Diabolus ſemper Chriſto inſidiatus eſt hujusq; Eccleſiæ.*
II. *Perſecutio Apoſtolorum.*
III. *Perſecutio ſub Claudio.*
IV. *Locus Act. 18, 2. expenſus.*
V. *Tiberius Chriſti ἀποθέωσιν meditatus eſt.*
VI. *Perſecutiones publicæ ſub Imperatoribus Ethnicis quot & quænam.*

I.

Diabolus ſemper Chriſto inſidiatus eſt hujusque Eccleſiæ.

N*Aturale eſt, & odiſſe quem timeas, & quem metueris, infeſtare, ſi poſſis;* ait apud Minucium Felicem Octavius Januarius. Verum id eſſe, inter alios ſuo docet exemplo antiquus ille ſerpens infernalis. Quamprimum ſcilicet is ſenſerat, capitis ſui contritorem, toties & tam

Digitized by Google

tamdiu orbi promiſſum, totque piorum votis ac ſuſpiriis expetitum, nunc tandem adeſſe, vah, quanto odio adverſus eum exarſit! quanto id egit conatu, ut hunc mortalium redemptorem peſſum daret & opprimeret! Vix mundum ingreſſus erat Christus, quando inſidias ei ſtruebat Satanas per organon ſuum Herodem Magnum, Antipatri filium: qui, vaferrimum de ipſo tollendo conſilium iniens, omnes terræ Bethlehemiticæ infantes bimulos truculento ferro transverberavit, martyrumque innocentium ſanguine crudeles manus fœdavit; uti tradit Evangeliſta Matthæus cap. II, 16. Quamquam vero iſta vice ſpe ſua excidebat Cacodæmon, puerulo Jesu fuga ſibi conſulente, nihilo tamen ſegnius poſtmodum in eam curam & cogitationem incubuit, ut voti ſui aliquando fieret compos; indeque Herodem Antipam, Magni illius filium, quin univerſam Judæorum cohortem, adverſus Dominum noſtrum, munere ſuo, ad quod a Patre miſſus erat, ſtrenue fungentem, excitavit, nec prius quievit, quam ſub Procuratore Judææ Pontio Pilato in crucem actus is foret & ignominioſiſſima morte affectus.

Perſecutio Chriſti. *Luc. 13, 31.*

II. Imo ne ſic quidem capitalis inimicitiæ odiique internecini finis fuit. Cum enim, ſublato jam e mortalium conſortio Salvatore, Apoſtoli aliique diſcipuli doctrinam illius non ſine inſigni fructu fervide propagarent, eique, additis etiam miraculis, intrepidi teſtimonium perhiberent, memores ſcilicet mandati Dominici, Matth. XXIIX, 19. Actor. I, 8. Satanæ impulſu *ſurrexit Pontifex maximus, & omnes qui cum eo erant, quæ eſt hæreſis Sadducæorum, & injecerunt manus in Apoſtolos, poſueruntque*

Perſecutio Apoſtolorum.

eos

Digitized by Google

eos in cuſtodia publica, moxque *iisdem caſis mandarunt, ne loquerentur in nomine* J*ESU*; ut habent Acta Apoſtolica cap. V, 17. 18. 40. quæ & capitibus proxime ſequentibus narrant, quomodo Stephanus, ex ſeptem Diaconis unus, a Judæis, quibus heroico plane ſpiritu, quod homines duri cervice, & incircumciſi corde ac auribus, ſemper Spiritui ſancto obniterentur, exprobraverat, ejectus e civitate ſit, lapidibusque obrutus, & ita Evangelii protomartyr factus. Circa idem tempus, Saulo inprimis auctore, tanta adverſus ceteros quoque fideles perſecutio excitata eſt, ut univerſa pene Jeroſolymitana Eccleſia in exilium pelleretur, memorantibus iterum Actis cap. VIII, 1. ſeqq. *Perſecutio Eccleſiæ Hieroſolymitanæ.* Etſi vero, poſtquam miraculo ad fidem Chriſti converſus erat Saulus, Eccleſiæ per totam Judæam, Galilæam, & Samariam, pax ad tempus obtigit, Act. IX, 31. non longe poſt tamen Agrippa Major, Herodis M. ex Ariſtobulo nepos (quem Herodem vocant Acta) aliquos ex Eccleſia male accepit, & Jacobum, fratrem Johannis, qui ob priorem vocationem Major dictus eſt, gladio interemit. Ibi (ut obiter id notemus) hæc habet Euſebius, Hiſtor. Eccleſ. lib. II, cap. IX: *Jacobi martyrium.* Περὶ τούτου ὁ Κλήμης τοῦ Ἰακώβου καὶ ἱστορίαν μνήμης ἀξίαν ἐν τῇ τῶν ὑποτυπώσεων ἑβδόμῃ παρατίθεται, ὡς ἐκ παραδόσεως τῶν πρὸ αὐτοῦ φάσκων· ὅτι δὴ ὁ εἰσαγαγὼν αὐτὸν εἰς δικαστήριον, μαρτυρήσαντα αὐτὸν ἰδὼν, κινηθεὶς ὡμολόγησεν, εἶναι καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν χριστιανόν. συναπήχθησαν οὖν ἄμφω, φησί· καὶ κατὰ τὴν ὁδὸν ἠξίωσεν ἀφεθῆναι αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Ἰακώβου· ὁ δὲ ὀλίγον σκεψάμενος, εἰρήνη σοι, εἶπε, καὶ κατεφίλησεν αὐτόν. Καὶ οὕτως ἀμφότεροι ὁμοῦ ἐκαρατομήθησαν. *De hoc Jacobo rem prorſus memoria dignam refert Clemens in ſeptimo Inſtitutionum libro, prout eam a majo-*

ribus acceperat. Ait enim, eum, qui Jacobum judicio obtulerat, cum illum vidiſſet Christi *fidem libere confitentem, commotum viri conſtantia, ſe quoque Chriſtianum eſſe affirmaſſe. Ambo igitur, ait, ſimul ad ſupplicium ducti ſunt. Cumque inter eundum rogaſſet Jacobum comes, ut ſibi veniam daret, pauliſper moratus Jacobus, Pax tibi, inquit, ſtatimque illum oſculatus eſt. Ita ſimul ambo capite truncati interiere.* Idem porro Agrippa Petrum, quem ob inſtans Paſchatis feſtum ſtatim occidere non poterat, in vincula conjecit, interfecturus poſtmodum, niſi divina providentia ea ipſa nocte miniſterio Angeli ex carcere Apoſtolum liberaſſet, Act. xii, 1. ſeqq. Sed & in Paulum ac Barnabam perſecutio excitata eſt Antiochiæ, Act. xiii, 50. Iconiique & Lyſtræ, Act. xiv, 5. 19. in Paulum & Sylam Philippis, Act. xvi, 19. ſeqq. Theſſalonicæ & Berœæ, Act. xvii, 5. 13. in Paulum ſolum Athenis, Act. xvii, 19. ſeqq. Corinthi, Act. xiix, 12. ſeqq. Epheſi, Act. xix, 23. ſeqq. Ieroſolymis, Act. xxi, 27. ſeqq. xxii, 22. ſeqq. xxiii, 2. ſeqq. Cæſariæ, Act. xxiv, 5. ſeqq. xxv, 7:

Perſecutio adverſus Paulum, Barnabam, & Sylam.

Perſecutio ſub Claudio.

iii. Referri huc poſſe videtur & illa perſecutio, qua Tib. Claudius Chriſtianos Roma expulit. Quamquam enim Suetonius in vita Claudii, cap. xxv, de *Judæis*, quod urbe ſint ejecti ab Imperatore, affirmat; quia tamen addit, ideo fuiſſe ejectos, quod impulſore Chresto (ita Salvatorem noſtrum perperam olim ab iis, qui veram vocis originationem ignoraverint, appellatum eſſe, notamus ad Juſtinum M. pag. 54.) aſſidue tumultuati ſint, veriſimile fit, de Chriſtianis loqui Hiſtoricum, aut ſaltim nomen Judæorum ita accipere, ut eo Chriſtiani etiam comprehendantur.

Chreſtus pro Chriſto.

Digitized by Google

dantur. Inſolens enim non eſſe vetuſtis ſcriptoribus, ut ſignificatu tam laxo vocabulum hoc uſurpent, oſtendimus libro I de Calumniis Paganorum in Chriſtianos veteres, cap. III, 6. ſeqq. Certe Paulus Oroſius, Hiſtoriæ ſuæ libro VII, cap. VI, de Judæorum ejectione, cujus Suetonius meminit, *Anno*, inquit, *ejuſdem* (Claudii) *nono expulſos per Claudium urbe Judæos, Joſephus refert* (in hodiernis Joſephi codicibus tale nihil reperitur) *Sed me magis Suetonius movet, qui ait hoc modo: Claudius Judæos impulſore Chriſto aſſidue tumultuantes Roma expulit. Quod, utrum contra Chriſtum tumultuantes Judæos coërceri & comprimi juſſerit, an etiam Chriſtianos ſimul, velut cognatæ religionis homines, voluerit expelli, nequaquam diſcernitur.* Centuriatores Magdæburgici Cent. I, lib. II, cap. III: *Suetonius in vita Claudii ait, Claudium Judæos, impulſore Chriſto aſſidue tumultuantes, Roma expuliſſe. Licet autem inde conjicere, Chriſtianos ſimul exilio mulctatos eſſe. Et forte ea fuit hujus ſævitiæ occaſio, quod Judæi Romæ degentes ita ferociter ſe oppoſuerunt Chriſtianis, a quibus ſe falſitatis coargui, & univerſam ſuam religionem deſtrui cernebant, ut ſeditiones etiam quaſdam non ſint veriti contra eos concitare; cui rei volens Claudius obviam ire, ex urbe omnes removendos eſſe cenſuit.* Baronius in Annalibus Eccleſiaſticis, ad ann. LI, I. *Quoniam prædicantes Apoſtoli fidem Chriſti, nullo in populo vehementius, quam a Judæa gente, ſunt impugnati, haud dubium eſt, eoſdem adverſus Petrum, Romæ Evangelium prædicantem, illudque in dies magis inter Gentiles etiam propagantem, turbas ſæpius concitaſſe; rurſumque alios Chriſtianæ religioni ſtudentes eiſdem fortiter reſtitiſſe. Sicque invicem altercantibus,*

Judæorum appellatione etiam Chriſtiani interdum comprehenduntur.

culis Chriſti per Pilati literas certior factus, eundem in Deorum numerum recipere decrevit, atque hoc nomine, quæ de ipſo ex Palæſtina acceperat, ad Senatum detulit, *cum prærogativa ſuffragii ſui*, veluti Tertullianus cap. v Apologetici loquitur; hoc eſt, ut Franciſcus Zephyrus προφθάσας, *non ut ex eorum* (Senatorum) *ſententia, quid ſibi faciendum ſuper hac re eſſet, videret, ſed ut ſua illi ſententiæ ſubſcriberent & aſſentirentur: ipſe enim jus omne ſua prærogativa jam in dedicationem contulerat.* Interim quia *vetus erat decretum, ne quis Deus ab Imperatore conſecraretur, niſi a Senatu probatus*, ut rurſum Tertullianus ait citato loco, & lib. I ad Nationes cap. x, Senatus, quod hæc lex violata eſſet, nec ipſe prius Christi conſecrationem approbaſſet, deſiderio Tiberii ſatisfacere recuſavit. Nihilo tamen ſecius *Cæſar*, dicente Tertulliano, *in ſententia manſit, comminans periculum accuſatoribus Chriſtianorum.* Repetit hæc ex Tertulliano Euſebius Hiſtor. Eccl. lib. II, cap. II, & in Chronico ad ann. Tiberii XXII. Eadem, etſi paulo aliter, Chryſoſtomus habet homil. XXVI in II ad Corinthios, & homil. LXVI, ad pop. Antioch. Cui præterea junge heic Gregorium Turonenſem, Hiſtor. lib. I, cap. XXIV, & inprimis Oroſium; qui lib. VII, cap. IV, ita hanc in rem ſcribit: *Poſtquam paſſus eſt Dominus Christus, atque a mortuis reſurrexit, & diſcipulos ad prædicandum dimiſit, Pilatus, Præſes Palæſtinæ provinciæ, ad Tiberium Imperatorem atque ad Senatum retulit de paſſione & reſurrectione Christi, conſequentibusque virtutibus, quæ vel per ipſum palam facta fuerant, vel per diſcipulos ipſius in nomine ejus fiebant, & de eo, quod, certatim creſcente plurimorum fide,*

Deus

Digitized by Google

DEUS crederetur. Tiberius eum ſuffragio magni favoris retulit ad Senatum, ut CHRISTUS Deus haberetur. Senatus, indignatione motus, cur non ſibi prius ſecundum morem delatum eſſet, ut de ſuſcipiendo cultu prius ipſe decerneret, conſecrationem Chriſti recuſavit, edictoque conſtituit, exterminandos eſſe urbe Chriſtianos; præcipue cum & Sejanus, Præfectus Tiberii, ſuſcipiendæ religioni obſtinatiſſime contradiceret. Tiberius tamen edicto accuſatoribus Chriſtianorum mortem comminatus eſt. Ita Oroſius. In cujus tamen narratione nonnihil deſiderat Joh. Gerh. Voſſius diſſert. de Annis paſſionis Dominicæ, ad th. XXIV, & comment. ad epiſtolam Trajani de Chriſtianis, pag. 83. ac Franc. Balduinus comm. ad edicta veterum Principum Rom. de Chriſtianis, ſub init.. In annorum quoque Tiberii numero aberaſſe heic Euſebium & Hieronymum, oſtendit Samuel Petitus, diatr. de Jure, Principum edictis Eccleſiæ quæſito, cap. III. cui adde Baronium, ad ann. XXXIII, 48.

Perſecutiones publicæ ſub Impp. Ethnicis quot & quænam.

VI. Utut autem hæc ita ſe habeant, non longe poſt tamen totus orbis & orcus in Chriſtianorum perniciem inſurrexere, quando videlicet Imperatores Romani, Ethnicæ ſuperſtitioni adhuc addicti, auctoritate publica atrociſſimas adverſus eos excitarunt perſecutiones. Cujusmodi communiter numerantur decem; ſic ut prima ſub Nerone, ſecunda ſub Domitiano, tertia ſub Trajano, quarta ſub Antonino Pio, quinta ſub Severo, ſexta ſub Maximino, ſeptima ſub Decio, octava ſub Valeriano, nona ſub Aureliano, decima ſub Diocletiano & Maximiano contigiſſe dicatur, (tametſi, quid circa numerationem hanc monendum ſit, & num per omnia ſatis recte

culis Chriſti per Pilati literas certior factus, eundem in Deorum numerum recipere decrevit, atque hoc nomine, quæ de ipſo ex Palæſtina acceperat, ad Senatum detulit, *cum prærogativa ſuffragii ſui*, veluti Tertullianus cap. v Apologetici loquitur; hoc eſt, ut Franciſcus Zephyrus παραφράζει, *non ut ex eorum* (Senatorum) *ſententia, quid ſibi faciendum ſuper hac re eſſet, videret, ſed ut ſuæ illi ſententiæ ſubſcriberent & aſſentirentur: ipſe enim jus omne ſua prærogativa jam in dedicationem contulerat.* Interim quia *vetus erat decretum, ne quis Deus ab Imperatore conſecraretur, niſi a Senatu probatus*, ut rurſum Tertullianus ait citato loco, & lib. i ad Nationes cap. x, Senatus, quod hæc lex violata eſſet, nec ipſe prius Christi conſecrationem approbaſſet, deſiderio Tiberii ſatisfacere recuſavit. Nihilo tamen ſecius *Cæſar*, dicente Tertulliano, *in ſententia manſit, comminans periculum accuſatoribus Chriſtianorum.* Repetit hæc ex Tertulliano Euſebius Hiſtor. Eccl. lib. ii, cap. ii, & in Chronico ad ann. Tiberii xxii. Eadem, etſi paulo aliter, Chryſoſtomus habet homil. xxvi in ii ad Corinthios, & homil. lxvi, ad pop. Antioch. Cui præterea junge heic Gregorium Turonenſem, Hiſtor. lib. i, cap. xxiv, & inprimis Oroſium; qui lib. vii, cap. iv, ita hanc in rem ſcribit: *Poſtquam paſſus eſt Dominus Christus, utque a mortuis reſurrexit, & diſcipulos ad prædicandum dimiſit, Pilatus, Præſes Palæſtinæ provinciæ, ad Tiberium Imperatorem atque ad Senatum retulit de paſſione & reſurrectione Christi, conſequentibusque virtutibus, quæ vel per ipſum palam factæ fuerant, vel per diſcipulos ipſius in nomine ejus fiebant, & de eo, quod, certatim creſcente plurimorum fide,*

Deus

DEUS crederetur. Tiberius cum ſuffragio magni favoris retulit ad Senatum, ut CHRISTUS Deus haberetur. Senatus, indignatione motus, cur non ſibi prius ſecundum morem delatum eſſet, ut de ſuſcipiendo cultu prius ipſe decerneret, conſecrationem Chriſti recuſavit, edictoque conſtituit, exterminandos eſſe urbe Chriſtianos; præcipue cum & Sejanus, Præfectus Tiberii, ſuſcipiendæ religioni obſtinatiſſime contradiceret. Tiberius tamen edicto accuſatoribus Chriſtianorum mortem comminatus eſt. Ita Oroſius. In cujus tamen narratione nonnihil deſiderat Joh. Gerh. Voſſius diſſert. de Annis paſſionis Dominicæ, ad th. XXIV, & comment. ad epiſtolam Trajani de Chriſtianis, pag. 83. ac Franc. Balduinus comm. ad edicta veterum Principum Rom. de Chriſtianis, ſub init.. In annorum quoque Tiberii numero aberaſſe heic Euſebium & Hieronymum, oſtendit Samuel Petitus, diatr. de Jure, Principum edictis Eccleſiæ quæſito, cap. III. cui adde Baronium, ad ann. XXXIII, 48.

VI. Utut autem hæc ita ſe habeant, non longe poſt tamen totus orbis & orcus in Chriſtianorum perniciem inſurrexere, quando videlicet Imperatores Romani, Ethnicæ ſuperſtitioni adhuc addicti, auctoritate publica atrociſſimas adverſus eos excitarunt perſecutiones. Cujusmodi communiter numerantur decem; ſic ut prima ſub Nerone, ſecunda ſub Domitiano, tertia ſub Trajano, quarta ſub Antonino Pio, quinta ſub Severo, ſexta ſub Maximino, ſeptima ſub Decio, octava ſub Valeriano, nona ſub Aureliano, decima ſub Diocletiano & Maximiano contigiſſe dicatur, (tametſi, quid circa numerationem hanc monendum ſit, & num per omnia ſatis recte *Perſecutiones publicæ ſub Impp. Ethnicis quot & quænam.*

culis Chriſti per Pilati literas certior factus, eundem in Deorum numerum recipere decrevit, atque hoc nomine, quæ de ipſo ex Palæſtina acceperat, ad Senatum detulit, *cum prærogativa ſuffragii ſui*, veluti Tertullianus cap. v Apologetici loquitur; hoc eſt, ut Franciſcus Zephyrus παραφράζει, *non ut ex eorum* (Senatorum) *ſententia, quid ſibi faciendum ſuper hac re eſſet, videret, ſed ut ſuæ illi ſententiæ ſubſcriberent & aſſentirentur: ipſe enim jus omne ſua prærogativa jam in dedicationem contulerat.* Interim quia *vetus erat decretum, ne quis Deus ab Imperatore conſecraretur, niſi a Senatu probatus*, ut rurſum Tertullianus ait citato loco, & lib. i ad Nationes cap. x, Senatus, quod hæc lex violata eſſet, nec ipſe prius Christi conſecrationem approbaſſet, deſiderio Tiberii ſatisfacere recuſavit. Nihilo tamen ſecius *Cæſar*, dicente Tertulliano, *in ſententia manſit, comminans periculum accuſatoribus Chriſtianorum.* Repetit hæc ex Tertulliano Euſebius Hiſtor. Eccl. lib. ii, cap. ii, & in Chronico ad ann. Tiberii xxii. Eadem, etſi paulo aliter, Chryſoſtomus habet homil. xxvi in ii ad Corinthios, & homil. lxvi, ad pop. Antioch. Cui prætereajunge heic Gregorium Turonenſem, Hiſtor. lib. i, cap. xxiv, & inprimis Oroſium; qui lib. vii, cap. iv, ita hanc in rem ſcribit: *Poſtquam paſſus eſt Dominus Christus, utque a mortuis reſurrexit, & diſcipulos ad prædicandum dimiſit, Pilatus, Præſes Palæſtinæ provinciæ, ad Tiberium Imperatorem atque ad Senatum retulit de paſſione & reſurrectione Christi, conſequentibusque virtutibus, quæ vel per ipſum palam facta fuerant, vel per diſcipulos ipſius in nomine ejus fiebant, & de eo, quod, certatim creſcente plurimorum fide,*

Deus

Digitized by Google

Deus crederetur. Tiberius eum ſuffragio magni favoris retulit ad Senatum, ut Christus Deus haberetur. Senatus, indignatione motus, cur non ſibi prius ſecundum morem delatum eſſet, ut de ſuſcipiendo cultu prius ipſe decerneret, conſecrationem Chriſti recuſavit, edictoque conſtituit, exterminandos eſſe urbe Chriſtianos; præcipue cum & Sejanus, Præfectus Tiberii, ſuſcipiendæ religioni obſtinatiſſime contradiceret. Tiberius tamen edicto accuſatoribus Chriſtianorum mortem comminatus eſt. Ita Oroſius. In cujus tamen narratione nonnihil deſiderat Joh. Gerh. Voſſius diſſert. de Annis paſſionis Dominicæ, ad th. xxiv, & comment. ad epiſtolam Trajani de Chriſtianis, pag. 83. ac Franc. Balduinus comm. ad edicta veterum Principum Rom. de Chriſtianis, ſub init.. In annorum quoque Tiberii numero aberaſſe heic Euſebium & Hieronymum, oſtendit Samuel Petitus, diatr. de Jure, Principum edictis Eccleſiæ quæſito, cap. iii. cui adde Baronium, ad ann. xxxiii, 48.

vi. Utut autem hæc ita ſe habeant, non longe poſt tamen totus orbis & orcus in Chriſtianorum perniciem inſurrexere, quando videlicet Imperatores Romani, Ethnicæ ſuperſtitioni adhuc addicti, auctoritate publica atrociſſimas adverſus eos excitarunt perſecutiones. Cujusmodi communiter numerantur decem; ſic ut prima ſub Nerone, ſecunda ſub Domitiano, tertia ſub Trajano, quarta ſub Antonino Pio, quinta ſub Severo, ſexta ſub Maximino, ſeptima ſub Decio, octava ſub Valeriano, nona ſub Aureliano, decima ſub Diocletiano & Maximiano contigiſſe dicatur, (tametſi, quid circa numerationem hanc monendum ſit, & num per omnia ſatis recte

Perſecutiones publicæ ſub Impp. Ethnicis quot & quænam.

culis Chriſti per Pilati literas certior factus, eundem in Deorum numerum recipere decrevit, atque hoc nomine, quæ de ipſo ex Palæſtina acceperat, ad Senatum detulit, *cum prarogativa ſuffragii ſui*, veluti Tertullianus cap. v Apologetici loquitur; hoc eſt, ut Franciſcus Zephyrus προαφέρων, *non ut ex eorum* (Senatorum) *ſententia, quid ſibi faciendum ſuper hac re eſſet, videret, ſed ut ſua illi ſententia ſubſcriberent & aſſentirentur: ipſe enim jus omne ſua prarogativa jam in dedicationem contulerat.* Interim quia *vetus erat decretum, ne quis Deus ab Imperatore conſecraretur, niſi a Senatu probatus*, ut rurſum Tertullianus ait citato loco, & lib. i ad Nationes cap. x, Senatus, quod hæc lex violata eſſet, nec ipſe prius Christi conſecrationem approbaſſet, deſiderio Tiberii ſatisfacere recuſavit. Nihilo tamen ſecius *Ceſar*, dicente Tertulliano, *in ſententia manſit, comminans periculum accuſatoribus Chriſtianorum.* Repetit hæc ex Tertulliano Euſebius Hiſtor. Eccl. lib. ii, cap. ii, & in Chronico ad ann. Tiberii xxii. Eadem, etſi paulo aliter, Chryſoſtomus habet homil. xxvi in ii ad Corinthios, & homil. lxvi, ad pop. Antioch. Cui præterea junge heic Gregorium Turonenſem, Hiſtor. lib. i, cap. xxiv, & inprimis Oroſium; qui lib. vii, cap. iv, ita hanc in rem ſcribit: *Poſtquam paſſus eſt Dominus Christus, utque a mortuis reſurrexit, & diſcipulos ad pradicandum dimiſit, Pilatus, Praſes Palaſtina provincia, ad Tiberium Imperatorem atque ad Senatum retulit de paſſione & reſurrectione Christi, conſequentibusque virtutibus, qua vel per ipſum palam facta fuerant, vel per diſcipulos ipſius in nomine ejus fiebant, & de eo, quod, certatim creſcente plurimorum fide,* Deus

Digitized by Google

Deus crederetur. Tiberius eum ſuffragio magni favoris retulit ad Senatum, ut Christus Deus haberetur. Senatus, indignatione motus, cur non ſibi prius ſecundum morem delatum eſſet, ut de ſuſcipiendo cultu prius ipſe decerneret, conſecrationem Chriſti recuſavit, edictoque conſtituit, exterminandos eſſe urbe Chriſtianos; præcipue cum & Sejanus, Præfectus Tiberii, ſuſcipiendæ religioni obſtinatiſſime contradiceret. Tiberius tamen edicto accuſatoribus Chriſtianorum mortem comminatus eſt. Ita Oroſius. In cujus tamen narratione nonnihil deſiderat Joh. Gerh. Voſſius diſſert. de Annis paſſionis Dominicæ, ad th. xxiv, & comment. ad epiſtolam Trajani de Chriſtianis, pag. 83. ac Franc. Balduinus comm. ad edicta veterum Principum Rom. de Chriſtianis, ſub init.. In annorum quoque Tiberii numero aberaſſe heic Euſebium & Hieronymum, oſtendit Samuel Petitus, diatr. de Jure, Principum edictis Eccleſiæ quæſito, cap. iii. cui adde Baronium, ad ann. xxxiii, 48.

VI. Utut autem hæc ita ſe habeant, non longe poſt tamen totus orbis & orcus in Chriſtianorum perniciem inſurrexere, quando videlicet Imperatores Romani, Ethnicæ ſuperſtitioni adhuc addicti, auctoritate publica atrociſſimas adverſus eos excitarunt perſecutiones. Cujusmodi communiter numerantur decem; ſic ut prima ſub Nerone, ſecunda ſub Domitiano, tertia ſub Trajano, quarta ſub Antonino Pio, quinta ſub Severo, ſexta ſub Maximino, ſeptima ſub Decio, octava ſub Valeriano, nona ſub Aureliano, decima ſub Diocletiano & Maximiano contigiſſe dicatur, (tametſi, quid circa numerationem hanc monendum ſit, & num per omnia ſatis recte

Perſecutiones publicæ ſub Impp. Ethnicis quot & quænam.

Digitized by Google

ribus acceperat. Ait enim, eum, qui Jacobum judicio obtulerat, cum illum vidiſſet CHRISTI *fidem libere confitentem, commotum viri conſtantia, ſe quoque Chriſtianum eſſe affirmaſſe. Ambo igitur, ait, ſimul ad ſupplicium ducti ſunt. Cumque inter eundum rogaſſet Jacobum comes, ut ſibi veniam daret, pauliſper moratus Jacobus, Pax tibi, inquit, ſtatimque illum oſculatus eſt. Ita ſimul ambo capite truncati interiere.* Idem porro Agrippa Petrum, quem ob inſtans Paſchatis feſtum ſtatim occidere non poterat, in vincula conjecit, interfecturus poſtmodum, niſi divina providentia ea ipſa nocte miniſterio Angeli ex carcere Apoſtolum liberaſſet, Act. XII, 1. ſeqq. Sed & in Paulum ac Barnabam perſecutio excitata eſt Antiochiæ, Act. XIII, 50. Iconiique & Lyſtræ, Act. XIV, 5. 19. in Paulum & Sylam Philippis, Act. XVI, 19. ſeqq. Theſſalonicæ & Berœæ, Act. XVII, 5. 13. in Paulum ſolum Athenis, Act. XVII, 19. ſeqq. Corinthi, Act. XIIX, 12. ſeqq. Epheſi, Act. XIX, 23. ſeqq. Ieroſolymis, Act. XXI, 27. ſeqq. XXII, 22. ſeqq. XXIII, 2. ſeqq. Cæſariæ, Act. XXIV, 5. ſeqq. XXV, 7.

Perſecutio adverſus Paulum, Barnabam, & Sylam.

Perſecutio ſub Claudio.

III. Referri huc poſſe videtur & illa perſecutio, qua Tib. Claudius Chriſtianos Roma expulit. Quamquam enim Suetonius in vita Claudii, cap. XXV, de *Judæis*, quod urbe ſint ejecti ab Imperatore, affirmat; quia tamen addit, ideo fuiſſe ejectos, quod impulſore CHRESTO (ita Salvatorem noſtrum perperam olim ab iis, qui veram vocis originationem ignoraverint, appellatum eſſe, notamus ad Juſtinum M. pag. 54.) aſſidue tumultuati ſint, veriſimile fit, de Chriſtianis loqui Hiſtoricum, aut ſaltim nomen Judæorum ita accipere, ut eo Chriſtiani etiam comprehendantur.

Chreſtus pro Chriſto.

dantur. Inſolens enim non eſſe vetuſtis ſcriptoribus, ut ſignificatu tam laxo vocabulum hoc uſurpent, oſtendimus libro I de Calumniis Paganorum in Chriſtianos veteres, cap. III, 6. ſeqq. Certe Paulus Oroſius, Hiſtoriæ ſuæ libro VII, cap. VI, de Judæorum ejectione, cujus Suetonius meminit, *Anno*, inquit, *ejusdem* (Claudii) *nono expulſos per Claudium urbe Judæos, Joſephus refert* (in hodiernis Joſephi codicibus tale nihil reperitur) *Sed me magis Suetonius movet, qui ait hoc modo: Claudius Judæos impulſore Chriſto aſſidue tumultuantes Roma expulit. Quod, utrum contra Chriſtum tumultuantes Judæos coërceri & comprimi juſſerit, an etiam Chriſtianos ſimul, velut cognatæ religionis homines, voluerit expelli, nequaquam diſcernitur.* Centuriatores Magdæburgici Cent. I, lib. II, cap. III: *Suetonius in vita Claudii ait, Claudium Judæos, impulſore Chriſto aſſidue tumultuantes, Roma expuliſſe. Licet autem inde conjicere, Chriſtianos ſimul exilio mulctatos eſſe. Et forte ea fuit hujus ſævitiæ occaſio, quod Judæi Romæ degentes ita ferociter ſe oppoſuerunt Chriſtianis, a quibus ſe falſitatis coargui, & univerſam ſuam religionem deſtrui cernebant, ut ſeditiones etiam quaſdam non ſint veriti contra eos concitare; cui rei volens Claudius obviam ire, ex urbe omnes removendos eſſe cenſuit.* Baronius in Annalibus Eccleſiaſticis, ad ann. LI, I. *Quoniam prædicantes Apoſtoli fidem Chriſti, nullo in populo vehementius, quam a Judæa gente, ſunt impugnati, haud dubium eſt, eosdem adverſus Petrum, Romæ Evangelium prædicantem, illudque in dies magis inter Gentiles etiam propagantem, turbas ſæpius concitaſſe; rurſumque alios Chriſtianæ religioni ſtudentes eiſdem fortiter reſtitiſſe. Sicque invicem altercantibus,*

Judæorum appellatione etiam Chriſtiani interdum comprehenduntur.

aſſiduisque concertationibus diſſidentibus, quod Chriſti fidei occaſione concitata ſunt turbæ, Chriſto impulſore id factum eſſe, Suetonius exiſtimavit; ratus nimirum, eos, qui Chriſti fidem ſectarentur, a Chriſto ad id eſſe perſuaſos, quem & ſub Pilato in crucem actum, ac poſt mortem rurſum vivere, ejus ſectatores prædicarent. Similia apud alios leguntur paſſim ſcriptores.

Locus Act. 18,2. expenſus. conf. c. 16,20.

IV. Res clarior evadit, ſi jungamus locum Act. XIIX, 2. ubi Aquila (σκηνοποιὸς ille, & S. Pauli ὁμότεχνος) ejusque uxor Priſcilla, ideo Romam reliquiſſe dicuntur, quia Judæos Claudius univerſos diſcedere juſſerat. Nimirum Chriſtianos fuiſſe illos, ex Rom. XVI, 3. novimus. Non ergo eos attigiſſet edictum Claudii, niſi Judæorum nomine generali comprehenſi fuiſſent tunc Chriſtiani. Euſebius ad memoratum Lucæ locum provocans Hiſtor. Eccleſ. lib. II, cap. XIIX, Ἰουδαίους, ſcribit, Ῥώμας ἀπελαύνει Κλαύδιος. ὅτι Ἀκύλας καὶ Πρίσκιλλα μετὰ τῶν ἄλλων Ἰουδαίων τῆς Ῥώμης ἀπαλλαγέντες, ἐπὶ τὴν Ἀσίαν καταίρουσιν· ἐνταῦθά τε Παύλῳ τῷ Ἀποστόλῳ συνδιατρίβουσι, τοὺς αὐτόθι τῶν ἐκκλησιῶν ἄρτι πρὸς αὐτοῦ καταβληθέντας θεμελίους ἐπιστηρίζοντι. *Claudius Judæos Roma expulit. Unde Aquila & Priſcilla cum* ALIIS JUDÆIS *Roma egreſſi, in Aſiam appulerunt, ibique cum Apoſtolo Paulo, qui eccleſiarum regionis illius fundamenta a ſe recens poſita tum maxime firmabat, commorati ſunt.* Ubi ita doctiſſimus Euſebii editor Henr. Valeſius: *Profecto nequaquam veriſimile eſt, Claudium Imp. qui tanta benevolentia ſemper Judæos complexus eſt, ut patet ex multis ejus edictis, quæ apud Joſephum leguntur, ipſos nominatim Judæos urbe expuliſſe. Crediderim potius, cum magna Romæ fames orta eſſet, id quod anno*

Valeſii de loco illo conjectura.

anno Claudii decimo refertur in Chronico Euſebii, Claudium omnes peregrinos urbe expuliſſe, inter quos etiam fuere Judæi. Id enim antea ab Auguſto factum fuerat; & a ſecutis Imperatoribus frequentiſſime poſtea uſurpatum, quoties urbs Roma penuria annonæ laborabat. Atque ita explicandum cenſeo locum illum beati Lucæ (Act. XIIX, 2.) *Quod ſi quis, fultus auctoritate Svetonii, opinionem noſtram reſpuat, equidem non magnopere repugnabo.* Et ſane non videntur tanti Valeſiana hæc, ut Svetonii narrationem jure ſuſpectam faciant. Quoties enim contingit, ut ſeverius quid etiam in illos ſtatuant Principes quibus antea favebant? nempe ſi nova in eos animadvertendi cauſa emergat: cujusmodi ſane heic fuit, quod tumultus religionis ergo Judæos edidiſſe Svetonius ſcribit. Verum per nos etiam ſuo quisque ſenſu heic abundet. Id interim non apparet, quî cum Luca, Judæos a Claudio ex urbe ejectos eſſe palam affirmante, conciliari poſſint hæc Dionis Caſſii lib. LX: τούς τε Ἰουδαίους πλεονάσαντας αὖθις, ὥστε χαλεπῶς ἂν ἄνευ ταραχῆς ὑπὸ τοῦ ὄχλου σφῶν τῆς πόλεως εἰρχθῆναι, οὐκ ἐξήλασε μὲν, τῷ δὲ δὴ πατρίῳ νόμῳ βίῳ χρωμένους ἐκέλευσε μὴ συναθροίζεσθαι. *Cum Judæi adeo iterum Romæ frequentes fierent, ut difficulter ſine tumultu propter multitudinem urbe poſſent exigi, non ejecit quidem eos* Claudius, *patriis tamen legibus vitam agentes convenire vetuit.* *Dio Caſſius notatus.*

V. Tametſi vero, uti ex dictis liquet, inde ab ipſis Eccleſiæ incunabulis varias a cœtu malignantium afflictiones experti fuerunt Chriſtiani, nondum tamen Imperator aliquis publico edicto eos excruciari mandaverat. Quin potius Tiberius, de reſurrectione & miraculis *Tiberius Chriſti divina meditatus eſt. conf. Tertul. Apol. c. 21.*

culis Chriſti per Pilati literas certior factus, eundem in Deorum numerum recipere decrevit, atque hoc nomine, quæ de ipſo ex Palæſtina acceperat, ad Senatum detulit, *cum prærogativa ſuffragii ſui*, veluti Tertullianus cap. v Apologetici loquitur; hoc eſt, ut Franciſcus Zephyrus παραφράζει, *non ut ex eorum* (Senatorum) *ſententia, quid ſibi faciendum ſuper hac re eſſet, videret, ſed ut ſua illi ſententia ſubſcriberent & aſſentirentur: ipſe enim jus omne ſua prærogativa jam in dedicationem contulerat.* Interim quia *vetus erat decretum, ne quis Deus ab Imperatore conſecraretur, niſi a Senatu probatus*, ut rurſum Tertullianus ait citato loco, & lib. i ad Nationes cap. x, Senatus, quod hæc lex violata eſſet, nec ipſe prius Christi conſecrationem approbaſſet, deſiderio Tiberii ſatisfacere recuſavit. Nihilo tamen ſecius *Cæſar*, dicente Tertulliano, *in ſententia manſit, comminans periculum accuſatoribus Chriſtianorum.* Repetit hæc ex Tertulliano Euſebius Hiſtor. Eccl. lib. ii, cap. ii, & in Chronico ad ann. Tiberii xxii. Eadem, etſi paulo aliter, Chryſoſtomus habet homil. xxvi in ii ad Corinthios, & homil. lxvi, ad pop. Antioch. Cui præterea junge heic Gregorium Turonenſem, Hiſtor. lib. i, cap. xxiv, & inprimis Oroſium; qui lib. vii, cap. iv, ita hanc in rem ſcribit: *Poſtquam paſſus eſt Dominus Christus, utque a mortuis reſurrexit, & diſcipulos ad prædicandum dimiſit, Pilatus, Præſes Palæſtinæ provinciæ, ad Tiberium Imperatorem atque ad Senatum retulit de paſſione & reſurrectione Christi, conſequentibusque virtutibus, quæ vel per ipſum palam facta fuerant, vel per diſcipulos ipſius in nomine ejus fiebant, & de eo, quod, certatim creſcente plurimorum fide,*

Deus

DEUS crederetur. Tiberius eum ſuffragio magni favoris retulit ad Senatum, ut CHRISTUS Deus haberetur. Senatus, indignatione motus, cur non ſibi prius ſecundum morem delatum eſſet, ut de ſuſcipiendo cultu prius ipſe decerneret, conſecrationem Chriſti recuſavit, edictoque conſtituit, exterminandos eſſe urbe Chriſtianos; præcipue cum & Sejanus, Præfectus Tiberii, ſuſcipiendæ religioni obſtinatiſſime contradiceret. Tiberius tamen edicto accuſatoribus Chriſtianorum mortem comminatus eſt. Ita Oroſius. In cujus tamen narratione nonnihil deſiderat Joh. Gerh. Voſſius diſſert. de Annis paſſionis Dominicæ, ad th. XXIV, & comment. ad epiſtolam Trajani de Chriſtianis, pag. 83. ac Franc. Balduinus comm. ad edicta veterum Principum Rom. de Chriſtianis, ſub init.. In annorum quoque Tiberii numero aberaſſe heic Euſebium & Hieronymum, oſtendit Samuel Petitus, diatr. de Jure, Principum edictis Eccleſiæ quæſito, cap. III. cui adde Baronium, ad ann. XXXIII, 48.

VI. Utut autem hæc ita ſe habeant, non longe poſt tamen totus orbis & orcus in Chriſtianorum perniciem inſurrexere, quando videlicet Imperatores Romani, Ethnicæ ſuperſtitioni adhuc addicti, auctoritate publica atrociſſimas adverſus eos excitarunt perſecutiones. Cujusmodi communiter numerantur decem; ſic ut prima ſub Nerone, ſecunda ſub Domitiano, tertia ſub Trajano, quarta ſub Antonino Pio, quinta ſub Severo, ſexta ſub Maximino, ſeptima ſub Decio, octava ſub Valeriano, nona ſub Aureliano, decima ſub Diocletiano & Maximiano contigiſſe dicatur, (tametſi, quid circa numerationem hanc monendum ſit, & num per omnia ſatis recte

Perſecutiones publicæ ſub Impp. Ethnicis quot & quanam.

illa ſe habeat, infra ſumus viſuri) easque ordine Eccleſia alias ex aliis ſuſtinuit, donec tandem per Conſtantinum M. perſecutoribus Maxentio & Licinio victis atque occiſis, pax ei aliqua donaretur. Alias ſi abſolute de turbis ab Imperatoribus, Regibus, & Principibus, adverſus veteres Chriſtianos motis, ſermo ſit, quin longe plures recenſeri queant perſecutiones, nullum plane eſt dubium. Quo etiam pertinet, quod Auguſtinus, lib. XXIX de Civitate Dei, cap. LII, numerum perſecutionum, quæ Eccleſiam exercuerunt, denario iſto vulgari definiendum non eſſe diſputat, cum nihil cauſæ ſit, cur tempeſtates ſub Juliano, Valente, Rege Gothorum, & in Perſide, ſuo ſeculo co-ortæ, perſecutiones Eccleſiæ dici non debeant. *Quid reſpondent*, inquit, *de Juliano, quem non numerant in decem? an ipſe non eſt Eccleſiam perſecutus, qui Chriſtianos liberales literas docere ac diſcere vetuit? -- Poſtremo, noſtra memoria Valens, — nonne magna perſecutione per Orientis partes Catholicam vaſtavit Eccleſiam? Quale eſt autem, non conſiderare, Eccleſiam per totum mundum fructificantem atque creſcentem poſſe in aliquibus gentibus perſecutionem pati a Regibus, & quando in aliis non patitur? Niſi forte non eſt perſecutio computanda, quando Rex Gothorum in ipſa Gothia perſecutus eſt Chriſtianos crudelitate mirabili, cum ibi non eſſent niſi Catholici, quorum plurimi martyrio coronati ſunt; ſicut a quibusdam fratribus, qui tunc illic pueri fuerant, & ſe iſta vidiſſe incunctanter recordabantur, audivimus. Quid modo in Perſide? nonne ita in Chriſtianos ferbuit perſecutio, ſi tamen jam quievit, ut fugientes inde nonnulli usque ad Romana oppida pervenerint?* Ita Auguſtinus. Cujus verbis multum lucis accedet, ſi cum iis conferas

Perſecutiones ſub Juliano, Valente, Regg. Gothorum & Perſ.

quæ

quæ habentur apud Amm. Marcellinum lib. xxii, Theodoritum Hiſtor. Eccl. libr. iii, cap. viii, lib. iv, cap. xiii, ſeqq. Socratem, lib. iv, cap. ii, iv, xv, ſeqq. Sozomenum, lib. vi, cap. vi, ſeqq. Oroſium lib. vii, cap. xxxiii, & Caſſiodorum, Hiſtor. Tripart. lib. x, cap. xxx, ſeqq.

CAPUT I.

DE PERSECUTIONE PRIMA, SUB NERONE.

CONSPECTUS.

I. *Neronis admiranda primo imperii quinquennio Clementia.*

II. *Sed quæ poſtea in ſtupendam crudelitatem degeneravit.*

III. *Nero, monſtrum horrendū,*

IV. *Imperatorum primus publicum Eccleſiæ bellum intulit.*

V. VI. *Occaſio hujus perſecutionis incendium Romæ Neronianum, noſtris imputatum,*

VII. *Taciti calumniæ in Chriſtianos.*

IIX. *Illis inique tributa exitiabilis ſuperſtitio, & flagitia.*

IX. *Neronis ſumma in eoſdem ſævitia.*

X. XI. *Tunica moleſta.*

XII. *Præter urbis incendium alia Neronianæ perſecutionis cauſa a Lactantio affertur & Nicephoro.*

XIII. *Certamen cum Simone M. Petro & Paulo occaſio mortis fuiſſe ſcribitur.*

XIV. *Antiquiſſimorum ſcriptorum Eccleſ. de Petri & Simonis M. conflictu teſtimonia.*

XV. *Quod una cum Petro Paulus Simonem debellaverit, præter Nicephorum antiquiores etiam nonnulli tradunt.*

XVI. *Certamen cum Simone Apoſtolicum, Icariusque illius interi-*

Digitized by Google

interitus, in dubium a multis vocatur, aut aperte etiam negatur.
XVII. Petrus cruci ſuffixus, Paulus gladio truncatus Romæ.
XIIX. Petrus verſo deorſum capite ſuſpenſus.
XIX. Quare hunc paſſionis modum elegerit.
XX. Crucifixionis modi varii.
XXI. An Petrus & Paulus eodem tempore martyrium conſummarint.
XXII. Tempus paſſionis Paulinæ.
XXIII. Iacobi Iuſti martyrium.
XXIV. Tropæum Neroni perſecutori poſitum.
XXV. Vana Gentilium perſvaſio, perſecutionibus extinctum iri Chriſtianiſmum.
XXVI. Neronianæ tyrannidis pœna.

I.

Neronis admiranda primo imperii quinquennio clementia.

PRimus ergo Cæſarum Chriſtiani nominis hoſtem publicum ſe profeſſus eſt NERO CLAUDIUS, Domitii Ænobarbi ex Agrippina filius, ſextus Romanorum circa annum Domini LIV Imperator. Qui primo imperii quinquennio adeo ſe laudabiliter geſſit, ut, Aurelio Victore teſte, Trajanus ſæpius dicere ſolitus fuerit, *procul differre cunctos Principes Neronis quinquennio.* Nimirum, neque Liberalitatis, neque Clementiæ, nec Comitatis quidem exhibendæ ullam occaſionem omiſit, ut in vita ejus loquitur Suetonius. Qui mox, ſingularis clementiæ illius exemplum ſubjuncturus, eum, cum de ſupplicio cujusdam capite damnati, ut ex more ſubſcriberet, admoneretur, exclamaſſe ait: *Quam vellem neſcire literas!* Idem teſtatur Præceptor ejus L. Annæus Seneca; hac ipſa Imperatoris voce ad libros de Clementia ſcribendos excitatus. Ita nempe orditur librum ſecundum: *Ut de Clementia ſcriberem, Nero Cæſar, una me vox tua maxime compulit, quam*

Digitized by Google

quam ego non ſine admiratione, & cum diceretur, audiſſe memini, & deinde aliis narraſſe; vocem generoſam, magni animi, magnæ lenitatis: quæ non compoſita, nec alienis auribus data, ſubito erupit, ſed bonitatem tuam cum fortuna tua litigantem in medium adduxit. Animadverſurus in latrones duos Burrus, Præfectus tuus, vir egregius, & tibi Principi natus, exigebat a te, ſcriberes, in quos & ex qua cauſa animadverti velles: hoc ſæpe dilatum, ut aliquando fieret, inſtabat. Invitus invito cum chartam protuliſſet, traderetque, exclamaſti: Vellem neſcire literas! Idem ſub initium libri primi, *Scribere*, inquit, *de Clementia, Nero Cæſar, inſtitui, ut quodammodo ſpeculi vice fungerer, & te tibi oſtenderem, perventurum ad voluptatem maximam omnium.* Ita Seneca; in eo totus, ut ſummam Neronis clementiam, &, ceu loquitur, nulli adhuc Principum conceſſam innocentiam, dignis modis in iſtis libris deprædicet.

II. Verumenimvero, in quantam crudelitatem paulo poſt degeneraverit illa toties tamq; magnificis verbis decantata Clementia, ipſe ejus præco publicus, Seneca, non ſine magno ſuo malo expertus eſt. Poſtquam enim, priori vita valere juſſa, virtutes cum vitiis commutare, & petulantiam, libidinem, luxuriam, avaritiam, crudelitatem, ſenſim primo & occulte, velut juvenili errore, mox palam exercere cœpit Nero, inter alios & Senecam Præceptorem ad mortem compulit, quamvis ſæpe perſancte juraſſet, ſuſpectum ſe fruſtra, periturum potius, quam nociturum ei, dicente Suetonio. Et quid mirum, Præceptorem ſuſtuliſſe, qui ipſam matrem Agrippinam (quam ſub imperii initium tantopere dilexerat, ut ſignum

Sed qua poſtea in ſtupendam crudelitatem degeneravit.

more militiæ petenti Tribuno dederit Optimæ Matris, annotante Tacito & Suetonio) ter veneno tentatam, mox lacunarium, quæ noctu ſuper dormientem laxata machina deciderent, itemque naufragii periculis fruſtra expoſitam, ferro tandem per Anicetum Libertum interemit, ταύτην ἀμοιβὴν ἀποτίσας αὐτῇ, ὐ μόνον τῆς γενέσεως, ἀλλὰ καὶ τοῖς ταῖς ἐκείνης μηχαναῖς ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν παραλαβεῖν, *hanc illi gratiam non pro nativitate ſolum referens, verum etiam, quod ejus artibus ad imperium provectus ſit*; ut loquitur Joſephus. Addit Suetonius, non incertis auctoribus tradi, ad videndum interfectæ cadaver accurriſſe, contrectaſſe membra, alia vituperaſſe, alia laudaſſe, ſitique interim oborta bibiſſe. Quamquam Tacitus, *ſpexeritne*, inquit, *matrem exanimem Nero, & formam corporis ejus laudaverit, ſunt qui tradiderint, ſunt qui abnuant.* Dio refert, Agrippinam, cum Anicetum appropinquantem vidiſſet, &, qua de cauſa adeſſet, cognoviſſet, repente de lecto deſiliiſſe, diſciſſaque veſte & denudata alvo dixiſſe: παῖε ταύτην, Ἀνίκητε, παῖε, ὅτι Νέρωνα ἔτεκε. *Percute hanc, Anicete, percute, quia Neronem peperit.* Præter matrem & Præceptorem etiam Britannicum fratrem, Octaviam & Poppæam uxores, Antoniam item, poſt Poppææ mortem nuptias recuſantem, occidit: ſimiliter interemit ceteros affinitate aliqua ſibi aut propinquitate conjunctos, quos enumerat Suetonius. Infinitam quoque partem Senatus interfecit, ut ait Eutropius. Verbo, nullus poſthac adhibitus delectus aut modus interimendi quoſcumque libuiſſet, quacumque de cauſa, dicente Suetonio. Ut proinde minime vana fuerit præſaga Domitii patris

vox

Digitized by Google

vox, inter gratulationes amicorum de recens nato filio Nerone, negantis, quidquam ex ſe & Agrippina niſi deteſtabile & malo publico naſci potuiſſe; ſicut iterum in vita Neronis memorat Suetonius. cum quo, plura de hoc hominis propudio cognoſcere ſi aves, confer, quos etiam magnam partem jam ſupra laudavimus, Corn. Tacitum Annal. XIII, XIV, Dionem Caſſium, Hiſtor. Rom. lib. LXIII, Aurelium Victorem, Eutropium, Joh. Cuſpinianum, in Nerone, Themiſtium orat. V, Philoſtratum, in vita Apollonii Tyanei lib. IV, cap. XII, Joſephum lib. XX Antiqv. Jud. cap. V, Paulum Oroſium, lib. VII Hiſtor. adverſus Paganos, cap. VII, Sulpitium Severum, Hiſtor. Sacr. libr. II, Euſebium in Chronico.

III. Hic itaque NERO, qui *eo dedecore vitam egit, ut pigeat pudeatque memorare, hujusmodi quemquam, nedum rectorem gentium, fuiſſe*, judice Aurel. Victore; qui *ita degeneravit a ſuorum virtutibus, ut tamen vitia cujusque quaſi tradita & ingenita retulerit*, dicente Suetonio; qui fuit *Caji Caligulæ, avunculi ſui, erga omnia vitia ac ſcelera ſectator, imo transgreſſor*, ſcribente Oroſio; qui *omnibus bonis hoſtis fuit*, auctore Eutropio; qui fuit *homo in conſilii & vitæ inſtituendæ ratione improbisſimus*, teſte Eutychio, Ægyptio, Patriarcha Alexandrino, in Originibus Eccleſiæ ſuæ Arabice ſcriptis, & a Joanne Seldeno editis; imo, qui θηρίον ἐν μορφῇ ἀνθρώπου, *belua ſub hominis figura*, ſecundum Themiſtium; NERO, inquam, hic, *qui, non dicam Regum, ſed omnium hominum, & vel immanium beſtiarum ſordidiſſimus, dignus extitit, qui perſecutionem in Chriſtianos primus inciperet. — Hic primus Chriſtianum nomen tollere aggreſſus eſt: quippe ſemper inimica* *Nero monſtrum horrendum.*

mica

mica virtutibus vitia ſunt, & optimi quique ab improbis quaſi exprobrantes aſpiciuntur; ut verba habent Sulpitii Severi lib. II. quibus gemina Tertulliani hæc Apologet. cap. V, ad Romani imperii Antiſtites: *Conſulite Commentarios veſtros, illic reperietis, primum Neronem in hanc ſectam, tum maxime Romæ orientem, Cæſariano gladio ferociſſe. Sed tali dedicatore damnationis noſtræ etiam gloriamur. Qui enim ſcit illum, intelligere poteſt, non niſi grande aliquod bonum a Nerone damnatum. — Tales ſemper nobis inſecutores, injuſti, impii, turpes; quos & ipſi damnare conſveſtis; a quibus damnatos reſtituere ſoliti eſtis. — Quales leges iſtæ, quas adverſus nos ſoli exercent impii, injuſti, turpes, truces, vani, dementes?* & lib. I ad Nationes cap. VII: *Principe Auguſto nomen hoc* CHRISTI *cultorum ortum eſt; Tiberio diſciplina ejus illuxit; ſub Nerone damnatio invaluit: ut jam hinc de perſona perſecutoris ponderetis. Si pius ille Princeps* (Nero) *impii Chriſtiani: ſi juſtus, ſi caſtus, injuſti & inceſti Chriſtiani: ſi non hoſtis publicus, nos publici hoſtes. Quales ſimus, damnator ipſe demonſtravit.*

Vide infra n. II.

Imperatorum primus publicum Eccleſiæ bellum intulit.

IV. Idem præterea Septimius ſub finem libri adverſus Gnoſticos, Scorpiacum inſcripti, *Vitas Cæſarum legimus*, ait, *orientem fidem Romæ primus Nero cruentavit.* Similiter Euſebius in Chronico: ἐπὶ πᾶσιν ἀδικήμασιν αὐτοῦ καὶ τὸν πρῶτον κατὰ χριστιανῶν ἐνεδείξατο διωγμόν. *Primus Nero ſuper omnia ſcelera ſua etiam perſecutionem in Chriſtianos facit.* & Hiſtor. Eccl. lib. II, cap. XXV: ἐνδεῖ τοῖς πᾶσι καὶ τοῦτ' ἐπιγραφῆναι αὐτῷ, ὡς ἂν πρῶτος αὐτοκρατόρων τῆς εἰς τὸ θεῖον εὐσεβείας πόλεμος ἀναδειχθείη. *Hoc unum*

adhuc

Digitized by Google

adhuc illi deerat quod ceteris ejus titulis adſcriberetur, ut primus Imperatorum hoſtis Chriſtianæ religionis diceretur fuiſſe. Oroſius lib. VII, cap. VII: *Primus Romæ Chriſtianos ſuppliciis & mortibus affecit* Nero, *ac per omnes provincias pari perſecutione excruciari imperavit.* Eutychius in Origin. Eccleſiæ Alexandrinæ: *Primus* Nero *fuit graviſſimorum in Chriſtianos malorum auctor.* Factumque tunc eam in rem Senatusconſultum aliquod, ex Euſebio, lib. V Hiſt. Eccleſ. cap. XXI, viri docti colligunt, veteri apud Romanos lege ſancitum eſſe ſcribente, ut Chriſtiani, qui ſemel in jus vocati fuerant, niſi a propoſito ſuo diſcederent, nequaquam dimitterentur. Quo etiam ſpectant illa Sulpitii Severi, de Neronis perſecutione agentis, lib. II Hiſtoriæ ſacræ: *Latis legibus religio vetabatur, palamque edictis propoſitis, Chriſtianum eſſe non licebat.* Cœpit autem hæc ſub Nerone perſecutio, non, ut Euſebius in Chronico, ingenti metachroniſmo, exiſtimavit, anno imperii ejus quarto decimo, ſed nono, Chriſti Dionyſiano LXIII, annis XXX poſt Dominicam aſcenſionem, ſecundum ſupputationem Joſephi Scaligeri, in Animadverſ. ad Chronicon Euſebii, num. MMLXXXIV; ſecundum Calviſium autem & Helvicum, anno Neronis X, Chriſti LXIV.

Initium Neronianæ perſecutionis.

V. Occaſio ejus hæc erat. Poſtquam bene multa crudelitatis & petulantiæ ſuæ ſpecimina Nero ediderat, tandem nec populo aut mœnibus patriæ pepercit. Nam quaſi offenſus deformitate veterum ædificiorum, & anguſtiis flexuriſque vicorum, ut habet Suetonius; & quod videbatur condendæ urbis novæ & cognomento ſuo appellandæ gloriam quærere, ceu loquitur Tacitus, atque

Occaſio ejuſdem, incendium Romæ Neronianum noſtris imputatum.

Digitized by Google

ex eo Sulpitius Severus; vel etiam, ut ſpectaculi ejus imaginem cerneret, quali olim Troja capta arſerat, quod ait Eutropius, & Euſebius in Chronico; Romam incendit, tam propalam, ut plerique Conſulares cubicularios ejus cum ſtupa tædaque in prædiis ſuis deprehenſos non attigerint, dicente iterum Suetonio. Dio Caſſius narrat, eum nonnullos e ſumptuoſiſſima, quam in publico dederat, cœna, quaſi ebrii eſſent, aut alia maleficia facerent, clam in varias urbis partes miſiſſe, ut ignem iis immitterent. Cui mandato qui morem geſſerint, & quantæ ob illud incendium turbæ, quantæ confuſiones, coortæ ſint, legere poteſt, qui volet; apud ipſum Dionem lib. LXII, & Tacitum Annal. XV; qui accurate hæc perſequuntur. Dio inter alia, οἱ στρατιῶται, inquit, ὅι τε ἄλλοι, καὶ οἱ νυκτοφύλακες, πρὸς τὰς ἁρπαγὰς ἀφορῶντες, οὐχ ὅσον οὐ κατεσβέννυσαί τινα, ἀλλὰ καὶ προσεξέκαιον. *Milites & vigiles nocturni, ad rapinas ſpectantes, non ſolum non reſtinguebant quædam, verum etiam magis incendebant.* Tacitus: *Nec quiſquam defendere audebat, crebris multorum minis reſtinguere prohibentium, & qui alii palam faces jaciebant, atque eſſe ſibi autorem vociferabantur: ſive ut raptus licentius exercerent, ſive juſſu.* Per ſex dies ſeptemque noctes ea clade ſævitum eſſe, auctor eſt Suetonius: & Tacitus, ſexto die apud imas Eſquilias finem incendio factum ſcribit. At Lipſius in ſuo ad XV Annalium commentario, utrumque longe abire obſervat a lapide priſco, qui novenos commemoret dies, Romæ ad baſilicam Petri. Cum quo tamen Tacitus facile conciliari poſſit, quia mox addat, ignem rediiſſe: primum ut incendium ſex dierum fuerit, alterum trium. Eo tempore

pore in tantam calamitatem urbem incidiſſe ſcribit Dio, quantam nec antea umquam, nec poſt, præter Gallicam, acceperit. Et Tacitus iſtam cladem omnibus, quæ huic urbi per violentiam ignium acciderunt, graviorem atque atrociorem vocat; paucisque interjectis teſtatur, tantam fuiſſe flammæ ſævitiam, ut ex quatuordecim regionibus, in quas Roma dividebatur, non niſi quatuor integræ manſerint. Nero interim incendium hoc e turri Mæcenatiana proſpectans, lætusque flammæ, ut ajebat, pulchritudine, ἅλωσιν Ilii in illo ſuo ſcenico habitu decantavit, ut refert Suetonius. Cui iterũ conſonat Dionis hæc narratio: Πάντων δὴ τῶν ἄλλων οὕτω διακειμένων, καὶ πολλῶν καὶ ἐς αὐτὸ τὸ πῦρ ὑπὸ τοῦ πάθους ἐμπηδώντων, ὁ Νέρων ἔς τε τὸ ἄκρον τοῦ παλατίου, ὅθεν μάλιστα σύνοπτα τὰ πολλὰ τῶν καιομένων ἦν, ἀνῆλθε, καὶ τὴν σκευὴν τὴν κιθαρῳδικὴν λαβὼν, ᾖσεν ἅλωσιν, ὡς μὲν αὐτὸς ἔλεγεν, Ἰλίου, ὡς δὲ ἑωρᾶτο, Ῥώμης. *Cum ceteri omnes in his rebus eſſent* (ut ſcil. Rempublicam lugerent: ita enim præceſſerat) *ac multi in hoc graviſſimo dolore in ignem inſilirent, Nero in ſummum palatii, unde magna pars incendiorum videri poterat, conſcendit, ibique ornatu Cytharœdi excidium Trojæ, ut ipſe dicebat, cecinit, vel potius urbis Romæ, prout erat videre.* Eadem repetit Oroſius; niſi quod perperam dicit, Neronem decantaſſe *Iliadem*, pro, Ilii ἅλωσιν. Sed & Auguſtinus, Supplem. operum Pariſ. Tom. 1, ſerm. CVI de diverſis, *A Nerone*, ait, *neſcio utrum dicam, ſæviente, an fluente ſecundo igne, Roma flagravit. Juſſit Nero, Imperator ipſius Romæ, ſervus idolorum, interfector Apoſtolorum; juſſit, & incenſa eſt Roma. Quare putatis? quæ cauſa? Homo elatus, ſuperbus, & fluidus, delectatus eſt Romano incendio. Videre, inquit, volo, quomodo Troja arſerit.*

VI. Ea ex re cum tantam ſibi invidiam conflaſſet Nero, ut populus ei omnia mala precaretur (non quod nomen ejus nominaret, ſed quod exſecraretur illos, qui urbem incendiſſent, ut habet Dio,) nihil quidem reliquit intentatum, quo eam a ſe amoliretur: dum ſcilicet, ſe ſua pecunia porticus exſtructurum, purgatasque areas dominis traditurum, pollicitus eſt, præmia quoque pro cujusque ordine & rei familiaris copiis addidit, finivitq; tempus, intra quod effectis domibus aut inſulis adipiſcerentur, ſupplicia item Diis inſtitui curavit; prout hæc & alia plura apud Tacitum loco ſupra expreſſo legi posſunt. Attamen, teſte eodem, *non ope humana, non largitionibus Principis, aut Deûm placamentis decedebat infamia, quin juſſum incendium crederetur.* *Ergo*, pergit Hiſtoricus, *abolendo rumori Nero ſubdidit reos, & quaſitiſſimis pœnis affecit, quos, per flagitia inviſos, vulgus Chriſtianos appellabat.* Nempe moris fere erat, ut Chriſtianis talia imputarentur. Nam & Nicomedienſis regia ubi ſub Diocletiano conflagraret, ipſi ejus incendii rei agebantur. Vide infra cap. x, 13. Sed pergat Tacitus. *Auctor* inquit, *nominis ejus* CHRISTUS, *qui Tiberio imperitante per Procuratorem Pontium Pilatum ſupplicio affectus erat. Repreſſaque in præſens exitiabilis ſuperſtitio rurſus erumpebat, non modo per Judæam, originem ejus mali, ſed per urbem etiam, quo cuncta undique atrocia aut pudenda confluunt celebranturque. Igitur primo correpti qui fatebantur, deinde indicio eorum multitudo ingens, haud perinde in crimine incendii, quam odio humani generis, convicti ſunt. Unde quanquam adverſus ſontes, & noviſſima exempla meritos*

ritos, miſeratio oriebatur, tanquam non utilitate publica, ſed in ſævitiam unius abſumerentur.

VII. Habes & occaſionem perſecutionis, & perſecutionem ipſam, deſcriptam ab homine ethnico. Qui tamen, ne Ethnicum, hoc eſt, Chriſtianorum fideique Chriſtianæ calumniatorem, ſe eſſe oblivisceretur, veris multa falſa & impia miſcet: puta, dum religionem noſtram *exitiabilem ſuperſtitionem* vocat, (de quo convicio agimus tract. de Calumniis Paganorum lib. I, cap. IIX, 2.) & Chriſtianos ipſos homines ſontes, crimen confeſſos, per flagitia inviſos, odii generis humani convictos, noviſſimaque exempla meritos, impudenti ore proclamat; ut non injuria *illum mendaciorum loquacisſimum* a Tertulliano cap. XVI Apologetici eum appellatum eſſe res ipſa loquatur. *Taciti calumnia in Chriſtianos.*

IIX. Ecqua enim, ſodes, exitiabilis illa ſuperſtitio, cujus heic inſimulantur Chriſtiani? Nimirum vobis, o Pagani, *Deum principem, rerum cunctarum, quæcunque ſunt, Dominum, ſummitatem omnium ſummorum obtinentem, adorare, obſequio venerabili invocare, in rebus feſſis, totis, ut ita dixerim, ſenſibus amplexari, amare, ſuſpicere, execrabilis religio eſt & infauſta, impietatis & ſacrilegii plena*: — ob quam *exuitis nos bonis, exterminatis patriis ſedibus, irrogatis ſupplicia capitalia, torquetis, dilaceratis, exuritis, & ad extremum nos feris & beluarum laniatibus objectatis*; optime ſcribit Arnobius lib. I adverſus Gentes. Quibus conformiter Appendix libri IIX Hiſtoriæ Euſebianæ cap. I, de Alpheo & Zacchæo memorat, quod μόνον ἕνα Θεὸν καὶ μόνον χριστὸν βασιλέα Ἰησοῦν ὁμολογήσαντες, ὥς τι βλάσφημον φθεγξάμενοι, τὰς κεφαλὰς ἀπετμήθησαν, *Chriſtianis inique tributa exitiabilis ſuperſtitio.*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EMANUELE

ἰμήτησαν, ſolum unum Deum unumque Regem Chriſtum Ieſum confeſſi, perinde ac ſi impium quidpiam locuti eſſent, abſciſſis capitibus interierint. Ecquod porro illud *humani generis odium*, cujus convicti Chriſtiani? Scilicet fallitur & fallit Tacitus, quando nostros ex Judæorum æſtimat indole: de quibus lib. v Hiſtoriarum teſtatur, quod *apud ipſos fides obſtinata, miſericordia in promptu, ſed adverſus omnes alios hoſtile odium.* Certe Chriſtiani tantum abeſt ut humanum genus odio proſequantur, ut potius, a Magiſtro ſic edocti, Matth. v, 44. ipſos etiam inimicos diligant. Vide heic ſupra expreſſum locum libri I de Calumniis Paganorum. Ecqua denique flagitia illa, ob quæ noviſſima exempla mereri potuerunt Chriſtiani? Nempe profanis iſtis

Odium generis humani.

Veritas crimen putatur, vox fidelis plectitur.

Prudent. περὶ στεφ. hym. I, v. 48.

Unde & Maximus Madaurenſis, Philoſophus Ethnicus, epiſtola ad S. Auguſtinum (eſt inter hujus epiſtolas XLIII) de noſtris ſcribit, quod *conſcientia nefandorum facinorum, ſpecie glorioſæ mortis, ſcelera ſua ſceleribus cumulantes, dignum moribus factisque ſuis exitum maculati repererint.* Sane ob urbis incendium ſontes dicere Chriſtianos non potuit Tacitus; quod Suetonius & Dio Caſſius, ſcriptores utique Pagani, adeoque Chriſtiani nominis hoſtes, conceptis verbis teſtentur, ipſius Neronis juſſu Romam eſſe inflammatam. qui profecto auctores, ſi vel minima de Chriſtianis, tamquam cladis iſtius reis, ſuſpicio eſſe potuiſſet, nequaquam ſilentio id involviſſent. Quin ipſe Tacitus profitetur, Chriſtianos abolendo rumori reos a Nerone fuiſſe ſuppoſitos, & exquiſitiſſimis ſuppliciis affectos, ob crimen, quod non illi, ſed

ſed ipſe deſignaſſet Nero. Et quid multis? annon Nero ipſemet facinus illud, cujus a tot ſcriptoribus reus agitur, perpetraturum ſe ante prædixerat? Id certe de eo tradit Suetonius; *Nec populo*, ajens, *aut mœnibus patriæ pepercit. Dicente quodam in ſermone communi:* ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί· *immo, inquit,* ἐμοῦ ζῶντος, *planeque ita fecit.* Quod ſi incendii culpa in Chriſtianos transferri non poteſt, ecqua tandem erunt illa crimina & flagitia, quæ iis intentat Hiſtoricus, cum ne ipſe quidem alia nominare poſſit? Sed nimirum intendit digitum homo vaniloqvus in horrenda illa facinora, quibus infamabantur odioque hominum exponebantur Chriſtiani veteres; tanta utique & tam enormia, ut Eccleſiæ Gallicanæ, apud Euſebium ſub initium libi v Hiſtoriæ Eccleſ. ſe non credere, talia ſcelera umquam ab hominibus fuiſſe perpetrata, affirment: ad onolatriam puta, ædœolatriam, Thyeſteas epulas, Oedipodeos concubitus, Magiam, crimen læſæ majeſtatis Cæſareæ, factiones, conſpirationes, conjurationes, & ſimilia peculiari opere a nobis commemorata Deo hominibusque inviſa ſcelera.

II. Ut vero ad Tacitum revertamur, modum ille, quo Chriſtianos excarnificavit Nero, ſic memorato loco nobis deſcribit: *Pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent, aut crucibus affixi, aut flammandi, atque, ubi defeciſſet dies, in uſum nocturni luminis urerentur. Hortos ſuos ei ſpectaculo Nero obtulerat, & Circenſe ludicrum edebat, habitu aurigæ permixtus plebi, vel circulo inſiſtens.* Quæ ipſa, una cum præcedentibus, ex Tacito in Hiſtoriam ſuam ſacram tranſtulit

Neronis ſumma in Chriſti ſervos ſævitia.

Digitized by Google

tulit Sulpitius Severus. Cujus nempe verba, libro II: *Vertit invidiam in Chriſtianos* Nero, *actaque in innoxios crudeliſſimæ quæſtiones: quin & novæ mortes excogitatæ, ut ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent. Multi crucibus affixi, aut flammis uſti. Plerique in id reſervati, ut, cum defeciſſet dies, in uſum nocturni luminis urerentur.* Eadem leguntur in Martyrologio Romano, ad diem XXIV Junii. Atque ita *pœnis ludebat* truculentiſſimus ille tyrannus: ut loquendi modum, quo alicubi Prudentius utitur, meum heic faciam.

contr. Symm. l. 2. v. 674. Tunica moleſta.

X. De ultimo iſthoc ſupplicii genere, notantibus J. Scaligero, ad Euſebii Chronologica, num. MMLXXXIV, & Lipſio, ad Taciti Annal. XV, intelligendi verſus Juvenalis, ſat. I, 155.

Pone Tigellinum: teda lucebis in illa,
qua ſtantes ardent qui fixo gutture fumant,

id eſt, (ut fere παραφράζει Joh. Britannicus) in ſatyra pone, ſeu, vitupera hominem potentem & gratum Imperatori, qualis Tigellinus fuit Neroni, & ardebis vivus, quemadmodum multi imperante Nerone arſerunt; vel (ut commentatur in hunc Juvenalis locum vetus Scholiaſtes, a P. Pithœo editus) *vivus ardebis, quemadmodum in munere Neronis vivi arſerunt, de quibus ille juſſerat cereos fieri, ut lucerent ſpectatoribus, cum fixa eſſent illis guttura, ne ſe curvarent. Nero maleficos homines* (ita Chriſtianos ab infidelibus fuiſſe vocatos, docemus libro III de Calumniis Paganorum cap. IV, I.) *teda & papyro & cera ſuperveſtiebat, & ſic ad ignem admoveri jubebat, ut arderent.* Ad idem tormentum reſpicit jamjam citatus Juvenalis, quando ſat. VIII, 234.

Auſi

Auſi, inquit, *quod liceat tunica punire moleſta.*
hoc eſt: Vos conjurati (loquitur enim de conjuratione Catilinaria) id facinoris commiſiſtis, quod graviſſimo ſupplicio puniri meretur. Pertinent inſuper huc iſta Martialis, lib. x, epigr. XXIV, de Mutio:

Nam cum dicatur, tunica præſente moleſta:
ure manum; plus eſt dicere: non facio.

id eſt, explicante Matthæo Radero: *cum jubearis, Muti, præſente tunica moleſta urere manum; majoris eſt fortitudinis, dicere, nolo, quam urere dextram. Uris enim manum, ne totus vivens videnſque indutus illa tunica comburaris.* Nimirum tunica moleſta (*tunicam ardentem & incendialem tunicam* vocat Tertullianus libro ad Martyras cap. v, lib. I ad Nat. cap. XIIX) erat *veſtis ex charta facta, pice inlita, in qua ignibus pœna addicti ardere ſolent*, ut loqvitur vetus Gloſſographus; ſive, ut Scaliger loco ſupra laudato, erat *induſium cera litum, quo ſontes tæda & papyro circumdati ſuperveſtiebantur*; vel, ut Raderus, erat veſtis *pice, reſina, ceteriſque ignium alimentis imbuta infectaque, imo intexta etiam.* Sic Theodorus Pulmannus in ſuis ad Juvenalem annotationibus: *Poëta tunicam alimentis ignium & illitam & intextam, moleſtam appellant.* De eadem tunica loquitur Seneca, ſcribens epiſt. XIV ad Lucilium: *Cogita hoc loco illam tunicam alimentis ignium & illitam & intextam, quidquid aliud præter hæc commenta ſævitia eſt.* Eandem, judice Lud. Cælio Rhodigino, Lect. antiqv. lib. x, cap. v, ſignat Lucretius, dum ait:

Carcer, & horribilis de ſaxo jactus eorum,
verbera, carnifices, robur, pix, lamina, tædæ.

Digitized by Google

Sethus Calviſius in opere Chronologico, ad ann. LXIV. tormentum iſtud ita deſcribit: *Flammatio hæc fiebat hoc modo: Illi miſeri tada, papyro, & cera ſuperveſtiebantur: inde ſtantibus ad palum gutturi uncus ſuffigebatur, ne motatione capitis picem effunderent, aut ignem declinarent: poſtea in lamina ardente pix aut unguen in caput liqueſiebat, ita ut toti arderent, noctuque loco luminis eſſent. Tantus autem Chriſtianorum numerus ita combuſtus eſt, ut rivi pinguedinis humanæ per arenam amphitheatri ſulcum facerent, ut Poëta teſtantur.* Juvenalis ſcilicet; cujus verba, ſat. I, 157.

Et latus mediam ſulcus diducit arenam.

Scribit Raderus ad Martialis lib. x, epigr, XXIV, tunica moleſta indutos repræſentaſſe Herculem, veſte Deianiræ a Neſſo accepta ambuſtum. Atque huc reſpicere Tertullianum, quando Apolog. cap. XV, *Qui vivus ardebat*, inquit, *Herculem induerat*. Fabula, quam innuit Raderus, hæc eſt. Quando Hercules Ætoliæ fluvium cum uxore Dejanira erat tranſiturus, qui tum forte ob aſſiduos imbres maxime excreverat, Neſſus Centaurus ultro operam ſuam obtulit trajiciendæ Deianiræ. Quam ubi Neſſo tradidiſſet, ipſe Hercules fluvium primus intrepide trajecit. Sed cum adhuc in prima ripa Neſſus Deianiram vitiare conaretur, ab Hercule ſagittis hydræ veneno infectis transfigitur. Qui, ut vel mortuus hoſtem ulciſceretur, veſtem ſuam ſanguine ac veneno illo perfuſam, ſanguinemque in vaſculum collectum ex vulnere, Deianiræ tradidit, dicens, illis vim ineſſe amatoriam: ea enim veſte ſi indueretur maritus, optimum fore remedium adverſus amores pellicum. Poſtea, cum Hercules, Oechalia

Digitized by Google

chalia ſubacta, Iolen, Euryti Regis filiam, ſecum in Eubœam abduxiſſet, Deianira veſtem a Neſſo acceptam, & in oportuna tempora reſervatam, tamquam antidotum adverſus Ioles pellicis amores, ad Herculem miſit: qui cum eam induiſſet, mox in rabiem verſus, ſeipſum in pyram conjectum combuſſit. Vide Herculem Oetæum Senecæ Tragici.

XI. Atque hæc de Tunica moleſta: Quam etiam B. Eulaliæ, apud Prudentium hymno περὶ στεφ. IIX, 118. minari videtur his verbis Judex:

—Facibus data fumificis,
flebiliterque ululanda tuis,
in cineres reſoluta flues.

& cui affine ſupplicium, quo Apphiamum excarnificatum Appendix tradit libri IIX Hiſtoriæ Eccleſ. Euſebianæ cap. IV. Verba ſunt: *Λίνοις ἐλαίῳ δεδευμένοις τὼ πόδε αὐτοῦ καλύψαντες, πῦρ ὑφῆπτον ἐκ προστάξεως οἱ βασανισαί· ἐφ' οἷς ὁποίας ἤνεγκεν ὁ μακάριος ἀλγηδόνας, πάντα λόγον ὑπεραίρειν μοι δοκῶ. καθίκετο γοῦν αὐτοῦ διατῆξαν τὰς σάρκας, καὶ τῶν ὀστέων τὸ πῦρ· ὡς κηροῦ δίκην λείβεσθαι, καὶ ἀποστάζειν ἐκτηκομένην τὴν ἰκμάδα τοῦ σώματος. Linum oleo madefactum pedibus ejus circumponentes ignem poſtea ſubjecerunt. Quo facto quantos beatiſſimus Martyr dolores præſenſerit, nulla, ut arbitror, oratione explicari poteſt. Ignis ſiquidem conſumptis ejus carnibus ad oſſa uſque penetrabat, adeo ut univerſus humor corporis ceræ inſtar liquefactus ſtillatim diffueret.* Verum ad ſuperiora redeamus.

Præter urbis incendium alia Neroniana perſecutionis cauſa a Lactantio affertur.

XII. Præter Romæ incendium aliam primæ perſecutionis cauſam Lactantius affert libro de Mortibus Perſecutorum cap. II, Petri videlicet edita ibi miracula,

 perque

perque illa converſam infidelium multitudinem. Verba: *Cum Nero imperaret, Petrus Romam advenit, & editis quibusdam miraculis, quæ virtute ipſius Dei, data ſibi ab eo poteſtate, faciebat, convertit multos ad Iuſtitiam, Deoque templum fidele ac ſtabile collocavit. Qua re ad Neronem delata, cum animadverteret, non modo Romæ, ſed ubique cotidie multitudinem deficere a cultu idolorum, & ad religionem novam, damnata vetuſtate, tranſire, ut erat execrabilis ac nocens Tyrannus, proſilivit ad excidendum cæleſte templum, delendamque Iuſtitiam; & primus omnium perſecutus Dei ſervos, Petrum cruci adfixit, & Paulum interfecit.* Quibus Lactantii perquam conformia habet Nicephorus Calliſtus Hiſtor. Eccl. lib. II, cap. XXXVI; niſi quod, quæ uni Petro ille, hic Petro pariter & Paulo tribuit. Narrans videlicet, quomodo Petrus extremis Neronis temporibus Romam, cum & Paulus ibi eſſet, pervenerit, Θαύμασι, inquit, ἐξαισίοις καὶ ἄμφω τὸ πλῆθος ἐπαγομένων, ὡς ὑπὲρ ἀριθμὸν εἶναι τοὺς προσιόντας, ὁ Νέρων ταῦτα μαθὼν, ὡς κραταιούμενος τῇ ἀρχῇ, εἰς ἀνοσίους ἐκτετραμμένος πράξεις, κατ' αὐτῆς τῆς εὐσεβείας ὡπλίζετο. *Cum mirificis amborum miraculis tanta ad Chriſtianiſmum confluerет multitudo, ut numerus ejus iniri non poſſet, Nero, penes quem ſumma rerum erat, ad improba impiaque delapſus flagitia, ea re cognita, contra ipſam divini cultus armatur pietatem.* Sed & in eo diverſus eſt a Lactantio Nicephorus, quod non, ut ille, primos e Chriſtianis beatos Apoſtolos, ſed ante hos jam alios, & tot quidem in CHRISTUM credentes Romanos Neronem necaſſe ſcribit, ὡς καὶ τὴν σύγκλητον αὐτὴν δυσχερᾶναι τῷ τῶν ἀναιρουμένων φόνῳ, ἀσθενῆ λίαν ἤδη τῇ ὀλιγανθρωπίᾳ γεγενημένην, ut

& Nicephoro

ut etiam Senatus, admodum jam propter paucitatem ſui ordinis hominum imbecillis, alias ſuper alias accumulatas cædes ægre ferret.

XIII. Idem porro Nicephorus, Simonis Magi impulſu, & occaſione reportatæ ex conflictu cum eodem victoriæ, Apoſtolos e medio ſublatos fuiſſe ibidem memorat. Σίμωνι, ait, πολλή τις πάροδος, τοῖς Ἀποστόλοις ἐπιτιθεμένῳ, ἔν τε συγκλήτῳ τε καὶ αὐτῷ Νέρωνι. καὶ πάντα κάλων ἦν τὸ τοῦ λόγου κινῶν, ἐκ μέσου θεῖναι τὰς κλήσεις αὐτῶν, ὡς αἰτίων ἀπωλείας τοσούτῳ πλήθει γεγενημένων. *Simoni, admodum Apoſtolos perſequenti, aditus liber ad Senatum & Neronem datus. Atque is omnem, ut in proverbio eſt, movet funem, ut illorum etiam nomina e medio tolleret, tamquam qui cædis tantæ multitudinis auctores fuiſſent.* Hinc Petri cum Simone congreſſum, & quomodo hic, aſcenſum in cœlos minatus, ab illo proſtratus fuerit, copioſe narrat; & ita quidem, ut quem primum Petro ſoli, mox huic pariter ac Paulo deferat actum de Mago triumphum, eumque ambobus necis cauſam fuiſſe tradat. Verba ſunt: Νέρων, μαθὼν ὡς ὑπὸ Πέτρου καὶ Παύλου Σίμων διέφθαρτο, Πέτρον μὲν κύμβαχον, οὕτως αἰτήσαντα, ξύλῳ αἰωρούμενον ἀνεσκολόπιζεν· ἀνάξιον ἡγούμενον ἐπίσης τῷ διδασκάλῳ παθεῖν ἐν ὀρθίῳ τῷ σχήματι, καὶ ὡς ἄνω γε κούφως ἔχοι τρέχειν εἰς οὐρανόν. Παῦλον δὲ τῷ ξίφει αἱρεῖ, ἐπί τε ταὐτῷ καιρῷ καὶ ἡμέρᾳ μιᾷ. *Nero, certior factus, a Petro & Paulo Simonem peremptum eſſe, Petrum quidem pedibus ſurſum verſum ſublatis (nam id ita petierat; ſimul quod ſe indignum reputaret qui itidem ut Magiſter ſuus recto corporis ſtatu pateretur; ſimul ut levior expeditiorque ei in cælum eſſet curſus,*

Certamen cum Simone M. Petro & Paulo occaſio mortis fuiſſe ſcribitur.

ſus, in crucem egit: Paulum vero gladio feriens occidit: eodem tempore, eodemque die.

Antiquiſſimorum ſcriptorum Eccl. de Petri & Simonis M. conflictu teſtimonia.

XIV. Nec ab uno Nicephoro talia narrantur, auctore recentiore, eodemque ſublectæ fidei, & qui fabulis magis quam hiſtorica veritate delectari ſolet: ſed apud vetuſtiſſimos quoque & ἀξιοπίστους ſcriptores ſimilia leguntur paſſim. Et de Petri quidem cum Simone M. congreſſu ita Arnobius adverſus Gentes libro II: *viderant* Romani *currum Simonis Magi & quadrigas igneas Petri ore difflatas & nominato* CHRISTO *evanuiſſe: viderant, inquam, fidentem, Diis falſis, & ab eisdem metuentibus proditum, pondere præcipitatum ſuo, cruribus jacuiſſe præfractis.* Ambroſius Hexaëm. lib. IV, cap. IIX: *Petrus Simonem, alta cæli magico volatu petentem, diſſoluta carminum poteſtate dejecit & ſtravit.* Theodoritus, Hæret. fabul. lib. I, I. ὁ θεῖος Πέτρος ἐγύμνωσεν αὐτὸν (Σίμωνα) τῶν τῆς ἀπάτης πτερῶν, καὶ τέλος εἰς ἀγῶνα θαυματουργίας προσκαλεσάμενος, καὶ θείας χάριτος καὶ γοητείας τὸ διάφορον δείξας, πάντων ὁρώντων Ῥωμαίων, ἀφ' ὕψους αὐτὸν πολλοῦ κατέρραξε προσευξάμενος, καὶ τοὺς αὐτόπτας τοῦ θαύματος εἰς σωτηρίαν ἐζώγρησεν. *Divinus Petrus fraudis* Simonem *pennis nudavit. Quem demum ad miraculorum certamen cum provocaſſet, ac divinæ gratiæ & præſtigiarum diſcrimen oſtendiſſet, ſpectantibus omnibus Romanis, magna illum ex altitudine precibus ſuis deturbavit, ſpectatoresque miraculi ad ſalutem perduxit.* Philaſtrius hær. XXIX: *Qvum fugeret* Simon *beatum Petrum Apoſtolum de Ieroſolymitana civitate, Romamque veniret, ibique pugnaret cum beato Apoſtolo apud Neronem Regem, devictus undique oratione beati Apoſtoli. atque percuſſus ab Angelo, ſic meruit*

ruit interire, ut ejus Magiæ evidens mendacium cunctis hominibus pateſieret. Auguſtinus ſerm. XXXVII de Sanctis, qui III eſt in feſto Apoſtolorum Petri & Pauli: *Cum Simon ſe Chriſtum diceret, & tamquam Filium ad Patrem aſſereret volando ſe poſſe conſcendere, atque elatus ſubito Magicis artibus volare cœpiſſet, tunc Petrus fixis genibus precatus eſt Dominum, & precatione ſancta vicit magicam levitatem.* paucisq; interjectis: *Tunc igitur Petrus velut vinctum illum de ſublimi aëre depoſuit, & quodam præcipitio in ſaxo elidens ejus crura confregit. Et hoc in opprobrio factum illius eſt; ut, qui paulo ante volare tentaverat, ſubito ambulare non poſſet; & qui pennas aſſumpſerat, plantas amitteret.* Quæ verba Maximo Taurinenſi Baronius ad ann. LXIIX, 20. & Bellarminus lib. I de Rom. Pontif. cap. XXIII, tribuunt. Nimirum ut plurimis aliis, quæ ſub Maximi nomine circumferri ſolent, homiliis, ita & huic de Petro ac Paulo ſermoni, non unus parens dari ſolet. Interim nec in ſcriptis Auguſtini indubitatis teſtimonia hac de re deſunt. Nam ſub initium libri de Hæreſibus ad Quodvultdeum ait, quod in urbe Roma *B. Apoſtolus Petrus* Simonem *vera omnipotentis Dei virtute extinxerit.*

Quod una cum Petro Paulus Simonem debellaverit, præter Nicephorum antiquiores etiam nonnulli tradũt

XV. Atque his antiquorum teſtimoniis inductus Card. Bellarminus, ubi de Petri prærogativis agit, lib. I de Rom. Pontif. cap. XXIII, vigeſimam tertiam earum hanc facit, *quod Petrus primum Hæreſiarcham, & principem ac patrem omnium hæreticorum, qui poſtea fuerunt, Simonem videlicet Magum, primus detexerit, & poſtea damnaverit, & plane extinxerit.* Verum in concertationis hujus victoriæque ſocietatem etiam Paulum veniſſe Apoſtolum,

ſtolum, præter citatum ſupra Nicephorum ex antiquio-
ribus tradit Sulpitius Severus Hiſtoriæ ſacræ libro II, *Cum*,
inquiens, *Magicis artibus, ut ſe Deum probaret, duobus*
ſuffultus dæmonibus, evolaſſet, orationibus Apoſtolorum
(Petri & Pauli) *fugatis dæmonibus, delapſus in terram, po-*
pulo inſpectante diſruptus eſt. Idem ante ipſum jam tra-
diderat Cyrillus Ieroſolymitanus. Cujus verba, Catech.
Φωτιζ. VI: παρατεινομένης τῆς πλάνης, ἀγαθῶν ξυνωρὶς διορ-
θοῦται τὸ πταῖσμα, Πέτρος καὶ Παῦλος παραγενόμενοι οἱ τῆς
ἐκκλησίας προστάται, καὶ ἀποδεικνῦντα τὸν νομιζόμενον Θεὸν
Σίμωνα, νεκρὸν εὐθὺς ἀπέδειξαν. ἐπαγγελλομένου γὰρ τοῦ Σίμωνος
μετεωρίζεσθαι εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἐπ' ὀχήματος δαιμόνων
ἐπ' ἀέρος φερομένου, γόνυ κλίναντες οἱ τοῦ Θεοῦ δοῦλοι, καὶ
Matth. 18, 19. τὴν συμφωνίαν ἐνδειξάμενοι, ἣν εἶπεν ὁ Ἰησοῦς, ὅτι ἐὰν δύο ἐξ
ὑμῶν συμφωνήσωσι, περὶ παντὸς πράγματος, οὗ ἐὰν αἰτήσον-
ται, γενήσεται αὐτοῖς, τὸ τῆς ὁμονοίας βέλος διὰ τῆς προσ-
ευχῆς πέμψαντες κατὰ τοῦ μάγου, κατέβαλον αὐτὸν εἰς τὴν γῆν.
Errorem latius ſe proferentem coarguerunt duo viri boni
huc perlati, Petrus & Paulus, Eccleſiæ Præfecti, & Simo-
nem, ſeſe Deum oſtentantem, talemque exiſtimatum, con-
feſtim morte affecerunt. Nam cum Simon ſeſe ſublimem
in cœlos latum iri profiteretur, & in aërem dæmoniorum
vehiculo ferretur, genibus provoluti ſervi Dei, & concor-
diam illam præ ſe ferentes, quam Jeſus dixerat; Si duo ex
vobis conſenſerint de omni re quamcumque petierint, ſuc-
cedet eis; conſenſionis telum precum interventu in Magum
ejaculati ſunt, & in terram eum dejecerunt. Ubi vides,
quando auctor ſermonis ſupra laudati de Petro ſcribit,
quod fixis genibus precatus ſit Dominum, & ſic de ſub-
limi aëre Simonem depoſuerit; Cyrillum de utroque,
Paulo

Digitized by Google

Paulo pariter & Petro, affirmare, quod flexis genibus concordiæ telum per preces in Magum miſerint, eumq; in terram dejecerint. Quin ipſe ille, quem diximus, auctor, eodem ſermone, utrumque Apoſtolum miraculi iſtius auctorem facit, & ita quidem, ut necis occaſionem iis victoriam hanc præbuiſſe, perinde ut Nicephorus, aſſeveret; *Videamus cauſam*, ſcribens, *quare iſta perpeſſi ſint* (Petrus ac Paulus) *ſcilicet quod inter cetera mirabilia etiam Magum illum Simonem orationibus ſuis de aëre vacuo præcipiti ruina proſtraverunt.*

Certamen cum Simone Apoſtolicum Icariusque illius interitus in dubium a multis vocatur, vel aperte etiam negatur.

XVI Utut autem tot antiquorum nitatur teſtimoniis de Icario Simonis Magi interitu narratio, non deſunt interim qui ſuſpectam eam habeant, imo falſitatis palam inſimulent, viri doctiſſimi: tum quod veroſimile non ſit, rem adeo memorabilem ſilentio prætereuntes fuiſſe ſcriptores Romanos; tum quod de illa ſileant Juſtinus, Irenæus, Euſebius; tum quod, qui hiſtoriam hanc referunt, in tradendis circumſtantiis tantopere diſcrepent, aliique ſoli Petro, alii Petro ac Paulo, illud cum Mago certamen tribuant; alii item in Neronis tempora Simonis exitum conferant, ut Sulpitius, Auguſtinus, Philaſtrius; alii in Claudii ætatem, ut Euſebius. Quo etiam facere putant Auguſtini teſtimonium, epiſtola XXCVI ſcribentis: *Eſt hac opinio plurimorum, quamvis eam perhibeant eſſe falſam plerique Romani, quod Apoſtolus Petrus, cum Simone Mago die Dominico certaturus, propter ipſum magnæ tentationis periculum, pridie cum ejusdem urbis eccleſia jejunaverit, & conſequuto tam proſpero glorioſoque ſucceſſu, eundem morem tenuerit, eumque imitatæ ſint nonnullæ Occidentis eccleſiæ.* Quæ tamen huc

 ſpectare.

ſpectare non putamus. Nec enim, quod Apoſtolus Petrus cum Simone Mago certaverit, falſum perhibuerunt, Auguſtino teſte, Romani; ſed quod idem, occaſione certaminis iſtius, auctor exiterit jejunii Sabbatici: pro quo hoc a Petri inſtitutione petitum argumentum urgebat quidam Urbicus, adverſus quem, in gratiam Caſulani, ex propoſito ibi Auguſtinus diſputat. Confer Jo. Caſſianum de Inſtitutis Cœnobiorum. lib. III, cap. x.

Petrus cruci ſuffixus, Paulus gladio truncatus Romæ.

XVII. Quin ipſius Petri Apoſtoli conſummatum in urbe Romæ martyrium a nonnullis in dubium vocari conſtat. Quod durum tamen videtur, dum tanto conſenſu tradunt priſcæ Eccleſiæ ſcriptores, inter alios innumeros, qui (ut cap. XXI Apologetici Tertullianus loquitur) *Romæ per Neronis ſævitiam ſanguinem Chriſtianum ſeminaverunt*, Petrum etiam ac Paulum *Neronianum gladium cruentaſſe*; ceu ſcribit Hieronymus epiſt. XXXIII, ad Caſtrutium.

Gladius pro omni inſtrumento quo mors infertur.

Ubi tamen *gladius* pro omni inſtrumento accipiendus quo mors infertur (perinde ut Tertullianus Apolog. cap. V, *primum Neronem in* Chriſtianorum *ſectam Cæſariano gladio ferociiſſe* ait; ipſeque Hieronymus in vita Pauli, *voti tunc Chriſtianis* fuiſſe dicit, *pro Christi nomine gladio percuti*; quemadmodum & Iſidorus ait Pacenſis Epiſcopus, æra DCCXIX: *A Toleto fugam arripientem gladio patibuli jugulat*) Etenim, ut ex aliis conſtat veteris Eccleſiæ auctoribus, qui diſerte magis ſanctorum illorum virorum deſcribunt martyria, Paulus quidem gladio interemptus eſt, Petrus vero cruci affixus. Ita videlicet narrat Euſebius Hiſtor. Eccl. lib. II, cap. XXV, quando, de Nerone agens, ὗτος, inquit, θεομάχος ἐν τοῖς μάλιστα πρῶτος ἀνακηρυχθεὶς, ἐπὶ τὰς κατὰ

τῶν

τῶν Ἀποστόλων ἐπήρθη σφαγάς. Παῦλος δὴ οὖν ἐπ' αὐτῆς Ῥώμης τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθῆναι, καὶ Πέτρος ὡσαύτως ἀνασκολοπισθῆναι, κατ' αὐτὸν ἱστοροῦνται. καὶ πιστοῦταί γε τὴν ἱστορίαν ἡ Πέτρου καὶ Παύλου εἰς δεῦρο κρατήσασα ἐπὶ τῶν αὐτόθι κοιμητηρίων πρόσρησις. *Hic omnium divini Numinis hoſtium princeps & anteſignanus in ipſos etiam Apoſtolos ſaviit. Ac Paulus quidem Roma capite truncatus, Petrus vero cruci ſuffixus fuiſſe eodem regnante traduntur. Quam quidem narrationem abunde confirmant Petri Paulique nomine inſignita monumenta, qua in urbis Roma cœmeteriis etiamnum viſuntur.* Sic, inquam, Euſebius, Caji mox & Dionyſii Corinthii teſtimoniis hæc confirmans. Sulpitius porro Severus libro II, de Neronis agens temporibus, *Tum*, ait, *Paulus ac Petrus capitis damnati. Quorum uni cervix gladio deſecta, Petrus in crucem ſublatus eſt.* Oroſius lib. VII, cap. VII: *Ipſum nomen* Chriſtianorum *extirpare conatus* Nero, *beatiſſimos Chriſti Apoſtolos, Petrum cruce, Paulum gladio occidit.*

XIX. Et quidem quod ad Petri crucifixionem ſpectat, multi ex veteribus teſtantur, illum capite deorſum verſo pedibusque in ſublime elevatis cruci fuiſſe affixum. Origines puta, ſcriptor antiquiſſimus, apud Euſebium Hiſtor. Eccl. lib. III, cap. I, Πέτρος, ait, ἐπὶ τέλει ἐν Ῥώμῃ γενόμενος, ἀνεσκολοπίσθη κατὰ κεφαλῆς, οὕτως αὐτὸς ἀξιώσας παθεῖν. *Petrus ad extremum Romam veniens, cruci ſuffixus eſt capite deorſum demiſſo: ſic enim ut in cruce collocaretur oraverat.* Firmatque id præterea ſuo teſtimonio Euſebius ipſemet Demonſtr. Evangel. lib. III, cap. VII. Sed & Chryſoſtomus Panegyr. in Apoſt. Petrum ac Paulum, χαίροις, inquit, Πέτρε, ὁ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ ἀπο-

Petrus verſo deorſum capite ſuſpenſus.

ἀπολαύσας, καὶ καθ' ὁμοιότητα τοῦ διδασκάλου σταυρωθῆναι μὴ θελήσας ἐν ὀρθῷ τῷ σχήματι, καθὼς ὁ δεσπότης ἡμῶν· ἀλλὰ μᾶλλον ἐπὶ κεφαλὴν, ὡς εἰς οὐρανὸν τὴν πορείαν ἐπὶ γῆς ποιούμενος. *Gaudeas, Petre, qui ligno Crucis fruitus es, & ad Magiſtri ſimilitudinem, recta quidem figura, ſicut Dominus noſter, crucifigi noluiſti, ſed magis inverſo capite, veluti in terra ad cælum iter parans.* Confer ejusdem homil. LXVI in Geneſin, & homil. V in II ad Timotheum. Eodem ſpectant Maximi illa, ſerm. I in Natal. Apoſtolorum: *Hic eſt Petrus, qui dum ad crucem, tanquam Chriſti diſcipulus, duceretur, verſo ſe poſcens corpore crucifigi, paſſionem non timuit, ſed æqualitatem crucis Dominicæ declinavit: ut oſtenderet univerſis, admirandæ ſe Humilitatis virtutem novique myſterii diſciplinam & inter tormenta ſervaſſe.*

Quare hunc paſſionis modum elegerit.

XIX. Ubi ſimul cauſa indicatur, quamobrem hunc paſſionis modum Apoſtolus elegerit. Quam itidem Hieronymus innuit ſub initium libri de Scriptoribus Eccleſiaſticis, dum Apoſtolum ita mori voluiſſe ait, quod judicaverit *ſe indignum, qui ſic crucifigeretur ut Dominus ſuus.* Gemina habet Eutychius, de Origin. Eccleſiæ Alexandrinæ, *Prehenſum*, inquiens, *Petrum Nero Cæſar cruci affigit, corpore ſcilicet inverſo: atque ita morte eum affecit. Nam & dixerat ei Petrus: ſi vis ut ego cruci affigar, corpore me inverſo affige cruci, ne mors mihi inflicta ſimilis ſit ei quæ infligebatur Domino meo CHRISTO, qui cruci affixus eſt corpore erecto.* Eodem reſpicit Prudentius hymn. VI, II. περὶ στεφάνων, ita canens:

Prima Petrum rapuit ſententia, legibus Neronis
pendere juſſum præminente ligno.

Ille

Ille tamen veritus celſæ decus æmulando mortis
ambire tanti gloriam Magiſtri,
exigit, ut pedibus merſum caput inprimant ſupinis,
quo ſpectet imum ſtipitem cerebro.
Figitur ergo manus ſubter, ſola verſus in cacumen,
hoc mente major, quo minor figura.

Sed & Theodoritus, oratione de Charitate, quæ habetur in Appendice operum ejus, edit. Pariſ. de Petro loqvens, ἐπειδὰν, inquit, ὑπὸ Νέρωνος τὴν διὰ σαυροῦ ὑπὲρ τοῦ σαυρωθέντος κατεδικάσθη σφαγὴν, παρεκάλει τοὺς δημίους, μὴ τῷ δεσπότῃ παραπλησίως, τῷ ἰδίῳ προσηλωθῆναι δείσας ὡς εἰκὸς, μὴ ἡ τοῦ πάθους ταυτότης ἴσον αὐτῷ παρὰ τῶν ἀνοήτων εἰσενέγκοι τὸ γέρας. διὰ τοῦτο κάτω προσηλωθῆναι τὰς χεῖρας, καὶ ἄνω τοὺς πόδας ἱκέτευε. *Cum a Nerone Crucis ſupplicio propter Crucifixum damnatus eſſet, lictores orabat, ne eodem quo Dominus modo crucifigeretur, ſed contra atque ille ſuſpenderetur, metuens videlicet, ne ſimilitudo paſſionis æqualem ſibi apud ignaros honorem afferret: propterea manus deorſum, pedes ſurſum affigi rogavit.* Auguſtinus vero ita, ſerm. XXIIX de Sanctis, qui eſt in feſt. Apoſtolorum Petri & Pauli IV: *Petrus pro CHRISTO capite deorſum verſo in ligno ſuſpenditur. — Ille propriis greſſibus proficiſcebatur ad Chriſtum, oculiſque ſuperiora reſpiciens, beatum ſpiritum deducebat ad cælum.* Adde quæ habent Haimo Hiſtor. Eccl. lib. II, cap. XXIIX, Gregorius Turonenſis de Gloria Martyrum lib. I, cap. XXIIX, Nicephorus loco num. XII notato.

XX. Scilicet non uno eodemque modo omnes crucifigebantur, ſed alio atque alio ſchemate, ut culpa delinquentis poſcebat, vel ſeveritas judicis imperabat. Unde *Crucifixionis modi varii.*

 Seneca

Digitized by Google

οις ἡ πρὸ τριῶν καλανδῶν ἰουλίων. καθ' ἣν ἐτελειώθη ὁ ἅγιος Ἀπόστολος τοῦ κατ' αὐτὸν μαρτυρίῳ ἑξηκοστῷ καὶ ἐννάτῳ ἔτει τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσίας. *Sub Nerone, Caſare Romano, martyrium ibi ſubiit Paulus Apoſtolus, gladio truncatus anno XXXVI a paſſione Salvatoris, praeclaro certamine decertato Romae die quinto menſis Panemi, qui Romanis eſt* III *Kal. Iul. quando martyrium conſummavit ſanctus Apoſtolus anno* LXIX *ab adventu Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti.* Quæ annotata eſſe imperantibus Arcadio & Honorio, indicium mox auctor facit.

Iacobi Iuſti martyrium. XXIII. Neronis porro tempore (ut id extra ordinem quaſi addamus) ſed Ieroſolymis, & procuratore Anano Pontifice, homine ſæviſſimo, ſectæque Judaicæ addictiſſimo, martyrii coronam reportavit Jacobus, cognomento Juſtus, primus Jeroſolymorum Epiſcopus, & , ſi credimus, præter antiquos nonnullos, M. A. de Dominis, lib. II de Republ. Eccleſ. cap. II, aliiſque recentioribus, diverſus a Jacobo Alphæi, ſive minore, Apoſtolo: tametſi opinionem hanc impugnat Baronius ad annum XLIV, 36. ſeq. ſevere eo nomine caſtigatus a M. Antonio, loco memorato) De cujus morte ſic Joſephus, lib. XX Antiquit. Judaic. cap. VIII: ὁ νεώτερος Ἄνανος, ὃν τὴν ἀρχιερωσύνην ἔφαμεν παρειληφέναι, θρασὺς ἦν τὸν τρόπον, καὶ τολμητὴς διαφερόντως, αἵρεσιν δὲ μετῄει τὴν Σαδδουκαίων, οἵπερ εἰσὶ περὶ τὰς κρίσεις ὠμοὶ παρὰ πάντας τοὺς Ἰουδαίους, καθὼς ἤδη δεδηλώκαμεν. ἅτε δὴ οὖν τοιοῦτος ὢν ὁ Ἄνανος, νομίσας ἔχειν καιρὸν ἐπιτήδειον, διὰ τὸ τεθνάναι μὲν Φῆστον, Ἀλβῖνον δὲ ἔτι κατὰ τὴν ὁδὸν ὑπάρχειν, καθίζει συνέδριον κριτῶν, καὶ παραγαγὼν εἰς αὐτὸ τὸν ἀδελφὸν Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ, Ἰάκωβος ὄνομα αὐτῷ, καί τινας ἑτέρους, ὡς παρανομησάντων κατηγορίαν

γορίαν ποιησάμενος, παρέδωκε λευσθησομένους. ὅσοι δὲ ἐδόκουν ἐπιεικέστατοι τῶν κατὰ τὴν πόλιν εἶναι, καὶ περὶ τοὺς νόμους ἀκριβεῖς, βαρέως ἤνεγκαν ἐπὶ τούτῳ, καὶ πέμπουσιν πρὸς τὸν βασιλέα κρύφα παρακαλοῦντες αὐτὸν ἐπιστεῖλαι τῷ Ἀνάνῳ, μηκέτι τοιαῦτα πράσσειν. μηδὲ γὰρ τὸ πρῶτον ὀρθῶς αὐτὸν πεποιηκέναι. τινὲς δ' αὐτῶν καὶ τὸν Ἀλβῖνον ὑπαντιάζουσιν ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας ὁδοιποροῦντα, καὶ διδάσκουσιν ὡς οὐκ ἐξὸν ἦν Ἀνάνῳ χωρὶς τῆς ἐκείνου γνώμης καθίσαι συνέδριον. Ἀλβῖνος δὲ πεισθεὶς τοῖς λεγομένοις γράφει μετ' ὀργῆς τῷ Ἀνάνῳ λήψεσθαι παρ' αὐτοῦ δίκας ἀπειλῶν. καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀγρίππας διὰ τοῦτο τὴν ἀρχιερωσύνην ἀφελόμενος αὐτὸν ἄρξαντα μῆνας τρεῖς Ἰησοῦν τὸν τοῦ Δαμναίου κατέστησεν. *Ananus, is, quem nunc ſummum Pontificatum accepiſſe diximus, audax erat & ferox ingenio, ſecta Sadducæus: quod hominum genus apud Judæos in judicando eſt ſeveriſſimum, ut ante docuimus. Talis igitur cum eſſet, tempus oportunum ſe nactum ratus, mortuo Feſto, Albino adhuc agente in itinere, Concilium Judicum advocat, ſtatutumque coram eo fratrem Jeſu Chriſti, Jacobum nomine, & una quosdam alios reos impietatis peractos, lapidandos tradidit. Quod factum omnibus in ea civitate bonis & legum ſtudioſis vehementer diſplicuit; miſſisque ad Regem clam nunciis, rogaverunt, mandaret Anano, ne quid tale poſthac ageret: nam ne nunc quidem recte egiſſe. Quidam etiam Albino occurrentes venienti ab Alexandria, docuerunt eum, non licuiſſe Anano ſine ipſius conſenſu advocare Concilium. Horum verbis ille perſuaſus, iracunde ſcripſit Pontifici, daturum ſibi pœnas minitans: & Agrippa Rex eam ob cauſam poſt tertium menſem ablatum ab eo Pontificatum Jeſu Damnei filio conceſſit.* Ita Joſephus: ad quem etiam heic provocat Origenes,

οις ἡ πρὸ τριῶν καλανδῶν ἰουλίων. καθ' ἣν ἐτελειώθη ὁ ἅγιος Ἀπόστολος τῷ κατ' αὐτὸν μαρτυρίῳ ἑξηκοστῷ καὶ ἐνάτῳ ἔτει τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσίας. *Sub Nerone, Caſare Romano, martyrium ibi ſubiit Paulus Apoſtolus, gladio truncatus anno XXXVI a paſſione Salvatoris, præclaro certamine decertato Romæ die quinto menſis Panemi, qui Romanis eſt III Kal. Iul. quando martyrium conſummavit ſanctus Apoſtolus anno LXIX ab adventu Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti.* Quæ annotata eſſe imperantibus Arcadio & Honorio, indicium mox auctor facit.

Iacobi Iuſti martyrium. XXIII. Neronis porro tempore (ut id extra ordinem quaſi addamus) ſed Ieroſolymis, & procuratore Anano Pontifice, homine ſæviſſimo, ſectæque Judaicæ addictiſſimo, martyrii coronam reportavit JACOBUS, cognomento Juſtus, primus Jeroſolymorum Epiſcopus, & , ſi credimus, præter antiquos nonnullos, M. A. de Dominis, lib. II de Republ. Eccleſ. cap. II, aliiſque recentioribus, diverſus a Jacobo Alphæi, ſive minore, Apoſtolo: tametſi opinionem hanc impugnat Baronius ad annum XLIV, 36. ſeq. ſevere eo nomine caſtigatus a M. Antonio, loco memorato) De cujus morte ſic Joſephus, lib. XX Antiquit. Judaic. cap. VIII: ὁ νεώτερος Ἄνανος, ὃν τὴν ἀρχιερωσύνην ἔφαμεν παρειληφέναι, θρασὺς ἦν τὸν τρόπον, καὶ τολμητὴς διαφερόντως, αἵρεσιν δὲ μετήει τὴν Σαδδουκαίων, οἵπερ εἰσὶ περὶ τὰς κρίσεις ὠμοὶ παρὰ πάντας τοὺς Ἰουδαίους, καθὼς ἤδη δεδηλώκαμεν. ἅτε δὴ οὖν τοιοῦτος ὢν ὁ Ἄνανος, νομίσας ἔχειν καιρὸν ἐπιτήδειον, διὰ τὸ τεθνάναι μὲν Φῆστον, Ἀλβῖνον δὲ ἔτι κατὰ τὴν ὁδὸν ὑπάρχειν, καθίζει συνέδριον κριτῶν, καὶ παραγαγὼν εἰς αὐτὸ τὸν ἀδελφὸν Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ, Ἰάκωβος ὄνομα αὐτῷ, καί τινας ἑτέρους, ὡς παρανομησάντων κατη-

γορίαν

γορίαν πεποιημένος, παρέδωκε λευσθησομένους. ὅσοι δὲ ἐδόκουν ἐπιεικέστατοι τῶν κατὰ τὴν πόλιν εἶναι, καὶ περὶ τοὺς νόμους ἀκριβεῖς, βαρέως ἤνεγκαν ἐπὶ τούτῳ, καὶ πέμπουσιν πρὸς τὸν βασιλέα κρύφα παρακαλοῦντες αὐτὸν ἐπιστεῖλαι τῷ Ἀνάνῳ, μηκέτι τοιαῦτα πράσσειν. μηδὲ γὰρ τὸ πρῶτον ὀρθῶς αὐτὸν πεποιηκέναι. τινὲς δ᾽ αὐτῶν καὶ τὸν Ἀλβῖνον ὑπαντιάζουσιν ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας ὁδοιποροῦντα, καὶ διδάσκουσιν ὡς οὐκ ἐξὸν ἦν Ἀνάνῳ χωρὶς τῆς ἐκείνου γνώμης καθίσαι συνέδριον. Ἀλβῖνος δὲ πεισθεὶς τοῖς λεγομένοις γράφει μετ᾽ ὀργῆς τῷ Ἀνάνῳ λήψεσθαι παρ᾽ αὐτοῦ δίκας ἀπειλῶν. καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀγρίππας διὰ τοῦτο τὴν ἀρχιερωσύνην ἀφελόμενος αὐτὸν ἄρξαντα μῆνας τρεῖς Ἰησοῦν τὸν τοῦ Δαμνέου κατέστησεν. *Ananus, is, quem nunc ſummum Pontificatum accepiſſe diximus, audax erat & ferox ingenio, ſecta Sadducæus: quod hominum genus apud Judæos in judicando eſt ſeveriſſimum, ut ante docuimus. Talis igitur cum eſſet, tempus oportunum ſe nactum ratus, mortuo Feſto, Albino adhuc agente in itinere, Concilium Judicum advocat, ſtatutumque coram eo fratrem Jeſu Chriſti, Jacobum nomine, & una quoſdam alios reos impietatis peractos, lapidandos tradidit. Quod factum omnibus in ea civitate bonis & legum ſtudioſis vehementer diſplicuit; miſſiſque ad Regem clam nunciis, rogaverunt, mandaret Anano, ne quid tale poſthac ageret: nam ne nunc quidem recte egiſſe. Quidam etiam Albino occurrentes venienti ab Alexandria, docuerunt eum, non licuiſſe Anano ſine ipſius conſenſu advocare Concilium. Horum verbis ille perſuaſus, iracunde ſcripſit Pontifici, daturum ſibi pœnas minitans: & Agrippa Rex eam ob cauſam poſt tertium menſem ablatum ab eo Pontificatum Jeſu Damnei filio conceſſit.* Ita Joſephus: ad quem etiam heic provocat Origenes,

οις ἡ πρὸ τριῶν καλανδῶν ἰουλίων. καθ' ἣν ἐτελειώθη ὁ ἅγιος Ἀπόστολος τῷ κατ' αὐτὸν μαρτυρίῳ ἑξηκοστῷ καὶ ἐνάτῳ ἔτει τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσίας. *Sub Nerone, Caſare Romano, martyrium ibi ſubiit Paulus Apoſtolus, gladio truncatus anno XXXVI a paſſione Salvatoris, praclaro certamine decertato Romæ die quinto menſis Panemi, qui Romanis eſt III Kal. Iul. quando martyrium conſummavit ſanctus Apoſtolus anno LXIX ab adventu Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti.* Quæ annotata eſſe imperantibus Arcadio & Honorio, indicium mox auctor facit.

Iacobi Iuſti martyrium.

XXIII. Neronis porro tempore (ut id extra ordinem quaſi addamus) ſed Ieroſolymis, & procuratore Anano Pontifice, homine ſæviſſimo, ſectæque Judaicæ addictiſſimo, martyrii coronam reportavit Jacobus, cognomento Juſtus, primus Jeroſolymorum Epiſcopus, & , ſi credimus, præter antiquos nonnullos, M. A. de Dominis, lib. II de Republ. Eccleſ. cap. II, aliiſque recentioribus, diverſus a Jacobo Alphæi, ſive minore, Apoſtolo: tametſi opinionem hanc impugnat Baronius ad annum XLIV, 36. ſeq. ſevere eo nomine caſtigatus a M. Antonio, loco memorato) De cujus morte ſic Joſephus, lib. XX Antiquit. Judaic. cap. VIII: *ὁ νεώτερος Ἄνανος, ὃν τὴν ἀρχιερωσύνην ἔφαμεν παρειληφέναι, θρασὺς ἦν τὸν τρόπον, καὶ τολμητὴς διαφερόντως, αἵρεσιν δὲ μετῄει τὴν Σαδδουκαίων, οἵπερ εἰσὶ περὶ τὰς κρίσεις ὠμοὶ παρὰ πάντας τοὺς Ἰουδαίους, καθὼς ἤδη δεδηλώκαμεν. ἅτε δὴ οὖν τοιοῦτος ὢν ὁ Ἄνανος, νομίσας ἔχειν καιρὸν ἐπιτήδειον, διὰ τὸ τεθνάναι μὲν Φῆστον, Ἀλβῖνον δὲ ἔτι κατὰ τὴν ὁδὸν ὑπάρχειν, καθίζει συνέδριον κριτῶν, καὶ παραγαγὼν εἰς αὐτὸ τὸν ἀδελφὸν Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ, Ἰάκωβος ὄνομα αὐτῷ, καί τινας ἑτέρους, ὡς παρανομησάντων κατη-*

γορίαν

γορίαν ποιησάμενος, παρέδωκε λευσθησομένους. ὅσοι δὲ ἐδόκουν ἐπιεικέστατοι τῶν κατὰ τὴν πόλιν εἶναι, καὶ περὶ τοὺς νόμους ἀκριβεῖς, βαρέως ἤνεγκαν ἐπὶ τούτῳ, καὶ πέμπουσι πρὸς τὸν βασιλέα κρύφα παρακαλοῦντες αὐτὸν ἐπιστεῖλαι τῷ Ἀνάνῳ, μηκέτι τοιαῦτα πράσσειν. μηδὲ γὰρ τὸ πρῶτον ὀρθῶς αὐτὸν πεποιηκέναι. τινὲς δ' αὐτῶν καὶ τὸν Ἀλβῖνον ὑπαντιάζουσιν ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας ὁδοιποροῦντα, καὶ διδάσκουσιν ὡς οὐκ ἐξὸν ἦν Ἀνάνῳ χωρὶς τῆς ἐκείνου γνώμης καθίσαι συνέδριον. Ἀλβῖνος δὲ πεισθεὶς τοῖς λεγομένοις γράφει μετ' ὀργῆς τῷ Ἀνάνῳ λήψεσθαι παρ' αὐτοῦ δίκας ἀπειλῶν. καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀγρίππας διὰ τοῦτο τὴν ἀρχιερωσύνην ἀφελόμενος αὐτὸν ἄρξαντα μῆνας τρεῖς Ἰησοῦν τὸν τοῦ Δαμναίου κατέστησεν. *Ananus, is, quem nunc ſummum Pontificatum accepiſſe diximus, audax erat & ferox ingenio, ſecta Sadducæus: quod hominum genus apud Judæos in judicando eſt ſeveriſſimum, ut ante docuimus. Talis igitur cum eſſet, tempus oportunum ſe nactum ratus, mortuo Feſto, Albino adhuc agente in itinere, Concilium Judicum advocat, ſtatutumque coram eo fratrem Jeſu Chriſti, Jacobum nomine, & una quoſdam alios reos impietatis peractos, lapidandos tradidit. Quod factum omnibus in ea civitate bonis & legum ſtudioſis vehementer diſplicuit; miſſisque ad Regem clam nunciis, rogaverunt, mandaret Anano, ne quid tale poſthac ageret: nam ne nunc quidem recte egiſſe. Quidam etiam Albino occurrentes venienti ab Alexandria, docuerunt eum, non licuiſſe Anano ſine ipſius conſenſu advocare Concilium. Horum verbis ille perſuaſus, iracunde ſcripſit Pontifici, daturum ſibi pœnas minitans: & Agrippa Rex eam ob cauſam poſt tertium menſem ablatum ab eo Pontificatum Jeſu Damnei filio conceſſit.* Ita Joſephus: ad quem etiam heic provocat Origenes,

οἷς ἡ πρὸ τριῶν καλανδῶν ἰουλίων. καθ' ἣν ἐτελειώθη ὁ ἅγιος Ἀπόστολος τοῦ κατ' αὐτὸν μαρτυρίῳ ἑξηκοστῷ καὶ ἐνάτῳ ἔτει τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσίας. *Sub Nerone, Cæſare Romano, martyrium ibi ſubiit Paulus Apoſtolus, gladio truncatus anno* XXXVI *a paſſione Salvatoris, præclaro certamine decertato Romæ die quinto menſis Panemi, qui Romanis eſt* III *Kal. Iul. quando martyrium conſummavit ſanctus Apoſtolus anno* LXIX *ab adventu Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti.* Quæ annotata eſſe imperantibus Arcadio & Honorio, indicium mox auctor facit.

Iacobi Iuſti martyrium.

XXIII. Neronis porro tempore (ut id extra ordinem quaſi addamus) ſed Ieroſolymis, & procuratore Anano Pontifice, homine ſæviſſimo, ſectæque Judaicæ addictiſſimo, martyrii coronam reportavit Jacobus, cognomento Juſtus, primus Jeroſolymorum Epiſcopus, &, ſi credimus, præter antiquos nonnullos, M. A. de Dominis, lib. II de Republ. Eccleſ. cap. II, aliiſque recentioribus, diverſus a Jacobo Alphæi, ſive minore, Apoſtolo: tametſi opinionem hanc impugnat Baronius ad annum XLIV, 36. ſeq. ſevere eo nomine caſtigatus a M. Antonio, loco memorato) De cujus morte ſic Joſephus, lib. XX Antiquit. Judaic. cap. VIII: *ὁ νεώτερος Ἄνανος, ὃν τὴν ἀρχιερωσύνην ἔφαμεν παρειληφέναι, θρασὺς ἦν τὸν τρόπον, καὶ τολμητὴς διαφερόντως, αἵρεσιν δὲ μετῄει τὴν Σαδδουκαίων, οἵπερ εἰσὶ περὶ τὰς κρίσεις ὠμοὶ παρὰ πάντας τοὺς Ἰουδαίους, καθὼς ἤδη δεδηλώκαμεν. ἅτε δὴ οὖν τοιοῦτος ὢν ὁ Ἄνανος, νομίσας ἔχειν καιρὸν ἐπιτήδειον, διὰ τὸ τεθνάναι μὲν Φῆστον, Ἀλβῖνον δὲ ἔτι κατὰ τὴν ὁδὸν ὑπάρχειν, καθίζει συνέδριον κριτῶν, καὶ παραγαγὼν εἰς αὐτὸ τὸν ἀδελφὸν Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ, Ἰάκωβος ὄνομα αὐτῷ, καί τινας ἑτέρους, ὡς παρανομησάντων κατηγορίαν*

γορίαν ποιησάμενος, παρέδωκε λευσθησομένους. ὅσοι δὲ ἐδόκουν ἐπιεικέστατοι τῶν κατὰ τὴν πόλιν εἶναι, καὶ περὶ τοὺς νόμους ἀκριβεῖς, βαρέως ἤνεγκαν ἐπὶ τούτῳ, καὶ πέμπουσιν πρὸς τὸν βασιλέα κρύφα παρακαλοῦντες αὐτὸν ἐπιστεῖλαι τῷ Ἀνάνῳ, μηκέτι τοιαῦτα πράσσειν, μηδὲ γὰρ τὸ πρῶτον ὀρθῶς αὐτὸν πεποιηκέναι. τινὲς δ' αὐτῶν καὶ τὸν Ἀλβῖνον ὑπαντιάζουσιν ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας ὁδοιποροῦντα, καὶ διδάσκουσιν ὡς οὐκ ἐξὸν ἦν Ἀνάνῳ χωρὶς τῆς ἐκείνου γνώμης καθίσαι συνέδριον. Ἀλβῖνος δὲ πεισθεὶς τοῖς λεγομένοις γράφει μετ' ὀργῆς τῷ Ἀνάνῳ λήψεσθαι παρ' αὐτοῦ δίκας ἀπειλῶν. καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀγρίππας διὰ τοῦτο τὴν ἀρχιερωσύνην ἀφελόμενος αὐτὸν ἄρξαντα μῆνας τρεῖς Ἰησοῦν τὸν τοῦ Δαμναίου κατέστησεν. *Ananus, is, quem nunc ſummum Pontificatum accepiſſe diximus, audax erat & ferox ingenio, ſecta Sadducaus: quod hominum genus apud Judaos in judicando eſt ſeveriſſimum, ut ante docuimus. Talis igitur cum eſſet, tempus oportunum ſe nactum ratus, mortuo Feſto, Albino adhuc agente in itinere, Concilium Judicum advocat, ſtatutumque coram eo fratrem Jeſu Chriſti, Jacobum nomine, & una quoſdam alios reos impietatis peractos, lapidandos tradidit. Quod factum omnibus in ea civitate bonis & legum ſtudioſis vehementer diſplicuit; miſſiſque ad Regem clam nunciis, rogaverunt, mandaret Anano, ne quid tale poſthac ageret: nam ne nunc quidem recte egiſſe. Quidam etiam Albino occurrentes venienti ab Alexandria, docuerunt eum, non licuiſſe Anano ſine ipſius conſenſu advocare Concilium. Horum verbis ille perſuaſus, iracunde ſcripſit Pontifici, daturum ſibi pœnas minitans: & Agrippa Rex eam ob cauſam poſt tertium menſem ablatum ab eo Pontificatum Jeſu Damnei filio conceſſit.* Ita Joſephus: ad quem etiam heic provocat Origenes,

ἀπολαύσας, καὶ καθ' ὁμοιότητα τοῦ διδασκάλου σταυρωθῆναι μὴ θελήσας ἐν ὀρθῷ τῷ σχήματι, καθὼς ὁ δεσπότης ἡμῶν· ἀλλὰ μᾶλλον ἐπὶ κεφαλὴν, ὡς εἰς οὐρανὸν τὴν πορείαν ἐπὶ γῆς ποιούμενος. *Gaudeas, Petre, qui ligno Crucis fruitus es, & ad Magiſtri ſimilitudinem, recta quidem figura, ſicut Dominus noſter, crucifigi noluiſti, ſed magis inverſo capite, veluti in terra ad cœlum iter parans.* Confer ejusdem homil. LXVI in Geneſin, & homil. V in II ad Timotheum. Eodem ſpectant Maximi illa, ſerm. I in Natal. Apoſtolorum: *Hic eſt Petrus, qui dum ad crucem, tanquam Chriſti diſcipulus, duceretur, verſo ſe poſcens corpore crucifigi, paſſionem non timuit, ſed æqualitatem crucis Dominicæ declinavit: ut oſtenderet univerſis, admirandæ ſe Humilitatis virtutem novique myſterii diſciplinam & inter tormenta ſervaſſe.*

Quare hunc paſſionis modum elegerit.

XIX. Ubi ſimul cauſa indicatur, quamobrem hunc paſſionis modum Apoſtolus elegerit. Quam itidem Hieronymus innuit ſub initium libri de Scriptoribus Eccleſiaſticis, dum Apoſtolum ita mori voluiſſe ait, quod judicaverit *ſe indignum, qui ſic crucifigeretur ut Dominus ſuus.* Gemina habet Eutychius, de Origin. Eccleſiæ Alexandrinæ, *Prehenſum*, inquiens, *Petrum Nero Cæſar cruci affigit, corpore ſcilicet inverſo: atque ita morte eum affecit. Nam & dixerat ei Petrus: ſi vis ut ego cruci affigar, corpore me inverſo affige cruci, ne mors mihi inflicta ſimilis ſit ei quæ infligebatur Domino meo CHRISTO, qui cruci affixus eſt corpore erecto.* Eodem reſpicit Prudentius hymn. VI, II. περὶ στεφάνων, ita canens:

Prima Petrum rapuit ſententia, legibus Neronis
pendere juſſum præminente ligno,

Ille

Ille tamen veritus celſæ decus æmulando mortis
ambire tanti gloriam Magiſtri,
exigit, ut pedibus merſum caput inprimant ſupinis,
quo ſpectet imum ſtipitem cerebro.
Figitur ergo manus ſubter, ſola verſus in cacumen,
hoc mente major, quo minor figura.

Sed & Theodoritus, oratione de Charitate, quæ habetur in Appendice operum ejus, edit. Pariſ. de Petro loqvens, ἐπειδὰν, inquit, ὑπὸ Νέρωνος τὴν διὰ σταυροῦ ὑπὲρ τοῦ σταυρωθέντος κατεδικάσθη σφαγὴν, παρεκάλει τοὺς δημίους, μὴ τῷ δεσπότῃ παραπλησίως, τῷ ἰδίῳ προσηλωθῆναι δείσας ὡς εἰκὸς, μὴ ἡ τοῦ πάθους ταυτότης ἴσον αὐτῷ παρὰ τῶν ἀνοήτων εἰσενέγκοι τὸ γέρας. διὰ τοῦτο κάτω προσηλωθῆναι τὰς χεῖρας, καὶ ἄνω τοὺς πόδας ἱκέτευε. *Cum a Nerone Crucis ſupplicio propter Crucifixum damnatus eſſet, lictores orabat, ne eodem quo Dominus modo crucifigeretur, ſed contra atque ille ſuſpenderetur, metuens videlicet, ne ſimilitudo paſſionis æqualem ſibi apud ignaros honorem afferret: propterea manus deorſum, pedes ſurſum affigi rogavit.* Auguſtinus vero ita, ſerm. XXIIX de Sanctis, qui eſt in feſt. Apoſtolorum Petri & Pauli IV: *Petrus pro* CHRISTO *capite deorſum verſo in ligno ſuſpenditur. — Ille propriis greſſibus proficiſcebatur ad Chriſtum, oculisque ſuperiora reſpiciens, beatum ſpiritum deducebat ad cælum.* Adde quæ habent Haimo Hiſtor. Eccl. lib. II, cap. XXIIX, Gregorius Turonenſis de Gloria Martyrum lib. I, cap. XXIIX, Nicephorus loco num. XII notato.

XX. Scilicet non uno eodemque modo omnes crucifigebantur, ſed alio atque alio ſchemate, ut culpa delinquentis poſcebat, vel ſeveritas judicis imperabat. Unde *Crucifixionis modi varii.*

Seneca libro de Conſolatione ad Marciam, cap. xx: *Video iſthic cruces non unius quidem generis, ſed aliter ab aliis fabricatas. Alii capite converſos in terram ſuſpendere; alii per obſcœna ſtipitem egerunt; alii brachia patibulo explicuerunt.* Et quod ſpeciatim ad ſuſpenſionem inverſam attinet, ita conſtat obiiſſe Calliopium, *qui ſub Maximo Præfecto poſt alia tormenta verſo in terram capite cruci affixus, nobili corona martyrii decoratus eſt*, ut loquitur Martyrol. Romanum ad diem vii Aprilis. Quod ipſum quoque Martyrologium, de paſſis in Ægypto Chriſtianis agens d. iv Octobr. *Quidam*, inquit, *capite deorſum verſo, & pedibus in ſublime ſublatis, beatiſſimam martyrii coronam meruerunt.* uti de iiſdem Euſebius Hiſtor. Eccl. lib. iix, cap. iix ſcribit: ἄλλοι ἀνασκολοπισθέντες· οἱ μὲν κατὰ τὸ σύνηθες τοῖς κακούργοις, οἱ δὲ καὶ χειρόνως ἀνάπαλιν κατωκάρα προσηλωθέντες. *Alii in crucem acti: pars eo modo quo malefici vulgo ſuffigi ſolent, pars atrocius, capite deorſum verſo clavis confixi.*

An Petrus & Paulus eodem tempore martyrium conſummarint.

xxi. Atque ita
Dæmonis *inſtinctu primus Nero, matre perempta,*
ſanguinem Apoſtolicum bibit, ac ſeſtrage piorum
polluit; - - -

canente ſic Prudentio in Symmachum lib. ii, 668. cum quo confer ejuſdem περὶ στεφάνων hymn. iii, 470. ſeqq. An vero eodem plane tempore Petrus & Paulus occubuerint, non adeo liquet. Equidem Nicephorum heic ſi audimus, *eodem tempore*, *eodemque die*, Nero illos interemit. Teſtimonium ſupra habes num. xii. Alii interim, licet eodem die, non tamen eodem anno, utriusque martyrium contigiſſe affirmant. Quos inter Prudentium

dentium eſſe, conſtat ex ſupra laudato ipſius hymno VI, 5. ubi ait:

Unus utrumque dies, pleno tamen innovatus anno,
vidit ſuperba morte laureatum.

credideritque idem Auguſtinus; ſi ſermones de Petro & Paulo, qui vulgo ei tribuuntur, revera ipſius ſunt. Etenim quod non eodem anno martyrium ambo conſummaverint Apoſtoli, docet ſermone IV; *Currunt*, ajens, *uterque ad palmam martyrii, & uterque perveniunt ad coronam: non quidem eodem temporis curſu, ſed eodem anni vertentis occurſu.* Quod vero eodem die obierint, affirmat ſermone præcedenti III, his verbis: *Non ſine cauſa putemus factum, quod una die, uno in loco, tyranni unius toleravere ſententiam. Una die paſſi ſunt, ut ad* CHRISTUM *pariter pervenirent: uno in loco, ne alteri Roma deeſſet: ſub uno perſecutore, ut æqualis crudelitas utrumque conſtringeret.* Confer ſerm. CVII & CIIX de diverſis Tom. I, ac ſerm. de Natali SS. Petri & Pauli Tom. II Supplem. Auguſtini Pariſienſ. nec non lib. I de Conſenſu Evangeliſtarum cap. X, & junge Hieronymum de Scriptor. Eccleſ. cap. XV, in Paulo, Gregoriumque Nyſſenum ſerm. in eos qui ægre ferunt reprehenſiones.

XXII. Speciatim ad tempus quod attinet Paulini martyrii, notari poſſunt quæ ex ſummæ antiquitatis membranis publicavit, ſuoque N. T. ſubjunxit, Clariſſ. Bœclerus, & poſt eum Curcellæus: ἐπὶ Νέρωνος τοῦ καίσαρος Ῥωμαίων, ἐμαρτύρησεν αὐτόθι Παῦλος ὁ Ἀπόστολος, ξίφει τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθεὶς, ἐν τῷ τριακοστῷ καὶ ἕκτῳ ἔτει τοῦ σωτηρίου πάθους, τὸν καλὸν ἀγῶνα ἀγωνισάμενος ἐν Ῥώμῃ, πέμπτῃ ἡμέρᾳ Πανέμου μηνὸς, ἥτις λέγοιτο ἂν παρὰ Ῥωμαί-

οις

οις ἡ πρὸ τριῶν καλανδῶν ἰουλίων. καθ' ἣν ἐτελειώθη ὁ ἅγιος ἀπόστολος τῷ κατ' αὐτὸν μαρτυρίῳ ἑξηκοστῷ καὶ ἐνάτῳ ἔτει τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσίας. *Sub Nerone, Caſare Romano, martyrium ibi ſubiit Paulus Apoſtolus, gladio truncatus anno* XXXVI *a paſſione Salvatoris, præclaro certamine decertato Romæ die quinto menſis Panemi, qui Romanis eſt* III *Kal. Iul. quando martyrium conſummavit ſanctus Apoſtolus anno* LXIX *ab adventu Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti.* Quæ annotata eſſe imperantibus Arcadio & Honorio, indicium mox auctor facit.

Iacobi Iuſti martyrium.

XXIII. Neronis porro tempore (ut id extra ordinem quaſi addamus) ſed Ieroſolymis, & procuratore Anano Pontifice, homine ſæviſſimo, ſectæque Judaicæ addictiſſimo, martyrii coronam reportavit JACOBUS, cognomento Juſtus, primus Jeroſolymorum Epiſcopus, &, ſi credimus, præter antiquos nonnullos, M. A. de Dominis, lib. II de Republ. Eccleſ. cap. II, aliiſque recentioribus, diverſus a Jacobo Alphæi, ſive minore, Apoſtolo: tametſi opinionem hanc impugnat Baronius ad annum XLIV, 36. ſeq. ſevere eo nomine caſtigatus a M. Antonio, loco memorato) De cujus morte ſic Joſephus, lib. XX Antiquit. Judaic. cap. VIII: ὁ νεώτερος Ἄνανος, ὃν τὴν ἀρχιερωσύνην ἔφαμεν παρειληφέναι, θρασὺς ἦν τὸν τρόπον, καὶ τολμητὴς διαφερόντως, αἵρεσιν δὲ μετῄει τὴν Σαδδουκαίων, οἵπερ εἰσὶ περὶ τὰς κρίσεις ὠμοὶ παρὰ πάντας τοὺς ἰουδαίους, καθὼς ἤδη δεδηλώκαμεν. ἅτε δὴ οὖν τοιοῦτος ὢν ὁ Ἄνανος, νομίσας ἔχειν καιρὸν ἐπιτήδειον, διὰ τὸ τεθνάναι μὲν Φῆστον, Ἀλβῖνον δὲ ἔτι κατὰ τὴν ὁδὸν ὑπάρχειν, καθίζει συνέδριον κριτῶν, καὶ παραγαγὼν εἰς αὐτὸ τὸν ἀδελφὸν Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ, Ἰάκωβος ὄνομα αὐτῷ, καί τινας ἑτέρους, ὡς παρανομησάντων κατηγορίαν

γορίαν ποιησάμενος, παρέδωκε λευσθησομένους. ὅσοι δὲ ἐδόκουν ἐπιεικέστατοι τῶν κατὰ τὴν πόλιν εἶναι, καὶ περὶ τοὺς νόμους ἀκριβεῖς, βαρέως ἤνεγκαν ἐπὶ τούτῳ, καὶ πέμπουσιν πρὸς τὸν βασιλέα κρύφα παρακαλοῦντες αὐτὸν ἐπιστεῖλαι τῷ Ἀνάνῳ, μηκέτι τοιαῦτα πράσσειν. μηδὲ γὰρ τὸ πρῶτον ὀρθῶς αὐτὸν πεποιηκέναι. τινὲς δ᾽ αὐτῶν καὶ τὸν Ἀλβῖνον ὑπαντιάζουσιν ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας ὁδοιποροῦντα, καὶ διδάσκουσιν ὡς οὐκ ἐξὸν ἦν Ἀνάνῳ χωρὶς τῆς ἐκείνου γνώμης καθίσαι συνέδριον. Ἀλβῖνος δὲ πεισθεὶς τοῖς λεγομένοις γράφει μετ᾽ ὀργῆς τῷ Ἀνάνῳ λήψεσθαι παρ᾽ αὐτοῦ δίκας ἀπειλῶν. καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀγρίππας διὰ τοῦτο τὴν ἀρχιερωσύνην ἀφελόμενος αὐτὸν ἄρξαντα μῆνας τρεῖς Ἰησοῦν τὸν τοῦ Δαμναίου κατέστησεν. *Ananus, is, quem nunc ſummum Pontificatum accepiſſe diximus, audax erat & ferox ingenio, ſecta Sadducæus: quod hominum genus apud Judæos in judicando eſt ſeveriſſimum, ut ante docuimus. Talis igitur cum eſſet, tempus opportunum ſe nactum ratus, mortuo Feſto, Albino adhuc agente in itinere, Concilium Judicum advocat, ſtatutumque coram eo fratrem Jeſu Chriſti, Jacobum nomine, & una quosdam alios reos impietatis peractos, lapidandos tradidit. Quod factum omnibus in ea civitate bonis & legum ſtudioſis vehementer diſplicuit; miſſisque ad Regem clam nunciis, rogaverunt, mandaret Anano, ne quid tale poſthac ageret: nam ne nunc quidem recte egiſſe. Quidam etiam Albino occurrentes venienti ab Alexandria, docuerunt eum, non licuiſſe Anano ſine ipſius conſenſu advocare Concilium. Horum verbis ille perſuaſus, iracunde ſcripſit Pontifici, daturum ſibi pœnas minitans: & Agrippa Rex eam ob cauſam poſt tertium menſem ablatum ab eo Pontificatum Jeſu Damnei filio conceſſit.* Ita Joſephus: ad quem etiam heic provocat Origenes,

in Matthæum Tomo XI, ad cap. XIII, 55. & contra Cel-
ſum lib. I; Hieronymus de Scriptor. Eccl. cap. II, nec
non Euſebius lib. II Hiſtor. Eccl. cap. XXIII. Qui paulo
ante, poſtquam de ſingulari Jacobi ſanctitate, ejusque
munere, vivendi ratione, & intrepida Salvatoris con-
feſſione, multa ex Egeſippo attuliſſet; mox ex eodem
auctore (adjecto inſuper Clementis Alexandrini teſtimo-
nio) memorat, cum a Scribis quibusdam Phariſæis, ali-
iisque Judæis, in pinna templi ſtatutum eſſe, ut inde
verba ad univerſum populum faciens, eidem perſuade-
ret, ne in Jesum crederet. Cum vero tantum abeſſet,
ut morem iis Jacobus gereret, ut potius, Jeſum, filium
hominis, ſedere in coelo a dextris magnæ potentiæ, ven-
turumque hinc in nubibus, clara voce profiteretur, mox
Phariſæos & Scribas illos aſcendiſſe εἰς τὸ πτερύγιον, eum-
que inde præcipitem dediſſe, &, quia ſic nondum exſpi-
raverat, lapidibus impetiiſſe, donec tandem fullo qui-
dam, inſtrumento quo veſtimenta excutiunt ac purgant,
illum occideret. Hæc, ut dixi, prolixe ex Egeſippo ita
refert Euſebius, & ex parte Hieronymus: Epiphanius
item hæreſ. LXXIIX, ac Nicephorus lib. II, cap. XXXIIX. At
Joſephus Scaliger, Animadverſ. in Euſebii Chronologica
num. MMLXXVII, eorum, quæ tum de vita, tum morte
Jacobi ex Egeſippo afferuntur, accuratum examen inſti-
tuens, narrationem iſtam non pauca continere ἀσύστατα,
& partim cum ipſis ſacris literis, partim cum aliis fide
dignis Hiſtoricis pugnantia, multis demonſtrare ſata-
git, idque, more ſuo, eruditiſſime. An vero & quous-
que argumentis ipſius ſatisfecerint Petavius, in Animad-
verſionibus ad Epiphanii hæreſ. LXXIIX, & Halloixius in
Nota-

Notationibus ad vitam Hegeſippi cap. III, lectoris prudentiæ judicandum relinquimus.

XXIV. Atque hactenus de prima perſecutione. quæ Romæ cœpit, & poſtea per omnes provincias graſſata eſt, ut habet Oroſius. Certe, ad ipſos usque Hiſpanos eam perrupiſſe, fidem facit vetus inſcriptio, in Hiſpania, loco Piſvergæ vocato, extans; quæ hæc eſt: NERONI. CLAUDIO. CÆSARI. AUG. PONT. MAX. OB. PROVINCIAM. LATRONIBUS. ET. HIS. QUI. NOVAM. GENERI. HUMANO. SUPERSTITIONEM. INCULCARANT. PURGATAM. Videatur Adolphus Occo Inſcript. Hiſpan. pag. 26. num. 8. Janus Gruterus in Theſauro pag. 238. num. 9. Joſ. Scaliger de Emendatione Temporum libro V, Card. Baronius ad ann. LXIX, 46. *Tropæum Neroni perſecutori poſitum.*

XXV. Nimirum *Imperatores & Reges ſeculi putaverunt, ſe perſequendo tollere poſſe de terra nomen* CHRISTI, *& nomen Chriſtianorum: injſerunt, ut, quisquis ſe confiteretur Chriſtianum, feriretur:* quæ Auguſtini ſunt verba, expoſ. partis I Pſ. XC. Inde ſimilia de extinctis Chriſtianis tropæa etiam Diocletianeæ perſecutionis tempore fuerunt erecta. Vide infra cap. X, 71. Pertinentque huc ſolemnes populi acclamationes: *Chriſtiani tollantur! Chriſtiani non ſint! Tolle Atheos!* Legantur Acta Sabini apud Baronium ad ann. CCCI, 18. Euſebius lib. IV Hiſtor. Eccl. cap. XV. ſpectatque eodem lex: *Non licet eſſe vos!* apud Tertullianum Apolog. cap. IV. *Vana Gentilium perſuaſio, perſecutionibus extinctum iri Chriſtianiſmum.*

XXVI. Coronidis loco adjicimus quæ de Neronianæ impietatis & ſævitiæ pœna Lactantius habet, libro de Mortibus Perſecutorum cap. II. *Reſpexit*, inquit, *Deus vexationem populi ſui. Dejectus itaque faſtigio imperii,* *Neroniana tyrannidis pœna.*

ac devolutus a ſummo Tyrannus impotens, nusquam repente comparuit, ut ne ſepulturæ quidem locus in terra tam malæ beſtiæ appareret. Unde illum quidam deliri credunt eſſe tranſlatum, ac vivum reſervatum.

CAPUT II.

DE PERSECUTIONE SECUNDA, SUB DOMITIANO.

CONSPECTUS.

I. *Domitiani vita.*
II. *Domitianus alter Nero.*
III. *Iohannes Evangeliſta in Patmum relegatus.*
IV. *Relegatio & Exilium non unius generis apud Romanos.*
V. *Relegatio & Deportatio differunt.*
VI. *Iohannem in metalla damnatum eſſe tradunt Haymo & pſeudo-Victorinus.*
VII. *Iohannes a ferventi oleo illeſus manſit.*
IIX. *Iohannem pro Chriſti mortuum eſſe tandem, Chryſoſtomus putat: forte etiam Theophylactus.*
IX, X. *Clementis Coſ. & Flaviæ Domitillæ martyrium.*
XI. *Dionis & Euſebii in de Domitilla narratione diſcrepantia, & qui conciliare illam conetur Baronius.*
XII. *Domitianus Davidis genus extirpare ſatagit.*
XIII. *Egeſippi ea de re narrationem impugnat Scaliger.*
XIV. *Scaligerum heic refellit Valeſius.*
XV. *Dionyſii Areopag. paſſio.*
XVI. *Domitianum pacem Eccleſiæ reddi-*

Digitized by Google

reddidiſſe, per σφάλμα μνημονικὸν ſcribit Tertullianus. Id enim non ipſe, ſed Nerva fecit.

XVII. *Epiphanii lapſus. Huetii, eum reprehendentis, ἀβλεψία.*

XIIX. *Reſtitutio in integrum.*

I.

SECUNDUS ſupplicia adverſus populum Chriſtianum decrevit T. FLAVIUS DOMITIANUS, fratris ſui, Titi Veſpaſiani, circa annum Chriſti LXXXI ſucceſſor. Qui, dicente Suetonio, circa adminiſtrationem imperii aliquamdiu ſe varium præſtitit, miſtura quoque æquabili vitiorum ac virtutum, donec virtutes quoque in vitia deflexit. Scilicet non tantum jus diligenter & induſtrie dixit, ſcripta famoſa, quibus primores viri ac feminæ notabantur, abolevit, in impudicos ſeveriſſime animadvertit, falſas delationes & calumnias, magna delatorum pœna, repreſſit, Cupiditatis atque Avaritiæ vix ſuſpicionem ullam, magnas vero Abſtinentiæ & Liberalitatis experimenta dedit: ſed etiam ſub imperii initia adeo ab omni cæde abhorruit, ut edicere ſtinaverit, ne boves immolarentur: quemadmodum narrat Suetonius. Paulatim vero ad ingentia vitia progreſſus, Libidinis, Iracundiæ, Crudelitatis, Avaritiæ, tantum in ſe odium concitavit, ut merita & patris & fratris aboleret; ceu loquitur Eutropius. Nempe, qui inter initia principatus, remotis procul omnibus, muſcarum agmina perſequebatur, quod ait Aurelius Victor; ſive, ut Suetonius habet, quotidie ſecretum ſibi horarium ſumere ſolebat, nec quidquam amplius quam muſcas captare, ac ſtylo præacuto configere; mox crudelitatem

ſuam in homines vertit, & leviſſima quosque de cauſa occidere cœpit. Ecce enim, Metium Pompuſianum interfecit, quod depictum orbem terræ in membranas circumferret, ut eſt apud Suetonium; vel, ut Dio refert, quod haberet orbem terræ pictum in parietibus cubiculi; quod conciones Regum & ceterorum Principum, quæ ſunt apud Livium ſcriptæ, excerpſiſſet, ac recitaret: quodque ſervis nomina Magonis & Annibalis indidiſſet: Salluſtium Lucullum occidit, quod lanceas novæ formæ appellari *luculleas* paſſus eſſet; Ruſticum Arulenum, pluresque alios, quod Philoſophiæ operam darent; Maternum Sophiſtam, quod exercendi ſui cauſa in Tyrannos dixiſſet; Herennium Senecionem, quod, cum vixiſſet diutiſſime poſt quæſturam, nullum magiſtratum petiviſſet, quodque Helvidii Priſci vitam conſcripſiſſet; Paridis pantomimi diſcipulum, impuberem adhuc, & tum maxime ægrum, quod arte formaque non abſimilis magiſtro (quem jam ante tyrannus necaverat) videbatur. Hermogenem Tarſenſem propter quasdam in hiſtoria figuras interemit, librariis etiam, qui eam deſcripſerant, crucifixis; Patremfamilias, quod Threcem mirmillioni parem, munerario imparem, dixerat, detractum e ſpectaculis in arenam canibus objecit. Occidit & Ælium Lamiam, quod poſt abductam uxorem laudanti vocem ſuam, *heu taceo*, dixerat; quodque Tito, hortanti ſe ad alterum matrimonium, reſponderat: *μὴ καὶ σὺ γαμῆσαι θέλεις*: Salvium Coccejanum, quod Othonis Imperatoris, patrui ſui, diem natalem celebraverat; Helvidium filium, quod quaſi ſcenico exodio, ſub perſona Paridis & Oenones, divortium ſuum cum uxore

re taxaſſet; Flavium Sabinum, alterum e patruelibus, quod eum comitiorum Conſularium die deſtinatum, perperam præco, non *Conſulem*, ad populum, ſed *Imperatorem*, pronunciaſſet. Mulier quædam, quod ſemet exuerat ante ſtatuam Domitiani, damnata & interfecta eſt. Complures etiam Senatores, inque his aliquot Conſulares, a Domitiano ſunt interempti. Solebat inſuper tyrannus dies & horas indagare, quibus viri principes nati eſſent, & eo nomine multos tollebat, qui numquam de principatu adipiſcendo cogitarant. Imo, quot homines interfici juſſerit, dici non poteſt, ait Dio Caſſius. Quia vero non tantum homo audax erat & iracundus, ſed inſidiator etiam & vafer, teſte eodem Dione, vel, ut Suetonius loquitur, non ſolum magnæ, ſed & callidæ inopinatæque ſævitiæ; hinc, quo contemptius abuteretur patientia hominum, numquam triſtiorem ſententiam ſine præfatione clementiæ pronunciavit: ut non aliud jam certius atrocis exitus ſignum eſſet, quam principii lenitas; uti memoratus Suetonius ibidem pergit; &, ut Dio ſcribit, neminem umquam & vere & ex animo dilexit, præter paucas mulieres; eum autem ſe diligere ſimulabat ſemper, quem maxime interfectum cupiebat. Ipſo Nerone ſæviorem fuiſſe, ſub finem Agricolæ teſtatur Tacitus; dum hic ſubtraxerit oculos, juſſeritque ſcelera, non ſpectaverit; ſub Domitiano autem præcipua miſeriarum pars fuerit, videri & aſpici, cum ſuſpiria hominum ſubſcriberentur, cum denotandis tot hominum palloribus ſufficeret ſævus ille vultus & rubor, quo ſe contra pudorem muniverit. Tandem in tantam ſuperbiam prolapſus eſt, ut Dominum ſeſe ac Deum vocari,

cari, ſcribi, colique juſſerit; veluti teſtantur (ex quibus etiam ſuperiora deprompſimus) Suetonius, Dio Caſſius, Aurelius Victor, Eutropius, Oroſius, Euſebius, Suidas, Cuſpinianus, inque vita Apollonii Philoſtratus.

Domitianus alter Nero.

II. Atque hic Domitianus, quem, ob crudelitatem, Tertullianus, Auſonius, Juvenalis, Petilianus apud Auguſtinum, *Neronem Calvum*, *Neronem Domitianum*, *portionem Neronis de crudelitate*, *Neronis maximam partem*, *Sub-Neronem* (ita enim legendum videtur apud Tertullianum de Pallio cap. IV) Euſebius autem *Neronianæ impietatis heredem* vocat; quique, ut Amm. Marcellinus lib. XIIX ait, *memoriam nominis ſui inexpiabili deteſtatione perfudit*; ſecundus Chriſtianorum perſecutor extitit. Ita namque tradit Euſebius in Chronico, οὗτος, inquiens, μετὰ Νέρωνα δεύτερος χριστιανοὺς ἐδίωξεν. *Secundus poſt Neronem Domitianus Chriſtianos perſequitur.* uti lib. III Hiſtor. Eccl. cap. XVII, de eodem tyranno verba faciens, Δεύτερος, ſcribit, τὸν καθ' ἡμῶν ἀνεκίνει διωγμόν· καίπερ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Οὐεσπασιανοῦ μηδὲν καθ' ἡμῶν ἄτοπον ἐπινοήσαντος. *Hic ſecundus perſecutionem in nos concitavit, quamvis pater ipſius Veſpaſianus nullam unquam injuriam nobis inferre tentaſſet.* Eodem modo Oroſius ait, lib. VII, cap. X: *Domitianus, efferatus ſuperbia, qua ſe Deum coli vellet, perſecutionem in Chriſtianos agi ſecundus a Nerone imperavit.* & Lactantius, de Mortibus Perſecutorum cap. III, ubi de Neronis egiſſet perſecutione, *Poſt hunc*, ſubjungit, *interiectis aliquot annis, alter non minor tyrannus ortus eſt: qui cum exerceret inviſam dominationem, ſubjectorum tamen cervicibus incubavit quam diutiſſime, tutusque regnavit, donec impias*

manus

manus adverſus Dominum tenderet. Poſtquam vero ad perſequendum juſtum populum inſtinctu dæmonum incitatus eſt, tunc traditus in manus inimicorum luit pœnas. Adde quæ habet Hieronymus lib. de Scriptoribus Eccl. cap. IX, in Johanne; ubi initia hujus perſecutionis in XIV Domitiani annum refert; perinde ut Euſebius in Chronicis. Sed & ſpectant huc Theodoriti illa, Therapevt. lib. IX: *Δομιτιανὸς πολλοῖς κατ' αὐτῶν καὶ παντοδαποῖς χρησάμενος μηχανήμασι, πολλοὺς δὴ τούτους ἀσπαζομένους τῷ θανάτῳ παρέπεμψε, παντοδαπαῖς κολαστηρίων ἰδέαις χρησάμενος. Domitianus multis variis machinationibus eas* (de legibus loquitur Evangelicis, ſive doctrina CHRISTI) *oppugnando, multos, qui ſe legibus iſtis addixerant, de medio ſuſtulit, omne tormentorum genus in eos intendens.*

III. Hac tempeſtate Evangeliſtam & Apoſtolum JOHANNEM in Parmum inſulam (unam ex ſporadibus maris Ægei, quæ in circuitu habet paſſuum triginta millia, teſte Plinio Nat. Hiſtor. lib. IV, cap. XII, Strabone lib. X) relegatum eſſe, iidem quos modo laudabamus, cumque his alii inſuper tradunt ſcriptores. *Johannes Evangeliſta in Patmum relegatus.* Euſebius nempe in Chronico ait: *Ἰωάννην τὸν Θεολόγον Ἀπόστολον ἐν Πάτμῳ τῇ νήσῳ περιώρισεν, ἔνθα τὴν ἀποκάλυψιν ἑώρακεν, ὡς ὁ ἅγιος Εἰρηναῖός φησι.* Quæ Hieronymus vertit: *Sub eo* (Domitiano) *Apoſtolus Iohannes in Patmum inſulam relegatus, Apocalypſim vidit, quam Irenæus interpretatur.* & lib. III Hiſtor. Eccleſ. cap. XIIX: *ἐν τούτῳ κατέχει λόγος τὸν Ἀπόστολον ἅμα καὶ Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην ἔτι τῷ βίῳ ἐνδιατρίβοντα, τῆς εἰς τὸν θεῖον λόγον ἕνεκεν μαρτυρίας, Πάτμον οἰκεῖν καταδικασθῆναι τὴν νῆσον. In hac perſecutione Ioannes Apoſtolus idem & Evangeliſta, qui etiam tum in vivis ſuper-*

erat, ob teſtimonium quod divino verbo perhibebat, in inſulam Patmum traditur eſſe relegatus. Sulpitius Severus lib. II: *Domitianus, Veſpaſiani filius, perſecutus eſt Chriſtianos: quo tempore Iohannem Apoſtolum atque Evangeliſtam in Pathmum inſulam relegavit; ubi ille arcanis ſibi myſteriis revelatis librum ſacræ Apocalypſis conſcriptum edidit.* Idem confirmant Oroſius & Hieronymus locis ante memoratis. Sed & Origenes in Matthæum Tom. XVI, ad cap. XX, 22. ὁ Ῥωμαίων βασιλεὺς, ſcribit, ὡς ἡ παράδοσις διδάσκει, κατεδίκασε τὸν Ἰωάννην μαρτυροῦντα διὰ τὸν τῆς ἀληθείας λόγον εἰς Πάτμον τὴν νῆσον. *Romanorum Imperator, quemadmodum perhibet traditio, Iohannem veritatis verbum teſtimonio ſuo comprobantem in Patmon inſulam relegavit.* moxque ad locum provocat Apocal. I, 9. ſeqq. ubi ipſe Apoſtolus diſerte tradit, ſe *propter ſermonem Dei & teſtimonium Ieſu Chriſti* in inſula Patmo agentem Apocalypſin ſuam vidiſſe ac conſcripſiſſe.

Relegatio & Exilium non unius generis apud Romanos.

IV. Erant autem apud Romanos duo Relegatorum genera. Quidam in inſulam relegabantur: quibusdam vero ſimpliciter, vel urbe & Italia, vel provinciis interdicebatur, non etiam inſula aſſignabatur; l. VII D. de Interdictis & relegatis. ſicut & exilium triplex fuiſſe dicitur l. V D. eod. nempe, aut certorum locorum interdictio, aut lata fuga, ut omnium locorum interdiceretur præter certum locum; aut inſulæ vinculum; id eſt, in inſulam relegatio. Illis qui in inſulam erant relegati, egredi ea non licebat, l. IV D. eod. Quæ pœna etiam poſt mortem manebat, ita ut, ſi quis in inſula, quo relegatus erat, obiret, non liceret ejus corpus inde transferre aliubi, & ſepelire, inconſulto Principe, l. II D. de Cadav.

Digitized by Google

Cadav. punitorum. Quod ſi in inſulam relegatus locis interdictis non abſtineret, deportationis pœna ipſi irrogabatur, l. IV D. de Pœnis.

V. Scilicet Jureconſultis *deportandi* verbum gravius eſt quam *relegandi*; licet alii auctores vocabulis iſtis promiſcue interdum utantur: quos tamen Juris interpretibus imitandos non eſſe, Jac. Cujacius monet comm. ad l. XII D. de Excuſationibus. *Deportatio* proprie exilium erat; *Relegatio* autem exilio contradiſtinguitur l. II, D. de publ. judiciis. Unde Ovidius, edicti verba expendens quo ab Auguſto relegatus erat, Triſtium II, 135. ait; *Relegatio & Deportatio differunt.*

Adde, quod edictum, quamvis immite minaxque,
attamen in pœna nomine lene fuit.
Quippe Relegatus, *non* Exul, *dicor in illo.*

& lib. V, eleg. XII, 21.

Ipſe Relegati, *non* Exulis, *utitur in me*
nomine.

item elegia III, 13.

— — *nec* Exul
edicti verbis nominor ipſe tui.

Ita Naſo. qui tamen ipſe *Exulem* ſe vocat, tum alibi, tum ſub initium Triſtium, quando ſic librum alloquitur:

Vade, ſed incultus, qualem decet Exulis eſſe.

Ceterum de Relegationis ac Deportationis differentia plura qui vult, videat l. VII, §. II, ſeqq. D. de Interdictis & relegatis, inque eam Cujacium alioſque interpretes, item Jo. Strauchii JCti diſſertationem de centum lapidibus ſuburbicariis pag. 28. ſeqq.

VI. Haymo Halberſtadienſis, ubi in commentarium ſuum in Apocalypſin præfatur, ita in Patmum S. Johan- *Iohannem in metalla damnatum*

eſſe tradunt Haymo & Pſeudo-Victorinus.

hannem relegatum eſſe memorat, ut ſimul in metalla fuerit damnatus; *Legimus*, ajens, *in Eccleſiaſtica hiſtoria, beatum Johannem a Domitiano impiiſſimo Cæſare in Pathmos inſulam relegatum, exilio deportatum, metallo damnatum, ob inſuperabilem Evangelii prædicationem; ut ibi forſitan ſecreta marmorum vel terram foderet, aut his ſimilibus præceptis deſerviret Imperialibus: ſicut legimus factum in paſſionibus ſanctorum martyrum.* Ubi vellem nominaſſet Haymo illos Eccleſiaſticæ hiſtoriæ ſcriptores, quorum auctoritate hæc de S. Johannis in metalla damnatione relatio nititur. Certe tacet heic tota antiquitas: niſi quod in commentario Apocalyptico, qui ſub Victorini nomine extat, ſequentia habentur: *Quando hoc vidit Johannes, erat in inſula Pathmos, in metallum damnatus a Domiciano Cæſare. Ibi ergo vidit Apocalypſin. Et cum ſenior jam putaret, ſe per paſſionem accepturum receptionem, interfecto Domitiano omnia judicia ejus ſoluta ſunt, & Johannes de metallo dimiſſus.* Quod quidem vetuſtum ſatis eſſet teſtimonium, ſi commentarius iſte genuinum haberet parentem, cujus nomen præfert, Victorinum Petabionenſem (perperam Pictavienſem vulgo creditum, ut peculiari libello oſtendit Joannes Launoius, Doctor Pariſienſis) utpote ſeculi tertii auctorem. At ſpurium hunc eſſe fœtum, inde dudum monſtrarunt viri docti, quod Hieronymus, tum epiſtola de commentario iſto ad Anatolium, tum libro de Scriptoribus Eccleſ. in Papia, teſtis eſt, Victorinum in opere ſuo nativo opinionem ſeqvutum eſſe Chiliaſtarum; cum qui hodie ſub ejus nomine extat libellus non ſolum errorem iſthunc non habeat, ſed & contra illum pugnet.

VII. An-

VII. Antequam in Patmum detruderetur, in ferventis olei labrum demerſum eſſe S. Iohannem; ſed integrum inde & incolumem evaſiſſe, Tertullianus refert lib. de Præſcriptionibus adverſus Hæreticos, cap. XXXVI. Verba ſunt: *Age jam, qui voles curioſitatem melius exercere in negotio ſalutis tuæ, percurre Eccleſias Apoſtolicas, apud quas ipſæ adhuc cathedræ Apoſtolorum ſuis locis præſidentur; apud quas ipſæ authenticæ literæ eorum recitantur, ſonantes vocem, & repræſentantes faciem uniuscujusque. Proxime eſt tibi Achaja, habes Corinthum. Si non longe es a Macedonia, habes Philippos, habes Theſſalonicenſes. Si potes in Aſiam tendere, habes Epheſum; ſi autem Italiæ adjaces, habes Romam, unde nobis quoque autoritas præſto eſt. Statu felix Eccleſia, cui totam doctrinam Apoſtoli cum ſanguine ſuo profuderunt: ubi Petrus paſſioni Dominicæ adæquatur, ubi Paulus Johannis* Baptiſtæ *exitu coronatur; ubi Apoſtolus Johannes, poſtea quam in oleum igneum demerſus nihil paſſus eſt, in inſulam relegatur.* Hæc Tertullianus. ad quem provocans Hieronymus lib. I adverſus Jovinianum cap. XIV, *Refert Tertullianus*, inquit, *quod Romæ miſſus in ferventis olei dolium* Johannes, *purior & vegetior exiverit quam intraverit.* Ita nimirum legi heic debet; non vero, ut quædam habent editiones: Johannem *a Nerone miſſum* eſſe *in ferventis olei dolium.* Quod nec apud Tertullianum dicitur, nec alias hiſtoriæ conſonat. Mendo igitur laborant illa exemplaria: ni forte lapſum memoriæ tribuere velimus Hieronymo, qualem in Areta Cæſarienſi, ipſam relegationem Johannis, ubi in hujus Apocalypſin commentatur, Neroni tribuente, obſervare licet. Recitato Hieronymi loco junge alium,

Iohannes a ferventi oleo illæſus manſit.

ex ejusdem comment. in Matthæi cap. xx, 23. ubi Salvatoris verba, (quibus ad filios Zebedæi, ſeſſionem a dextris & ſiniſtris ſibi depoſcentes, utitur) *Calicem meum bibetis*, expendens, *Quæritur*, ait, *quomodo calicem martyrii filii Zebedæi, Jacobus videlicet & Joannes, biberint, cum Scriptura narret, Jacobum tantum Apoſtolum ab Herode capite truncatum; Joannes autem propria morte vitam finierit. Sed ſi legamus Eccleſiaſticas hiſtorias, in quibus fertur, quod & ipſe propter martyrium ſit miſſus in ferventis olei dolium, & inde ad ſuſcipiendam coronam Chriſti athleta proceſſerit, ſtatimque relegatus in Pathmos inſulam ſit, videbimus, martyrio animum non defuiſſe, & bibiſſe Joannem calicem confeſſionis, quem & tres pueri in camino ignis biberunt, licet perſecutor non fuderit ſanguinem.* Hæc rurſum Hieronymus.

Johannem pro Chriſto mortuum eſſe tandem, Chryſoſtomum putat.

IIX. Chryſoſtomus, ipſam tandem pro CHRISTO mortem ſubiiſſe Johannem, indicium facit homil. in Matthæum LXV: dum verba Domini, cap. xx, 23. τὸ μὲν ποτήριόν μου πίεσθε, καὶ τὸ βάπτισμα, ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθήσεσθε, quibus Jacobum & Johannem allocutus eſt, ita exponit: μαρτυρίου καταξιωθήσεσθε (καὶ ταῦτα πείσεσθε) ἅπερ ἐγὼ, βιαίῳ θανάτῳ τὴν ζωὴν καταλύσετε, καὶ τούτων μοι κοινωνήσετε. *Martyrii corona potiemini, & violenta morte, ſicut & ego, a vita decedetis, & in his mihi communicabitis.* ac paulopoſt: ἀποθανεῖσθε μὲν δι' ἐμὲ, καὶ σφαγήσεσθε τοῦ κηρύγματος ἕνεκεν, καὶ κοινωνήσετέ μοι κατὰ τὸ πάθος. *Propter me & prædicationis meæ gratia moriemini, ac meæ paſſionis participes eritis.*

forte etiam Theophylactus.

Videturque Theophylactus, qui ubique Chryſoſtomi legit veſtigia, Trajano Imperatori, quod Iohannem ſuſtulerit, tribuere. Expendens

pendens enim ſupra recitata Matthæi verba, &, quomodo eventus iis reſponderit, indicaturus, Ἰάκωβον μὲν, inquit, Ἡρώδης ἀπέκτεινεν, Ἰωάννην δὲ Τραϊανὸς κατεδίκασε μαρτυροῦντα τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας. *Iacobum Herodes occidit; Iohannem autem Traianus condemnavit.* Niſi enim de conſummato ipſius mortis interventu martyrio intellecta hæc vult auctor, ſed de relegatione, aut ferventi oleo, ingentem committens metachroniſmum, ad Trajanum refert quæ Domitiani acciderunt ætate. At quocumque tandem modo accipiatur, a vero ipſum aberrare certum eſt, ut aberrat quoque Chryſoſtomus. Revocatum enim ex Patmo S. Iohannem naturali tandem morte obiiſſe, ſcriptores Eccleſiaſtici Chryſoſtomo & Theophylacto antiquiores unanimi conſenſu teſtantur. Sed pergamus in Domitiani narranda tyrannide.

Clementis Coſ. & Flavia Domitilla martyrium.

IX. Is adeo in omne CHRISTI nomen profeſſos deſæviit, ut ne propinquis quidem ſuis CHRISTI fidem profeſſis pepercerit. Dione enim Caſſio auctore, libro LXVII, τὸν Φλάβιον Κλήμεντα ὑπατεύοντα, καίπερ ἀνεψιὸν ὄντα, καὶ γυναῖκα καὶ αὐτὴν συγγενῆ ἑαυτοῦ Φλαβίαν Δομιτίλλαν ἔχοντα, κατέσφαξεν. ἐπηνέχθη δὲ ἀμφοῖν ἔγκλημα ἀθεότητος. ὑφ' ἧς καὶ ἄλλοι ἐς τὰ τῶν Ἰουδαίων ἤθη ἐξοκέλλοντες πολλοὶ κατεδικάσθησαν. καὶ οἱ μὲν ἀπέθανον, οἱ δὲ τῶν γοῦν οὐσιῶν ἐστερήθησαν. ἡ δὲ Δομιτίλλα ὑπερωρίσθη μόνον εἰς Πανδατέρειαν, *FABIUM CLEMENTEM Conſulem, etſi patruelis ejus erat, ac FLAVIAM DOMITILLAM, & ipſam Domitiani cognatam, uxorem habebat, morte affecit, illato ambobus crimine impietatis. Quo crimine plures etiam alii, Judaicos ad ritus exorbitantes,* (quos inter Acilius Glabrio, qui cum Trajano Conſulatum geſſerat) *damnati ſunt: quo-*

rum

rum pars occiſa eſt; pars ſpoliata facultatibus: Domitilla tantummodo in Pandateriam relegata eſt. Ubi ἀθεότης & ἰουδαίων ἤθη Chriſtianiſmum notant: quem ſic a profanis Gentilibus appellari conſveviſſe, Tract. de Calumniis Paganorum in veteres Chriſtianos ſparſis libro II, cap. I, & libro I, cap. III, variis adductis antiquorum teſtimoniis oſtendimus. Confer infra num. XII, & Prælimin. num. III. Dionis teſtimonio junge illud Suetonii in vita Domitiani cap. XV: *Flavium Clementem, patruelem ſuum, contemptiſſimæ inertiæ, cujus filios etiamnum parvulos ſucceſſores palam deſtinaverat, &, abolito priore nomine, alterum Veſpaſianum appellari juſſerat, alterum Domitianum, repente ex tenuiſſima ſuſpicione tantum non in ipſo ejus Conſulatu interemit.* Ubi dum Clementem *contemptiſſimæ inertiæ* hominem vocat, eo ipſo, quod Chriſtianus fuerit, ſignificat. Frequens nimirum hæc erat Ethnicorum in Chriſtianos ſolita jactari contumelia, quod eſſent inertes. Vide jamjam memorati de Calumniis Paganorum operis lib. III, cap. XII.

X. Ad Fl. Domitillam quod ſpectat, eam ob Chriſtiani nominis profeſſionem relegatam eſſe, teſtis quoque eſt Euſebius in Chronico. cujus verba: Πολλοὶ χριστιανῶν ἐμαρτύρησαν κατὰ Δομετιανὸν, ὡς ὁ Βρέττιος ἱστορεῖ, ἐν οἷς καὶ Φλαβία Δομετίλλα, ἐξαδελφὴ Κλήμεντος Φλαβίου ὑπατικοῦ, ὡς χριστιανὴ εἰς νῆσον Ποντίαν φυγαδεύεται. Quæ Hieronymus vertit: *Scribit Brutius* (*Erutius*, aut *Prutianus*, legendum cenſet Baronius ad annum XCVIII, II. quod tamen haud probatur Scaligero ad Euſebium num. MMCXII.) *plurimos Chriſtianorum ſub Domitiano feciſſe martyrium: inter quos & Flaviam Domitillam, Flavii Clementis*

mentis Conſulis ex ſorore neptem, in inſulam Pontiam relegatam, quia ſe Chriſtianam teſtata ſit. Idem Euſebius Hiſtor. Eccl. lib. III, cap. XIIX, ἐν ἔτει, inquit, πεντεκαιδεκάτῳ Δομετιανοῦ μετὰ πλείστων ἑτέρων καὶ Φλαβίαν Δομετίλλαν ἱστορήσαντες, ἐξ ἀδελφῆς γεγονυῖαν Φλαβίου Κλήμεντος, ἑνὸς τῶν τηνικάδε ἐπὶ Ῥώμης ὑπάτων, τῆς εἰς Χριστὸν μαρτυρίας ἕνεκεν εἰς νῆσον Ποντίαν κατὰ τιμωρίαν δεδόσθαι. *Scribunt, anno Principatus Domitiani quintodecimo Flaviam Domitillam, Flavii Clementis ejus, qui tunc temporis Romæ Conſul fuit, ex ſorore neptem, una cum aliis plurimis ob confeſſionem* CHRISTI *in inſulam Pontiam fuiſſe deportatam.*

XI. Apparet autem, in duobus diſcrepare Euſebium a Dione. Iſte nimirum Domitillam Clementis uxorem; ille ejusdem ex ſorore neptem fuiſſe memorat. Iſte eam in Pandateriam; ille in Pontiam inſulam relegatam ſcribit. Et quidem locum, quo relegata eſt Domitilla, etiam Hieronymus *Pontiam* vocat, quando de Paula, Roma Jeroſolymam navigante, in Epitaphio ejus ad Euſtochium virginem, ſive epiſt. XXVII, *Delata*, inquit, *ad inſulam Pontiam, quam clariſſima quondam fœminarum ſub Domitiano Principe pro confeſſione nominis Chriſtiani, Flavia Domitilla, nobilitavit exilium, videnſque cellulas, in quibus illa longum martyrium duxerat, ſumptis fidei alis, Hieroſolymam & ſancta loca videre cupiebat.* Martyrologium vero Romanum, ad diem VII Maji, non tantum inſulæ Pontiæ meminit, ſed & Domitillam *Virginem* vocat, *quæ, cum eſſet Flavii Clementis Conſulis ſororis filia, & a ſancto Clemente ſacro velamine conſecrata, in perſecutione Domitiani, ob teſtimonium Chriſti, cum aliis pluribus in inſulam Pontiam exilio deportata, longum ibi mar-*

Dionis & Euſebii in de Domitilla narratione diſcrepantia.

tyrium duxit. Gemina habet ad eundem diem Martyrologium Adonis Viennenſis, vel, ut alii malunt, Trevirenſis, niſi quod Fl. Domitillam expreſſe Virginem non appellat, ſed *beatiſſimam atque illuſtriſſimam Dei famulam.* Card. Baronius in ſuis ad laudatum Martyrologii Romani locum Notationibus, itemque in Annalibus Eccleſiaſticis ad ann. xcviii, 5 exiſtimat, niſi in Dione errorem admittere velimus, dicendum eſſe, duas fuiſſe Flavias Domitillas, ambasque tum genere, tum etiam fide Chriſtiana, præſtantes: quarū altera uxor fuerit Flavii Clementis Conſulis, Domitiani Imperatoris neptis, quam ille in Pandatariam inſulam Chriſtianæ religionis cauſa relegaverit; altera autem Virgo, ejusdemque Flavii Clementis Conſulis ex ſorore neptis, quæ in inſulam Pontiam relegata fuerit. Baronio aſſentit Antonius Gallonius, lib. de Cruciatibus Martyrum, cap. ix, p. m. 339. Ceterum de inſula Pontia & Pandataria videatur Plinius lib. iii Hiſt. Nat. cap. vi.

Baronii conciliatio.

Domitianus Davidis genus extirpare ſatagit.

xii. Iis, quæ de Domitilla in Hiſtoria ſua Eccleſiaſtica Euſebium commemorare ſupra dicebamus, mox ab eodem ex Egeſippo ſubjungitur, quomodo Domitianus accurate conquiri juſſerit, ſi qui e Regia Davidis ſtirpe ſuperſtites eſſent, ut ſcilicet & hos interficeret. Quam hiſtoriam etiam Oroſius tangens lib. vii, cap. x, *Inter Judæos quoque*, ait, *acerbitate tormentorum & cruentiſſima quæſtionis exquiri genus David atque interfici præceptum eſt; dum Prophetis ſanctis & invidetur, & creditur, quaſi adhuc futurus eſſet ex ſemine David qui regnum poſſet adipiſci.* Egeſippi vero verba, quæ dicto loco cap. xx affert Euſebius, ita habent: ἔτι περιῆσαν οἱ

ἀπὸ

ἀπὸ γένους τοῦ Κυρίου υἱωνοὶ Ἰούδα, τοῦ κατὰ σάρκα λεγομένου αὐτοῦ ἀδελφοῦ, οὓς ἐδηλατόρευσαν, ὡς ἐκ γένους ὄντας Δαβίδ. τούτους δ᾽ ὁ Ἰουοκατος ἤγαγε πρὸς Δομετιανὸν καίσαρα· ἐφοβεῖτο γὰρ τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ, ὡς καὶ Ἡρώδης. καὶ ἐπηρώτησεν αὐτοὺς, εἰ ἐκ Δαβίδ εἰσὶ· καὶ ὡμολόγησαν. τότε ἠρώτησεν αὐτοὺς, πόσας κτήσεις ἔχουσιν, ἢ πόσων χρημάτων κυριεύουσιν· οἱ δὲ εἶπον ἀμφότεροι, ἐνακισχίλια δηνάρια ὑπάρχειν αὐτοῖς μόνα, ἑκάστῳ αὐτῶν ἀνήκοντος τοῦ ἡμίσεως· καὶ ταῦτα οὐκ ἐν ἀργυρίοις ἔφασκον ἔχειν, ἀλλ᾽ ἐν διατιμήσει γῆς πλέθρων τριάκοντα ἐννέα μόνων. ἐξ ὧν καὶ τοὺς φόρους ἀναφέρειν, καὶ αὐτοὺς αὐτουργοῦντας διατρέφεσθαι. εἶτα δὲ καὶ τὰς χεῖρας τὰς ἑαυτῶν ἐπιδεικνύναι· μαρτύριον τῆς αὐτουργίας τὴν τοῦ σώματος σκληρίαν, καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς συνεχοῦς ἐργασίας ἐναποτυπωθέντας ἐπὶ τῶν ἰδίων χειρῶν τύλους παριστάντας. ἐρωτηθέντας δὲ περὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ὁποία τις εἴη, καὶ πότε καὶ ποῖ φανησομένη, λόγον δοῦναι, ὡς οὐ κοσμικὴ μὲν οὐδ᾽ ἐπίγειος, ἐπουράνιος δὲ καὶ ἀγγελικὴ τυγχάνει, ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος γενησομένη, ὁπηνίκα ἐλθὼν ἐν δόξῃ κρινεῖ ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ. ἐφ᾽ οἷς μηδὲν αὐτῶν κατεγνωκότα τὸν Δομετιανὸν, ἀλλὰ καὶ ὡς εὐτελῶν καταφρονήσαντα, ἐλευθέρους μὲν αὐτοὺς ἀνεῖναι. *His temporibus adhuc ſupererant quidam ex cognatione Domini, nepotes Juda illius qui ſecundum carnem frater ipſius vocabatur. Hos a nonnullis delatos, quod ex Regia Davidis ſtirpe prognati eſſent, Evocatus ad Domitianum Cæſarem perduxit: quippe de adventu Chriſti perinde hic ac Herodes ſibi metuebat. Interrogati igitur ab illo, utrum ex ſtirpe Davidis eſſent oriundi; id veriſſimum eſſe confeſſi ſunt. Deinde ſciſcitatus eſt ex illis, quantas poſſeſſiones quantumve pecunia haberent; illi vero, novem tantummodo denariorum millia ſibi*

 ambo-

ambobus ſuppetere dixerunt, quorum dimidia pars ſingulis competeret: eas vero facultates nequaquam ſe in argento habere, ſed in æſtimatione agrorum, novem ſcilicet ac triginta ſoli jugerum: ex quorum fructibus & tributa perſolverent, & ſibi ipſis non ſine proprio labore victum compararent. Simulque manus oſtendere cœperunt, duritiem cutis, impreſſumque alte manibus callum ex laboris aſſiduitate, in teſtimonium operis ſui proferentes. Poſtremo interrogati de Christo, *& de regno illius, cujuſmodi id eſſet, & quando quibusve in locis appariturum; reſponderunt, non hujus mundi nec terrarum imperium illud eſſe, ſed Angelicum & cæleſte; quod in fine ſeculorum futurum eſſet, tunc cum ipſe adveniens cum gloria, vivos ſimul & mortuos judicabit, & unicuique operum ſuorum mercedem tribuet. His auditis Domitianus nihil adverſus illos aſperius decrevit, ſed vilitatem hominum aſpernatus, liberos abire iusſit.*

Egeſippica de re narrationem impugnat Scaliger.

xiii. Hæc Eggeſippus. Cujus narrationem illam operoſe examinat, falſique convincere conatur, Joſeph. Scaliger ad Chronicon Euſebianum num. mmcxii. Inter cetera, *Mirum*, ait, *iſtius Judæ, fratris Domini, Evangeliſtas nuspiam meminiſſe. Sed omnem admirationem ſuperat, poſteritatem Davidis eo tempore ad duos tantum redactam fuiſſe, &, quod cum omni hiſtoria pugnat, nullam poſteritatem Davidis ſub Domitiano fuiſſe, niſi eos, qui a Juda, fratre Domini, ſiquidem ullus fuit, propagati erant. Nam numeroſisſima ſemper fuit poſteritas David; ex qua alii Aechmalotarchæ, alii Principes erant: Aechmalotarchæ, qui a maſculino ſexu, Principes, qui a fœminino poſterorum David*

David proſati erant. — Ex maſculini generis poſteritate ſemper Aechmalotarcha creati ſunt Babylone, quandiu illa urbs ſtetit, uſque ad annum Chriſti DCC. *a Salathiel uſque. deinceps a* DCC. *anno Chriſti ad hanc uſque diem in urbe Bagded, ſive Seleucia, creantur. — Veri igitur poſteri David non à Juda, fratre Domini, quem Hegeſippus ſomniavit, ſed a Salathiel genus deducebant; quorum numeroſiſſima ſuperſunt reliquiæ in urbe Bagded. Neque vero metuendum unquam fuit, ut illud genus deficeret, quum Judæi orientales nunquam unica uxore contenti vixerint, aut vivant hodie.*

XIV. Ceterum non probatur criſis iſta Henrico Valeſio. Qui mirari ſe ſcribit, Annotat. in ſupra recitatum Euſebii locum, tam Euſebium quam Hegeſippum a Scaligero heic reprehendi. *Nam*, ait, *neque Hegeſippus poſteritatem Davidis ad duos tantum homines tunc eſſe redactam dixit, ut falſo ei objicit Scaliger: ſed poſteritatem Iudæ, qui erat frater Domini. Nec Euſebius Hegeſippi verba aliter accepit. Certe Hegeſippus diſerte teſtatur, Symeonem Clopa filium, qui tunc erat Epiſcopus Hieroſolymorum, ortum fuiſſe ex gente Davidica. Verba ejus habes infra cap. 32. Itaque nec Hegeſippus erravit, nec Euſebius. Ipſe potius Scaliger reprehendendus eſt, qui adverſus auctoritatem Hegeſippi, vetuſtiſſimi ſcriptoris, & Apoſtolicis temporibus proximi, obſtinate contendit, nullum umquam Iudam fratrem Domini exſtitiſſe. Sed contra eſt Epiphanius in hæreſi 78. qui Joſephum ex priore conjugio quatuor ait ſuſcepiſſe liberos: Iacobum, Symeonem, Ioſetem, & Iudam. Cui conſentit Hippolytus Portuenſis Epiſcopus, apud Nicephorum in libro 2. cap. 3. niſi quod pro Symeone*

Scaligerum heic refellit Valeſius.

Simonem dicit, rectius, ut ſupra notavi, & filias alter nominat. His accedit Hieronymus in libro adverſus Helvidium. Dicet fortaſſe aliquis, id quod a Scaligero dictum eſt, nullam in Evangelio mentionem ejus Iudæ fieri. Imo vero Matthæus in cap. 13. de illo ſic loquitur: Nonne mater ejus dicitur Maria; & fratres ejus, Jacobus, Joſeph, Simon, & Judas? Idem legitur in Marci cap. 6. Vides ut Scaliger, nimio reprehendendi ſtudio abreptus, merito ipſe in reprehenſionem incurrit. Confer Euſebium lib. III, cap. XXXII.

Dionyſii Areopag. paſſio.

XV. Ad Domitiani ætatem, & quidem ad tempora ipſius ultima, Dionysii etiam Areopagitæ martyrium vetuſtior refert traditio. Tametſi enim non deſunt, qui vel ſub Trajano vel Hadriano paſſum eundem eſſe contendant, illorum tamen ſententiam ex inſtituto refellit, & contra alteram iſtam multis confirmat, Johannes Dallæus in opere de ſcriptis Dionyſii ſuppoſititiis lib. I, cap. XI, ſeqq. cum quo idem heic ſentiunt actuentur Jac. Sirmondus diſſert. de duobus Dionyſiis cap. IIX, & Joh. Launoy in vita Dionyſii Areopag. cap. II. ad quos auctores lectorem remittere malumus, quam idem argumentum operoſe hoc loco perſequi.

Domitianum pacem Eccleſiæ redidiſſe per σφάλμα μνημονικὸν ſcribit Tertullianus

*XVI. Atque hactenus de iis, quæ ſub Domitiano in Eccleſia contigerunt. Equidem Tertullianus ſcribit, ſæviſſimum tyrannum, mutato conſilio, eos quos relegaverat, revocaſſe. Poſtquam enim de prima perſecutione, quam ſub Nerone ſuſtinuit Eccleſia, egerat cap. v Apologetici, mox ſubjungit: *Tentaverat & Domitianus, portio Neronis de crudelitate: ſed qua & homo, facile cœptum repreſſit, reſtitutis etiam quos relegaverat.* At ſine dubio σφάλμα hoc eſt Tertulliani μνημονικὸν, cum non

diriſſi-

dirIſſimus ille Domitianus, ſed leniſſimus Nerva, relegatos reſtituerit. *Hic* nimirum *primo edicto ſuo cunctos exules revocavit: unde & Johannes Apoſtolus hac generali indulgentia liberatus, Epheſum rediit*; ceu tradit Oroſius lib. VII, cap. XI. vel, ut Dio lib. LXIIX ait, τούς τε κρινομένους ἐπ' ἀσεβείᾳ ἀφῆκε, καὶ τοὺς φεύγοντας κατήγαγε - οὔτ' ἀσεβείας, οὔτ' ἰουδαϊκοῦ βίου καταιτιᾶσθαί τινας συνεχώρησε, *eos qui rei facti erant impietatis*, (id eſt, Chriſtianos. vide ſupra num. VII) *abſolvit, exulesque reſtituit: — neminem quoque impietatis aut ritus Judaici* (Chriſtiani. vide Prælim. num. III.) *accuſari permiſit.* Gemina Euſebius habet lib. III Hiſt. Eccl. cap. XX. qui tamen ad Senatum Romanum hæc refert. Verba ejus: Μετὰ τὸν Δομετιανὸν πεντεκαίδεκα ἔτεσιν ἐπικρατήσαντα, Νερούα τὴν ἀρχὴν διαδεξαμένου, καθαιρεθῆναι μὲν τὰς Δομετιανοῦ τιμάς, ἐπανελθεῖν δὲ ἐπὶ τὰ οἰκεῖα μετὰ τοῦ καὶ τὰς οὐσίας ἀπολαβεῖν τοὺς ἀδίκως ἐξεληλαμένους, ἡ Ῥωμαίων σύγκλητος βουλὴ ψηφίζεται· ἱστοροῦσιν οἱ γραφῇ τὰ κατὰ τοὺς χρόνους παραδόντες. Τότε δὴ οὖν καὶ τὸν Ἀπόστολον Ἰωάννην ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν νῆσον φυγῆς τὴν ἐπὶ τῆς Ἐφέσου διατριβὴν ἀπειληφέναι, ὁ τῶν παρ' ἡμῖν ἀρχαίων παραδίδωσι λόγος. *Poſt obitum Domitiani, qui per annos quindecim imperium tenuit, cum Nerva in ejus locum ſucceſſiſſet, Domitiano quidem omnes honorum titulos abrogari Senatus decrevit, iis vero qui injuſte ab illo deportati fuerant, reditum in patriam, & ſui cuique bona reſtitui: quemadmodum refertur ab iis qui rerum tunc temporis geſtarum hiſtoriam condiderunt. Tunc igitur & Joannem Apoſtolum, inſulari exilio liberatum, ſuum in urbe Epheſo domicilium poſtliminio recepiſſe, vetuſtiorum nobis tradidit fides.* Idem in Chronico ad ann. I Nervæ, ex verſione Hieronymi,

Id enim non ipſe, ſed Nerva fecit,

Digitized by Google

ronymi, *Senatus decrevit*, inquit, *ut omnia quæ Domitianus ſtatuerat, in irritum deducerentur. Itaque multi, quos injuſte ejecerat, de exilio reverſi: nonnulli bona propria receperunt. Ajunt & Apoſtolum Johannem hoc tempore exilio ſolutum Epheſum ſeceſſiſſe, in qua urbe & hoſpitiolum, & amicos amantisſimos ſui habebat.* Quemadmodum ipſe etiam Hieronymus, libro de Scriptor. Eccleſ. cap. IX, de Johanne agens, *Interfecto*, ait, *Domitiano, & actis ejus ob nimiam crudelitatem a Senatu reſciſſis, ſub Nerva Principe redit Epheſum.* Ita nimirum probatiores habent codices. Legit quoque ſic Eraſmi anno ſuperioris ſeculi LIII Baſiliæ publicata editio, quemadmodum & verſio Græca Sophronii, textui Latino in dicta Eraſmi editione e regione apposita: cum quædam exempla, laudati modo Roterodami, corrupta Sophronii editione decepti, auſpiciis vulgata, pro *Nerva* habeant *Pertinacem*. Quod παρόραμα quandoquidem ipſe poſtea auctor in ſcholiis ſuis correxit, non erat, cur tantopere illi inſultaret Marianus Victorius, Eraſmi in omnibus cenſor adeo iniquus, ut ipſe ſuorum cenſuram ideo incurrerit: ſiquidem Jo. Molanus, Cenſor Apoſtolicus & Regius, in cenſura ſcholiorum ejus in Hieronymum, expreſſe ſcribit, *diſplicuiſſe permultis pietate & doctrina claris, quod paſſim* in illis Notis *Eraſmus vocaretur Batavus interpres, Hollandus ſomniator, aliquando etiam Hæreticus, hæreticorum omnium peſſimus, aliaque in eum præter Chriſtianam modeſtiam ſcriberentur.* Sed hæc obiter.

Mariani in Eraſmum iniquitas.

Epiphanii lapſus.

XVII. Porro lapſus etiam eſt Epiphanius, Johannem ſub Claudio e Patmo reverſum eſſe tradens hær. LI, 12. Quem locum notans Huetius Obſervat. in Origenem, pag.

pag. 72. *Quod Claudio*, inquit, *Cæſari id tribuit Epiphanius, cum nonagenario tamen majorem tunc Johannem fuiſſe dicat, mirum quantum fugerit eum ratio. Nam cum ſexto & quinquageſimo ab ortu Chriſti anno exceſſerit Claudius, triginta, ut minimum, ac quatuor annis Chriſto majorem fuiſſe Johannem, juxta ipſius rationem neceſſe eſt; proindeque ſeptimum ſupra ſexageſimum egiſſe annum, quum ſanguinem ſuum Dominus noſter profudit: quod omnem ſuperat fidem.* Quæ licet cetera recte ſe habeant, ipſe tamen Huetius reprehenſum heic a ſe Epiphanium non ſatis attente inſpexit: dum, quæ de reverſo ex Patmo Johanne hic tradit, ille de eodem relegato, (ut ex Notarum contextu patet) accepit. *Huetii lapſus.*

XIIX. Antequam hinc abimus, occaſione reſtituti S. Johannis non poſſumus quin de Reſtitutione in integrum apud Romanos uſitata nonnihil notemus. Sic igitur de ea habetur l. 1 Cod. de ſententiam paſſis & reſtitutis: *Imp. Antoninus A. cum ſalutatus eſſet ab Ecdeciano Advento, & Opilio Macrino, Præfectis Prætorio clariſſimis viris, item Magiſtris & Principalibus officiorum, & utriusque ordinis viris, & proceſſiſſet, oblatus eſt ei Julianus Licianus, ab Ælio Ulpiano, tunc Legato, in inſulam deportatus. Tunc Antonius Auguſtus dixit: Reſtituo te in integrum provinciæ tuæ; & adjecit: Ut autem ſcias, quid ſit in integrum reſtituere; honoribus, & ordini tuo, & omnibus ceteris te reſtituo.* uti quidem textum hunc emendat Cujacius, lib. XV Obſerv. cap. III. Notanter vero in Chronico Euſebiano Hieronymus ait, *nonnullos* ex reſtitutis *bona propria recepiſſe.* Nimirum, qui in inſulam deportabatur, ejus bona publicabantur, l. IIX, 1. ſeq. *Reſtitutio in integrum.*

D. qui Teſtamenta facere poſſunt. Relegatis quidem neque bona, neque partem bonorum, adimi debere, reſcriptis quibusdam cavebatur. Unde Ulpianus l. vii, 4. D. de Interdictis & relegatis, eorum reprehenſas fuisſe ſententias memorat, qui ad tempus relegatis bona, vel partem bonorum, ademiſſent: ſic tamen, ut non infirmarentur ſententiæ, quæ ita eſſent prolatæ. In perpetuum autem exilium datis & relegatis potuiſſe quem ſententia bonorum partem adimere, Marcianus tradit l. iv D. eod. Et ita quidam adempta bonorum parte dimidia relegatus proponitur in l. xi, 3. D. ad Legem Falcidiam. Sic & qui abortionis aut amatorium poculum dant, in inſulam, amiſſa parte bonorum, relegari; & Procuratorem, qui inſtrumentum prodidit, adempta parte bonorum dimidia in perpetuum relegari, ſcribit Paulus l. xxxiix, 5. & 8. D. de Pœnis. Ovidius vero, ſalvis bonis ſe relegatum ait, quando Auguſtum ita affatur, Triſtium lib. ii, 12.

Inſuper accedunt, te non adimente, paterna,
tamquam vita parum muneris eſſet, opes.

et lib. v, eleg. iii, 11.

Ira quidem moderata tua eſt: vitamque dediſti.
Nec mihi ius civis, nec mihi nomen abeſt:
nec mea conceſſa eſt aliis fortuna.

item eleg. xii, 15.

Nec vitam, nec opes, nec ius mihi civis ademit;
qua merui vitio perdere cuncta meo.

Quando proinde in integrum reſtituebatur damnatus, cui bona fuerant adempta, interdum id ita fiebat, ut dignitatem dumtaxat, non etiam bona, indulgentia Prin-

Principali reciperet: interdum vero bona cum dignitatis reſtitutione ei concedabantur, l. II & III D. de ſententiam paſſis. Unde in ejus, qui ademptis bonis in inſulam deportatus erat, reſtitutione, ſpecialiter exprimi neceſſe erat, ita gratiam ſententiæ ei fieri, ut ſtatum priſtinum cum bonis omnibus recuperaret, l. IV C. eod. Atque ex his nullo nunc negotio intelliguntur quæ de exulum Chriſtianorum reſtitutione ſupra ex Dione, Euſebio, Hieronymo, attulimus.

CAPUT III.

DE PERSECUTIONE TERTIA, SUB TRAJANO.

CONSPECTUS.

I. *Trajani vita.*

II. *Ejus, cetera optimi Principis, vitia quædam, inque Chriſtianos iniquitas.*

III. *Populi furor in Chriſtianos.*

IV. *Quoto Trajani anno perſecutio tertia mota. Clementis Rom. martyrium.*

V. Καταποντισμός.

VI. *Plinii Iunioris ad Trajanum de Chriſtianis epiſtola.*

VII. *Trajani reſcriptum.*

IIX. *Quam variarum earumque maxime memorabilium rerum epiſtolæ illæ nos commonefaciant.*

IX. *An Trajanus, Pliniana motus epiſtola, Chriſtianos perſequi prohibuerit.*

X. *Simon Cleopæ crucifixus.*

XI. *Ignatius beſtiis objectus.*

XII. *Chriſtiani frequenter beſtiis objici ſoliti.*

XIII. *Cauſa hujus rei.*
XIV. *Ignatii martyrium jam ſubituri pro eccleſiis Dei ſolicitudo.*
XV. *Ejus huc ſpectantia loca illuſtria ex epiſtola ad Rom.*
XVI. *Cur Ignatius Antiochia Romam ſit ad ſupplicium perductus.*
XVII. *Chryſoſtomi ea de re locus.*
XIIX. *Ignatii reliquiæ Roma Antiochiam reductæ.*
XIX. *Milites Chriſtiani* 11000. *a Traiano relegati & occiſi.*
XX. *De militum in Chriſti fide conſtantia ſingulari teſtimonia eximia.*
XXI. *Martyrium Romuli, Ruſi, Zoſimi, Oneſimi, Anacleti.*
XXII. *Nicephori de ſ. a Trojano combuſtis Virginibus narratio.*
XXIII. *Trajanus, utut cetera longe lateque victor, Chriſtianiſmum delere tamen non potuit.*
XXIV. *Fabula de Trajani ex inferno liberata anima.*

I.

Trajani vita. TERTIUS ſanguine Chriſtianorum maduit M. ULPIUS TRAJANUS, Hiſpanus, Nervæ, a quo adoptatus erat, circa finem primi ſeculi ſucceſſor. In quo cuncta præſtantiſſima fuiſſe ſcribit Dio, adeo ut a Senatu OPTIMI cognomen ei datum ſit; quo, referente eodem, multo magis quam ceteris omnibus, gloriari viſus eſt, quodque peculiare hujus & proprium arrogantia priorum Principum fecit, ut in Panegyrico eidem dicto ait Plinius. Qui tanti ipſius virtutes æſtimatæ ſunt, ut Eutropius teſtis ſit, usque ad ſuam ætatem non aliter in Senatu Principibus acclamatum eſſe, niſi: FELICIOR AUGUSTO! MELIOR TRAJANO! Adeo in eo gloria bonitatis obtinuit, ut vel aſſentantibus, vel vere laudantibus, occaſionem magnificentiſſimi præſtet exempli, & nihil non venerationis meruerit, & vivus & mortuus,

Digitized by Google

tuus; ceu loqvitur rurſum Eutropius. Scilicet, ut Imperator factus eſt, ſcripſit ad Senatum, ſe nullum umquam virum bonum interfecturum, aut notaturum ignominia; idque non tunc ſolum, ſed etiam poſtea, jurejurando confirmavit, ſicut memorat Dio. Et ſane, ſi Eutropio credimus, omni ejus ætate unus tantum Senator damnatus eſt, at is tamen per Senatum, ignorante Trajano. Nulli invidit, nec Magiſtratu quemquam dejecit; ſed optimos quoſque honoribus ornavit, & dignitatibus auxit. Unde factum, ut neque timuerit eorum quemquam, nec odio proſecutus ſit, fidem quoque calumniatoribus non habuerit. Sic quando Licinius Sura apud eum ab invidis & inimicis per calumniam accuſatus erat, nihilominus domum ejus, ad cœnam invitatus, ingreſſus eſt, totoque ſatellitio ſuo dmiſſo, primo Suræ Medicum ad ſe vocavit, ac per eum oculorum ſupercilia; deinde tonſorem, ac per eum barbam, raſit, ſecundum veterem civium ac Principum Romanorum conſvetudinem. Poſtero die Suræ calumniatoribus dixit: Si me Sura interficere voluiſſet, heri certe interfeciſſet. Iræ nulli mancipatus fuit: ab aliena pecunia non minus quam ab iniquis cædibus abſtinuit: amari a civibus maluit quam honore affici. Cum populo humaniter, cum Senatu honorifice verſatus eſt. Amabilis omnibus, nemini, niſi hoſti, formidoloſus fuit. Sæpe in civium ædes venit, interdum nulla munitus cuſtodia, ibique hilaritati ſe dedit, ceu loquitur Dio, ſive, ut habet Eutropius, amicos ſalutandi cauſa frequentavit, vel ægrotantes, vel cum feſtos dies habuiſſent; convivia cum iisdem indiſcretum viciſſim habuit, ſæpe in vehiculis eo-

rum ſedit. Cumque amici culpaſſent, quod nimis circa omnos comis eſſet, reſpondit: *talem ſe Imperatorem eſſe privatis, quales eſſe ſibi Imperatores privatus optaſſet.* Dum Præfecto cuidam prima vice gladium, quo cingendus is erat, præbebat, eo nudato, ſurſumque porrecto. *Accipe gladium hunc*, ait, *ut eo, ſi recte imperem, pro me; ſin nequiter, contra me utaris*: quemadmodum narrant Dio Caſſius & Aurelius Victor. Poſtquam Romam venit, multa fecit ad emendandum corrigendumque ſtatum reipublicæ, atq; in gratiam bonorum, quorum curam inprimis geſſit, dicente iterum Dione. Verbo: Rempublicam ita adminiſtravit, ut, judice Eutropio, omnibus Principibus merito præferatur.

Ejus, cetera optimi Principis, vitia quadam, inque Chriſtianos iniquitas.

II. Sed enim, quemadmodum (ut in panegyrico paulo ante laudato ait Plinius) *adhuc nemo extitit, cujus virtutes nullo vitiorum confinio læderentur*: ita & hujus Imperatoris, communi omnium antiquorum calculo optimi exiſtimati, duo vitia notata ſunt, vinolentia ſcilicet, & puerorum amor: quamvis & hæc in eo excuſare ſatagant Dio Caſſius & Aurel. Victor. At, ſi vel maxime ab his etiam criminibus liber fuiſſet Trajanus, eo tamen ſolo infamaretur ſatis, quod adverſus innocentes Chriſtianos tantopere deſæviit. Teſtis nimirum eſt Oroſius libr. VII, cap. XII, ipſum *in perſequendis Chriſtianis errore deceptum, tertium a Nerone paſſim repertos cogi ad ſacrificandum idolis, ac detrectantes interfici, præcepiſſe.* Idem Sulpitius tradit Severus lib. II Hiſt. ſacræ. Catalogus item ſcriptorum Eccleſ. Hieronymianus, in Simone Cananæo, *perſecutionem gravem* a Trajano motam affirmat. Euſebius vero Hiſtor. Eccl. lib. III, cap. XXXII, Μετὰ

Νέρω-

Νέρωνα, ait, καὶ Δομετιανὸν, κατὰ τοῦτον οὗ νῦν τοὺς χρόνους ἐξετάζομεν, μερικῶς καὶ κατὰ πόλεις ἐξ ἐπαναστάσεως δήμων, τὸν καθ' ἡμῶν κατέχει λόγος ἀνακινηθῆναι διωγμόν. *Poſt Neronis ac Domitiani perſecutionem, ſub hoc, cujus nunc tempora commemoramus* (Trajano) *particularem quandam per ſingulas civitates populari motu adverſus noſtros excitatam eſſe perſecutionem accepimus.*

III. Ubi notetur, quod Euſebius ſcribit, perſecutionem tempore Trajani excitatam eſſe *populari motu.* Nempe non erat inſolens iis temporibus, ut ſuopte motu, ſine Principum mandatis, vulgus in Chriſtianos ſæviret. Qua de iniquitate conqueſtus Tertullianus, Apolog. cap. XXXVII, ſic Romani imperii Antiſtites affatur: *Quoties, præteritis vobis, ſuo jure nos inimicum vulgus invadit lapidibus & incendiis!* uti ſupra dixerat, cap. XXXV, quod *nulli magis depoſtulatores Chriſtianorum, quam vulgus.* Sic de exortis ſub Decio turbis Alexandrinis Dionyſius, ejus urbis Epiſcopus, apud Euſebium lib. VI, cap. XLI, οὐκ, inquit, ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ προστάγματος ὁ διωγμὸς παρ' ἡμῖν ἤρξατο, ἀλλὰ γὰρ ὅλον ἐνιαυτὸν προὔλαβε. καὶ φθάσας ὁ κακῶν τῇ πόλει ταύτῃ μάντις καὶ ποιητὴς ὅστις ἐκεῖνος ἦν, ἐκίνησε καὶ παρώρμησε καθ' ἡμῶν τὰ πλήθη τῶν ἐθνῶν, εἰς τὴν ἐπιχώριον αὐτοὺς δεισιδαιμονίαν ἀναῤῥιπίσας. οἱ δὲ ἐρεθισθέντες ὑπ' αὐτοῦ, καὶ πάσης ἐξουσίας εἰς ἀνοσιουργίαν λαβόμενοι, μόνην εὐσέβειαν τὴν θρησκείαν τῶν δαιμόνων ταύτην ὑπέλαβον, τὸ καθ' ἡμῶν φονᾶν. *Nequaquam ex Imperatoris edicto perſecutio cœpta eſt, quippe quæ integro anno anteverterat. Etenim infauſtus quidam Vates ac Poëta, quiſquis ille fuit, commoverat jam antea atque incitaverat adverſus nos Gentilium turbas, ad innatam genti ſuperſti-*

Populi furor in Chriſtianos.

perſtitionem animos eorum incendens. Ab hoc igitur homine ſtimulati, omnemque ad patranda ſcelera licentiam nacti, hanc ſolam pietatem cultumque dæmonum ſuorum exiſtimabant, ſi cædibus adverſus noſtros ſævirent. Similiter Euſebius ipſemet ſub initium libri v Hiſtoriæ ſuæ memorat, quod M. Antonino imperante violenta admodum perſecutio in Chriſtianam excitata fuerit Eccleſiam ἐξ ἐπιθέσεως τῶν κατὰ τὰς πόλεις δήμων, *ex incurſione popularium.* moxque, ex Chriſtinianorum Lugdunenſium & Viennenſium epiſtola, Martyrum eadem illa ætate in Gallia paſſorum hiſtoriam recitat, ubi itidem de inſani populi furore non ſemel querimonia habetur. Primo enim de fortiſſimis illis Christi militibus generatim ita ſcribunt Galli: τὰ ἀπὸ τοῦ ὄχλου πανδημεὶ σωρηδὸν ἐπιφερόμενα, γενναίως ὑπέμενον ἐπιβοήσεις, καὶ πληγὰς, καὶ συρμοὺς, καὶ διαρπαγὰς, καὶ λίθων βολὰς, καὶ συγκλείσεις, καὶ πάνθ' ὅσα ἠγριωμένῳ πλήθει ὡς πρὸς ἐχθροὺς καὶ πολεμίους φιλεῖ γίνεσθαι. *Quæcunque a populo univerſo acervatim ingerebantur, conſtantiſſime tolerarunt: acclamationes ſcilicet, plagas, raptationes, ſpoliationes bonorum, lapidum jactus, carceres, cuncta denique quæ vulgus furore & rabie concitatum adverſus hoſtes & inimicos comminiſci ſolet.* Paulo poſt autem de Pothino ſpeciatim Epiſcopo referunt, quod ad tribunal pertractus ſit, παντὸς τοῦ πλήθους ἐπιβοήσεις παντοίας ποιουμένων, *univerſa plebe variis eum acclamationibus impetente, verberibusq; & aliis atrociſſimis injuriis excipiente:* narrant item de Maturo & Sancto, quod perpeſſi fuerint πάνθ' ὅσα μαινόμενος ὁ δῆμος ἄλλοι ἀλλαχόθεν ἐπεβόων καὶ ἐπεκελεύοντο, *quæcumque vulgus inſanum pro ſuo quisque arbitrio variis*

riis

Digitized by Google

riis acclamationibus imperabat, narrant de Alexandro, quod populus adverſus ipſum conclamaverit; & de Pontico ac Blandina, quod adeo in eos plebs inarſerit, ὡς μήτε ἡλικίαν τοῦ παιδὸς οἰκτεῖραι, μήτε τὸ γύναιον αἰδεσθῆναι. *ut nec ætatem pueri miſerarentur, nec mulieris ſexum ulla proſequerentur reverentia.* Queritur amplius de vulgi furore Melito Sardianus, Chriſtianos δημώσει λῃλασίᾳ *publico latrocinio* vexari dicens, apud Euſebium lib. IV, cap. XXVI. Porro & Cyprianus *ferocientis populi impetus* meminit epiſt. LXXXI, ſeque *clamore popularium ad leonem poſtulatum in circo*, ſcribit epiſt. LV. atque Chryſoſtomus, homil. XL in Juventium & Maximum, Δῆμοι, inquit, διηνεκῶς ἐπανέστησαν. *Populi perpetuo in nos inſurrexerunt.* Denique inſanam furioſæ plebis rabiem accurate nobis in ſua de Polycarpi paſſione epiſtola encyclica Smyrnenſis depingit eccleſia, apud Euſebium lib. IV, cap. XV. Nempe ſecundum ejus narrationem, ubi Aſiæ Proconſul ter proclamari juſſerat, quod Polycarpus Chriſtianum ſe eſſet profeſſus, πᾶν τὸ πλῆθος ἐθνῶν τε καὶ Ἰουδαίων τῶν τὴν Σμύρναν κατοικούντων, ἀκατασχέτῳ θυμῷ καὶ μεγάλῃ φωνῇ ἐβόα· οὗτός ἐστιν ὁ τῆς Ἀσίας διδάσκαλος. *Univerſa multitudo Gentilium ac Judæorum qui Smyrnam incolebant, incredibili furore & ingenti ſtrepitu acclamavit: Hic eſt doctor Aſiæ*; quæque porro ibi ſequuntur. & mox: ἐπεβόων καὶ ἠρώτων τὸν Ἀσιάρχην Φίλιππον, ἵνα ἐπαφῇ τῷ Πολυκάρπῳ λέοντα. *Clamabant, rogabantque Philippum Aſiarcham, ut leonem adverſus Polycarpum emitteret.* iterum: ἔδοξεν αὐτοῖς ὁμοθυμαδὸν ἐπιβοῆσαι, ὥς τε ζῶντα τὸν Πολύκαρπον κατακαῦσαι. *Omnes uno conſenſu acclamarunt, ut Polycarpus vivus combureretur.* Et notetur, quod in eadem illa epi-

ſtola legimus, cum Polycarpus Iudici fidei ſuæ rationem reddere vellet, repoſuiſſe hunc: πεῖσον τὸν δῆμον. *Perſuade populo.* quaſi ſuo ipſe judicio parum fideret, ni etiam populo factum eſſet ſatis. Ac certe, cum aliquando Diocletianus Imperator nonneminem abſolveret, circumſtans populus, eum morte dignum eſſe, tumultuando clamabat. Quamquam Imperator fortiter atque conſtanter alteram hanc ſententiam tunc ediderit: *Vanæ voces populi non ſunt audiendæ. Nec enim vocibus eorum credi oportet, quando aut noxium crimine abſolvi, aut innocentem condemnari deſiderant,* l. xi C. de Pœnis. Eadem Hadriano mens fuit, uti ex reſcripto ejus patet ſub finem Apologiæ II Juſtini recitato, ad quod etiam Euſebius provocat Hiſtoriæ Eccleſ. lib. IV, cap. IIX, & in Chronico ad ann. Hadr. X. Idem Septimius ſenſit Severus: quem populo adverſus Chriſtianos furenti palam reſtitiſſe Tertullianus ad Scapulam ſcribit cap. IV. At Juliano Apoſtatæ Gregorius Naz. Invect. I exprobrat, quod vim ac tyrannidem populari turbæ & civitatibus in noſtros permiſerit, earumque impetum ac audaciam minime repreſſerit. Verum e diverticulo in viam redeamus.

Quoto Trajani anno perſecutio tertia mota.

IV. Quoto anno tertia hæc perſecutio excitari cœperit, admodum obſcurum eſt. Euſebius in Chronico ad decimum Trajani annum eam refert. Sed perperam id fieri, inde inter alia oſtendit Baronius, ad ann. C, 6. quod Plinius ſuam de Chriſtianis epiſtolam (de qua paulo poſt) ad Trajanum dederit anno imperii ejus quinto, adeoq; hoc ipſo ſignificet, longe ante ab Euſebio expreſſum tempus perſecutionem eſſe inchoatam. Ipſe Baronius ſtatim circa initia imperii Trajani eam cœptam eſſe exiſti-

ſtimat. Idem cenſent Magdæburgenſes Cent. II, cap. III. Et ſane, ſi vera ſunt, quæ de CLEMENTE, Epiſcopo Romano, a Trajano in Cherſoneſum relegato, ibique, exacto biennio, alligata ad collum ejus anchora, in mare præcipitato, tradunt acta paſſionis illius a Metaphraſte edita, Martyrologiumq; Romanum & Adonis Viennenſis ad diem XXIII Novembr. Gregorius item Turonenſis de gloria Martyrum cap. XXXV, ſeq. ac Nicephorus lib. III, cap. XVIII, nullum poteſt eſſe dubium de veritate ſententiæ quam fovent Centuriatores & Baronius; cum ex Euſebii lib. III Hiſt. Eccl. cap. XXXIV, ac Hieronymi libro de Script. Eccl. cap. XV, conſtet, Clementem tertio Trajani anno obiiſſe; ad quod tempus etiam FL. DOMITILLÆ (quam a Domitiano relegatam fuiſſe diximus cap. II, 7.) ejusque Eunuchorum ac domeſticorum, Nerei, Achillei, Eutychis, Victorini, & Maronis, Euphroſynæ item & Theodoræ, martyria refert, Actorum Nerei & Achillei fide inprimis nixus, Card. Baronius. *Clementis Rom. martyrium.*

V. De ſupplicii genere, quo Clemens periiſſe dicitur, quoque & alias non raro in CHRISTI ſervos animadverſum eſt (vide Lactantium de Mortibus Perſecutorum cap. XV, Euſebium Hiſtor. Eccl. lib. IIX Append. cap. IV, ſeqq. Prudentium in Quirino, ſive hymno περὶ στεφ. XI, Chryſoſtomum homil. XL, in Juventinum & Maximum, Hilarium lib. adverſus Conſtantium, & Martyrologia paſſim) obſervari poteſt, ejus mentionem in ipſis ſacris literis haberi, Matthæi puta XIIX, 6. ubi Salvator, ὡς δ᾽ ἂν, inquit, σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόντων εἰς ἐμὲ, συμφέρει αὐτῷ ἵνα κρεμαθῇ μύλος ὀνικὸς ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποντισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης. *καταποντισμός.*

σης. *Quiſquis offenderit unum parvulorum iſtorum qui credunt in me, ei praſtiterit, ſi ſuſpendatur mola aſinaria in collo ejus, ipſeque demergatur in profundo maris.* Ad quæ ita in ſuis Animadverſionibus Eraſmus Schmidius: *Hoc loco ὁ μύλος eſt lapis mola ſuperior, qui circumactus ſuper inferiori immobili, qui ὄνος dicitur, frumenta comminuit,* Mühlſtein. *Sic & Luc. 17. 2. μύλος ὀνικός. Marci autem 9. 42. λίθος μυλικὸς, qui aliis dicitur χόνδρος, ut notat Scholiaſtes Palatinus D. ad v. Lycophronis 233. 435. 981. ὀνικὸς autem dicitur hic μύλος, partim propter ὄνον, ſeu lapidem illum grandem in mola immobilem, τῷ μύλῳ ſuperiori ſubſtratum; partim ad differentiam lapidum talium minorum in molis truſatilibus, qua manu motitantur; ut ita notetur lapis maxima molis maximique ponderis, quales quantique in molis aſinariis eſſe ſolent; partim, quia mola ejusmodi grandiores ὄνοις ſive aſinis, aut eorum loco mancipiis τοῖς ὄνοις aquiparatis, olim agitabantur, ſicut apud nos equis aut bobus.* Hieronymus, verba hæc in ſuo commentario expendens, *Secundum ritum,* ait, *provincia loquitur* Chriſtus, *quo majorum criminum iſta apud veteres Judaos pœna fuerit, ut in profundum ligato ſaxo demergerentur.* Quæ tamen non ſic accipienda, quaſi apud ſolos Judæos in more poſitum fuerit, hac ratione ſontes punire. [a] Nam nec aliis gentibus inuſitatum id fuiſſe, ex Diodoro Siculo conſtat, lib. XVI Bibliothecæ hiſtoricæ narrrante, quod Onomarchus, Phocenſium in bello ſacro dux, poſtquam a Philippo Macedone victus erat, ſuſpenſus, alii autem ejus aſſeclæ, ut ſacrilegi, mari fuerint ſubmerſi. ὁ Φίλιππος, inquit, τὸν μὲν Ὀνόμαρχον ἐκρέμασε, τοὺς δὲ ἄλλους, ὡς ἱεροσύλους, κατεπόντισε.

Vul-

Vulcatius quoque Gallicanus de Avidio Caſſio ſcribit cap. iv: *Denos catenatos in profluentem mergi jubebat, vel in mare.* & Suetonius de Auguſto, in vita ipſius cap. lxvii: *Pædagogum miniſtroſque Caji filii, per occaſionem valetudinis mortiſque ejus, ſuperbe avareque in provincia graſſantes, oneratis gravi pondere cervicibus, præcipitavit in flumen.* deque Tiberio, itidem in hujus vita cap. lxiii: *Damnatos, poſt longa & exquiſita tormenta, præcipitari coram ſe in mare jubebat.* Quin, ſi Hugonem Grotium audimus, tantum abeſt, ut καταποντισμὸς apud ſolos Judæos in uſu fuerit, ut ne quidem notum iſti genti fuerit hoc ſupplicium. Verba ejus ad Matth. xiix, 6. *Morem καταποντισμοῦ ſaxo ad collum appenſo, uſitatum Judæis fuiſſe vix crediderim, cum nulla ejus in lege extet mentio, imo ſola quatuor ſupplicia apud eos nota fuiſſe, ex omni hiſtoria & interpretum conſenſu appareat; ignem, lapidationem, gladium, ſtrangulationem.* Confer Ioannem Seldenum lib. ii de Synedriis veterum Ebræorum cap. xiii.

vi. Flagrante perſecutione, de qua nunc agimus, anno, ut videtur, nono Trajani, C. Plinius Cæcilius Secundus, Plinii, Naturalis Hiſtoriæ ſcriptoris, ex ſorore nepos (quem Juniorem vulgo appellant) tunc temporis a Trajano legatus pro Prætore, ſed Conſulari poteſtate, in Pontum & Bithyniam miſſus; (non autem Proconſul Bithyniæ, quod vult Baronius ad ann. civ, 1. prolixe refutatus a Petito, diatr. de jure, Principum edictis Eccleſiæ quæſito, cap. iv) immenſa Chriſtianorum, quos in provincia invenerat, multitudine permotus, & tot hominum carnificinam exhorreſcens, præſertim cum præter nudam nominis Chriſtiani profeſſionem nihil in *Plinii Iunioris ad Trajanum de Chriſtianis epiſtola.*

iis reperiret quod jure damnaret, in re tanti momenti non pro lubitu agere voluit, ſed, quid facto opus eſſet, Trajanum per epiſtolam conſuluit: quam, ut lectu digniſſimam, integram heic dabimus. Eſt autem inter Plinianas epiſtolas, quæ ad Trajanum datæ extant, & decimo libro comprehenduntur, numero XCVII, ac ita habet: C. Plinius Trajano Imp. S. *Solenne eſt mihi, Domine, omnia de quibus dubito, ad te referre. Quis enim poteſt melius vel cunctationem meam regere, vel ignorantiam inſtruere? Cognitionibus de Chriſtianis interfui nunquam: ideo neſcio, quid & quatenus aut puniri ſoleat, aut quæri. Nec mediocriter hæſitavi, ſitne aliquod diſcrimen ætatum, an quamlibet teneri nihil a robuſtioribus differant: deturne pœnitentia venia, an ei, qui omnino Chriſtianus fuit, deſiiſſe non proſit: nomen ipſum, etiamſi flagitiis careat, an flagitia cohærentia nomini, puniantur. Interim in iis, qui ad me tamquam Chriſtiani deferebantur, hunc ſum ſecutus modum. Interrogavi ipſos, an eſſent Chriſtiani? confitentes iterum ac tertio interrogavi, ſupplicium minatus: perſeverantes duci juſſi. Neque enim dubitabam, qualecunque eſſet quod faterentur, pervicaciam certe & inflexibilem obſtinationem debere puniri. Fuerunt alii ſimilis amentiæ: quos, quia cives Romani erant, annotavi in urbem remittendos. Mox ipſo tractatu, ut fieri ſolet, diffundente ſe crimine, plures ſpecies inciderunt. Propoſitus eſt libellus ſine autore, multorum nomina continens; qui negarent, ſe eſſe Chriſtianos, alii fuiſſe; quum, præeunte me, Deos appellarent, & imagini tuæ, quam propter hoc juſſeram cum ſimulacris numinum afferri, thure ac vino ſupplicarent, præterea maledicerent Chriſto: quorum*

rum nihil cogi poſſe dicuntur qui ſunt revera Chriſtiani; ergo dimittendos putavi. Alii ab indice nominati, eſſe ſe Chriſtianos dixerunt; & mox negaverunt: alii, fuiſſe quidem, ſed deſiſſe, quidam ante triennium, quidam ante plures annos, nonnemo etiam ante viginti quoque: omnes & imaginem tuam Deorumque ſimulacra venerati ſunt; ii & Chriſto maledixerunt. Affirmabant autem, hanc fuiſſe ſummam vel culpæ ſuæ, vel erroris, quod eſſent ſolitiſtato die ante lucem convenire, carmenque Chriſto, quaſi Deo, dicere ſecum invicem; ſeque ſacramento non in ſcelus aliquod obſtringere, ſed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depoſitum appellati abnegarent. quibus peractis morem ſibi diſcedendi fuiſſe, rurſusque coëundi ad capiendum cibum, promiſcuum tamen & innoxium. quod ipſum facere deſiſſe poſt edictum meum, quo ſecundum mandata tua hetærias eſſe vetueram. Quo magis neceſſarium credidi, ex duabus ancillis, quæ Miniſtræ dicebantur, quid eſſet veri, & per tormenta quærere. Sed nihil aliud inveni, quam ſuperſtitionem pravam & immodicam. Ideoque, dilata cognitione, ad conſulendum te decurri. Viſa eſt enim mihi res digna conſultatione, maxime propter periclitantium numerum. Multi enim, omnis ætatis, omnis ordinis, utriusque ſexus etiam, vocantur in periculum, & vocabuntur. Neque enim civitates tantum, ſed vicos etiam atque agros, ſuperſtitionis iſtius contagio pervagata eſt. quæ videtur ſiſti & corrigi poſſe. Certe ſatis conſtat, prope jam deſolata templa cœpiſſe celebrari, & ſacra ſolennia diu intermiſſa repeti: paſſimque venire victimas, quarum adhuc rariſſimus emptor inveniebatur;

batur. ex quo facile eſt opinari, quæ turba hominum emendari poſſit, ſi ſit pœnitentia locus.

Trajani reſcriptum.

VII. Ad hanc Plinii conſultationem ita reſcripſit Imperator: Trajanus Plinio S. *Actum, quem debuiſti, mi Secunde, in excutiendis cauſis eorum, qui Chriſtiani ad te delati fuerant, ſecutus es. Neque enim in univerſum aliquid, quod quaſi certam formam habeat, conſtitui poteſt. Conquirendi non ſunt; ſi deferantur, & arguantur, puniendi ſunt: ita tamen, ut, qui negaverit ſe Chriſtianum eſſe, idque re ipſa manifeſtum fecerit, id eſt, ſupplicando Diis noſtris, quamvis ſuſpectus in præteritum fuerit, veniam ex pœnitentia impetret. Sine autore vero propoſiti libelli nullo crimine locum habere debent. Nam & peſſimi exempli, nec noſtri ſeculi eſt.*

Quam variarum earũque maxime memorabilium rerum epiſtola illa nos commonefaciant.

IIX. Sic habent duæ illæ memorabiles inque tota antiquitate Eccleſiaſtica celeberrimæ epiſtolæ. Quæ quidem variarum ad illuſtrandam iſtorum temporum hiſtoriam ſacram maxime facientium rerum nos commonefaciunt, anſamque dare poſſent, de horrendis calumniis, quibus veteres impetiti Chriſtiani; de perverſa & iniqua ratione agendi cum iiſdem in judiciis; de variis technis, quibus ad ἀποστασίαν ſolicitati piorum animi; de incredibili Confeſſorum in tolerandis pro fide cruciatibus conſtantia, moriendique alacritate; de Chriſtianiſmi inter medios perſecutionum turbines, ubi nec ætati, nec ſexui, nec ulli parceretur ordini, propagatione & dilatatione miranda; de conventibus primævorum Chriſtianorum nocturnis, & quomodo in iis Christum tamquam Deum ſuum coluerint, laudibusque celebraverint; de vita priſcorum fidelium ex ipſorummet apoſtatarum con-

Digitized by Google

confeſſione ſancta & innocenti; de veterum Agapis, Diaconiſſis; aliiſque cognitu neceſſariis, utilibus, jucundis, prolixe diſſerendi. Ceterum quia hæc omnia, partim in peculiari, quo epiſtolas iſtas illuſtramus, commentario, partim in opere de Calumniis Paganorum in veteres Chriſtianos, fuſe perſequimur, nolumus actum nunc agere.

IX. Id vero ex recitato Imperatoris reſcripto apparet, cum grano ſalis accipiendum eſſe, quod ſcribit Sulpitius Severus, lib. II, Trajanum, *cum tormentis & quæſtionibus nihil in Chriſtianis morte aut pœna dignum repeririſſet, ſæviri in eos ultra vetuiſſe.* Etenim quomodo ſæviri in Chriſtianos vetuerit, qui eos, ſi delati fuerint, & tales eſſe comperiantur, puniri jubet apertis verbis? Niſi forſan dicere velimus, Trajanum prius a Plinio, Bithyniæ Proprætore, conſultum fuiſſe, ac tum reſcripſiſſe, puniri oportere; poſtea iterum conſultum a Tiberiano, Præſide Palæſtinæ; ac tum reſpondiſſe, non eſſe puniendos niſi facinoroſos. Quam in rem Voſſius in ſuo ad epiſtolam Trajani commentario locum quendam e Svida affert. Quidquid de eo; id certum, poſt Trajani reſcriptum hoc non ceſſaſſe perſecutionem. Utut enim inquiſitio nonnihil prohibita fuerit, quia tamen accuſationi aut delationi locus manſit, mirum non eſt, parum eo ſublevatos eſſe Chriſtianos, cum, ut fieri ſolet, delatores numquam defuerint. Unde Euſebius lib. III Hiſt. Eccleſ. cap. XXXIII, poſtquam de reſcripto Trajani dixerat, οὗ γενομένου, ſubjungit, ποσῶς μὲν τοῦ διωγμοῦ σβεσθῆναι τὴν ἀπειλὴν σφοδρότατα ἐγκειμένου· οὐ χείρονάς γε μὴν τοῖς κακουργεῖν περὶ ἡμᾶς ἐθέλουσι λείπεσθαι προφάσεις· ἔσθ' ὅπη δὲ καὶ τῶν κατὰ χώρας ἀρχόντων, τὰς καθ' ἡμῶν συσκευαζομέ-

An Trajanus, Pliniana motus epiſtola, Chriſtianos perſequi prohibuerit.

ζομένων ἐπιβουλάς· ὡς καὶ ἄνευ προφανῶν διωγμῶν, μερικοὺς κατ᾽ ἐπαρχίαν ἐξάπτεσθαι, γωνίζεσθαι μαρτυρίοις. *Hoc facto perſecutionis incendium, quod nobis violentius incumbebat, reſtinctum quidem aliqua ex parte videbatur; iis tamen qui nos maligne & fraudulenter aggredi vellent, non minor oportunitas ſuppetebat: interdum populo, interdum Præſidibus provinciarum adverſus noſtros inſidias comparantibus; adeo ut, ſi non palam & publice, locales tamen in aliquot provinciis perſecutiones exardeſcerent, & plurimi ex fidelibus multiplicis martyrii certamen ſubirent.*

Simon Cleopæ crucifixus x. Nimirum, interfectus eſt eo tempore inter alios quamplurimos SIMON Cleopæ, Mariæ Cleopæ, cujus Scriptura meminit Joh. xix, 15. filius; Jacobi Juſti, (de quo ſupra cap. I, 22.) in Epiſcopatu Jeroſolymitano succeſſor. Refert ita Euſebius in Chronico, ad annum Trajani x. Τραϊανοῦ, ſcribens, κατὰ χριστιανῶν διωγμὸν κινήσαντος, Σίμων ὁ τοῦ Κλεόπα τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας ἐπίσκοπος, ἐμαρτύρησεν, γενόμενος ἐτῶν ρκ'. Quod Hieronymus latine ſic expreſſit: *Trajano adverſus Chriſtianos perſecutionem movente, Simon, filius Cleopæ, qui in Ieroſolymis Epiſcopatum tenebat, crucifigitur.* Tametſi in Græco Euſebii textu crucifixionis nulla fiat mentio. De Chronicis loquor Euſebianis, unde verba modo recitavimus. Nam in Hiſtoria Eccleſiaſtica, lib. III, cap. XXXIII, expreſſe, agens de Symeone hoc (ſic enim ibi eum vocat) τῷ τοῦ Κυρίου πάθει, inquit, παραπλήσιον τέλος ἀπηνέγκατο. *Eodem ſupplicii genere quod Dominus pertulit, vitam clauſit.* Idque Egeſippi mox confirmat teſtimonio: uti ejusdem porro fide nixus tradit, delatum Symeonem a quibusdam hæreticis, quod Chriſtianus foret, & ex ſtirpe Davidis oriundus (vide ſupra cap. II, 10.) cum annos centum & viginti

viginti natus eſſet, martyrium ſubiiſſe; tandemq; ſingularem hujus conſtantiam ita Egeſippi verbis deſcribit: ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας αἰκιζόμενος, ἐμαρτύρησεν· ὡς πάντας ὑπερθαυμάζειν, καὶ τὸν ὑπατικὸν, πῶς ἑκατὸν εἴκοσι τυγχάνων ἐτῶν, ὑπέμεινε· καὶ ἐκελεύσθη σταυρωθῆναι. *Per multos dies acerbiſſimis tormentis excruciatus, fidem* CHRISTI *profeſſus eſt: adeo ut & Conſularis ipſe, & omnes qui aderant, magnopere mirarentur, qua ratione vir centum ac viginti annos natus tot tormenta perferre potuiſſet.* Adde Catalogum ſcriptorum Eccleſ. Hieronymianum cap. IX, & Martyrologium Rom. ad diem XIIX Febr.

XI. Abſorpſit præterea perſecutio hæc IGNATIUM ſanctum illum celeberrimique nominis Epiſcopum Antiochenum. *Ignatius beſtiis objectus* Teſtis Euſebius, tum in Chronico ad ann. X Trajani, tum in Hiſtoria Eccleſ. lib. III, cap. XXXVI. Ibi verba ejus: Ἰγνάτιος, δεύτερος Ἀντιοχείας ἐπίσκοπος, συλληφθεὶς εἰς Ῥώμην ἐπέμφθη δέσμιος, ἔνθα θηρίοις παραδοθεὶς, διήνυσε τὸ μαρτύριον. *Ignatius, Antiochenæ Eccleſiæ Epiſcopus, Romam perductus beſtiis traditur.* Heic vero: παρὰ πλείστοις εἰσέτι νῦν διαβόητος Ἰγνάτιος, τῆς κατ' Ἀντιόχειαν Πέτρου διαδοχῆς, δεύτερος τὴν ἐπισκοπὴν κεκληρωμένος. λόγος δ' ἔχει, τοῦτον ἀπὸ Συρίας ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων πόλιν ἀναπεμφθέντα, θηρίων γενέσθαι βορὰν τῆς εἰς Χριστὸν μαρτυρίας ἕνεκεν. *Ignatius multorum ſermonibus noſtra etiam ætate celebratus, ſecundus poſt Petrum Antiochenſem eccleſiam ſortitus eſt. Hic ob fidem* CHRISTI *e Syria ad urbem Romam perductus, beſtiis objectus eſſe dicitur.* Idem Hieronymus confirmat, libro de Scriptor. Eccleſ. cap. XVI, *Ignatius*, inquiens, *Antiochenæ Eccleſiæ tertius poſt Petrum Apoſtolum Epiſcopus, commovente perſecutionem*

Digitized by Google

Trajano, damnatus ad beſtias, Romam vinctus mittitur. Sed & Johannes Chryſoſtomus, homil. XLII, in S. Ignatium, ita habet: οὐδὲ ἐν γωνίᾳ τινὶ τὴν καταδικάζουσαν ἐδέξατο ψῆφον, ἀλλ' ἐν μέσῳ τῷ θεάτρῳ τῆς πόλεως ἄνω καθεζομένης ἁπάσης τὸν τοῦ μαρτυρίου τρόπον ὑπέμεινε θηρίων ἐπ' αὐτὸν ἀφεθέντων· ἵν' ὑπὸ ταῖς ἁπάντων ὄψεσι τὸ τρόπαιον στήσας κατὰ τοῦ διαβόλου τοὺς θεατὰς ἅπαντας ζηλωτὰς ποιήσῃ τῶν ἀγωνισμάτων τῶν ἑαυτοῦ οὐκ ἀποθνήσκων μόνον οὕτω γενναίως, ἀλλὰ καὶ μεθ' ἡδονῆς ἀποθνήσκων. οὐ γὰρ ὡς ζωῆς ἀπορρήγνυσθαι μέλλων, ἀλλ' ὡς ἐπὶ ζωὴν καλούμενος βελτίω καὶ πνευματικωτέραν οὕτως ἀσμένως ἑώρα τὰ θηρία. πόθεν τοῦτο δῆλον; ἀπὸ τῶν ῥημάτων, ὧν ἀποθνήσκειν μέλλων ἐφθέγξατο. ἀκούσας γὰρ ὅτι οὗτος αὐτὸν τῆς τιμωρίας ὁ τρόπος μένει, ἐγὼ τῶν θηρίων ἐκείνων ὀναίμην, ἔλεγεν. *Neque ut extra muros in barathro, aut in carcere, aut in angulo aliquo occideretur, damnatus eſt; ſed in medio theatro, univerſa civitate ſurſum conſidente, & ſpectante, beſtiis in ipſum immiſſis & concitatis, martyrium pertulit: ut ſub omnium oculis adverſus Diabolum tropæum erigeret, cunctosque ſpectatores ſuorum certaminum imitatores efficeret; cum non modo fortiter, ſed etiam cum lætitia, mortem oppeteret; ferasque cum voluptate ſpectaret; non quaſi raperetur e vita, ſed tamquam ad vitam meliorem ac præſtantiorem vocaretur. Unde hoc fit perſpicuum? Ex verbis, quæ moriturus loquebatur. Cum enim id genus ſupplicii ſibi eſſe ſubeundum intellexiſſet, Ego, inquit, feras illas adjuvarem.*

Chriſtiani frequenter beſtiis objici ſoliti.

XII. Ceterum quod beſtiis objectum Ignatium memorant ſupra laudati auctores, id quidem nihil novi aut inuſitati habet. Notum illud Tertulliani, Apologetici cap. XL: *Si Nilus non aſcendit in arva, ſi cælum ſtetit, ſi*

terra

terra movit, ſi fames, ſi lues, ſtatim Chriſtianos ad leonem. Confer cap. XLVI, nec non Exhortat. ad Caſtit. cap. XII. ubi Gentiles exclamare conſveviſſe Septimius indicat: *Chriſtiani ad beſtias!* Sic Cyprianus epiſt. LVI, ſe *toties ad leonem petitum in circo*, ſcribit; & mox, ſe *clamore popularium ad leonem denuo poſtulatum in circo.* Uti etiam in agone Polycarpi, apud Euſebium lib. IV, cap. XV, legimus, Proconſulem hac comminatione terrorem voluiſſe ſancto martyri incutere: θηρία ἔχω· τούτοις σε παραβαλῶ, ἐὰν μὴ μετανοήσῃς. *Praſto ſunt beſtiæ, quibus te objecturus ſum, niſi ſententiam mutaveris*; populumque rogaſſe Philippum Aſiarcham, ἵνα ἐπαφῇ τῷ Πολυκάρπῳ λέοντα, *ut leonem adverſus Polycarpum emitteret.* Adde quæ habet Hieronymus commentar. in Eſaiam lib. VII, cap. XVII, 12.

XIII. Cauſa vero, quamobrem ad beſtias tam frequenter damnati Chriſtiani, præcipua fuiſſe videtur, quod talis pœna vilioribus inprimis perſonis a legibus irrogaretur (ut l. III, §. penult. D. ad leg. Corn. de Sicar.) cujusmodi Chriſtianos a Gentilibus fuiſſe habitos, oſtendimus lib. III de Calumniis Paganorum cap. XIII. Deinde Magi quoque beſtiis objici ſolebant & Sacrilegi. De illis Paulus JCtus, Recept. ſentent. lib. V, tit. XXIII: *Magicæ artis conſcios ſummo ſupplicio affici placuit, id eſt, beſtiis objici, aut cruci ſuffigi.* De iſtis Ulpianus, l. VI D. ad leg. Iul. pecul. *Scio, multos ad beſtias damnaſſe ſacrilegos.* Quia proinde & magiæ & ſacrilegii crimen Chriſtianis a Gentilibus impingebatur (vide paulo ante memoratum de Calumniis lib. I, cap. IV, Tertullianum Apolog. cap. X, Arnobium contra Gentes lib. V) forſan hoc etiam nomi- *Cauſa hujus rei.*

ne in eos ſummum iſtud ſupplicium fuit uſurpatum.

Ignatii martyrium jam ſubituri pro eccleſiis Dei ſolicitudo.

XIV. Cum autem per Aſiam ductaretur Ignatius, tametſi accuratiſſima eſſet cuſtodia munitus, nihilominus τὰς κατὰ πόλιν αἷς ἐπεδήμει παροικίας, ταῖς διὰ λόγων ὁμιλίαις τε καὶ προτροπαῖς ἐπιρρωννύς, ἐν πρώτοις μάλιστα προφυλάττεσθαι τὰς αἱρέσεις ἄρτι τότε πρῶτον ἀναφυείσας καὶ ἐπιπολαζούσας παρῄνει· προύτρεπέ τε ἀπρὶξ ἔχεσθαι τῆς τῶν Ἀποστόλων παραδόσεως, ἣν ὑπὲρ ἀσφαλείας καὶ ἐγγράφως ἤδη μαρτυρόμενος διατυποῦσθαι ἀναγκαῖον ἡγεῖτο, *ſingularum nihilominus civitatum, quas ingrederetur, eccleſias ſermonibus & cohortationibus ſuis confirmans, monebat inprimis, ut ſibi a pravis hæreticorum opinionibus caverent, quæ, tunc primum in lucem emergere cum cœpiſſent, copioſius pullulabant: hortatusque eſt, ut Apoſtolorum traditionibus tenaciter inhærerent: quas quidem ad certiorem poſteritatis notitiam teſtimonio ſuo confirmatas ſcriptis mandare neceſſarium duxit:* verba ſunt Euſebii Hiſtor. Eccleſ. lib. III, cap. XXVI.

Ejus huc ſpectantia loca illuſtria ex epiſtola ad Rom.

XV. Idem mox ex Ignatii ad Romanos epiſtola affert, quæ maxime huc pertinent, ſequentia ejus verba: Συρίας μέχρι Ῥώμης θηριομαχῶ διὰ γῆς καὶ θαλάσσης, νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ἐνδεδεμένος δέκα λεοπάρδοις, ὅ ἐστι στρατιωτικὸν τάγμα· οἳ καὶ εὐεργετούμενοι, χείρους γίγνονται. ἐν δὲ τοῖς ἀδικήμασι αὐτῶν μᾶλλον μαθητεύομαι· ἀλλ᾽ οὐ παρὰ τοῦτο δεδικαίωμαι. ὀναίμην τῶν θηρίων τῶν ἐμοὶ ἑτοίμων· ἃ καὶ εὔχομαι συντομά μοι εὑρεθῆναι. ἃ καὶ κολακεύσω συντόμως με καταφαγεῖν, οὐχ ὥσπερ τινῶν δειλαινόμενα οὐχ ἥψαντο· κἂν αὐτὰ δὲ ἄκοντα μὴ θέλῃ, ἐγὼ προσβιάσομαι. Συγγνώμην μοι ἔχετε. τί μοι συμφέρει, ἐγὼ γινώσκω. νῦν ἄρχομαι μαθητὴς εἶναι. μηδέν με ζηλῶσαι τῶν ὁρατῶν καὶ ἀοράτων, ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω. πῦρ, καὶ σταυρὸς, θηρίων τε

συστά-

συστάσεις, σκορπισμοὶ ὀστέων, συγκοπαὶ μελῶν, ἀλεσμοὶ ὅλου τοῦ σώματος, κολάσεις τοῦ διαβόλου, εἰς ἐμὲ ἐρχέσθωσαν, μόνον ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω. *A Syria Romam usque cum beſtiis depugno, terra marique, noctu & interdiu, colligatus decem leopardis, hoc eſt, manipulo militum: qui beneficiis a me affecti, ſæviores fiunt. Verum ego injuriis quidem illorum erudior: non idcirco tamen juſtificatus ſum. Utinam fruar beſtiis illis quæ mihi paratæ ſunt. Quas equidem opto ut quamprimum inveniam. Palpaturus ſum eas, ut me celeriter devorent; nec metu abſterritæ mihi parcant, quemadmodum aliquibus pepercerunt. Quod ſi forte recuſabunt, ego eas vi adigam. Veniam mihi date. Novi quidnam mihi conducat. Nunc tandem incipio eſſe* CHRISTI *diſcipulus. Nulla res, tam earum quæ aſpectabiles ſunt, quam earum quæ ſub oculos non cadunt, animum meum capiat, ut* JESU CHRITTO *poſſim potiri. Ignis, crux, beſtiarum impetus, oſſium diſtractio, confractio membrorum, ac totius corporis contuſio, diaboli denique ſupplicia in me unum incurſent, dummodo* CHRISTO *frui mihi liceat.* Provocat paulo poſt ad Irenæi teſtimomium Euſebius, qui & ipſe ex Ignatianis epiſtolis hæc producat: Σῖτός εἰμι Θεοῦ, καὶ δι' ὀδόντων θηρίων ἀλήθομαι, ἵνα καθαρὸς ἄρτος εὑρεθῶ. Irenæi verba, libro v adverſus Hæreſes cap. xxiix, ſic habent: *Quidam de noſtris dixit, propter martyrium in Deum adjudicatus ad beſtias: Quoniam frumentum ſum* CHRISTI, *& per dentes beſtiarum molor, ut mundus panis Dei inveniar.* Repetit eadem, uti & ſuperiorem ab Euſebio memoratum locum, Hieronymus in catalogo Scriptor,

Conf. Euſeb. l. 4. c. 15. l. 5. c. 1. l. 8. c. 7. & append. c. 6. 11.

ptor.Eccleſ.cap.XVI; *Cum jam*, inquiens, *damnatus eſſet ad beſtias* Ignatius, *& ardore patiendi rugientes audiret leones, ait: Frumentum* CHRISTI *ſum, dentibus beſtiarum molar, ut panis mundus inveniar.* Quæ ſic accipi poſſet, quaſi Romæ a ſancto martyre beſtiis jamjam objiciendo verba hæc prolata eſſent. quod falſum foret; ſiquidem ex Ignatiana ad Romanos epiſtola hæc non minus, quam quæ ſupra inde dedimus, ſunt petita. Verum haud dubie id ſolum vult Hieronymus, tanto arſiſſe martyrii amore, ubi iſta ſcriberet, Ignatium, ut jam tum ſævo leonum rugitu ipſius, tametſi adhuc abſentis, aures quaſi perſonuerint.

Cur Ignatius Antiochia Romam ſit ad ſupplicium perductus

XVI. Offert autem heic ſe non contemnenda difficultas, quare videlicet martyrium conſummaturus Ignatius, Antiochia Romam fuerit perductus: cum utique de Chriſtianis ſimul & Gentilibus cognitio ejus eſſet qui provinciam regebat, & in ipſa provincia ſecundum Juriſdictionem ſuam ſupplicium de iis ſumebat. Equidem excipiebantur heic & peculiari gaudebant privilegio cives Romani; de quorum capite non licebat judicare provinciarum Præſidibus (vide quæ notamus in epiſtolam Plinii de Chriſtianis, ad verba: *Quia cives Romani erant*) ut proinde, ſi civis Romanus fuit Ignatius, Romam oportuerit ipſum perduci. At vero, civem Romanum beſtiis objicere adeo non ſinebant leges, ut Aſinius Pollio Balbum Quæſtorem portentum vocet, quod *beſtiis civeis Romanos objecerit*, apud Ciceronem Famil. lib. x, epiſt. XXXII. Unde etiam in Lugdunenſium epiſtola, apud Euſebium lib. V, cap. I, legimus, Præſidem, cum ceteros Chriſtianos beſtiis objeciſſet, eos, qui Romanæ civitatis jus habebant, capitis ſupplicio affeciſſe.

Hoc

Hoc dubium aliis excutiendum relinquimus. Ego ingenue fateor inſcitiam meam, ait Joſephus Scaliger ad Euſebium, num. MMCXXIII. Baronius ad ann. CIX, 5 ita hanc in rem ſcribit: *Quod Ignatius Romam ad dicendam cauſam & ad ſupplicium mittitur, inde accidiſſe putamus, quod non eos tantum, qui inter Chriſtianos nobiliores eſſent, ut qui fuiſſent Romana civitate donati, provinciarum Præſides Romã mittere conſueverant, ſed eos etiam, qui inter delinquentes præ ceteris infamati, factioſorum viderentur autores; ut Joſephus pluribus declarat exemplis, & alii rerum Romanarum ſcriptores; cujus certe æſtimationis apud Gentiles erat Ignatius.* Alii ideo Romæ moriendum fuiſſe Ignatio conjectant, quod Antiochiæ metu ſeditionis difficulter trucidari potuerit.

Chryſoſtomi ea de re locus.

XVII. Chryſoſtomus eam in rem ita differit, homil. XLII, in Ignatium: οὐκ ἐν ταῖς πόλεσιν, ὧν προειστήκεισαν, ἠφίει σφάττεσθαι τοὺς ἐπισκόπους (ὁ διάβολος) ἀλλ' εἰς τὴν ἀλλοτρίαν ἄγων ἀνήρει. ἐποίει δὲ τοῦτο, ὁμοῦ μὲν ἐρήμους τῶν ἐπιτηδείων λαβεῖν σπεύδων, ὁμοῦ δὲ ἀσθενεστέρους ἐργάζεσθαι τῷ μόχθῳ τῆς ὁδοιπορίας ἐλπίζων. ὁ δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ μακαρίου τούτου πεποίηκεν· ἀπὸ γὰρ τῆς ἡμετέρας πόλεως εἰς τὴν Ῥώμην αὐτὸν ἐκάλεσεν μακροτέρους αὐτῷ τιθεὶς τοὺς διαύλους τοῦ δρόμου, καὶ τῷ μήκει τῆς ὁδοῦ, καὶ τῷ πλήθει τῶν ἡμερῶν τὸ φρόνημα καταβάλλειν αὐτοῦ προσδοκῶν· οὐκ εἰδὼς ὅτι συνέμπορον ἔχων Ἰησοῦν, καὶ συναπόδημον τῆς τοσαύτης ὁδοιπορίας ἰσχυρότερος μᾶλλον ἐγίνετο, καὶ τῆς μετ' αὐτοῦ δυνάμεως οὔσης πλείονα παρεῖχε τὴν ἀπόδειξιν, καὶ τὰς ἐκκλησίας συνεκρότει μειζόνως. *Non in urbibus, quibus præerant, trucidari Epiſcopos ſinebat* diabolus; *ſed operam dabat, ut in externas civitates abſtracti e medio tollerentur. Id autem agebat, ſimul ut neceſ-*

ſariis rebus ſpoliarentur, ſimul ut itineris labore confecti redderentur imbecilliores. Quod in hoc etiam beato viro perfecit. Ex noſtra enim civitate Romam abducendum curavit, longiora ipſi curſus ſpatia proponens, ut & itineris & temporis longitudine viri conſtantiam labefactaret; ignarus, quod tum longa via Jeſum comitem haberet, quodque fortior evaderet, & virtutis, qua ſecum eſſet, majus argumentum praeberet, & Eccleſias vehementius confirmaret. Puta, dum civitates, quas in itinere illo tranſibat, *conſolationem non vulgarem ex ipſo percipiebant, cernentes Martyrem tanta cum alacritate ad mortem currere, utpote qui ad regna cælorum proficiſceretur*; ceu loquitur porro Chryſoſtomus: qui & alias ibi cauſas mox affert, cur Romæ quam Antiochiæ martyrii coronam Ignatium reportare Deus maluerit.

Ignatii reliquia Roma Antiochiam reducta.

XIIX. Reliquias interim ſancti hujus viri ſive ejus *corpus ab urbe Roma Antiochiam delatum, extra portam Daphniticam in cæmeterio eccleſiæ poſitum eſſe: in qua celebritate S. Iohannes Chryſoſtomus concionem ad populum habuerit*, Martyrologium nos docet Romanum ad diem XVII Dec. & Hieronymus lib. de Scriptor. Eccleſ. cap. XVI. Inde vero poſt, Theodoſii Junioris ætate, intra ipſam civitatem Antiochiam portata eſſe Ignatii oſſa, inque templo, quod Fortunæ dicebatur, repoſita, Evagrius ex Johanne Rhetore tradit lib. I Hiſtoriæ Eccl. cap. XVI. Verba ejus: Τότε Ἰγνάτιος ὁ θεσπέσιος, ἐπειδήγε, ὡς ἐβούλετο, τάφον τὰς τῶν θηρίων ἐσχηκὼς γαστέρας ἐν τῷ Ῥώμης ἀμφιθεάτρῳ, καὶ διὰ τῶν ὑπολειφθέντων ἀδροτέρων ὀστῶν, ἃ πρὸς τὴν Ἀντιόχου ἀπεκομίσθη, ἐν τῷ καλουμένῳ κοιμητηρίῳ μετατίθεται πολλοῖς ὕστερον χρόνοις, ὑποθεμένου τοῦ παναγάθου θεοῦ Θεοδοσίῳ

δοσίῳ, τὸν θεοφόρον μείζοσι τιμῆσαι τιμαῖς ἱερόν τε πάλαι τοῖς δαίμοσιν ἀνειμένον, Τυχαῖον τοῖς ἐπιχωρίοις ὠνόμαστο, τῷ ἀθλοφόρῳ καὶ μάρτυρι ἀναθεῖναι· καὶ σηκὸς εὐαγὴς, καὶ τέμενος ἅγιον τῷ Ἰγνατίῳ τὸ πάλαι τυχαῖον γέγονε, τῶν ἱερῶν αὐτοῦ λειψάνων μετὰ πομπῆς ἱερᾶς ἀνὰ τὴν πόλιν ἐπ' ὀχήματος ἐνεχθέντων, καὶ κατὰ τὸ τέμενος τεθέντων. ὅθεν καὶ δημοτελὴς ἑορτὴ καὶ πάνδημος εὐφροσύνη μέχρις ἡμῶν τελεῖται, πρὸς τὸ μεγαλοπρεπέστερον τοῦ ἱεράρχου Γρηγορίου ταύτην ἐξάραντος. *Eo tẽpore divinus Ignatius, qui, ſicut optaverat, ferarum ventres in amphitheatro urbis Romæ pro tumulo habuit, cum robuſtiora ejus oſſa, quæ ſuperfuerant, Antiochiam deportata, & in cœmeterio collocata fuiſſent, multis poſt annis translatus eſt: cum Deus Opt. Max. Theodoſio id ſuggeſſiſſet, ut Deiferum martyrem majori honore afficeret, utque templum jampridem Dæmoniis conſecratum, quod incolæ Tychæum nominabant, fortiſſimo victori ac martyri dedicaret. Itaq; quod olim fuerat delubrum Genii publici, factum eſt templum & ſacra ædes beati Ignatii, cum ſacræ ejus reliquiæ ingenti pompa curru in urbem invectæ, & in templo depoſitæ eſſent. Quam ob cauſam publica feſtivitas quotannis ad noſtra usque tempora communi totius populi lætitia celebratur; quam Gregorius, ejusdem loci Epiſcopus, longe adhuc magnificentiorem reddidit.* Nicephorus Calliſtus rem paulo aliter narrat. Scribit enim, Theodoſii tempore reliquias Ignatii delatas eſſe, primo Roma Conſtantinopolin, inde autem porro Antiochiam. Vide ipſum lib. XIV Hiſtoriæ Eccl. cap. XLIV. Et tantum de Ignatio.

XIX. Porro Trajanus, majorum more exercitum luſtrans, inventos in eo undecies mille Chriſtianos, qui *Milites Chriſtiani 11000. à Trajano relegati & occiſi.*

 ſacra

ſacra Diis facere recuſaſſent, a ceteris ſegregatos in Armeniam relegavit, ea nimirum ſpe, ut hac notati ignominia, Chriſtianæ religioni nuncium mitterent. Ubi vero illi in fidei confeſſione perſtarent immoti, mortis ſupplicio omnes ſubjecit. Ita ad ann. cIIx, II. ex Græcorum Menologio narrat Baronius, conjectatque ibi, hos milites eſſe decies mille martyres illos, qui in ſylvis montis Ararat in Armenia cruci fixi dicuntur. Vide laudatum jam Baronium in Notationibus ad Martyrologium Romanum d. xxII Junii.

De Militum in fide Chriſti conſtantia ſingulari teſtimonia eximia.

xx. Obſerva autem heic illuſtre exemplum Chriſtianæ fidei & pietatis in illis, de quibus dici alias ſolet:

Nulla fides pietasque viris qui caſtra ſequuntur.

Et ſuggerit ſane plura ejusmodi militaris conſtantiæ ſpecimina Eccleſiæ hiſtoria paſſim. Vide Euſebium lib. vI, cap. xLI, lib. vII, cap. xv, Baſilium M. orat. de Gordio, & de xL Martyribus, Chryſoſtomum homil. in Juventinum & Maximum, Martyrologia paſſim, quæque de legione Thebea afferimus infra cap. x, 65. Imo milites interdum nutantes in fide lapſumque minantes Chriſtianos ſingulari animi præſentia & fortitudine ab imminenti ruina retraxiſſe, Euſebius docet Hiſtor. Eccl. lib. vI, cap. xLI. ubi nempe de Ammone, Zenone, Ptolemæo, Ingenuo, Theophilo, militibus Chriſtianis, ex Dionyſio Alexandrino ita ſcribit: *κρινομένου δή τινος ὡς χριστιανοῦ καὶ πρὸς ἄρνησιν ἤδη ῥέποντος, ἑστῶτες οὗτοι παρεστηκότες, καὶ τοῖς τε προσώποις ἐνένευον, καὶ τὰς χεῖρας ἀνέτεινον, καὶ συνεσχηματίζοντο τοῖς σώμασιν, ἐπιστροφῆς δὲ πάντων πρὸς αὐτοὺς γενομένης, πρὶν τινὰς αὐτῶν ἄλλως λαβέσθαι, φθάσαντες ἐπὶ τὸ βάθρον ἀνέδραμον, εἶναι χριστιανοὶ λέγοντες. Cum quidam, ob Chriſtianam*

nam religionem in judicium inductus, jamjamque negaturus CHRISTUM *videretur, illi adſtantes dentibus ſtridere, vultu innuere, manus extendere, ac totius ſimul corporis motus geſtusque edere cœperunt. Cumque omnium in ſe oculos convertiſſent, priusquam ab aliquo comprehenderentur, ipſi ad ſubſellium accurrentes, Chriſtianos ſe eſſe profeſſi ſunt.* Primum quoque impetum, excitato perſecutionis æſtu, in milites nonnunquam fuiſſe factum, ex Euſebii Hiſtor. Eccl. lib. IIX, cap. I, lib. X, cap. IIX, & de vita Conſtantini lib. I, cap. LIV, liquet. Eſtque hanc in rem præcipue memoratu dignus laudati Euſebii locus lib. IIX Hiſtor. Eccl. cap. IV, ubi ait, Satanam, cum Eccleſiæ perſecutionem moliretur, initio eos qui in exercitu militabant fuiſſe adortum; quod crederet, καὶ τοὺς λοιποὺς ἁλῶναι ῥαδίως, εἰ πρότερον ἐκείνων καταγωνισάμενος περιγένοιτο, *reliquos nullo negotio ſe expugnaturum, ſi hos primum in certamine ſuperaſſet.* Subjungit mox: πλείστους τῶν ἐν στρατείαις ὁρᾶν ἀσμενέστατα τὸν ἰδιωτικὸν προσπασαμένους βίον, ὡς ἂν μὴ ἔξαρνοι γένοιντο τῆς περὶ τὸν τῶν ὅλων δημιουργὸν εὐσεβείας. ὡς γὰρ ὁ στρατοπεδάρχης ὅς τίς ποτε ἦν ἐκεῖνος, ἄρτι πρῶτον ἐνεχείρει τῷ κατὰ τῶν στρατευμάτων διωγμῷ, αἵρεσίν τε διδοὺς, ἢ πειθαρχοῦσιν ἧς μετῆν αὐτοῖς ἀπολαύειν τιμῆς, ἢ τοὐναντίον στέρεσθαι ταύτης, εἰ ἀντιτάττοιντο τῷ προστάγματι, πλεῖστοι ὅσοι τῆς Χριστοῦ βασιλείας στρατιῶται, τὴν εἰς αὐτὸν ὁμολογίαν, μὴ μελλήσαντες, τῆς δοκούσης δόξης καὶ εὐπραγίας ἧς εἶχον, ἀναμφιλόγως προὐτίμησαν. *Cernere erat quamplurimos, qui, abjecta militia, privatam vitam amplecti maluerunt, quam ſupremi omnium rerum opificis cultum abnegare. Poſtquam enim Dux Romani exercitus neſcio quis, Chriſtianos milites perſequi aggreſſus, eos qui in exercitu merebant*

rebant luſtrare cœpiſſet ac recenſere, & Chriſtianis liberam eligendi poteſtatem feciſſet, ut vel Imperatorum juſſis obtemperantes honoris ſui gradum retinerent, vel, ſi parere nollent, honore militiæ nudarentur; complures regni Christi milites nominis illius confeſſionem ſeculari gloria ac felicitati qua fruebantur ſine ulla cunctatione prætulerunt. Denique refer huc, quod Gregorius Nazianzenus Invect. I in Julianum, & Socrates Hiſtoriæ Eccleſ. lib. III, cap. XVI, XVII, memorant, cum, Juliani fraude ac donativo inducti milites quidam ſacrificio ſe idololatrico contaminaſſent, & vero poſtea, quod eo ipſo Christus ab iis fuerit abnegatus, admoniti agnoverint, pœnitentia ductos ipſos libere fidem profeſſos eſſe, ſeque ad martyrium obtuliſſe. Vide Commentar. in epiſtolam Plinii de Chriſtianis, ad verba: *Thure ac vino ſupplicarent.*

Martyrium Romuli, XXI. Verum ad ſuperiora ut redeamus, cum Trajani in Chriſtianos ſævitiam deteſtaretur Romulus, aulæ Trajani Præfectus, & ipſe cæſus virgis capiteque truncatus eſt, teſte Martyrologio Rom. ad d. V Septembr. Interfecti ſunt amplius eo tempore *Rufi, Zoſimi,* Rufus ac Zosimus: quorum mentionem facit Polycarpus epiſtola ad Philippenſes, & ex illa Euſebius Hiſtor. Eccleſ. lib. III, cap. XXXVI. *Oneſimi,* Onesimus porro, Pauli diſcipulus (quem ſub Domitiano paſſum Nicephorus ſcribit lib. III, cap. XI, refutatus a Baronio in Annalibus ad ann. CX, 10. inque Notationibus ad Martyrologium Rom. d. XVI Febr.) Romæ tunc lapidatus eſt, ut loco jamjam expreſſo Romanum habet Martyrologium. *Anacleti.* Quod ipſum quoque Anacletum tempeſtate ea ſublatum fuiſſe memorat d. XIII Julii.

XXII.

Digitized by Google

XXII. Denique, ſi fides Nicephoro habenda, ſcriptori alias parum probato, quique μύθων καὶ λήρων ῥαψῳδὸς non immerito audit, etiam huc ſpectant quinque Virgines, ob intrepidam fidei confeſſionem igni abſumptæ, quarum cineres poſt earum obitum miracula ediderunt. Audiamus Nicephorum ipſum. Sic ille, lib. III Hiſtoriæ Eccleſ. cap. XXIII, de Trajano agens: Πολλοὺς τῶν χριστιανῶν ἀνῄρει. ἐν οἷς καὶ πέντε παρθένους τὴν πίστιν τρανῶς διακηρυττούσας, πυρὶ παραδέδωκε, τὰ δ' ὀστᾶ τούτων σφοδρῶς κατακαύσας, καὶ τὴν ἐκ τούτων σποδιὰν τῷ χαλκῷ συμμίξας, τήγανά τε καὶ ἄλλα σκεύη τῷ συμμίκτῳ ἐκείνῳ χαλκῷ, τῷ δημοσίῳ ἀνετίθει λουτρῷ, ὃ αὐτὸς μεγαλοπρεπῶς ᾠκοδόμει. καὶ τοίνυν ὅσοι περ εἰσῄεσαν λούσασθαι, ἅμα τῷ τῶν θερμῶν ὑδάτων ἅψασθαι, σκότου καὶ δίνης πλήρεις γινόμενοι, φοράδην ἐξήγοντο καταπίπτοντες. γνοὺς δὲ τὸ αἴτιον ὁ Τραϊανὸς, ἕτερα τῷ λουτρῷ σκεύη ηὐτρέπιζε· τὰ δ' αὖ πρότερα χωνεία παραδιδοὺς εἰς στήλας διεμόρφωσε πέντε, καὶ πρὸ τοῦ βαλανείου ἀνίστα, εἰς τὸ τῶν ὑπ' αὐτοῦ κεκαυμένων σχῆμα τύπων. *Multos Chriſtianos interimit. In quibus & quinque Virgines, fidem palam profitentes, comburit, & oſſibus earum ad ſummum combuſtis, cineribusque æri commiſtis, ahena quadam & alia vaſa fieri curat, eaque publico lavacro, quod ipſe magnificentiſſime conſtruxerat, dicat. Verumenimvero quicunque eo lavatum ingrediebantur, quamprimum calidas attigiſſent aquas, caligine ſimul & vertigine correpti, cum impetu inde procurrebant, & concidebant. Cauſa vero ejus mali cognita, Trajanus, ut alia ex ære puro vaſa balneo parentur, mandat: priora autem illa in fornacibus conflata, in quinque transformat ſtatuas, easq; Virginum combuſtarum forma & habitu pro balneo collocat.*

Nicephori de 5. a Trajano combuſtis Virginibus narratio.

XXIII.

Trajanus, ſicut cetera longe lateque victor, Chriſtianiſmum tamen delere non potuit. *Act.* 18, 3.

XXIII. Atque hæc de Trajani adverſus Eccleſiam tyrannide. In cujus mentionem incidens Theodoritus Θεραπευτ. lib. IX, τῶν μὲν Περσῶν, ſcribit, ὁ Τραϊανὸς δυναστείαν κατέλυσε, καὶ Ἀρμενίους τῶν Ῥωμαίων ὑπέταξε χαλινῷ, καὶ μέντοι καὶ τὰ Σκυθικὰ ἔθνη τοῖς σκήπτροις ὑποκύπτειν ἠνάγκασε, τὴν δὲ τῶν ἁλιέων καὶ τοῦ σκυτοτόμου (ita frequenter Paulum vocat Apoſtolum, qui & σκηνοῤῥάφος eodem hoc libro ipſi audit) καταλῦσαι νομοθεσίαν οὐκ ἴσχυσε. *Trajanus Perſarum quidem imperium ſubvertit, Armeniosque Romanorum freno ſubiecit, & Scythicas nationes ſceptris ſuis parere compulit; piſcatorum tamen & ſutoris leges abolere non potuit.*

Fabula de Trajani ex inferno liberata anima.

XXIV. Ceterum cum ita erga CHRISTI eccleſiam ſe geſſerit Trajanus, mirum eſſet, ſi, quingentis fere poſt obitum ejus annis, precibus ſuis orco animam ipſius eripuiſſet Gregorius. Cujus tamen fabulæ patrocinium ſuſcepit, peculiari pro ea libro avorum memoria edito, Alfonſus Ciaconus, Dominicanus: quemadmodum eidem tuendæ & ſtabiliendæ totam diſputationem XXVII Tomi XIV impendit Alfonſus Salmeron Ieſuita; alios ut nunc mittamus diſquiſ. anti-Baron. II, 19. magno numero citatos auctores. Puduit interim commenti hujus Cardd. Bellarminum & Baronium: quorum ille lib. II de Purgatorio cap. IIX, iſte in Annalibus ad ann. DCIV, 30. ſeqq. operoſe id impugnat.

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT IV.

DE PERSECUTIONE QUARTA, SUB HADRIANO.

CONSPECTUS.

I. *Hadriani vita.*

II. *Num quartam Eccleſia perſecutionem ſub eo ſit experta.*

III. *Hadrianus Chriſtianos omnino eſt perſecutus. Quadrati & Ariſtidis pro Chriſtianis Apologia. Marius martyr.*

IV. *Perſecutionem quartam mitigarunt Quadrati Apologia & Ser. Granii epiſtola ad Hadrianum.*

V. *Graniana illa epiſtola a Iuſtino & Euſebio exhibita.*

VI. *Ser. Gran. nomen non eodem modo ab omnibus exprimitur.*

VII. *Quodnam ejus fuerit munus.*

IIX. *Melitonis de Hadriani pro Chriſtianis reſcripto teſtimonium.*

IX. *Hadrianum Chriſto templum exſtruere voluiſſe, tradit Lampridius.*

X. *Cujus narratio ſuſpecta Caſaubono,*

XI. *Defenditur contra eum ab Huetio.*

XII. *Martyrium Evariſti, Alexandri, Eventii, Theoduli.*

XIII. *Equuleus quale tormentum. Fidiculæ quid.*

XIV. *Minutis ictibus interfectus Alexander.*

XV. *Euſtachius martyr, cum uxore & filiis.*

XVI. *Phalaridis Taurus aneus.*

XVII. *Status Eccleſiæ ſub Antonino Pio.*

XIIX. *Antonini edictum pro Chriſtianis.*

XIX. *Chriſtianiſmo omnia mala & calamitates publicæ a Gentilibus imputabantur. Quam*

calumniam ut refellerent, Arnobius libros ſuos contra Gentes, & Auguſtinus ſuum de Civitate Dei opus ſcripſit.

XX. *Antonini Pii laudes.*

XXI. *Hadriano imperante etiam Iudæi Eccleſiam perſecuti ſunt.*

XXII *Iudæorum inexpiabile in Chriſtianos odium & ſumma iniquitas.*

I.

Hadriani vita.

QVARTUS Eccleſiæ bellum movit ÆLIUS HADRIANUS; Trajani circa annum Domini CXVII ſucceſſor; homo, dicente Spartiano, ſemper in omnibus varius; in quo quod laudes occurrit, occurrit & quod jure vituperes. Ingenio fuit feliciſſimo, ita ut uno tempore ſcripſerit, dictaverit, audiverit, & cum amicis fabulatus ſit; memoriæ adeo tenacis, ut, quidquid legiſſet, prompte redderet; nomina, quæ ſemel audiviſſet, etiam abſentium, ſine nomenclatore expedite recenſeret; quin nomenclatores errantes non raro corrigeret; uti tradit Spartianus. Omnium artium fuit peritiſſimus, ita ut ſæpe cum Philoſophis, libris vel carminibus editis, certare non dubitarit. Inprimis Græcis literis erat imbutus, ſic ut a nonnullis *Græculus* diceretur, annotante iterum Spartiano. Eodem teſte, & in concione, & in Senatu, ſæpe dixit, ita ſe rempublicam geſturum, ut ſciret, populi rem eſſe, non propriam. Ac ſane rempublicam juſtisſimis legibus ordinavit, ſcribente Oroſio. Non modo bellum nullum movit, ſed etiam mota compoſuit, tenendæque per orbem terrarum paci operam intendit; ut habent Dio Caſſius & Spartianus. Res magni momenti non geſſit niſi interpoſita Senatus auctoritate. Conſules tanto affecit honore in ludis Circenſi-

bus

bus, ut ipſos domum reduceret: memorante Dione: & Senatores ad convivium venientes ſtans excepit, ſcribente Spartiano. Familiares ſuos graviter ægrotantes inviſere, quumque dies feſtos celebrarent, ipſe intereſſe, eorumque prædiis ac domibus libenter uti conſuevit, ut ait Dio: vel, ut Spartianus, conviviis amicorum interfuit, ægros bis ac ter die, & nonnullos equites Romanos ac libertinos, viſitavit, ſolatiis refovit, conſiliis ſublevavit, conviviis ſuis ſemper adhibuit, omnia denique ad privati hominis modum fecit. Multa privatis hominibus, multa etiam Senatoribus & Equitibus largitus eſt: nec exſpectavit quousque rogaretur, ſed egit omnia ut cujusque neceſſitas poſtulabat, ceu narrat Dio. Cui conſonans Spartianus, Amicos ditavit, inquit, & quidem non petentes. ac poſtea: Eos quos pauperes & innocentes vidit, ſponte ditavit. item: Omnes Reges muneribus vicit. Cum ei aliquando mulier preces offerret, quamquam primo, eſſe ſibi otium, negavit, tamen, ubi mulier exclamare cœpit: itaque regnare noli, mox converſus libenter eam audivit, ut annotat Dio. Licet autem ex his omnibus laudem reportaverit favoremque ſibi conciliaverit Hadrianus, odium tamen incurrit ob nefarias & indignas cædes, quas initio & ſub finem Principatus fecit: imo parum abfuit, quin eam ob cauſam ne in heroum quidem numerum referretur, ut ſcribit Dio Caſſius, & ex eo Xiphilinus. Multos nimirum clariſſimos viros occidit, quamvis poſtea, dum indigne id ferri intelligeret, negaverit, etiam interpoſito jurejurando, eos juſſu ſuo fuiſſe interfectos. Cum enim eſſet gloriæ & honoris cupidiſſimus, ac

nemini ulla in arte vel ſcientia cedere vellet, non paucos propterea, quod in aliqua arte excellerent, ſuſtulit; uti prolixe narrat Dio Caſſius. cum quo, ſi plura de hoc Imperatore cognoſcere cupis, confer, præter ſæpius memoratum Ælium Spartianum, Aurelium etiam Victorem, Eutropium, Svidam, Cuſpinianum.

Num quartam Eccleſia perſecutionem ſub Hadriano ſit experta.

II. Atque hic Hadrianus, qui, ut Eutropius ſcribit, & ex dictis inſuper manifeſtum eſt, *non magnam Clementiæ gloriam habuit*; ſed, velut ex Mario Maximo refert Spartianus, *natura crudelis fuit, & idcirco multa pie fecit, quod timeret, ne ſibi idem, quod Domitiano accidit, eveniret*; Hadrianus, inquam, hic quartus Eccleſiæ perſecutor nobis numeratur. In quo tamen non omnium calculos ferimus. Nec enim deſunt, qui decem iſtarum celebrium perſecutionum numerum ita ineunt, ut quartam ſub Antonino Pio collocent. Soletque illa ſententia etiam tribui Auguſtino, lib. XIIX de Civitate Dei cap. LII. Sed cum ibi Auguſtinus nihil aliud dicat, quam quod perſecutio quarta ab Antonino mota ſit, incertum eſſe videtur, quemnam intellectum velit Antoninum: an Antoninum Pium; num vero hujus ſucceſſorem, Marcum Antoninum Philoſophum. Sane poſteriorem innui, cenſent Ludovicus Vives & Leonhardus Coqueus in ſuis ad dictum Auguſtini locum commentariis. ac Baronius in Notis ad Martyrologium Rom. d. I Januarii, ubi Auguſtinum, Oroſium, Sulpitium Severum, laudaſſet, *Ab illo Antonino*, ſubdit, *qui, dictus cognomento Philoſophus, ab Antonino Pio adoptatus, in imperium illi ſucceſſit, perſecutionem excitatam eſſe, omnes prædicti auctores affirmant.* Aſſentit Jo. Druſius in Notis ad Sulpitium Severum, ubi

ait:

ait: *Huius* quartæ perſecutionis *meminerunt quidem Auguſtinus & Oroſius, ſed eam ſub Marco Antonino factam aſſerunt.* Georgius quoque Hornius ad eundem Sulpitium notat, quod quarta perſecutio ſub Aurelio, Antonini Pii filio, agitata dicatur Auguſtino, Oroſio, & Euſebio. Ubi de Oroſio quidem res certa eſt, ut qui expreſſe, Marci Antonini hiſtoriam texens lib. VII, cap. XV, *Perſecutiones*, inquit, *Chriſtianorum quarta jam poſt Neronem vice in Aſia & in Gallia graves pracepto ejus extiterunt, multiq; ſanctorum martyrio coronati ſunt.* Nec de Euſebio dubium movemus. Quin addi poteſt Hieronymus, quartam, quæ poſt Neronem mota eſt, perſecutionem, regnante M. Antonino & L. Aurelio Commodo contigiſſe dicens, libro de Script. Eccl. cap. XVII, ubi de Polycarpo agit. At Auguſtinum tradere, quod quarta perſecutio ſub Marco Antonino mota ſit, unde probabitur? cum nullam *Marci Antonini* mentionem dicto loco is injiciat, ſed ſimpliciter *Antoninum* nominet. Verum hæc ſunto. A noſtris partibus ſtat Sulpitius Severus, qui lib. II Hiſt. Sacræ, *Quarta*, inquit, *ſub Adriano perſecutio numeratur: quam tamen poſt exerceri prohibuit, injuſtum eſſe pronuncians, ut quiſquam ſine crimine reus conſtitueretur.*

III. Et certe ſub Hadriano etiam (licet nullo peculiari ejus edicto, ut innuit Tertullianus Apolog. cap. V) perſecutionem in Chriſtianos fuiſſe concitatam, perſpicue docet Theodoritus Therapevt. lib. IX, quando, Eccleſiæ hoſtes publicos ordine recenſens, etiam hunc ibi diſerte nominat, Ἀδριανὸς, inquiens, τῶν μὲν τὸν Ἰησοῦν ἐσταυρωκότων ἄρδην τὴν πόλιν κατέλυσε, τοὺς δὲ τούτῳ πεπιστευκότας ἀφεῖναι τὴν ἐκείνου δουλείαν οὐκ ἔπεισε. *Hadrianus* *Hadrianus Chriſtianos omnino eſt perſecutus.*

urbem eorum qui JESUM *crucifixerunt, funditus evertit; ſed eos qui in illum crediderunt, abducere ab ejus ſervitute non potuit.* Idem & hinc colligitur, quod Arrius Antoninus (qui poſtea Antoninus Pius dictus eſt, & Hadriano in imperio ſucceſſit) cum Aſiæ Proconſul ab Hadriano eſſet conſtitutus, de Chriſtianis quæſtiones habuit, & in quadam illius provinciæ civitate, quæ CHRISTI religionem fuerat amplexata, quotquot ibi erant credentes pro tribunali comparuerunt, Chriſtianos ſe eſſe, mortemq; pro fide ſua libenter oppetituros, palam profeſſi. Quo facto Antoninus, rei magnitudine & novitate perterritus, paucis ex illis damnatis, in reliquos, ut præcipitia atque ſuſpendia, ſi perire omnino cuperent, ſibi ſponte deligerent, exclamavit. Narrat hæc Tertullianus; cujus verba, ſub finem libri ad Scapulam, Africæ Præſidem: *Arrius Antoninus in Aſia cum perſequeretur inſtanter, omnes illius civitatis Chriſtiani ante tribunalia ejus ſe manu facta obtulerunt; cum ille, paucis duci juſſis, reliquis ait:* ὦ δειλοὶ, εἰ θέλετε ἀποθνήσκειν, κρημνὺς ἢ βρόχυς ἔχετε, hoc eſt: *O miſeri, ſi vultis mori, præcipitia aut reſtes habetis.* Eidem rei fidem conciliant Apologiæ, quas pro Chriſtianorum cauſa ediderunt, & Hadriano exhibuerunt, Quadratus & Ariſtides. De quibus Euſebius in Chronico, ad ann. Hadriani x: Κυαδρᾶτος, ὁ ἱερὸς τῶν Ἀποςόλων ἀκυςὴς, Αἰλίῳ Ἀδριανῷ τῷ αὐτοκράτορι λόγυς ἀπολογίας ὑπὲρ χριςιανῶν, καὶ Ἀρισείδης Ἀθηναῖος ὁ φιλόσοφος, ἐπιδῶκαν. *Quadratus* (verſionem damus Hieronymi) *diſcipulus Apoſtolorum, & Ariſtides Athenienſis noſter Philoſophus, libros pro Chriſtiana religione Hadriano dedere compoſitos.* uti quoque lib. IV Hiſtoriæ Eccl. cap. III, de Hadriano loquens, τύτῳ, inquit, Κοδρᾶτος λόγον προσφωνήσας ἀναδίδωσιν,

Antoninus, Aſiæ Proc. Chriſtianis αὐτοχειρίαν ſuadet.

confer. Juſtin. M. Apolog. 1. p. 43.

Quadrati & Ariſtidis pro Chriſtianis Apologia.

δίδωσιν, ἀπολογίαν συντάξας ὑπὲρ τῆς καθ' ἡμᾶς θεοσεβείας· ὅτι δή τινες πονηροὶ ἄνδρες τοὺς ἡμετέρους ἐνοχλεῖν ἐπειρῶντο. *Huic Quadratus obtulit orationem, quam pro defenſione religionis noſtræ idcirco conſcripſerat, quod quidam malevoli homines vexare noſtros atque inceſſere conabantur.* De eodem Quadrato Hieronymus, catalog. Scriptor. Eccleſ. cap. XXIX, hæc habet: *Quadratus, Apoſtolorum diſcipulus, Publio, Athenarum Epiſcopo, ob Chriſti fidem martyrio coronato, in locum ejus ſubſtituitur, & Eccleſiam, grandi terrore diſperſam, fide & induſtria ſua congregat. Cumque Hadrianus Athenis exegiſſet hyemem, inviſens Eleuſinam, & omnibus pene Græciæ ſacris initiatus, dediſſet occaſionem iis, qui Chriſtianos oderant, absque præcepto Imperatoris vexare credentes: porrexit ei librum, pro religione noſtra compoſitum, valde utilem, plenumque rationis & fidei, & Apoſtolica doctrina dignum: in quo & antiquitatem ſuæ ætatis oſtendens, ait, plurimos a ſe viſos, qui ſub Domino variis in Judæa oppreſſi calamitatibus ſanati fuerant, & qui a mortuis reſurrexerant.* ac epiſtola XXCIV, ad Magnum, Oratorem Romanum, ita: *Quadratus, Apoſtolorum diſcipulus, & Athenienſis Pontifex Eccleſiæ, nonne Adriano Principi, Eleuſina ſacra inviſenti, librum pro noſtra religione tradidit?* De Ariſtide vero Euſebius, loco proxime expreſſo, ait: Ἀριστείδης, πιστὸς ἀνὴρ τῆς καθ' ἡμᾶς ὁρμώμενος εὐσεβείας, τῷ Κοδράτῳ παραπλησίως ὑπὲρ τῆς πίστεως ἀπολογίαν ἐπιφωνήσας Ἀδριανῷ, καταλέλοιπε. *Ariſtides, vir fidelis ex religionis noſtræ ſectatoribus, Apologeticum pro fide noſtra, perinde ac Quadratus, Hadriano Cæſari nuncupatum reliquit.* & Hieronymus memorato de Script. Eccl. libro, cap. XX: *Ariſtides,*

Athe-

Atheniensis Philoſophus eloquentiſſimus, & ſub priſtino habitu diſcipulus Chriſti, volumen, noſtri dogmatis rationem continens, eodem tempore quo & Quadratus, Hadriano Principi dedit, id eſt, Apologeticum pro Chriſtianis; quod usque hodie perſeverans, apud Philologos ingenii ejus indicium eſt. ac epiſtola laudata: *Ariſtides Philoſophus, vir eloquentiſſimus, eidem Principi* (Hadriano) *Apologeticum pro Chriſtianis obtulit, contextum Philoſophorum ſententiis.* Confer Oroſium lib. VII, cap. XIII, Nicephorum lib. III, cap. XXI, Martyrologium Romanum & Adonis ad diem XXXI Auguſti. Tandem, Hadriani tempore in Chriſtianos ſævitum eſſe, clare quoque evincit Marius martyr, cujus meminit inſcriptio reperta in quadam crypta Romana ab Abbate Creſcentio. Legitur illa in Roma ſubterranea, prout opera Pauli Aringhi illa edita, lib. III, cap. XXII, pag. 525. atque ſic habet: Tempore Adriani Imperatoris Marius Adolescens Dux Militum Qui Satis Vixit Dum Vitam Pro ChoCum Sangvine Consunsit In Pace Tandem Quievit Benemerentes Cum Lacrimis Et Metu Posuerunt Id. VI.

Marius martyr.

Perſecutionem mitigarunt Quadrati Apologia & Ser. Granii epiſtola ad Hadrianum.

IV. Ex his nullo negotio apparet, etiam ſub Hadriano perſecutionem extitiſſe. Id quod conceptis quoq; verbis affirmat Hieronymus, de Quadrato ſcribens, ſupra laudata epiſtola: *Tantæ admirationis omnibus fuit, ut perſecutionem graviſſimam illius excellens ſedarit ingenium.* E quibus Hieronymi verbis diſcimus; tum quod perſecutio ſub Hadriano fuerit *graviſſima;* tum quod Quadratus illam ſedarit: intellige Apologia iſta, quam pro Chriſtianis Hadriano eum obtuliſſe paulo ante dixerat ſanctus Pater

Digitized by Google

Pater. Ad quam tamen perſecutionis mitigationem non parum etiam momenti attuliſſe Sereni Granii, Aſiæ Procoſ. ad Hadrianum epiſtolam, Euſebius in Chronico tradit. Ubi enim de Quadrati & Ariſtidis Apologiis commemoraſſet quæ ſupra dedimus, ſubdit e veſtigio: *ἅπερ δεξάμενος ὁ Καῖσαρ σὺν τοῖς παρὰ Σερενίου Γρανιανοῦ, λαμπροτάτου ἡγουμένου, ὡς ἄδικον εἴη γραψαμένου χριστιανοὺς ἀκρίτως ἐπὶ μηδενὶ τῶν ἐγκλημάτων κτείνειν, γράφει Μινουκίῳ Φουνδανῷ, ἀνθυπάτῳ τῆς Ἀσίας, μηδένα κτείνειν ἄνευ ἐγκλημάτων καὶ κατηγορίας.* Quæ Hieronymus reddit: *Serenus Grannius Legatus, vir apprime nobilis, literas ad Imperatorem miſit; iniquum eſſe dicens, clamoribus vulgi innocentium hominum ſanguinem concedi, & ſine ullo crimine, nominis tantum & ſecta reos fieri. Quibus commotus Hadrianus, Minutio Fundano, Proconſuli Aſia, ſcribit, non ſine objectu criminum Chriſtianos condemnandos. Cujus epiſtola usque ad noſtram memoriam durat exemplum.*

V. Nempe ſiſtit illud, ſub finem Apologiæ ad Antoninum, Juſtinus Martyr. Et olim quidem idiomate, quo primitus ſcripta erat, Latino apud Juſtinum lectam fuiſſe hanc epiſtolam, bis teſtatur Euſebius Hiſtor. Eccleſ. lib. IV, cap. IIX. At in hodiernis Juſtini editionibus non niſi Græce ea habetur, & ita quidem ut a ſe ex Latino translatam eſſe ibidem ait Euſebius; hoc videlicet modo: *Μινουκίῳ Φουνδανῷ. Ἐπιστολὴν ἐδεξάμην γραφεῖσάν μοι ἀπὸ Σερηνίου* (Euſeb. *Σερεννίου*) *Γρανιανοῦ, λαμπροτάτου ἀνδρὸς, ὃν ἵνα σὺ διεδέξω. οὐ δοκεῖ οὖν μοι* (Euſeb. *μοι οὖν*) *τὸ πρᾶγμα ἀζήτητον καταλιπεῖν, ἵνα μήτε οἱ ἄνθρωποι ταράττωνται, καὶ τοῖς συκοφάνταις χορηγία κακουργίας παρασχεθῇ. ἂν* (Euſeb. *εἰ*) *οὖν σαφῶς εἰς ταύτην τὴν ἀξίωσιν οἱ ἐπαρχεῶται δύνωνται* (Euſeb.

Graniana illa epiſtola e Juſtino & Euſebio exhibita.

ἐπαρχιῶται δύνανται) διισχυρίζεσθαι κατὰ τῶν χριστιανῶν, ὡς καὶ πρὸ βήματος ἀποκρίνεσθαι, ἐπὶ τοῦτο μόνον τραπῶσιν, ἀλλ' οὐκ ἀξιώσεσιν, οὐδὲ μόναις βοαῖς. πολλῷ γὰρ μᾶλλον προσῆκεν, εἴ τις κατηγορεῖν βούλοιτο τοῦτό σε διαγινώσκειν. εἴ τις οὖν κατηγορεῖ, καὶ δείκνυσί τι παρὰ τοὺς νόμους πράττοντας, οὕτως διόριζε (Euſeb. ὅριζε) κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ ἁμαρτήματος· ὡς μὰ τὸν Ἡρακλέα, εἴ τις συκοφαντίας χάριν τοῦτο προτείνοι, διαλάμβανε ὑπὲρ τῆς δεινότητος, καὶ φρόντιζε ὅπως ἂν ἐκδικήσειας. Quæ ſic Latine vertit Euſebii Interpres Henr. Valeſius: *Ælius Hadrianus Aug. Minucio Fundano Procoſ. ſalutem. Accepi literas ad me ſcriptas a Serenio Graniano v. Cl. deceſſore tuo. Nec ſane mihi videtur res iſta absque diligenti inquiſitione prætereunda, ne forte & Chriſtiani homines turbentur, & delatoribus calumniandi occaſio præbeatur. Igitur ſi provinciales palam adeſſe poſſunt petitionibus ſuis adverſus Chriſtianos, ita ut pro tribunali reſpondeant, in id unum incumbant, nec petitionibus ſolisque clamoribus utantur. Etenim multò juſtius fuerit cognoſcere te, ſi quis accuſare voluerit. Quod ſi quis eos detulerit, probaveritque contra leges quicquam agere, tu pro gravitate delicti in eos ſtatue: ſin mehercule calumniæ cauſa iſtud intenderit, operam dabis ut pro gravitate criminis in illum animadvertas.*

Ser. Gran. nomen non eodem modo ab omnibus exprimitur.

VI. Obiter heic monemus, non eodem modo Procoſ. nomen ubique & ab omnibus exprimi qui literas ad Hadrianum dedit. Hi enim *Serenus* ſcribunt; illi *Serenius*; alii *Serennius*: & rurſum nonnulli *Granius*; quidam *Grannius*; alii *Granianus*. Verum interim viri nomen fuiſſe videtur *Serenus Granius*. Nota quippe gens *Grania* Romanorum; cujus paſſim mentio apud auctores veteres, & in antiquis ſaxis: notum quoque, *Serenus* inter

inter cognomenta hujus gentis fuiſſe. Maximè autem huc facit inſcriptio Romana apud Gruterum pag. DXXXIII, 6. ubi legitur M. GRANIUS. SERENUS. MIL. COH. V. PR.

VII. Granium hunc, quem λαμπρότατον ἡγούμενον Euſebius vocat, *Legatum* Hieronymo in Chronico Euſebiano, eumque ſequenti Oroſio, perperam dici, in Annotationibus ad Euſebii Hiſtoriam pag. 64. monet Valeſius, ſeque mirari ait, errorem hunc a Scaligero non eſſe obſervatum. *Nam*, inquit, *cum ex epiſtola ipſius Hadriani, quæ infra ſubjicitur, conſtet, Serennium Granianum deceſſorem fuiſſe Minucii Fundani; ipſum vero Minucium Proconſulem Aſiæ fuiſſe, diſerte teſtetur Juſtinus; neceſſario conficitur, Granianum Proconſulem Aſiæ exſtitiſſe.* Verumenimvero, utut hoc ex Hadriani epiſtola manifeſtum ſit, Ser. Granianum deceſſorem fuiſſe Minucii Fundani; alterum tamen illud, Minucium Aſiæ fuiſſe Proconſulem, Juſtinus diſerte non dicit: etiamſi ipſum ita citet, in Hiſtoria ſua, Euſebius, atque apud eundem Euſebium, lib. IV, cap. XXVI, de Fundani Proconſulatu teſtetur Melito. *Quodnam ejus fuerit munus.*

IIX. Nempe Melitonis hæc ibi ex Apologia ejus ad M. Antoninum Imper. recitantur verba: Μόνοι πάντων, ἀναπεισθέντες ὑπό τινων βασκάνων ἀνθρώπων, τὸν καθ' ἡμᾶς ἐν διαβολῇ καταστῆσαι λόγον ἠθέλησαν Νέρων καὶ Δομετιανός. ἀφ' ὧν καὶ τὸ τῆς συκοφαντίας ἀλόγῳ συνηθείᾳ περὶ τοὺς τοιούτους ῥυῆναι συμβέβηκε ψεῦδος. ἀλλὰ τὴν ἐκείνων ἄγνοιαν οἱ σοὶ εὐσεβεῖς πατέρες ἐπηνωρθώσαντο, πολλάκις πολλοῖς ἐπιπλήξαντες ἐγγράφως, ὅσοι περὶ τούτων νεωτερίσαι ἐτόλμησαν. ἐν οἷς ὁ μὲν πάππος σου Ἀδριανὸς, πολλοῖς μὲν καὶ ἄλλοις, καὶ Φουνδανῷ δὲ τῷ ἀνθυπάτῳ ἡγουμένῳ τῆς Ἀσίας *Melitonis de Hadriani pro Christianis reſcripto teſtimonium.*

χεδὸν φαίνεται. Soli ex omnibus Nero ac Domitianus, malevolorum quorundam conſiliis inducti, religionem noſtram criminari ſtuduerunt. A quibus deinceps falſa illa adverſum nos calumnia manavit ad poſteros, ut mos eſt vulgi, ſine ullo judicio hujusmodi rumoribus fidem habere. Verum imperitiam illorum correxerunt piiſſimi parentes tui, frequentibus reſcriptis objurgantes eos qui adverſus religionis noſtræ homines novi aliquid moliti eſſent. Inter quos avus tuus Hadrianus, cum aliis pluribus, tum Fundano, Aſiæ Proconſuli, literas dedit. E quibus ſimul apparet, non ad unum Fundanum (qui Baronio, ad ann. CXXIIX, 5. is eſſe creditur, ad quem ſcribit Plinius lib. IV, epiſt. XV, & lib. VI, cap. VI; quique in Plutarchi de Ira cohibenda dialogo ut vir optimus interloquitur: quem & in libro de Tranquillitate animi idem laudat) ſed & alios provinciarum Præſides pro Chriſtianis reſcripta ad Hadrianum miſiſſe.

Fundanus quis.

Hadrianum Chriſto Templum exſtruere voluiſſe, tradit Lampridius.

IX. Inde igitur de Hadriani erga Chriſtianos æquitate judicari poteſt. Quem & adeo tandem benigne de CHRISTO ſenſiſſe Ælius tradit Lampridius, ut (ad exemplum Tiberii, de quo in Prælimin. num. V) in Deorum numerum referre ipſum voluerit, variaque eo fine templa ſine ſimulacris excitarit. Verba illius in Alexandro Severo, cap. XLIII: *CHRISTO Templum facere voluit* Alexander, *eumque inter Deos recipere. Quod & Adrianus cogitaſſe fertur, qui templa in omnibus civitatibus ſine ſimulacris juſſerat fieri: quæ hodie idcirco, quia non habent numina, dicuntur Adriani, quæ ille ad hoc paraſſe dicebatur: ſed prohibitus eſt ab iis, qui, conſulentes ſacra,*

ſet,

Digitized by Google

repererant, omnes Chriſtianos futuros, ſi id optato eveniſſet, & templa reliqua deſerenda.

x. Equidem non ignoramus, ſuſpectam eſſe hanc narrationem ſummo viro Iſaaco Caſaubono; qui Lampridium inſimulat, quaſi, vanis vulgi opinionibus obſecutus, Templa CHRISTO deſtinata fuiſſe tradiderit, quæ ipſe ſibi Hadrianus in omnibus civitatibus condere cœperat, ſuoque nomini conſecrare propoſuerat. *Juſſerat,* inquit, *Hadrianus Templa fieri in omnibus civitatibus, ſuo nomini ſine dubio conſecranda: quod & Spartianus in vita illius teſtatur. Sed mortuo Hadriano priusquam hac templa abſolverentur, manſere pleraque illorum imperfecta, neque umquam dedicata ſunt. Talia ædificia in pleriſq; civitatibus adhuc Lampridii ætate extabant, inchoata ſolum, non perfecta, non dedicata, ac proinde, ut ait ipſe, ſine numine & ſimulacro ullo. Eo factum, ut in animum inducerent multi, quibus aſſentitur hic Lampridius, non ſibi Hadrianum illa templa exſtruxiſſe, verum* CHRISTO. Cauſam, cur ſic ſtatueret, hanc affert, quod priſci Eccleſiæ Patres ea de re ſileant; *Mirum profecto,* ſcribens, *tam nobilem hiſtoriam tot fidei Chriſtianæ propugnatores acerrimos, viros undecunque doctiſſimos, & quorum intererat hoc ſcire, potuiſſe fugere. Sed videtur hæc de Hadriano ſuſpicio multo poſt ejus ſeculum hominum mentes inſediſſe; cum neque Juſtinus Martyr, neque Athenagoras, neque Tertullianus, neque Cyprianus, aut omnino quisquam ex illa veterum Patrum manu, vel tenuiſſimam ejus rei ſuſpicionem fando umquam accepiſſent.*

Cujus narratio ſuſpecta Caſaubono,

xi. Verumenimvero inique Caſaubono pœnas heic dare Lampridium, oſtendit in ſua Demonſtratione Evangeli.

defenditur contra eum ab Huetio.

angelica, propoſ. III, 23. celeberrimus Huetius, verbis quæ ſubjicimus. *Lampridii mentem*, inquit, *parum videtur introſpexiſſe vir ſolers ceteroquin & eruditus. Non enim ſcripſit Hiſtoricus, Templa illa, quæ exſtruere cœperat Hadrianus, manſiſſe ſine numinibus; ſed, Hadrianum* Templa in omnibus civitatibus ſine ſimulacris juſſiſſe fieri. *quo ſignificatur, certum deſtinatumque fuiſſe Hadriani conſilium, ut Templa Chriſto exſtruerentur nullis omnino vel exornata vel exornanda idolis; cum ea, quæ ſibi ſuoque nomini ipſe condebat, ſimulacris inſignita eſſent. Hujusmodi fuit illud, quod Iovi Olympio, ipſique Hadriano Athenis dicatum, aram habuiſſe, quam ipſe ſibi Hadrianus* Spart. Hadr. c. 13. *erexerat, refert Spartianus. Inerant præterea & plurima ejus ſimulacra, ut teſtatur Pauſanias in Atticis. Pergit Lampridius loqui de Templis Chriſto Jeſu ab Hadriano excitatis.* Quæ hodie, *inquit*, quia non habent numina, dicuntur Hadriani. *A quibus ita dicuntur? Utique ab Ethnicis; qui cum Templis nomina tribuere ſoleant, a Diis petita quorum honori conſecrata ſunt, appellare illa maluerunt de conditoris, quam de famoſo inter eos & invidioſo Chriſti nomine. Addit Lampridius:* Quæ ille ad hoc paraſſe dicebatur. *ab Ethnicis nimirum dicebatur: nam quis putet, Lampridium, hominem itidem Ethnicum, ea de re Chriſtianos conſuluiſſe, fidemve illis tribuiſſe ullam? Ergo ab Ethnicis acceperat, Hadrianum ad hoc paraſſe Templa, ut in iis Chriſtus coleretur; verum a Sacerdotibus prohibitum, veritis, ne, ſi invaleſceret Chriſtiana religio, Ethnica concideret, ab incepto deſtitiſſe: quod adverſariis noſtris atteſtantibus credendum eſt. Fallitur præterea Caſaubonus, cum ſcribit, juſſiſſe Hadrianum Templa fieri in omnibus civitatibus,*

Digitized by Google

vitatibus, ſuo nomini ſine dubio conſecranda, teſtemque citat Spartianum. Narrat enim Spartianus, Hadrianum Templa ſui nominis conſecraſſe, non conſecranda ſolum deſtinaſſe. Quæ ergo Templa ſibi exſtruere cœperat Hadrianus, eadem abſolverat, & inſtruxerat ſimulacris, & ſuo demum nomini conſecraverat. Quæ vero Chriſto ædificari mandaverat, iis ſimulacra vetuerat inferri, & monitu Sacerdotum imperfecta reliquit. Cujus generis fuit Tiberiadenſe, & aliud Alexandrinum: quæ a Judæis in profanos uſus converſa fuiſſe refert Epiphanius. Verum hoc a Joſepho Comite, illud ab Athanaſio, repurgata ac perfecta ſunt, & Chriſto non tam tributa, quam reſtituta. Minime vero jactandum id & tollendum cenſuerunt Chriſtiani ſcriptores, quod Ethnicis parata eſſet reſponſio, Templa quidem Hadrianum Chriſto exſtruere cœpiſſe, verum pœnituiſſe poſtea propoſiti, & mandatum revocaſſe, proindeque Chriſto deſtinata quidem fuiſſe Templa hæc, non dedicata. Sic ille. Cui cur non heic ſubſcribamus, nullam nos idoneam cauſam videre profitemur.

Epiph. Ebion. hær. 30. c. 12. & Arrian. hær. 69. c. 2.

XII. Sed ad ipſam perſecutionem Hadrianeam ut redeamus, ſuſtulit ea inter alios Euariſtum, Epiſcopum Romanum, ſi credimus Martyrologio Romano ad diem XXVI Octobris: ſuſtulit & Alexandrum, itidem Romanum Epiſcopum, una cum ſociis Eventio ac Theodulo Presbyteris. E quibus ALEXANDER *poſt vincula, carceres, equuleum, ungulas, & ignes, punctis creberrimis per tota membra confoſſus ac peremptus eſt*; EVENTIUS *vero* & THEODOLUS *poſt longos carceres ignibus examinati, ad ultimum decollati ſunt*; uti dictum habet Martyrologium ad

Martyrium Evariſti, Alexandri, Eventii, Theoduli.

ad diem III Maji. Quamquam alii aliter referant. Magdæburgenſes enim Cent. II, cap. III. ſcribunt, Alexandrum cum Hermete, Præfecto urbis, ejus uxore, liberis, totaque familia, numero MCCL, in carcerem conjectum, & tandem in furno ardenti crematum fuiſſe, idemque ſupplicium Theodulum eſſe perpeſſum.

Equuleus quale tormentum.

XIII. Quod ad Equuleum attinet, quem Alexander expertus dicitur, conſtat fuiſſe id tormenti genus, quo ad extorquendum de reis veritatem uſi ſunt antiqui. Quam in rem Cicero oratione pro Milone: *Facti in equuleo quæſtio eſt, juris in judicio.* & pro Dejotaro: *Cum more majorum de ſervo in dominum ne tormentis quidem quæri liceat; in qua quæſtione dolor veram vocem elicere poſſit etiam ab invito: exortus eſt ſervus, qui quem in eculeo appellare non poſſet, eum accuſet ſolutus.* Similiter Amm. Marcellinus lib. XXIIX, de Amantio Aruſpice loquens, *Inductus in judicium*, ait, *quamquam incurvus ſub equuleo ſtaret, pertinaci negabat inſtantia.* & Valerius Maximus, lib. III, cap. III, externorum V, ſcribit: *In Theodoro, viro graviſſimo, Hieronymus tyrannus fruſtra tortorum manus fatigavit. Rupit enim verbera, fidiculas laxavit, ſolvit eculeum, laminas extinxit prius, quam efficere potuit, ut tyrannicidii conſcios indicaret.* Quænam vero genuina Equulei forma fuerit, perquam obſcurum eſt, variasque de eo variorum ſcriptorum opiniones memorant & excutiunt, Hieron. Magius, in peculiari de argumento hoc libello, ac Anton. Gallonius, libro de Martyrum cruciatibus cap. III. Et Magius quidem, ſuam propoſiturus ſententiam cap. XII, *Equuleum*, ait, *exiſtimamus fuiſſe ligneum ſcamnum, ſive ligneam arcam, pedibus qua-*

Digitized by Google

quatuor ligneis conſiſtentem, fundoque carentem, quæ utrinque capiebat tympana & funes, quibus manus pedesque ſontium & torquendorum obligarentur & protraherentur, non ſine magno, ut conjectura locus eſt, dolore totius corporis. Gallonius vero ſcribit: *Eqvuleus apud veteres machina fuit lignea ad veri equi ſimilitudinem fabricata, cum duabus ſtriatis rotulis in extremis excavatisque eius partibus inditis, quæ, cum erat aliquis in ea torquendus, per axiculos ductoriis funiculis trajectis verſabantur: quocirca fiebat, ut illis alligatus varie excruciaretur atque diſtenderetur.* Adde his quæ habent Franc. Hotomannus Antiquit. lib. IV, cap. III, lib. XV, cap. XVI, alii. Card. vero Baronius in Notis ad Martyrologium Roman. d. XXII Januarii, *Quænam eſſet eqvulei forma*, inquit, *haud facile deſcribi poſſe videtur: & cum multi in his laboraverint, neminem adhuc eam aſſecutum fuiſſe cognovi; at nec ego id mihi arrogo.* Nos locum ex Hieronymo, cujus tempore Eqvuleus adhuc uſitatus erat, adjiciemus, unde ſibi hujus tormenti formam pro lubitu effingere quisque poterit. Itaque Pater doctiſſimus epiſtola XLIX, de muliere ſepties icta, ſive de uxore adulterii falſo a marito delata, ſermonem faciens, *Mulier*, ait, *ſexu fortior ſuo, cum eculeus corpus extenderet, & ſordidas fœtore carceris manus poſt tergum vincula cohiberent, oculis, quos tantum tortor alligare non poterat, ſuſpexit ad cælum.* & poſt pauca: *Crines ligantur ad ſtipitem, & toto corpore ad eculeum fortius alligato, vicinus pedibus ignis apponitur; utrumque latus carnifex fodit, nec papillis dantur induciæ.* E quibus Hieronymi verbis primo diſcimus, *ſtipitem* quendam in eqvuleo fuiſſe. Id quod confir-

Digitized by Google

mat Prudentius; qui totam illam machinam *noxialem ſtipitem* appellat, in Romano, ſive hymno περὶ στεφ. xiv, 114. ubi de Aſclepiade Præfecto ſcribit:

Jubet amoveri noxialem ſtipitem,
plebeja clarum pœna ne damnet virum.

Deinde & *corpus extendiſſe* eqvuleum nos docet Hieronymus: plane ut Cyprianus epiſt. ii, ad Donatum, lib. de Lapſis, & de laude Martyrii, Auguſtinus, epiſt. clix, & Prudentius, in Vincentio, ſive hymno ii, 109. ubi Judex:

Vinctum retortis brachiis
ſurſum ac deorſum extendite,
compago donec oſſium
diviſa membratim crepet.

Intendi nimirum poterant eqvulei, ut diſerte ſcribit Amm. Marcellinus lib. xiv, & xxix. idque dum fiebat, corpora ſimul extendi erat neceſſe. Unde & qui hoc tormento excarnificatus erat, *eqvuleo longior factus* dicitur apud Senecam epiſt. lxvii. Porro ex Hieronymo intelligere licet, eorum, qui in eqvuleo cruciabantur, *manus poſt tergum vincula cohibuiſſe.* Id quod etiam indicat Prudentius, quando proxime citato loco ſcribit, tyrannum tortoribus imperaſſe, ut Vincentium extenderent *vinctum retortis brachiis*; item, quando hymn. xiv, 491. Romanum martyrem ita ex eqvuleo loquentem inducit:

Miſerum putatis, quod retortis pendeo
extenſus ulnis.

Amplius ex eodem loco patet, ita reos in eqvuleo fuiſſe conſtitutos, ut *oculis ſuſpexerint ad cælum.* Videntur nimirum in eo toto corpore proſtrati jacuiſſe. idque confirmat Seneca, epiſt. lxvi, dum ſcribit: *Scio, quid mihi hoc lo-*

co

co reſponderi poſſit. Hoc nobis perſuadere conaris, nihil intereſſe, utrum aliquis in gaudio ſit, an in eqvuleo jaceat, & tortorem ſuum laſſet. Quamquam M. Anton. Muretus, ſed ſine exemplarium ſuffragio, pro *jaceat* heic legit *taceat*, & reum in eculeo tacere dicit, quando *non indicat conſcios, nihil eorum prodit propter quæ torquetur.* Tandem nec hoc prætermittendum, quod, memorante iterum Hieronymo, toto corpore ad eculeum fortius alligato, *vicinus pedibus ignis appoſitus fuerit, utrumque latus carnifex foderit.* Liquet nimirum inde, reos, præterquam quod in eqvuleo extenderentur, aliis quoque vexatos fuiſſe cruciatibus, igne videlicet & ungula cruenta, quæ, ut paulo ante idem Hieronymus loquitur, *lividas carnes pulſaret, ſulcatis lateribus.* Ita ſane ex aliorum etiam auctorum teſtimoniis conſtat. Nam Alexander, de quo paulo ante, præter equuleum, ungulas & ignes toleraſſe dicitur. & Alexander alius, ſub Antonino paſſus, *eculeum, lampades ardentes, ungularum laniationem, ſuperaſſe* dicitur Martyrologio Romano ad diem XXI Septembr. Cyprianus item ac Auguſtinus, locis ſupra laudatis, eqvuleo jungunt flammas torrentes, ungulas ſulcantes, ſtridentes laminas. Auguſtini verba ſunt, de modo quo Donatiſtæ puniendi, ad Marcellinum ſcribentis: *Noli perdere paternam diligentiam, quam in ipſa inquiſitione ſervaſti, quando tantorum ſcelerum confeſſionem, non extendente eculeo, non ſulcantibus ungulis, non urentibus flammis, ſed virgarum verberibus eruiſti.* Confer lib. I Confeſſ. cap. X. Cyprianus ait: *Haſta illic, & gladius, & carnifex, praſto eſt, ungula effodiens, equuleus extendens, ignis exurens: ad hominis corpus unum ſupplicia plura quam membra ſunt.* Eodem pertinent

tinent quæ habentur apud Prudentium. Ibi enim Judex, poſtquam equuleo Vincentium torqueri juſſerat, mox addit, verſ. 113.

Poſthinc hiulcis ictibus
nudate coſtarum abditas
ut per lacunas vulnerum
jecur retectum palpitet.

Quibus ſubjungit Poëta, verſ. 117.

Ridebat hæc miles Dei,
manus cruentas increpans,
quod fixa non profundius
intraret artus ungula.

& jam ſupra Martyr dixerat, verſ. 61.

Tormenta, carcer, ungula,
ſtridensque flammis lamina,
atque ipſa, pœnarum ultima,
mors Chriſtianis ludus eſt.

Similiter in Romano idem ait Prudentius, verſ. 71.

Amor coronæ pone prævenit trucem
lictoris artem, ſponte nudas offerens
coſtas biſulcis exſecandas ungulis.

& interjectis nonnullis, verſ. 108.

— — Aſclepiades juſſerat
eviſcerandum corpus eculeo eminus
pendere, & uncis ungulisque creſcere.

item verſ. 446.

Statis miniſtri, clamitans Judex ait,
ſtatis, manusque continetis vindices?
non rupta ſulcis diſſecatis viſcera?
animam nec intus abditam rimamini,

erumpit

erumpit unde vox profana in Principem?
Scindunt utrumque milites teterrimi
mucrone hiulco penſilis latus viri,
ſulcant per artus longa tractim vulnera,
obliqua rectis, recta transverſis ſecant,
& jam retectis pectus albet oſſibus.

pauloque inferius ita loquentem facit beatum Martyrem, verſ. 484.

Non ungularum tanta vis latus fodit
mucrone, quanto dira pulſat pleureſis:
nec ſic iniuſta laminis ardet cutis,
ut febris atro felle venas exedit.

Ita quoq; Amm. Marcellinus lib. XIV: *Intendebantur equulei, uncosque parabat carnifex & tormenta.* Seneca lib. III de Ira, cap. III, & XIX, addit *fidiculas*; ſicut & Prudentius (apud quem Romanus Martyr ait, verſ. 481.

Nec diſtat, ignis & fidiculæ ſæviant,
an corpus ægrum languor aſper torqueat)

ac Valerius Maximus, cujus verba dedimus ſupra. Quas fidiculas vincula fuiſſe nervea, quibus ad eqvuleum manus pedesque hominis ligarentur, lib. III de Judiciis cap. XIIX exiſtimat Sigonius (cui non parum favere videtur locus Valerii M.) Valla autem lib. I Elegant. cap. V, inſtrumentum ex duobus & obliquatis lignis compactum fuiſſe cenſet. At utrumque falli oſtendit Baronius, & ex hoc Gallonius, locis ante memoratis. Qui cum Iſidoro docent, fidiculas ipſas eſſe ungulas, ſicque dici a *findendo*, quaſi *findiculas*, quod reorum latera finderent; vel a *fodicando*, quaſi *fodiculas*, quod illis reorum latera fodicarentur. Cui ſententiæ ſubſcribit per omnia Arin- *Fidiculæ quid.*

 ghus

Digitized by Google

tus, taurum aneum fecit, cui adfabre januam e latere compoſuit, qua ad contrudendos damnatos receptui foret; ut, cum incluſus ibidem ſubjectis ignibus torreretur, ſonum vocis extorta capacitas concavi aris augeret, pulſuque ferali competens imagini murmur emitteret, nefarioque ſpectaculo mugitus pecudis, non hominis gemitus, videretur. Sed Phalaris, factum amplexus, factorem execratur, & ultioni materiam prabuit, & crudelitati: nam ipſum opificem ſua inventione punivit; verba ſunt Oroſii lib. I, cap. XX. quibus gemina heic habent ſcriptores paſſim alii. Ita Valerius Maximus lib. IX, cap. II, externorum IX: *Savus ille anei tauri inventor, quo incluſi, ſubditis ignibus, longo & abdito cruciatu, mugitus reſonante ſpiritu edere cogebantur, ne ejulatus eorum, humana ſono vocis expreſſi, Phalaridis tyranni miſericordiam implorare poſſent. Quam quia calamitoſis deeſſe voluit, teterrimum artis ſua opus primus artifex incluſus merito auſpicatus eſt.* Plinius libr. XXXIV, cap. IIX: *Perillum nemo laudat, ſaviorem Phalaride tyranno, cui taurum fecit, mugitus hominis pollicitus igne ſubdito, & primus eum expertus cruciatum juſtiore ſavitia.* Blutarchus in Parallelis: Φάλαρις, Ἀκραγαντίνων τύραννος ἀπότομος, τοὺς παριόντας ξένους ἐστρέβλου καὶ ἐκόλαζε. Πέριλλος δὲ τῇ τέχνῃ χαλκουργὸς, δάμαλιν κατασκευάσας χαλκῆν, ἔδωκε τῷ βασιλεῖ, ὡς ἂν τοὺς ξένους κατακαίῃ ζῶντας ἐν αὐτῇ. ὁ δὲ, μόνον τότε γενόμενος δίκαιος, αὐτὸν ἐνέβαλεν. ἐδόκει δὲ μυκηθμὸν ἀναδιδόναι ἡ δάμαλις. *Phalaris, Agrigentinorum tyrannus crudelis, hoſpites torquebat & excruciabat. Perillus, faber ararius, aream buculam confecit, tyrannoque obtulit, ut in ea peregrinos vivos cremaret. Phalaris, tum duntaxat juſtus, ipſum injecit.*

V

ide

Videbatur autem mugitum edere bucula. Claudianus in Eutropium lib. I, 157.

Quam bene diſpoſitum terris, ut dignus iniqui
fructus conſilii primis autoribus inſtet.
Sic opifex tauri, tormentorumque repertor,
qui funeſta novo fabricaverat ara dolori,
primus inexpertum, Siculo cogente tyranno,
ſenſit opus, docuitque ſuum mugire juvencum.

Ovidius de Arte amandi lib. I, 655.

—— Phalaris tauro violenti membra Perilli
torruit. Infelix imbuit auctor opus.
Juſtus — fuit. Neque enim lex æquior ulla eſt,
quam necis artifices arte perire ſua.

Idem tormentum illud ab inventore appellat *æs Perilleum*, quando lib. V Triſtium eleg. I, 53. ita canit:

Ipſe Perilleo Phalaris permiſit in ære
edere mugitus, & bovis ore queri.

ac in Ibin, 439.

Ære Perilleo veros imitere juvencos;
— ad formam tauri conveniente ſono.

Perſius vero a Sicilia, inventionis loco, vocat *æra Siculi juvenci*, ſat. III, 39. ſcribens:

Anne magis Siculi gemuerunt æra juvenci?

Neque vero ſolus Perillus crudelitatis ſuæ debitas pœnas dedit; ſed ipſe tandem quoque Phalaris (qui *crudeliſſimus omnium tyrannorum* audit Ciceroni, Verrina V, & *quem*, ſcribente Seneca lib. II de Clementia, cap. IV, *ajunt ſuper humanum ac probabilem modum ſæviſſe*) tauro ſuo incluſus noviſſime periit. Quam in rem Ovidius loco proxime expreſſo:

tus, taurum aneum fecit, cui adfabre januam e latere compoſuit, qua ad contrudendos damnatos receptui foret; ut, cum incluſus ibidem ſubjectis ignibus torreretur, ſonum vocis extorta capacitas concavi aris augeret, pulſuque ferali competens imagini murmur emitteret, nefarioque ſpectaculo mugitus pecudis, non hominis gemitus, videretur. Sed Phalaris, factum amplexus, factorem execratur, & ultioni materiam prabuit, & crudelitati: nam ipſum opificem ſua inventione punivit; verba ſunt Oroſii lib. I. cap. xx. quibus gemina heic habent ſcriptores paſſim alii. Ita Valerius Maximus lib. IX, cap. II, externorum IX: *Sevus ille anei tauri inventor, quo incluſi, ſubditis ignibus, longo & abdito cruciatu, mugitus reſonante ſpiritu edere cogebantur, ne ejulatus eorum, humano ſono vocis expreſſi, Phalaridis tyranni miſericordiam implorare poſſent. Quam quia calamitoſis deeſſe voluit, teterrimum artis ſua opus primus artifex incluſus merito auſpicatus eſt.* Plinius libr. XXXIV, cap. IIX: *Perillum nemo laudat, ſaviorem Phalaride tyranno, cui taurum fecit, mugitus hominis pollicitus igne ſubdito, & primus eum expertus cruciatum juſtiore ſevitia.* Plutarchus in Parallelis: Φάλαρις, Ἀκραγαντίνων τύραννος ἀπότομος, τοὺς παριόντας ξένους ἐστρέβλου καὶ ἐκόλαζε. Πέριλλος δὲ τῇ τέχνῃ χαλκουργὸς, δάμαλιν κατασκευάσας χαλκῆν, ἔδωκε τῷ βασιλεῖ, ὡς ἂν τοὺς ξένους κατακαίῃ ζῶντας ἐν αὐτῇ. ὁ δὲ, μόνον τότε γενόμενος δίκαιος, αὐτὸν ἐνέβαλεν. ἐδόκει δὲ μυκηθμὸν ἀναδιδόναι ἡ δάμαλις. *Phalaris, Agrigentinorum tyrannus crudelis, hoſpites torquebat & excruciabat. Perillus, faber ararius, aream buculam confecit, tyrannoque obtulit, ut in ea peregrinos vivos cremaret. Phalaris, tum duntaxat juſtus, ipſum injecit.*

Videbatur autem mugitum edere bucula. Claudianus in Eutropium lib. I, 157.

Quam bene diſpoſitum terris, ut dignus iniqui
fructus conſilii primis autoribus inſtet.
Sic opifex tauri, tormentorumque repertor,
qui funeſta novo fabricaverat æra dolori,
primus inexpertum, Siculo cogente tyranno,
ſenſit opus, docuitque ſuum mugire juvencum.

Ovidius de Arte amandi lib. I, 655.

—— Phalaris tauro violenti membra Perilli
torruit. Infelix imbuit auctor opus.
Juſtus — fuit. Neque enim lex æquior ulla eſt,
quam necis artifices arte perire ſua.

Idem tormentum illud ab inventore appellat *æs Perilleum*, quando lib. v Triſtium eleg. I, 53. ita canit:

Ipſe Perilleo Phalaris permiſit in ære
edere mugitus, & bovis ore queri.

ac in Ibin, 439.

Ære Perilleo veros imitere juvencos;
— ad formam tauri conveniente ſono.

Perſius vero a Sicilia, inventionis loco, vocat *æra Siculi juvenci*, ſat. III, 39. ſcribens:

Anne magis Siculi gemuerunt æra juvenci?

Neque vero ſolus Perillus crudelitatis ſuæ debitas pœnas dedit; ſed ipſe tandem quoque Phalaris (qui *crudeliſſimus omnium tyrannorum* audit Ciceroni, Verrina v, & *quem*, ſcribente Seneca lib. II de Clementia, cap. IV, *ajunt ſuper humanum ac probabilem modum ſæviſſe*) tauro ſuo incluſus noviſſime periit. Quam in rem Ovidius loco proxime expreſſo:

tus, taurum æneum fecit, cui adfabre januam e latere compoſuit, qua ad contrudendos damnatos receptui foret; ut, cum incluſus ibidem ſubjectis ignibus torreretur, ſonum vocis extorta capacitas concavi æris augeret, pulſuque ferali competens imagini murmur emitteret, nefarioque ſpectaculo mugitus pecudis, non hominis gemitus, videretur. Sed Phalaris, factum amplexus, factorem execratur, & ultioni materiam præbuit, & crudelitati: nam ipſum opificem ſua inventione punivit; verba ſunt Oroſii lib. I. cap. XX. quibus gemina heic habent ſcriptores paſſim alii. Ita Valerius Maximus lib. IX, cap. II, externorum IX: *Sævus ille ænei tauri inventor, quo incluſi, ſubditis ignibus, longo & abdito cruciatu, mugitus reſonante ſpiritu edere cogebantur, ne ejulatus eorum, humano ſono vocis expreſſi, Phalaridis tyranni miſericordiam implorare poſſent. Quam quia calamitoſis deeſſe voluit, teterrimum artis ſuæ opus primus artifex incluſus merito auſpicatus eſt.* Plinius libr. XXXIV, cap. IIX: *Perillum nemo laudat, ſæviorem Phalaride tyranno, cui taurum fecit, mugitus hominis pollicitus igne ſubdito, & primus eum expertus cruciatum juſtiore ſævitia.* Blutarchus in Parallelis: Φάλαρις, Ἀκραγαντίνων τύραννος ἀπότομος, τοὺς παριόντας ξένους ἐστρέβλου καὶ ἐκόλαζε. Πέριλλος δὲ τῇ τέχνῃ χαλκουργὸς, δάμαλιν κατασκευάσας χαλκῆν, ἔδωκε τῷ βασιλεῖ, ὡς ἂν τοὺς ξένους κατακαίῃ ζῶντας ἐν αὐτῇ. ὁ δὲ, μόνον τότε γενόμενος δίκαιος, αὐτὸν ἐνέβαλεν. ἐδόκει δὲ μυκηθμὸν ἀναδιδόναι ἡ δάμαλις. *Phalaris, Agrigentinorum tyrannus crudelis, hoſpites torquebat & excruciabat. Perillus, faber ærarius, æream buculam confecit, tyrannoque obtulit, ut in ea peregrinos vivos cremaret. Phalaris, tum duntaxat juſtus, ipſum injecit.*

Videbatur autem mugitum edere bucula. Claudianus in Eutropium lib. I, 157.

Quam bene diſpoſitum terris, ut dignus iniqui
fructus conſilii primis autoribus inſtet.
Sic opifex tauri, tormentorumque repertor,
qui funeſta novo fabricaverat ara dolori,
primus inexpertum, Siculo cogente tyranno,
ſenſit opus, docuitque ſuum mugire juvencum.

Ovidius de Arte amandi lib. I, 655.

Phalaris tauro violenti membra Perilli
torruit. Infelix imbuit auctor opus.
Juſtus — fuit. Neque enim lex aequior ulla eſt,
quam necis artifices arte perire ſua.

Idem tormentum illud ab inventore appellat *as Perilleum*, quando lib. v Triſtium eleg. I, 53. ita canit:

Ipſe Perilleo Phalaris permiſit in aere
edere mugitus, & bovis ore queri.

ac in Ibin, 439.

Aere Perilleo veros imitere juvencos;
— *ad formam tauri conveniente ſono.*

Perſius vero a Sicilia, inventionis loco, vocat *aera Siculi juvenci*, ſat. III, 39. ſcribens:

Anne magis Siculi gemuerunt aera juvenci?

Neque vero ſolus Perillus crudelitatis ſuae debitas poenas dedit; ſed ipſe tandem quoque Phalaris (qui *crudeliſſimus omnium tyrannorum* audit Ciceroni, Verrina v, & *quem*, ſcribente Seneca lib. II de Clementia, cap. IV, *ajunt ſuper humanum ac probabilem modum ſaeviſſe*) tauro ſuo incluſus noviſſime periit. Quam in rem Ovidius loco proxime expreſſo:

tus, taurum æneum fecit, cui adfabre januam e latere compoſuit, qua ad contrudendos damnatos receptui foret; ut, cum incluſus ibidem ſubjectis ignibus torreretur, ſonum vocis extorta capacitas concavi æris augeret, pulſuque ferali competens imagini murmur emitteret, nefarioque ſpectaculo mugitus pecudis, non hominis gemitus, videretur. Sed Phalaris, factum amplexus, factorem execratur, & ultioni materiam præbuit, & crudelitati: nam ipſum opificem ſua inventione punivit; verba ſunt Oroſii lib. I. cap. XX. quibus gemina heic habent ſcriptores paſſim alii. Ita Valerius Maximus lib. IX, cap. II, externorum IX: *Sævus ille ænei tauri inventor, quo incluſi, ſubditis ignibus, longo & abdito cruciatu, mugitus reſonante ſpiritu edere cogebantur, ne ejulatus eorum, humano ſono vocis expreſſi, Phalaridis tyranni miſericordiam implorare poſſent. Quam quia calamitoſis deeſſe voluit, teterrimum artis ſuæ opus primus artifex incluſus merito auſpicatus eſt.* Plinius libr. XXXIV, cap. IIX: *Perillum nemo laudat, ſæviorem Phalaride tyranno, cui taurum fecit, mugitus hominis pollicitus igne ſubdito, & primus eum expertus cruciatum juſtiore ſævitia.* Plutarchus in Parallelis: Φάλαρις, Ἀκραγαντίνων τύραννος ἀπότομος, τοὺς παριόντας ξένους ἐστρέβλου καὶ ἐκόλαζε. Πέριλλος δὲ τῇ τέχνῃ χαλκουργὸς, δάμαλιν κατασκευάσας χαλκῆν, ἔδωκε τῷ βασιλεῖ, ὡς ἂν τοὺς ξένους κατακαίῃ ζῶντας ἐν αὐτῇ. ὁ δὲ, μόνον τότε γενόμενος δίκαιος, αὐτὸν ἐνέβαλεν. ἐδόκει δὲ μυκηθμὸν ἀναδιδόναι ἡ δάμαλις. *Phalaris, Agrigentinorum tyrannus crudelis, hoſpites torquebat & excruciabat. Perillus, faber ærarius, æream buculam confecit, tyrannoque obtulit, ut in ea peregrinos vivos cremaret. Phalaris, tum duntaxat juſtus, ipſum injecit.*

Videbatur autem mugitum edere bucula. Claudianus in Eutropium lib. I, 157.

Quam bene diſpoſitum terris, ut dignus iniqui
fructus conſilii primis autoribus inſtet.
Sic opifex tauri, tormentorumque repertor,
qui funeſta novo fabricaverat æra dolori,
primus inexpertum, Siculo cogente tyranno,
ſenſit opus, docuitque ſuum mugire juvencum.

Ovidius de Arte amandi lib. I, 655.

—— Phalaris tauro violenti membra Perilli
torruit. Infelix imbuit auctor opus.
Juſtus — fuit. Neque enim lex æquior ulla eſt,
quam necis artifices arte perire ſua.

Idem tormentum illud ab inventore appellat *æs Perilleum*, quando lib. v Triſtium eleg. I, 53. ita canit:

Ipſe Perilleo Phalaris permiſit in ære
edere mugitus, & bovis ore queri.

ac in Ibin, 439.

Ære Perilleo veros imitere juvencos;
ad formam tauri conveniente ſono.

Perſius vero a Sicilia, inventionis loco, vocat *æra Siculi juvenci*, ſat. III, 39. ſcribens:

Anne magis Siculi gemuerunt æra juvenci?

Neque vero ſolus Perillus crudelitatis ſuæ debitas pœnas dedit; ſed ipſe tandem quoque Phalaris (qui *crudeliſſimus omnium tyrannorum* audit Ciceroni, Verrina v, & *quem*, ſcribente Seneca lib. II de Clementia, cap. IV, *ajunt ſuper humanum ac probabilem modum ſæviſſe*) tauro ſuo incluſus noviſſime periit. Quam in rem Ovidius loco proxime expreſſo:

tinent quæ habentur apud Prudentium. Ibi enim Judex, poſtquam equuleo Vincentium torqueri juſſerat, mox addit, verſ. 113.

Poſthinc hiulcis ictibus
nudate coſtarum abditas
ut per lacunas vulnerum
jecur retectum palpitet.

Quibus ſubjungit Poëta, verſ. 117.

Ridebat hæc miles Dei,
manus cruentas increpans,
quod fixa non profundius
intraret artus ungula.

& jam ſupra Martyr dixerat, verſ. 61.

Tormenta, carcer, ungula,
ſtridensque flammis lamina,
atque ipſa, pœnarum ultima,
mors Chriſtianis ludus eſt.

Similiter in Romano idem ait Prudentius, verſ. 71.

Amor coronæ pone prævenit trucem
lictoris artem, ſponte nudas offerens
coſtas biſulcis exſecandas ungulis.

& interjectis nonnullis, verſ. 108.

— — Aſclepiades juſſerat
eviſcerandum corpus eculeo eminus
pendere, & uncis ungulisque creſcere.

item verſ. 446.

Statis miniſtri, clamitans Judex ait,
ſtatis, manusque continetis vindices?
non rupta ſulcis diſſecatis viſcera?
animam nec intus abditam rimamini,

erumpit

Digitized by Google

erumpit unde vox profana in Principem?
Scindunt utrumque milites teterrimi
mucrone hiulco penſilis latus viri,
ſulcant per artus longa tractim vulnera,
obliqua rectis, recta transverſis ſecant,
& jam retectis pectus albet oſſibus.

pauloque inferius ita loquentem facit beatum Martyrem, verſ. 484.

Non ungularum tanta vis latus fodit
mucrone, quanto dira pulſat pleureſis:
nec ſic iniuſta laminis ardet cutis,
ut febris atro felle venas exedit.

Ita quoq; Amm. Marcellinus lib. XIV: *Intendebantur eqvulei, uncosque parabat carnifex & tormenta.* Seneca lib. III de Ira, cap. III, & XIX, addit *fidiculas*; ſicut & Prudentius (apud quem Romanus Martyr ait, verſ. 481.

Nec diſtat, ignis & fidicula ſæviant,
an corpus agrum languor aſper torqueat)

ac Valerius Maximus, cujus verba dedimus ſupra. Quas fidiculas vincula fuiſſe nervea, quibus ad eqvuleum manus pedesque hominis ligarentur, lib. III de Judiciis cap. XIIX exiſtimat Sigonius (cui non parum favere videtur locus Valerii M.) Valla autem lib. I Elegant. cap. V, inſtrumentum ex duobus & obliquatis lignis compactum fuiſſe cenſet. At utrumque falli oſtendit Baronius, & ex hoc Gallonius, locis ante memoratis. Qui cum Iſiodoro docent, fidiculas ipſas eſſe ungulas, ſicque dici a *findendo*, quaſi *findiculas*, quod reorum latera finderent; vel a *fodicando*, quaſi *fodiculas*, quod illis reorum latera fodicarentur. Cui ſententiæ ſubſcribit per omnia Aringhus *Fidicula quid.*

ghus in Roma ſubterranea lib. II, cap. IV. acceditque ei robur ex Prudentio: apud quem, hymno de Romano, quæ antea vocabantur *fidiculæ*, mox *ungulæ* appellantur. Nimirum dixerat Aſclepiades, verſ. 548.

— — Vertat ictum carnifex
in os loquentis, inque maxillas manum
ſulcosque acutos & fidiculas transferat.

hoc vero ejus mandatum quomodo executus ſit carnifex, ita exponit Poëta, verſ. 556.

Implet jubentis dicta lictor improbus,
charaxat ambas ungulis ſcribentibus
genas, cruentis & ſecat faciem rotis;
hirſuta barbis ſolvitur carptim cutis,
& mentum adusque vultus omnis ſcinditur.

Ubi vides, cum fidiculis ſanctum excruciari martyrem profanus Judex imperaſſet, carnificem illi admoviſſe ungulas: quas proinde cum fidiculis easdem fuiſſe oportet. Adde Amm. Marcellinum lib. XXIX. qui, dum reorum quorundam latera fodicata ſcribit, fidiculis id factum eſſe haud obſcure innuit, quando paulo ante, *Eculei*, ait, *expediuntur, pondera plumbea cum fidiculis & verberibus*. Facere inſuper pro ſignificatu hoc videtur l. XVI C. de Quæſtionibus, dum fidiculis torqueri, *cruentam* vocat *conditionem*. Suetonio interim fidiculæ aliud tormenti genus notant, in Tiberio cap. LXII ſcribenti: *Excogitaverat Tiberius inter genera cruciatus etiam, ut larga meri potione per fallaciam oneratos, repente veretris deligatis, fidicularum ſimul urinaque tormento diſtenderet.* E quo teſtimonio, idem omnino tormenti genus fidiculas fuiſſe

fuiſſe & equleum, Magius, ſupra citato loco, demonſtrare nititur.

XIV. Sed plus ſatis de Equuleo. Ad ſuperiora ut revertamur, narrat præterea de Alexandro Martyrologium Romanum, quod punctis creberrimis per tota membra confoſſus ac peremptus fuerit. De quo ſupplicii genere, quod a C. Caligula excogitatum ſit, ut qui *non temere in quemquam niſi crebris & minutis ictibus animadverti paſſus eſt, perpetuo notoque jam præcepto: ita fieri, ut ſe mori ſentiat;* teſtatur in vita ipſius Suetonius cap. XXX. cum quo confer caput XXIIX; ubi narratur, Cajum, *cum diſcerpi Senatorem concupiſſet, ſubornaſſe qui ingredientem curiam repente hoſtem publicum appellantes invaderent, graphiiſque confoſſum lacerandum ceteris traderent.* Refert quoque Diodorus Siculus, lib. I Biblioth. Hiſtor. part. II, in Ægypto parricidas olim eo fuiſſe ſupplicio affectos, ut articulatim præacutis calamis cæderentur, deinde vivi in ſpinarum acervo comburerentur. *Minutis ictibus interfectus Alexander.*

XV. Præterea hac tempeſtate abſumptus traditur EUSTACHIUS, diuturna militia ſpectatiſſimus, & præclaris victoriis celeberrimus, cum Theophiſte uxore, ac duobus filiis, Agapio & Theophiſto. *Qui damnati ad beſtias, ſed Dei ope ab iis nil læſi, in bovem æneum ardentem incluſi martyrium conſummarunt*, ut ait Martyrologium Romanum ad diem XX Septembris. *Euſtachius martyr, cum uxore & filiis.*

XVI. Immaniſſimi illius cruciatus, Tauri, inquam, ænei, prima inventio omnium ore decantata eſt. Nempe *Perillus quidam, æris opifex, affectans tyranni*, Phalaridis Agrigentini, *amicitiam, aptum munus crudelitati illius ratus,* *Phalaridis Taurus æneus.*

tus, taurum æneum fecit, cui adfabre januam e latere compoſuit, quæ ad contrudendos damnatos receptui foret; ut, cum incluſus ibidem ſubjectis ignibus torreretur, ſonum vocis extorta capacitas concavi æris augeret, pulſuque ferali competens imagini murmur emitteret, nefarioque ſpectaculo mugitus pecudis, non hominis gemitus, videretur. Sed Phalaris, factum amplexus, factorem execratur, & ultioni materiam præbuit, & crudelitati: nam ipſum opificem ſua inventione punivit: verba ſunt Oroſii lib. I. cap. XX. quibus gemina heic habent ſcriptores paſſim alii. Ita Valerius Maximus lib. IX, cap. II, externorum IX: *Sævus ille ænei tauri inventor, quo incluſi, ſubditis ignibus, longo & abdito cruciatu, mugitus reſonante ſpiritu edere cogebantur, ne ejulatus eorum, humanæ ſono vocis expreſſi, Phalaridis tyranni miſericordiam implorare poſſent. Quam quia calamitoſis deeſſe voluit, teterrimum artis ſuæ opus primus artifex incluſus merito auſpicatus eſt.* Plinius libr. XXXIV, cap. IIX: *Perillum nemo laudat, ſæviorem Phalaride tyranno, cui taurum fecit, mugitus hominis pollicitus igne ſubdito, & primus eum expertus cruciatum juſtiore ſævitia.* Plutarchus in Parallelis: Φάλαρις, Ἀκραγαντίνων τύραννος ἀπότομος, τοὺς παριόντας ξένους ἐστρέβλου καὶ ἐκόλαζε. Πέριλλος δὲ τῇ τέχνῃ χαλκουργὸς, δάμαλιν κατασκευάσας χαλκῆν, ἔδωκε τῷ βασιλεῖ, ὡς ἂν τοὺς ξένους καταχαίῃ ζῶντας ἐν αὐτῇ. ὁ δὲ, μόνον τότε γενόμενος δίκαιος, αὐτὸν ἐνέβαλεν. ἐδόκει δὲ μυκηθμὸν ἀναδιδόναι ἡ δάμαλις. *Phalaris, Agrigentinorum tyrannus crudelis, hoſpites torquebat & excruciabat. Perillus, faber ærarius, æream buculam confecit, tyrannoque obtulit, ut in ea peregrinos vivos cremaret. Phalaris, tum duntaxat juſtus, ipſum injecit.*

V ide

Videbatur autem mugitum edere bucula. Claudianus in Eutropium lib. I, 157.

Quam bene diſpoſitum terris, ut dignus iniqui
fructus conſilii primis autoribus inſtet.
Sic opifex tauri, tormentorumque repertor,
qui funeſta novo fabricaverat æra dolori,
primus inexpertum, Siculo cogente tyranno,
ſenſit opus, docuitque ſuum mugire juvencum.

Ovidius de Arte amandi lib. I, 655.

—— *Phalaris tauro violenti membra Perilli*
torruit. Infelix imbuit auctor opus.
Juſtus — fuit. Neque enim lex æquior ulla eſt,
quam necis artifices arte perire ſua.

Idem tormentum illud ab inventore appellat *æs Perilleum*, quando lib. V Triſtium eleg. I, 53. ita canit:

Ipſe Perilleo Phalaris permiſit in ære
edere mugitus, & bovis ore queri.

ac in Ibin, 439.

Ære Perilleo veros imitere juvencos;
— *ad formam tauri conveniente ſono.*

Perſius vero a Sicilia, inventionis loco, vocat *æra Siculi juvenci*, ſat. III, 39. ſcribens:

Anne magis Siculi gemuerunt æra juvenci?

Neque vero ſolus Perillus crudelitatis ſuæ debitas pœnas dedit; ſed ipſe tandem quoque Phalaris (qui *crudeliſſimus omnium tyrannorum* audit Ciceroni, Verrina V, & *quem*, ſcribente Seneca lib. II de Clementia, cap. IV, *ajunt ſuper humanum ac probabilem modum ſæviſſe*) tauro ſuo incluſus noviſſime periit. Quam in rem Ovidius loco proxime expreſſo:

Utque ferox Phalaris, lingua prius enſe reſecta,
more bovis, Paphio clauſus in are, gemas.

Equidem aliud tradit Valerius Maximus, dum lib. III, cap. III, externorum II, ait: Zeno, *increpans Agrigentinis ignaviam ac timiditatem, effecit, ut, ſubito mentis impulſu concitati, Phalarim lapidibus proſternerent.* Quæ cum Ovidianis ita conciliat Gallonius, lib. de cruciatibus Martyrum cap. VII, ut dicat, Phalaridem primum quidem lapidibus appetitum, poſtmodum vero in taurum candentem fuiſſe conjectum. Sed videtur Valerius perperam ibi nominaſſe *Phalarim*; qui ſecundum Svidam, circa Olympiadem LII (& ſic longe ante Zenonem iſtum Eleaten, utpote qui, teſte Diogene Laertio, Olympiadem circiter LXX floruit) tyrannidem exercuit, & quidem, quod Euſebius addit, nonniſi XVI annos: cum potius nominandus fuiſſet *Nearchus* (Plutarcho, lib. de Stoicorum repugnantiis, *Demylus* dictus) de quo, quod Zenonem excruciaverit, Diogenes memorat lib. IX. Cicero lib. II Offic. de interitu tyranni Agrigentini hæc habet: *Phalaris, cujus eſt præter ceteros nobilitata crudelitas, — non ex inſidiis interiit, — non a paucis; — ſed in eum univerſa Agrigentinorum multitudo impetum fecit.* Vide præterea de Phalaridis tauro Lucianum in Dialogo, qui *Phalaris primus* inſcribitur, Ciceronem orat. in Piſonem, Tuſcul. Quæſt. lib. II & V, Senecam epiſt. LXVI, Juvenalem ſat. IIX, Propertium lib. II, Pindarum Pyth. I, Auguſtinum epiſt. LII. Addi poteſt etiam ex epiſtolis, quæ Phalaridis nomine circumferuntur, a Luciano autem confictæ cenſentur, illa quæ ad Delphos ſcripta eſt.

Valerii Max. lapſus.

XVII.

Digitized by Google

XVII. Atque hæc de afflictionibus Chriſtianorum ſub Hadriano. Quo defuncto, eique ſucceſſore dato Antonino Pio, pacem Eccleſiis fuiſſe ſcribit Sulpitius Severus lib. II. cui conſonans Dionis Caſſii breviator, Johannes Xiphilinus, ὁ Ἀντωνῖνος, inquit, ὁμολογεῖται παρὰ πάντων καλός τε καὶ ἀγαθὸς γενέσθαι, καὶ οὔτε τῶν ἄλλων ὑπηκόων τισὶ βαρὺς, οὔτε χριστιανοῖς ἐπαχθὴς, ἀλλὰ πολλήν τινα τούτοις νέμων αἰδῶ, καὶ τῇ τοῦ Ἀδριανοῦ τιμῇ, ἣν ἐκεῖνος ἐτίμα χριστιανοὺς, προστιθείς. *Conſtat inter omnes, Antoninum virum probum & bonum fuiſſe. Nec enim ceteris ſubditis gravis, nec Chriſtianis infenſus fuit: quos vehementer obſervavit & coluit, ac honori, quo Hadrianus Chriſtianos proſequebatur, acceſſionem fecit.* Verum enimvero, quamvis Antonini Pii temporibus nullo peculiari edicto in Eccleſiam ſævitum ſit (quod nec ſub Hadriano factum eſſe ſupra ſcripſimus) non tamen omnino a Chriſtiani ſanguinis effuſione temperatum fuiſſe, maniſeſto docet Theodoritus Θεραπευτ. lib. IX. Ubi enim perſecutionis ſub Hadriano feciſſet mentionem, ſtatim ſubjungit: Ἀντωνῖνος ὁ μετ' ἐκεῖνον, καὶ Βῆρος ὁ ἐξ ἐκείνου, πολλὰ μὲν καὶ λαμπρὰ κατὰ βαρβάρων τρόπαια ἐστησάτην, καὶ αὐτονόμοις βίον ἀσπασαμένοις τὸν τῆς δυναστείας ἐπεθηκάτην ζυγὸν, τοὺς δὲ τὸν τοῦ σωτηρίου σταυροῦ ζυγὸν φέρειν ἠγαπηκότας, οὔτε ἔπεισάτην, οὔτε ἠναγκασάτην καταλιπεῖν, ὃν ἠγάπησαν, καὶ ταῦτα πολλαῖς μετὰ ἀπειλαῖς δεδηξάμενοι, παμπόλλαις δὲ τιμωρίαις χρησάμενοι. *Antoninus, qui illi* (Hadriano) *ſucceſſit, & Verus, ejus filius, multa & præclara de victis barbaris tropæa excitarunt, ſuoque jure viventibus populis jugum Romanæ ditionis impoſuerunt; neque tamen eos, qui ſalutaris Crucis jugum adamarunt, aut vi aut*

Status Eccleſiæ ſub Antonino Pio

ſuaſionibus impellere potuerunt, ut miſſum facerent quod adamaverant; quamvis illos & magnis minis terrerent, & plurimis ſuppliciis cruciarent. Idem firmatur inde, quod ſub hoc Imperatore Teleſphorus, Epiſcopus Romanus, Agathodorus & Carpus, Pergami in Aſia, Theodorus, ejusque mater Philippa, Perſæ in Pamphilia, Alexander Apameæ, Victor & Corona Damaſci, Melitina Marcianopoli, Flocellus Auguſtoduni in Gallia, Potitus in Sardinia, compluresque alii, martyrio nobilitati leguntur in Martyrologiis. conſtat denique idipſum ex Apologia etiam, quam Juſtinus, Philoſophus & Martyr, ad Antoninum Pium pro fide Chriſtiana ſcripſit, memorata Euſebio lib. IV Hiſt. Eccl. cap. XI & XIIX, Hieronymo libro de Script. Eccl. cap. XXIII, in Ignatio; & in epiſtola LXXXIV, ad Magnum, Oratorem Romanum. Unde non incommode quarta Eccleſiæ perſecutio ſub Hadriano cœpta, ſub Antonino Pio continuata dicitur, & ſic utraque pro una computatur. Vide infra cap. V, 2.

Martyres ſub Antonino Pio.

Antonini edictum pro Chriſtianis.

XIIX. Scribit vero Euſebius, Hiſtoriæ Eccl. lib. IV, cap. XII, XIII, cum oblatus eſſet Antonino quem diximus Juſtini Apologeticus, & ab aliis præterea per Aſiam agentibus Chriſtianis, qui omni injuriarum genere a provincialibus vexabantur, idem fuiſſet interpellatus, conſtitutionem miſiſſe ipſum ad Commune Aſiæ hujusmodi: *Αὐτοκράτωρ καῖσαρ Μάρκος Αὐρήλιος Ἀντωνῖνος σεβαστὸς Ἀρμένιος, ἀρχιερεὺς μέγιστος, δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ πέμπτον καὶ δέκατον, ὕπατος τὸ τρίτον, τῷ κοινῷ τῆς Ἀσίας χαίρειν. Ἐγὼ μὲν οἶδα, ὅτι καὶ τοῖς θεοῖς ἐπιμελές ἐστι, μὴ λανθάνειν τοὺς τοιούτους. πολὺ γὰρ μᾶλλον ἐκεῖνοι κολάσαιεν ἂν τοὺς μὴ βουλομένους αὐτοὺς προσκυνεῖν, ἢ ὑμεῖς· οὓς εἰς ταραχὴν ἐμβάλλετε, βεβαιοῦν.*

Digitized by Google

βεβαιοῦντες τὴν γνώμην αὐτῶν ἥνπερ ἔχουσιν, ὡς ἀθέων κατηγοροῦντες. εἴη δ᾽ ἂν κἀκείνοις αἱρετὸν, τὸ δοκεῖν κατηγορουμένοις τεθνάναι μᾶλλον, ἢ ζῆν, ὑπὲρ τοῦ οἰκείου Θεοῦ. ὅθεν καὶ νικῶσι, προϊέμενοι τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, ἤπερ πειθόμενοι οἷς ἀξιοῦτε πράττειν αὐτούς. περὶ δὲ τῶν σεισμῶν τῶν γεγονότων καὶ γινομένων, οὐκ ἄτοπον ὑμᾶς ὑπομνῆσαι, ἀθυμοῦντας μὲν ὅταν περ ὦσι, παραβάλλοντας δὲ τὰ ἡμέτερα πρὸς τὰ ἐκείνων. οἱ μὲν οὖν εὐπαρρησιαστότεροι γίνονται πρὸς τὸν Θεόν· ὑμεῖς δὲ παρὰ πάντα τὸν χρόνον καθ᾽ ὃν ἀγνοεῖν δοκεῖτε, τῶν τε θεῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀμελεῖτε, καὶ τῆς θρησκείας τῆς περὶ τὸν ἀθάνατον· ὃν δὴ τοὺς χριστιανοὺς θρησκεύοντας ἐλαύνετε καὶ διώκετε ἕως θανάτου. ὑπὲρ δὲ τῶν τοιούτων ἤδη καὶ πολλοὶ τῶν περὶ τὰς ἐπαρχίας ἡγεμόνων καὶ τῷ θειοτάτῳ ἡμῶν ἔγραψαν πατρί. οἷς καὶ αὐτέγραψε, μηδὲν ἐνοχλεῖν τοῖς τοιούτοις, εἰ μὴ φαίνοιντό τι περὶ τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν ἐγχειροῦντες. καὶ ἐμοὶ δὲ περὶ τῶν τοιούτων πολλοὶ ἐσήμαναν· οἷς δὴ καὶ αὐτέγραψα, κατακολουθῶν τῇ τοῦ πατρὸς γνώμῃ. εἰ δέ τις ἐπιμένοι τινὰ τῶν τοιούτων εἰς πράγματα φέρων ὡς δὴ τοιοῦτον, ἐκεῖνος ὁ καταφερόμενος ἀπολελύσθω τοῦ ἐγκλήματος, καὶ ἐὰν φαίνηται τοιοῦτος ὤν· ὁ δὲ καταφέρων, ἔνοχος ἔσται δίκης. προετέθη ἐν Ἐφέσῳ ἐν τῷ κοινῷ τῆς Ἀσίας. *Imperator Cæſar M. Aurelius Antoninus Aug. Armenicus, Pontifex Maximus, Tribuniciæ poteſtatis XV, Conſul III, Communi Aſiæ S. Equidem ſcio, Diis ipſis curæ eſſe, ne huiusmodi homines lateant. Multo enim magis illis convenit, punire eos qui colere ipſos recuſant, quam vobis. Qui eorum, adverſus quos tumultuamini, ſententiam ac propoſitum amplius confirmatis, dum eos accuſatis tamquam impios. Illis autem longe optabilius fuerit, ut in jus vocati mortem oppetere videantur pro Deo*

ſuo, quam ut incolumes remaneant. Ita victores evadunt, animas ſuas potius projicientes, quam ut ea facere, quæ vos jubetis, in animum ſuum inducant. Ceterum de terræ motibus, qui vel facti ſunt, vel etiamnum fiunt, non abſurdum videtur vos commonere: qui & animos abjicitis quoties hujusmodi caſus contingunt, & veſtra cum illorum inſtitutis comparatis. Atqui illi quidem majorem tunc fiduciam in Deo collocant: vos vero per omne illud tempus, quo præ imperitia labi mihi videmini, Deos negligitis; & tum alias ceremonias inſuper habetis, tum cultum Immortalis illius; & Chriſtianos, qui illum venerantur, expellitis, & ad mortem usque infeſtius perurgetis. Porro de his hominibus plurimi provinciarum Rectores divo Patri noſtro antea ſcripſerunt. Quibus ille reſcripſit, ejusmodi homines nulla moleſtia afficiendos eſſe, niſi forte contra ſtatum imperii Romani aliquid moliri viderentur. Sed & multi ad me de illis retulerunt: quibus ego Patris mei conſtitutionem ſecutus reſpondi. Quod ſi quis adhuc pergit cuiquam illorum negotium faceſſere, ex eo quod Chriſtianus ſit, delatus quidem crimine abſolvatur, tametſi conſtet, eum reipſa Chriſtianum eſſe; delator autem ipſe pœnas luat. Propoſita Epheſi in publico conventu Aſiæ. Quibus ita recitatis ſubjungit Euſebius: τούτοις οὕτω χωρήσασιν ἐπιμαρτυρῶν Μελίτων τῆς ἐν Σάρδεσιν ἐκκλησίας ἐπίσκοπος, κατ' αὐτὸ γνωριζόμενος τοῦ χρόνου, δῆλός ἐστιν ἐκ τῶν εἰρημένων αὐτῷ ἐν ᾗ πεποίηται πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Οὐῆρον ὑπὲρ τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος χρησιμωτάτη ἀπολογία. *Hæc quidem ita geſta eſſe, Melito, eccleſiæ Sardenſis Epiſcopus, qui iisdem temporibus floruit, perſpicue teſtatur in Apologetico illo longe*

ge utiliſſimo, quem ad Imperatorem Verum pro religione noſtra conſcripſit. Legitur idem edictum etiam ad calcem ſupra laudatæ Juſtini Apologiæ; at cum alia inſcriptione. Et ſane, ſi recte habet inſcriptio quam præfert epiſtola ut apud Euſebium legitur, eam non Antonini Pii, ſed Marci Antonini eſſe oportet. Quæ etiam ſententia eſt Henrici Valeſii ad dictum Euſebii locum: tametſi aliter videatur Petro Halloixio in Notationibus ad vitam Juſtini cap. v. Conſulantur ipſi illi auctores.

XIX. Apparet autem, eorum præcipue inſaniam edicto illo caſtigari, qui obortos circa illa tempora terræ motus Chriſtianis imputabant, eosque ad pœnas pro more depoſcebant. Solemne nimirum Paganis erat, cauſas omnium malorum, quibus genus humanum premebatur, Chriſtianis tribuere, hosque ad leones ideo & beſtias damnare. Unde Tertullianus, in refellenda calumnia, quâ ob Agapas ſuas factionis inſimulabantur noſtri, occupatus, *Illis*, inquit, *nomen factionis accommodandum eſt, qui in odium bonorum & proborum conſpirant, qui adverſum ſanguinem innocentium conclamant, prætexentes ſane ad odii defenſionem illam quoque vanitatem, quod exiſtiment, omnis publicæ cladis, omnis popularis incommodi, Chriſtianos eſſe cauſam. Si Tiberis non aſcendit in mœnia, ſi Nilus non aſcendit in arva, ſi cælum ſtetit, ſi terra movit, ſi fames, ſi lues, ſtatim Chriſtianos ad leonem*; cap. XL Apologetici. Atque hinc Arnobio nata occaſio ſcribendi libros ſuos adverſus Gentes, ut ipſe indicium facit, quando hunc in modum eos orditur: *Quoniam comperi, nonnullos, qui ſe plurimum ſapere ſuis perſuaſionibus credunt, inſanire, bacchari, & velut quid-*

Chriſtianiſmo omnia mala & calamitates publicæ a Gentilibus imputabantur.

Arnobius qua occaſione contra Gentes ſcripſerit.

Digitized by Google

quiddam promptum ex oraculo dicere: poſtquam eſſe in mundo Chriſtiana gens cœpit, terrarum orbem periſſe, multiformibus malis affectum eſſe genus humanum; ipſos etiam Cœlites, derelictis curis ſolemnibus, quibus quondam ſolebant inviſere res noſtras, terrarum ab regionibus exterminatos: ſtatui pro captu ac mediocritate ſermonis contraire invidia, & calumnioſas diſſolvere criminationes; ne aut illi ſibi videantur, popularia dum verba depromunt, magnum aliquid dicere, aut, ſi nos talibus continuerimus a litibus, obtinuiſſe ſe cauſam putent, victam ſui vitio, non aſſertorum ſilentio deſtitutam. Eadem impulerunt Auguſtinum, ut, exardeſcens zelo domus Dei, celebres illos & multijugæ eruditionis copia prægnantes de Civitate Dei libros concinnaret: veluti ex iis, quæ de hoc opere ipſe auctor lib. II Retract. cap. XLIII diſſerit, manifeſtum eſt. Gothis nimirum & Vandalis Romanum imperium affligentibus, quin, ipſa Roma ab Alarico Gothorum Rege capta, tantas clades non pauci religioni Chriſtianæ, per quam veterum Deorum cultus antiquatus eſſet, imputabant. Quippe vigente idololatria floruiſſe imperium ajebant; labefactata, ipſum quoque labefactari cœpiſſe, & in diras calamitates præcipitaſſe. Huic ergo blaſphemiæ libros de Civitate Dei Auguſtinus objecit. Quibus perficiendis cum intentus eſſet, Paulum Oroſium, Presbyterum Hiſpanum, ad ſcribendam eodem fine hiſtoriam, Paganis opponendam, excitavit & impulit; uti ex præfatione apparet quam operi ſuo Oroſius præmiſit. Idem quoque argumentum Cyprianus in eximio libro ad Demetrianum, Africæ Præfectum Ethnicum, ex inſtituto tractat. Verum

Auguſtinus quo fine opus de Civitate Dei ediderit.

Digitized by Google

rum de his ſimilibusque in veteres Chriſtianos projectis conviciis, quorum Antonini edictum meminit, nolumus nunc agere prolixius, quod abunde quæ huc ſpectant, in peculiari de Calumniis Paganorum opere perſequimur.

xx. Sufficiant proinde hæc de ſtatu Eccleſiæ ſub Antonino Pio. Quem alias mirifice extollunt οἱ ἔξω, adeo ut Aurelius Victor ſcribere non dubitet, *hunc Imperatorem nullam fere vitiorum labem maculaſſe.* Nimirum vir fuit, ut forma conſpicuus, vultuque nobilis, ſic ingenio clarus, moribus clemens, ſingularis eloquentiæ, nitidæ literaturæ, præcipue ſobrius, nulli acerbus, cunctis benignus, largus, alieni abſtinens; & omnia hæc cum menſura & ſine jactantia: in re militari moderata gloria, defendere magis provincias quam amplificare ſtudens; viros juſtiſſimos ad adminiſtrandam rempubl. quærens, bonis honorem habens, improbos ſine aliqua acerbitate deteſtans; in cunctis poſtremo laudabilis. Subjectos ſibi populos tanta diligentia rexit, ut omnia & omnes, quaſi ſua eſſent, curaret. Pacem ſemper amavit, eousque, ut Scipionis ſententiam frequentarit, qua ille dicebat, malle ſe unum civem ſervare, quam mille hoſtes occidere. Seditiones ubicunque factas, non crudelitate, ſed modeſtia & gravitate compreſſit. Victus ejus talis fuit, ut eſſet opulentia ſine reprehenſione, parſimonia ſine ſordibus: nec omnino quidquam de vitæ privatæ ratione mutavit. Species Imperatorias ſuperfluas & prædia vendidit, inque ſuis propriis fundis vixit varie ac pro temporibus. Nec ullas expeditiones obiit, niſi quod ad agros ſuos profectus eſt ad Campaniam, dicens, gravem eſſe provincialibus

Antonini Pii laudes.

R comi-

Digitized by Google

comitatum Principis, etiam nimis parci. Rhetoribus & Philoſophis per omnes provincias & honores & ſalaria detulit: multis autem ſalaria ſubtraxit, quos otioſos videbat accipere; dicens, nihil eſſe ſordidius, imo crudelius, quam ſi rempublicam ii arroderent, qui nihil in eam ſuo labore conferrent. Magnæ auctoritatis apud omnes fuit, adeo ut barbarorum plurimæ nationes, depoſitis armis, ad eum controverſias ſuas liteſque deferrent, ſententiæque ejus parerent. Hæc, totidem fere verbis, Julius Capitolinus, Eutropius, atque ex iis Suidas & Cuſpinianus.

Hadriano imperante etiam Iudæi Eccleſiam perſecuti ſunt.

XXI. Priuſquam hinc abimus, non poſſumus intactum relinquere quod Juſtinus M. annotavit Apolog. II, Hadriano imperante etiam a Judæis perſecutionem paſſos eſſe Chriſtianos; cum videlicet, duce Barcocheba, bellum illi adverſus Romanos molirentur. Verba Juſtini: *ἐχθροὺς ἡμᾶς καὶ πολεμίους ἡγοῦνται (οἱ Ἰουδαῖοι) ὁμοίως ὑμῖν ἀναιροῦντες καὶ κολάζοντες ἡμᾶς ὁπόταν δύνωνται, ὡς καὶ πεισθῆναι δύνασθε. καὶ γὰρ ἐν τῷ νῦν γεγενημένῳ Ἰουδαϊκῷ πολέμῳ Βαρχοχέβας, ὁ τῆς Ἰουδαίων ἀποστάσεως ἀρχηγέτης, Χριστιανοὺς μόνους εἰς τιμωρίας δεινὰς, εἰ μὴ ἀρνοῖντο Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν καὶ βλασφημοῖεν, ἐκέλευεν ἀπάγεσθαι. Nos pro inimicis & hoſtibus habent* Judæi, *itidem ut vos* Gentiles, *cum poſſunt, e medio tollentes & excruciantes: quemadmodum vel ex eo perſvaderi poteſtis. Bello enim quod jamjam fuit, Barcochebas, defectionis Judæorum auctor, ſolos Chriſtianos ad gravia ſupplicia, niſi Jeſum Chriſtum abnegarent, & maledictis inceſſerent, duci juſſit.*

Iudæorum in Chriſtianos

XXII. De hoc Judæorum in Chriſtianos odio & iniquitate etiam in dialogo cum Tryphone non ſemel que-

queritur Juſtinus, queruntur & alii ſcriptores paſſim. *odium & ſumma iniquitas.* Ita Tertullianus in Scorpiaco cap. x, *Synagogas Judæorum, fontes vocat perſecutionum*; idemque de gente iſta loquens, lib. I ad Nat. cap. XIV, *Quod aliud genus*, ait, *ſeminarium eſt infamiæ noſtræ?* & ex paſſione B. Polycarpi, apud Euſebium lib. IV, cap. XV, plus ſatis conſtat, quanto molimine, occaſionem nacti, Chriſtianorum vexationes, mortemque adeo ipſam, Judæi promoverint; imo quod ipſis interdum Gentilibus alacriores ſe heic præſtiterint. Similiter perſecutionum meminit, quas ſuo tempore a Judæis Chriſtiani ſint experti, Cyprianus, ſub finem libri de bono Patientiæ. Adde quæ habent Rufinus, Hiſtor. Eccl. lib. I, cap. XXXVII, Socrates lib. VII, cap. XIII, Sozomenus lib. II, cap. XII & IX, ubi Judæos vocat *τρόπον τινὰ φύσει ὑπὸ βασκανίας πρὸς τὸ δόγμα τῶν χριστιανῶν ἐκπεπολεμωμένους, qui præ invidia ipſis inſita, natura quodammodo hoſtes ſint Chriſtianæ religionis.* quemadmodum lib. V, cap. XXII, ait, *ὅτι μῖσος ἀσπόνδως πρὸς αὐτοὺς (χριστιανοὺς) εἶχον οἱ Ἰουδαῖοι, quod Judæi inexpiabili odio eos* (Chriſtianos) *proſequantur.* Ipſe etiam ſacer Codex de odio hoc paſſim teſtatur. & ſpeciatim, quod Gentilium animos adverſus noſtros Judæi exacerbaverint, conſtat ex Act. XIV, 2, ubi ſcribit Evangeliſta: *οἱ ἀπειθοῦντες Ἰουδαῖοι ἐπήγειραν καὶ ἐκάκωσαν τὰς ψυχὰς τῶν ἐθνῶν κατὰ τῶν ἀδελφῶν. Qui non credebant Judæi, concitaverunt maleque affectos reddiderunt animos Gentium adverſus fratres.* Confer ibid. comma 19. & cap. XVII, 5. 13. I Theſſ. II, 14. ſeqq. Nec ignoravit Judaicum illud odium Perſarum Rex Coſroës: qui, Cæſareæ Cappadociæ, Damaſci, Jeroſolymæ, imperante

Heraclio, potitus, multos Chriſtianos (nonaginta circiter millia fuiſſe tradunt) Judæis divendidit, crudeliter ab iis necatos. Vide Sigebertum Gemblacenſem Chronogr. ann. IↃC XVII, alioſque illorum temporum ſcriptores.

CAPUT V.

DE PERSECUTIONE QUINTA, SUB M. ANTONINO PHILOSOPHO.

CONSPECTUS.

I. *Marci Antonini vita.*

II. *Perſecutio ſub M. Antonino an quinta, num vero quarta fuerit.*

III. *Perſecutio ſub M. Antonino non ſolo populi impetu eſt agitata.*

IV. V. *Polycarpi martyrium.*

VI. *Notarii veterum.*

VII. *Perſecutores Ethnici præ ceteris in Epiſcopo. faciebant impetum, Eccleſiæque Doctores.*

IIX. *Gentiles blandioribus verbis ad* ἀποστασίαν *Chriſtianos ſolicitabant.*

IX. *Cur Polycarpus Imperatorem noluerit appellare Dominum.* Dominus *interdum idem qui* Deus.

X. *Auguſtus* Domini *appellationem exhorruit; uti quoque Tiberius, & Alexander Severus.*

XI. *Vox* Dominus *olim notabat Tyrannum,* δεσποτία *& dominatio tyrannidem.*

XII. *Aliter Chriſtiani detrectabant Cæſarem Dominum dicere quam Judæi.*

XIII. *Per Cæſaris genium cur jurare noluerint Chriſtiani.*

XIV.

XIV. *Gentiles Athei, non Chriſtiani.*
XV. *Chriſtiani juſſi* βλασφημεῖν.
XVI. *Martyres tanta alacritate mortem pro Chriſto oppetierunt, ut etiam ſupplicii moram moleſte tulerint.*
XVII. *Condemnationis cauſa Praconis voce publicata.*
XIIX. *Lento igne aut fumo necari ſolebant ſontes: ab eoque ſupplicio Chriſtiani Semaxii dicti & Sarmentitii.*
XIX. *Solemnes munerum dies apud Romanos.*
XX. *Diſcalceari ab aliis nolunt paſſuri Cyprianus & Fructuoſus.*
XXI. *Martyres jamjam paſſuri orabant & canebant.*
XXII. *Ignis lædere interdum nequivit Martyres.*
XXIII. *Corpora Martyrum ſuavem quandoque odorem ſpirabant.*
XXIV. *Quos ignis abſumere non poterat martyres, eos gladio aliisve inſtrumentis tyranni necabant.*
XXV. *Polycarpi ſepulchrum hodieque apud Smyrnenſes conſervatur.*
XXVI. *Martyrum Smyrnenſium* ἀριστεία, *Germanici nominatim, qui beſtias ipſe in ſe provocavit.*
XXVII. *Pionius martyr quando paſſus. Baronii ſententia, a Scaligero impugnata.*
XXIIX. XXIX. *Baronii & Scaligeri lapſus. Sabbathum magnū Iudæorum. Pionius epiſtola de Polycarpi martyrio inveſtigator & deſcriptor.*
XXX. *Martyrium Pionii.*
XXXI. *Iuſtini Philoſophi. Cujus antagoniſta erat Creſcens Cynicus.*
XXXII. *Quando paſſus Iuſtinus.*
XXXIII. *Ptolomaus & Lucius martyres.*
XXXIV. *Chriſtiani poſt latam de ſe capitis ſententiam Judici gratias agebant. Id quod ipſimet etiam Gentiles aliquando feciſſe leguntur.*
XXXV. *Felicitas martyr cum ſeptem filiis.*
XXXVI. *Virgis cædi, ſervile ſupplicium.*
XXXVII. *Virgæ non erant unius generis.*
XXXIIX. *Plumbatæ quodnam tormenti genus.*

XXXIX. *Fuſtuarium.*

XL. *Perſecutio Gallicana ſub M. Antonino atrociſſima.*

XLI. *Vettii Epagathi martyrium:*

XLII. *Chriſtianis non permittebatur pro innocentia ſua in judicio loqui.*

XLIII. *Chriſtiani ob ſolum hoc nomen ſuum, cetera innocentes, interempti.*

XLIV. *Zacharias ſub M. Antonino paſſus Ruſini commentum eſt.*

XLV. *Qui plane heic pervertit mentem Euſebii.*

XLVI. *Quidam perſecutionis oneri ſuccubuerunt. Lapſi decem.*

XLVII. *Servorum Gentilium in heros ſuos Chriſtianos portentoſa calumniæ.*

XLIIX. *Blandina martyr.*

XLIX. *Ponticus martyr.*

L. *Puerorum & puellarum Chriſtian.* ἀριστεία.

LI. *Longa & numeroſa Martyrum tormenta.*

LII *Eorum ſcopus, ut animæ perderentur Chriſtianorum;*

LIII. *Vtque de victoria gloriari liceret perſecutoribus.*

LIV. *Admiranda Chriſtianorum in tolerandis cruciatibus fortitudo & conſtantia.*

LV. *Chriſtianum nomen quam amabile martyribus fuerit.*

LVI. *Beſtiis ſtipitibus alligatos exponebant Romani.*

LVII. *Martyrum objecta ſibi corpora attingere interdum nequiverunt beſtiæ.*

LIIX. *Martyres in nova ſubinde certamina ſervati.*

LIX. *Iidem cum gaudio & voluptate tormenta pro fide ferebant.*

LX. *Sancti martyrium.*

LXI. ὁμολογίας φωνή· *Chriſtianus ſum!*

LXII. *Pothini certamen.*

LXIII. *Monſtroſa de Chriſtianorum Deo Gentilium commenta.*

LXIV. *Attali paſſio.*

LXV. *Titulus ſeu Tabella damnationis cauſam indicans.*

LXVI. *Tabella Chriſtianorum damnatoria aliam indicare non ſolebat culpam, quam quod Chriſtianus eſſet qui neci dabatur. Judices e tabella ſententiam recitabant. Chriſtianitatis titulus.*

XLVII. *In cives Romanos ſine Imperatoris conſenſu graviori ſupplicio animadvertere non licebat provinciarum*

rum

rum Præſidibus.

LXIIX. *Thyeſtea dapes Chriſtianis objecta.*

LXIX. *Alexandri Phrygis martyrium.*

LXX. *Biblias, ubi fidem abnegaſſet, ad ſe rediens, martyrium conſummavit.*

LXXI. *Chriſtiani primævi a ſanguine guſtando alieni.*

LXXII. *Apoſtatarum miſera conditio.*

LXXIII. *Gentilium crudelitas in Martyrum cadavera.*

LXXIV. *Eorundem in Chriſtianos ne quidem poſt fata quieſcens odium*

LXXV. *denegata inprimis ſepultura prodebat.*

LXXVI. *Mortuis ſepultura interdici, omnium gentium conſuetudini ipſique Naturæ legi adverſatur.*

LXXVII. *Ne ſupplicio quidem affectos Romanæ leges ſepeliri vetant. Et tamen etiam Ariani ſepulturam negarunt Catholicis.*

LXXIIX. *Ethnici nec hoſtibus ſepulturæ officium inviderunt.*

LXXIX. *Etiam tumulo jam illatos Chriſtianos refoderunt Pagani.*

LXXX. *Quare ſepulturam Martyribus permittere noluerint Gentiles.*

LXXXI. *Gallici perſecutores reliquiarum diſperſione reſurrectionem impediri poſſe credebant.*

LXXXII. *Cur Deus permittat interdum ſanctorum oſſa ſepultura carere.*

LXXXIII. *Sepulturæ defectus futuræ corporum reſurrectioni nil officit.*

LXXXIV. *Etiam Philoſophi Gentiles ſusque deque ſepulturam habebant.*

LXXXV. *Pagani ex miſera & infelici Chriſtianorum ſorte, quod verus omnipotensque Deus ab ipſis haud coleretur, colligere ſolebant.*

LXXXVI. *Quanta diligentia Chriſtiani ſub M. Antonino inveſtigati fuerint.*

LXXXVII. *Perſecutionem Antoninianam legionis Chriſtianæ miraculum nonnihil repreſſiſſe creditur.*

LXXXIIX. *Beneficium impetratæ tunc pluviæ Gentiles vel Magis tribuunt, vel Imperatoris orationi & probitati.*

LXXXIX. *Revera autem Chriſtianorum militum precibus id debetur.*

XC. *M. Antonino cum Magis nihil*

nihil fuit commercii.

XCI. *Legio κεραυνοβόλος an a miſſo cœlitus in Quados fulmine nomen acceperit.*

XCII. *Num duæ extiterint legiones κεραυνοβόλοι. Conjectura Baronii.*

XCIII. *H. Valeſii ſententia.*

XCIV. XCV. *De Chriſtianorum militum miraculo teſtimonium Euſebii,*

XCVI. *Tertulliani,*

XCVII. *Pauli Oroſii.*

XCIIX. *Epiſtola, quæ ſub M. Antonini nomine ad calcē Apologiæ Iuſtini hodie legitur, adulterina.*

XCIX. *Gregorii Nyſſeni de Chriſtianorum militum miraculo teſtimonium.*

C. *Locus ille de paſſis ſub Licinio 40. militibus perperam a nonnullis accipitur.*

CI. *Impetrata Chriſtianorum precibus a vero Deo beneficia ſuo Jovi tribuebant Gentiles.*

CII. *M. Antoninus accuſare Chriſtianos tandem, & quidem ſub capitali ſupplicio, vetuit. Indeque in Apollonii delatorem crurifragrio poſt animadverſum.*

CIII. *Eundem Imperatorem, militum precantium miraculo inductum, etiam ad honores aditum Chriſtianis pateſeciſſe, quidam, ſed lubrico fundamento nixis, exiſtimant.*

CIV. *Perſecutio etiam poſt bellum Marcomannicū non prorſus ceſſavit ſub M. Antonino.*

CV. *Melior conditio Eccleſiæ ſub Commodo.*

CVI. *Interim & tunc martyrio coronatus Apollonius.*

I.

Quintus ſe Chriſto oppoſuit Marcus Aurelius Antoninus Philosophus, Antonini Pii circa annum Domini CLXI ſucceſſor. Quem, judice Eutropio, mirari facilius quis quam laudare poſſit. Vir nempe fuit a prima infantia gravis, in omni vita philoſophans, & ſanctitate vitæ omnibus Principibus antecellens;

lens; uti teſtatur Jul. Capitolinus. Duodecimum annum ingreſſus habitum Philoſophi aſſumpſit, & deinceps tolerantiam; quum ſtuderet in pallio, & humi cubaret. imo tantum ſtudium in eo Philoſophiæ fuit, ut adſcitus jam in Imperatoriam dignitatem, tamen ad domum Apollonii diſcendi cauſa veniret; ceu iterum ſcribit Capitolinus. Quo quidem Apollonio quod Doctore uſus fuerit præcipuo, omniſque generis maxime ſalutaria Philoſophiæ præcepta ab eo hauſerit, primo librorum de vita ſua, ſive *τῶν καϑ' ἑαυτὸν*, ipſe profitetur: ubi etiam, quas ab aliis Præceptoribus, Diogneto, Bacchio, Tandaſide, Marciano, Ruſtico, Sexto, Alexandris, Frontone, Catullo, Maximo, parentibus item, avo, proavo, fratre, educatore, vivendi doctrinas morumque & virtutum exempla acceperit, accurate memorat. Dio Caſſius, ex vehementi ſtudio atque exercitatione ejus factum eſſe ſcribit, ut eſſet valde infirmo & imbecilli corpore, etſi principio fuerit bona valetudine. Sententia Platonis ſemper in ore illius fuit: *florere civitates, ſi aut Philoſophi imperarent, aut Imperatores philoſopharentur;* annotante Capitolino. Unde factum, ut magna hominum multitudo ſe philoſophari ſimulaverit, quo ab ipſo locupletaretur; velut memorat Dio. Quamquam vero Philoſophiæ ſtudium ſerium & gravem illum reddidit, non tamen id factum prorſus abolita in eo comitate, quam præcipue ſuis amicis atque etiam minus notis exhibuit; ceu loquitur Capitolinus. Cum populo non aliter egit quam eſt actum ſub civitate libera. Fuit per omnia moderatiſſimus in hominibus deterrendis a malo, invitandis ad bona, remunerandis copia,

indulgentia liberandis: fecitque ex malis bonos, & ex bonis optimos, Tanta fuit clementia, ut, cum caput Avidii Caſſii, qui in Oriente rebellaverat, ad ſe deferretur, non exultaverit, nec elatus ſit, ſed etiam doluerit, ereptam ſibi eſſe occaſionem miſericordiæ; quum diceret, ſe vivum illum voluiſſe capere, ut illi exprobraret beneficia ſua, eumque ſervaret; uti in Avidio Caſſio Vulcatius narrat Gallicanus. Imperavit in amore omnium, ita ut modo frater, modo pater, modo filius, ut cujusque ætas ſinebat, & diceretur & amaretur. Semper, quum potuit, interfuit Senatui, etiamſi nihil eſſet referendum, ſi Romæ fuit: ſi vero aliquid referre voluit, etiam de Campania ipſe venit. Comitiis præterea etiam usque ad noctem frequenter interfuit; neque umquam receſſit de curia, niſi Conſul dixiſſet: *Nihil vos moramur, Patres Conſcripti.* Semper cum optimatibus, non ſolum bellicas res, ſed etiam civiles, priusquam faceret aliquid, contulit. Sententia illius præcipua ſemper hæc fuit: *Æquius eſt, ut ego tot & talium amicorum conſilium ſequar, quam ut tot & tales amici meam unius voluntatem ſequantur.* Capitales cauſas hominum honeſtorum ipſe cognovit, & quidem ſumma æquitate, ita ut Prætorem reprehenderet, qui cito reorum cauſas audierat, juberetque illum iterum cognoſcere, dignitatis eorum intereſſe dicens, ut ab eo audirentur qui pro populo judicaret: quæ omnia totidem verbis narrat Jul. Capitolinus. Cui conſona ſcribens Dio Caſſius, ὁ αὐτοκράτωρ, ait, ὁσάκις ἀπὸ τοῦ πολέμου σχολὴν ἦγεν, ἐδίκαζε, καὶ ὕδωρ πλεῖστον τοῖς ῥήτορσι μετρεῖσθαι ἐκέλευε. τάς τε πύστεις καὶ τὰς ἀνακρίσεις ἐπὶ μακρότε-

ον

ρον ἐποιεῖτο, ὥστε πανταχόθεν τὸ δίκαιον ἀκριβοῦν. καὶ κατὰ τοῦτο ἕνδεκα πολλάκις καὶ δώδεκα ἡμέραις τὴν αὐτὴν δίκην, καὶ νυκτὸς ἔστιν ὅτε, δικάζων ἔκρινε. φιλόπονος γὰρ ἦν καὶ ἀκριβῶς πᾶσι τοῖς τῇ ἀρχῇ προσήκουσι προσεφέρετο. καὶ οὐδὲν ἐν παρέργῳ οὔτε ἔλεγεν οὔτε ἔγραφεν οὔτε ἐποίει, ἀλλ᾽ ἔστιν ὅτε καὶ περὶ τοῦ βραχυτάτου ἡμέρας ὅλας ἀνήλισκεν, οὐκ ἀξιῶν τὸν αὐτοκράτορα ἐξ ἐπιδρομῆς τι πράττειν. καὶ γὰρ ἐνόμιζεν ὅτι κἂν ἐλάχιστόν τι παρίδῃ, διαβολὴν αὐτῷ τοῦτο καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα πάντα οἴσει. *Imperator, quoties vacabat a bellis, jus dicebat. In cauſis autem diligenter cognoſcendis atq; examinandis paulo longior erat, ut undecunque jus inveſtigaret. Nam de eadem cauſa dies undecim, & ſæpe duodecim, aliquando etiam noctu, cognovit. Cum enim eſſet amans laboris, tum vero diligenter applicabat animum ad omnia quæ ad Principatum pertinerent. Nihil dicere ſolebat, nihil ſcribere aut facere negligenter, ſed vel in minimis rebus diem ſæpenumero conſumere; quod exiſtimaret, non decere Imperatorem propere quidquam agere. Si quid enim præter-miſiſſet vel in minimis rebus, non putabat ſe poſſe in ceteris calumniam effugere.*

II. Hunc M. Antoninum quintum Eccleſiæ perſecutorem numeramus cum Sulpitio Severo lib. II Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ. Aliter tamen videtur Euſebio, Oroſio, Hieronymo, quartam ſub eo perſecutionem qui collocant, veluti jam ſupra cap. IV, 2. monuimus. Interim ſi recte rem expendas, facile apparet, eos a nobis & Sulpitio non magnopere diſſentire, cum unam forte perſecutionem putent, quæ a diverſis agitata, numquam plane ceſſavit. Certe ita ſenſiſſe Hieronymum, prorſus mihi perſvadeo. Is enim cum ſub Hadriano perſe- *Perſecutio ſub M. Antonino an quinta, num vero quarta fuerit.*

cutionem graviſſimam agnoſcit epiſt. LXXXIV, quæ utique non niſi quarta eſſe poteſt; nihilominus quartam perſecutionem ſub Marco Antonino Eccleſiam turbaſſe tradit libr. de Script. Eccl. cap. XVII, in Polycarpo. Quod autem Marcus omnino etiam Chriſtianos vexaverit, præter laudatorum ſcriptorum teſtimonia (quibus addeſis locum Theodoriti, quem ſupra cap. IV, 17. dedimus) ſatis edocent, tum illuſtria variorum ſub eo conſummata martyria, de quibus deinceps dicemus; tum Apologiæ a celeberrimis Eccleſiæ Doctoribus eidem oblatæ. Ut enim de Juſtini Martyris Apologetico, quem huic Imperatori oblatum eſſe Euſebius teſtatur lib. IV Hiſtor. Eccl. cap. XVI & XIIX, nihil dicamus (cum adhuc inter eruditos disqviratur, utrum Marco Antonino Philoſopho, num Antonino Pio liber iſte nuncupatus ſit: ceu patet ex Henr. Valeſii Annotationibus in Euſebii lib. IV, cap. XVII) decertavit ſane pro Eccleſia hoc tempore Apollinarius, Hieropolitanus Epiſcopus, dum Imperatori *inſigne volumen pro fide Chriſtianorum dedit*, ceu loquitur Hieronymus de Scriptor. Eccl. cap. XXV. cum quo confer Euſebium lib. IV Hiſt. Eccl. cap. XXVI. uti Athenagoras etiam Athenienſis, Philoſophus Chriſtianus, ſuam Apologiam vel legationem pro Chriſtianis hac tempeſtate publicavit, M. Aurelio Antonino & Lucio Aurelio Commodo inſcriptam; Melito denique Sardianus in Aſia Epiſcopus, peculiari Apologetico eandem tunc cauſam egit, ut annotat Hieronymus libr. de Script. Eccl. cap. XXIV, Euſebius in Chronico, ad ann. Marci X, & lib. IV Hiſt. Eccl. cap. XXIII, XVI. ubi etiam ſequentia ex dicto libro decerpta recitat: *τὸ οὐδὲ πώποτε γενόμενον, νῦν διώκεται*

ται τὸ τῶν θεοσεβῶν γένος, καινοῖς ἐλαυνόμενον δόγμασι κατὰ τὴν Ἀσίαν. οἱ γὰρ ἀναιδεῖς συκοφάνται, καὶ τῶν ἀλλοτρίων ἐρασταὶ, τὴν ἐκ τῶν διαταγμάτων ἔχοντες ἀφορμὴν, φανερῶς λῃστεύουσι, νύκτωρ καὶ μεθημέραν διαρπάζοντες τοὺς μηδὲν ἀδικοῦντας. *Quod numquam antea factum fuerat, perſecutionem nunc patitur piorum hominnm genus, novis per Aſiam decretis exagitatum. Impudentiſſimi namque delatores, & alienarum opum cupidi, ex Imperialibus edictis occaſionem nacti, palam die noctuque graſſantur, ſpoliantque homines innoxios.* item: εἰ μὲν σοῦ κελεύσαντος τοῦτο πράττεται, ἔστω καλῶς γινόμενον. δίκαιος γὰρ βασιλεὺς οὐκ ἂν ἀδίκως βουλεύσαιτο πώποτε· καὶ ἡμεῖς ἡδέως φέρομεν τοῦ τοιούτου θανάτου τὸ γέρας. ταύτην δέ σοι μόνην προσφέρομεν δέησιν, ἵνα αὐτὸς πρότερον ἐπιγνοὺς τοὺς τῆς τοιαύτης φιλονεικίας ἐργάτας, δικαίως κρίνειας, εἰ ἄξιοι θανάτου καὶ τιμωρίας, ἢ σωτηρίας καὶ ἡσυχίας εἰσίν. εἰ δὲ καὶ παρὰ σοῦ μὴ εἴη ἡ βουλὴ αὕτη, καὶ τὸ καινὸν τοῦτο διάταγμα, ὃ μηδὲ κατὰ βαρβάρων πρέπει πολεμίων, πολὺ μᾶλλον δεόμεθά σου, μὴ περιιδεῖν ἡμᾶς ἐν τοιαύτῃ δημώδει λεηλασίᾳ. *Quod ſi hæc tuo juſſu fiunt, recte atque ordine facta ſunto. Neque enim fieri poteſt, ut juſtus Princeps aliquid umquam injuſte conſtituat: & nos libenti animo ejuſmodi mortis præmium ferimus. Unum illud a te petimus, ut, cum hujuſmodi pertinacia perditos homines per te ipſe prius examinaveris, tum deinde pro tua æquitate ſtatuas, utrum ſupplicio ac morte affici, an ſalvi & ſecuri degere mereantur. Sin vero illud conſilium, atq. edictum plane inauditum, quod neque adverſus barbaros hoſtes ſanciri decuerat, numquam a te profectum eſt, obſecramus te multo magis, ne nos hujuſmodi publico latrocinio diutius vexari permittas.*

Digitized by Google

Perſecutio ſub M. Antonino non ſolo populi impetu eſt agitata.

III. Ubi notetur, quod Melito diſerte mentionem faciat *novorum edictorum*, quæ M. Antonini ætate adverſus Chriſtianos promulgata ſint. Diſcimus nimirum hinc, errare illos, qui non ex edicto aliquo, ſed ſolo tumultu & concitatione populari perſecutionem ſub hoc Imperatore agitatam contendunt. Et ſane Oroſius quoque lib. VII, cap. XV, De Marco agens, expreſſe ſcribit, quod perſecutiones Chriſtianorum graves *præcepto ejus* extiterint. Similiter Acta martyrum Eccleſiarum Viennenſis ac Lugdunenſis, Euſebio lib. V Hiſt. Eccl. cap. I, recitata, clare docent, ipſum Imperatorem, conſultum a Præſide Galliarum, quid de Attalo, aliiſque, quos in carcere detinebat, Chriſtianis ageret, reſcripſiſſe, ut, qui Christum fuerint confeſſi, duriſſime torquerentur; qui vero negaverint, liberi dimitterentur. Unde ſatis apparet, non inſcio ac invito Imperatore Eccleſiam tunc fuiſſe vexatam. Neque his obſtare cenſendus eſt Tertulliani locus Apologet. cap. V: *Quales leges iſta, quas adverſus nos ſoli exercent impii, injuſti, turpes, truces, vani, dementes? quas Trajanus ex parte fruſtratus eſt, vetando inquiri Chriſtianos: quas nullus Hadrianus, quamquam curioſitatum omnium explorator, nullus Veſpaſianus, quamquam Judæorum debellator; nullus Pius, nullus Verus impreſſit.* Per *Verum* enim Lucius heic intelligitur, non Marcus, ut qui numquam *Verus* dicitur, ceu obſervat Scaliger ad Euſebium, n. MMCLXXVII. Niſi forte in memorato illo textu pro *Verus* legere velis cum Pamelio *Severus*. Quam tamen emendationem plerique omnes rejiciunt. Et cum perſecutio ſub Severo excitata, Tertulliano, ut

Locus Tertulliani expenſus.

ſuum

Digitized by Google

ſuum Apologeticum ſcriberet, anſam dederit, quomodo referre ipſum in eorum numerum potuit, qui nihil adverſus Eccleſiam ſint moliti? Quod autem Baronius heic ait, Euſebium, ubi Tertulliani verba iſta refert lib. v Hiſtor. Eccl. cap. v, *Verum* legere, non *Severum*; id cujus exemplaris auctoritate fretus faciat, divinare haud poſſumus: ſiquidem & Roberti Stephani & Henrici Valeſii editio Septimii locum, de quo agimus, ita exhibet, ut nulla Veri ibi fiat mentio. Verba ſcilicet hæc ſunt: *Ποταποὶ οἱ νόμοι οὗτοι οἱ καθ' ἡμῶν μόνων ἔπονται ἀσεβεῖς, ἄδικοι, ὠμοί; οὓς οὔτε Οὐεσπασιανὸς ἐφύλαξε, καίτοι γε Ἰουδαίους νικήσας· οὓς Τραϊανὸς ἐκ μέρους ἐξουθένησε, κωλύων ἐπιζητεῖσθαι χριστιανούς· οὓς οὔτε Ἀδριανός, καίτοι γε πάντα τὰ περίεργα πολυπραγμονῶν, οὔτε ὁ εὐσεβὴς ἐπικληθεὶς ἐπεκύρωσεν.* Nec turbare heic quemquam debet, quod in textu Valeſianæ editionis Latino nomen *Verus* habetur. Non enim Græca ibi vertit, ſed ipſa verba Tertulliani originalia, prout in opere ejus leguntur, (qui mos illi perpetuus in hac tranſlatione) auctor exhibet. Verum hæc obiter. Ad ſuperiora redeamus.

IV. Abſorpſit perſecutio, de qua nunc agimus, inter ceteros, POLYCARPUM, Smyrnæorum Epiſcopum. De quo Irenæus, libro III, cap. III: *Polycarpus, non ſolum ab Apoſtolis edoctus, & converſatus cum multis ex eis qui Dominum noſtrum viderunt, ſed etiam ab Apoſtolis in Aſia, in ea quæ eſt Smyrnis eccleſia conſtitutus Epiſcopus; quem & nos vidimus in prima noſtra ætate: multum enim perſeveraverat, & valde ſenex glorioſiſſime & nobiliſſime martyrium faciens exivit de hac vita.* Quod quidem ipſius martyrium accurate deſcripſit Eccleſia Smyrnenſis, *Polycarpi martyrium.*

ſis, epiſtola peculiari ad Philomelienſes, quam maximam partem Euſebius Hiſtor. Eccleſ. lib. *iv*, cap. xv, exhibet, integram vero edidit Jacobus Uſſerius, celeberrimus ille Præſul Armachanus.

v. Res ita habet. Cum Smyrnæ, in Ionia Aſiæ minoris, acriter adverſus Chriſtiani nominis profeſſores ſæviretur, etiam Polycarpus ad mortem quæſitus eſt. Qui primo, familiarium precibus victus, in villam non longe ab urbe diſtantem ſeceſſit, ibique cum paucis amicis commoratus, dies noctesque preces pro tranquillitate Eccleſiæ, ut conſveverat, Deo obtulit. Triduo antequam prehenderetur, ſomno ſepultus cervical
conf. c. 8, 9. flamma accenſum de repente conſumi vidit. Quod inſomnium ſuum expergefactus iis qui una aderant expoſuit, addens interpretationem, qua, igni ſe pro fide Chriſtiana abſumptum iri, prædicebat. Quia vero omni cura ac diligentia inveſtigabatur, in aliam villam, iterum amore fratrum compulſus, ſe contulit. quo quidem non longo tempore poſt, qui illum inſequebantur, recta pervenerunt, & pueri cujusdam indicio ad Polycarpi diverſorium acceſſerunt. Qui licet illinc, de hoſtium adventu factus certior, in aliam domum ſecedere potuiſſet, noluit tamen, ſed dixit: *Fiat volun-*
2 Regg. 6, 22. *tas Domini!* Mox adventantes comiter excepit, menſam iis acturum apponi juſſit, utque cibum caperent, hortatus eſt: ſibi vero unicam horam, qua preces ad Deum funderet, poſtulavit. Qua conceſſa, ſurrexit, & gratia Domini plenus, adeo ardenter precatus eſt, ut, qui orantem audiebant, obſtupeſcerent, multique eorum, venerabilem adeo tamque eximia & divina virtute

præ-

Digitized by Google

prӕditum ſenem violenta morte e medio tollendum, vehementer dolerent. Quando orandi finem fecerat, totamque per univerſum orbem diſperſam Eccleſiam precibus Deo commendaverat, ſatellites eum aſino impoſitum urbem verſus duxerunt. Ubi obviam ei procedentes Herodes Irenarcha, (horum munus erat, ſeditioſos homines paciſque publicӕ turbatores comprehen- *Irenarchæ qui fuerint.* dere, & ad Judicum tribunalia pertrahere. vide Auguſtinum epiſt. CXL & CLIX.) paterque ejus Nicetes, aſſumpto ad ſe in vehiculum perſvadere conati ſunt, ut offerret ſacrificia, & ſic mortem evaderet, *τί κακόν ἐστιν*, inquientes, *εἰπεῖν· κύριε καῖσαρ, καὶ θῦσαι, καὶ σώζεσθαι; Quidnam mali eſt, dicere: Domine Cӕſar, & ſacrificare, atque ita incolumem evadere?* Cum vero fruſtra laboraſſent, Polycarpo in fide perſiſtente immoto, non tantum probris eum inſectati ſunt, ſed de curru etiam prӕcipitem dederunt, ut tibiam graviter lӕderet. Ille nihilominus ſatis incitato gradu recta Smyrnam profectus eſt. Ibi vero dum ſtadium ingrederetur, vox cœlitus delapſa & a multis audita eſt hujusmodi: *ἴσχυε, Πολύκαρπε, καὶ ἀνδρίζου. Fortis eſto, Polycarpe, & viriliter age!* Deductus ad Proconſulem, ab eoque, num Polycarpus eſſet, interrogatus, eſſe ſe, reſpondit. Tum Proconſul, *αἰδέσθητί σου τὴν ἡλικίαν*, inquit, *ὄμοσον τὴν Καίσαρος τύχην. μετανόησον. εἶπον· αἶρε τοὺς ἀθέους. Reverere ӕtatem tuam. — Jura per genium Cӕſaris. Reſipiſce. Dic: Tolle Impios!* At Polycarpus, gravi conſtantique vultu univerſam, quӕ in ſtadio erat, multitudinem intuens, & manus verſus eam tendens, moxque ingemiſcens, & oculos in cœlum attollens, dixit: *αἶρε τοὺς ἀθέους. Tolle iſtos impios.* Ubi in-

ſtabat Proconſul, dimiſſionem pollicitus, ſi juraret, CHRISTOque convicium faceret, reſpondit: ὀγδοήκοντα καὶ ἓξ ἔτη δουλεύω αὐτῷ, καὶ οὐδέν με ἠδίκησε· καὶ πῶς δύναμαι βλασφημῆσαι τὸν βασιλέα μου, τὸν σώσαντά με; *Sex & octoginta continuos annos ei miniſtravi, nec ulla me umquam affecit injuria: & quomodo poſſum impie loqui adverſus Regem meum auctoremque ſalutis meæ?* Urgente rurſus Proconſule, ac dicente: ὄμοσον τὴν Καίσαρος τύχην, *Jura per genium Cæſaris*; Polycarpus, εἰ, ait, κενοδοξεῖς φησὶν ἵνα ὀμόσω τὴν Καίσαρος τύχην, ὡς λέγεις προσποιούμενος ἀγνοεῖν ὅς τίς εἰμι, μετὰ παῤῥησίας ἄκουε· χριστιανός εἰμι. εἰ δὲ θέλεις τὸν τοῦ χριστιανισμοῦ μαθεῖν λόγον, δὸς ἡμέραν, καὶ ἄκουσον. *Siquidem ambitioſe contendis, ut ego per genium, quem vocas, Cæſaris jurem, ſimulans te ignorare quis ſim, audi libere profitentem: Chriſtianus ſum. Quod ſi Chriſtiani cultus rationem cupis agnoſcere, da mihi diei ſpatium, & audies.* Tum Proconſul, πεῖσον, inquit, τὸν δῆμον. *Perſuade populo.* & Polycarpus: σὲ μὲν καὶ λόγου ἠξίωσα. δεδιδάγμεθα γὰρ ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ὑπὸ Θεοῦ τεταγμέναις, τιμὴν κατὰ τὸ προσῆκον τὴν μὴ βλάπτουσαν ἡμᾶς ἀπονέμειν· ἐκείνοις δὲ οὐκ ἀξίους ἡγοῦμαι τοῦ ἀπολογεῖσθαι αὐτοῖς. *Tibi quidem rationem reddere non me piget. Præceptum enim nobis eſt, ut magiſtratibus & poteſtatibus a Deo conſtitutis honorem debitum exhibeamus, qui nobis ipſis nihil noceat. Illos vero parum dignos cenſeo quibus fidei noſtræ rationem reddam.* Proconſul: θηρία ἔχω· τούτοις σε παραβαλῶ, ἐὰν μὴ μετανοήσῃς. *Præſto ſunt beſtiæ: quibus te objecturus ſum, niſi ſententiam mutaveris.* Polycarpus: κάλει. ἀμετάθετος γὰρ ἡμῖν ἡ ἀπὸ τῶν κρειττόνων ἐπὶ τὰ χείρω μετάνοια. *Accerſe eas. Neque enim nobis a melioribus ad deteriora mutabi-*

Digitized by Google

mutabilis mens eſt. Proconſul: πυρί σε ποιήσω δαμασθῆναι, ἐὰν τῶν θηρίων καταφρονῇς, ἐὰν μὴ μετανοήσῃς. *Quando beſtias ſpernis, faxo ut incendio domeris, niſi ſententiam mutes.* Polycarpus: πῦρ ἀπειλεῖς πρὸς ὥραν καιόμενον, καὶ μετολίγον σβεννύμενον. ἀγνοεῖς γὰρ τὸ τῆς μελλούσης κρίσεως καὶ αἰωνίου κολάσεως τοῖς ἀσεβέσι τηρούμενον πῦρ. ἀλλὰ τί βραδίνεις; φέρε ἃ βούλει. *Ignem minaris qui ad hora ſpatium ardet, ſtatimque exſtingvitur. Ignoras ſcilicet illum futuri judicii æternaque damnationis ignem, qui impiorum ſupplicio reſervatur. Sed quid ceſſas? profer quodcumque volueris.* Hæcque & ſimilia complura tanta animi præſentia locutus eſt vir ſanctus, ut ipſe Proconſul obſtupeſceret. Qui mox per Præconem in medio ſtadio ter proclamari juſſit: Πολύκαρπος ὡμολόγησεν ἑαυτὸν χριστιανὸν εἶναι. *Polycarpus ſe Chriſtianum eſſe profeſſus eſt.* Qua Præconis voce audita, univerſa tum Ethnicorum tum Judæorum qui Smyrnam incolebant multitudo magno animi impetu altaque voce clamavit: οὗτός ἐστιν ὁ τῆς Ἀσίας (ἀσεβείας legit editio Uſſeriana) διδάσκαλος· ὁ πατὴρ τῶν χριστιανῶν· ὁ τῶν ἡμετέρων Θεῶν καθαιρέτης· ὁ πολλοὺς διδάσκων μὴ θύειν μὴ δὲ προσκυνεῖν. *Hic eſt Doctor Aſiæ* (impietatis) *& pater Chriſtianorum; everſor numinum noſtrorum: qui multis præcipit ne ſacrificent; neve deos immortales adorent!* moxque Philippum Aſiarcham rogarunt, ut leonem, a quo Polycarpus diſcerperetur, emitteret. Quod ubi is integrum ſibi eſſe negabat, quippe qui amphitheatrale ſpectaculum jam edidiſſet, petierunt ut Polycarpus vivus cremaretur. Atque ita dicto citius (Judæis præſertim, more ſuo, omnem heic lapidem moventibus) rogus ex congeſtis undique lignis & ſarmentis ex-

ſtructus eſt. Tunc Polycarpus cingulum ſolvit, veſtes depoſuit, calceos exuit: moxque inſtrumenta, quibus in rogo firmus teneretur, corpori illius fuerunt injecta. Ubi vero clavis inſuper affigere eum vellent, *ἄφετέ με οὕτως*, dixit. *ὁ γὰρ διδοὺς ὑπομεῖναι τὸ πῦρ, δώσει καὶ χωρὶς τῆς ὑμετέρας ἐκ τῶν ἥλων ἀσφαλείας, ἀσκύλτως ἐπιμεῖναι τῇ πυρᾷ. Sinite me. Qui enim mihi vires dat ad ignis ſupplicium fortiter ſuſtinendum, idem dabit ut immotus rogo inſiſtam.* Itaque vinculis dumtaxat ipſum adſtrinxerunt. Quibus ligatus, precari hunc in modum cœpit: *ὁ τοῦ ἀγαπητοῦ καὶ εὐλογητοῦ παιδός σου Ἰησοῦ Χριστοῦ πατὴρ, δι᾽ οὗ τὴν περὶ σοῦ ἐπίγνωσιν εἰλήφαμεν, ὁ Θεὸς ἀγγέλων, καὶ δυνάμεων, καὶ πάσης τῆς κτίσεως, παντός τε τοῦ γένους τῶν δικαίων οἳ ζῶσιν ἐνώπιόν σου, εὐλογῶ σε, ὅτι ἠξίωσάς με τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας ταύτης, τοῦ λαβεῖν μέρος ἐν ἀριθμῷ τῶν μαρτύρων, ἐν τῷ ποτηρίῳ τοῦ Χριστοῦ, εἰς ἀνάστασιν ζωῆς αἰωνίου ψυχῆς τε καὶ σώματος, ἐν ἀφθαρσίᾳ πνεύματος ἁγίου. ἐν οἷς προσδεχθείην ἐνώπιόν σου σήμερον ἐν θυσίᾳ πίονι καὶ προσδεκτῇ, καθὼς προητοίμασας προφανερώσας καὶ πληρώσας ὁ ἀψευδὴς καὶ ἀληθινὸς Θεός. Διὰ τοῦτο καὶ περὶ πάντων σὲ αἰνῶ, σὲ εὐλογῶ, σὲ δοξάζω, διὰ τοῦ αἰωνίου ἀρχιερέως Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀγαπητοῦ σου παιδὸς· δι᾽ οὗ σοὶ σὺν αὐτῷ ἐν πνεύματι ἁγίῳ δόξα, καὶ νῦν καὶ εἰς τοὺς μέλλοντας αἰῶνας. ἀμήν. Pater unigeniti & benedicti filii tui Jeſu Chriſti, per quem tui notiam accepimus; Deus Angelorum, & poteſtatum, & univerſa creatura, omniumque juſtorum, qui vivunt in conſpectu tuo: benedico te, qui me in hunc diem & ad horam hanc perducere dignatus es, ut partem caperem in conſortio martyrum, & in calice Chriſti tui, in reſurrectionem vita aterna anima ſimul & corporis, in incorruptione Spiri-*

tus

tus ſancti. Inter quos, quæſo, ſuſcipiar hodie in conſpectu tuo tamquam hoſtia pingvis & accepta, quemadmodum præparaſti, adimplens ea quæ præmonſtraſti verax Deus. Quamobrem de omnibus te laudo, te benedico, te glorifico, per ſempiternum Pontificem JeſumChriſtum, unigenitum filium tuum: per quem tibi, una cum ipſo in Spiritu ſancto, gloria nunc & in ſecula ſeculorum. Amen. Quibus finitis precibus, carnifices rogum incenderunt. Sed, ecce, ingens miraculum! Ignis poſtquam in flammam erupit, inſtar fornicis, & tamquam velum navigii ventorum flatibus turgeſcens, corpus martyris undique obvallavit. Ille in medio conſtitit, non carni exuſtæ, ſed auro aut argento in camino ignito ſimilis. Quin odorem adeo fragrantem inde hauſerunt circumſtantes, ac ſi a thure halante aut alio quodam pretioſo aromate is ſpargeretur. Cum itaque viderent impii, corpus Polycarpi ab igne nullatenus conſumi poſſe, carnifici mandarunt, ut, propius ad rogum accedens, ferro martyrem transfoderet. Quo facto tanta cruoris copia effluxit, ut ignem prorſus extingueret. Hæc ex ſupra memorata Eccleſiæ Smyrnææ epiſtola encyclica de Polycarpi martyrio. *Quorum lectione piorum animus ita afficitur, ut numquam ſatur inde recedat. Quod quidem ita eſſe, unusquisque pro captu ſuo & conſcientia modo ſentire poteſt. Certe ego nihil umquam in hiſtoria Eccleſiaſtica vidi, a cujus lectione commotior recedam, ut non amplius meus eſſe videar;* merito dicimus cum Scaligero Animadv. Euſeb. num. MMCLXXXIII.

VI. Quoniam vero tam illuſtris eſt hæc martyrologia, non poſſumus quin unum alterumque circa illam *Notarii veterum.*

moneamus ante quam ad alia progrediamur. Et initio quidem mirari quis poſſit, beatorum Martyrum ſermones preceſque ſic ſatis interdum prolixas adeo accurate in acta potuiſſe referri. Fecit vero id incredibilis Notariorum, ad talia conſignanda ordinatorum, in ſcribendo celeritas. De qua Martialis lib. XIV, epigr. CCIIX:

Currant verba licet, manus eſt velocior illis.
Non dum lingua ſuum, dextra peregit opus.

& Auſonius, epigr. CXXXVII, 20. Notarium ſuum affatus:

Quam prapetis dextra fuga
tu me loquentem pravenis!
Quis, quaſo, quis me prodidit?
quis iſta jam dixit tibi,
qua cogitabam dicere?
Qua furta corde in intimo
exercet ales dextera?
Quis ordo rerum tam novus,
veniat in aures ut tuas
quod lingua nondum abſolverit?

Scilicet utebantur in ſcribendo certis notis (unde etiam *Notarii* dicti. Vide Auguſtinum libr. II de Doctrina Chriſtiana, cap. XXVI.) quibus non tam ſingulas voces, quam integras exprimebant ſententias. uti inter alia liquet ex his Manilii, lib. IV, 14.

—— *Scriptor erit velox, cui litera verbum eſt,*
quique notis linguam ſuperet, curſimque loquentis
excipiat longas nova per compendia voces.

iſtis item Prudentii, hymno περὶ στΦ. XII, 21. de Caſſiano:

Prafuerat ſtudiis puerilibus, &, grege multo
ſeptus, magiſter literarum ſederat.

Verba

Verba notis brevibus comprendere cuncta peritus,
raptimque punctis dicta præpetibus ſequi.

& verſ. 35.

— Agmen tenerum ac puerile gubernat,
fictis notare verba ſignis imbuens.

ſicut eodem pertinet etiam quod Hieronymus habet, epiſt. xxxiv, ad Julianum: Auſonius, *appoſito Notario, cogebat loqui, quæ velociter edita velox conſequeretur manus, & lingua celeritatem prenderent ſigna verborum.* Hujusmodi ergo Notariis in priſca Eccleſia negotium dabatur, ut geſta martyrum ſcriberent, &, quoad fieri poterat, ſingula eorum verba, quæ loquebantur, dum caperentur, torquerentur, ad ſupplicium raperentur, fideliter annotarent. Quod quidem inſtitutum Clementi, Romanorum Epiſcopo, Anaſtaſius Bibliothecarius tribuit; ut qui *ſeptem urbis regiones diviſerit Notariis fidelibus Eccleſiæ, qui geſta Martyrum ſolicite & curioſe, unusquisque per regionem ſuam, diligenter perquirerent.* Nec deſunt hodie etiamnum qui artem ejusmodi tachygraphicam calleant: de qua peculiare ſcriptum Johannes Williſius Anglus edidit.

VII. Deinde obſervetur, furore in Chriſtianos accenſam Gentilium multitudinem ingenti ſtrepitu exclamaſſe: *Polycarpus requiratur!* & rurſum: *Hic eſt doctor Aſiæ, ac pater Chriſtianorum, qui multis præcipit ne ſacrificent.* Mos nimirum erat Ethnicis, ubi perſecutionem adverſus Eccleſiam molirentur, primum impetum in Antiſtites facere: ut, ſublatis Paſtoribus, ovium animas eo minori labore perderent. Ita Dionyſius Alexandrinus, apud Euſebium lib. VII, cap. XI, de Chriſtianiſmo *Perſecutores Ethnici præ ceteris in Epiſcopos faciebant impetum Eccleſiæq. Doctores.*

loquens, τούτου, inquit, προσέταττε, (ὁ Αἰμιλιανὸς) πεπαῦσθαι· εἰ μεταβαλοίμην ἔγωγε, καὶ τοὺς ἄλλους ἕψεσθαί μοι νομίζων. *Ab eo cultu deſiſtere me jubebat* Æmilianus, Judex Gentilis; *ratus ſcilicet, ſi ego inde deſciviſſem, ceteros exemplum meum ſecuturos.* & Prudentius, in Hyppolito, ſive hymn. περὶ στεφ. IV, 77. ait:

—Celſum ſubito ante tribunal
offertur ſenior, nexibus implicitus.
Stipati circum Juvenes clamore ferebant:
Ipſum Chriſticolis eſſe caput populis.
Si foret extinctum propere caput, omnia vulgi
pectora Romanis ſponte ſacranda Diis.

Similiter B. Cyprianus, epiſt. LV, ubi æſtuante perſecutione toties clamore popularium ad leonem in circo ſe poſtulatum dixiſſet, *Ille*, ſubjungit mox, *qui* CHRISTI *adverſarius, & Eccleſiæ ejus inimicus, ad hoc Eccleſiæ Præpoſitum ſua infeſtatione perſequitur, ut gubernatore ſublato, atrocius atque violentius circa Eccleſiæ naufragia graſſetur.* Qvibus plane gemina Chryſoſtomi hæc, homil. XLII, in S. Ignatium: ὁ διάβολος κακοῦργος ὢν, καὶ δεινὸς τὰς τοιαύτας ῥάπτειν ἐπιβουλὰς προσεδόκησεν, ὅτι τοὺς ποιμένας ἐὰν ἀφέλῃ, τὰ ποίμνια ῥαδίως διασπάσαι δυνήσεται. *Verſutus Diabolus, & ad ſtruendas aptus inſidias, exiſtimabat, ſi Paſtores ſuſtuliſſet, ovilia ſe facile direpturum.* Junge quæ habet Cyprianus epiſt. LXXXI, Euſebius lib. IIX, cap. II, III. VI, Append. cap. II, quæque nos infra cap. VII, 2, IX, 16.

Gentiles blandioribus verbis ad

IIX. Porro notetur, quantopere id egerint Herodes, Nicetes, Aſiæque Proconſul, ut comi perſvaſione

ad

ad ἀποστασίαν Polycarpum allicerent. Hic videlicet mos erat Gentilium, ante quam ad violenta iretur media, dulcioribus verbis Confeſſorum animos tentare. Quam in rem Tertullianus in Scorpiaco cap. XI: *Ipſi Præſides, cum cohortantur negationi, Serva animam tuam, dicunt; &: Noli animam tuam perdere!* Ita de Datiano, S. Vincentium ad abnegandum CHRISTUM invitante, Prudentius hymn. II, 17.

— Verba primum mollia
ſvadendo blande effuderat
captator: ut vitulum lupus
rapturus adludit prius.

Et quemadmodum heic Proconſul Polycarpum ſenem; ſic idem paulo ante, ceu in Actis habetur, Germanicum Juvenem, ut ætati parceret, humaniter hortabatur: uti etiam in Appendice libri IIX Euſebianæ Hiſtoriæ cap. x, Præſes confeſſorem Apſelamum identidem oraſſe ſcribitur, ὡς ἂν ἐλεήσειέ τε αὑτὸν καὶ τῆς ἰδίας φείσαιτο νεότητός τε καὶ ἀκμῆς, *ut ſuiipſius miſereri vellet, ſuæque ætati & adoleſcentiæ conſulere*; eodemque Euſebio teſte, lib. IIX, cap. IX, Philoromo ac Phileæ paſſuris, ut uxorum liberorumque haberent rationem, ſuggeſtum fuit. Quemadmodum porro heic Herodes & Nicetes Polycarpo perſvadere volunt, exigui rem eſſe momenti, offerre Cæſari ſacrificia, ſi vitæ hoc pacto conſulere liceat: ſic apud Prudentium, hymn. IX, 114. ubi profanus Judex varia tormentorum genera, ſi in confeſſione CHRISTI perſtaret, his verbis Eulaliæ eſſet minatus:

Ecce parata miniſteria
excruciabilis exitii:

U Aut

Aut gladio feriere caput,
aut laniabere membra feris:
aut facibus data fumificis,
flebiliterque ululanda tuis,
in cineres reſoluta flues;

ſubjungit:

Hæc, rogo, quis labor eſt fugere?
Si modicum ſalis eminulus
turis & exiguum digitis
tangere, Virgo benigna, velis,
pœna gravis procul abſuerit.

Atque iſthanc cum Chriſtianis agendi rationem Dæmonum ſuggeſtioni tribuit Tertullianus Apolog. cap. xxvii: *Agnoſcimus*, inquiens, *unde talia ſuggerantur, quis totum hoc agitet; & quomodo nunc aſtutia ſvadendi, nunc duritia ſæviendi, ad conſtantiam noſtram dejiciendam operetur. Ille ſcilicet ſpiritus dæmoniaca & Angelica paratura, qui noſter ob divortium æmulus, & ob Dei gratiam invidus, de mentibus veſtris apud nos præliatur occulta inſpiratione.* Plura huc facientia damus commentar. in epiſtolam Plinii de Chriſtianis, ad verba: *Confitentes iterum ac tertio interrogavi*, & ſequentia.

Cur Polycarpus Imperatorem noluerit appellare Dominum.

ix. Obſerva amplius, quod Smyrnæi commemorent, Irenarcham Herodem hujusque patrem Nicetam Polycarpo perſvadere nequiviſſe, ut diceret: Domine Cæsar. Mirum ſcilicet alicui videri poſſit, quod vir ſanctus Imperatorem Dominum appellare tam conſtanter detrectaverit, & ſuſpicio oriri inde, quaſi veteres Chriſtiani Cæſares pro ſummo ſuo magiſtratu habere noluerint. Ubi vero advertendum, nomen *Domini* heic pro

Dominus interdum

pro *Deo* accipi, adeoque non *more communi*, ut Tertullianus Apolog. cap. XXXIV loquitur. Sed dabimus ipſa ejus verba. *Auguſtus*, ait, *imperii formator, ne Dominum quidem dici ſe volebat. & hoc enim DEI eſt cognomen. Dicam plane Imperatorem Dominum; ſed more communi, ſed quando non cogor, ut Dominum DEI vice dicam. Ceterum liber ſum illi. Dominus enim meus unus eſt Deus, omnipotens & aeternus, idem qui & ipſius. Qui Pater patriæ eſt, quomodo Dominus eſt? Sed & gratius eſt nomen pietatis, quam poteſtatis: etiam familiæ magis Patres quam Domini vocantur. Tanto abeſt, ut Imperator Deus debeat dici, quod non poteſt credi, non modo turpiſſima, ſed & perniciosa adulatione. Tamquam ſi habens Imperatorem, alterum appelles, nonne maximam & inexorabilem offenſam contrahes ejus quem habuiſti, etiam ipſi timendam quem appellaſti? Eſto religioſus in Deum, qui vis illum propitium Imperatori. Deſine alium Deum credere, atque ita & hunc Deum dicere, cui Deo opus eſt. Si non de mendacio erubeſcit adulatio, ejusmodi hominem Deum appellans, timeat ſaltem de infauſto. Maledictum eſt, ante apotheoſin Deum Cæſarem nuncupare.* *idem qui Deus.*

X. Ubi de Auguſto quod habet Tertullianus, ex Svetonio notum eſt, in ejus vita, cap. LIII, ſcribente: *Domini appellationem ut maledictum & opprobrium ſemper exhorruit* Auguſtus. *Cum, ſpectante eo ludos, pronunciatum eſſet in mimo: O Dominum æquum & bonum! & univerſi quaſi de ipſo dictum exſultantes comprobaſſent; & ſtatim manu vultuque indecoras adulationes repreſſit, & inſequenti die graviſſimo corripuit edicto, Dominumque ſe poſthac appellari, ne a liberis quidem aut nepotibus ſuis,* *Auguſtus Domini appellationem exhorruit*

 vel

vel ſerio vel joco, paſſus eſt: atque hujusmodi blanditias etiam inter ipſos prohibuit. Laudatque hanc Auguſti modeſtiam Philo Judæus lib. de legatione ad Cajum, τοῦ μὴ, inquiens, ταῖς ὑπερόγκοις τιμαῖς ἀρθῆναι καὶ φυσηθῆναί ποτε πίστις ἐναργεστάτη, τὸ μὴ δεσπότην μήτε θεὸν ἑαυτὸν ἐθελῆσαι προσειπεῖν, ἀλλὰ κἂν εἰ λέγοι τις, δυσχεραίνειν, καὶ τὸ τοὺς Ἰουδαίους ἀποδέχεσθαι, οὓς ἀκριβῶς ᾔδει πάντα ἀφοσιουμένους τὰ τοιαῦτα. *Ipſum numquam inflatum obſequiis, hinc certo colligitur, quod numquam ſuſtinuit ſe appellari Deum vel Dominum, averſatus hanc adulationem, nec diſſimulans, probari ſibi Judaeos, qui abominarentur*

...ni & Tiberius.

talia. Sed & Auguſtum imitatus in eo Tiberius, notante in hujus vita Svetonio cap. XXVII, *Dominus appellatus a quodam, denunciavit, ne ſe amplius contumeliæ cauſa nominaret.* Alexander item Severus, teſte in ejus vita Lampridio cap. IV, *Dominum ſe appellari vetuit.* Quo ſpectant & illa Statii, I Sylv. VI, 80.

Tollunt innumeras ad aſtra voces,
Saturnalia Principis ſonantes,
& dulci Dominum *favore clamant.*
Hoc ſolum vetuit licere Cæſar.

Vox Domini olim notabat Tyrannum.

XI. Subfuit autem (ut obiter id adjiciamus) præter allatam ſupra ex Tertulliano, cauſa etiam alia, cur *Domini* appellationem Principes refugerent: puta, quod Tyranni olim voce ea notarentur. Ita de Pœnorum ſociis Juſtinus lib. XXII cap. III ſcribit, quod Hamilcarem *ut Dominum & Tyrannum arguerint.* idemque lib. V, cap. X, Thraſybulum, illum Tyrannorum Athenienſium domitorem, exclamaſſe refert, *triginta ſe Dominis, non civitati, bellum inferre.* Atque hinc δεσποτικῶς ἄρχειν apud

veteres

veteres idem eſt quod *τυραννικῶς ἄρχειν*, ut ſæpe apud Platonem & Ariſtotelem. qui etiam lib. III Politic. cap. IIX, tyrannidem definit *μοναρχίαν δεσποτικήν*. hinc etiam *τὸ νομίμως ἄρχειν*, quod eſt, *βασιλικῶς ἄρχειν*, *τῷ δεσποτικῶς ἄρχειν* opponit Polybius lib. II, ubi de Achæis: quos usque ad Gygem Regio principatui ſubjectos fuiſſe, ac liberorum ejus dominationem, eo quod heriliter potius quam legitime eam gererent, pertæſos, Democratiam conſtituiſſe ait. Neque vero ſolam vocem *δεσποτείας* apud Græcos; ſed *dominationem* etiam Latinis quandoque pro aſpera illa ac tyrannica imperandi ratione uſurpatam fuiſſe, ex Tacito liquet, qui Annal. XII refert, Claudium Meherdati, ubi Parthorum Rex futurus erat, præcepiſſe, *ut non dominationem & ſervos, ſed Rectorem & cives cogitaret, clementiamque ac juſtitiam, quanto ignara barbaris, tanto tolerantiora capeſſeret.* Sicut XV Annalium ſcribit, Neronem, ad *vim dominationis* converſum, Veſtinum mori juſiſſe.

XII. Sed & illud obſervatu dignum, quod ſcribit, loco ſupra expreſſo, Tertullianus, appellari omnino Dominum poſſe Cæſarem, modo non Dominus Dei vice dicatur. Inde videlicet intelligimus, non eadem ratione nomen hoc Imperatoribus negaſſe Chriſtianos, qua negabunt Judæi illi, qui de Judæ Gaulanitæ erant ſecta. De his ita Joſephus Antiquit. lib. XIIX, cap. II: Δυσκίνητος τοῦ ἐλευθέρου ἔρως ἐστὶν αὐτοῖς, μόνον ἡγεμόνα καὶ δεσπότην τὸν Θεὸν ὑπειληφόσι· θανάτων τε ἰδέας ὑπομένειν παρηλλαγμένας ἐν ὀλίγῳ τίθενται καὶ συγγενῶν τιμωρίας, καὶ φίλων ὑπὲρ τῶν μηδένα ἄνθρωπον προσαγορεύειν δεσπότην. *Conſtantiſſimo libertatis amore flagrant, credentes ſolum Deum Domi-*

Aliter Chriſtiani detrectabant Cæſarem Dominum dicere, quam Iudæi.

num habendum & Principem; facilius vel exquiſitiſſima pœnarum genera laturi una cum cognatis ſuis ac cariſſimis, quam mortalem aliquem appellaturi Dominum. quemadmodum & libro VII Bell. Jud. cap. XXXVII, de Judæis qui in Ægyptum effugerant ſcribit: πάσης ἐπ' αὐτοὺς βασάνου καὶ λύμης τῶν σωμάτων ἐπινοηθείσης, ἐφ' ἓν τοῦτο μόνον, ὅπως αὐτὸν Καίσαρα δεσπότην ὁμολογήσωσιν, οὐδεὶς ἐνέδωκεν, οὐδ' ἐμέλλησεν εἰπεῖν, ἀλλὰ πάντες ὑπερτέραν τῆς ἀνάγκης τὴν αὐτῶν γνώμην διεφύλαξαν, ὥσπερ ἀναισθήτοις σώμασι χαιρούσῃ μονονουχὶ τῇ ψυχῇ τὰς βασάνους καὶ τὸ πῦρ δεχόμενοι. μάλιστα δ' ἡ τῶν παίδων ἡλικία τοὺς θεωμένους ἐξέπληξεν. οὐδὲ γὰρ ἐκείνων τις ἐξενικήθη Καίσαρα δεσπότην ἐξονομάσαι· τοσοῦτον ἄρα τῆς τῶν σωμάτων ἀσθενείας, ἡ τῆς τόλμης ἰσχὺς ἐπεκράτει. *Omni genere tormentorum & vexatione corporum in eos excogitata, ob hoc ſolummodo, ut Cæſarem Dominum faterentur, nemo ceſſit, neque dicere velle viſus eſt, ſed omnes illa neceſſitate validiorem ſententiam conſervare; tamquam brutis corporibus, non animis etiam, cruciatus ignemque ſuſciperent. Maxime vero puerorum ætas miraculo ſpectantium fuit. Nec enim vel eorum quisquam commotus eſt, ut Dominum Cæſarem nominaret: usque adeo corporum infirmitatem vis audaciæ ſuperabat.* Sane, debitum magiſtratui honorem nullo modo negaſſe Chriſtianos veteres, ipſe B. Polycarpus aperte ſignificavit, dum, epiſtola Smyrnenſi teſte, Cæſarem Dominum more Ethnico ſalutare abnuit quidem, ſed ita, ut paulo poſt diſerte ſit profeſſus: δεδιδάγμεθα ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ὑπὸ Θεοῦ τεταγμέναις τιμὴν κατὰ τὸ προσῆκον τὴν μὴ βλάπτουσαν ἡμᾶς ἀπονέμειν. *Præceptum nobis eſt, ut magiſtratibus & poteſtatibus a Deo conſtitutis honorem debitum exhibeamus, qui*

nobis ipſis nihil noceat. Confer lib. III de Calumniis Paganorum cap. VII.

Per Cæſaris genium cur jurare noluerint Chriſtiani.

XIII. Ulterius notetur, quod neque induci ſe paſſus ſit Polycarpus, ut per Cæſaris Fortunam ac Genium juraret. Nempe a praxi ac religione Chriſtiana & iſtud abhorrebat. Τύχην μὲν τοι βασιλέως οὐκ ὄμνυμεν ſcribit Origenes contra Celſum lib. IIX, ὡς οὐδ' ἄλλον νομιζόμενον Θεόν. εἴτε γὰρ (ὡς ὠνόμασάν τινες) ἐκφορὰ μόνον ἐστὶν ἡ τύχη (ὁμοίως δοκῶσι καὶ Διαςάσεις*) οὐκ ὄμνυμεν τὸ μηδαμῶς ὂν ὡς Θεὸν, ἢ ὅλως ὑφεστηκὸς καὶ δυνάμενόν τι ποιῆσαι, ἵνα μὴ τὴν ὀμοτικὴν δύναμιν εἰς ἃ μὴ δεῖ παραλαμβάνομεν· εἴτε καὶ (ὥς τισιν ἔδοξεν, εἰποῦσι τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως· τὸν δαίμονα ὄμνυσιν οἱ τὴν τύχην αὐτοῦ ὀμνύοντες) δαιμόνων ἐστὶ ἡ ὀνομαζομένη τύχη τοῦ βασιλέως· καὶ οὕτως ἀποθανατέον ἐστὶ μᾶλλον ἡμῖν ὑπὲρ τοῦ μὴ ὀμόσαι μοχθηρὸν δαίμονα καὶ ἄπιστον, πολλάκις συνεξαμαρτάνοντα ᾧ ἔλαχεν ἀνθρώπῳ, ἢ καὶ πλέον αὐτοῦ ἁμαρτάνοντα. *Per Fortunam Regis non juramus, ſicut nec per alia numina fictitia. Nam ſive (ut quidam putant) curſus tantum rerum Fortuna eſt (ex æquo diſcrepare videtur) non juramus per id quod nihil eſt, tamquam per Deum, aut rem aliquam pollentem viribus, ne jurejurando abutamur: ſive (ut aliis videtur) qui per Fortunam Regis jurant, jurant per Romani Principis Genium, ut eo nomine unum e dæmonibus intelligamus; ſic quoque moriendum eſt nobis potius, quam jurandum per malum & perfidum dæmonem, peccantem perſæpe cum eo quem ſortitus eſt homine, imo quam homo ſæpius.* Similiter Tertullianus Apolog. cap. XXXXII, ſcribit; *Juramus, ſicut non per genios Cæſarum, ita per ſalutem eorum, quæ eſt auguſtior omnibus geniis. Neſcitis Genios Dæmonas dici, & inde diminutiva*

* [illegible]

nutiva voce, Dæmonia? Nos judicium Dei ſuſpicimus in Imperatoribus, qui gentibus illos præfecit. Id in eis ſcimus eſſe quod Deus voluit, & pro magno adjumento habemus. Ceterum Dæmonas, id eſt, genios, adjurare conſuevimus, ut illos de hominibus exigamus; non dejerare, ut illis honorem divinitatis conferamus. Confer. lib. III de Calumniis Paganorum. cap. VII, 2. 3.

Gentiles Athei, non Chriſtiani.

XIV. Obſervetur & hoc, ubi Chriſtianos pronunciare Atheos Polycarpus juberetur, ipſum contra appellatione hac deſignaſſe Gentiles: videlicet quod *non impii nos* Chriſtiani, *magis ſed illi ipſi reperiantur criminis iſtius rei, qui ſe Numinum profitentur eſſe cultores, atque inveteratis religionibus deditos*; uti ſub initium ſui operis ſcribit Arnobius. Vide plura eo facientia lib. II de Calumniis Paganorum cap. I.

Chriſtiani juſſi λοιδορεῖν.

XV. Sed neque illud ſilentio prætermittendum, quod Christo maledicere debuit Polycarpus. Nempe qui apud infideles teſtari volebant, ſe Chriſtianos non eſſe, eque perſecutorum manibus dimitti, Christo convicium facere jubebantur. Ad quod cogi non potuiſſe qui erant revera Chriſtiani, ex ipſis Ethnicis teſtatur Plinius lib. X, epiſt. XCVII. Videatur ibi noſter Commentarius.

Martyres tanta alacritate mortem pro Chriſto oppetierunt, ut etiam ſupplicii moram moleſte ferrent.

XVI. Quod porro Polycarpus Proconſulem, beſtias ignemque minantem, ſic affatus dicitur: *Quid ceſſas? profer quodcumque volueris!* ei ſimile quid in S. Cypriani agone legimus. Nam & is Proconſulem Galerium Maximum, ad ἀποστασίαν ipſum ſolicitantem, his compellabat verbis: *Fac quod tibi præceptum eſt: in re tam juſta nulla eſt conſultatio.* De Gordio etiam, Cæſarienſi mar-

Digitized by Google

martyre, ita Baſilius M. homil. XIX: ὅς γε τοσοῦτον ἀπεῖχεν εἶξαι τοῖς ἀπειλουμένοις καὶ ὑποπτῆξαι, ὥστε καὶ προσεκαλεῖτο ἐφ᾽ ἑαυτὸν τὰ δεινά. τί μέλλετε; φησι, τί ἑστήκατε; ξαινέσθω σῶμα, στρεβλούσθω μέλη, βασανιζέσθω ὡς ἂν ἐθέλητε. *Tantum abſuit, ut intentatas horreret pœnas, ut eas ultro in ſe provocaret, ſupplicii moras vehementer increparet. Quid, inquit, tardatis? quid ſtatis? Corripite corpus: membra fruſtratim cædantur; denique quodcunque de me ſupplicium volueritis, ſumite.* Sed & B. Vincentius, ubi mortem minaretur profanus Judex, ni Diis immolare vellet, animo reſpondit imperterrito:

Age ergo, quidquid virium,
quidquid poteſtatis tibi eſt,
palam reluctor, exſere!

apud Prudentium hymno περὶ στφ. II, 54. Sed de Martyrum pro CHRISTO moriendi promptitudine & alacritate plura damus commentar. in epiſtolam Plinii de Chriſtianis primævis, ad verba: *Pervicaciam certe*, & in Juſtinum M. pag. 49. 78. 165.

XVII. Porro nec hoc omittendum, quod notat epiſtola noſtra, Proconſulem per Præconem in medio ſtadio proclamare juſſiſſe, quod Polycarpus Chriſtianum ſe eſſet profeſſus. Scilicet moris erat, Præcone cauſam condemnationis dicente de damnatis pœnas exigi. Hoc modo Turinum Alexander puniebat, ceu paulo poſt e Lampridio notabitur. Idemque Imperator, ut eſt iterum apud Lampridium cap. LI, per Præconem, qvum aliquem emendaret, dici jubebat: *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.* Severus etiam in Proconſulari Africæ legatione quendam municipum ſuorum, qui

Condemnationis cauſa Præconis voce publicata.

eum, præcedentibus faſcibus, ut antiquum contubernalem, ipſe plebejus, amplexus erat, fuſtibus cæcidit, ſub hoc Præconis elogio: *Legatum populi Romani homo plebejus temere amplecti noli!* ut Ælius Spartianus cap. II memoriæ prodidit. Gallienum item Trebellius Pollio ſcribit, cap. XII, cum quidam gemmas vitreas pro veris vendidiſſet ejus uxori, atque illa, re prodita, vindicari vellet, ſurripi quaſi ad leonem venditorem juſſiſſe; mox vero e cavea caponem emiſiſſe, mirantibusque cunctis rem tam ridiculam, per Curionem dici juſſiſſe: *Imposturam fecit & paſſus eſt.* Ubi *Curio* Præconem ſignat; perinde ut Rufinus vocem κήρυκος, quæ habetur apud Euſebium lib. IV Hiſt. Eccleſ. cap. XV, *Curionem* vertit. De Valentiniano refert Zonaras Tom. III Annalium, quod, cum Rhodanum Præpoſitum, a muliere quadam accuſatum, eidemque, Imperatoris mandato ſusque deque habito, ſatisfacere detrectantem, ignis pœnæ addixiſſet, illum dignitate exutum prius, & vinctum, ludis Circenſibus in theatro circumduci juſſerit, præcedentibus Præconibus, qui & in mulierem admiſſum facinus, & Cæſarei edicti contemptum, publica voce ſignificarent. Dio Caſſius, ſive Xiphilinus ex Dione, in Didio Juliano ſcribit, Narciſſum, qui Commodum interfecerat, a Severo beſtiis fuiſſe objectum, Præcone clamante: οὗτός ἐστιν ὁ Κόμμοδον ἀποπνίξας. *Hic eſt qui Commodum ſuffocavit.* Idem in Severo refert, latronem quendam beſtiis fuiſſe objectum ὑπὸ κηρύγματος, *ad vocem Præconis.* Simili modo Ambroſius, vel quisquis auctor, ſerm. XC ait, Symphronium Præfectum juſſiſſe Agnem exſpoliari, nudamq;

Digitized by Google

ad lupanar duci, ſub voce Præconis dicentis: *Agnem, ſacrilegam virginem, Diis blaſphemiam inferentem, ſcortum lupanaribus datam.* Acta Euplii, apud Baronium ad ann. CCCIII, 149. *Appenſum eſt*, inquiunt, *ad collum* Euplii, *Evangelium, cum quo apprehenſus fuerat, proclamante hac Præcone: Euplius Chriſtianus, inimicus Deorum & Imperatorum.* Joſephus libro de VII fratribus Maccabæis memorat, cum Eleazarus, legem, ad Antiochi mandatum, transgredi nolens, flagellaretur, Præconem exclamaſſe: πειθήτι ταῖς τοῦ βασιλέως ἐντολαῖς. *Subditus eſto mandato Regis!* Sozomenus lib. II, cap. IX. refert, cum Uſthazades Perſa, quod Solem adorare nollet, capitis damnaretur, precibus ipſum a Rege Sabore contendiſſe, ac impetraſſe, ut publica Præconis voce diceretur: ὅτι Οὐσθαζάδης τὴν κεφαλὴν ἀποτέμνεται, μοχθηρὸς μὲν οὐδαμῶς ἔν τινι ἐν τοῖς βασιλείοις φανεὶς, χριστιανὸς δὲ ὢν ἴδιον Θεὸν ἀρνήσασθαι τῷ βασιλεῖ μὴ πειθόμενος. *Uſthazades capite truncatur, nullius quidem flagitii in palatio compertus unquam; ſed Chriſtianus, & qui a Rege induci non potuit ut Deum ſuum negaret.* Huc refer, quod Ulpianus l. XIII, in fin. D. de jurejurando, habet: *Si quis juraverit in re pecuniaria per genium Principis, dare ſe non oportere, & pejeraverit; vel dari ſibi oportere; vel intra certum tempus juraverit ſe ſoluturum, nec ſolvit: Imperator noſter cum patre reſcripſit, fuſtibus eum caſtigandum dimittere, & ita ei ſuperdici:* προπετῶς μὴ ὄμνυε. *Perperam ne jurato.* Adde l. XVI C. ex quibus cauſis infamia irrogatur; quæ ſic habet: *Fuſtibus caeſum, cui per Præconem ita dictum eſt:* ἐσυκοφάντησας, *Calumniatus es; ut Calumniatorem videri notatum, ideoque eſſe famoſum, manifeſtum eſt.* Vide quæ circa hu-

jus l. genuinam lectionem & ſententiam monet Cujacius lib. xiii Obſervat. cap. iii. ubi etiam teſtimonia ex Platone, Svida, Arriano, Niceta, Petronio, ad præſens negotium ſpectantia, reperies. Idem Cujacius lib. viii Obſerv. cap. vii annotat, Vaſconiæ quibusdam regionibus morem obtinere, ut, dum publice traducuntur fures, & cæduntur, præeat Præco, clamitans: *Talia patietur, eadem qui fecerit, imo graviora.* Eodem ſpectant quæ habet Apulejus in Floridis: *Præco cum Proconſule & ipſe tribunal aſcendit, & ipſe togatus illic videtur: & quidem perdiu ſtat, aut ambulat, aut plerumque contentiſſime clamitat. Enimvero ipſe Proconſul moderata voce rarenter & ſedens loquitur, & plerumque de tabella legit. Quippe Præconis vox garrula miniſterium eſt; Proconſulis autem tabella, ſententia eſt.* Verum de Tabella dicimus infra num. LXIV. Nunc id ſolum præter jam dicta notamus, etiam apud veteres Hebræos morem obtinuiſſe, ut morte plectendum anteiret Præco clamitans. Lege Joh. Seldenum de Synedriis Ebræorum cap. xiii, 3.

Lento igni aut fumo necari ſolebant ſontes.

XIIX. Obſervetur ulterius, quod Smyrnæi ſcribant, cum igni tradendus eſſet Polycarpus, rogum ex lignis & ſarmentis undique congeſtis extructum, inque eo martyrem ligatum fuiſſe. Supplicium videlicet apud Gentiles erat non infrequens, ut ſontes palo affixi lento igni conſumerentur, aut fumo ſuffocarentur. Quod quidem mortis genus Avidium Caſſium primum inveniſſe, Vulcatius Gallicanus auctor eſt, in vita ejus cap. iv. nempe *ut ſtipitem grandem poneret pedum octoginta & centum, & a ſummo usque ad imum damnatos ligaret, & ab imo focum apponeret, incenſisque aliis, alios fumi cruciatu,*

Digitized by Google

atu, timore etiam alios necaret. Sed & Alexander Severus Turinum, qui fumum vendiderat, ad ſtipitem ligari præcepit, fumoque appoſito, quem ex ſtipulis atque humidis lignis fieri juſſerat, necavit, Præcone dicente: *Fumo punitur, qui vendidit fumum*: ut in vita ipſius narrat Lampridius cap. XXXVI. Eodem pertinet quod Cicero lib. I, epiſt. II, ad Quinctum fratrem ſcribit: *Quid opus fuit ejusmodi literis, quas ad ipſum miſiſti? illum crucem ſibi ipſi conſtituere, ex qua tu eum ante detraxiſſes: te curaturum, fumo ut combureretur, plaudente tota provincia.* Certe in Chriſtianos etiam cruciatu ejusmodi fuiſſe animadverſum, paſſim docet ſanctorum Martyrum hiſtoria. Sic, v. g. Romanus ad ſtipitem alligatus fuiſſe, congeſtis undique lignis ac ſarmentis, quibus accenſis combureretur; & Timotheus tenui lentoque igni conſumptus eſſe memoratur apud Euſebium Append. libri IIX Hiſtor. Eccl. cap. II, III. Imo tam crebro vexabat ſupplicium iſtud noſtros, ut *Semaxii* etiam, a ſtipite cui adſtringebantur, & *Sarmentitii*, a ſarmentis quibus urebantur, inde illi dicerentur. Confer infra cap. X, 50. Quam in rem Tertullianus ſub finem Apologetici, *Sarmentitios*, inquit, *& Semaxios appellatis* nos Chriſtianos, *quia ad ſtipitem dimidii axis revincti ſarmentorum ambitu exurimur. Hic eſt habitus victoriæ noſtræ, hæc palmata veſtis, tali curru triumphamus.*

Ab eoq; ſupplicio Chriſtiani Semaxii dicti & Sarmentitii.

Solemnes munerum dies apud Romanos.

XIX. Id vero quid ſibi vult, obſecro, quod Proconſulem negaſſe ſcribunt Smyrnenſes, licere ſibi Polycarpum leoni objicere, poſtquam amphitheatrale ſpectaculum jam edidiſſet? Fuere ſcilicet apud Romanos ordinarii & ſolemnes munerum dies, iique (ut eſt in Kalenda-

lendario Hervvartii) in menſem Decembrem incidentes, extra quos non licebat Munerariis ac Duumviris, quibus hujusmodi editionum onus erat impoſitum, ſpectacula ferarum populo exhibere. Tametſi majores Judices, qui jus gladii & ad beſtias damnandi habebant, quoties libitum ipſis eſſet, ejusmodi edebant ſpectacula. Ita Præſidem ſeu Legatum provinciæ Lugdunenſis propter Chriſtianos, quos ad beſtias damnaverat, ſpectaculum ferarum extra ordinem populo præbuiſſe, conſtat ex Gallicana illa epiſtola martyrologica, quam Euſebius libro quinto Hiſtoriæ ſuæ Eccleſiaſticæ ſub initium inſeruit. Tum quoque hujus rei exemplum eſt in actis Martyrum, Tarachi, Probi, & Andronici, cap. x. Etenim ubi Maximus, Ciliciæ Proconſul, illos ad beſtias damnaſſet, advocans Terentianum Sacerdotem, ſequenti die munera edenda curare juſſit. Vide Valeſium Annotat. in Euſebii lib. iv, cap. xv, pag. 132. lib. v, cap. i, pag. 161. Albaspinæum Obſervat. Eccleſ. lib. i, obſerv. xxii.

Diſcalceari ab aliis nolunt paſſuri Polycarpus & Fructuoſus.

xx. Quod ipſe diſcalceaſſe ſe ſcribitur jamjam paſſurus Polycarpus, ei ſimile eſt quod de Fructuoſo, Epiſcopo Tarraconenſi, in Actis apud Baronium ann. cclxii, 66. legimus: *Cum ad amphitheatrum perveniſſent, ſtatim ad eum acceſſit Auguſtalis nomine, Lector ejusdem, flens, & deprecans, ut eum diſcalcearet. Cui beatus Martyr reſpondit: Miſſum fac, fili; ego me diſcalceo fortis & gaudens.* Quæ Prudentius ita exprimit, hymno περὶ στεφ. x, 73.

Certant officiis pii ſodales.
Plantis calciamenta diſſolutis
pronus detrahere ſtudebat unus.

Sed

Sed ſanctus vetat ora Fructuoſus
inclinata premi. Faceſſite, inquit,
nec noſtram gravet obſequella mortem.
Atquin ipſe meos pedes reſolvam.

Martyres jamjam paſſuri orabant & canebant.

XXI. Quod preces jamjam paſſurus ad Deum ardentiſſimas fudit B. Polycarpus, huic aliorum quoque Martyrum praxis reſpondet: de quibus quod orantes hinc migraverint, Eccleſiaſtica paſſim teſtatur hiſtoria. Ita Cyprianus ſub obitum *genu in terram flexit, & in orationem Domino ſe proſtravit*, ut Acta paſſionis ejus teſtantur. eſtque memorabilis ſupplicatio S. Pauli martyris; de quo in Appendice libri IIX Euſebiani cap. IIX legimus, quod, cum a carnifice, qui caput ipſi jamjam erat præciſurus, breve temporis ſpatium ſibi concedi flagitaſſet, ac impetraſſet, pro Chriſtianis pariter ac Judæis, Samaritanis, Gentilibus, quin pro ipſo Judice, pro Imperatoribus, proque carnifice, preces ad Deum fuderit. Solebant etiam interdum cantu & hymnis mortem generoſi Martyres excipere; ceu teſtatur Euſebius Hiſtor. Eccleſ. lib. IIX, cap. IX, Baſilius M. homil. XIX, in Gordium, Victor Uticenſis Perſecut. Vandal. lib. III, alii.

Ignis interdum lædere neqvivit Martyres.

XXII. Quod ad miraculum de igne fornicis inſtar Polycarpi corpus obvallante attinet, ei omnino ſimile quid narratur ſerm. XC Ambroſii, vel quiſquis auctor, de B. Agnete. Verba nimirum hæc ſunt: *Vicarius, Aſpaſius nomine, juſſit in conſpectu omnium ignem copioſum accendi, & in medium eam* (Agnetem) *præcepit jactari flammarum. Quod cum fuiſſet impletum, ſtatim in duas partes diviſæ ſunt flammæ, & hinc atque illinc ſeditioſos populos exurebant, ipſam autem penitus in nullo*

Paſſio Agnetis.

con-

Julitta. *contingebat incendium.* Sed & Baſilius M. de S. Julitta, πρὸς τὴν πυρὰν ἥλατο, inquit; ἡ δὲ περιχυθεῖσα τῆς ἁγίας τὸ σῶμα ὥσπερ τις θάλαμος φωτεινὸς, τὴν μὲν ψυχὴν ἐπὶ τὴν οὐράνιον χώραν καὶ τὴν πρέπουσαν αὐτῇ λῆξιν ἀνέπεμψε, τὸ δὲ τίμιον σῶμα ἀκέραιον διεσώσατο τοῖς προσήκουσιν. *In lignorum ſtruem accenſam inſiluit: quæ, perinde ac thalamus ſplendore coruſcus, corpus ſanctæ circumplexa, animam quidem in cœleſtem illam deſtinavit regionem, &, quæ illius meritis congruebat, requiem; corpus autem honore præcipuo venerabile aſſervavit affinibus & cognatis incolume, nec ulla ſui parte læſum.* Adde his quæ habentur apud Prudentium, in Fructuoſo, ſive hymno περὶ στφ. x, 115. & in Romano, hymn. xiv, 856. (vide infra cap. x, 44.) item apud Baronium ad ann. cclxii, 6.

Corpora martyrum ſuavem quandoque odorem ſpirabant.

xxiii. Sic etiam quod fragrantem Polycarpi corpus odorem ſparſiſſe memoratur, ei ſimile quid in Lugdunenſium epiſtola, apud Euſebium lib. v, cap. 1, legimus; quippe ubi martyres Gallicani ſvavem adeo ſpiraſſe odorem dicuntur, ut nonnulli terreno eos unguento delibutos putarent. Refer etiam huc quæ Chryſoſtomus habet ſub finem homiliæ xl, in Juventinum & Maximum.

Quos ignis abſumere non poterat martyres, eos gladio aliiſve inſtrumentis tyranni necabant.

xxiv. Tandem, quod ignis conſumere non potuit Polycarpi corpus, ſed ferro denique transverberandum id fuit, ei iterum plane geminum habetur in laudato ſupra de S. Agnete ſermone. Sic enim ibi legimus: *Cum compleſſet orationem* Agnes, *ita omnis ignis extinctus eſt, ut nec tepor quidem incendii remaneret. Tunc Aſpaſius, urbis Romæ Vicarius, populi ſeditionem non ferens, in guttur ejus gladium mergi præcepit. Atque hoc exitu*

Digitized by Google

roſeo ſui ſanguinis rubore perfuſam Christus *ſibi ſponſam & martyrem conſecravit.* Videatur etiam Martyrologium Rom. d. xxi Jan. Nec diſſimile eſt quod in paſſione Martyrum Carthaginenſium ſub Hunerico, Vandalorum Rege Ariano, libro iii Perſecut. Vandal. Victoris Uticenſis inſtar appendicis adjecta, memoratur: *Ebrietate furoris incenſus* Rex, *jubet eos adhuc inauditis ſuppliciis adigi, & maioribus vinculis onerari; navimque imperat lignorum aridorum manipulis adimpleri, atque in eadem omnibus alligatis, in medio pelago igne ſuppoſito concremari. — Perducti itaque cum feſtinatione ad navale ſupplicium pro voluntate infandi Regis, vel crudelium miniſtrorum, extenſis manibus & pedibus clavati feruntur potius quam ligati. Qui dum ignis fuiſſet lignis injectus, ſtatim imperio divino, videntibus cunctis, extinctus eſt: & dum ſæpius renovaretur nutrientibus pabulis, iterum atque iterum extingvebatur rogus globo flammarum. Et cum exinde magis tyrannus furore ſimul eſſet & rubore repletus, juſſit eos remorum vectibus enecari, & ita ſingulos in modum canum cerebris comminutis extingvi.*

Hunerici Vandalorum R. in Chriſtianos orthodoxos crudelitas.

xxv. Atque hactenus de martyrio B. Polycarpi. Cujus monumentum hodieque apud Smyrnæos conſervari, ſibique paucis abhinc annis viſum eſſe, Thomas Smith, Anglus, in elegantiſſimis ſuis de moribus ac inſtitutis Turcarum epiſtolis memorat. Verba ejus, epiſtola ii, quæ eſt de ſeptem Aſiæ Eccleſiarum notitia, pag. 165. *Sepulchrum S. Polycarpi, quod in latere montis verſus Euro-auſtrum adhuc conſervatur, Græci die feſto, ipſius memoriæ conſecrato, pro more qui apud ipſos obtinet, ſolenniter.*

Polycarpi ſepulchrum hodieque apud Smyrnenſes conſervatur.

niter inviſunt. Situm eſt in quadam ædicula, eccleſiæ forte ſacello, alii, per quam illuc transeundum eſt, contigua.— In hoc monumento inſtaurando, ſi ab impreſſionibus aëris, ſi a Turcis, ſi a Chriſtianis occidentalibus, qui fragmenta marmoris, quaſi tot reliquias, exinde tollunt, lædatur temereturque, laudabilis illorum collocatur opera, olla fictili quoque illic appoſita, in quam quisque fere, vel ex curioſitate, vel præ veneratione, qua erga τὸν μεγαλομάρτυρα, *pro* CHRISTO *invicta animi præſentia mori ſuſtinentem, fertur, illic ductus, pauculos aſpros conjicit, ut in omne ævum perennet.*

Martyrum Smyrnenſiũ ἀριστεία.

XXVI. Præter Polycarpum, etiam aliorum, qui martyrii palmam Smyrnæ eodem illo tempore reportarint, mentionem facit ex ſæpius laudata epiſtola Euſebius, eorumque immotum in perferendis omnis generis cruciatibus animi robur deprædicans, καταπλῆξαι, inquit, τοὺς ἐν κύκλῳ περιεστῶτας, θεωμένους, ὁτὲ μὲν μάστιξι μέχρι καὶ τῶν ἐνδοτάτω φλεβῶν καὶ ἀρτηριῶν καταξαινομένους, ὡς ἤδη καὶ τὰ ἐν μυχοῖς ἀπόρρητα τοῦ σώματος σπλάγχνα τε αὐτῶν καὶ μέλη κατοπτεύεσθαι, ὁτὲ δὲ τοὺς ἀπὸ θαλάττης κήρυκας, καί τινας ὀξεῖς ὀβελίσκους ὑποστρωννυμένους, καὶ διὰ παντὸς εἴδους κολάσεων καὶ βασάνων προϊόντας, καὶ τέλος θηρσὶν εἰς βορὰν παραδιδομένους. *Obſtupeſcebant omnes qui aderant, cum illos viderent, partim flagris ad intimas usque venas & arterias laniatos, adeo ut corporis membra penitus recondita & viſcera ipſa conſpectui paterent; partim concharum, quæ buccina dicuntur, teſtis, & præacutis quibusdam ſpiculis humi conſtratis ſuperimpoſitos, & omni ſuppliciorum ac tormentorum genere excruciatos, beſtiis denique, ut ab iisdem laniarentur, objectos.* Ita, inquam, Euſebius. In ipſa

ipſa autem Smyrnenſium epiſtola, prout eam Uſſerius edidit, hunc in modum illa expreſſa legimus: *τὸ γενναῖον αὐτῶν (μαρτύρων) καὶ ὑπομονητικὸν, καὶ φιλοδέσποτον, τίς οὐκ ἂν θαυμάσειεν; οἳ μάστιξι μὲν καταξανθέντες, ὥστε μέχρι τῶν ἔσω φλεβῶν καὶ ἀρτηριῶν τὴν τῆς σαρκὸς οἰκονομίαν θεωρεῖσθαι ὑπέμειναν· ὡς καὶ τοὺς περιεστῶτας ἐλεεῖν καὶ ὀδύρεσθαι, τοὺς δὲ καὶ εἰς τοσοῦτον γενναιότητος ἐλθεῖν, ὥστε μήτε βρύξαι μήτε στενάξαι τινὰ ἑαυτῶν· ἀποδεικνυμένους ἅπασιν ἡμῖν, ὅτι ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ βασανιζόμενοι τῆς σαρκὸς ἀπεδήμουν οἱ μάρτυρες Χριστοῦ, μᾶλλον δὲ ὅτι παρεστὼς ὁ Κύριος ὡμίλει αὐτοῖς, καὶ προσέχοντες τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι, τῶν κοσμικῶν κατεφρόνουν βασάνων.* *Magnitudinem animi illorum* (Martyrum) *ac tolerantiam, & erga Dominum fidem ac benevolentiam, quis non maxime admiretur? Qui cum flagris ita conſciſſi eſſent, ut tota corporis compago ad intimas usque venas & arterias ſpectaretur; nihilominus ſuſtinuerunt: adeo ut omnes qui aderant, miſeratione capti ingemiſcerent; ipſi vero tanta fortitudine præditi eſſent, ut nemo illorum ſuſpirium aut gemitum ediderit. Oſtendebant ſcilicet nobis Martyres* CHRISTI, *ſe a propriis corporibus quaſi peregrinatos fuiſſe dum torquerentur; aut potius Dominum ipſis adſtitiſſe, & familiariter cum ipſis eſſe verſatum; ſic ut* CHRISTI *gratia fulti ac ſuſtentati, hominum tormenta ſpreverint.* paucisque interjectis: *ὁμοίως δὲ καὶ εἰς τὰ θηρία κριθέντες, χρόνον δεινὰς κολάσεις· κήρυκας μὲν ὑποστρωννύμενοι, καὶ ἄλλαις ποικίλαις βασάνοις κολαφιζόμενοι, ἵνα, εἰ δυνηθείη, ὁ τύραννος διὰ τῆς ἐπὶ μόνου κολάσεως εἰς ἄρνησιν αὐτοὺς τρέψῃ. Πολλὰ γὰρ ἐμηχανᾶτο κατ᾽ αὐτῶν ὁ διάβολος. ἀλλὰ χάρις τῷ Θεῷ· κατὰ πάντων γὰρ οὐκ ἴσχυσεν.* *Sed & hi qui ad beſtias erant condemnati, cum diutiſſime in carcere detinerentur,*

gra-

graviſſimos cruciatus pertulerunt, partim muricibus ipſorum corpori ſubſtratis, partim variis aliis ſuppliciis excruciati: ut, ſi fieri poſſet, tormentorum aſſiduitate eos tyrannus ad negandam CHRISTI *fidem adduceret. Multa ſiquidem adverſus illos excogitavit diabolus: ſed, Deo ſit gratia, contra cunctos prævalere non potuit.* Id quod GERMANICI mox adoleſcentis exemplo docent Smyrnæi. Quem ubi Proconſul, ut floridæ ætatis haberet rationem, adhortaretur, morem ei adeo non geſſit, ut etiam ipſe beſtiam in ſe provocaret. Quod ab aliis factum quoque in Martyrum hiſtoria legimus. Vide Euſebium lib. III, cap. XXXVI, lib. IIX, cap. VII, & Append. cap. VI.

Germanicus beſtias ipſe in ſe provocavit.

Pionius martyr quando paſſus. Baronii ſententia.

XXVII. Annumerat porro Euſebius celebrioribus illorum temporum martyribus etiam PIONIUM. Ubi Baronius, tum in Annalibus ad ann. CLXIX, 22. & ann. CCLIV, 2. tum in Notationibus ad Martyrologium Romanum, d. 1 Februar. monet, quod dicitur apud Euſebium, Polycarpi atque Pionii martyria eodem contigiſſe tempore, longe aliter accipiendum eſſe atque acceptum videatur; nimirum, quod Pionius eodem loco, eodemq; anni tempore, quo gentilis ejus Polycarpus, at non ſub eodem Imperatore, martyrium ſubierit. Quam in rem ad Acta provocat Pionii !, ubi ſub Decio obiiſſe traditur. Itaque in eodem libello Smyrnenſis Eccleſiæ plures diverſis temporibus paſſos martyres conſignatos eſſe putat Cardinalis. Quem tamen acriter caſtigans Scaliger, ad Euſebium num. MMCLXXXIII, mirari ſe ſatis non poſſe ſcribit, quomodo Annaliſta Acta Græca, quæ tempore Euſebii extabant, iſtis Latini hominis commentariis poſtpoſuerit; neque adverterit

a Scaligero impugnata.

fœdiſ-

ſœdiſſimum errorem in illis Actis, in quibus martyrium Pionii confertur in ſabbathum magnum XXIII Febr. Decio & Grato Coſſ. cum ridiculum ſit, magnum ſabbathum, hoc eſt, προεόρτιον τοῦ πάσχα, in Februarium umquam incurrere; quandoquidem citimum Paſcha ſit in XXII Martii; eo autem anno, Chriſti ſcilicet Dionyſiano CCLI; Cyclo Solis VIII, Lunæ V, incidat in XXIII, ac proinde ſabbathum magnum in XXII.

XXIIX. Ceterum uterque in eo heic fallitur, quod epiſtolam Smyrnæorum martyrologicam Polycarpi & Pionii paſſionem in idem referre tempus exiſtimat. Nam in Hiſtoria ſua Eccleſiaſtica Euſebius id plane non dicit, ſed ita ſolum ſcribit: τούτων μὲν τότε περιβόητος μάρτυς εἷς τις ἐγνωρίζετο Πιόνιος. *Celeberrimus quoque inter reliquos ejus temporis martyres fuit Pionius.* Quodque in Chronico Euſebiano Pionius Polycarpo jungitur, ne id quidem ab ipſo Euſebio eſt, ſed ab Hieronymo: cum in Græcis Euſebii nulla Pionii mentio; quemadmodum nec in Chronico Alexandrino, ubi Pionius ſub Decio paſſus dicitur, Proclo Aſiæ Proconſule, IV Id. Mart. Sabbathi hora decima. In Græca ἱστοριῶν συναγωγῇ, apud Scaligerum pag. 393. habetur quidem unà & Pionii mentio. Sed totum eum locum ex Hiſtoria Euſebiana petitum eſſe ſatis liquet. Cujus verba quod poſterioris ævi Græculus perperam acceperit, mirum non eſt, cum etiam Rufinus Euſebium ſic intellexerit, ac ſi Pionium inter eos martyres, quorum epiſtola Smyrnenſis meminit, numeraſſet. Verba ipſius: *In eadem epiſtola continebatur etiam de aliis quam plurimis ejuſdem temporis martyribus intexta narratio. — Inter ceteros autem qui*

Baronii & Scaligeri lapſus.

Digitized by Google

per idem tempus martyres extiterunt, famoſiſſimus inibi refertur quidam Pionius nomine. Eadem Nicephori heic & Chriſtophorſoni (Euſebiani illius interpretis) hallucinatio.

XXIX. Ad reliqua quod ſpectat, negari quidem non poteſt, a quibusdam, neſcio quo fato, in Decii tempora conjici quæ ſub Marco Antonino geſta ſunt (quomodo Papylum, cujus laudato loco meminit Euſebius, ſub Decio martyrium conſummaſſe Metaphraſtes apud Surium tradit Tom. II, d. XIII April.) nec etiam ut omnino certum affirmare licet, genuina eſſe quæ Baronius propugnat Pionii Acta: num interim firmo ſatis talo ſtet argumentum quo adverſus Baronium heic utitur Scaliger,

Sabbathum magnum Judæorum.

a *Sabbatho magno* petitum, quo προσάββατον τοῦ πάσχα heic notari extra controverſiam ipſe ponit, non præter rem dubitatur. Sane maximis difficultatibus hæc eſſe involuta, docere poſſunt quæ de argumento eo erudite diſputant Jacobus Uſſerius diſſert. de Macedonum & Aſianorum Anno Solari cap. III, ac Henricus Valeſius, in locum Hiſtoriæ Euſebianæ de quo nunc agimus. Quo lectorem remittentes, ſolum monemus nunc, quod, ſi

Pionius epiſtola de Polycarpi martyrio inveſtigator & deſcriptor.

Pionius, cujus ſub finem editæ ab Uſſerio Smyrnenſis epiſtolæ fit mentio, is eſt de cujus paſſione agit Euſebius, diu poſt exceſſum Polycarpi vixiſſe ipſum oporteat. Ecce verba: ταῦτα μετεγράψατο μὲν Γάϊος, ἐκ τῶν Εἰρηναίου, μαθητοῦ τοῦ Πολυκάρπου, ὃς καὶ συνεπολιτεύσατο τῷ Εἰρηναίῳ· ἐγὼ δὲ Σωκράτης ἐν Κορίνθῳ ἐκ τῶν Γαΐου ἀντιγράφων ἔγραψα. ἡ χάρις μετὰ πάντων. ἐγὼ δὲ πάλιν Πιόνιος ἐκ τοῦ προγεγραμμένου ἔγραψα, ἀναζητήσας αὐτά, κατὰ ἀποκάλυψιν φανερώσαντός μοι Πολυκάρπου, καθὼς δηλώσω ἐν τῷ καθεξῆς, συναγαγὼν αὐτὰ ἤδη σχεδὸν ἐκ τοῦ χρόνου κεκμηκότα, ἵνα κἀμὲ

Digitized by Google

συναγάγῃ ὁ κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς μετὰ τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ· ᾧ ἡ δόξα σὺν πατρὶ καὶ ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν. Hæc ex libro Irenæi, diſcipuli Polycarpi, deſcripſit Cajus, qui etiam verſatus eſt cum Irenæo. Ego vero Socrates Corinthi tranſcripſi ex Caji exemplari. Gratia ſit cum omnibus! Poſthac ego Pionius ex ſupra dicto deſcripſi, cum exemplaria diu quæſiviſſem, & Polycarpus per viſionem ea mihi revelaſſet, ut inferius declarabo: cum autem vetuſtate ac longinquitate temporis prope corrupta eſſent, collegi ea, ut me quoque cum electis ſuis colligat Dominus noſter Jeſus Chriſtus: Cui cum Patre & ſancto Spiritu gloria in ſecula ſeculorum, Amen. Atque hæc de tempore paſſionis B. Pionii.

XXX. Ad ipſum ejus martyrium quod attinet, extant de illo Acta apud Card. Baronium ann. CCLIV, 4. ſeqq. quæ ſinceriſſima auctor pronunciat. Cujus judicium uti ſuo nunc loco relinqvimus, ita optaremus ſupereſſe conſcriptam de hoc argumento epiſtolam, quam commentario de priſcis Martyribus inſertam a ſe fuiſſe Euſebius teſtatur. Sed cum, quod graviter dolendum, illuſtre hoc opus (cujus etiam lib. V ſub initium, & capp. IV, XXI, Hiſtoriæ ſuæ meminit) dudum interciderit, iis contentos nunc eſſe nos oportet, quæ ſtrictim, lib. IV, cap. XV, ſic noſter inde repetit: τῶν γε μὴν τότε περιβόητος μάρτυς εἷς τις ἐγνωρίζετο Πιόνιος· οὗ τὰς κατὰ μέρος ὁμολογίας, τήν τε τοῦ λόγου παρρησίαν, καὶ τὰς ὑπὲρ τῆς πίστεως ἐπὶ τοῦ δήμου καὶ τῶν ἀρχόντων ἀπολογίας, διδασκαλικάς τε δημηγορίας· καὶ ἔτι τὰς πρὸς τοὺς ὑποπεπτωκότας τῷ κατὰ τὸν διωγμὸν πειρασμῷ δεξιώσεις· παραμυθίας τε ἃς ἐπὶ τῆς εἱρκτῆς τοῖς παρ' αὐτὸν εἰσαφικνουμένοις ἀδελφοῖς παρετίθετο· ἅς τε

Martyrium Pionii.

ἐπὶ

ἐπὶ ταύταις ἀλγηδόνας, καθηλώσεις τε, καὶ τὴν ἐπὶ τῆς πυρᾶς καρτερίαν· τήν τε ἐφ᾽ ἅπασι τοῖς παραδόξοις αὐτοῦ τελευτὴν, πληρέστατα τῆς περὶ αὐτοῦ γραφῆς περιεχούσης, τοὺς οἷς φίλον, ἐπὶ ταύτην ἀναπέμψομεν, τοῖς τῶν ἀρχαίων συναχθεῖσιν ἡμῖν μαρτυρίοις ἐντεταγμένην. *Celeberrimus inter reliquos ejus temporis martyres fuit Pionius. Cujus ſingulas confeſſiones, ac libertatem in dicendo, utque coram populis ac Præſidibus pro fidei noſtræ defenſione peroraverit; conciones item de inſtitutione fidei, præterea cohortationes, atque invitationes ad eos qui perſecutionis tempore lapſi fuerant; allocutiones etiam & conſolationes, quas, in carcere poſitus, adeuntibus ipſum fratribus adhibuit: quæ ſuper his tormenta, quantoſque dolores ſuſtinuerit; clavorum inſuper confixiones, & mirabilem in medio rogo conſtantiam, mortem denique ipſam, quæ cuncta illa miracula ſubſecuta eſt; ſi qui volent cognoſcere, eos ad epiſtolam de illius martyrio uberrime conſcriptam amandamus, quam nos in opere de priſcis Martyribus, quorum paſſiones collegimus, ordine ſuo inſeruimus.*

Juſtini Philoſophi. XXXI. Porro Euſebius huc refert martyrium JUSTINI, ex Ethnico Philoſopho Chriſtiani, lib. IV Hiſtoriæ Eccleſ. cap. XVI ſcribens, poſtquam de Polycarpi agone egerat: Κατὰ τούτους καὶ ὁ Ἰουστῖνος, δεύτερον ὑπὲρ τῶν καθ᾽ ἡμᾶς δογμάτων βιβλίον ἀναδοὺς τοῖς δεδηλωμένοις ἄρχουσι, θείῳ καταχοσμεῖται μαρτυρίῳ, Φιλοσόφου Κρήσκεντος, τὸν φερώνυμον δὲ οὗτος τῇ κυνικῇ προσηγορίᾳ βίον τε καὶ τρόπον ἐζήλου, τὴν ἐπιβουλὴν αὐτῷ κατασκευάσαντος· ἐπειδὴ πλεονάκις ἐν διαλόγοις ἀκροατῶν παρόντων εὐθύνας αὐτὸν, τὰ νικητήρια τελευτῶν ὑπὲρ ἧς ἐπρέσβευεν ἀληθείας, διὰ τοῦ μαρτυρίου τοῦ κατ᾽ αὐτὸν ἀνεδήσατο. *Iiſdem temporibus & Juſtinus, cum alte-*

rum

rum librum pro fidei noſtræ defenſione Imperatoribus ſuperius memoratis obtuliſſet, ſacro martyrio exornatus eſt, fraude ac machinationibus Creſcentis Philoſophi, qui vivendi rationem prorſus convenientem ac reſpondentem Cynicæ appellationi æmulabatur. Quem cum ille diſputans audientibus plurimis convíciſſet, tandem veritatis illius, quam prædicaverat, præmium martyrio conſecutus eſt. Quibus gemina tradens Hieronymus, libro de Script. Eccl. cap. XXIII, de eodem Juſtino, *Hic*, inquit, *cum in urbe Roma haberet τὰς διατριβάς, & Creſcentem Cynicum, qui multum adverſus Chriſtianos blaſphemabat, redargueret, guloſum, & mortis timidum, luxuriaque & libidinum ſectatorem; ad extremum ſtudio ejus & inſidiis attractus, accuſatusque quod Chriſtianus eſſet, pro* CHRISTO *ſanguinem fudit.* Adde quæ hanc in rem ſcribit Tatianus Aſſyrius, itidem ex Philoſopho Gentili Chriſtianus, & Juſtini auditor ac ſectator (tametſi *poſtea inflatus eloquentiæ tumore, novam condidit hæreſin, quæ Encratitarum dicitur*, ut habet Hieronymus loco jamjam expreſſo capite XXIX) libro adverſus Græcos: Κρέσκης, ὁ ἐννεοττεύσας τῇ μεγάλῃ πόλει, παιδεραστίᾳ μὲν πάντας ὑπερήνεγκε· φυλαργυρίᾳ δὲ πάνυ προσεχὴς ἦν. θανάτου δὲ ὁ καταφρονῶν (Euſeb. καταφρονεῖν συμβουλεύων) οὕτως αὐτὸν (Euſ. αὐτὸς) ἐδεδίει θάνατον, ὡς καὶ Ἰουστῖνον καθάπερ μεγάλῳ κακῷ, τῷ θανάτῳ περιβαλεῖν πραγματεύσασθαι. (ita legit Euſebius, cum in Juſtini ipſius exemplari textus ſit corruptus) διότι κηρύττων τὴν ἀλήθειαν, λίχνους καὶ ἀπατεῶνας τοὺς φιλοσόφους συνήλεγχεν (Euſ. λίχνους τοὺς φιλοσόφους καὶ ἀπατεῶνας ἐξήλεγχεν) *Creſcens, qui in magna urbe* (Roma) *nidulum ſuum fixerat, fœdis puerorum amoribus, & avaritia, ſupra*

Creſcens Cynicus, Juſtini antagoniſta.

omnes mortales deditus fuit. Et qui alios hortabatur ut mortem contemnerent, ipſe tantopere eam formidabat, ut Juſtino tamquam maximum malum mortem concinnaverit, eo quod ille veritatem prædicans, Philoſophos hèlluones & deceptores eſſe convinceret. Quam quidem a Creſcente ſibi imminere fortunam videtur quaſi prævidiſſe ipſe Juſtinus, ut qui in Apologia ſua priori loco poni ſolita, κἀγὼ, inquiens, προσδοκῶ ὑπό τινος τῶν ὠνομασμένων ἐπιβουλευθῆναι, καὶ ξύλῳ ἐμπαγῆναι (Euſ. κἂν ξύλῳ ἐντιναγῆναι) ἢ κἂν (Euſ. καὶ) ὑπὸ Κρίσκεντος τοῦ φιλοσόφου (Euſ. ἀφιλοσόφου) καὶ φιλοκόμπου. οὐ γὰρ φιλόσοφον εἰπεῖν ἄξιον τὸν ἄνδρα· ὅς γε περὶ ἡμῶν ἃ μὴ ἐπίσταται (Euſ. ὥς γε περὶ ὧν μὴ ἐπίσταται) δημοσίᾳ καταμαρτυρεῖ, ὡς ἀθέων καὶ ἀσεβῶν χριστιανῶν ὄντων, πρὸς χάριν καὶ ἡδονὴν τῶν πολλῶν τῶν πεπλανημένων ταῦτα πράττων (Euſ. πολλῶν· πεπλανημένως τοῦτο πράττων. *Ego exſpecto, ut ab aliquo eorum qui Philoſophi appellantur, inſidiis appetar, & in nervum compingar: ab ipſo forſitan Creſcente, vera Philoſophia ignaro, & vanitatis potius quam veritatis amatore. Neque enim Philoſophi nomen meretur, qui de rebus quas prorſus ignorat, publice loqui, & Chriſtianos impios ac profanos affirmare non dubitat.*

Quando paſſus Juſtinus.

XXXII. Quod ad tempus paſſionis Juſtini attinet, Epiphanius hær. XLVI, ἐπὶ Ῥουστικοῦ ἡγεμόνος καὶ Ἀδριανοῦ βασιλέως eam contigiſſe affirmat: quod ſine dubio erroneum. Similemque in auctore hoc metachroniſmum notavimus jam ſupra cap. II, 16. Michaël Glycas in Annalibus, & ex recentioribus Henr. Valeſius, ad Euſeb. lib. IV, cap. XVII, ſub Antonino Pio Juſtinum feciſſe martyrium affirmant. Rationes apud Valeſium videantur. Nos ad alia pergimus.

XXXIII.

Digitized by Google

XXXIII. Spectant proinde amplius huc martyria PTOLEMÆI & LUCII. Quorum occaſionem fuſe narrat, ſub initium Apologiæ, Juſtinus Martyr, & ex eo Euſebius lib. IV Hiſtor. Eccleſ. cap. XVII; compendioſius autem Martyrologium Romanum ad diem XIX Octobris. Res hoc pacto geſta eſt. Mulier quædam impudica, viro itidem impuro & ſupra modum laſcivo cohabitans, poſtquam ex Ethnica ſuperſtitione ad CHRISTI fidem erat converſa, non ipſa ſolum caſtitatem colere cœpit, ſed marito etiam, ut temperantem ſe magis in poſterum gereret, perſvadere conata eſt. Hic vero cum iisdem immoderatæ libidinis veſtigiis inſiſtere perſeveraret, & gravioribus ſe flagitiis ſubinde inquinaret, mulierem improbis ſuis moribus adeo a ſe reddidit alienam, ut, ubi nullam illa emendationis ſpem ſupereſſe cerneret, penitus a marito tandem diſcederet. Qui mox eam, quod CHRISTO nomen dediſſet, apud Imperatorem accuſavit: ſed & Ptolemæum, a quo mulier iſthæc Chriſtianæ fidei myſteriis imbuta fuerat, ad Urbicium Præfectum detulit: qui eum, religionem quippe CHRISTI imperterrito animo conſtanter profeſſum, ad mortem duci juſſit. Quod quidem videns Lucius, graviter Præfectum, homini, qui nec adulterii, nec ſtupri, nec homicidii, nec furti, nec alterius cujusdam criminis reus eſſet, ob ſolam Chriſtiani nominis confeſſionem ſupplicium decernentem increpuit. Unde ad eum Urbicius, δοκεῖς μοι, inquit, καὶ σὺ εἶναι τοιοῦτος. *Et tu illius ſectæ mihi eſſe videris.* Quod cum libere profiteretur Lucius, & ipſe ad mortem rapi juſſus eſt. Quam ſententiam adeo non tulit moleſte, ut etiam Præfecto, a quo condemnatus e-

Ptolemæus & Lucius martyres.

rat, permagnas ſe gratias debere dixerit, quod hoc pacto non ſolum ab iniquis ejusmodi & improbis dominis ſe liberatum iri, ſed ad bonum inſuper Patrem clementemque Regem, Deum opt. max. recta profecturum eſſe, confidat.

Chriſtiani poſt latam de ſe capitis ſententiam Judici gratias agebant

XXXIV. Ubi obſerva, quod Lucius Urbicio, qui capitis ſententiam in ipſum tulerat, grates egiſſe ſcribatur. Nempe non infrequens erat Martyribus, Judici poſt pronunciatam ſententiam agere gratias. Inde Tertullianus Apolog. cap. I, & lib. I ad Nat. cap. I: *Si denotatur* Chriſtianus, *gloriatur: ſi trahitur, non ſubſiſtit: ſi accuſatur, non defendit: interrogatus vel ultro confitetur: damnatus gratias agit.* rurſumque Apolog. cap. L: *Sententiis veſtris gratias agimus.* Qua quidem gratiarum actione animi ſui æquitatem teſtari voluiſſe Chriſtianos, idem docet Tertullianus Apolog. cap. XLVI. *Si de æquanimitate congrediar,* inquiens, *Lycurgus apocartereſin optavit, quod Leges ejus Lacones emendaſſent: Chriſtianus etiam damnatus gratias agit.* Quo ſpectant item Clementis Alex. illa, Stromat. IV, de ſincero CHRISTI ſervo loquentis: ἀγάπῃ ἀσμενέστατα τοῦ δὲ τοῦ βίου ἀπολυθήσεται· χάριν ἴσως καὶ τῷ τὴν αἰτίαν παρεσχομένῳ τῆς ἐνθένδε ἐξόδου, καὶ τῷ τὴν ἐπιβουλὴν τεχνασαμένῳ ἐγνωκώς, πρόφασιν εὔλογον λαβών, ἣν οὐκ αὐτὸς παρεῖχεν, ἑαυτὸν ἐπιδεῖξαι ὅς ἐστι, τῷ μὲν, δι᾽ ὑπομονῆς· δι᾽ ἀγάπης δὲ κυρίῳ. *Propter ſuam in Dominum dilectionem lubentiſſime ab hac vita liberabitur; habens fortaſſe gratiam, & ei qui cauſam præbuit ut hinc exiret, & ei qui molitus eſt inſidias: quia ita honeſtam accepit occaſionem, quam ipſe non præbuit, ſed ſe ipſum oſtendendi quisnam ſit; illi quidem per tolerantiam, Domino*

Id quod ipſimet etiam Gentiles feciſſe aliquando leguntur.

mino vero per charisatem. Et memorabile eſt, inter ipſos etiam Gentiles fuiſſe repertos qui poſt latam de ſe capitis ſententiam tali gratiarum actione uterentur. Ita namque Seneca de Tranquill. animi cap. XIV: *Canius Iulus, vir inprimis magnus, cujus admirationi nec hoc quidem obſtat, quod noſtro ſeculo natus eſt, cum Cajo diu altercatus, poſtquam abeunti Falaris ille dixit: Ne forte inepta ſpe tibi blandiaris, duci te juſſi; Gratias, inquit, ago, optime Princeps.* Tametſi, quo animo hoc fecerit Canius, incertum, ſic ut ipſe Seneca divinare id non potuerit; *Quid ſenſerit,* ſcribens, *dubito: multa enim occurrunt mihi. Contumelioſus eſſe voluit, & oſtendere, quanta crudelitas eſſet, in qua mors beneficium erat? An exprobravit illi quotidianam dementiam? Agebant enim gratias, & quorum liberi occiſi, & quorum bona ablata erant. An tamquam libertatem libenter accepit? Quidquid eſt, magno animo reſpondit.* At hæc in tranſcurſu. De Chriſtianis notandum porro, quod non Judici duntaxat, ſed & Deo gratias agere ſint ſoliti, ubi ob fidem CHRISTI morerentur. Vide quæ de eo infra ſub finem capitis VI habentur.

Felicitas martyr cum 7. filiis,

XXXV. Paſſa amplius eſt, hac ipſa perſecutione urgente, ſecundum Martyrologium Romanum, a.d. XXXIII Novembris, FELICITAS, poſtea quam ſeptem filios martyrio coronatos præmiſerat. Quorum nomina exprimens idem Martyrologium ad diem X Julii, *Januarius,* inquit, *poſt verbera virgarum & carceris macerationem, plumbatis occiſus: Felix & Philippus fuſtibus mactati: Silvanus præcipitio interemptus: Alexander, Vitalis, & Martialis, capitali ſententia puniti ſunt.* De hac Felicitate ſic

Gregorius, homilia quam in ejus natali ad populum Romanum habuit: *Adeſt beata Felicitas, cujus hodie natalitia celebramus: quæ credendo extitit ancilla Chriſti; & prædicando facta eſt mater Chriſti. Septem quippe filios (ſicut in geſtis ejus emendatioribus legitur) ſic poſt ſe timuit vivos in carne relinquere, ſicut carnales parentes ſolent metuere, ne mortuos præmittant. In perſecutionis enim labore deprehenſa, filiorum corda in amore ſupernæ patriæ prædicando facta eſt mater Chriſti; & parturivit ſpiritu, quos carne pepererat: ut prædicatione pareret Deo, quos carne pepererat mundo. Conſiderate, fratres cariſſimi, in femineo corpore virile pectus. Ad mortem ſtetit imperterrita; amittere ſe in filiis lumen veritatis timuit, ſi non fuiſſet orbata. Numquid ergo hanc fœminam martyrem dixerim? ſed plus quam martyrem.* Sic ille de Felicitate ejusque filiis: circa quorum ſupplicia unum atque alterum notari meretur.

Virgis cædi ſervile ſupplicium. xxxvi. Itaque Januarius *verbera Virgarum* paſſus eſſe dicitur. Quod ſupplicium vile fuiſſe, & ſervis infligi ſolitum, patet ex l. un. C. de emendatione ſervorum. Unde *Porcia lex virgas ab omnium civium Romanorum corpore amovit*, teſte Cicerone in oratione pro Rabirio. qui & hujus legis mentionem facit Verrina v. Meminit item ejus Livius lib. x, cap. ix, legem quoque Valeriam ibi laudans, qua Valerius Publicola ſanxit, *ne quis magiſtratu civem Romanum adverſus provocationem verberaret aut necaret;* quæ ſunt verba Valerii Maximi lib. iv, cap. i. Eodem pertinet lex Julia, citata ex Ulpiani libro iix de officio Proconſulis l. vii D. ad legem Jul. de vi publica, & a Paulo JCto Receptar. ſentent lib. v, tit. xxvi. Atque hinc Joſephus lib. ii de Bello Judaico cap. xxiv, tan-

Digitized by Google

tanquam novum quid planeque inſolitum narrat, quod Ceſtius Florus Præſes Judæos Romana civitate donatos virgis cæddiderit. ὃ μηδεὶς πρότερον, ſcribens, τότε Φλῶρος ἐτόλμησεν, ἄνδρας ἱππικοῦ τάγματος μαστιγῶσαι πρὸ τοῦ βήματος, καὶ σταυρῷ προσηλῶσαι, ὧν εἰ, καὶ τὸ γένος Ἰουδαῖοι, ἀλλὰ τὸ γοῦν ἀξίωμα Ῥωμαϊκὸν ἦν. *Quod nemo umquam prius, tunc Florus auſus eſt; ut viros ſcilicet equeſtris ordinis pro tribunali flagellis cæderet, ac patibulis affigeret: quorum etſi origo Judæa, tamen Romana dignitas.* Et Cicero, Verrina ſupra memorata, pro horrendo omnemque pene fidem excedente facinore habet, quod Verres Gavium Coſſanum proripi, atque in foro medio nudari ac deligari, & virgas expediri juſſerit; *Cædebatur virgis,* ajens, *& in medio foro Meſſanæ,* Coſſanus, *cum interea nullus gemitus, nulla vox alia iſtius miſeri inter dolorem crepitumque plagarum audiebatur, niſi hæc:* CIVIS ROMANUS SUM. *Hac ſe commemoratione civitatis omnia verbera depulſurum, cruciatumque a corpore dejecturum arbitrabatur.* Confer quæ ex oratione Gracchi affert Agellius Noctium Atticarum lib. x, cap. III, quæque habet Seneca in Claudii ἀποκολοκυντώσει, & lib. I de Clementia cap. XVII. Certe Apoſtolo Paulo plus profuit commemoratio civitatis quam Coſſano. Ille enim cum loris cædendus adſtanti Centurioni diceret: εἰ ἄνθρωπον Ῥωμαῖον καὶ ἀκατάκριτον ἔξεστιν ὑμῖν μαστίζειν; *an hominem Romanum, & quidem indicta cauſa, vobis licet flagellare?* idque Tribuno nunciaretur; ſupplicium, cui addictus erat, non ſenſit, Act. XXII, 24. ſeqq. Idem Apoſtolus Actor. XVI, 37. conqueritur, ſe comitemque ſuum cæſos publice, cum ſint Romani. Vide Commentarium in epiſtolam Plinii de Chriſtianis primævis,

Digitized by Google

vis, ad verba: *Quia Cives Romani erant.*

Virgæ non erant unius generis.

XXXVII. Fuerunt autem Virgæ, quibus in reos animadvertebatur (ut ὡς ἐν παρόδῳ id quoque notemus) diverſorum generum. Aliæ nimirum *ulmea* erant: quarum meminit Plautus in Aſinaria, actu II, ſcen. II, actu III, ſcen. II. E quibus locis ſimul, iſtis virgis ſervos fuiſſe correptos, apparet; quos *ulmeos* hinc vocat Comicus loco priori: ſicut in Epidico, act. II, ſc. III, virgas ipſas appellat *ulmeos paraſitos*, quod corium omni exparte attondeant, ſicut paraſiti menſas divitum attondere, & a divitibus ſemper aliquid abradere ſolent; ut explicat Lambinus. Aliæ virgæ erant ex *ſalice*; ceu patet ex Prudentio; qui, parvuli illius pro CHRISTO patientis deſcribens martyrium, in Romano, ſive hymno περὶ στεφ. XIV, 703.

Impacta, ait, *quoties corpus attigerat ſalix,*
tenui rubebant ſanguine uda vimina.

Plumbata quodnam tormenti genus.

XXXIIX. In eoipſo Prudentii hymno etiam *Plumbatarum* ſit mentio, quibus Januarius tandem occiſus ſupra expreſſo Martyrologii loco dicitur. Nempe Aſclepiades Præſes, verſ. 116.

Tundatur, *inquit*, *tergum crebris ictibus,*
plumboque cervix verberata extuberet.

Cui mox ſubdit Poëta, verſ. 121.

Pulſatus ergo martyr illa grandine,
poſtquam inter ictus dixit hymnum plumbeos,
erectus inſit: —— ——

Erat ſcilicet id genus tormentorum quaſi flagellum ex funiculis, in quorum ſummitatibus glandes plumbeæ impactæ, quibus terga & collum damnati hominis verbe-

berabantur. Vile autem & hoc fuit ſupplicium, adeo ut *plumbatarum ictus in ingenuis corporibus non probari* dicantur l. II Cod. Theod. de Quæſt. Confer l. II C. de Exactionibus tributorum.

Fuſtuarium.

XXXIX. Porro Felix ac Philippus, & ipſi Felicitatis filii, *fuſtibus mactati* dicuntur in Martyrologio. Quod ſupplicii genus, *fuſtuarium* dici ſolitum, in militia olim receptum erat: deſcribiturque a Polybio libro VI, Cœlio Rhodigino Lect. antiqv. lib. X, cap. V, Lipſio de Militia Rom. lib. V, cap. XIIX. Nec in ſolos tamen milites, ſed in alios quoque pœna illa fuiſſe apud Romanos animadverſum, patet ex Pauli JCti Recept. ſent. libro V, tit. XXI, ubi *Vaticinatores, qui ſe Deo plenos adſimulant*, fuſtibus cæſi dicuntur. Adde l. XIII in fin. D. de Jurejurando, ubi is qui perperam juravit, & Platonem lib. XI de Legibus ubi venditor adulterinæ mercis, fuſtibus cædi jubetur. Confer præterea l. X D. de Pœnis, l. IV D. de Incendio, ruina, naufragio, item Briſſonium Select. ex Jure Civili Antiqvit. l. III, c. X. De Chriſtianorum fuſtuario ita Cyprianus, epiſtola LXXVII, ad Nemeſianum ceteroſq; in metallis conſtitutos martyres: *Quod fuſtibus cæſi prius graviter & afflicti, per ejusmodi pœnas initiaſtis confeſſionis veſtræ religioſæ primordia, execranda nobis iſta res non eſt. Neq; enim ad fuſtes Chriſtianorum corpus expavit, cujus eſt ſpes omnis in ligno. Sacramentum ſalutis ſuæ* CHRISTI *ſervus agnovit: redemptus ligno ad vitam æternam, ligno provectus eſt ad coronam.*

Perſecutio Gallicana ſub M. Antonino atrociſſima.

XL. Tandem pertinet quoque huc celebratiſſima illa perſecutio Gallicana, ex Lugdunenſis & Viennenſis Eccleſiæ ad Aſiæ & Phrygiæ Chriſtianos epiſtola, ab Euſebio ſub initium libri V Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ deſcripta. Quam quidem ejusmodi fuiſſe, ſtatim ſub ipſius narra-

Digitized by Google

tionis initia dicunt Galli martyrologi, ut ejus atrocitatem nec ſermone nec literis ſufficienter exprimere liceat. Omni namque virium impetu in Chriſtianos irruiſſe Satanam, & nihil reliquiſſe intentatum quo adverſus ſervos Dei miniſtros ſuos exerceret: adeo ut non ſolum ab ædibus, a balneis, a foro illi arcerentur, ſed ediceretur etiam, ne quis eorum quocunque demum in loco appareret. Gratia autem Dei factum eſſe, ut omnes ærumnas iſtas & opprobria forti animo ſuſtinuerint, quæque alii diuturna & gravia exiſtimant, ipſi levia duxerint; exemplo ſuo oſtendentes, *non eſſe dignas paſſiones hujus ſeculi quæ conferantur cum gloria quæ in nobis revelanda eſt.* Et primum quidem quæcumque a populo univerſo acervatim ingerebantur, conſtantiſſime eos toleraſſe; ἐπιβοήσεις puta, καὶ πληγὰς, καὶ συρμοὺς, καὶ διαρπαγὰς, καὶ λίθων βολὰς, καὶ συγκλείσεις, καὶ πάνθ' ὅσα ἠγριωμένῳ πλήθει ὡς πρὸς ἐχθροὺς καὶ πολεμίους φιλεῖ γίνεσθαι, *acclamationes, plagas, raptationes, ſpoliationes bonorum, lapidum jactus, carceres, cuncta denique quæ vulgus furore & rabie concitatum, adverſus hoſtes & inimicos comminiſci ſolet.*

Rom. 8, 18.

Vettii Epagathi martyrium.

XLI. His generatim præmiſſis, narrare pergunt, quomodo, cum ad Præſidem ducti eſſent Chriſtiani, VETTIUS EPAGATHUS, Juvenis pietate & ſanctitate illuſtris, Zeloque Dei ac Spiritus fervore plenus, quod injuſtum adeo judicium æquo ferre animo nequiret, ut pro fratribus cauſam ſibi dicere liceret, rogaverit, quodque nihil apud Chriſtianos impium aut irreligioſum reperiatur, palam oſtendere. Cui tamen æquiſſimo petito annuere noluerit Præſes. Qui potius, ubi hoc unum ex Vettio quæſiviſſet, an eſſet Chriſtianus? is vero, eſſe

ſe,

Digitized by Google

ſe, intrepide reſpondiſſet, ad necem ipſum damnaverit, addito elogio, quod foret παράκλητος χριστιανῶν, *Advocatus Chriſtianorum.*

XLII. Nempe id eſt de quo Tertullianus Apolog. cap. II queritur, *Quodcunque dicimur*, inquiens, *cum alii dicuntur, & proprio ore, & mercenaria advocatione utuntur ad innocentiæ ſuæ commendationem: reſpondendi, altercandi facultas patet: quando nec liceat indefenſos & inauditos omnino damnari. Sed Chriſtianis ſolis nihil permittitur loqui quod cauſam purget, quod veritatem defendat, quod Judicem non faciat injuſtum.* Plura huc ſpectantia damus comment. in epiſtolam Plinii de Chriſtianis, ad verba: *Hunc ſum ſecutus modum.*

Chriſtianis non permittebatur pro innocentia ſua in judicio loqui.

XLIII. Notetur etiam heic iniquitas Judicis Pagani, ad ſolam Chriſtianiſmi confeſſionem Vettium capitis condemnantis, nullius cetera criminis convictum, aut ſaltim accuſatum. Hanc injuſtitiam Urbicio exprobratam fuiſſe a Lucio, jam ſupra num. XXXI memoravimus. Extantque de ea paſſim noſtrorum querelæ, præſertim Tertulliani. Videatur modo citatus commentarius in epiſtolam Plinii, ad verba: *Nomen ipſum, etiamſi flagitiis careat.*

Chriſtiani ob ſolum hoc nomen ſuum, cetera innocentes, interempti.

XLIV. Vettium, quem diximus, Epagathum, in eo quod, Martyrum ſuſcipiens patrocinium, martyrium ſibi ipſi attraxit, Zachariæ cujusdam Preſbyteri exemplum fuiſſe ſecutum, Rufinus in Hiſtoriæ Euſebianæ Latina translatione ſcribit. Verba ejus: *Ut Chriſtianum ſe eſſe clariſſima & libera voce teſtatus eſt* (Vettius Epagathus, quem, neſcio quo errore, *Vetium Pagatum* contra omnium Euſeb. codicum fidem ipſe appellat) *tanquam*

Zacharias ſub M. Antonino paſſus Ruffini commentum eſt.

 quam

quam Advocatus, inquit Judex, *Chriſtianorum, & ipſe vinctorum numero ſocietur. Sed in hoc illi quidem, quid dicerent, ignorabant. Ille vero, habens in ſe Advocatum pro nobis* Jesum, *hoc nomine* (Advocati) *meruit honorari: ſancti Presbyteri Zachariæ, qui erga ſanctos plenitudinem charitatis oſtenderet, ſecutus exemplum. Qui & ipſe, dum fratribus adeſt, & defenſionem libertatis, quæ in noſtra religione conſiſtit, exeqvitur, Dominicum ſecutus exemplum, animam ſuam pro ovibus ſuis poſuit, & pro amicis. Et ideo cum hoc pariter, velut diſcipuli fideles* Christi, *in regno venturo ſeqventur agnum quocunque vadit. His igitur optimis & fideliſſimis ducibus uſus omnis reliqvus ſanctorum chorus, prompti & alacres animas ſuas pro fidei libertate ponebant.*

Qui plane heic pervertit mentem Euſebii.

xlv. Verum ex hoc etiam exemplo apparet, qua fide in vertendo Euſebio Rufinus fuerit verſatus. Itaque namque habet textus Euſebianus: τῇ λαμπροτάτῃ φωνῇ ὁμολογήσαντος ἀνελήφθη καὶ αὐτὸς εἰς τὸν κλῆρον τῶν μαρτύρων, Παράκλητος χριστιανῶν χρηματίσας· ἔχων δὲ τὸν παράκλητον ἐν ἑαυτῷ, τὸ πνεῦμα πλεῖον τοῦ Ζαχαρίου. ὃ διὰ τοῦ πληρώματος τῆς ἀγάπης ἐνεδείξατο, εὐδοκήσας ὑπὲρ τῆς τῶν ἀδελφῶν ἀπολογίας καὶ τὴν ἑαυτοῦ θεῖναι ψυχήν. ἦν γὰρ καὶ ἔστι γνήσιος χριστοῦ μαθητής, ἀκολουθῶν τῷ ἀρνίῳ ὅπου ἂν ὑπάγῃ· ἐντεῦθεν δὴ διεκρίνοντο οἱ λοιποί. *Ille* (Vettius) *Chriſtianum ſe eſſe clariſſima voce profeſſus, in Martyrum numerum relatus eſt: Advocatus quidem Chriſtianorum Judicis elogio appellatus, habens autem in ſe ipſo Advocatum Spiritum ſanctum multo abundantius quam Zacharias. Quem quidem caritatis exuberantia declaravit, quippe qui ſuſtinuerit pro fratrum defenſione morti ſemet objicere.*

Fuit

Digitized by Google

Fuit enim & eſt germanus CHRISTI *diſcipulus, ſequens agnum quocunque ierit. Exinde etiam reliqui dignoſci ac diſtingvi cœpere.* Unde manifeſtum, non de Zacharia Presbytero eccleſiæ Lugdunenſis ſermonem heic eſſe, ſed de Zacharia patre Johannis Baptiſtæ, qui Luc. 1, 67. *repletus Spiritu ſancto* dicitur, παρακλήτῳ illo, Joh. XIV, 16. 26. XV, 26. quemque πρεσβύτερον Lugdunenſes vocaverant paulo ante, id eſt, ſeniorem, Epagathum ei Juvenem comparantes. Hæc enim ipſorum aperte verba ſunt: ὃ ἀπηκριβωμένην ἠκρίβωτο ἡ πολιτεία, ὡς καίπερ ὄντα νέον, συνεξισοῦσθαι τῇ τοῦ πρεσβυτέρου Ζαχαρίου μαρτυρίᾳ· πεπόρευτο γοῦν ἐν πάσαις ταῖς ἐντολαῖς καὶ δικαιώμασι τοῦ Κυρίου ἄμεμπτος. *Adeo diſtrictam ac ſeveram vivendi rationem inſtituerat* Vettius, *ut, quamvis adhuc Juvenis, Zachariæ tamen ſenioris elogio æquaretur. Inceſſerat quippe in omnibus mandatis & iuſtificationibus Domini ſine querela.* Quæ poſtrema cum de Zacharia Eliſabetæ marito diſerte uſurpentur Luc. 1, 6. mirum qui Presbyterum Gallicanum heic fingere ſibi Rufinus potuerit, quem martyrii ſocium daret Epagatho; de duobus dicens, quod *velut diſcipuli fideles* CHRISTI *ſequuntur agnum*, cum Gallicana epiſtola de ſolo Vettio id affirmet, deque ficto ſuo Zacharia ajens, quod *erga ſanctos plenitudinem charitatis oſtenderit*; cum Lugdunenſes ſcribant, quod Epagathus advocatum Spiritum Sanctum, quem in ſe habebat, διὰ τοῦ πληρώματος τῆς ἀγάπης declaraverit, idque manifeſto indicet, quo utuntur, relativum ὃ, utique τὸ πνεῦμα, non vero τὸν Ζαχαρίαν, reſpiciens. Sed videtur ῥῆσιν, qua utuntur Gallicani, συνεξισοῦσθαι τῇ τοῦ πρεσβυτέρου Ζαχαρίου μαρτυρίᾳ, ſic accepiſſe Rufinus, quaſi id Apoc. 14, 4.

vellet, quod *martyrii* gloria Vettius æquatus ſit *Presbytero* Zachariæ; qua tamen nihil aliud ſignificatur, quam Vettium, licet adhuc Juvenem, dignum fuiſſe *teſtimonio* & *elogio*, quo a Spiritu ſancto *grandævus* ille Zacharias ornatur; quod nempe (ut ſtatim ſubjungitur) inceſſerit in omnibus mandatis Domini. Efficit autem Rufini παρόραμα hoc, pravaque Euſebii, vel potius ab eo recitatæ epiſtolæ Lugdunenſis, interpretatio, ut in Martyrologia Zacharias Presbyter irrepſerit. Videatur inter cetera Martyrologium Adonis Viennenſis ad d. II Junii, ubi ipſa Rufini ſupra a nobis data verba leguntur. Sed ad ſuperiora redeundum.

Quidam perſecutionis oneri ſuccubuerunt.

XLVI Etiamſi autem Vettii Apagathi animoſitate excitati reliqui Chriſtianæ fidei confeſſores, magna alacritate ad martyria properarunt, ſeque ad nulla non tormenta forti animo toleranda paratos oſtenderunt, interim nec defuere qui perſecutionis oneri ſuccumberent. Ἐφαίνοντο, ſcribunt Gallicani, οἱ ἀνέτοιμοι καὶ ἀγύμναστοι, καὶ ἔτι ἀσθενεῖς· ἀγῶνος μεγάλου τόνον ἐνεγκεῖν μὴ δυνάμενοι. ὧν καὶ ἐξέπεσον ὡς δέκα τὸν ἀριθμόν· οἳ καὶ μεγάλην λύπην καὶ πένθος ἀμέτρητον ἐνεποίησαν ἡμῖν, καὶ τὴν προθυμίαν τῶν λοιπῶν τῶν μὴ συνειλημμένων ἐνέκοψαν, οἳ καίπερ πάντα τὰ δεινὰ πάσχοντες, ὅμως συμπαρῆσαν τοῖς μάρτυσι, καὶ οὐκ ἀπελείποντο αὐτῶν. *Qui imparati & inexercitati, nec firmis adhuc viribus ad impetum tanti certaminis ſuſtinendum, tunc manifeſte patuerunt. Ex quibus decem circiter collapſi, maximum nobis dolorem & incredibilem luctum attulerunt; & aliorum alacritatem fregerunt, qui nondum comprehenſi, licet graviſſima paterentur incommoda, tamen martyribus præſto aderant, nec ab eorum conſpectu*

Lapſi decem.

conſpectu diſcedebant. Addunt mox: Τότε οἱ πάντες μεγάλως ἐπτοήθημεν, διὰ τὸ ἄδηλον τῆς ὁμολογίας· οὐ τὰς ἐπιφερομένας κολάσεις φοβούμενοι, ἀλλὰ τὸ τέλος ἀφορῶντες, καὶ τὸ ἀποπεσεῖν τινὰ δεδιότες. *Omnes tunc temporis graviſſimo metu perculſi hærebamus, ob incertum confesſionis eventum: non quod tormenta quæ inferebantur, magnopere timeremus; ſed quoniam exitum rei animo proſpicientes, ne quis corrueret verebamur.*

XLVII. Hinc narrare pergunt in epiſtola ſua Lugdunenſes, quomodo capti quidam Chriſtianorum ſervi, religione Gentiles, horrendas calumnias in heros ſuos jecerint, infandaque iis flagitia affinxerint. Ipſa eorum verba dabimus. Συνελαμβάνοντο, inquiunt, ἐθνικοί τινες οἰκέται τῶν ἡμετέρων· ἐπεὶ δημοσίᾳ ἐκέλευσεν ὁ ἡγεμὼν ἀναζητεῖσθαι πάντας ἡμᾶς· οἳ καὶ κατ' ἐνέδραν τοῦ Σατανᾶ, φοβηθέντες τὰς βασάνους ἃς τοὺς ἁγίους ἔβλεπον πάσχοντας, τῶν στρατιωτῶν ἐπὶ τοῦτο παρορμώντων αὐτοὺς, κατεψεύσαντο ἡμῶν Θυέστεια δεῖπνα, καὶ Οἰδιποδείους μίξεις, καὶ ὅσα μήτε λαλεῖν μήτε νοεῖν θέμις ἡμῖν, ἀλλὰ μηδὲ πιστεύειν εἴ τι τοιοῦτο πώποτε παρὰ ἀνθρώποις ἐγένετο· τούτων δὲ φημισθέντων, πάντες ἀπεθηριώθησαν εἰς ἡμᾶς· ὥστε καὶ εἴ τινες τὸ πρότερον δι' οἰκειότητα ἐμετρίαζον, τότε μεγάλως ἐχαλέπαινον καὶ διεπρίοντο καθ' ἡμῶν. *Capti ſunt quidam noſtrorum ſervi, qui Gentiles erant, quandoquidem Præſes nos omnes requiri palam juſſerat. Qui, Dæmonis impulſu, cum tormenta reformidarent quæ ſanctos perpeti videbant, militibus ad hoc ipſum eos incitantibus, Thyeſteas quasdam cœnas, & inceſtos Oedipi concubitus, & alia quæ nec proloqui nobis nec cogitare fas eſt, ac ne credere quidem ſuſtinemus apud homines unquam geſta fuiſſe, adverſus nos ementiti ſunt. His in vulgus ſparſis,*

Servorum Gentilium in heros ſuos Chriſtianos portentoſa calumnia.

ſis, omnes continuo in nos efferati ſunt, ut ſi qui forte cognationis cauſa moderati erga nos hactenus exſtitiſſent, tunc acerbiſſima indignatione commoti adverſus noſtros infremerent. Sic etiam Maximini tempore Ducem quendam Damaſci Romanum meretriculas ſubornaſſe, quæ Chriſtianas aliquando fuiſſe ſe, inque Chriſtianorum conventibus tetra multa & horrenda obſervaſſe, mentirentur, Euſebius memorat lib. IX, cap. V. & Juſtinus M. Apolog. I, εἰς βασάνους, inquit, εἵλκυσαν οἰκέτας τῶν ἡμετέρων, ἢ παῖδας, ἢ γύναια, καὶ δι' αἰκισμῶν φοβερῶν ἐξαναγκάζουσι κατειπεῖν ταῦτα τὰ μυθολογούμενα, ἃ αὐτοὶ φανερῶς πράττουσιν. *Ad tormenta protraxerunt noſtrorum ſervos, aut pueros, aut mulierculas; ut per cruciatus horrendos & formidabiles, eorum quæ ſermonibus vanis atque fabuloſis feruntur flagitiorum extorquerent confesſionem.* Refer etiam huc quod de ſemet Plinius ſcribit, Bithyniæ Præſes, lib. X, epiſt. XLVII: *Neceſſarium credidi, ex duabus ancillis, quæ Miniſtræ dicebantur* (Diaconiſſas intelligit) *quid eſſet veri, & per tormenta quærere*: puta, cum inquiſitionem adverſus Chriſtianos in provincia illa inſtitueret. Sed & ſpectare eo videtur quod ſub initium ſui Apologetici habet Tertullianus: *Domeſticis indiciis nimis operata ſectæ hujus infeſtatio obſtruit viam defenſioni* Quid enim aliud præ ſe ferre poſſunt verba iſta, quam Gentiles conatos ab iis, qui familiariter cum Chriſtianis verſabantur, a famulis, inquam, & ancillis, inveſtigare crimina, de quibus vulgo illi infamabantur? Quemadmodum autem heic Lugdunenſes queruntur, domeſticorum malitia nefandi cibi & concubitus ſuſpectos eſſe factos, indeque hominum odiis expoſitos, Chriſticolas:

Vide infra c. 10, 11.

ſticolas: ita ad contrariam experientiam in ſua Apologia Athenagoras provocat. De illa ipſa enim agens calumnia, Δοῦλοί εἰσιν ἡμῖν, inquit, τοῖς μὲν καὶ πλείους, τοῖς δὲ ἐλάττους, οὓς οὐκ ἔστι λαθεῖν· ἀλλὰ καὶ τούτων οὐδεὶς καθ᾽ ἡμῶν τὰ τηλικαῦτα οὐδὲ κατεψεύσατο. *Servos aliqui noſtrûm poſſident, aliqui plures, alii pauciores; quos ea quæ facimus latere non poſſunt: verum ne ex illis quidem ullus adverſum nos tale quidquam vel mentitus eſt.* Ceterum de ipſo Thyeſtearum epularum & Oedipodei concubitus Chriſtianis objecto crimine multis agimus libro III de Calumniis Paganorum cap. IX.

XLIIX. Ad Martyres ut revertamur, illuſtre tunc præ ceteris certamen certavit BLANDINA: δι᾽ ἧς ἐπέδειξεν ὁ Χριστὸς, ὅτι τὰ παρὰ ἀνθρώποις εὐτελῆ, καὶ ἀειδῆ, καὶ εὐκαταφρόνητα φαινόμενα, μεγάλης καταξιοῦται παρὰ Θεῷ δόξης, διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην, τὴν ἐν δυνάμει δεικνυμένην, καὶ μὴ ἐν εἴδει καυχωμένην, *per quam Chriſtus oſtendit, quæ vilia, deformia, contemptaque hominibus videntur, ea maximo honore affici a Deo propter excellentem erga ipſum caritatem, quæ in virtute potentiaque oſtenditur, non ſpecie inani gloriatur*: ceu ſcribunt in epiſtola ſua Lugdunenſes. Etenim, ut narrare pergunt illi, cum univerſi trepidarent ſpectatores Chriſtiani, &, ne ob corporis tenuitatem liberam edere confeſſionem haud valeret, maxime formidarent, tanto animi robore firmata eſt puella, ut tortores, qui invicem ſibi ſuccedentes a prima luce ad veſperam usque eam excruciaverant, reſoluta nervorum compage deficerent, ſeque victos confeſſi, cum nullum tormenti genus, quod ipſi inferri poſſet, reliqvum haberent, mirarentur, adhuc eam

Blandina martyr.

ſpiritum ducere, toto corpore lacerato atque confoſſo, teſtarenturque, unicum ſupplicii genus ad ipſam enecandam ſuffeciſſe, nedum tot & tanta tormenta. Verum beata illa inſtar generoſi cujusdam athletæ in ipſa confeſſione vires animosque reſumebat: καὶ ἦν αὐτῆς ἀνάληψις, καὶ ἀνάπαυσις, καὶ ἀναλγησία τῶν συμβαινόντων, τὸ λέγειν, ὅτι χριστιανή εἰμι· καὶ παρ' ἡμῖν οὐδὲν φαῦλον γίνεται, *eratque ei refectio & quies, ſenſumque omnem præſentis doloris adimebat prolatio horum verborum*: *Christiana sum! & nihil apud nos mali geritur.* Cum ergo cruciatibus iſtis frangi non poſſet ſanctæ martyris conſtantia, ad palum in crucis ſpeciem ſuſpenſa, prædaque beſtiis incurſantibus objecta eſt. Hæ vero quia corpus ejus attingere nolebant, depoſita ex ſtipite rurſus in carcerem conjecta, inque aliud certamen reſervata eſt, ſic tamen, ut interea quotidie ad ſpectanda ceterorum martyrum ſupplicia introduceretur. Poſthac, ubi per Gentilium jurare idola nollet, deosque eorum ſperneret, poſt flagra, poſt ferarum vellicationes, poſt ſartaginem, reticulo incluſa tauro objecta eſt; idque χαίρουσα καὶ ἀγαλλιωμένη ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ, ὡς εἰς νυμφικὸν δεῖπνον κεκλημένη, ἀλλὰ μὴ πρὸς θηρία βεβλημένη, *de exitu ſuo læta atque exſultans, prorſus quaſi ad nuptiale convivium invitata, non beſtiis objecta eſſet.* Atque ab hoc tauro diu in altum jactata, tandem victimæ inſtar jugulata eſt; καὶ αὐτῶν ὁμολογούντων τῶν ἐθνῶν, ὅτι μὴ δὲ πώποτε παρ' αὐτοῖς γυνὴ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα ἔπαθεν, *ipſis etiam Gentilibus ingenue fatentibus, nullam umquam apud ſe feminam exſtitiſſe, quæ tot ac tanta pertulerit.*

XLII.

XLIX. Blandinæ comes ad martyrium ivit, pari prorſus animoſitate, ſororis exhortationibus, ipſis intuentibus tyrannis, ſubinde roboratus, quindecim circiter annorum puer, Ponticus: cujus tenerrima ætas non magis, quam muliebris Blandinæ ſexus, crudeles perſecutorum mentes flectere, immanemque eorum rabiem ſedare potuit. Nempe cum alias ætatis magna omnino in pœnis irrogandis haberi ſoleat ratio, indeque non tantum definiant JCti, quæ ætas delicti ſit capax; ſed etiam doceant, ſi maxime capax ſit, ob ætatem tamen tenellam mitiorem debere pœnam infligi (loca damus ſub initium commentarii in epiſtolam Plinii de Chriſtianis) de fide tamen Chriſtiana quando res erat, omni ætatis diſcrimine inſuper habito in ipſos etiam pueros & puellas crudeliſſime ſæviebatur. *Ponticus martyr.*

L. Apparet autem ex hoc Blandinæ & Pontici martyrio, quam vere Lactantius ſcribat Divin. Inſtitut. lib. V, cap. XIII: *Noſtri pueri & mulierculæ tortores ſuos taciti vincunt, & exprimere illis gemitum nec ignis poteſt. — Ecce ſexus infirmus & fragilis ætas dilacerari ſe toto corpore utique perpetitur.* Quibus Lactantianis plane gemina habent Minucius Felix, Cyprianus, Auguſtinus, Theodoritus, Prudentius, aliique, jamjam expreſſo Pliniani commentarii loco memorati. Suppetuntque paſſim in Eccleſiaſtica hiſtoria ejusmodi puerilis & muliebris ἀριϛείας exempla. Sic de Julitta Baſilius M. ait, homil. V, quod decertaverit ἐν γυναικείῳ σώματι ἀνδρειοτάτην ἄθλησιν, *in muliebri corpore virile certamen*; eandemque vocat τὴν τῷ μεγαλοφυεῖ τῆς ψυχῆς τῆς γυναι- *Puerorum & puellarum Chriſtian. ἀριϛεῖα.*

κείας φύσεως τὴν ἀσθένειαν ἀποκρύψασαν, feminam *heroica animi fortitudine infirmam naturæ muliebris conditionem ſupergreſſam.* indeq; ad maſculum converſus ſexum, οἱ ἄνδρες, inquit, μὴ καταδείξησθε γυναικῶν ἐλάττους ὀφθῆναι πρὸς τὴν εὐσέβειαν. *Viri, ne, quæſo, ſiveritis ad tuendam religionem vos conſpici mulieribus infirmiores.* Quibus reſpondent illa Chryſoſtomi, ſerm. LXVII, de S. Droſide: τίς ἂν γένοιτο λοιπὸν ἀνδράσι μαλακιζομένοις ἀπολογία, τίς δὲ συγγνώμη, ὅταν γυναῖκες ἀνδρίζονται; ὅταν οὕτω γενναίως πρὸς τοὺς τῆς εὐσεβείας ἀγῶνας ἀποδύωνται; οὔτε γὰρ φύσις, οὔτε ἡλικία, οὔτε ἄλλο οὐδὲν ἐμποδίσαι δύναιτ' ἄν, ὅταν προθυμία παρῇ, καὶ ζῆλος, καὶ πεπυρωμένη πίστις. *Quam deinceps ſperare poterunt excuſationem viri, ſi molles ſint & ignavi, quam vero veniam, cum fortiter ac viriliter ſe gerant mulieres? cum adeo ſe generoſe ad certamen pietatis accingant? Nam neque ſexus, nec ætas, nec aliud quidquam poteſt impedimentum objicere, ſi adſit alacritas animi, & Zelus, & ardens fides!* Ita Chryſoſtomus, Qui & libro I πρὸς τοὺς σκανδαλισθέντας cap. XIX ſcribit: καὶ γυναῖκες πρὸς τὸν ἀγῶνα ἀπεδύσαντο τοῦτον, καὶ ἀνδρῶν πολλαχοῦ μᾶλλον ἠνδρίσαντο. *Etiam mulieres hoc inivere certamen, & amplius ſæpe quam viri ſe viriliter fortiterque geſſerunt.* Adde quæ habet idem homil. XLI, de Pelagia, homil. LI, de Bernice & Proſdoce, homil. LXXII, de Thecla, quæque apud Ambroſium, Prudentium, Gregorium M. & in Martyrologiis paſſim leguntur. Puerilis certaminis ſpecimina minime puerilia notamus loco commentarii Pliniani aliquoties jam indicato.

Longa & numeroſa mar-

LI. Porro Blandinæ monſtrat exemplum, etiam tunc temporis morem obtinuiſſe, quem Demetriano, A-

fricæ

ſricæ ſub Decio Proconſuli, Cyprianus exprobrat, *Non contentus es*, ad ipſum ſcribens, *dolorum noſtrorum compendio, & ſimplici ac veloci brevitate pœnarum: admoves laniandis corporibus longa tormenta; multiplicas lacerandis viſceribus numeroſa ſupplicia.* quemadmodum & epiſtola IIX idem ait venerabilis Antiſtes: *Tormenta venerunt, & tormenta ſine fine tortoris, ſine exitu damnationis, ſine ſolatio mortis: tormenta, quæ ad coronam non facile admittant; ſed tamdiu torqveant, quamdiu dejiciant.* *Iterum tormenta.*

LII. Nempe, ut in vita Pauli eremitæ dicit Hieronymus, *voti tunc Chriſtianis erat, pro* CHRISTI *nomine gladio percuti: verum hoſtis callidus, tard i ad mortem ſupplicia conquirens, animas cupiebat jugulare, non corpora.* Quo quidem fine ſuo etiam non ſemper excidit. Nam *quis tandem inveniretur qui duraret adverſus tantos & tam longos cruciatus? Multi defecerunt*; ait Auguſtinus expoſit. partis primæ Pſalmi xc. *Eorum ſcopus, ut anima perderentur Chriſtianorum &*

LIII. Sed & alia longis iſtis tormentis cauſa ſuberat: quo videlicet magnæ ſibi gloriæ ducerent Pagani Judices, ſi ad fidei abnegationem quovis modo adactis Chriſtianis, ſuperioribus in hoc certamine ipſis eſſe liceret. Quo de ſic Lactantius libro v, cap. XI: *Ille gravior, ille ſævior eſt carnifex, qui neminem ſtatuit occidere. Itaque dici non poteſt, hujusmodi Judices quanta & quam gravia tormentorum genera excogitaverint, ut ad effectum propoſiti ſui pervenirent. Hæc autem non tantum ideo faciunt, ut gloriari poſſint, nullum ſe innocentium peremiſſe (nam & ipſe audivi aliqvos gloriantes, quia adminiſtratio ſua in hac parte fuerit incruenta) ſed & invidia* *utque de Victoria gloriari liceret perſecutoribus.*

Digitized by Google

diæ cauſa; ne aut ipſi vincantur, aut illi virtutis ſua gloriam conſequantur. Itaque in excogitandis pænarum generibus nihil aliud quam victoriam excogitant. Sciunt enim, certamen eſſe illud & pugnam. Vidi ego in Bithynia Præſidem gaudio mirabiliter elatum, tamquam barbarorum gentem aliquam ſubegiſſet, quod unus, qui per biennium magna virtute reſtiterat, poſtremo cedere viſus eſt. Contendunt igitur, ut vincant, & exquiſitos dolores corporibus immittunt, & nihil aliud devitant, quàm ut ne torti moriantur, atque (ut ex Euſebii libro IIX, cap. X, id addamus) *τῇ καρτερίᾳ καταισχύναντες τὸν ἀντίπαλον, conſtantia ſua pudorem incutientes adverſario.* Confer Origenem contra Celſum lib. IIX, ubi itidem ſermo de *δικασταῖς, κολαζομένοις μὲν ὑπὸ τοῖς ὑπομένουσι τὰς αἰκίας, καὶ τὰς βασάνους, γαυρουμένοις δὲ, ὅταν χριστιανὸς ἡττηθῇ*, ſive, de *Judicibus, quibus permoleſtum, dum ſpectant tolerantes cruciatus fortiter, contra exultant gaudio, quoties Chriſtianus victus eſt.*

Admiranda Chriſtianorum in tolerandis cruciatibus fortitudo & conſtantia.

LIV. Tametſi vero interdum voti ſui fiebant compotes tyranni, deque victis tormentorum acerbitate & diuturnitate Chriſtianis triumphabant; ſæpius tamen concepta illa ſpe ſua excidiſſe eos, paſſim hiſtoria docet martyrologica: cum nempe, ut Cyprianus epiſt. IX loquitur, *ſteterunt torti torquentibus fortiores, & pulſantes ac laniantes ungulas pulſata ac laniata membra vicerunt:* cum *inexpugnabilem fidem ſuperare non potuit ſæviens diu plaga repetita, quamvis rupta compage viſcerum torquerentur in ſervis Dei jam non membra, ſed vulnera.* Quod ſi de quoquam alio, de Blandina certe noſtra veriſſime dici poteſt. Plura huc ſpectantia habes libro III de Calumniis Paganorum cap. X, 3. ſeqq.

LV.

lv. Notetur amplius, quod prolatione verborum illorum: *Chriſtiana ſum!* inter atrociſſimos cruciatus animum refeciſſe, corporisque dolores pepuliſſe Blandinam, Lugdunenſes ſcribant. Nempe quam inviſum erat τοῖς ἔξω Chriſtianum nomen, tam amabile iis id erat plenumque conſolationis qui ſanguinem pro Redemptoris ſui gloria fundebant. Præter Blandinam in perſecutione, de qua agimus, Gallicana id Sanctus etiam ſuo exemplo docuit (ut paulo poſt videbimus) docuerunt aliis quoque temporibus B. Julitta, Lucianus, Gregorius, Abundius, Agathius, Martyres Scillitani, xl martyres apud Baſilium M. de quibus omnibus teſtimonia damus commentario in epiſtolam Plinii de Chriſtianis, ad verba: *Nomen ipſum, etiamſi flagitiis careat.* *Chriſtianum nomen quam amabile martyribus fuerit.*

lvi. Quod ſtipiti affixa, prædaque ſic incurſantibus beſtiis objecta fuit Blandina, more factum eſt ſatis apud Romanos recepto. Sic *Mneſtheus*, Aureliani Notarius, *ſurrectus ad ſtipitem beſtiis objectus eſt*, tradente Flavio Vopiſco in Aureliano, cap. xxxvii. eademque pœna inflicta illi, de quo Martialis lib. i, epigr. vii: *Beſtiis ſtipitibus alligatos exponebant Romani.*

Qualiter in Scythia religatus rupe Prometheus
aſſiduam nimio pectore pavit avem,
nuda Caledonio ſic pectora præbuit urſo
non falſa pendens in cruce Laureolus.
Vivebant laceri, membris ſtillantibus, artus,
inque omni nuſquam corpore corpus erat.
Denique ſupplicium dederat necis ille paternæ;
vel domini jugulum foderat enſe nocens:
Templa vel arcano demens ſpoliaverat auro;
ſubdiderat ſævas vel tibi, Roma, faces.

Vicerat

Vicerat antiqua ſceleratus crimina fama,
in quo, quæ fuerat fabula, pœna fuit.

Nempe ſolebant damnati in amphitheatrum produci, fabulæ alicujus perſonam ſuſtinentes, v. c. Herculis ardentis, Orphei diſcerpti, Phaëtontis aut Icari decidentium. Vult itaque Martialis, ſuſtinuiſſe quendam velut in fabula perſonam Laureoli; cumque pro argumento crucifigendus is eſſet, ſed in ſpeciem, & moris cauſa, rem ex fabula factam, &, qui capitis erat reus, ob parricidium, domini necem, ſacrilegium, vel urbis incendium, cruci affixum, beſtiiſque ſic objectum eſſe. Atque ad hoc ſupplicii genus reſpexit Nero, quando infanda turpitudine *fera pelle contectus emiſſus e cavea viros ac feminas ad ſtipitem deligatos invaſiſſe* ſcribitur Suetonio cap. xxix, & Dioni Caſſio, ſive ex eodem Xiphilino, in vita Neronis.

Martyrum objecta ſibi corpora attingere interdum nequiverunt beſtiæ.

lvii. Tali proinde *ſtipiti leoni conceſſo* (ut Tertullianus vocat lib. de Pudicitia cap. xxii) etiam Blandina figebatur. Sed noluerunt attingere ſanctum ejus corpus beſtiæ. Quarum & alias rabiem divinitus inhibitam non ſemel fuiſſe, ubi in Chriſtianos immitterentur, aut in ipſos etiam perſecutores verſam, ex Eccleſiaſtica hiſtoria novimus. Videatur exemplum illuſtre apud Euſebium lib. iix, cap. vii. quod infra damus cap. x, 26. quæque habentur in Martyrologio Romano d. xvii Maji, xvii & xiix Aug. ac vi Jul. & in Martyrologio Adonis Viennenſis d. i Jan. Pertinetque huc B. Ignatii locus in epiſtola ad Romanos ſupra cap. iii, 15. exhibitus.

Martyres in nova ſubinde

liix. Quod deinde Blandina depoſita ex ſtipite, rurſus in carcerem conjecta, inque aliud certamen reſervata

ſervata dicitur; ejus quoque rei exempla alibi in Martyrum hiſtoria leguntur. Ita de Agapio Euſebius, Append. lib. IIX, cap. VI, ὃς, inquit, καὶ ἄλλοτε δεσμωτηρίε τρίτον καὶ πολλάκις ἅμα κακούργοις ἐμπομπεύσας τῷ σαδίῳ, ἀεί γε μὴν κατὰ χρόνους τοῦ δικαστοῦ μετὰ τὰς ἀπειλὰς, ἤτοι κατ' οἶκτον, ἢ κατ' ἐλπίδα τοῦ μεταθήσεσθαι τῆς προθέσεως, εἰς ἑτέρους αὐτὸν ἀγῶνας ὑπερτιθεμένου, τότε δὴ βασιλέως ἐπιπαρόντος ἤγετο. *Hic cum ter jam antea ex carcere eductus, & ſæpius cum maleficis ſolemni pompa traductus eſſet in ſtadio, Judice poſt varias comminationes ad alia ſubinde certamina ipſum differente; ſive quod miſeratione ejus caperetur, ſive quod a propoſito abduci eum poſſe ſperabat, tunc tandem præſente Imperatore productus eſt.* Adde etiam Sancti exemplum, de quo paulo poſt. *certamina ſervati.*

LIX. Tandem quoque Blandina, tanto cum gaudio martyrium aggreſſa, ſuo confirmavit exemplo, quod fuerit *Martyres cum gaudio & voluptate tormenta pro fide perferebant.*

dulce tunc Juſtis, cremari, dulce, ferrum perpeti,

ceu Prudentius canit hymno περὶ στεφ. I, 51. & quod veriſſime Gregorius ſcripſerit Nazianzenus orat. XX: οὗ Θεὸς τὸ κινδυνευόμενον καὶ προκείμενον, τ' ἄλλα περιφρονοῦντες, πρὸς ἑαυτὸν μόνον βλέπομεν· πῦρ δὲ, καὶ ξίφος, καὶ θῆρες, καὶ οἱ τὰς σάρκας τέμνοντες ὄνυχες, τρυφὴ μᾶλλον ἡμῖν εἰσιν, ἢ κατάπληξις. *Ubi Deus nobis periclitatur ac proponitur, tum demum alia omnia pro nihilo putantes, ipſum ſolum intuemur: ignis autem, & gladius, & beſtiæ, & ungula carnem lacerantes, voluptati nobis ac delitiis potius ſunt, quam terrori.* Plura eo facientia habes libro III de Calumniis Paganorum cap. X, 5. Et tantum de Blandinæ virginis agone ac martyrio.

Digitized by Google

Sancti martyrium.

LX. Præter eum nobilem in hoc certamine athletam egit ille re & nomine SANCTUS, Διάκονος ἀπὸ Βιέννης. Quod *Diaconum Viennenſem* Rufinus vertit & Muſculus, ipſe quinimo in ſua Græci textus translatione Latina Valeſius. Qui tamen in Annotationibus, ſuæmet verſionis parum memor, *Rufinus*, inquit, *Sanctum Diaconum Viennenſem interpretatur* (Græca nempe verba: Σάγκτον, Διάκονον ἀπὸ Βιέννης) *quod eſt ambiguum. Neque enim Sanctus fuit Diaconus Viennenſis eccleſiæ, ut quidam, hac Rufini verſione inducti, exiſtimarunt. Certe Lugdunenſes in hac epiſtola id non dicunt: ſed tantum affirmant, illum Vienna oriundum fuiſſe. Fuit igitur hic Sanctus patria quidem Viennenſis; Diaconus autem Lugdunenſis eccleſiæ.* Sed hæc obiter. Ad rem quod attinet ipſam, Sanctus ille, quem diximus, acerbiſſimos omnium dolorum cruciatus tanta animi fortitudine & conſtantia pro CHRISTO pertulit, ὥστε μὴ δὲ τὸ ἴδιον κατειπεῖν ὄνομα, μήτε ἔθνους, μήτε πόλεως ὅθεν ἦν, μήτε εἰ δοῦλος ἢ ἐλεύθερος εἴη, ἀλλὰ πρὸς πάντα τὰ ἐπερωτώμενα ἀπεκρίνατο τῇ Ῥωμαϊκῇ φωνῇ· Χριστιανός εἰμι· τοῦτο καὶ ἀντὶ ὀνόματος, καὶ ἀντὶ πόλεως, καὶ ἀντὶ γένους, καὶ ἀντὶ παντὸς ἐπαλλήλως ὡμολόγει· ἄλλην δὲ φωνὴν οὐκ ἤκουσαν αὐτοῦ τὰ ἔθνη, *ut nec ſuum, nec gentis aut civitatis, ex qua eſſet oriundus, nomen, nec, utrum ſervus eſſet, an ingenuus, prolocutus ſit, ſed ad omnes interrogationes Romana lingua reſponderit:* CHRISTIANUS SUM. *Hoc ſibi nomen, patriam, genus, omnia denique eſſe, ſubinde profitebatur; neque aliam vocem ab eo Gentiles extorquere valuerunt.* Qui proinde magno furore incenſi, cum nihil ſupereſſet amplius quo illum cruciarent, candentibus laminis adeo

corpus

ıs ejus excarnificarunt, ut eſſet ὅλον τραῦμα καὶ μώ-
ὠψ συνεσπασμένον, καὶ ἀποβεβληκὸς τὴν ἀνθρώπειον ἔξ-
ωμορφήν, ſive, ut *nihil eſſet præter vulnera atque vi-*
totum contractum & contortum, nec jam externam
is ſpeciem retinens. Sed quamvis irerarent poſt in- *conf. ſupra*
tos aliquot dies tormenta illa tyranni, ſeque hoc *n. 57.*
ſuperaturos ſperarent martyris conſtantiam, aut
effecturos, ut, inter cruciatus mortuo ipſo, ter-
teris Confeſſoribus incuteretur, οὐ μόνον οὐδὲν περὶ
τοιοῦτο συνέβη, ἀλλὰ καὶ παρὰ πᾶσαν δόξαν ἀνθρώπων
ιε καὶ αἰωρηθῶη τὸ σωμάτιον ἐν ταῖς μετέπειτα βασάνοις,
ἰδέαν ἀπέλαβε τὴν προτέραν καὶ τὴν χρῆσιν τῶν μελῶν·
κόλασιν, ἀλλ' ἴασιν διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ, τὴν
ν στρέβλωσιν αὐτῷ γενέσθαι, *non modo nihil ejusmodi*
tigit, ſed, præter omnium opinionem, corpus ejus ſu-
levatum erectumque conſtitit in tormentis poſterio-
& priſtinam ſpeciem uſumque membrorum recupe-
prorſus ut ſecunda illa excarnificatio, divina
nte gratia, medelam potius quam pœnam ei attu-
leretur. Tandem, ubi in carcere denuo conje-
ırſumque protractus, omnia tormentorum gene-
mphitheatro ſubiiſſet, beſtiarum morſus ſenſiſ-
ıitæque fuiſſet cathedræ impoſitus, nec tamen
ıra memoratam confeſſionis vocem ipſi extor-
ɔotuiſſent carnifices, jugulatus eſt glorioſus ille
, atque ſic imperterritam Deo animam reddidit.
ı. Ubi quod attinet ad ὁμολογίας φωνὴν, *confeſſio-* *ὁμολογίας*
m, quam unam e Sancto potuiſſe elici Lugdu- *φωνὴ· Chri-*
ſcribunt, illam puta qua Chriſtianum ſe eſſe *ſtianus ſum.*
ıs eſt, extant ejus & alia paſſim in Eccleſiaſtica

Digitized by Google

antiquitate exempla. In quibus eminet quod de Luciano martyre habet Chryſoſtomus homil. XLV, ipſū ſcilicet tortori quærenti, ex qua eſſet patria? quibus ortus majoribus? quam artem profiteretur? nihil aliud niſi hoc unum reſpondiſſe: Christianus Sum. Plura ejus generis damus comment. in epiſtolam Plinii de Chriſtianis primævis, ad verba: *Nomen ipſum, etiamſi flagitiis careat.*

Pothini certamen.

LXII. Pertinet amplius huc Pothinus, Lugdunenſis Epiſcopus nonagenario major. Qui ductus a militibus ad tribunal, proſeqventibus ipſum magiſtratibus civitatis, & univerſa plebe variis eum acclamationibus impetente, cum a Præſide, τίς εἴη χριστιανῶν ὁ Θεός; *quisnam eſſet Chriſtianorum Deus?* interrogaretur; ἐὰν ᾖς ἄξιος, reſpondit, γνώσῃ. *Si dignus fueris, cognoſces.* ἐντεῦθεν δὴ, ſcribunt Lugdunenſes, ἀφειδῶς ἐσύρετο, καὶ ποικίλας ἔπασχε πληγάς· τῶν μὲν σύνεγγυς, χερσὶ καὶ ποσὶν ἐνυβριζόντων παντοίως, μηδὲ τὴν ἡλικίαν αἰδουμένων αὐτοῦ· τῶν δὲ μακρὰν, ὃ μετὰ χεῖρας ἕκαστος εἶχεν, εἰς αὐτὸν ἀκοντιζόντων· πάντων δὲ ἡγουμένων μεγάλως πλημμελεῖν καὶ ἀσεβεῖν, εἴ τις ἀπολειφθείη τῆς εἰς αὐτὸν ἀσελγείας· καὶ γὰρ τοὺς θεοὺς ἑαυτῶν ᾤοντο οὕτως ἐκδικήσειν. καὶ μόγις ἐμπνέων ἐρρίφη εἰς τὴν εἱρκτὴν, καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἀπέψυξεν. *Poſt hæc absque ullo humanitatis reſpectu raptatus, atque innumeris plagis affectus eſt: cum ii quidem qui propius adſtabant, calcibus & pugnis illum contumelioſe appeterent, nec ullam ejus ætatis reverentiam exhiberent; qui vero longius diſtabant, quidquid ad manum erat, in ipſum conjicerent; omnes denique graviſſimi delicti ac piaculi reos ſe exiſtimarent, niſi pro ſua quisque parte ei petulanter inſultare ſtuduiſſent: quippe hoc modo injuriam Deorum*

rum

n ſuorum ulturos ſe arbitrabantur. Exinde vix adhuc ·ans in carcerem projectus eſt, tandemque poſt biduum ımam exhalavit.

LXIII. Ubi, quod ex Pothino quæſivit Præſes, quis hriſtianorum Deus eſſet, forte hinc factum, quod mira ımis & portentoſa de Deo illo per rumorem ſparſa acce- iſſet. Notum quippe quid hanc in rem Tertullianus ·adat Apolog. cap. XVI; *Nova jam*, ſcribens, *Dei noſtri in ſta civitate* (Roma) *proxime editio publicata eſt; ex quo quidem in fruſtrandis beſtiis mercenarius noxius picturam propoſuit cum ejusmodi inſcriptione: DEUS CHRISTIANORUM ONYNICHITES. Is erat auribus aſininis, altero pede ungulatus, librum geſtans, & togatus.* Quibus gemina idem refert lib. I ad Nationes cap. XIV; niſi quod pro ONYNICHITES ibi legitur ONOCHOETES. Enata eſt autem monſtroſa illa pictura haud dubie ex famoſo de Chriſtianorum ὀνολατρείᾳ convicio; in cujus originem inquirimus libro II de Calumniis Paganorum cap. I. Porro traducebantur etiam Chriſtiani tamquam cultores Cœli, Solis, Crucis, genitalium Sacerdotis, & neſcio quorum non abſurdorum Numinum, imo tamquam homines ἄθεοι, omnisque Dei & religionis expertes, ceu fuſe jamjam memorato libro oſtendimus: ut proinde mirum non ſit, de Chriſtianorum Deo ſciſcitatum fuiſſe profanum Judicem. Cujus etiam nomen quando ex Attalo percontabatur Ethnica impietas, ceu paulo poſt Lugdunenſes memorant (ἐπερωτώμενος, ſcribentes, τί ὄνομα ἔχει ὁ Θεός; ἀπεκρίθη· ὁ Θεὸς ὄνομα οὐκ ἔχει ὡς ἄνθρωπος) ad abſurdum illud ex Tertulliano ſupra expreſſum, vel ſimilia ab infidelibus excogitata nomina, fortaſſe reſpexit.

Monſtroſa de Chriſtianorum Deo Gentilium commenta.

Attali paſſio.

LXIV. Erat autem Attalus ille *ὀνομαστὸς, γνησίως ἐν τῇ χριστιανῇ συντάξει γεγυμνασμένος, μάρτυς ἀληθείας, vir celeberrimi nominis; in Chriſtianorum diſciplina ſolide exercitatus; teſtis veritatis;* indeque præ ceteris populo Gentili exoſus. Qui per amphitheatrum circumductus, præcedente ipſum tabella, in qua Latino ſermone ſcriptum erat: Hic Est Attalus Christianus; ubi Præſes, civem Romanum eum eſſe, comperiſſet, reduci in cuſtodiam cum ceteris juſſus eſt, dum Cæſaris ſententia de illis exſpectaretur. Is autem cum reſcripſiſſet, τοὺς μὲν ἀποτυμπανισθῆναι (de hujus verbi ſignificatu lege Ivonem Villiomarum, adverſus Robertum Titium, Gatakerum Adverſar. cap. XLVI, Svicerum Theſaur. Eccleſ. voc. ἀποτυμπανίζω & τυμπανίζω) *εἰ δέ τινες ἀρνοῖντο, τούτους ἀπολυθῆναι, ut confitentes gladio caderentur, hi vero qui negarent, dimitterentur incolumes;* Attalus in candentem cathedram collocatus eſt. ubi dum nidorem gravem ambuſtum ejus corpus exhalaret, populum allocutus, ἰδοὺ, inquit, *τοῦτό ἐστιν ἀνθρώπους ἐσθίειν, ὃ ποιεῖτε ὑμεῖς. ἡμεῖς δὲ οὔτε ἀνθρώπους ἐσθίομεν, οὔθ' ἕτερόν τι πονηρὸν πράττομεν. En, hoc demum eſt, homines vorare, quod agitis. Nos vero neque homines voramus, neque omnino quidquam mali facimus.* Sic autem excarnificatus venerabilis martyr, tandem gladio percuſſus obiit.

ἀποτυμπανισθῆναι.

Titulus, ſeu tabella damnationis cauſam indicans.

LXV. Ubi quod per theatrum circumductus Attalus præmiſſa tabella, criminis indice ob quod moriendum ipſi eſſet; ad conſvetudinem factum eſt illorum temporum. Erat nempe moris, ut cauſa damnationis per tabellam, reo vel prælatam, vel appenſam, vel appoſitam, quæ *Titulus* dici ſolebat, publice populo ſignificaretur.

:ur. Sic de Caligula Svetonius, in vita ejus cap. XXXII, *ʼmæ*, inquit, *publico epulo ſervum, ob detractam lectis ʼgenteam laminam, carnifici confeſtim tradidit, ut ma-ʼbus abſciſſis, atque ante pectus e collo pendentibus, præ-ʼdente titulo, qui cauſam pœnæ indicaret, per cœtus epu-ʼntium circumduceretur.* Idem de Domitiano, in hujus ʼita cap. X: *Patremfamilias, quod Threcem mirmillioni pa-ʼrem, munerario imparem dixerat, detractum e ſpectacu-lis in arenam, canibus objecit, cum hoc titulo: IMPIE LOCUTUS PARMULARIUS.* Quamquam Titulus fortaſſe heic non eſt tabella, ſed *ſuperdictum*, quod Præco pronunciavit, dum ille paterfamilias ad ſupplicium tractus. Vide quæ notata num. XVI. Ex tali more etiam Salvatori noſtro, cruci ſuffixo, iſte titulus appoſitus, I.N.R.I. Et utitur ſane ipſa τίτλȣ voce heic Evangeliſta Johannes cap. XIX, 19. Matthæus autem, cap. XXVII, 37. τὴν αἰτίαν αὐτȣ͂ vocat; uti Marcus, cap. XV, 26. τὴν ἐπιγραφὴν τῆς αἰτίας αὐτȣ͂, Lucas cap. XXIII, 38. ἐπιγραφὴν γεγραμμένην ἐπ' αὐτῷ. Dio Caſſius libro LIV, γράμματα τὴν αἰτίαν τῆς θανατώσεως δηλȣ͂ντα titulos illos appellat.

LXVI. Notabis amplius, Attalianæ condemnationis titulum, culpam non indicaſſe aliam, niſi quod Chriſtianus ipſe eſſet. Hoc nimirum eſt de quo Tertullianus queritur Apolog. cap. II, *Quid, inquiens, de tabella recitatis illum Chriſtianum? Cur non & homicidam?—In nobis ſolis pudet aut piget ipſis nominibus ſcelerum pronunciare? Chriſtianus ſi nullius criminis reus eſt, nomen valde infeſtum, ſi ſolius nominis crimen eſt.* Ubi ad morem videtur reſpici, quo ſolebat Judex, in tribunali ſedens, ſententiam e tabella recitare. Quam in rem ita Apulejus

Tabella Chriſtianorum damnatoria aliam indicare non ſolebat culpam, quam quod Chriſtianus eſſet qui neci dabatur.

tentiam recitabant. Judices e tabella ſen-

lejus Florid. lib. 1, ſub finem: *Præco cum Proconſule & ipſe tribunal aſcendit, & ipſe togatus illic videtur: & quidem perdiu ſtat, aut ambulat, aut plerumque attentiſſime clamitat. Enimvero ipſe Proconſul moderata voce rarenter & ſedens loquitur, & plerumque de tabella legit. Quippe Præconis vox garrula miniſterium eſt; Proconſulis autem tabella ſententia eſt: quæ ſemel lecta, neque augeri litera una, neque autem minui poteſt; ſed ut cumque recitata eſt, ita provinciæ inſtrumento refertur.* Confer ejusdem Metamorph. lib. 11. Ita Pontius in vita Cypriani: *Legit de tabula jam ſententiam Judex: — in qua* Cyprianus *dictus eſt ſectæ ſignifer, & inimicus Deorum.* Similiter Acta paſſionis Cypriani: *Iratus Proconſul — decretum ex tabella recitavit: Thaſcium Cyprianum gladio animadverti placet.* Adde Acta Martyrum Scillitanorum, apud Baronium ad ann. CCII, 4. Acta Pionii, apud eundem ad ann. CCLIV, 18. Utque ad ſuperiora redeamus, quandoquidem præter Chriſtianiſmum nihil quidquam criminis aut flagitii exhibebat tabella, qua noſtrorum damnatio publicabatur, inde *titulus Chriſtianitatis* ea dicitur Martyrologio Romano, a. d. XX Febr. Verba ſunt: *Romæ natalis — S. Sebaſtiani martyris: qui, Diocletiano Imperatore, cum haberet principatum primæ cohortis, ſub titulo Chriſtianitatis juſſus eſt ligari in medio campo, & ſagittari a militibus, atque ad ultimum fuſtibus cædi, donec deficeret.* Refer huc quæ tradimus comment. in epiſtolam Plinii de Chriſtianis, ad verba: *Nomen ipſum, etiamſi flagitiis careat.*

Chriſtianitatis titulus

Cenſeri Romanos ſine

LXVII. Notetur porro, quod Præſes, ubi Attalum civem Romanum eſſe comperiſſet, reduci in carcerem eum

juſſerit, dum Cæſaris de ipſo exſpectaretur ſenten- Nimirum etſi alias tum de Chriſtianis tum de ilibus judicabant provinciarum rectores, tamen iebantur hinc & peculiari gaudebant privilegio ci- omani. Vide quæ ea de re notamus in epiſto- e Chriſtianis Plinianam, ad verba; *Quia cives Ro erant.*

Imperatoris conſenſu graviori ſupplicio animadvertere non licebat Provinciarum Præſidibus.

LXIIX. Tandem & hoc obſervetur, quod ex igni- qua torrebatur, cathedra Gentiles ſic allocutus eſ- bitur Attalus: *En, hoc demum eſt, homines vora- od agitis. Nos vero homines non voramus.* Nempe it his verbis ad horrendam illam Ethnicorum ca- am, qua Chriſtianis, quod infantes occiderent, ique carnes vorarent, & ſangvinem lamberent, enti ore objecerunt. Vide lib. III de Calumniis orum cap. IX. Et tantum de Attali paſſione.

Thyeſtea dapes Chriſtianis objecta.

XIX. Hujus in martyrio conſors ALEXANDER atione Phryx, arte Medicus, γνωςὸς σχεδὸν πᾶσι πρὸς Θεὸν ἀγάπην, καὶ παῤῥησίας τοῦ λόγου, *vir omni- iſſimus ob amorem Dei, & eximiam in prædicanda rtatem.* Qui cum, tribunali adſiſtens, nutibus ISTI confeſſionem fratres hortaretur, a populo, ius culpa fieret, quod, qui antea fidem negave- e integro profiteri eandem inciperent, accuſatus, eſide, quis eſſet, interrogatus, ubi, Chriſtianum reſpondiſſet, ad beſtias damnatus eſt, ſed tandem, ia tormenta (quæ ita tulit fortiter, ut ne inge- quidem aut mutiverit) gladio percuſſus.

Alexandri Phrygis martyrium.

X. Indicium faciunt Lugdunenſes, fuiſſe qui, præ ium violentia in Chriſtianæ fidei confeſſione nutantes,

Biblias ubi fidem abne-

ειτος πολλῆς ταῖς ὄψεσιν αὐτῶν συγκεκραμένης· ὥστε καὶ τὰ δεσμὰ κόσμον εὐπρεπῆ περικεῖσθαι αὐτοῖς, ὡς νύμφη κεκοσμημένη ἐν κροσσωτοῖς χρυσοῖς πεποικιλμένοις· τὴν εὐωδίαν ὀδωδότες ἅμα τὴν Χριστοῦ, ὥστε ἐνίους δόξαι καὶ μύρῳ κοσμικῷ κεχρῖσθαι αὐτούς. οἱ δὲ, κατηφεῖς, καὶ ταπεινοὶ, καὶ δυσειδεῖς, καὶ πάσης ἀσχημοσύνης ἀνάπλειοι· προσέτι δὲ ὑπὸ τῶν ἐθνῶν ὀνειδιζόμενοι ὡς ἀγεννεῖς καὶ ἄνανδροι· ἀνδροφόνων μὲν ἔγκλημα ἔχοντες, ἀπολωλεκότες δὲ τὴν πάντιμον, καὶ ἔνδοξον, καὶ ζωοποιὸν προσηγορίαν. ταῦτα δὲ οἱ λοιποὶ θεωροῦντες, ἐστηρίχθησαν· καὶ οἱ συλλαμβανόμενοι ἀδιστάκτως ὡμολόγουν, μὴ δὲ ἔννοιαν ἔχοντες διαβολικοῦ λογισμοῦ. *Heic ſingularis quadam Dei diſpenſatio & immenſa Jeſu Chriſti miſericordia apparuit; raro quidem inter fratres exemplo, ſed a dexteritate ingenioque Jeſu Chriſti minime alieno. Omnes ſiquidem qui a prima ſtatim comprehenſione fidem negaverant, ipſi quoque in carcerem conjecti, eadem qua ceteri martyres perferebant. Neque enim iis quidquam tunc profuit fidei ſua negatio. Verum illi quidem, qui ſeſe id quod revera erant, eſſe profitebantur, tamquam Chriſtiani conjiciebantur in vincula, nullo alio crimine ipſis objecto. Hi vero perinde ac homicida & ſcelerati homines deinceps detinebantur, duplo gravius quam reliqui ſupplicium perferentes. Illos enim gaudium martyrii, ſpesque promiſſa beatitudinis, & caritas erga* Christum, *& Dei Patris Spiritus recreabat. Hos vero graviter torquebat conſcientia; ita ut, dum traducerentur, ipſo vultu & adſpectu facile diſcernerentur a ceteris. Quippe illi quidem hilares accedebant, majeſtatem quandam venuſtati intermixtam vultibus praferentes; adeo ut vincula pracipuum ipſis ornatum addidiſſe viderentur, inſtar ſponſa fimbriis aureis*

Digitized by Google

variegatis ornata; adhuc ſuavem CHRISTI *odorem* *conf. ſupra n. 5.*
ntes, ut nonnulli terreno eos unguento delibutos puta-
. Hi vero demiſſo vultu, abjecti, & ſqualidi, ac ſor-
, omnique deformitatis genere cooperti; ab ipſis quin
n Gentilibus probro affecti, utpote ignavi atque im-
, qui homicidarum quidem ſibi ipſis crimen impoſuiſſ-
Chriſtianorum autem venerandum & glorioſum ac
are nomen amiſiſſent. Quæ cum ceteri viderent,
nopere confirmabantur. Et ſi quem poſtea compre-
i contigerat, is ſtatim ſine ulla cunctatione confite-
, ne cogitatione quidem tenus conſilium & ſuggeſtio-
Dæmonis admittens.

XXXIII. Amplius in Lugduno-Vienneſi epiſtola nar- *Gentilium crudelitas in Martyrum cadavera.*
, tantam fuiſſe Gentilium perſecutorum tamque
anem crudelitatem, ut ne ipſis quidem beatorum
yrum cadaveribus pepercerint. Eorum enim cor-
qui in carcere ſuffocati perierant, canibus objece-
, ſolicite obſervantes noctu & interdiu, ne ſepultu-
Chriſtianis mandarentur. Quæque a beſtiis aut
eliqua fuerunt laniata vel ambuſta membra, ſimi-
per plurimos dies additis militum excubiis tam cu-
runt ſolicite, ut neque noctis tenebræ juvare no-
, neque auri vis ullæve preces Ethnicorum animos
rmittendam ſepulturam flectere poſſent, ſed in
o quaſi lucro deputaretur, ſi ea martyrum care-
reliquiæ. καὶ οἱ μὲν ἐνεβριμῶντο, inquiunt Gallica-
ἔμψυχον τοὺς ἰδόντας ἐπ' αὐτοῖς, ζητοῦντες τινὰ περισσο-
ἐκδίκησιν παρ' αὐτῶν λαβεῖν. οἱ δὲ ἐνεγέλων καὶ ἐπετω-
, μεγαλύνοντες τὰ εἴδωλα αὐτῶν, καὶ ἐκείνοις προσά-
τὴν τούτων τιμωρίαν. οἱ δὲ ἐπιεικέστεροι καὶ κατὰ ποσὸν

 συμπα-

ριτος πολλῆς ταῖς ὄψεσιν αὐτῶν συγκεκραμένης· ὥστε καὶ τὰ δεσμὰ κόσμον εὐπρεπῆ περικεῖσθαι αὐτοῖς, ὡς νύμφῃ κεκοσμημένῃ ἐν κροσσωτοῖς χρυσοῖς πεποικιλμένοις· τὴν εὐωδίαν ὀδωδότες ἅμα τὴν Χριστοῦ, ὥστε ἐνίους δόξαι καὶ μύρῳ κοσμικῷ κεχρῖσθαι αὐτούς. οἱ δὲ, κατηφεῖς, καὶ ταπεινοὶ, καὶ δυσειδεῖς, καὶ πάσης ἀσχημοσύνης ἀνάπλειοι· προσέτι δὲ ὑπὸ τῶν ἐθνῶν ὀνειδιζόμενοι ὡς ἀγεννεῖς καὶ ἄνανδροι· ἀνδροφόνων μὲν ἔγκλημα ἔχοντες, ἀπολωλεκότες δὲ τὴν πάντιμον, καὶ ἔνδοξον, καὶ ζωοποιὸν προσηγορίαν. ταῦτα δὲ οἱ λοιποὶ θεωροῦντες, ἐστηρίχθησαν· καὶ οἱ συλλαμβανόμενοι ἀδιστάκτως ὡμολόγουν, μὴ δὲ ἔννοιαν ἔχοντες διαβολικοῦ λογισμοῦ. *Heic ſingularis quædam Dei diſpenſatio & immenſa Jeſu Chriſti miſericordia apparuit; raro quidem inter fratres exemplo, ſed a dexteritate ingenioque Jeſu Chriſti minime alieno. Omnes ſiquidem qui a prima ſtatim comprehenſione fidem negaverant, ipſi quoque in carcerem conjecti, eadem quæ ceteri martyres perferebant. Neque enim iis quidquam tunc profuit fidei ſuæ negatio. Verum illi quidem, qui ſeſe id quod revera erant, eſſe profitebantur, tamquam Chriſtiani conjiciebantur in vincula, nullo alio crimine ipſis objecto. Hi vero perinde ac homicidæ & ſcelerati homines deinceps detinebantur, duplo gravius quam reliqui ſupplicium perferentes. Illos enim gaudium martyrii, ſpesque promiſſæ beatitudinis, & caritas erga* CHRISTUM, *& Dei Patris Spiritus recreabat. Hos vero graviter torquebat conſcientia; ita ut, dum traducerentur, ipſo vultu & adſpectu facile diſcernerentur a ceteris. Quippe illi quidem hilares accedebant, majeſtatem quandam venuſtati intermixtam vultibus præferentes; adeo ut vincula præcipuum ipſis ornatum addidiſſe viderentur, inſtar ſponſæ fimbriis au-*

reis

ariegatis ornata; adhuc ſuavem CHRISTI *odorem* *conf. ſupra n. 5.*
ites, ut nonnulli terreno eos unguento delibutos puta-
Hi vero demiſſo vultu, abiecti, & ſqualidi, ac ſor-
omnique deformitatis genere cooperti; ab ipſis quin-
Gentilibus probro affecti, utpote ignavi atque im-
qui homicidarum quidem ſibi ipſis crimen impoſuiſ-
Chriſtianorum autem venerandum & glorioſum ac
tre nomen amiſiſſent. Quæ cum ceteri viderent,
opere confirmabantur. Et ſi quem poſtea compre-
contigerat, is ſtatim ſine ulla cunctatione confite-
ne cogitatione quidem tenus conſilium & ſuggeſtio-
Dæmonis admittens.

XXXIII. Amplius in Lugduno-Viennenſi epiſtola nar- *Gentilium*
tantam fuiſſe Gentilium perſecutorum tamque *crudelitas*
nem crudelitatem, ut ne ipſis quidem beatorum *in Marty-*
rum cadaveribus pepercerint. Eorum enim cor- *rum cada-* *vera.*
qui in carcere ſuffocati perierant, canibus objece-
ſolicite obſervantes noctu & interdiu, ne ſepultu-
Chriſtianis mandarentur. Quæque a beſtiis aut
eliqua fuerunt laniata vel ambuſta membra, ſimi-
er plurimos dies additis militum excubiis tam cu-
runt ſolicite, ut neque noctis tenebræ juvare no-
neque auri vis ullæve preces Ethnicorum animos
rmittendam ſepulturam flectere poſſent, ſed in
o quaſi lucro deputaretur, ſi ea martyrum care-
eliquiæ. καὶ οἱ μὲν ἐνεβριμῶντο, inquiunt Gallica-
ἔβρυχον τοὺς ἰδόντας ἐπ' αὐτοῖς, ζητοῦντές τινα περισσο-
ἐκδίκησιν παρ' αὐτῶν λαβεῖν. οἱ δὲ ἐνεγέλων καὶ ἐπιτω-
μεγαλύνοντες τὰ εἴδωλα αὐτῶν, καὶ ἐκείνοις προσά-
τὴν τούτων τιμωρίαν. οἱ δὲ ἐπιεικέστεροι καὶ κατὰ ποσὸν

 συμπα-

ριτος πολλῆς ταῖς ὄψεσιν αὐτῶν συγκεκραμένης· ὥστε καὶ τὰ δεσμὰ κόσμον εὐπρεπῆ περικεῖσθαι αὐτοῖς, ὡς νύμφῃ κεκοσμημένῃ ἐν κροσσωτοῖς χρυσοῖς πεποικιλμένοις· τὴν εὐωδίαν ὀδωδότες ἅμα τὴν Χριστοῦ, ὥστε ἐνίους δόξαι καὶ μύρῳ κοσμικῷ κεχρῖσθαι αὐτούς. οἱ δὲ, κατηφεῖς, καὶ ταπεινοὶ, καὶ δυσειδεῖς, καὶ πάσης ἀσχημοσύνης ἀνάπλεοι· προσέτι δὲ ὑπὸ τῶν ἐθνῶν ὀνειδιζόμενοι ὡς ἀγεννεῖς καὶ ἄνανδροι· ἀνδροφόνων μὲν ἔγκλημα ἔχοντες, ἀπολωλεκότες δὲ τὴν πάντιμον, καὶ ἔνδοξον, καὶ ζωοποιὸν προσηγορίαν. ταῦτα δὲ οἱ λοιποὶ θεωροῦντες, ἐστηρίχθησαν· καὶ οἱ συλλαμβανόμενοι ἀδιστάκτως ὡμολόγουν, μηδὲ ἔννοιαν ἔχοντες διαβολικοῦ λογισμοῦ. *Heic ſingularis quadam Dei diſpenſatio & immenſa Jeſu Chriſti miſericordia apparuit; raro quidem inter fratres exemplo, ſed a dexteritate ingenioque Jeſu Chriſti minime alieno. Omnes ſiquidem qui a prima ſtatim comprehenſione fidem negaverant, ipſi quoque in carcerem coniecti, eadem quæ ceteri martyres perferebant. Neque enim iis quidquam tunc profuit fidei ſuæ negatio. Verum illi quidem, qui ſeſe id quod revera erant, eſſe profitebantur, tamquam Chriſtiani conjiciebantur in vincula, nullo alio crimine ipſis obiecto. Hi vero perinde ac homicidæ & ſcelerati homines deinceps detinebantur, duplo gravius quam reliqui ſupplicium perferentes. Illos enim gaudium martyrii, ſpesque promiſſæ beatitudinis, & caritas erga* Christum, *& Dei Patris Spiritus recreabat. Hos vero graviter torquebat conſcientia; ita ut, dum traducerentur, ipſo vultu & adſpectu facile diſcernerentur a ceteris. Quippe illi quidem hilares accedebant, majeſtatem quandam venuſtati intermixtam vultibus præferentes; adeo ut vincula præcipuum ipſis ornatum addidiſſe viderentur, inſtar ſponſæ fimbriis aureis*

Digitized by Google

ariegatis ornata; adhac ſuavem Christi *odorem ſpirantes, ut nonnulli terreno eos unguento delibutos putarent.* *conf. ſupra n. 5.*
Hi vero demiſſo vultu, abiecti, & ſqvalidi, ac ſordidi omnique deformitatis genere cooperti; ab ipſis quinetiam Gentilibus probro affecti, utpote ignavi atque imbelles, qui homicidarum quidem ſibi ipſis crimen impoſuiſſent, Chriſtianorum autem venerandum & glorioſum ac ſalutare nomen amiſiſſent. Quæ cum ceteri viderent, ſuo opere confirmabantur. Et ſi quem poſtea comprehendi contigerat, is ſtatim ſine ulla cunctatione confitebatur, ne cogitatione quidem tenus conſilium & ſuggeſtionem Dæmonis admittens.

xxxiii. Ampliusin Lugduno-Vienneſi epiſtola narratur, tantam fuiſſe Gentilium perſecutorum tamque inhumanam crudelitatem, ut ne ipſis quidem beatorum Martyrum cadaveribus pepercerint. Eorum enim corpora, qui in carcere ſuffocati perierant, canibus objecerunt, ſolicite obſervantes noctu & interdiu, ne ſepulturæ a Chriſtianis mandarentur. Quæque a beſtiis aut igne reliqua fuerunt laniata vel ambuſta membra, ſimiliter per plurimos dies additis militum excubiis tam curarunt ſolicite, ut neque noctis tenebræ juvare noſtros, neque auri vis ullæve preces Ethnicorum animos ad permittendam ſepulturam flectere poſſent, ſed in eo quaſi lucro deputaretur, ſi ea martyrum careret reliquiæ. *Gentilium crudelitas in Martyrum cadavera.* καὶ οἱ μὲν ἐνεβριμῶντο, inquiunt Gallicani, ἔβρυχον τοὺς ὀδόντας ἐπ' αὐτοῖς, ζητοῦντες τινὰ περισσοτέραν ἐκδίκησιν παρ' αὐτῶν λαβεῖν. οἱ δὲ ἐνεγέλων καὶ ἐπεγγελῶντες, μεγαλύνοντες τὰ εἴδωλα αὐτῶν, καὶ ἐκείνοις προσάπτοντες τὴν τούτων τιμωρίαν. οἱ δὲ ἐπιεικέστεροι καὶ κατὰ ποσὸν

 συμπα-

ειτος πολλῆς ταῖς ὄψεσιν αὐτῶν συγκεκραμμένης· ὥστε καὶ τὰ δεσμὰ κόσμον εὐπρεπῆ περικεῖσθαι αὐτοῖς, ὡς νύμφη κεκοσμημένη ἐν κροσσωτοῖς χρυσοῖς πεποικιλμένοις· τὴν εὐωδίαν ὀδωδότες ἅμα τὴν Χριστοῦ, ὥστε ἐνίους δόξαι καὶ μύρῳ κοσμικῷ κεχρίσθαι αὐτούς. οἱ δὲ, κατηφεῖς, καὶ ταπεινοὶ, καὶ δυσειδεῖς, καὶ πάσης ἀσχημοσύνης ἀνάπλεοι· προσέτι δὲ ὑπὸ τῶν ἐθνῶν ὀνειδιζόμενοι ὡς ἀγεννεῖς καὶ ἄνανδροι· ἀνδροφόνων μὲν ἐγκλήματα ἔχοντες, ἀπολωλεκότες δὲ τὴν πάντιμον, καὶ ἔνδοξον, καὶ ζωοποιὸν προσηγορίαν. ταῦτα δὲ οἱ λοιποὶ θεωροῦντες, ἐστηρίχθησαν· καὶ οἱ συλλαμβανόμενοι ἀδιστάκτως ὡμολόγουν, μηδὲ ἔννοιαν ἔχοντες διαβολικοῦ λογισμοῦ. *Heic ſingularis quadam Dei diſpenſatio & immenſa Jeſu Chriſti miſericordia apparuit; raro quidem inter fratres exemplo, ſed a dexteritate ingenioque Jeſu Chriſti minime alieno. Omnes ſiquidem qui a prima ſtatim comprehenſione fidem negaverant, ipſi quoque in carcerem conjecti, eadem quæ ceteri martyres perferebant. Neque enim iis quidquam tunc profuit fidei ſuæ negatio. Verum illi quidem, qui ſeſe id quod revera erant, eſſe profitebantur, tamquam Chriſtiani conjiciebantur in vincula, nullo alio crimine ipſis objecto. Hi vero perinde ac homicidæ & ſcelerati homines deinceps detinebantur, duplo gravius quàm reliqui ſupplicium perferentes. Illos enim gaudium martyrii, ſpeſque promiſſæ beatitudinis, & caritas erga* Christum, *& Dei Patris Spiritus recreabat. Hos vero graviter torquebat conſcientia; ita ut, dum traducerentur, ipſo vultu & adſpectu facile diſcernerentur a ceteris. Quippe illi quidem hilares accedebant, majeſtatem quandam venuſtati intermixtam vultibus præferentes; adeo ut vincula præcipuum ipſis ornatum addidiſſe viderentur, inſtar ſponſæ fimbriis au-*

reis

Digitized by Google

variegatis ornata; adhuc ſuavem CHRISTI *odorem ntes, ut nonnulli terreno eos unguento delibutos puta-* *conf. ſupra n. 5.*
Hi vero demiſſo vultu, abjecti, & ſqualidi, ac ſor- omnique deformitatis genere cooperti; ab ipſis quin a Gentilibus probro affecti, utpote ignavi atque im- , qui homicidarum quidem ſibi ipſis crimen impoſuis- Chriſtianorum autem venerandum & glorioſum ac are nomen amiſiſſent. Quæ cum ceteri viderent, iopere confirmabantur. Et ſi quem poſtea compre- contigerat, is ſtatim ſine ulla cunctatione confite- , ne cogitatione quidem tenus conſilium & ſuggeſtio- Dæmonis admittens.

XXXIII. Ampliusin Lugduno-Viennenſi epiſtola nar- , tantam fuiſſe Gentilium perſecutorum tamque inem crudelitatem, ut ne ipſis quidem beatorum rum cadaveribus pepercerint. Eorum enim cor- qui in carcere ſuffocati perierant, canibus objece- ſolicite obſervantes noctu & interdiu, ne ſepultu- Chriſtianis mandarentur. Quæque a beſtiis aut eliqua fuerunt laniata vel ambuſta membra, ſimi- er plurimos dies additis militum excubiis tam cu- runt ſolicite, ut neque noctis tenebræ juvare no- neque auri vis ullæve preces Ethnicorum animos mittendam ſepulturam flectere poſſent, ſed in quaſi lucro deputaretur, ſi ea martyrum care- eliquiæ. καὶ οἱ μὲν ἐνεβριμῶντο, inquiunt Gallica- ἔβρυχον τοὺς ὀδόντας ἐπ᾽ αὐτοῖς, ζητοῦντές τινα περισσο- κδίκησιν παρ᾽ αὐτῶν λαβεῖν. οἱ δὲ ἐνεγέλων καὶ ἐπῃώ- μεγαλύνοντες τὰ εἴδωλα αὐτῶν, καὶ ἐκείνοις προσά- τὴν τούτων τιμωρίαν. οἱ δὲ ἐπιεικέστεροι καὶ κατὰ ποσὸν *Gentilium crudelitas in Martyrum cadavera.*

 συμπα-

tentiam recitabant. Judices e tabella ſen-

lejus Florid. lib. 1, ſub finem: *Præco cum Proconſule & ipſe tribunal aſcendit, & ipſe togatus illic videtur: & quidem perdiu ſtat, aut ambulat, aut plerumque attentiſſime clamitat. Enimvero ipſe Proconſul moderata voce rarenter & ſedens loquitur, & plerumque de tabella legit. Quippe Præconis vox garrula miniſterium eſt; Proconſulis autem tabella ſententia eſt: quæ ſemel lecta, neque augeri litera una, neque autem minui poteſt; ſed ut cumque recitata eſt, ita provincia inſtrumento refertur.* Confer ejusdem Metamorph. lib. 11. Ita Pontius in vita Cypriani: *Legit de tabula jam ſententiam Judex: — in qua* Cyprianus *dictus eſt ſecta ſignifer, & inimicus Deorum.* Similiter Acta paſſionis Gypriani: *Iratus Proconſul — decretum ex tabella recitavit: Thaſcium Cyprianum gladio animadverti placet.* Adde Acta Martyrum Scillitanorum, apud Baronium ad ann. CCII, 4. Acta Pionii, apud eundem ad ann. CCLIV, 18. Utque ad ſuperiora redeamus, quandoquidem præter Chriſtianiſmum nihil quidquam criminis aut flagitii exhibebat tabella, qua

Chriſtianitatis titulus

noſtrorum damnatio publicabatur, inde *titulus Chriſtianitatis* ea dicitur Martyrologio Romano, a. d. XX Febr. Verba ſunt: *Romæ natalis — S. Sebaſtiani martyris: qui, Diocletiano Imperatore, cum haberet principatum primæ cohortis, ſub titulo Chriſtianitatis juſſus eſt ligari in medio campo, & ſagittari a militibus, atque ad ultimum fuſtibus cædi, donec deficeret.* Refer huc quæ tradimus comment. in epiſtolam Plinii de Chriſtianis, ad verba: *Nomen ipſum, etiamſi flagitiis careat.*

Cruteli Romanos ſine

LXVII. Notetur porro, quod Præſes, ubi Attalum civem Romanum eſſe comperiſſet, reduci in carcerem

cum

Digitized by Google

uſſerit, dum Cæſaris de ipſo exſpectaretur ſenten- Nimirum etſi alias tum de Chriſtianis tum de ilibus judicabant provinciarum rectores, tamen iebantur hinc & peculiari gaudebant privilegio ci- omani. Vide quæ ea de re notamus in epiſto- e Chriſtianis Plinianam, ad verba: *Quia cives Ro erant.* *Imperatoris conſenſu graviori ſupplicio animadvertere non licebat Provinciarum Præſidibus.*

LXIIX. Tandem & hoc obſervetur, quod ex igni qua torrebatur, cathedra Gentiles ſic allocutus eſ- bitur Attalus: *En, hoc demum eſt, homines vora- d agitis. Nos vero homines non voramus.* Nempe it his verbis ad horrendam illam Ethnicorum ca- im, qua Chriſtianis, quod infantes occiderent, qua carnes vorarent, & ſangvinem lamberent, enti ore objecerunt. Vide lib. III de Calumniis orum cap. IX. Et tantum de Attali paſſione. *Thyeſtea dapes Chriſtianis objecta*

LXIX. Hujus in martyrio conſors ALEXANDER atione Phryx, arte Medicus, γνωςὸς χεδὸν πᾶσι πρὸς Θεὸν ἀγάπην, καὶ παῤῥησίας τοῦ λόγου, *vir omni- ſſimus ob amorem Dei, & eximiam in prædicanda rtatem.* Qui cum, tribunali adſiſtens, nutibus ISTI confeſſionem fratres hortaretur, a populo, ius culpa fieret, quod, qui antea fidem negave- : integro profiteri eandem inciperent, accuſatus, fide, quis eſſet, interrogatus, ubi, Chriſtianum eſpondiſſet, ad beſtias damnatus eſt, ſed tandem, ia tormenta (quæ ita tulit fortiter, ut ne inge- quidem aut mutiverit) gladio percuſſus. *Alexandri Phrygis martyrium.*

LXX. Indicium faciunt Lugdunenſes, fuiſſe qui, præ um violentia in Chriſtianæ fidei confeſſione *Biblias ubi fidem abne-*

Dd nutantes,

greſſos, ad ſe redientes martyrium conſummaviſ.

nutantes, aut plane eam abnegantes, ad ſe tandem redierint. Talis etiam erat BIBLIAS. De qua ſic ipſi in ſua epiſtola: Βιβλιάδα δέ τινα, μίαν τῶν ἠρνημένων, ἤδη δοκῶν διάβολος καταπεπωκέναι, θελήσας δὲ καὶ διὰ βλασφημίας κατακρῖναι, ἦγεν ἐπὶ κόλασιν, ἀναγκάζων εἰπεῖν τὰ ἄθεα περὶ ἡμῶν, ὡς εὔθραυστον ἤδη καὶ ἄνανδρον. ἡ δὲ ἐν τῇ στρεβλώσει ἀνένηψε, καὶ ὡς ἂν εἰπεῖν ἐκ βαθέος ὕπνου ἀνεγρηγόρησεν, ὑπομνησθεῖσα διὰ τῆς προσκαίρου τιμωρίας τὴν αἰώνιον ἐν γεέννῃ κόλασιν· καὶ ἐξ ἐναντίας ἀντεῖπε τοῖς βλασφήμοις φήσασα· πῶς ἂν παιδία φάγοιεν οἱ τοιοῦτοι, οἷς μηδὲ ἀλόγων ζώων αἷμα φαγεῖν ἐξόν; καὶ ἀπὸ τοῦδε Χριστιανὴν ἑαυτὴν ὡμολόγει, καὶ τῷ κλήρῳ τῶν μαρτύρων προσετέθη. *Bibliadem quandam, ex eorum numero qui Chriſti fidem abnegaverant, cum jam Diabolus a ſe abſorptam crederet, velletq; inſuper damnationem illius cumulare blaſphemia, ad ſupplicium duxit, adigens eam, utpote fragilem jam & ignavam, impia de nobis proloqui. Verum illa reſipuit inter cruciatus, ac velut ex altiſſimo ſomno excitata eſt, præſente ſupplicio de æterna gehennæ cruciatibus ipſam ſubmonente. & contradicens impiis, Qui fieri poſſet, inquit, ut infantes comederent, quibus ne ſanguinem quidem animantium deguſtare licet? Abhinc Chriſtianam ſe eſſe confeſſa, in conſortium Martyrum relata eſt.*

Chriſtiani primævi a ſanguine guſtando alieni.

XXXI. Ubi nota, quod ad diluendam de ἀνθρωποφαγία Chriſtianorum calumniam affertur a Bibliade argumentum, ne pecorum quidem guſtare ſanguinem ipſis fuiſſe integrum, idem apud Tertullianum quoque legi, Apolog. cap. IX ad Gentiles ita ſcribentem: *Erubeſcat error veſter Chriſtianis: qui ne animalium quidem ſanguinem in epulis eſculentis habemus; qui propterea quoque ſuffocatis*

focatis & morticinis abſtinemus, ne quo modo ſanguine contaminemur vel intra viſcera ſepulto. Denique inter tentamenta Chriſtianorum botulos etiam cruore diſtentos admovetis, certiſſimi ſcilicet, illicitum eſſe penes illos, per quod exorbitare eos vultis. Porro, quale eſt, ut, quos ſanguinem pecoris horrere confiditis, humanis inhiare credatis, niſi forte graviorem eum experti? Quomodo & Minucii Felicis Octavius, *Tantum,* inquit, *ab humano ſanguine cavemus, ut nec edulium pecorum in cibis ſanguinem noverimus.* Plura huc facientia vide lib. III de Calumniis Paganorum, cap. IX, 39.

LXXII. Ut vero ad ſuperiora revertamur, notatu perquam digna ſunt quæ de apoſtatarum, ſeu Chriſtianæ fidei deſertorum, miſerabili, & a conſtantium Confeſſorum ſorte multum diverſa conditione Lugdunenſes memorant. Ipſa eorum verba dabimus. Ἐνταῦθα, inquiunt, μεγάλη τις οἰκονομία τοῦ Θεοῦ ἐγίνετο, καὶ ἔλεος ἀμέτρητον ἀνεφαίνετο Ἰησοῦ· σπανίως μὲν ἐν τῇ ἀδελφότητι γεγονός, μὴ ἀπολειπόμενον δὲ τῆς τέχνης τοῦ Χριστοῦ. οἱ γὰρ κατὰ τὴν πρώτην σύλληψιν ἔξαρνοι γενόμενοι, συνεκλείοντο καὶ αὐτοὶ καὶ μετεῖχον τῶν δεινῶν. οὐδὲ γὰρ ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ ὄφελός τι αὐτοῖς ἡ ἐξάρνησις ἐγίνετο· ἀλλ' οἱ μὲν ὁμολογοῦντες ὃ καὶ ἦσαν, συνεκλείοντο ὡς Χριστιανοὶ, μηδεμιᾶς ἄλλης αἰτίας αὐτοῖς ἐπιφερομένης. οὗτοι δὲ λοιπὸν ὡς ἀνδροφόνοι καὶ μιαροὶ κατείχοντο, διπλότερον παρὰ τοὺς λοιποὺς κολαζόμενοι. Ἐκείνους μὲν γὰρ ἐπικούφιζεν ἡ χαρὰ τῆς μαρτυρίας, καὶ ἡ ἐλπὶς τῶν ἐπηγγελμένων, καὶ ἡ πρὸς τὸν Χριστὸν ἀγάπη, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ πατρικόν· τούτους δὲ τὸ συνειδὸς μεγάλως ἐτιμωρεῖτο· ὥστε καὶ παρὰ τοῖς λοιποῖς ἅπασι κατὰ τὰς παρόδους, διαδήλους τὰς ὄψεις αὐτῶν εἶναι. οἱ μὲν γὰρ ἱλαροὶ προῄεσαν, δόξης καὶ χά-

Apoſtatarum miſera conditio.

ριτος πολλῆς ταῖς ὄψεσιν αὐτῶν συγκεκραμένης· ὥστε καὶ τὰ δεσμὰ κόσμον εὐπρεπῆ περικεῖσθαι αὐτοῖς, ὡς νύμφῃ κεκοσμημένῃ ἐν κροσσωτοῖς χρυσοῖς πεποικιλμένοις· τὴν εὐωδίαν ὀδωδότες ἅμα τὴν Χριστοῦ, ὥστε ἐνίους δόξαι καὶ μύρῳ κοσμικῷ κεχρῖσθαι αὐτούς. οἱ δὲ, κατηφεῖς, καὶ ταπεινοὶ, καὶ δυσειδεῖς, καὶ πάσης ἀσχημοσύνης ἀνάπλεοι· προσέτι δὲ ὑπὸ τῶν ἐθνῶν ὀνειδιζόμενοι ὡς ἀγεννεῖς καὶ ἄνανδροι· ἀνδροφόνων μὲν ἔγκλημα ἔχοντες, ἀπολωλεκότες δὲ τὴν πάντιμον, καὶ ἔνδοξον, καὶ ζωοποιὸν προσηγορίαν. ταῦτα δὲ οἱ λοιποὶ θεωροῦντες, ἐστηρίχθησαν· καὶ οἱ συλλαμβανόμενοι ἀδιστάκτως ὡμολόγουν, μηδὲ ἔννοιαν ἔχοντες διαβολικοῦ λογισμοῦ. *Heic ſingularis quadam Dei diſpenſatio & immenſa Jeſu Chriſti miſericordia apparuit; raro quidem inter fratres exemplo, ſed a dexteritate ingenioque Jeſu Chriſti minime alieno. Omnes ſiquidem qui a prima ſtatim comprehenſione fidem negaverant, ipſi quoque in carcerem coniecti, eadem quæ ceteri martyres perferebant. Neque enim iis quidquam tunc profuit fidei ſuæ negatio. Verum illi quidem, qui ſeſe id quod revera erant, eſſe profitebantur, tamquam Chriſtiani conjiciebantur in vincula, nullo alio crimine ipſis objecto. Hi vero perinde ac homicidæ & ſcelerati homines deinceps detinebantur, duplo gravius quam reliqui ſupplicium perferentes. Illos enim gaudium martyrii, ſpesque promiſſæ beatitudinis, & caritas erga* CHRISTUM, *& Dei Patris Spiritus recreabat. Hos vero graviter torquebat conſcientia; ita ut, dum traducerentur, ipſo vultu & adſpectu facile diſcernerentur a ceteris. Quippe illi quidem hilares accedebant, majeſtatem quandam venuſtati intermixtam vultibus præferentes; adeo ut vincula præcipuum ipſis ornatum addidiſſe viderentur, inſtar ſponſæ fimbriis au-*

reis

reis variegatis ornata; adhæc ſuavem CHRISTI *odorem ſpirantes, ut nonnulli terreno eos unguento delibutos putarent. Hi vero demiſſo vultu, abiecti, & ſqvalidi, ac ſordidi, omnique deformitatis genere cooperti; ab ipſis quin etiam Gentilibus probrò affecti, utpote ignavi atque imbelles, qui homicidarum quidem ſibi ipſis crimen impoſuiſſent, Chriſtianorum autem venerandum & glorioſum ac ſalutare nomen amiſiſſent. Quæ cum ceteri viderent, magnopere confirmabantur. Et ſi quem poſtea comprehendi contigerat, is ſtatim ſine ulla cunctatione confitebatur, ne cogitatione quidem tenus conſilium & ſuggeſtionem Dæmonis admittens.* *conf. ſupra n. 5.*

XXXIII. Amplius in Lugduno-Viennenſi epiſtola narratur, tantam fuiſſe Gentilium perſecutorum tamque immanem crudelitatem, ut ne ipſis quidem beatorum martyrum cadaveribus pepercerint. Eorum enim corpora qui in carcere ſuffocati perierant, canibus objecerunt, ſolicite obſervantes noctu & interdiu, ne ſepulturæ à Chriſtianis mandarentur. Quæque a beſtiis aut igne reliqua fuerunt laniata vel ambuſta membra, ſimiliter per plurimos dies additis militum excubiis tam cuſtodierunt ſolicite, ut neque noctis tenebræ juvare noſtros, neque auri vis ullæve preces Ethnicorum animos ad permittendam ſepulturam flectere poſſent, ſed in magno quaſi lucro deputaretur, ſi ea martyrum carerent reliquiæ. *καὶ οἱ μὲν ἐνεβριμῶντο*, inquiunt Gallicani, *καὶ ἔβρυχον τοὺς ὀδόντας ἐπ᾽ αὐτοῖς, ζητοῦντες τινὰ περισσοτέραν ἐκδίκησιν παρ᾽ αὐτῶν λαβεῖν. οἱ δὲ ἐνεγέλων καὶ ἐπετώθαζον, μεγαλύνοντες τὰ εἴδωλα αὐτῶν, καὶ ἐκείνοις προσάπτοντες τὴν τούτων τιμωρίαν. οἱ δὲ ἐπιεικέστεροι καὶ κατὰ ποσὶν συμπα-* *Gentilium crudelitas in Martyrum cadavera.*

συμπαθεῖν δοκοῦντες, ὠνείδιζον πολὺ, λέγοντες· ποῦ ὁ Θεὸς αὐτῶν; καὶ τί αὐτοὺς ὤνησεν ἡ θρησκεία, ἣν καὶ πρὸ τῆς ἑαυτῶν εἵλοντο ψυχῆς; *Et alii quidem infremebant ac dentibus ſtridebant in mortuos, adhuc exquiſitiore quodam ſupplicio eos afficere cupientes. Alii vero irridebant inſultabantque, ſimulacra ſua laudibus extollentes, ac pœnas de martyribus ſumptas iis adſcribentes. Nonnulli paulo æquiores, & qui vicem noſtram dolere quodammodo videbantur, exprobrabant identidem hæc dicentes: Ubi eſt Deus eorum? & quid illis profuit hæc religio, cui vitam quoque ſuam poſtpoſuerunt?* Tandem cremata inque cineres redacta martyrum corpora in præterfluentis Rhodani alveum ſparſa ſunt ab impiis, ne ullæ deinceps eorum reliquiæ in terris ſupereſſent. καὶ ταῦτ' ἔπρατ]ον, pergunt epiſtolographi, ὡς δυνάμενοι νικῆσαι τὸν Θεὸν, καὶ ἀφελέσθαι αὐτῶν τὴν παλιγγενεσίαν· ἵνα, ὡς ἔλεγον ἐκεῖνοι, μὴ δὲ ἐλπίδα σχῶσιν ἀναστάσεως, ἐφ' ᾗ πεποιθότες, ξένην τινὰ καὶ καινὴν ἡμῖν εἰσάγουσι θρησκείαν, καὶ καταφρονοῦσι τῶν δεινῶν, ἕτοιμοι καὶ μετὰ χαρᾶς ἥκοντες ἐπὶ τὸν θάνατον. νῦν ἴδωμεν, εἰ ἀναστήσονται, καὶ εἰ δύναται βοηθῆσαι αὐτοῖς ὁ Θεὸς αὐτῶν, καὶ ἐξελέσθαι ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν. *Atque id agebant, prorſus quaſi Deo ſuperiores eſſe, & reſurrectionem illis adimere poſſent: ut, quemadmodum ipſi dicebant, ne ſpes quidem ulla reſurgendi eis relinqueretur, qua freti novam quandam ac peregrinam nobis invehunt religionem, & graviſſima quæque tormenta contemnunt, promptique & alacres mortem ſubeunt. Videamus nunc, an ſint reſurrecturi, & utrum adeſſe ipſis Deus ſuus, ac de manibus noſtris ipſos eripere valeat.*

LXXIV.

Digitized by Google

LXXIV. Ubi de variis notatu non indignis monemur. Et initio quidem obſervetur, adeo acerbum fuiſſe Gentilium in Chriſtianos odium, ut, dum alias, dicente Ovidio Amor. lib. I, eleg. XV, 20. qui *Ethnicorum in Chriſtianos ne quidem poſt fata quieſcunt odium*

paſcitur in vivis livor, poſt fata quieſcit,

hoc ne quidem per mortem ipſam potuerit finiri. Cujus immanis iræ quæ cauſæ fuerint, lib. III de Calumniis Paganorum in Chriſtianos veteres cap. IIX, 4. ſeqq. fuſe oſtendimus.

LXXV. Elucet autem inprimis odii illius atrocitas ex ſepultura mortuorum corporibus negata. *Nam quis Caucaſus, quæ India, quæ Hyrcania, tam immanes, tam ſanguinarias umquam beſtias aluit? Quoniam ferarum omnium rabies usque ad ventris ſatietatem furit, fameque ſedata protinus conquieſcit. Illa eſt vera beſtia, cujus una juſſione* *denegata inprimis ſepultura preda-dibus.*

funditur ater ubique cruor; crudelis ubique
luctus, ubique pavor, & plurima mortis imago. *Virgil. Æn. lib II, v. 646. & l. 2. v. 368.*

Nemo hujus tanta belluæ immanitatem poteſt pro merito deſcribere. Quæ uno loco recubans, tamen per totum orbem dentibus ferreis ſævit: & non tantum artus hominum diſſipat; ſed & oſſa ipſorum comminuit, & in cineres furit, ne quis extet ſepulturæ locus. Quaſi vero id affectent qui Deum confitentur, ut ad eorum ſepulchra veniatur, ac non, ut ipſi ad Deum perveniant. Quænam illa feritas, quæ inſania eſt, lucem vivis, terram mortuis denegaſſe! ſcribit Lactantius Divin. Inſtit. lib. V, cap. XI.

LXXVI. Nimirum, ut Chryſoſtomus ait homil. de S. Babyla, κοινοὶ εἰσι τῆς φύσεως νόμοι παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις, τὸν ἀπελθόντα τῇ γῇ κρύπτεσθαι, καὶ ταφῇ παραδίδοσθαι, *Mortuis ſepultura interdict omnium gen-*

καὶ

tium conſuetudini ipſique Naturæ legi adverſatur. καὶ τοῖς κόλποις τῆς πάντων μητρὸς περιστέλλεσθαι γῆς. καὶ τούτοις οὐχ Ἕλλην, οὐ βάρβαρος, οὐ Σκύθης, οὐκ εἴ τις ἐκείνων ἀγριώτερος ἐκίνησε τοὺς νόμους ποτὲ, ἀλλ' αἰδοῦνται, καὶ φυλάττουσιν ἅπαντες, καὶ οὕτως εἰσὶν ἱεροὶ, καὶ πᾶσιν αἰδέσιμοι, *ſunt apud mortales omnes hæ leges communes, ut qui vita functus eſt terra condatur, ſepulturæ tradatur, ac ſinu magnæ omnium matris obvolvatur: atque has non Græcus, non barbarus, non Scytha, nec ſi quis illis immanior reperiatur, umquam leges convulſit, ſed reverentur & obſervant omnes, adeoque ſacræ, & apud omnes veneratione ſunt dignæ.* Indeque Ambroſius, epiſtola XII, qua Symmachi relationem confutat, Paganis objicit, quod *nullis umquam negata defunctis inhibuerint ſupremæ commercia ſepulturæ.* & Euſebius, Append. libri IIX Hiſtoriæ Eccleſ. cap. IX, de Gentili Judice loquens qui ſub Diocletiano Chriſtianos vexavit, τὸ ἀπάνθρωπον, inquit, ἐπιτείνας τὴν κατὰ τῶν θεοσεβῶν λύτταν, πέρα τῶν τῆς φύσεως ἐχώρει θεσμῶν, οὐδὲ ταφῆς αἰδούμενος ἀψύχοις φθονῆσαι τοῖς τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν σώμασι. *Immanitatem & rabiem adverſus Dei cultores intendens, ipſas communes Naturæ leges prætergreſſus eſt; quippe qui ſanctorum hominum cadaveribus ſepulturam negare non ſit veritus.* Cumque porro expoſuiſſet, quomodo impius ille beata Martyrum corpora, ut a beſtiis laniarentur, interdiu noctuque ſub dio ſolicite cuſtodiri juſſerit, & quo pacto canes alitesque carnivoræ humanos artus hac atque illac diſperſerint, ſic ut tota circumundique civitas viſceribus & oſſibus conſtrata eſſet; in *communis omnium Naturæ contumeliam* (τὴν τῆς κοινῆς ἁπάντων ὕβριν φύσεως) talia facta eſſe ſcribit. Alia huc facientia apud Grotium legi poſſunt lib. II de Jure B. & P. cap. XIX, I, ſeqq.

edit. Pariſ. conſ. epiſt. 56.

LXXVII.

LXXVII. Sane nec ipſis ſceleſtiſſimis hominibus, & quibus ob flagitia, quorum in judiciis plene convicti ſunt, ſupplicia illata, ſepulturam Romanis legibus negari, ex l. XI C. de Relig. & ſumpt. fun. ac l. I, ſeqq. D. de Cadaveribus punitorum, conſtat. Unde Qvintilianus declam. VI,. *In honorem pietatis*, inquit, *etiam damnati ſepeliuntur, cruces ſucciduntur, percuſſos ſepeliri carnifex non vetat.* Quo reſpiciens Gregorius Nazianzenus, orat. XXIII, in Heronem, ubi Tragicum cujusdam, ſub Valente paſſi, martyris obitum deſcribit, inter cetera, οὐδὲ τοσοῦτον, ait, ἡ ἱεροσύνη, ὅσον τελευτῆς γοῦν εὐσχημονεστέρας τυχεῖν· εἰδὲ μὴ τελευτῆς, ἀλλὰ ταφῆς γε πάντως, ἣ καὶ τοῖς ἀσεβέσιν ὀφείλεται. *Non Sacerdotii dignitas tanti fuit, ut honeſtiorem ſaltem mortem conſeqveretur; aut ſi non mortem, at certe ſepulturam, quæ impiis etiam & ſacrilegis hominibus debetur.* Nempe & Arianorum tanta fuit ſævities, ut ſepulturam Catholicis inviderint. Quam in rem etiam Rufinus, de ipſa illa Valentis perſecutione agens, Hiſtoriæ Eccl. lib. II, cap. VI, *Non honori erat*, inquit, *Catholicum eſſe, ſed pœna; præcipue apud Alexandriam, ubi ne ſepeliendis quidem corporibus mortuorum libera facultas fidelibus erat.*

Ne ſupplicio quidem affectos Romanæ leges ſepeliri vetant

Et tamen Ariani quoq; ſepulturam negarunt Catholicis.

LXXIIX. Verum ad Gentiles ut redeamus, eorum in Chriſtianos iniqvum ac plane inuſitatum odium & hinc perſpicere licet, quod, cum ipſis alias hoſtibus juſta funebria exſolverent, aut ſaltim non interdicerent (vide Grotium lib. II de Jure B. & P. cap. XIX, 6. 7. & Kirchmannum Append. ad libros de Fun. Rom. cap. III, ſeqq.) Martyribus tamen id officium negaverint. Videlicet non pro vulgaribus inimicis CHRISTI ſervos habebant

gonio, ſub Diocletiano & Maximiano paſſis Cubicula-riis, τοὺς βασιλικοὺς, inquit, μετὰ θάνατον παῖδας, γῇ μετὰ τῆς πρεσηκούσης κηδείας παραδοθέντας, αὖθις ἐξ ὑπαρχῆς ἀνορύξαντες ἐναπορρίψαι θαλάσσῃ καὶ αὐτοὺς ᾤοντο δεῖν οἱ νεμομισμένοι δεσπόται· ὡς ἂν μὴ ἐν μνήμασιν ἀποκειμένους προσκυνοῖεν τινὲς, θεοὺς αὐτοὺς, ὥς γε ᾤοντο, λογιζόμενοι. *Corpora Regiorum Cubiculariorum, quæ poſt mortem convenienti tradita fuerant ſepultura, ipſi eorum legitimi domini erui ex ſepulchro & in mare proiici oportere cenſuerunt, ne quis illos ſepulchris conditos, pro Diis, ut ipſi quidem opinabantur, reputans, inpoſterum adoraret.*

LXXX. Ubi quod ſcribit Euſebius, infideles noluiſſe ſepulturam permittere Martyribus, ne divino adorationis honore a Chriſtianis afficerentur, ei plane gemina leguntur alibi; ut libro II de Calumniis Paganorum, cap. IX, I, variis in medium allatis teſtimoniis oſtendimus. Alii interim, nulla adorationis facta mentione, ſimpliciter dumtaxat, ne honorifica fruerentur ſepultura, igni aut aqua perditas fuiſſe ab impiis ſanctorum reliquias, affirmant. Ita Tharacum martyrem alloqvutus Præſes, apud Baronium, ann. CCXC, 21. *Putas*, ait, *quia mulierculæ aliqvæ corpus tuum habent aromatibus vel ungventis condire, iniqviſſime? Nam de hoc eſt cogitatio, ut reliqvias tuas perdam.* & paulo poſt: *Nonne ſic te perdam, & , ſicut antea prædixi, & reliquias tuas, ne mulierculæ linteamine corpus tuum involvant, & ungventis & odoribus adornent? Sed ſceleſte, jubebo te comburi, & cineres tuos in ventum diſpergam.* Eodemque ſpectant Nazianzeni hæc, loco ſupra expreſſo: οὐκ ἔτι πυρὶ καταναλώσουσιν ἁγίων λείψανα, ἰσοῖς ἀτιμοτάτοις συνατιμάσαντες,

Quare ſepulturam Martyribus permittere noluerint Gentiles.

καὶ τοῖς ἀνέμοις δώσουσιν, ἵνα καὶ τῆς ὀφειλομένης τιμῆς τοὺς τοιούτους ἀποστερήσωσιν. *Non jam Martyrum ſepulchris ignem admovebunt* Pagani, *ut per eorum ignominiam alios a certamine deterreant: non jam Sanctorum reliquias, cum viliſſimis oſſibus per contemptum permixtas, flammis abſument, aut in ventos ſpargent, ut honore, qui ejusmodi hominibus debetur, ipſos privent.*

Gallici perſecutores reliquiarum diſperſione reſurrectionem impediri poſſe credebant;

LXXXI. Lugdunenſes in ſua epiſtola ideo in ſanctorum reliquias ferociiſſe ſcribunt Gentiles, quod ſperatam a noſtris reſurectionem hoc pacto impeditum iri, perſvaſum ipſis eſſet. Ubi enim dixiſſent, cremata inq; cineres redacta martyrum corpora in præfluentem Rhodanum ſparſa ab impiis fuiſſe, ne ullæ deinceps eorum reliquiæ in terris ſupereſſent; ταῦτ' ἔπραττον, ſubjungunt, ὡς δυνάμενοι νικῆσαι τὸν Θεὸν, καὶ ἀφελέσθαι αὐτῶν τὴν παλιγγενεσίαν· ἵνα, ὡς ἔλεγον ἐκεῖνοι, μὴ δὲ ἐλπίδα σχῶσιν ἀναστάσεως, ἐφ' ᾗ πεποιθότες, ξένην τινὰ καὶ καινὴν ἡμῖν εἰσάγουσι θρησκείαν, καὶ καταφρονοῦσι τῶν δεινῶν, ἕτοιμοι καὶ μετὰ χαρᾶς ἥκοντες ἐπὶ τὸν θάνατον. νῦν ἴδωμεν, εἰ ἀναστήσονται, καὶ εἰ δύναται βοηθῆσαι αὐτοῖς ὁ Θεὸς αὐτῶν, καὶ ἐξελέσθαι ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν. *Id agebant, prorſus quaſi Deo ſuperiores eſſe, & reſurrectionem illis adimere poſſent: ut, quemadmodum ipſi dicebant, ne ſpes quidem ulla reſurgendi eis relinqveretur, qua freti novam quandam ac peregrinam nobis invehunt religionem* (ajebant) *& graviſſima quaq; tormenta contemnunt, promptique & alacres mortem ſubeunt. Videamus nunc, an ſint reſurrecturi, & utrum adeſſe ipſis Deus ſuus, ac de manibus noſtris ipſos eripere valeat.*

Vide lib. 1 de Calum. Pagan. c. 1.

LXXXII.

LXXXII. Quem locum ubi recitat Auguſtinus, libro de Cura pro mortuis gerenda cap. VI, cur permittat interdum Deus ſepulturæ honore ſanctorum oſſa carere, & quam nihil futuræ corporum reſurrectioni id officiat, pie ſimul oſtendit. En ejus verba: *Legimus*, ait, *in Eccleſiaſtica hiſtoria, quam Græce ſcripſit Euſebius, & in Latinam lingvam vertit Rufinus, Martyrum corpora in Gallia canibus expoſita, canumque reliquias atque oſſa mortuorum uſque ad extremam conſumptionem ignibus concremata, eoſdemque cineres fluvio Rhodano, ne qvid ad memoriam qualemcunque relinqueretur, inſperſos. Quod non ob aliud credendum eſt divinitus fuiſſe permiſſum, niſi ut diſcerent chriſtiani, in confitendo* CHRISTUM, *dum contemnunt hanc vitam, multo magis contemnere ſepulturam. Hoc enim quod ingenti ſævitia de corporibus martyrum factum eſt, ſi eis quicquam noceret, quo minus beate requieſcerent eorum victorioſiſſimi ſpiritus, non utique fieri ſinerentur. Re ipſa ergo declaratum eſt, non ideo dixiſſe Dominum: Nolite timere eos qui corpus occidunt, & poſtea non habent quid faciant; quod non eſſet permiſſurus aliquid eos facere de ſuorum corporibus mortuorum; ſed quoniam quicquid facere permiſſi eſſent, nihil, quo minueretur Chriſtiana defunctorum felicitas, fieret, nihil inde adſenſum poſt mortem viventium perveniret, nihil ad detrimentum, ſaltem ipſorum corporum, quo minus integra reſurgerent, pertineret.*

Cur Deus permittat interdum ſanctorum oſſa ſepultura carere.

Luc. 12, 4.

LXXXIII. Quibus plane gemina quæ leguntur libro 1 de Civ. Dei, cap. XII: *At enim* (objiciunt de violenta morte abreptis Chriſtianis Gentiles) *in tanta ſtrage cadaverum nec ſepeliri potuerunt. Neque illud pia fides nimium*

Sepultura defectus futuræ corporum reſurrectioni nil officit.

Digitized by Google

mium reformidat, tenens prædictum, nec abſumentes beſtias reſurrecturis corporibus obfuturas, quorum capillus capitis non peribit. Matth. 10, 28. *Nec ullo modo diceret Veritas: Nolite timere eos, qui corpus occidunt, animam autem non poſſunt occidere; ſi quicquam obeſſet futuræ vitæ, quicquid inimici de corporibus occiſorum facere voluiſſent. Niſi forte quiſpiam ſic abſurdus eſt, ut contendat, eos qui corpus occidunt, non debere timeri ante mortem, ne corpus occidant, & timeri debere poſt mortem, ne corpus occiſum ſepeliri non ſinant. Falſum eſt ergo quod ait Chriſtus:* Luc. 12, 4. *Qui corpus occidunt, & poſtea non habent quid faciant; ſi habent tanta quæ de cadaveribus faciant. Abſit ut falſum ſit quod Veritas dixit. Dictum eſt enim, aliquid eos facere cum occidunt, quia in corpore ſenſus eſt occidendo; poſtea vero nihil habere quod faciant, quia nullus ſenſus eſt in corpore occiſo. Multa itaque corpora Chriſtianorum terra non texit, ſed nullum eorum quiſquam a cœlo & terra ſeparavit, quam totam implet præſentia ſui qui novit unde reſuſciſcet quod creavit. — Rident hæc illi contra quos defendendam ſuſcepimus civitatem Dei. Veruntamen ſepulturæ curam etiam eorum Philoſophi contempſerunt: & ſæpe univerſi exercitus, dum pro terrena patria morerentur, ubi poſtea jacerent, vel quibus beſtiis eſcæ fierent, non curaverunt. Licuitque de hac re Poëtis plauſibiliter dicere:* Lucan. lib. 7. ſub fin.

—— Cœlo tegitur qui non habet urnam.

Quanto minus debent de corporibus inſepultis inſultare Chriſtianis: quibus & ipſius carnis & membrorum omnium reformatio non ſolum ex terra, verum etiam ex alio-

rum

rum elementorum ſecretiſſimo ſinu, quo dilapſa cadavera receſſerunt, in temporis puncto reddenda & redintegranda promittitur? Hæc ibi Auguſtinus (repetita ab eodem libro de Cura pro mortuis gerenda cap. II) conformiter illis Minucii Felicis: *Tu perire & Deo credis, ſi quid oculis noſtris hebetibus ſubtrahitur? Corpus omne, ſive areſcit in pulverem, ſive in humorem ſolvitur, vel in cinerem comprimitur, vel in nidorem tenuatur, ſubducitur nobis; ſed Deo, elementorum cuſtodi, reſervatur.*

LXXXIV. Obſerva autem, vere ab Auguſtino dici, quod ſepulturæ curam etiam Gentilium Philoſophi contempſerint. Seneca videlicet epiſt. XCII, *Ut ex barba*, inquit, *capillos detonſos negligimus: ita ille divinus animus, egreſſurus hominem, quo receptaculum ſuum conferatur, ignis illud exurat, an feræ diſtrahant, an terra contegat, non magis ad ſe judicat pertinere, quam ſecundas ad editum infantem. Utrum projectum aves differant, an conſumatur* *Etiam Philoſophi Gentiles ſuique deque ſepulturam habebant.*

—— canibus data præda marinis,

quid ad illum? Qui tunc quoque, cum inter homines eſt, nullas minas timet, ullasne timebit poſt mortem minas illorum, quibus uſque ad mortem timeri parum eſt? Non conteret, inquit, me nec uncus, nec projecti ad contumeliam cadaveris laceratio, fœda viſuris. Neminem de ſupremo officio rogo: nulli reliquias meas commendo. ne quis inſepultus eſſet, rerum natura proſpexit. Quem ſævitia projecerit, dies condet. Diſerte Mæcenas ait:

Nec tumulum curo. ſepelit Natura relictos,

Idem de Tranquillitate animi cap. XIV: *Minabatur Theodoro*

doro Philoſopho tyrannus mortem, & quidem inſepultam; *Habes*, inquit, *cur tibi placeas. Hemina ſangvinis in tua poteſtate eſt. Nam quod ad ſepulturam pertinet, o te ineptum, ſi putas intereſſe, ſupra terram an infra putreſcam.* Tyrannum hunc Regem fuiſſe Lyſimachum, Cicero tradit Tuſcul. Quæſt. libro I. ubi etiam de Socrate, Diogene Cynico, Anaxagora, habet quæ huc pertinent. Cæcilius quoque Natalis, homo Ethnicus, apud Minucium Felicem, nihil intereſſe dicit, *utrum* corpus exanimatum *feræ diripiant, an maria conſumant; an humus contegat, an flamma ſubducat: cum cadaveribus omnis ſepultura, ſi ſentiunt, pœna ſit; ſi non ſentiunt, ipſa conficiendi celeritate medicina.* Confer Senecam Controv. lib. IIX, contr. IV.

Pagani ex miſera & infelici Chriſtianorum ſorte, quod verus omnipotensque Deus ab ipſis haud coleretur, colligere ſolebant.

LXXXV. Verum ad Lugdunenſem ut revertamur epiſtolam, diſcimus inde tandem & hoc, quod ejusmodi verbis Martyribus inſultaverint Pagani: *Ubi eſt Deus eorum? & quid illis profuit hæc religio, cui vitam quoque ſuam poſtpoſuerunt?* item: *Videamus nunc, utrum adeſſe ipſis Deus ſuus, ac de manibus noſtris eripere ipſos valeat.* Nimirum ſolemne erat impiis, ſi quid adverſi paterentur CHRISTI cultores, id ita interpretari, quod verus omnipotensque Deus non foret quem ipſi venerarentur, qvum alias haud permiſſurus eſſet, cum tanta illos miſeria & infelicitate conflictari. Nam & Arnobius libro II ſic eos loquentes introducit: *Cum omnipotenti ſervitis Deo, & eum habere confiditis ſalutis atque incolumitatis veſtræ curam, cur perſecutiones patitur perpeti vos tantas, atque omnia genera pœnarum & ſuppliciorum ſubire?* & Lactantius lib. V, cap. XXI, hoc modo: *Cur Deus ille ſingularis, ille magnus, quem rerum potentem,*

quem

quem Dominum omnium, Chriſtiane, *confiteris, hæc fieri patitur, nec cultores ſuos vindicat, aut tuetur?* Sed omnium maxime Gallicanorum perſecutorum cavillis reſpondent quæ maledicentiſſimus ille Cæcilius apud Minucium evomit: *Ecce vobis minæ, ſupplicia, tormenta, etiam non adorandæ, ſed ſubeundæ cruces; ignes etiam, quos & prædicitis, & timetis. Ubi Deus ille, qui ſubvenire reviviſcentibus poteſt, viventibus non poteſt?* Plura huc facientia damus libro III de Calumniis Paganorum cap. XIV. ubi etiam, quo pacto blaſphemis iſtis infidelium conviciis ab Auguſtino, Arnobio, Cypriano, Minucio, Lactantio, ſimilibusque antiqvis ſcriptoribus Eccleſiaſticis obviam fuerit itum, fuſe oſtendimus.

LXXXVI. Atque hæc de epiſtola Lugduno-Vienenſi: unde de perſecutionis Antoninianæ inaudita acerbitate plus ſatis nunc conſtat. Utque appareat inſuper, quanta diligentia tunc Chriſtiani paſſim inveſtigati fuerint, apponemus heic in crypta quadam Romana repertam inſcriptionum veterem, a rudi literarum homine lapidi ſepulchrali inſculptam, quam Roma ſubterranea Aringhi lib. III, cap. XXII, p. m. 524. exhibet. Nam ad Antoninum Philoſophum eam pertinere vix dubitamus. Sic autem habet: ALEXANDER MORTUS NON EST SED VIVIT SUPER ASTRA ET CORPUS IN HOC TUMULO QVIESCIT; VITAM EXPLEVIT CUM ANTONINO IMP. QVI UBI MULTUM BENEFITII ANTEVENIRE PREVIDERET PRO GRATIA ODIUM REDDIT GENUA ENIM FLETENS VERO DEO SACRIFICATURUS AD SUPPLICIA DUCITUR O TEMPORA INFAUSTA QVIBUS INTER SACRA ET VOTA NE IN CAVERNIS QVIDEM SALVARI POSSIMUS QUID MISERIUS

Quanta diligentia Chriſtiani ſub M. Antonino inveſtigati fuerint.

VITA SED QVID MISERIUS IN MORTE CUM AB AMICIS ET PARENTIBUS SEPELIRI NEQVEANT TANDEM IN CÆLO CORUSCAT PARUM VIXIT QVI VIXIT IV. X. TEM. Equidem quis hic ſit Alexander, certo affirmare non poſſumus. Si tamen unus eorum eſt, quos Martyrologium Romanum memorat, non alius videtur, quam Alexander Epiſcopus, Romæ in via Claudia martyrio coronatus. Inde enim in cryptam ſub via Appia factam, ubi hoc ſepulchrum repertum eſt, deferri facile potuit. Vide Baronii Notas Martyrologicas ad diem XXI Septembr.

Perſecutionem Antoninianam legionis Chriſtiana miraculum nonnihil repreſſiſſe creditur.

LXXXVII. Ceterum persecutio hæc quinta (quæ præter ſupra nominatos, abſumpſit Pium & Anicetum Papas; Timotheum item, Marcum, Sagarim, Julianum, Concordium, Pontianum, Conſtantium, Glyceriam, Hermiam, aliosque complures, quorum nomina in Martyrologiis conſignata) nonnihil repreſſa creditur ob inſigne beneficium, Romano exercitui Chriſtianorum militum precibus impetratum. Quod quale fuerit, paulo prolixius Dionis Caſſii verbis exponemus. Sic vero ille, libro LXXI Hiſtoriæ ſuæ Romanæ, de bello agens quod cum Quadis, Germanico populo, M. Antoninus geſſit: Πόλεμος αὐτῷ συνέστη μέγας, καὶ νίκη παράδοξος εὐτυχήθη, μᾶλλον δὲ παρὰ Θεοῦ ἐδωρήθη. κινδυνεύσαντας γὰρ ἐν τῇ μάχῃ τοὺς Ῥωμαίους παραδοξότατα τὸ θεῖον ἐξέσωσε. κυκλωσάντων γὰρ αὐτοὺς τῶν Κουάδων ἐν τόποις ἐπιτηδείοις, συνασπίσαντες οἱ Ῥωμαῖοι, προθύμως ἠγωνίζοντο, καὶ οἱ βάρβαροι τὴν μὲν μάχην ἐπέσχον, προσδοκήσαντες σφᾶς ῥᾳδίως ὑπό τε τοῦ καύματος καὶ ὑπὸ τοῦ δίψους αἱρήσειν· πάντα δὲ τὰ πέριξ διαλαβόντες ἀπέφραξαν, ὅπως μηδαμόθεν ὕδωρ λάβωσι. πολὺ γὰρ καὶ τῷ

πλήθει

πλήθει περιέσχον. τῶν οὖν Ῥωμαίων ἐν παντὶ κακοῦ καὶ ἐκ τοῦ καμάτου καὶ ἐκ τῶν τραυμάτων, τοῦ τε ἡλίου καὶ τοῦ δίψους γενομένων, καὶ μήτε μάχεσθαι διὰ ταῦτα μήτε χωρῆσαί πῃ δυναμένων, ἀλλ' ἔν τε τῇ τάξει καὶ τοῖς τόποις ἑστηκότων καὶ κατακαιομένων, νέφη πολλὰ ἐξαίφνης συνέδραμε, καὶ ὑετὸς πολὺς οὐκ ἀθεεὶ κατερράγη. *Prælium ei acre bellumque magnum* cum Quadis *fuit: unde victoria præter ſpem, vel potius Dei beneficio, feliciter conſequuta eſt; propterea quod Romani, quum eſſent in prælio, inque maximum periculum veniſſent, mirabiliter ſane ac divinitus conſervati ſunt. Quum enim interclusi a Quadis in locis oportunis conſtipatis clypeis pugnarent, atque interim barbari differrent prælium, ſperantes, eos facile tam ob æſtum quam ſitim venturos in poteſtatem, quos circum occupatis locis omnibus ſic concluſerant, (erant enim multo plures) ut aquam habere nullo pacto poſſent; quumque Romani in tantas difficultates incurriſſent, ut labore, vulneribus, ardore Solis, ac ſiti vexarentur, nec ob eas res pugnare poſſent, aut alio ſecedere, ſed in acie ſtantes atque iis in locis conſtituti arderent, multa nubes derepente ita coacta ſunt, ut maximus imber ceciderit, non ſine Dei beneficio.* Pergit Dio: τοῦ ὄμβρου καταρραγέντος, πρῶτον μὲν ἄνω πάντες ἀνέκυπτον, καὶ ἐς τὰ στόματα αὐτῶν ἐδέχοντο· ἔπειτα οἱ μὲν τὰς ἀσπίδας, οἱ δὲ καὶ τὰ κράνη ὑποβάλλοντες, αὐτοί τε χανδὸν ἔσπων, καὶ τοῖς ἵπποις πίνειν ἐδίδοσαν. καὶ τῶν βαρβάρων σφίσιν ἐπιδραμόντων, ἔπινόν τε ὁμοῦ καὶ ἐμάχοντο· καὶ ἤδη γέ τινες τιτρωσκόμενοι, τό, τε αἷμα περιχεόμενον ἐς τὰ κράνη καὶ τὸ ὕδωρ ἅμα ἅμα ἀνερρόφουν. κἂν ἔπαθόν τι δεινὸν ὑπὸ τῶν πολεμίων ἐπικειμένων αὐτοῖς περὶ τὸ πίνειν οἱ πλείους ἠσχολημένοι, εἰ μὴ χάλαζα ἰσχυρὰ καὶ κεραυνοὶ οὐκ ὀλίγοι τοῖς πολεμίοις ἐνέπεσον.

ἦν οὖν ὁρᾷν ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ ὕδωρ τε ἅμα καὶ πῦρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ φερόμενα· καὶ οἱ μὲν ὑγραίνοντό τε καὶ ἔπινον, οἱ δὲ ἐπυροῦντο καὶ ἔθνησκον. καὶ οὔτε τῶν Ῥωμαίων τὸ πῦρ ἥπτετο, ἀλλ' εἴπου καὶ προσέμιξε σφίσιν; εὐθὺς ἐσβέννυτο· οὔτε τοὺς βαρβάρους ὁ ὑετὸς ὠφέλει, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ μᾶλλον τὴν φλόγα αὐτῶν, ὥσπερ ἔλαιον, ἤγειρεν· ὕδωρ τε ὑόμενοι ἐζήτουν· καὶ οἱ μὲν ἑαυτοὺς ἐτίτρωσκον, ὡς καὶ τῷ αἵματι τὸ πῦρ κατασβέσοντες, οἱ δὲ, καὶ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους προσέτρεχον, ὡς καὶ μόνους σωτήριον ὕδωρ ἔχοντας. ἠλέησε γοῦν αὐτοὺς καὶ ὁ Μάρκος. *Cum primum pluvia caderet, omnes* Romani *ſuspexere in cælum, eamque in ora recepere: deinde ſcutis galeisque ſubjectis inde ſorbuerunt largiter, equisque ad bibendum dederunt. Quumque barbari in ipſos impetum facerent, illi ſimul biberunt & pugnarunt; compluresque ſaucii ſanguinem infuſum in galeas ſimul cum aqua abſorbuerunt. Hi propterea gravia damna accepiſſent, urgentibus hoſtibus, quod magna ex parte in bibendo erant occupati; niſi vehemens grando, compluraque fulmina in hoſtes cecidiſſent. Itaque videre licebat in eodem loco aquam ignemq; ſimul de cælo cadere; atque eam ob cauſam humectari alios & bibere, exurique alios ac prorſus interire. Non attingebat ignis Romanos; aut, ſi forte interdum ad eos acceſſiſſet, extingvebatur ſubito. Neque imber juvabat barbaros, ſed immiſſas eis flammas etiam magis, velut oleum, excitabat: ut aquam requirerent, pluvia perfuſi; infligerentque pars ſibi vulnera, quo ignem ſanguine reſtinguerent, pars confugerent ad Romanos, quaſi illis tantummodo aqua ſalutaris eſſet; ita ut eorum Marcus etiam miſertus ſit.* Ad hunc modum Dio, rei geſtæ σύγχρονος, & præterea vir Conſularis, ipſisque Imperatoribus Auguſtis

Per quæ pœnas paſſi ſunt inimici ipſorum, per eadem ipſi, in difficultatibus verſantes, ſunt affecti beneficio. Sap. 11, 5. 6 Vide etiam c. 16, 17. ſeqq.

guſtis tum dignitate proximus, tum uſu quotidiano familiaris.

LXXXIIX. Addit vero ibidem is, famam eſſe, quod Arnuphis qvidam, ex Ægypto Magus, Mercurio aliisq; dæmonibus invocatis, imbrem iſtum impetravit. Quæ ita confirmat Svidas, in voco Ἰουλιανός, ut ſimul moneat, ab aliis Juliano Theurgo, Juliani, Chaldæi Philoſophi, filio, id tribui. Verba Svidæ: τοῦτον (Ἰουλιανὸν) φασί τινες δίψῃ ποτὲ καμνόντων τῶν Ῥωμαίων, ἐξαίφνης ποιῆσαι νέφη τε ἀγερθῆναι ζοφώδη καὶ ὄμβρον ἀφεῖναι λάβρον ἅμα βρονταῖς τε καὶ σέλασιν ἐπαλλήλοις. καὶ τοῦτο σοφίᾳ τινὶ ἐργάσασθαι τὸν Ἰουλιανόν. *Quidam tradunt, hunc* Julianum, *Romanis aliquando ſiti laborantibus, ſubito effeciſſe, ut atra nubes congregarentur, & ingentem imbrem effunderent, cum crebris tonitribus & fulguribus: idque ſapientia quadam effeciſſe Julianum.* Confer Ælium Lampridium in Heliogabalo, cap. IX. At Julius Capitolinus Marci ipſius precibus beneficium illud Deum indulſiſſe tradit, quando in vita ejus cap. XXIV, *Fulmen,* inquit, *de cœlo precibus ſuis contra hoſtium machinamentum extorſit, ſuis pluvia impetrata, cum ſiti laborarent.* Idem confirmat Themiſtius (ſed Antoninum Pium cum Marco Antonino, patrem cum filio, confundens) orat. ad Theodoſ. ubi etiam vidiſſe ſe ait pictam in tabula hujus rei imaginem, quæ Imperatorem quidem in acie Deos precantem, milites vero galeis imbrem excipientes, & aquam cœlitus miſſam bibentes, exhibuerit. Claudianus pietati & ſanctitati Imperatoris tantum miraculum imputat. Sic enim canit in Panegyri de VI Conſulatu Honorii, verſ. 339.

Beneficium impetratæ tunc pluviæ Gentiles Vel Magis tribuunt, Vel Imperatoris orationi & probitati.

 Non

Non tantis patriæ ſtudiis ad templa vocatus,
clemens, Marce, redis: cum gentibus undique cinctam
exuit Heſperiam paribus fortuna periclis.
Laus ibi nulla Ducum. Nam flammeus imber in hoſtem
decidit: hunc dorſo trepidum flammante ferebat
ambuſtus ſonipes: hic tabeſcente ſolutus
ſubſedit galea, liquefactaque fulgure cuſpis
canduit, & ſubitis fluxere vaporibus enſes.
Tunc contenta polo, mortalis neſcio teli,
pugna fuit. Chaldæa mago ſeu carmina ritu
armavere Deos; ſeu (quod reor) omne Tonantis
obſequium Marci mores potuere mereri.

Revera autem Chriſtianorum militum precibus id debetur.

LXXXIX. Verum enim vero, quod ſcriptores iſti Ethnici partim magicis artibus, partim pietati moribusque Antonini tribuunt, id revera Chriſtiani milites, qui Romani exercitui erant admixti, precibus ſuis a Deo obtinuerunt. Unde Joh. Xiphilinus, poſtquam recitata paulo ante Dionis verba adduxiſſet, falſitatis ipſum arguit, & quidem malitioſæ; cum non ignoraverit, legionem militum κεραυνοβόλων, cujus mentionem inter ceteras faciat ipſemet, non aliunde quam a miraculo iſthoc ſic fuiſſe appellatam: quod proinde perperam tribuatur Arnuphi mago; præſertim cum Antoninus Magorum præſtigiis delectatus fuiſſe nusquam legatur. Rem igitur ita ſe habere ſcribit Xiphilinus. Cum Marcus legionem haberet militum Melitenorum, qui omnes Christo addicti fuerint; in anguſtias conjecto Romano exercitu, Præfectum Prætorianorum Imperatorem monuiſſe, omnia precibus ſuis impetrare poſſe Chriſtianos, quorum integrum ipſe legionem in ſuo habeat exercitu.

Digitized by Google

ercitu. Hoc autem cognito Antoninum milites iſtos rogaſſe, ut Deo ſuo ſupplicarent. Quod ubi feciſſent, ſubito hoſtes quidem fulmine percuſſos fuiſſe, at Romanos pluvia recreatos. Marcum miraculo hoc perculſum, *κεραυνοβόλε* nomen legioni iſti indidiſſe: neque aliam hujus appellationis cauſam poſſe dari.

xc. Ubi quidem Xiphilinus recte dicit, M. Antoninum Magorum converſatione & præſtigiis nequaquam fuiſſe delectatum. Id enim de ſemet ipſe teſtatur Imperator, ſcribens ſtatim ſub τῶν εἰς ἑαυτὸν initium: Παρὰ Διογνήτου τὸ ἀκενόσπουδον (ἔμαθον) καὶ τὸ ἀπιστητικὸν τοῖς ὑπὸ τῶν τερατευομένων, καὶ γοήτων περὶ ἐπῳδῶν, καὶ περὶ δαιμόνων ἀποπομπῆς καὶ τῶν τοιούτων λεγομένοις. *A Diogneto didici, ne rebus inanibus ſtudium impenderem; neve fidem iis haberem quæ a Præſtigiatoribus & Magis de incantationibus, deque Dæmonibus averruncandis, ac aliis ejusmodi imposturis dicuntur.* Et notatu omnino dignum eſt, ſcriptum eſſe hunc librum, ut ipſe auctor ſub ejus finem annotat, apud Qvados ad Granuam, adeoque in ipſa illa expeditione de qua nunc agimus. *M. Antonino cum Magis nihil fuit commercii.*

xci. Ceterum quod ait porro Xiphilinus, legionem κεραυνοβόλον a miſſo cœlitus in Qvados fulmine ſic eſſe nuncupatam, nec ullam afferri poſſe rationem, cur legio aliqua κεραυνοβόλος cognominata ſit, præter iſtud miraculum, fugit ipſum ratio. Etenim legio XII κεραυνοβόλος, cujus meminit Dio lib. LV, eamque ſua ætate Cappadociæ provinciæ impoſitam fuiſſe ait, cujus item mentio eſt in vetuſtis inſcriptionibus, quas poſt Lipſium recitat Baronius ad ann. CLXXVI, 18. jam tempore Trajani extitit; uti aperte oſtendit inſcriptio Tergeſtina, *Legio κεραυνοβόλος an à miſſo cœlitus in Qvados fulmine ſic dicta fuerit.*

Digitized by Google

na, quam exhibet Baronius laudato loco num. xix, & Scaliger ad Euſebium, num. MMCLXXXIX. Tametſi (ut ὡς ἐν παρόδῳ id moneamus) quod Dione auctore Baronius conſtare ſcribit, jam Auguſti tempore duodecimam legionem dictam eſſe fulminatricem, in illo rem acu tangere non videtur. Neque enim ait Dio, tempore Auguſti XII legionem dictam eſſe fulminatricem; ſed XIX legiones, e XXIII vel XXV illis, quæ Auguſti tempore extiterant, ſua ætate ſuperſtites, iis nominibus enumerat, quibus tunc, quando iſthæc ſcribebat (ſcripſit autem ſub Severo) inſigniebantur. Jam, annon fieri potuit, ut tempore Auguſti hæc vel illa legio aliter appellaretur?

Num duæ extiterint legiones κεραυνοβόλοι. XCII. Sed quid? inqvies, ergo duæ forſan extiterunt legiones κεραυνοβόλοι, quarum altera antiquior, altera Marci demum Antonini ætate ob impetrata precibus ſuis e cœlo fulmina cognomen illud accepit? Sic certe dicendum videtur. At cur Dio, dum omnes Romani imperii legiones enumerat, non niſi unius κεραυνοβόλου, duodecimæ puta, meminit, illa, cui ſub Marco demum appellatio hæc tributa creditur, plane prætermiſſa? Nodum hunc ita ſolvit, ſupra memorato loco, *Conjectura Baronii.* Baronius, ut dicat, quandoquidem ipſemet ibi Dio fateſtetur, exhauſtas bello militibus legiones ſimul aliis admiſceri, duaſque in unam redigi ſolitas, accidere potuiſſe, ut ex duabus fulminatricibus legionibus Severi tempore una confecta fuerit.

H. Valeſii ſententia. XCIII. Henricus Valeſius, Annotat. in Hiſtoriæ Eccleſ. Euſebianæ librum V, cap. V, ita hac de re ſcribit: *De ipſo quidem miraculo pluviæ a Chriſtianis militibus impetrata*

petrata & Apollinari & Tertulliano teſtantibus facile credimus: legionem vero Melitinam ob id fulminatricem eſſe dictam a M. Antonino Imperatore, nondum mihi perſvaſit Apollinaris. Dicet forte aliquis, fulminatricem quidem legionem fuiſſe ante tempora M. Antonini; ſed Marcum ob acceptum a Melitina legione beneficium ei quoque fulminatricis cognomen indidiſſe. Verum ſi ita eſſet, ſecunda fulminatrix dici debuerat. Dio tamen nullam ejus mentionem facit, quamvis omnes legiones a ſuperioribus Principibus conſcriptas accurate recenſeat. Sed & fulminatricem illam in Cappadocia ſedes habuiſſe dicit: quod Melitina legioni apte convenit. In Notitia imperii Romani, ſub diſpoſitione Ducis Armeniæ recenſetur præfectura legionis 12 fulminea Melitinæ, id eſt, apud oppidum Melitinam conſtituta. Ex quo colligitur, Melitinam nomen legionis non fuiſſe, ſed oppidi in quo legio 12 fulminea conſiſtebat. Legiones vero a locis, in quibus præſidium agebant, denominare moris non fuit, ſed a regionibus in quibus erant conſcriptæ. Itaque quod de legione Melitina tradit Euſebius, parum mihi probabile videtur. Adde, quod Rufinus hoc legionis nomen, conſulto, ut arbitror, prætermiſit; quippe qui noſſet, Melitinam nomen eſſe oppidi minoris Armeniæ, in quo legio 12 fulminea adhuc ſua ætate prætenderet — Ut ingenue dicam quod ſentio, parum mihi probabile videtur, totam legionem militum Romanorum eo tempore Chriſtianam fuisſe: quod tamen affirmare videtur Euſebius. Qui & in eo peccat, quod Apollinaris locum non protulit, nec librum ipſum, in quo hæc Apollinaris ſcripſerat, indicavit. Sed & verba, quibus totam hanc narrationem concludit,

 ſatis

Digitized by Google

na, quam exhibet Baronius laudato loco num. xix, & Scaliger ad Euſebium, num. MMCLXXXIX. Tametſi (ut ὡς ἐν παρόδῳ id moneamus) quod Dione auctore Baronius conſtare ſcribit, jam Auguſti tempore duodecimam legionem dictam eſſe fulminatricem, in illo rem acu tangere non videtur. Neque enim ait Dio, tempore Auguſti XII legionem dictam eſſe fulminatricem; ſed XIX legiones, e XXIII vel XXV illis, quæ Auguſti tempore extiterant, ſua ætate ſuperſtites, iis nominibus enumerat, quibus tunc, quando iſthæc ſcribebat (ſcripſit autem ſub Severo) inſigniebantur. Jam, annon fieri potuit, ut tempore Auguſti hæc vel illa legio aliter appellaretur?

Num duæ extiterint legiones κεραυνοβόλοι.

XCII. Sed quid? inqvies, ergo duæ forſan extiterunt legiones κεραυνοβόλοι, quarum altera antiquior, altera Marci demum Antonini ætate ob impetrata precibus ſuis e-cœlo fulmina cognomen illud accepit? Sic certe dicendum videtur. At cur Dio, dum omnes Romani imperii legiones enumerat, non niſi unius κεραυνοβόλȣ, duodecimæ puta, meminit, illa, cui ſub Marco demum appellatio hæc tributa creditur, plane prætermiſſa? Nodum hunc ita ſolvit, ſupra memorato loco,

Conjectura Baronii.

Baronius, ut dicat, quandoquidem ipſemet ibi Dio teſtetur, exhauſtas bello militibus legiones ſimul aliis admiſceri, duaſque in unam redigi ſolitas, accidere potuiſſe, ut ex duabus fulminatricibus legionibus Severi tempore una confecta fuerit.

H. Valeſii ſententia.

XCIII. Henricus Valeſius, Annotat. in Hiſtoriæ Eccleſ. Euſebianæ librum v, cap. v, ita hac de re ſcribit: *De ipſo quidem miraculo pluviæ a Chriſtianis militibus impetrata*

Digitized by Google

petrata & Apollinari & Tertulliano teſtantibus facile credimus: legionem vero Melitinam ob id fulminatricem eſſe dictam a M. Antonino Imperatore, nondum mihi perſuaſit Apollinaris. Dicet forte aliquis, fulminatricem quidem legionem fuiſſe ante tempora M. Antonini; ſed Marcum ob acceptum a Melitina legione beneficium ei quoque fulminatricis cognomen indidiſſe. Verum ſi ita eſſet, ſecunda fulminatrix dici debuerat. Dio tamen nullam ejus mentionem facit, quamvis omnes legiones a ſuperioribus Principibus conſcriptas accurate recenſeat. Sed & fulminatricem illam in Cappadocia ſedes habuiſſe dicit: quod Melitina legioni apte convenit. In Notitia imperii Romani, ſub diſpoſitione Ducis Armeniæ recenſetur præfectura legionis 12 fulmineæ Melitinæ, id eſt, apud oppidum Melitinam conſtituta. Ex quo colligitur, Melitinam nomen legionis non fuiſſe, ſed oppidi in quo legio 12 fulminea conſiſtebat. Legiones vero a locis, in quibus præſidium agebant, denominare moris non fuit, ſed a regionibus in quibus erant conſcriptæ. Itaque quod de legione Melitina tradit Euſebius, parum mihi probabile videtur. Adde, quod Rufinus hoc legionis nomen, conſulto, ut arbitror, prætermiſit; quippe qui noſſet, Melitinam nomen eſſe oppidi minoris Armeniæ, in quo legio 12 fulminea adhuc ſua ætate prætenderet — Ut ingenue dicam quod ſentio, parum mihi probabile videtur, totam legionem militum Romanorum eo tempore Chriſtianam fuisſe: quod tamen affirmare videtur Euſebius. Qui & in eo peccat, quod Apollinaris locum non protulit, nec librum ipſum, in quo hæc Apollinaris ſcripſerat, indicavit. Sed & verba, quibus totam hanc narrationem concludit,

na, quam exhibet Baronius laudato loco num. xix, & Scaliger ad Euſebium, num. MMCLXXXIX. Tametſi (ut ὡς ἐν παρόδῳ id moneamus) quod Dione auctore Baronius conſtare ſcribit, jam Auguſti tempore duodecimam legionem dictam eſſe fulminatricem, in illo rem acu tangere non videtur. Neque enim ait Dio, tempore Auguſti xii legionem dictam eſſe fulminatricem; ſed xix legiones, e xxiii vel xxv illis, quæ Auguſti tempore extiterant, ſua ætate ſuperſtites, iis nominibus enumerat, quibus tunc, quando iſthæc ſcribebat (ſcripſit autem ſub Severo) inſigniebantur. Jam, annon fieri potuit, ut tempore Auguſti hæc vel illa legio aliter appellaretur?

Num duæ extiterint legiones κεραυνοβόλοι.

xcii. Sed quid? inqvies, ergo duæ forſan extiterunt legiones κεραυνοβόλοι, quarum altera antiquior, altera Marci demum Antonini ætate ob impetrata precibus ſuis e-cœlo fulmina cognomen illud accepit? Sic certe dicendum videtur. At cur Dio, dum omnes Romani imperii legiones enumerat, non niſi unius κεραυνοβόλου, duodecimæ puta, meminit, illa, cui ſub Marco demum appellatio hæc tributa creditur, plane prætermiſſa? Nodum hunc ita ſolvit, ſupra memorato loco,

Conjectura Baronii.

Baronius, ut dicat, quandoquidem ipſemet ibi Dio fatetur, exhauſtas bello militibus legiones ſimul aliis admiſceri, duaſque in unam redigi ſolitas, accidere potuiſſe, ut ex duabus fulminatricibus legionibus Severi tempore una confecta fuerit.

H. Valeſii ſententia.

xciii. Henricus Valeſius, Annotat. in Hiſtoriæ Eccleſ. Euſebianæ librum v, cap. v, ita hac de re ſcribit: *De ipſo quidem miraculo pluviæ a Chriſtianis militibus impetrata*

petrata & Apollinari & Tertulliano teſtantibus facile credimus: legionem vero Melitinam ob id fulminatricem eſſe dictam a M. Antonino Imperatore, nondum mihi perſvaſit Apollinaris. Dicet forte aliquis, fulminatricem quidem legionem fuiſſe ante tempora M. Antonini; ſed Marcum ob acceptum a Melitina legione beneficium ei quoque fulminatricis cognomen indidiſſe. Verum ſi ita eſſet, ſecunda fulminatrix dici debuerat. Dio tamen nullam ejus mentionem facit, quamvis omnes legiones a ſuperioribus Principibus conſcriptas accurate recenſeat. Sed & fulminatricem illam in Cappadocia ſedes habuiſſe dicit: quod Melitinæ legioni apte convenit. In Notitia imperii Romani, ſub diſpoſitione Ducis Armeniæ recenſetur præfectura legionis 12 fulmineæ Melitinæ, id eſt, apud oppidum Melitinam conſtituta. Ex quo colligitur, Melitinam nomen legionis non fuiſſe, ſed oppidi in quo legio 12 fulminea conſiſtebat. Legiones vero a locis, in quibus præſidium agebant, denominare moris non fuit, ſed a regionibus in quibus erant conſcriptæ. Itaque quod de legione Melitina tradit Euſebius, parum mihi probabile videtur. Adde, quod Rufinus hoc legionis nomen, conſulto, ut arbitror, prætermiſit; quippe qui noſſet, Melitinam nomen eſſe oppidi minoris Armeniæ, in quo legio 12 fulminea adhuc ſua ætate prætenderet — Ut ingenue dicam quod ſentio, parum mihi probabile videtur, totam legionem militum Romanorum eo tempore Chriſtianam fuisſe: quod tamen affirmare videtur Euſebius. Qui & in eo peccat, quod Apollinaris locum non protulit, nec librum ipſum, in quo hæc Apollinaris ſcripſerat, indicavit. Sed & verba, quibus totam hanc narrationem concludit,

Gg *ſatis*

na, quam exhibet Baronius laudato loco num. xix, & Scaliger ad Euſebium, num. MMCLXXXIX. Tametſi (ut ὡς ἐν παρόδῳ id moneamus) quod Dione auctore Baronius conſtare ſcribit, jam Auguſti tempore duodecimam legionem dictam eſſe fulminatricem, in illo rem acu tangere non videtur. Neque enim ait Dio, tempore Auguſti xii legionem dictam eſſe fulminatricem; ſed xi legiones, e xxiii vel xxv illis, quæ Auguſti tempore ex titerant, ſua ætate ſuperſtites, iis nominibus enumerat, quibus tunc, quando iſthæc ſcribebat (ſcripſit autem ſub Severo) inſigniebantur. Jam, annon fieri potuit, ut tempore Auguſti hæc vel illa legio aliter appellaretur?

Num duæ extiterint legiones κεραυνοβόλοι.

xcii. Sed quid? inqvies, ergo duæ forſan extiterunt legiones κεραυνοβόλοι, quarum altera antiquior, altera Marci demum Antonini ætate ob impetrata precibus ſuis e-cœlo fulmina cognomen illud accepit? Sic certe dicendum videtur. At cur Dio, dum omnes Romani imperii legiones enumerat, non niſi unius κεραυνοβόλȣ, duodecimæ puta, meminit, illa, cui ſub Marco demum appellatio hæc tributa creditur, p[illegible] miſſa? Nodum hunc ita ſolvit, ſupra mem[illegible]

Conjectura Baronii.

Baronius, ut dicat, quandoquidem ipſem[illegible] ſtetur, exhauſtas bello militibus legion[illegible] miſceri, duaſque in unam redigi ſol[illegible] po-tuiſſe, ut ex duabus fulminatricibus [illegible] Severi tempore una confecta fuerit.

H. Valeſii ſententia.

xciii. Henricus Valeſius, Annot[illegible] cleſ. Euſebianæ librum v, cap. v, ita h[illegible]
De ipſo quidem miraculo pluviæ a Chriſtia[illegible]

Google

petrata & Apollinari & Tertulliano teſtantibus facile credimus: legionem vero Melitinam ob id fulminatricem eſſe dictam a M. Antonino Imperatore, nondum mihi perſuaſit Apollinaris. Dicet forte aliquis, fulminatricem quidem legionem fuiſſe ante tempora M. Antonini; ſed Marcum ob acceptum a Melitina legione beneficium ei quoque fulminatricis cognomen indidiſſe. Verum ſi ita eſſet, ſecunda fulminatrix dici debuerat. Dio tamen nullam ejus mentionem facit, quamvis omnes legiones a ſuperioribus Principibus conſcriptas accurate recenſeat. Sed & fulminatricem illam in Cappadocia ſedes habuiſſe dicit: quod Melitinæ legioni apte convenit. In Notitia imperii Romani, ſub diſpoſitione Ducis Armeniæ recenſetur præfectura legionis 12 fulmineæ Melitinæ, id eſt, apud oppidum Melitinam conſtituta. Ex quo colligitur, Melitinam nomen legionis non fuiſſe, ſed oppidi in quo legio 12 fulminea conſiſtebat. Legiones vero a locis in quibus præſidium agebant, denominare moris non fuit, ſed a regioni[illegible] [illegible]erit conſcripta. Itaque quod de le[illegible] [illegible]narum [illegible] probabile [illegible] onis nomen, conſ[illegible] noſſet, Melitin[illegible] quo legio 12 f[illegible] ingenue dicam [illegible] totam legionum milit[illegible] nam fuiſſe: quod tame[illegible] & in eo pecc[illegible], quod [illegible] librum ipſum, in qu[illegible] Sed & verba, qu[illegible]

Digitized by Google

Non tantis patria ſtudiis ad templa vocatus,
clemens, Marce, redis: cum gentibus undique cinctam
exuit Heſperiam paribus fortuna periclis.
Laus ibi nulla Ducum. Nam flammeus imber in hoſtem
decidit: hunc dorſo trepidum flammante ferebat
ambuſtus ſonipes: hic tabeſcente ſolutus
ſubſedit galea, liquefactaque fulgure cuſpis
canduit, & ſubitis fluxere vaporibus enſes.
Tunc contenta polo, mortalis neſcio teli,
pugna fuit. Chaldæa mago ſeu carmina ritu
armavere Deos; ſeu (quod reor) omne Tonantis
obſequium Marci mores potuere mereri.

Revera autem Chriſtianorum militum precibus id debetur.

LXXXIX. Verum enim vero, quod ſcriptores iſti Ethnici partim magicis artibus, partim pietati moribusque Antonini tribuunt, id revera Chriſtiani milites, qui Romani exercitui erant admixti, precibus ſuis a Deo obtinuerunt. Unde Joh. Xiphilinus, poſtquam recitata paulo ante Dionis verba adduxiſſet, falſitatis ipſum arguit, & quidem malitioſæ; cum non ignoraverit, legionem militum κεραυνοβόλον, cujus mentionem inter ceteras faciat ipſemet, non aliunde quam a miraculo iſthoc ſic fuiſſe appellatam: quod proinde perperam tribuatur Arnuphi mago; præſertim cum Antoninus Magorum præſtigiis delectatus fuiſſe nusquam legatur. Rem igitur ita ſe habere ſcribit Xiphilinus. Cum Marcus legionem haberet militum Melitenorum, qui omnes CHRISTO addicti fuerint; in anguſtias conjecto Romano exercitu, Præfectum Prætorianorum Imperatorem monuiſſe, omnia precibus ſuis impetrare poſſe Chriſtianos, quorum integram ipſe legionem in ſuo habeat exercitu.

ercitu. Hoc autem cognito Antoninum milites iſtos rogaſſe, ut Deo ſuo ſupplicarent. Quod ubi feciſſent, ſubito hoſtes quidem fulmine percuſſos fuiſſe, at Romanos pluvia recreatos. Marcum miraculo hoc perculſum, κεραυνοβόλυ nomen legioni iſti indidiſſe: neque aliam hujus appellationis cauſam poſſe dari.

xc. Ubi quidem Xiphilinus recte dicit, M. Antoninum Magorum converſatione & præſtigiis nequaquam fuiſſe delectatum. Id enim de ſemet ipſe teſtatur Imperator, ſcribens ſtatim ſub τῶν ἐς ἑαυτὸν initium: Παρὰ Διογνήτυ τὸ ἀκενόσπυδον (ἔμαθον) καὶ τὸ ἀπιςητικὸν τοῖς ὑπὸ τῶν τερατευομένων, καὶ γοήτων περὶ ἐπωδῶν, καὶ περὶ δαιμόνων ἀποπομπῆς καὶ τῶν τοιύτων λεγομένοις. *A Diogneto didici, ne rebus inanibus ſtudium impenderem; neve fidem iis haberem quæ a Præſtigiatoribus & Magis de incantationibus, deque Dæmonibus averruncandis, ac aliis ejusmodi impoſturis dicuntur.* Et notatu omnino dignum eſt, ſcriptum eſſe hunc librum, ut ipſe auctor ſub ejus finem annotat, apud Qvados ad Granuam, adeoque in ipſa illa expeditione de qua nunc agimus. *M. Antonino cum Magis nihil fuit commercii.*

xci. Ceterum quod ait porro Xiphilinus, legionem κεραυνοβόλον a miſſo cœlitus in Qvados fulmine ſic eſſe nuncupatam, nec ullam afferri poſſe rationem, cur legio aliqua κεραυνοβόλος cognominata ſit, præter iſtud miraculum, fugit ipſum ratio. Etenim legio XII κεραυνοβόλος, cujus meminit Dio lib. LV, eamque ſua ætate Cappadociæ provinciæ impoſitam fuiſſe ait, cujus item mentio eſt in vetuſtis inſcriptionibus, quas poſt Lipſium recitat Baronius ad ann. CLXXVI, 18. jam tempore Trajani extitit; uti aperte oſtendit inſcriptio Tergeſtina, *Legio κεραυνοβόλος, an à miſſo cœlitus in Qvados fulmine ſic dicta fuerit.*

Digitized by Google

na, quam exhibet Baronius laudato loco num. xix, & Scaliger ad Euſebium, num. MMCLXXXIX. Tametſi (ut ὡς ἐν παρέργῳ id moneamus) quod Dione auctore Baronius conſtare ſcribit, jam Auguſti tempore duodecimam legionem dictam eſſe fulminatricem, in illo rem acu tangere non videtur. Neque enim ait Dio, tempore Auguſti XII legionem dictam eſſe fulminatricem; ſed XIX legiones, e XXIII vel XXV illis, quæ Auguſti tempore extiterant, ſua ætate ſuperſtites, iis nominibus enumerat, quibus tunc, quando iſthæc ſcribebat (ſcripſit autem ſub Severo) inſigniebantur. Jam, annon fieri potuit, ut tempore Auguſti hæc vel illa legio aliter appellaretur?

Num duæ extiterint legiones κεραυνοβόλοι.

XCII. Sed quid? inqvies, ergo duæ forſan extiterunt legiones κεραυνοβόλοι, quarum altera antiquior, altera Marci demum Antonini ætate ob impetrata precibus ſuis e cœlo fulmina cognomen illud accepit? Sic certe dicendum videtur. At cur Dio, dum omnes Romani imperii legiones enumerat, non niſi unius κεραυνοβόλου, duodecimæ puta, meminit, illa, cui ſub Marco demum appellatio hæc tributa creditur, plane prætermiſſa? Nodum hunc ita ſolvit, ſupra memorato loco, Baronius, ut dicat, quandoquidem ipſemet ibi Dio teſtetur, exhauſtas bello militibus legiones ſimul aliis admiſceri, duaſque in unam redigi ſolitas, accidere potuiſſe, ut ex duabus fulminatricibus legionibus Severi tempore una confecta fuerit.

Conjectura Baronii.

H. Valeſii ſententia.

XCIII. Henricus Valeſius, Annotat. in Hiſtoriæ Eccleſ. Euſebianæ librum v, cap. v, ita hac de re ſcribit: *De ipſo quidem miraculo pluviæ a Chriſtianis militibus impetrata*

petrata & Apollinari & Tertulliano teſtantibus facile credimus: legionem vero Melitinam ob id fulminatricem eſſe dictam a M. Antonino Imperatore, nondum mihi perſvaſit Apollinaris. Dicet forte aliquis, fulminatricem quidem legionem fuiſſe ante tempora M. Antonini; ſed Marcum ob acceptum a Melitina legione beneficium ei quoque fulminatricis cognomen indidiſſe. Verum ſi ita eſſet, ſecunda fulminatrix dici debuerat. Dio tamen nullam ejus mentionem facit, quamvis omnes legiones a ſuperioribus Principibus conſcriptas accurate recenſeat. Sed & fulminatricem illam in Cappadocia ſedes habuiſſe dicit: quod Melitinæ legioni apte convenit. In Notitia imperii Romani, ſub diſpoſitione Ducis Armeniæ recenſetur præfectura legionis 12 fulmineæ Melitinæ, id eſt, apud oppidum Melitinam conſtituta. Ex quo colligitur, Melitinam nomen legionis non fuiſſe, ſed oppidi in quo legio 12 fulminea conſiſtebat. Legiones vero a locis, in quibus præſidium agebant, denominare moris non fuit, ſed a regionibus in quibus erant conſcriptæ. Itaque quod de legione Melitina tradit Euſebius, parum mihi probabile videtur. Adde, quod Rufinus hoc legionis nomen, conſulto, ut arbitror, prætermiſit; quippe qui noſſet, Melitinam nomen eſſe oppidi minoris Armeniæ, in quo legio 12 fulminea adhuc ſua ætate prætenderet — Ut ingenue dicam quod ſentio, parum mihi probabile videtur, totam legionem militum Romanorum eo tempore Chriſtianam fuisſe: quod tamen affirmare videtur Euſebius. Qui & in eo peccat, quod Apollinaris locum non protulit, nec librum ipſum, in quo hæc Apollinaris ſcripſerat, indicavit. Sed & verba, quibus totam hanc narrationem concludit,

ſatis indicant, ipſum de veritate rei dubitaſſe. Sic enim ait: ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὅπῃ τις ἐθέλει τιθέτω. *id eſt: Sed de his quiſque pro arbitrio ſuo judicet.*

De Chriſtianorum militum miraculo teſtimonium Euſebii.

XCIV. Locus Euſebii, ad quem iſta notat Valeſius, ſic habet: Μάρκον Αὐρήλιον Καίσαρα λόγος ἔχει Γερμανοῖς καὶ Σαρμάταις αὐτὸν παραταττόμενον μάχῃ, δίψει πιεζομένης αὐτοῦ τῆς στρατιᾶς, ἐν ἀμηχανίᾳ γενέσθαι· τοὺς δὲ ἐπὶ τῆς Μελιτινῆς οὕτω καλουμένης λεγεῶνος στρατιώτας διὰ πίστεως ἐξ ἐκείνου καὶ εἰς δεῦρο συνεστώσης, ἐν τῇ πρὸς τοὺς πολεμίους παρατάξει γόνυ θέντας ἐπὶ τὴν γῆν κατὰ τὸ οἰκεῖον ἡμῖν τῶν εὐχῶν ἔθος, ἐπὶ τὰς πρὸς τὸν Θεὸν ἱκεσίας τραπέσθαι. παραδόξου δὲ τοῖς πολεμίοις τοῦ τοιούτου δὴ θεάματος φανέντος, ἄλλο τι λόγος ἔχει παραδοξότερον ἐπικαταλαβεῖν αὐτίκα· σκηπτὸν μὲν εἰς φυγὴν καὶ ἀπώλειαν συνελαύνοντα τοὺς πολεμίους· ὄμβρον δὲ ἐπὶ τὴν τῶν τὸ θεῖον παρακεκληκότων στρατιάν, πᾶσαν αὐτὴν ἐκ τοῦ δίψους μέλλουσαν ὅσον οὔπω διαφθαρήσεσθαι ἀνακτώμενον. ἡ δὲ ἱστορία φέρεται μὲν καὶ παρὰ τοῖς πόρρω τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου συγγραφεῦσιν, οἷς μέλον γέγονε τῆς κατὰ τοὺς δηλουμένους γραφῆς· δεδήλωται δὲ καὶ πρὸς τῶν ἡμετέρων. ἀλλὰ τοῖς μὲν ἔξωθεν, ἱστορικοῖς, ἅτε τῆς πίστεως ἀνοικείοις, τέθειται μὲν τὸ παράδοξον. οὐ μὴν καὶ ταῖς τῶν ἡμετέρων εὐχαῖς τοῦτο ὡμολογήθη γεγονέναι. τοῖς δέ γε ἡμετέροις, ἅτε ἀληθείας φίλοις, ἁπλῷ καὶ ἀκακοήθει τρόπῳ τὸ πραχθὲν παραδέδοται. τούτων δ' ἂν εἴη καὶ Ἀπολινάριος· ἐξ ἐκείνου φήσας τὴν δι' εὐχῆς τὸ παράδοξον πεποιηκυῖαν λεγεῶνα οἰκείαν, τῷ γεγονότι πρὸς τοῦ βασιλέως εἰληφέναι προσηγορίαν, κεραυνοβόλον τῇ Ῥωμαίων ἐπικληθεῖσαν φωνῇ. Μάρτυς δὲ τούτων γένοιτ' ἂν ἀξιόχρεως, ὁ Τερτυλλιανός, τῇ Ῥωμαϊκῇ συγκλήτῳ προσφωνήσας ὑπὲρ τῆς πίστεως ἀπολογίαν. *Marcum Aurelium Cæſarem, cum adverſus Germanos & Sarmatas pugnaturus*

aciem

Digitized by Google

aciem inſtrueret, & exercitus ipſius ſiti premeretur, pene ad inopiam conſilii redactum eſſe memorant. Tum vero milites legionis Melitinæ, quæ fidei merito etiam nunc manet, dum acies adverſus hoſtes ordinatur, flexis in terram genibus, ut noſtris orantibus mos eſt, preces ad Deum fudiſſe perhibentur. Cujus ſpectaculi novitate hoſtibus ſtupefactis, aliud quiddam longe majori dignum admiratione accidiſſe narrant: hinc quidem fulminum jactus, quibus hoſtium copiæ in fugam verſa atque exſtincta ſint; illinc vero imbrium vim, quibus exercitus eorum qui Deum precati fuerant, jamjam ſiti periturus, præter ſpem recreatus eſt. Atque ea res, tum a ſcriptoribus a fide noſtra penitus alienis, quibus curæ fuit res eo tempore geſtas memoriæ mandare, tum a noſtris etiam hominibus, refertur. Sed Gentilium ſcriptores, utpote a religione noſtra diſſidentes, hoc quidem miraculum commemorarunt; non tamen id noſtrorum precibus factum eſſe confeſſi ſunt. Noſtri vero, utpote veritatis cultores, ſimpliciter atque ingenue rem ipſam literis tradiderunt. Ex his eſt Apollinaris: qui legionem ipſam, cujus precibus id miraculum perpetratum eſt, exinde congruo rei vocabulo fulmineam (ita vocem Græcam κεραυνοβόλον heic vertit Rufinus, conformiter Notitiæ imperii: cum Onuphrius, Scaliger, aliique, *fulminatricem* reddant) *ab Imperatore cognominatam eſſe ſcribit. Sed & Tertullianus ejuſdem rei idoneus teſtis eſt, in Apologetico, quem pro fidei noſtræ defenſione ad Senatum urbis Romæ Latino ſermone conſcripſit.*

xcv. Idem Euſebius in Chronico, ad annum Marci XIII, ita hanc in rem diſſerit: Ἀντωνῖνος αὐτοκράτωρ

 πυκνῶς

πυκνῶς τοῖς πολεμίοις ἐπέκειτο, αὐτός τε παρὼν, καὶ τοὺς πολεμάρχους ἀποστέλλων καὶ Περτίνακι, καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ ἐν Κουάδοις δίψῃ πιεζομένοις ὄμβρος ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐγένετο· καὶ τοῖς ἀντιτασσομένοις Γερμανοῖς, καὶ Σαρμάταις, σκηπτὸς ἐπέπεσεν, πολλοὺς τε αὐτῶν διέφθειρεν. λέγεται δὲ καὶ ὡς ἐπιστολαὶ φέρονται Μάρκου τοῦ Βασιλέως, ἐν αἷς μαρτυρεῖ, μέλλοντα τὸν στρατὸν αὐτοῦ διαφθείρεσθαι ταῖς τῶν χριστιανῶν εὐχαῖς διασεσῶσθαι. *Imperator Antoninus multis adverſum ſe naſcentibus bellis ſæpe ipſe intererat, ſæpe duces nobiliſſimos deſtinabat*, (ſic Hieronymus; male quidem, ut obſervat Scaliger. debebat enim vertere: *Antoninus Imp. frequenter hoſtibus incumbebat, partim præſens, partim duces adverſus eos mittens*,) *in quibus ſemel Pertinaci, & exercitui, qui cum eo in Quadorum regione pugnabat, ſiti oppreſſo, pluvia divinitus miſſa eſt; quum e contrario Germanos & Sarmatas fulmina perſequerentur, & plurimos eorum interficerent. Extant literæ M. Aurelii, graviſſimi Imperatoris, quibus illam Germanicam ſitim, Chriſtianorum forte militum precationibus impetrato imbri diſcuſſam conteſtatur.*

Tertulliani. XCVI. Tertulliani locus, quem Euſebius heic laudat, Apologetici capite v legitur, & ità habet: *De tot Principibus ad hodiernum* (Severum) *divinum humanumq; ſapientibus edite aliquem debellatorem Chriſtianorum. At nos e contrario edimus protectorem; ſi literæ Marci Aurelii, graviſſimi Imperatoris, requirantur, quibus illam Germanicam ſitim Chriſtianorum forte* (particula hæc ſæpius apud Tertullianum, Cyprianum, aliosque Afros, παρέλκει) *militum precationibus impetrato imbri diſcuſſam conteſtatur. Qui ſicut non palam ab ejuſmodi hominibus pœnam dimovit;*

vit: ita alio modo palam diſperſit, adjecta etiam accuſatoribus damnatione, & quidem tetriore. Jungi poſſunt quæ idem habet auctor libro ad Scapulam cap. IV: *Marcus Aurelius, in Germanica expeditione, Chriſtianorum militum orationibus ad Deum factis, imbres in ſiti illa impetravit.* Quæ Tertulliani cum partim ad ipſos Romanos Antiſtites ſcripta ſint, partim ad Aſiæ Proconſulem, & quidem eo tempore ubi in vivis adhuc erant qui de re tota teſtificari poſſent, atque a vero aliena tradentes palam mendacii convincere, quis non videt majora eſſe omni exceptione teſtimonia? Et qui veroſimile ſit, graviſſimum hunc ſcriptorem rem ſecus ac geſta erat narrare voluiſſe, falſique ſe crimine fœdare, dum id unice agebat, ut Chriſtianorum vitam innoxiam commonſtraret, & a vitiis, qualia Pagani ipſis intentabant, alienam? Certe penitus cauſa ſe caſurum intelligebat facile, ſi vel leviſſimi commenti a Chriſtiani nominis hoſtibus argui poſſet: præſertim vero in maximam ſe criminationem incurſurum perſpiciebat, ſi, quæ Antonini pietate & precibus parta eſſet victoria, ipſe Chriſtianis tribuere auderet. Taceo, quod non incerto vulgi rumore, aut levi quadam opinione nixus hæc ſcribat Apologeta, ſed ad ipſas Imperatoris literas provocet.

XCVII. Earundem literarum mentionem porro etiam facit Oroſius, ſcribens libro VII Hiſtoriæ ſuæ cap. XV: *Hoc quidem bellum* (Marcomannicum) *providentia Dei adminiſtratum eſſe, cum plurimis argumentis, tum præcipue epiſtola graviſſimi ac modeſtiſſimi Imperatoris apertiſſime declaratum eſt. Nam cum inſurrexiſſent gen-* *Oroſii;*

Digitized by Google

tes immanitate barbara, multitudine innumerabiles, hoc eſt, Marcomanni, Quadi, Vandali, Sarmatæ, Suevi, atq; omnis pene Germania, & in Quadorum uſque fines progreſſus exercitus, circumventusque ab hoſtibus, propter aquarum penuriam præſentius ſitis quam hoſtis periculum ſuſtineret; ad invocationem nominis CHRISTI, *quam ſubito magna fidei conſtantia quidam milites effuſi in preces palam fecerunt, tanta vis pluviæ effuſa eſt, ut Romanos quidem largiſſime ac ſine injuria refecerit, Barbaros autem, crebris fulminum ictibus territos, præſertim cum plurimi eorum occiderentur, in fugam coëgerit. Quorum terga Romani uſque ad internecionem cædentes, glorioſiſſimam victoriam, & omnibus pene antiquorum titulis præferendam, rudi parvoque militum numero, ſed potentiſſimo* CHRISTI *auxilio, reportarunt. Extare etiam nunc apud pleroſque dicuntur literæ Imperatoris Antonini, ubi invocatione nominis* CHRISTI *per milites Chriſtianos & ſitim illam depulſam, & collatam fatetur fuiſſe victoriam.*

Epiſtola quæ ſub M. Antonini nomine ad calcem Apologiæ Juſtini hodie legitur, adulterina.

XCIIX. Sane hodie etiamnum ſub M. Antonini nomine hujus argumenti literæ circumferuntur. Verum de eo ſic judicat vir ſummus, Joſephus Scaliger, ad Euſebium num. MMCLXXXIX: *Illa epiſtola, quæ nomine Marci Aurelii Antonini ſuper hac re ad calcem Apologetici poſterioris apud Juſtinum legitur, tantum abeſt ut ab ipſo Imperatore Græce dictata, aut ex Latino ipſius in Græcum ſermonem translata ſit, ut infra ſeculum Juſtiniani Imperatoris ab imperitiſſimo rerum Romanarum Græculo confictam fuiſſe manifeſto appareat. Inſcitia autorem ipſum ſatis prodit.* Imo non extitit hæc epiſtola tempore Euſebii, aut certe ipſi ad manum non fuit: alias *eam Græce*

Digitized by Google

Græce a ſe converſam (Latinis enim verbis concepta fuit, cum Imperator non alia lingua quam Latina ad Senatum ſcriberet) *in ſua Hiſtoria Eccleſiaſtica poſuiſſet: qua eſt ejus diligentia, nulla ejusmodi monumenta prætermittere, ne Latina quidem, quæ ipſe Græce convertere ſolet, ut multa ex Tertulliano*; rurſus ait, memorato loco, Scaliger, apud quem plura huc facientia perquam erudita legi posſunt. Videantur etiam, qui idem cum Scaligero heic ſentiunt, Salmaſius in Julii Capitolini Marcum Aurelium, & Huetius Demonſtr. Evang. propoſ. III, 19.

XCIX. Card. Baronius, Annal. ann. CLXXVI, 14. de legione, quam nunc conſideramus, fulminea etiam accipit, quæ Gregorius habet Nyſſenus orat. II in XL milites martyres Sebaſtæ in Armenia paſſos; *Ab his*, inquiens, *militibus Chriſtianis, qui tum inſigne miraculum ediderunt, encomium auſpicatus eſt* Gregorius, *ea nimirum occaſione, quod gentiles ferme eſſent, nempe Armeni omnes. Nam quod ait Euſebius, Melitinam eam legionem fuiſſe ante dictam, id accidit, quod Melitinenſes esſent populi in Armenia, unde illi nomen deductum eſse videtur.* & poſt recitata Nyſſeni verba: *Gregorius hæc pro concione narrans plane innuit, eos, quos celebrat, licet diverſis temporibus ab iſtis claruerint, tamen his fidei imitatione fuiſse conjunctos, qui & genere & patria æque gentiles eſsent, & fortaſse ejusdem milites legionis. Nam apud Romanos vetus illa erat conſuetudo, easdem perſeverare nomine legiones, easque, niſi penitus periiſsent, loco mortuorum novis ſemper militibus ſuffici ſolitas.* At Gregorium audiamus. Ἦν τι τάγμα στρατιωτικὸν παλαιὸν, ait ille, κατὰ τὴν γείτονα πόλιν ταύτῃ τοῦ ἔθνους πρὸς τὰς τῶν

Gregorii Nyſſeni de Chriſtianorum militum miraculo teſtimonium.

βαρ-

βαρβάρων ὁρμὰς προκαθήμενον· ἐκείνοις ἔκ τινος προϋπαρχούσης θεόθεν ἐπιφανείας, πλεῖον ἡ πίστις τῶν Ἑλληνικῶν ἐσπουδάζετο. καὶ ἴσως οὐκ ἄκαιρον ἕν τι κατόρθωμα τῆς πίστεως τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων ἐν παραδρομῇ διηγήσασθαι. Συστάντος γὰρ αὐτοῖς ποτε τοῦ πρὸς τοὺς βαρβάρους πολέμου, καὶ τῶν ἐπικαίρων πάντων προκαταληφθέντων ὑπὸ τῆς τῶν ἐναντίων στρατιᾶς, καὶ τῶν ὑδάτων ἐν τῇ τῶν ἐχθρῶν ἐξουσίᾳ γεγενημένων, εἰς ἔσχατον ἐλθόντες κίνδυνον, εἴτε δι᾽ ἀπειρίαν τῶν τὰ ἡμέτερα στρατηγούντων, εἴτε διά τινα κρείττονα καὶ θειοτέραν οἰκονομίαν, ὡς ἂν μάλιστα καὶ διὰ τούτου φανείη τῶν χριστιανῶν τὸ πρὸς τοὺς ἀλλοφύλους διάφορος· ἐπειδὰν οὐκ εἶχον ὅ, τι χρήσονται τοῖς παροῦσι, καὶ πολλή τις ἦν ἡ ἀμηχανία, οὐδεμιᾶς αὐτοῖς πίδακος ἢ ἀπορροίας ὑδάτων ἐμφαινομένης τῷ τόπῳ, καὶ κίνδυνος ἦν ὑποκύψαι τοῖς ἐναντίοις ἐκπολιορκηθέντας τῷ δίψει· τότε καταλιπόντες οἱ γενναῖοι τὴν ἐκ τῶν ὅπλων βοήθειαν, ἔγνωσαν τὴν ἄμαχον καὶ ἀκαταγώνιστον ἐν τοῖς φοβεροῖς ἐπικαλέσασθαι συμμαχίαν. ἀφέντες γὰρ ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου τοὺς μήπω παραδεδειγμένους τὴν πίστιν, καὶ ἐφ᾽ ἑαυτῶν ἰδιάσαντες, μιμοῦνται τὴν ἐπὶ Ἠλίου τοῦ προφήτου γενομένην θαυματουργίαν, κοινῇ τῇ φωνῇ καὶ συντεταγμένῃ λύσιν αὐτοῖς ἐξ ἀμηχάνων γενέσθαι τῆς συμφορᾶς αἰτησάμενοι. καὶ οἱ μὲν ηὔχοντο· ἡ δὲ εὐχὴ παραχρῆμα ἔργον ἐγίνετο. ἔτι γὰρ αὐτῶν τῇ γονυκλισίᾳ προσκαρτερούντων, πνεύματι βιαίῳ νεφέλη ποθὲν ἀποληφθεῖσα, μετέωρος ὑπὲρ τὸ τῶν πολεμίων στρατόπεδον ἵστατο· εἶτα βροντὰς ἐξαισίους ἐπικτυπήσασα, καὶ ἀστραπὰς φλογώδεις ὕδωρ ποταμῶν ἀφθονώτερον, ὥστε τοῖς μὲν ὑπεναντίοις καὶ τῶν σκηπτῶν τὴν συνέχειαν, καὶ τὸ πλῆθος τῆς ἐπομβρίας αἴτιον γενέσθαι παντελοῦς καταφθορᾶς. τούτοις δέ τις διὰ τῶν εὐχῶν παραλαξαμένους, ἱκανὸν πρὸς ἀμφότερα γενέσθαι, πρός τε τὴν νίκην τῶν ἀντιτεταγμένων, καὶ πρὸς τὴν παραμυθίαν τῆς δίψης, τῆς τῶν χειμάρρων ἀπορροῆς ἀφθόνως αὐτοῖς τὸ

ποτὸν

ποτὶν Χορηγοῦσης. Erat vetus quædam circa vicinam urbem militum manus, præſidium totius gentis adverſus impetus Barbarorum. Illis, ex quadam ante oblata divinitus apparitione, majori ſtudio fides erat, quam res ac diſciplina militaris. Ac forſitan non intempeſtivum fuerit, unum quoddam fidei virorum illorum facinus egregium obiter commemorare. Bello enim eis adverſus Barbaros aliquando conflato, cum, omnibus locis oportunis ab exercitu hoſtium præoccupatis, aqua etiam in eorum poteſtate eſſent, ad extremum periculum redacti; ſive imperitia noſtrorum Ducum, ſive meliore ac divino magis conſilio atque diſpoſitione: ut vel per hoc maxime appareret, quid intereſſet inter Chriſtianos atque externos & a fide alienos; cum nulla ratione rebus præſentibus mederi poſſent, magnaque trepidatio ac deſperatio eſset, cum nullus fons in eo loco, aut aliunde provenientis aquæ facultas eis appareret, periculumq; eſset, ne ſiti expugnati ab adverſariis ſubigerentur: tunc præclari illi atque egregii, omiſso armorum præſidio, invictum, cuive reſiſti non poſſet, auxilium in rebus aſperis animadverterunt. Relictis enim in caſtris qui nondum fidem receperant, ac per ſe ſeparati, imitantur id quod tempore Eliæ Prophetæ factum eſt miraculum, communi atque coniuncta voce precibus petentes, ut ex rebus deſperatis, in quas incidiſsent, eriperentur. Atque illi quidem precabantur; preces vero extemplo in opus convertebantur. Cum enim adhuc ipſi in oratione perſeverarent, flatu violento nubes aliunde coacta ſublimis in aëre caſtris hoſtium imminebat: deinde fragoribus ingentibus ſuperintonans, & fulgurum in ſubjectos incendia immittens, aquam fluminibus vehementiorem præcipitabat, adeo ut ad-

Digitized by Google

verſariis quidem tum continentia fulmina, tum continuationis imbrium vis, extremi exitii cauſa exiſteret; his vero qui precum aciem oppoſuerant, ad utraque ſufficeret, tam ad vincendos hoſtes, quam ad ſitis levamen; quippe defluentibus torrentibus abunde potum ſuppeditantibus.

Locus ille de paſſis ſub Licinio 40 militibus perperam a nonnullis accipitur.

c. Non deſunt qui Gregorii locum hunc ita accipiant, quaſi ab ipſis illis XL militibus, quorum memoriam oratione ea celebrat, miraculum iſtud editum fuiſſe diceret; ut hiſtoria narretur heic, non quæ ſub Marco Antonino, ſed diu poſt ſub Licinio contigerit, quamvis priori illi ſimillima. Ceterum haud dubie falluntur hi. Ut enim non dicam, vix credibile eſſe, diverſis adeo temporibus & locis accidere potuiſſe quæ in omnibus circumſtantiis tam ſibi accurate reſpondeant; certe ipſa Gregorianæ orationis ſeries monſtrat, alios eſſe quorum miraculum, alios quorum ibi celebratur martyrium. Poſtquam enim de *manu militum veteri* (τάγματι στρατιωτικῷ παλαιῷ) quæ paulo ante recitavimus narraverat, hæc ſubjungit: τούτοις τοίνυν συνετάχθη ὁ ἡμέτερος τῆς στρατιᾶς χορὸς, ἀπ' ἐκείνων τῶν διηγημάτων καὶ αὐτοὶ περὶ τὴν πίστιν κυρωθέντες, καὶ τοῖς ὁμοίοις ἐντραφέντες ἐπιτηδεύμασιν, εἰς τοσοῦτον μεγαλοφυΐας ἐπήρθησαν, ὥστε τῷ πλεόνι τῆς ἀρετῆς, καθ' ἑαυτῶν ἀναστῆσαι τὸν φθόνον. *His igitur adiunctus eſt etiam noſter cœtus, eorum qui de exercitu narrationibus illis etiam ipſi circa fidem confirmati, & in iisdem ſtudiis & exercitiis innutriti, in tantam animi indolem ac magnitudinem evecti ſunt, ut excellentia virtutis adverſus ſeſe invidiam excitaverint.* Et ſi miranda tanta patraſſent milites illi martyres quadraginta, qui id tacuerint in conſecratis eorum honori ſermonibus Gregorius M. & Gaudentinus Brixianus?

ci. Ut

CI. Ut vero ad propoſitum revertamur, ex huc-uſque dictis manifeſtum eſſe cenſemus, non magicis artibus aut probitati Cæſaris imputandum eſſe e cœlo obtentum illud pluviæ beneficium, ſed ardentiſſimis Chriſtianorum precibus. Quadrantque huc egregie quæ habet Tertullianus, libro ad Scapulam cap. IV: *Quando non geniculationibus & jejunationibus noſtris etiam ſiccitates ſunt depulſæ? Tunc & populus adclamans Deo Deorum, & qui ſolus potens, in Jovis nomine Deo noſtro teſtimonium reddidit.* ac Apol. cap. XL: *Cum ab imbribus æſtiva hyberna ſuſpendunt, & annus in cura eſt, vos quidem* (Gentiles) *quotidie paſti, ſtatimq; pranſuri, balneis, & cauponis, & lupanaribus operati, Aquilicia Jovi immolatis, nudipedalia populo denunciatis, Cœlum apud Capitolium quæritis, nubila de laquearibus exſpectatis, averſi ab ipſo Deo & Cœlo. Nos vero, jejuniis aridi, & omni Continentia expreſſi, ab omni vitæ fruge delati, in ſacco & cinere volutantes, invidia cœlum tundimus, Deum tangimus: & cum miſericordiam extorſerimus, Jupiter honoratur.* Quæ quidem heic etiam accidiſſe, monumentum docet in miraculi iſtius memoriam Jovi Pluvio dicatum: de quo vide Baronium ad ann. CLXXVI, 24. Caſalium de Veteribus ſacris Chriſtianorum ritibus part. I, cap. III, Angeli Rocchæ Bibliothecam Vaticanam pag. 288. At non ſunt inter vanitates gentium qui pluviam edant aut imbres; ſed Ihova eſt, qui nimbos efficit, Jer. XIV, 22. Zach. X, I. Is eſt qui tonat voce ſua mirabiliter, facitque res adeo magnas, ut non poſſimus cognoſcere, Job. XXXVII, 4. ſeqq. qui depluit ſuper improbos prunas, ignem, & ſulphur, Pſ. XI, 6. emittensque ſagit-

Impetrata Chriſtianorum precibus a vero Deo beneficia Jovi ſuo tribuebant Gentiles.

Digitized by Google

gittas ſuas diſpergit illos, & fulgura jaculans fundit illos, Pſ. xiix, 15. Confer Gen. xix, 24. Ex. ix, 23. ſeqq. Joſ. x, 11. Ezech. xxxiix, 22. 23. Et tantum de legionis *κεραυνοβόλȣ* prodigio. cum quo conferri poſſunt quæ leguntur ii Maccab. x, 30. quæque habent Rufinus Hiſtor. Eccl. lib. ii, cap. xxiii, Socrates lib. v, cap. xxv, Auguſtinus lib. v de Civ. Dei cap. xxvi, Theodoritus lib. v, cap. xxiv, & lib. ii, cap. xxx, Marcus Gazenſis apud Baronium ad ann. cccxciix, 101. ſeq. Cuſpinianus in Heraclio.

M. Antoninus accuſare Chriſtianos tandem, & quidem ſub capitali ſupplicio, vetuit.

cii. Ad propoſitum ut revertamur, effectum eſt, ceu jam ſupra dicere cœpimus, tam inſigni maximeque memorabili Chriſtianorum militum beneficio, ut mitius aliquanto cum noſtris ageretur. Tametſi enim *non palam ab ejusmodi hominibus pœnam* Marcus *dimovit*; ſeu, tametſi edictum, quo pœnæ Chriſtianorum inhiberentur, nullum publicavit, tamen *alio modo palam diſperſit, adjecta etiam accuſatoribus damnatione, & quidem tetriore*; quemadmodum Tertullianus ſcribit Apol. cap. v. Vide ſupra cap. iv, 18. Atque hinc imperante Commodo Apollonii delatori crurifragium inflictum Euſebius memorat Hiſtoriæ ſuæ lib. v, cap. xxi. Verba ejus: ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων πόλεως Ἀπολλώνιον, ἄνδρα τῶν τότε πιστῶν ἐπὶ παιδείᾳ καὶ φιλοσοφίᾳ βεβοημένον, εἰς δικαστήριον ἄγει (ὁ δαίμων) ἕνα γέ τινα τῶν εἰς ταῦτα ἐπιτηδείων αὐτῷ διακόνων, ἐπὶ κατηγορίᾳ τἀνδρὸς ἐγείρας. ἀλλ' ὁ μὲν δείλαιος ἀωρὶ καιρῶν τὴν δίκην ἐπελθὼν, ὅτι μὴ ζῆν ἐξὸν ἦν κατὰ βασιλικὸν ὅρον τοὺς τῶν τοιῶνδε μηνυτὰς, αὐτίκα καταγνῦναι τὰ σκέλη, Περεννίȣ δικαστȣ̃ τοιαύτην κατ' αὐτοῦ ψῆφον ἀπενεγκαμένου. *Verum Romæ Apollonium quendam e numero fidelium, qui in humanioribus literis & in Philoſophia eximius habebatur, in indi-*

In Apollonii delatorem crurifragio animadverſum.

num. 105.

judicium adduxit Dæmon, *ſuſcitato ei accuſatore homine quodam perditiſſimo, qui ad hujusmodi flagitia idoneus inprimis miniſter Dæmonis videbatur. Sed miſer, intempeſtive ſuſcepta accuſatione, cum ex Imperatoris edicto capitalis pœna in eos qui talia detuliſſent eſſet conſtituta, confeſtim fractis cruribus occiditur, Perenne ejusmodi adverſus ipſum ſententiam pronunciante.*

CIII. Imo non deſunt, qui miraculoſo illo nimbo commotum Imperatorem, etiam ad honores aditum noſtris aperuiſſe exiſtiment. Quo referunt, quod ex Ulpiani libro III de officio Proconſulis habetur l. III. §. ult. D. de Decurionibus: *Eis qui Judaicam ſuperſtitionem ſequuntur, Divi Verus & Antoninus honores adipiſci permiſerunt: ſed & neceſſitates eis impoſuerunt quæ ſuperſtitionem eorum non læderent.* At quamvis per eos qui Judaicam ſuperſtitionem ſequuntur, Chriſtianos Ulpianum heic intelligere non negemus (vide librum I de Calumniis Paganorum cap. III, 7.) occaſionem tamen ſanctioni iſti milites nequaquam dare potuiſſe Chriſtianos, ad quorum preces imbrem exercitui Romano Deus induſit, inde ſatis liquet, quod ejus auctor Lucius quoque Verus citatur, Marci collega, qui jam ante bellum Marcomannicum apoplexia correptus obierat.

Eundem Imperatorem, militum precantium miraculo inductum, etiam ad honores aditum Chriſtianis pateſeciſſe, quidam, ſed lubrico fundamento niſi, exiſtimant.

CIV. Neque etiam parta Chriſtianorum militum beneficio Antonini benevolentia eo debet extendi, ac ſi prorſus & ubique ſub illius imperio ceſſaverit Eccleſiæ perſecutio. Aliud namque Theophili Antiocheni, qui, teſte Euſebio in Chronico, tempore Marci Antonini vixit, & ſub Commodo obiit, nos docet teſtimonium, libros ſuos ad Autolycum ita claudentis: τὰς σο-

Perſecutio etiam poſt bellum Marcomannicum non prorſus ceſſaviſſe ſub M. Antonino.

Digitized by Google

σεβομένους αὐτὸν (ἄφθαρτον Θεὸν) ἐδίωξαν (οἱ Ἕλληνες) καὶ τὸ καθ' ἡμέραν διώκουσιν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῖς εὐφώνως ὑβρίζουσι τὸν Θεὸν ἄθλα καὶ τιμὰς τιθέασι. τοὺς δὲ σπεύδοντας πρὸς ἀρετὴν, καὶ ἀσκοῦντας βίον ὅσιον, οὓς μὲν ἐλιθοβόλησαν, οὓς δὲ ἐθανάτωσαν, καὶ ἕως τοῦ δεῦρο ὠμοῖς αἰκισμοῖς περιβάλλουσι. *Illos qui ipſum* (Deum immortalem) *venerantur, hucuſque perſecuti ſunt* Gentiles, *nec adhuc hodie perſequi ceſſant; imo iis, qui verborum quibusdam illecebris Deum convitiantur, præmia & honores decernunt. Eorum autem qui feſtinant ad virtutem capeſſendam, ſanctamque vitam agunt, quosdam lapidibus obruerunt, quosdam interfecerunt. Et adhuc hodie non ceſſant Chriſtianos crudeliſſime ac immaniſſime virgis cædere.*

Melior conditio Eccleſiæ ſub Commodo.

cv. Sub Commodo, Antonini Patris in imperio ſucceſſore, melior Chriſtianorum fuit conditio. Sic enim Euſebius Hiſtor. Eccl. lib. v, cap. xxi: Κατὰ τὸν τῆς Κομόδου βασιλείας χρόνον μεταβέβλητο ἐπὶ τὸ πρᾶον τὰ καθ' ἡμᾶς, εἰρήνης σὺν θείᾳ χάριτι τὰς καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης διαλαβούσης ἐκκλησίας. ὅτε καὶ ὁ σωτήριος λόγος ἐκ παντὸς γένους ἀνθρώπων πᾶσαν ὑπήγετο ψυχὴν ἐπὶ τὴν εὐσεβῆ τοῦ τῶν ὅλων θεοῦ θρησκείαν· ὥστε ἤδη καὶ τῶν ἐπὶ Ῥώμης εὖ μάλα πλούτῳ καὶ γένει διαφανῶν πλείους ἐπὶ τὴν σφῶν ὁμόσε χωρεῖν πανοικί τε καὶ πασσυδὶ σωτηρίαν. *Commodo imperium Romanum obtinente, res noſtræ in tranquilliore ſtatu verſabantur, pace per Dei gratiam cunctas orbis terrarum Eccleſias complexa. Atque interim ſalutaris Dei ſermo ex omni genere hominum quamplurimos ad religioſum ſummi Numinis cultum pertrahebat: adeo ut multi ex iis qui in urbe Roma genere atque opibus eminebant, ſimul cum univerſa*

Digitized by Google

verſa domo ac familia ſalutem, conſecuturi accurrerent. Quæ quidem tanto magis Commodi miranda moderatio, quanto crudeliorem cetera tyrannum fuiſſe eum conſtat; ut quem *Carnificem ſæviorem Domitiano, impuriorem Nerone,* teſte apud Lampridium cap. XIX Maximo Mario, ipſe Senatus proclamare non dubitavit. Videtur autem benevolentia hæc Martiæ tribuenda Concubinæ: quam Chriſtianorum fuiſſe ſtudioſam, & , quod apud Commodum magnæ eſſet exiſtimationis, multa in eos beneficia contuliſſe, Dio Caſſius, ſive ex illo Xiphilinus, memorat.

CVI. Nec tamen adeo pacata tunc & tranquilla fuiſſe tempora, quin turbo interdum aliquis Eccleſiam inquietaret, docere poſſunt quæ ſupra recitatis ſtatim ſubjicit Euſebius. Ubi enim de pace Chriſtianorum ſub Commodi imperio dixiſſet, οὐκ ἦν δὲ ἄρα, pergit, τοῦτο τῷ μισοκάλῳ δαίμονι βασκάνῳ ὄντι τὴν φύσιν οἰστόν. ἀπεδύετο γοῦν αὖθις ποικίλας τὰς καθ' ἡμῶν μηχανὰς ἐπιτεχνώμενος. *Verum infeſtiſſimus bonis omnibus Dæmon & ſuopte ingenio invidus iſtud ferre non potuit. Rurſus igitur varias adverſus nos machinas commentus armatur.* Cumque de accuſato Romæ Apollonio narraſſet ſupra jam recitata, ejus mox paſſionem ſic deſcribit: ὁ θεοφιλέστατος μάρτυς, πολλὰ λιπαρῶς ἱκετεύσαντος τοῦ δικαστοῦ, καὶ λόγον αὐτὸν ἐπὶ τῆς συγκλήτου βουλῆς αἰτήσαντος, λογιωτάτην ὑπὲρ ἧς ἐμαρτύρει πίστεως ἐπὶ πάντων παρασχὼν ἀπολογίαν, κεφαλικῇ κολάσει ὡς ἀπὸ δόγματος συγκλήτου τελειοῦται. μὴ δ' ἄλλως ἀφεῖσθαι τοὺς ἅπαξ εἰς δικαστήριον παρελθόντας, καὶ μηδαμῶς τῆς προθέσεως μεταβαλλομένους, ἀρχαίου παρ' αὐτοῖς νόμου κεκρατηκότος. *Martyr Deo acceptiſſimus,*

Interim & tunc martyrio coronatus Apollonius.

num. 101.

cum

cum Judex multis eum precibus obſecraſſet, petiiſſetq; ab illo, uti coram Senatu rationem fidei ſuæ redderet, elegantiſſima oratione pro defenſione fidei ſuæ coram omnibus pronunciata, capitali ſupplicio a Senatu damnatus eſt. Quippe veteri apud eos lege ſancitum erat, ut Chriſtiani, qui ſemel in jus vocati fuerant, niſi a propoſito diſcederent, nequaquam dimitterentur.

CAPUT VI.

DE PERSECUTIONE SEXTA, SUB SEVERO.

CONSPECTUS.

I. *Septimii Severi vita.*

II. *Tertulliani Apologeticus Severianæ perſecutionis occaſione ſcriptus.*

III. *Initio principatus Severi ſatis feliciter Chriſtianorum res fuerunt comparatæ.*

IV. *Severus aliquando Chriſtianis favit, & quare.*

V. *Quis ille Proculus, a quo Severum oleo curatum eſſe ſcribit Tertullianus.*

VI. *Eccleſia ante, quam ipſe in eam Imperator ſævire inciperet, multa a Plautiano aliisq; provinciarum Præſidibus perpeſſa fuiſſe videtur.*

VII. *Occaſio Severianæ perſecutionis.*

IIX. *Miles Chriſtianus, lauream caſtrenſem geſtare detrectans, pacem turbat Eccleſiæ.*

IX. *Factum illud, fervide defenſum a Tertulliano Montaniſta, Catholicis Chriſtianis diſplicuit.*

X. *Coronarum & laurearum uſum veteres reſpuebant Chriſtiani.*

XI. *Dei ſervos ſponte ſe perſecutoribus offerre non debere, docet ex Joh. X, 53. Origenes.*

XII. Te

XII. *Temeritas ejuſmodi Quinto cuidam Phrygi male ceſſit.*
XIII. *Affectatis martyriis etiam locum Matth.* 10, 23. *opponit Origenes.*
XIV *Quemadmodum ante eum fecerat Clemens Alex.*
XV. *Gregorius item facit Naz.*
XVI. *Smyrnæi.*
XVII. *Cyprianus.*
XIIX. *Tertullianus etiam ipſe fugam probavit initio.*
XIX. *Perſecutionis Severianæ poſt promulgatum Cæſaris edictum atrocitas.*
XX. *Alexandrina perſecutio, ubi paſſus Leonides, pater Origenis.*
XXI. *Origenes, martyrii cupidus, quo minus voti fieret compos, a matre prohibebatur.*
XXII. *Idem hærentem in vinculis patrem ad fidei conſtantiam eſt hortatus.*
XXIII. *Martyres ex ſchola Origenis.*
XXIV. *Baſilides qua occaſione ad martyrium pervenerit.*
XXV. *Potamiana martyrium, ejusq; matris Marcellæ.*
XXVI. *Perpetuæ & Felicitatis pro Chriſto certamen.*
XXVII. XXIIX. *Auguſtini de iis teſtimonia.*
XXIX. *Acta vetuſta de Perpetua.*
XXX. *Eadem de Felicitate.*
XXXI. *De gravidarum differendo ſupplicio lex antiquiſſima.*
XXXII. *Paſſio Perpetuæ, Felicitatis, Revocati, Saturnini, Saturi.*
XXXIII. *Martyres Scillitani.*
XXXIV. *Martyres poſt pronunciatam ſententiam gratias Deo agebant.*

I.

SEXTUS in Eccleſiam inſurrexit SEPTIMIUS SEVERUS, rerum Romanarum ab anno Chriſti CXCIII moderator. In quo, dicente Herodiano, omnia mirabilia. Nempe, ut idem mox ſubjicit, & confirmat Dio Caſſius (cujus Hiſtoriæ de Severo partem nobis præter Xiphilinum ſervavit Conſtantinus Porphyrogennetus in Col- *Septimii Severi Vita.*

Ii lecta-

lectaneis περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας, ab Henr. Valeſio editis) ingenio fuit acutiſſimo & excellentiſſimo. Literis doctum fuiſſe, Philoſophiæ ſcientiam ad plenum adeptum: præterea declamandi, imo cunctis liberalium deditum ſtudiis, Eutropius teſtatur ac Aurelius Victor. Quibus per omnia conſentiens Ælius Spartianus, inprimis Latinæ Græcæque linguarum ſcientiam in eo laudat, inſuperque Matheſeos peritiſſimum fuiſſe affirmat. Dio tamen lib. LXXVI, diſciplinarum ſtudioſum potius quam peritum fuiſſe ait, ac proinde ſenſibus magis quam verbis abundaſſe: uti quidem is locus plenius in Excerptis Valeſianis legitur, quam in Xiphilini epitome. Tantus in eo diſcendi ardor fuit, ut, in Ægyptum profectus, res occultas ibi penituſque abditas perquireret. Nihil enim divinarum aut humanarum rerum fuit quod ille non voluerit perſcrutari. Præterea libros omnes, quibus arcana continentur, quique potuerunt inveniri, ex omnibus fere adytis ſuſtulit, ut narrat Dio lib. LXXV. Inſigni fuit animi patientia, atque in laboribus perſeverantia, vitæque aſſuetus duræ & aſperæ. Hinc iter faciebat ſine intermiſſione, algoris & æſtus juxta patiens. Sæpe enim per altiſſimos montes hyeme ſæva, nivibus cœlo ingruentibus, ibat aperto capite, ut milites ad alacritatem patientiamque laborum re ipſa cohortaretur, ceu ſcribit Herodianus. Quin adeo in rebus gerendis acrem & induſtrium fuiſſe ait Dio, ut dixerit moriens: agedum, ſi quid nos oporteat facere. Criminari ſolitus eſt incontinentes, ob eamque cauſam leges de mœchis tulit, ex quibus quamplurimi in jus vocati; adeo ut Dio teſtetur, ſe, ubi Conſul eſſet, ſcriptum

ptum inveniſſe in tabulis, tria millia mœchorum eſſe accuſata. Felix fuit ac prudens, armis præcipue, adeo ut, dicente Aurelio Victore, nullo congreſſu niſi victor diſceſſerit. Hinc apud Herodianum clariſſimus audit omnium Imperatorum bellicis operibus; quod nec civiles nec externas totidem alius quisquam victorias reportaverit. Futura, ut Dio lib. LXXIV ait, prævidebat acriter, & quod erat in manibus, tutiſſime adminiſtrabat. Ad hæc obſcura quæque tamquam manifeſta deprehendere, ambigua negotia haud minus quam expedita diſcernere, denique difficillimum quidque nullo negotio conficere poterat. Nullam imperii partem, eodem Caſſio auctore, omiſit. Nam & cauſis audiendis vacavit, & cuncta, quæ ad imperium pertinent, adminiſtravit. Gratus erga amicos erat, graviſſimus inimicis, diligens in rebus gerendis, famæ ſuæ negligens. In prima pueritia, ut Spartianus narrat, nullum alium inter pueros ludum, niſi ad Judices, exercuit, cum ipſe, prælatis faſcibus aut ſecuribus, ordine puerorum circumſtante, ſederet ac judicaret. Quamquam vero ob memoratas ante virtutes optimi Principis elogio vel maxime dignus videri poſſit Severus (unde fortaſſis etiam factum, ut eo præclariorem in republica fuiſſe neminem ſcribat Aurel. Victor) ſi tamen vitia ipſius cum virtutibus conferas, parum aberit quin calculum adjecturus ſis Dioni Caſſio, nihil in Severo fuiſſe boni Principis, ex facinoribus ejus Principem minime decentibus colligenti. Scilicet non homo ſolum perfidioſus fuit, plenus fraudis & inſidiarum, ſed iracundo quoque ingenio, ferox, immitis, ſanguinarius, nec magna cauſa indigens ad in-

Digitized by Google

ferendas injurias, ut ſcribit Herodianus; imo natura ſævus; quod Evtropius ait & Oroſius; ita ut eſſet Imperator vere nominis ſui, vere Pertinax, vere Severus, dicente Spartiano. Etſi enim, ingreſſus in urbem, non ſolum, nullum Senatorem ſuo juſſu interfectum iri juravit, ſed publico etiam decreto ſanxit, quod Imperator, ſi Senatorem morte afficeret, & is cujus opera ad hanc rem uteretur, liberique ipſorum, hoſtes reipublicæ eſſent futuri, primus tamen omnium legem iſtam violavit, multosque ſuſtulit, narrante Dione Caſſio. qui & ipſe nonnullas a Severo perpetratas cædes poſtea commemorat, diligentius tamen ab Ælio Spartiano notatas. Nempe erat unus omnium mortalium ad amorem ſimulandum maxime factus, ſic ut ne jusjurandum quidem fallere dubitaret, ſi ita uſus poſceret; longeque aliud in lingua promptum quam in animo reconditum gerebat, ut ſcribit Herodianus. Qui deinceps Seniorum quorundam de Severo judicium adducit, clanculum populo prædicentium, verſipellem hunc eſſe hominem, nihil non aſtu & arte tractantem, ſimulatorem diſſimulatoremque idoneum; nihil penſi habentem, dummodo efficeret quæ uſui ſibi aut emolumento fore arbitraretur. Leviſſima ſæpe de cauſa eum ſæviiſſe, indicio eſſe poteſt, quod Criſpum occidit, Prætorianorum militum Tribunum, quia, defeſſus belli laboribus, ac ira incitatus, carmen quoddam Maronis cecinerat; & Lætum, quia vir prudentiſſimus, & militibus charus erat. Damnabantur plerique, cur jocati eſſent, alii, cur tacuiſſent, alii, cur pleraque figurata dixiſſent, ait Spartianus.

II. Hoc

II. Hoc Severo imperante ſexta (Euſebio, Augu-ſtino, & Oroſio, quinta) perſecutio orta eſt, quæ anſam dedit Q. Septimio Florenti Tertulliano, Carthaginenſi Presbytero, ut ſuum adverſus Gentes Apologeticum ederet, Romanique imperii Antiſtitibus inſcriberet, *cunctam*, ut ait alicubi Hieronymus, *ſeculi diſciplinam continentem.* In quo oſtendit, Chriſtianos iniquiſſime tractari, & de perverſa torquendi ratione, qua illi excruciabantur, deque odii, quo impetebantur, iniquitate, multum queritur: reſpondet item ad criminationes, quibus Chriſtiani infamabantur; utpote quos vitam & ſocietatem lædere humanam, Deorumque cultum & Imperatorum majeſtatem violare, Paganis erat perſuaſum. omnes, inquam, has calumnias Tertullianus ſuo illo opere refellit ſigillatim, & Chriſtianorum innocentiam, caſtitatem, pietatem in Deum, obſequium in Principes, contra adſtruit. Idem quoque eodem libro ſupplicia Chriſtianis in hac perſecutione illata, & varia a Gentilibus excogitata mortis genera, paſſim recenſet; ita magiſtratus urbis alloquutus cap. XII: *Crucibus & ſtipitibus imponitis Chriſtianos; ungulis deraditis latera Chriſtianorum. Cervices ponimus; ad beſtias impellimur; ignibus urimur; in metalla damnamur; in inſulas relegamur.* cap. XXX: *Nos ad Deum expanſos ungula fodiant, cruces ſuſpendant, ignes lambant, gladii guttura detruncent, beſtiæ inſiliant: paratus eſt ad omne ſupplicium ipſe habitus orantis Chriſtiani.* cap. ultimo: *Sarmentitios & Semaxios appellatis* nos Chriſtianos, *quia ad ſtipitem dimidii axis revincti, ſarmentorum ambitu exurimur.* ac paulo poſt: *Proxime ad lenonem damnando Chriſtianam, potius*

Tertulliani Apologeticus Severiana perſecutionis occaſione ſcriptus.

ep. 84.

Digitized by Google

quam ad leonem, confeſſi eſtis, labem pudicitiæ apud nos atrociorem omni pœna & omni morte reputari. Nec quicquam tamen proficit exquiſitior quæque crudelitas veſtra; illecebra eſt magis ſectæ. Plures efficimur quoties metimur a vobis. Semen eſt ſanguis Chriſtianorum. Confer cum his libellum egregium, ſeu orationem, quam, hac perſecutione urgente, ad Martyres in carcere conſtitutos idem miſit Septimius. Nam & ibi diverſa tormentorum genera enarrans, inter alia cap. IV ait: *Timebit forſitan caro gladium gravem, & crucem excelſam, & rabiem beſtiarum, & ſummam ignium pœnam, & omne carnificis ingenium in tormentis.*

Initio principatus Severi ſatis feliciter Chriſtianorum res fuerunt comparatæ.

III. Quo autem Severi tempore ſæviſſima hæc in Chriſtianos perſecutio excitari cœperit, in contentione verſatur. Sane initio principatus ipſius ſatis feliciter Chriſtianorum res fuiſſe comparatas, Nicephorus ſcribit Calliſtus Hiſtoriæ Eccleſ. lib. V, cap. II. Verba ejus: Ἦσαν μὲν δὴ κἀν τούτῳ ἠρέμα πως ἔχοντα τὰ ἡμέτερα· καὶ τὰ τῆς πίστεως ἤκμαζε καθημέραν· λόγοις τε καὶ διδασκαλίαις τῶν ἐκκλησιῶν διδασκάλοις ἐπιδιδόντα· καὶ μᾶλλον ἐν ταῖς μεγίσταις τῶν πόλεων. αὗται δ' ἦσαν, Ἀλεξάνδρειά τε καὶ ἡ τὸν Ἀντίοχον ἔχει δομήτορα. τά, τε περὶ τὴν Ἀσίαν πᾶσαν καὶ Παλαιστίνην, Ἔφεσόν τε καὶ Καισάρειαν, καὶ τὰ περὶ τὴν ἑσπέραν, Θεσσαλονίκη, καὶ Ἀθῆναι, καὶ Κόρινθος αὗται· καὶ τὰ περὶ Γαλλίας· καὶ τὸ πλέον ἐπὶ Ῥώμην αὐτήν. ὡς καὶ αὔτανδρα πλήθη καὶ οἴκους ὅλους προσιέναι τῇ πίστει· καὶ πάντα δρᾶν ἐν ἑτοίμῳ ἔχειν ἢ τι νεωτερίσαι κατὰ τῆς πίστεως. *Tum ſatis bono loco res noſtræ fuere, indiesque fidei profeſſio augmenta ſua cepit, Eccleſiaſticorum Doctorum ſcriptis atque doctrinis illam provehentibus; idque in maximis quibusque potiſſimum urbibus: nimi-*

nimirum Alexandriæ, Antiochiæ, Æliæ, & per Palaſtinam omnem, Epheſi, Cæſareæ, & occidentem verſus Theſſalonicæ, Athenis, Corinthi: in Galliis & Romæ maxime. Univerſæ enim multitudines & domus totæ ad fidem accedebant, quidvis facere & pati paratæ, quam ut quidquam contra religionem noſtram agerent aut novarent.

IV. Nimirum faviſſe aliquando noſtris Severum, Tertullianus libro ad Scapulam cap. IV indicium facit, & ita quidem, ut ſimul favoris illius cauſam prodat; *Severus*, inquiens, *pater Antonini* Caracallæ, *Chriſtianorum memor fuit. Namque & Proculum Chriſtianum, qui Torpacion cognominabatur, Evhodeæ Procuratorem, qui eum per oleum aliquando curaverat, requiſivit, & in palatio ſuo habuit usque ad mortem ejus: quem & Antoninus optime noverat, lacte Chriſtiano educatus. Sed & clariſſimos viros Severus ſciens hujus ſectæ eſſe, non modo non læſit, verum & teſtimonio exornavit, & populo furenti in os palam reſtitit.* *Severus aliquando Chriſtianis favit, & quare.*

V. Ubi, quis ille ſit Proculus, qui oleo Severum ſanaſſe dicitur, non ſatis liquet. Tertullianus libro de Præſcriptionibus cap. LII, ſectas recenſens diverſas Montaniſtarum (inter quos nondum tunc nomen profiteri cœperat) etiam Procli meminit, Montani aſſeclæ primarii, & cujus ceteri ejus commatis hæretici nomen ferrent. Eundemque τῆς κατὰ Φρύγας αἱρέσεως ὑπερμαχοῦντα, *Cataphrygarum* (iidem hi qui Montaniſtæ) *hæreſeos propugnatorem* Euſebius vocat lib. VI Hiſtor. Eccl. cap. XX (confer lib. II, cap. XXV, lib. III, cap. XXXI) quem Gajus, vir diſertiſſimus, oppugnaverit. Porro & Proculi alicujus mentionem Tertullianus injicit libro adver- *Quis ille Proculus, a quo Severum oleo curatum eſſe ſcribit Tertullianus.*

verſus Valentinianos cap. v. quem *Virginis ſenecta & Christiana eloquentia dignitatem* appellat, *virisque ſanctitate & praſtantia inſignibus, qui hareſiarchas inſtructiſſimis voluminibus & prodiderunt & retuderunt*; *Juſtino* puta, *Philoſopho & Martyri*, *Miltiadi, Eccleſiarum Sophiſta*, *Irenao, omnium doctrinarum curioſiſſimo exploratori*, ad latus ſociat. Huncque poſteriorem a priori nihil differre; ſed eundem eſſe Proculum qui a Tertulliano, adhuc Catholico, inter Hæreſiarchas, ab eodem vero jam Montaniſta inter ſummos Hæreſiarcharum oppugnatores collocetur, Baronius, ad ann. CLXXIII, 36. ſeq. exiſtimat. Cui ſubſcribere Junium, ex iis quæ ad Tertulliani textum hunc notavit, ſatis colligitur. Sed & Halloixius ſententiæ illi favet, in Notationibus ad vitam Apollinaris cap. II. Obſtare autem videtur nominis diverſitas; ſiquidem Proclus alter vocatur, alter. Proculus] Quamquam ſane Hieronymus, libro de Scriptor. Eccl. cap. LXX, in Cajo, etiam Montani ſectatorem, quicum diſputavit Cajus (non Proclum, ſed) Proculum appellat. Quomodo legit itidem Græcus Sophronii textus in editione Pariſienſi: cum aliæ Πα]εόκλυ habeant. quod nomen tribuit quoque hæretico iſti Theodoritus Hæret. fabb. lib. III, 2. Ceterum cum ab eloquentia Proculus a Tertulliano laudetur, conjectant porro Baronius & Junius, Proculum innui Siccenſem ex Africa, inſignem illum Grammaticum, quo inter alios Latinos Magiſtro uſum eſſe Marcum Antoninum Imperatorem, qui etiam usque ad Proconſularem dignitatem eum provexerit, Julius Capitolinus auctor eſt in Marco, cap. II; quemque *doctiſſimum ſui temporis* virum

rum appellat Trebellius Pollio in Æmiliano, tyranno xxi. Atque hunc Proculum, quem & Montano ſuppetias tuliſſe, & in Valentinianos ſtylum armaſſe, & Marcum Imperatorum latinitate imbuiſſe, ſupra laudati auctores credunt, eumdem putant eſſe illum, qui, Torpacion cognominatus (*Torpaion* legendum cenſet Bochartus lib. I de colon. Phœnic. cap. XVI) Evhodeæ Procurator fuiſſe dicitur Tertulliano. Sed enim, quod ad Proculum Grammaticum, Marci informatorem, attinet, hunc perperam cum eo confundi cujus Tertullianus meminit libro adverſus Scapulam, Iſaacus Caſaubonus in Notis ad Capitolinum judicat. Quod vero nec is, quem a cœlibatu & eloquentia Chriſtiana idem commendat Tertullianus, Evhodeæ Procurator fuerit, Joſephus Scaliger docet ad Euſebium num. MMCCXXIII. *Iſtum*, inquiens, *Proculum*, (cujus apud Tertullianum ad Scapulam mentio) *ridicule confundunt cum erudito illo, qui in hæreſes ſcripſit, cujus meminit idem in Valentinianos cap.* V. Proculus noſter, virginis ſenectæ & Chriſtianæ eloquentiæ dignitas. *Cujus eloquentiſſimi & veteris Eccleſiæ ſcriptoris miror Hieronymum mentionem nullam feciſſe. Iſte vero Proculus, Euodiæ Procurator, qualium ſtudiorum aut artium fuerit potius quam Theologus, argumento ſit, quod feminæ Procurator, & villicus, aut diſpenſator erat.* Ubi notetur, quod Scaliger ait, Proculum fuiſſe feminæ Procuratorem. Ponit nimirum vir ſummus ut certum, recte in textu legi *Evodeæ*, idque eſſe nomen proprium feminæ; cum alii lectionem hanc ſuſpectam habeant. Pithœus nempe *Evodi* ſubſtituendum putat. Quod etiam, præter alios doctiſſimos viros,

Rigaltio probatur, in Tertullianum commentanti. Verba ejus: *Placet emendatio P. Pithœi, quam & C. Baronius aſſerit*, Evodi. *Is fuit educator Antonini Caracallæ, filii Severi, atque in ipſius Severi gratia floruit, ut ex Dione colligitur. Quare & locupletem fuiſſe, & ad curandas ac diſpenſandas facultates ſuas Procuratorem, & hunc quidem Proculum, habuiſſe, facile crediderim. Atq; ex ea occaſione & Proculum iſtum Severo per oleum Chriano ritu medicinam feciſſe. Evodum vero Chriſtianum fuiſſe, neque ait Tertullianus, neque fit veriſimile ex iis quæ per ipſum ad Plautiani cædem curaſſe Antoninum Dio ſcribit.*

Eccleſia ante, quam ipſe in eam Imperator ſævire inciperet, multa a Plautiano aliisq; provinciarum Præſidibus perpeſſa fuiſſe videtur.

VI. Sed e diverticulo in viam. Audivimus ſupra ex Tertulliano, Severum initio Principatus ſui Chriſtianis faviſſe, adeo ut clariſſimas feminas & clariſſimos viros, hoc eſt, qui erant Senatoriæ dignitatis in urbe (nam hi ſolum *clariſſimi* tum dicebantur, nec alii dicti ſunt ad Alexandri usque Severi tempora, ut in vita ejus monet, Maximum quoque auctorem laudans, Ælius Lampridius cap. XXI) ſciens hujus ſectæ eſſe, non modo non læſerit, verum & teſtimonio exornaverit. Et ſane in toto ſuo Apologetico Tertullianus, licet ſubinde conqueratur, Chriſtianos tempore Severi dire fuiſſe vexatos, Imperatorem adverſus Eccleſiam quidquam molitum eſſe nullibi dicit, ſed eum *conſtantiſſimum Principem* appellare non dubitat, cap. IV. Interim, quia idem auctor, loco quem ex ſcripto ad Scapulam num. IV dedimus, Severum *populo* adverſus Chriſtum *furenti in os palam reſtitiſſe* ait, & præterea ex Apologetico ipſius de fuſo ſub Imperatore hoc uirſtſiChnei nonſp, abunde conſtat,

ſuagi-

ſuſpicantur viri eruditi, antequam ipſe Severus Cæſariano gladio in Eccleſiam ferocire occiperet, (quod quando factum ſit, deinceps dicemus) inique habitos fuiſſe noſtros a Præſidibus, & præcipue a Plautiano, homine potentiſſimo & crudeliſſimo: cujus filiam Antonino filio ſuo in uxorem Severus dederat, & cui, ſuſcepta adverſus Parthos expeditione in orientem proficiſcens, urbis regimen commiſerat. De hoc nimirum ita Dio Caſſius, qui Romæ tunc degebat, lib. LXXV: Πλαυτιανὸς, παραδυναστεύων τῷ Σεβήρῳ, καὶ τὴν ἐπαρχικὴν ἔχων ἐξουσίαν, πλεῖστά τε ἀνθρώπων καὶ μέγιστα δυνηθεὶς, πολλοὺς μὲν τῶν ἐλλογίμων ἀνδρῶν καὶ ὁμοτίμων αὐτῷ ἐθανάτωσε. *Plautianus, cujus erat apud Severum maxima auctoritas, quique Præfecti poteſtatem habebat, eratque omnium hominum potentiſſimus, morte affecit magnum numerum privatorum hominum & optimatum.* Quos inter non paucos fuiſſe Chriſtianos, probabilis conjectura eſt. Et notari meretur, quod Spartianus ſcribit cap. XV, Severum ſe excuſaſſe de tanta civium cæde, quod ipſe nequaquam juſſiſſet. Convenire enim hæc videntur cum eo quod Tertullianus ait, ipſum populo furenti palam reſtitiſſe. Neque vero ſolus Plautianus, ſed alii quoque provinciarum Præſides, abſentiam Cæſaris nacti, carnificinam in Chriſtianos exercuere, nominatim Vigellius Saturninus, Proconſul in Africa, (cujus meminerunt Acta Martyrum Scillitanorum, apud Baronium ad ann. CCII, & Tertullianus ad Scapulam cap III.) hujuſque ſucceſſor Scapula; ad quem ea de cauſa peculiarem librum ſcripſit Tertullianus, monens illum μὴ θεομαχεῖν, cum poſſit & officio juriſdictionis ſuæ fungi, & humanitatis meminiſſe, ceu loquitur cap. IV. Ii 2 VII. An-

Digitized by Google

Occaſio Severianæ perſecutionis.

VII. Anſam iſtis motibus inprimis dediſſe videtur, quod criminis læſæ majeſtatis rei haberentur veri Dei cultores: ſiquidem Tertullianus, illorum defenſionem ſuſcipiens, tum in Apolegetico, tum in libro ad Scapulam, in eo totus eſt, ut hanc calumniam amoliatur; demonſtrans nimirum, Chriſtianos ex præſcripto legis & Eccleſiaſtica diſciplina præ cunctis mortalibus Imperatores colere & venerari, ut pro quibus aſſidue manibus expanſis preces ad Deum fundant, optantes illis *vitam prolixam, imperium ſecurum, domum tutam, exercitus fortes, Senatum fidelem, populum probum, orbem quietum, & quæcunque hominis & Cæſaris vota ſunt*, ceu loquitur cap. XXX Apologetici. Ex cujus etiam libri cap. XXXV apparet, fraudi fuiſſe noſtris, quod in præſtandis in Cæſarum honorem lætitiæ publicæ officiis ſegniores viderentur. Scribit enim ibi auctor: *Propterea publici hoſtes Chriſtiani, quia Imperatoribus neque vanos, neque mentientes, neque temerarios honores dicant; quia veræ religionis homines, etiam ſolemnia eorum conſcientia potius quam laſcivia celebrant. Grande videlicet officium, focos & thoros in publicum educere, vicatim epulari, civitatem tabernæ habitu abolefacere, vino lutum cogere, catervatim curſitare ad injurias, ad impudentias, ad libidinis illecebras: Siccine exprimitur publicum gaudium per publicum dedecus? hæccine ſolemnes dies Principum decent, quæ alios dies non decent? Qui obſervant diſciplinam de Cæſaris reſpectu, ii eam propter Cæſarem deſerunt: & malorum morum licentia pietas erit, occaſio luxuriæ religio deputabitur? O nos merito damnandos! Cur enim vota gaudia & Cæſarum caſti, & ſobrii, & probi expungimus? cur die læto non laureis*

reis poſtes obumbramus? Honeſta res eſt, & ſolemnitate publica exigente induere domi tua habitum alicujus novi lupanaris. & mox: *Convenimur Chriſtiani, non celebrando vobiſcum ſolemnia Cæſarum, quo more celebrari nec modeſtia, nec verecundia, nec pudicitia permittunt; ſed occaſio voluptatis magis, quam digna ratio perſuaſit.*

IIX. Speciatim vero Gentilium tunc animos exacerbavit temerarium Chriſtiani cujusdam militis ac imprudens facinus. Nempe cum Imperatores, Severus & Caracalla, donativum militibus dari juſſiſſent, idque jam Tribunus ſingulis ex ordine vocatis erogaret, quidam acceſſit lauream caſtrenſem in manu tenens, quam in capite ejus geſtabant commilitiones. Interrogatus cauſam, Chriſtianum ſe eſſe reſpondit; proinde non licere ſibi laureatum incedere. Raptus igitur in carcerem eſt, ut cauſam deſertæ idololatriæ lueret. Rem omnem narrat Tertullianus ſub initium libri de Corona, qui nihil aliud quam perpetua quædam pro milite iſto apologia eſt. Ipſa viri verba dabimus. *Proxime*, ſcribit, *facta eſt liberalitas præſtantiſſimorum Imperatorum. Expungebantur in caſtris milites laureati* (Nempe ſinguli milites ex catalogo ſeu tabella citati adibant, & ſingulorum nomina, prout quisque donativum accipiebat, expungebantur, ut conſtaret quis accepiſſet) *Adhibetur quidam illic magis Dei miles, ceteris conſtantior fratribus, qui ſe duobus dominis ſervire non poſſe præſumpſerat, ſolus libero capite, coronamento in manu otioſo. Vulgata jam & iſta disciplina Chriſtianorum relucebat. Denique ſinguli deſignare, eludere eminus, infrendere cominus in noſtrum. Tribuno defertur, & perſona jam ex ordine acceſſerat. Statim Tri-*

Miles Chriſtianus lauream caſtrenſem geſtare detrectans, pacem turbat Eccleſiæ.

Digitized by Google

bunus; Cur, inquit, tam diverſus habitu? Negavit ille cum ceteris ſibi licere. Cauſas expoſtulatus, Chriſtianus ſum, reſpondit. O militem in Deo glorioſum! Suffragia exinde, & res apud Acta, & reus apud Præfectos. Ibidem graviſſimas penulas poſuit, revelari auſpicatus; ſpeculatoriam moroſiſſimam pedibꝰ abſolvit, terræ ſanctæ inſiſtere incipiens: gladium nec Dominicæ defenſioni neceſſarium reddidit: laurea & de manu claruit. Et nunc ruſſatus ſanguinis ſui ſpe, calceatus de Evangelii paratura, ſuccinctus de acutiore Verbo Dei, totus de Apoſtolo armatus, & de martyrii candida, laurea melius coronandus, donativum CHRISTI *in carcere exſpectat.*

Factum illud, fervide defenſum a Tertulliano Montaniſta, Catholicis Chriſtianis diſplicuit.

IX. Tametſi autem huic militis facinori magno molimine patrocinatus eſt Tertullianus, ut qui in Montaniſtarum caſtra tunc jam ſeceſſerat (vide diſquiſitionem noſtram anti-Baron. VII., 83.) Catholici tamen Chriſtiani maxime id improbarunt, quod hoc pacto longa Eccleſiæ tranquillitas temere in diſcrimen adduceretur. Teſtis ipſe Septimius, pergens ſupra expreſſo loco: *Exinde ſententiæ ſuper illo, neſcio an Chriſtianorum: non enim aliæ Ethnicorum; ut de abrupto, & præcipiti, & mori cupido, qui de habitu interrogatus nomini negotium fecerit: ſolus ſcilicet fortis, inter tot fratres commilitones ſolus Chriſtianus. Plane ſupereſt, ut etiam martyria recuſare meditentur, qui prophetias ejusdem Spiritus ſancti reſpuerunt. Muſſitant denique, tam bonam & longam ſibi pacem periclitari. Nec dubito, quosdam Scripturas emigrare, ſarcinas expedire, fuga accingi de civitate in civitatem. Nullam enim aliam Evangelii memoriam curant. Novi & Paſtores eorum in pace leones, in prælio cervos.*

X. Equi-

x. Equidem Coronarum, laurearum, ſertorumque uſum communiter veteres reſpuiſſe Chriſtianos, negari non poteſt. Cauſa erat præcipua, quod ſacra ſua idolatrica Gentiles laurea coronati adminiſtrarent. Videatur, præter Tertullianum lib. de Corona cap. VII, X, XII, Cyprianus ſub initium libri de Lapſis, Lactantius lib. VI, cap. cap. XXII, Clemens Alex. Pædagogi lib. II, cap. IIX, alii. Verum eousque id extendendum non erat, ut cum præſentiſſimo totius Eccleſiæ periculo recuſaretur laurea, quam, nec ab idolo deſumptam, nec eidem oblatam, ſed velut inſigne victoriæ in capite geſtabant milites, ſi ovantes aut triumphantes cum Imperatoribus incederent. Quod ſæpius feciſſe Chriſtianos non eſt dubium, cum & aliunde, & ex ipſo Tertulliano, Apolog. cap. XXXVII, *caſtra impleviſſe* eos, ſive non parvo numero ſub Auguſtis militaſſe conſtet. Vide ſupra cap. III, 18. ſeq. & comment. in Epiſtolam Plinii de Chriſtianis, ad verba: *Omnis ordinis.*

Coronarum & laurearum uſum Veteres reſpuebant Chriſtiani.

xi. Graviter Origenes, teſtimonium Johann. XI, 35. Tom. XXXI commentarii ſui expendens, ubi CHRISTUM non amplius palam verſatum eſſe inter Judæos ſcribit, poſtquam de ipſo interimendo Phariſæi & Sacerdotes primarii conſultare cœpiſſent, ταῦτα, inquit, καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια ἀναγεγράφθαι νομίζω, βουλομένου τοῦ λόγου ἀποστρέφειν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ θερμότερον καὶ ἀλογιστότερον ἐπιπηδᾷν τῷ ἐν τῷ ἕως θανάτου ἀγωνίζεσθαι περὶ τῆς ἀληθείας, καὶ μαρτυρεῖν. περὶ γὰρ ὁμολογεῖν τὸν Ἰησοῦν ἀγῶνα, μὴ ἀναδύεσθαι αὐτὴν ὁμολογίαν, μηδὲ μέλλειν περὶ τὸ ὑπεραποθανεῖν τῆς ἀληθείας. οὐκ ἔλαττον δὲ τούτου καλὸν, καὶ τὸ μὴ διδόναι ἀφορμὴν τῷ τηλικούτῳ πειρασμῷ, ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ περιίστασθαι

Dei ſervos ſponte ſe perſecutoribus offerre non debere, docet ex Johann. 12, 53. Origenes. Conf. Joh. 19, 39. Matth. 12. 14.

αὐτὸν

αὐτὸν, οὐ μόνον διὰ τὸ περὶ τῆς ἐν αὐτῷ ἐκβάσεως ἄδηλον ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ ἵνα ἡμεῖς πρόφασις γινώμεθα τοῦ ἁμαρτωλοτέρους γενέσθαι, καὶ ἀσεβεστέρους τοῖς οὐκ ἂν μὲν τῷ ἔργῳ τοῦ ἡμῶν ἐκκεχύσθαι τὸ αἷμα γενομένοις ἐνόχοις, εἰ τὰ παρ' ἑαυτοὺς ποιοῦντες ἐκκλίνομεν τοὺς μέχρι θανάτου ἡμῖν ἐπιβουλεύοντας, ἐσομένοις δὲ ἐν πλείονι, καὶ βαρυτέρᾳ κολάσει παρ' ἡμᾶς, εἰ φιλαυτοῦντες, καὶ μὴ κατ' ἐκείνων σκοποῦντες ἐπιδιδῶμεν αὐτοὺς τῷ ἀναιρεῖσθαι, οὐ τῆς ἀνάγκης εἰς τοῦτο καταλαβούσης. εἴπερ γὰρ καὶ ὁ πρόφασίς τινι γινόμενος ἁμαρτίας, τοῦ αὐτὸν ἐπὶ ταύτην κεκινηκέναι τὸν ἁμαρτάνοντα, τίσει δίκας ἐπὶ τοῖς δι' αὐτὸν ἀνθρώπων τινὶ ἡμαρτημένοις, πῶς οὐχὶ καὶ ὁ παρὸν ἐκκλῖναι, ἵνα μὴ ὁ δεῖνα προδότης Χριστιανοῦ γένηται, καὶ ἐπίβουλος τῆς κατὰ τὸν Ἰησοῦν θεοσεβείας, μὴ ἐκκλίνας μὲν, καὶ προσπαροξύνας δὲ, οὐχὶ καὶ περὶ τῆς ἐκείνου ἁμαρτίας δώσει λόγον, κἂν τὸ ὅσον ἐπὶ τῇ εἰς τὸ μαρτυρεῖν προθυμίᾳ, καὶ τῇ εἰς τοῦτο ἀνδρείᾳ τιμῆς καὶ ἀποδοχῆς ἄξιος ᾖ παρὰ τῷ εὐσεβουμένῳ Θεῷ, καὶ ὁμολογουμένῳ ὑπ' αὐτοῦ σωτῆρι. *Hæc & his ſimilia ſcripta fuiſſe cenſeo, volente Jeſu nos advertere, ne iracundius ac inconſideratius inſiliamus in certamen mortis, pro veritate teſtimonium præbituri. Etenim honeſtum quidem eſt, ſi inciderit certamen pro confitendo* Jesum, *confeſſionem non differre, neque tardare mortem pro veritate oppetere. At non minus quam hoc honeſtum eſt, tali tantaque tentationi occaſionem non dare; ſed omnimodo vitare eam: non ſolum, quia tanta rei exitus incertus ſit nobis, verum etiam, ne nos occaſio ſimus, ut magis peccatores magisque impii fiant illi, qui nondum ſanguinem noſtrum quidem re ipſa effudiſſe rei ſunt facti, ſi, quæ in nobis ſunt, facientes, declinaverimus eos, qui inſidias nobis vel ad mortem usque moliuntur; ſed puniendi alioquin majori gravi orique pœna noſtri*

cau-

cauſa, ſi noſtri amantes, rebus illorum poſthabitis, expoſuerimus nos ipſos interficiendos, nulla nos neceſſitate urgente. Nam ſi etiam, qui alicui occaſio peccati factus fuerit, is pœnas dabit ob ea quæ ſui cauſa peccaverint aliqui homines, quomodo non etiam pœnas daturus eſt, qui, cum declinandi facultatem habeat, ne proditor ille Chriſtiani ſit hominis, & inſidiator cultus divini erga Jeſum, non declinaverit; imo potius concitaverit? etiamſi, quod ad promptitudinem attinet fortitudinemq., hac in re honore ac laude ſit dignus apud Deum, quem pie colit, apud Servatorem, quem confeſſus fuerit.

XII. Ubi quod ait Adamantius, occaſionem tentationi dandam non eſſe, quia tantæ rei exitus incertus ſit nobis; prudenter ab eo moneri, inter alia docet Quinti cujuſdam exemplum, ab Eccleſia Smyrnenſi, in epiſtola de Polycarpi martyrio encyclica, quam, ex parte recitatam Euſebio, Uſſerius integram edidit, his verbis memoratum: εἷς ὀνόματι Κοΐντος Φρύξ, προσφάτως ἐληλυθὼς ἀπὸ τῆς Φρυγίας, ἰδὼν τὰ θηρία ἐδειλίασεν. οὗτος δὲ ἦν ὁ παραβιασάμενος ἑαυτόν τε καὶ τινὰς προσελθεῖν ἑκόντας. τοῦτον ὁ ἀνθύπατος πολλὰ ἐκλιπαρήσας, ἔπεισεν ὀμόσαι καὶ ἐπιθῦσαι. *Quidam oriundus e Phrygia Quintus nomine, qui nuper ex patria huc advenerat, cum beſtias vidiſſet, pavore concuſſus eſt: Hic porro erat, qui alios pepulerat, ut ultro ſecum ad tribunal Judicis pergerent. Hunc Pro conſul blandis perſuaſionibus illectum eo adduxit, ut juraret ac ſacrificaret.* Quibus ſubjungunt Smyrnæi: Διὰ τοῦτο οὖν, ἀδελφοί, οὐκ ἐπαινοῦμεν τοὺς προσιόντας ἑαυτοῖς, ἐπὶ δὴ οὐχ οὕτως διδάσκει τὸ εὐαγγέλιον. *Nos itaque, fratres, non probamus eos qui ultro accedunt, ac ſemetipſos produnt; cum aliter præcipiatur in Evangelio.*

Temeritas ejusmodi Quinto cuidam Phrygi male ceſſit.

Affectatis martyriis etiam locum Matth. 10, 24 opponit Origenes.

xiii. Nimirum ultro quæſitis martyriis, præter ſupra ex Johanne allatum Christi, fuga ſibi conſulentis, exemplum, alibi, libro ſcilicet I contra Celſum, ejusdem quoque Salvatoris noſtri præceptum ex Matth. x, 23, opponit Adamantius: ubi diſcipulos ſuos, ad evangelium in Iſrael annunciandum abituros, ſalutaribus monitis inſtruens, inter cetera, ὅταν, ait, διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην. *Si perſequantur vos in civitate hac, fugite in aliam*; mandatum ibi Apoſtolis fuiſſe dicens, μὴ εἰκῇ μηδὲ ἀκαίρως καὶ ἀλόγως χωρεῖν τοῖς κινδύνοις, *ne temere, neq; intempeſtive & inconſulto in pericula irruerent.*

Quemadmodum ante eum fecerat Clemens Alex.

xiv. In eundem locum jam ante Origenem ita ſcripſerat Præceptor ejus & deceſſor Clemens Alexandrinus, Stromat. lib. iv: Βούλεται (ὁ Χριστὸς) ἡμᾶς μηδενὶ αἰτίους μηδὲ συναιτίους κακοῦ τινος γίνεσθαι, σφίσιν τε αὐτοῖς, πρὸς δὲ καὶ τῷ διώκοντι καὶ τῷ ἀναιροῦντι. τρόπον γάρ τινα προσαγγέλλει ἑαυτὸν φυλάσσεσθαι. ὁ δὲ παρακούων, τολμηρὸς, καὶ ῥιψοκίνδυνος. εἰ δὲ ὁ ἀναιρῶν ἄνθρωπον θεοῦ, εἰς θεὸν ἁμαρτάνει, καὶ τοῦ ἀποκτιννύοντος αὐτὸν ἔνοχος καθίσταται ὁ ἑαυτὸν προσάγων τῷ δικαστηρίῳ. οὗτος δ᾽ ἂν εἴη ὁ μὴ περιστελλόμενος τὸν διωγμὸν, ἁλώσιμον διὰ θράσος παρέχων ἑαυτόν. οὗτός ἐστι, τὸ ὅσον ἐφ᾽ ἑαυτῷ, ὁ συνεργὸς γινόμενος τῇ τοῦ διώκοντος πονηρίᾳ. εἰ δὲ καὶ προσερεθίζοι, τέλεον αἴτιος, ἐκκαλούμενος τὸ θηρίον. ὡς δ᾽ αὔτως, κἂν αἰτίαν μάχης παράσχῃ τινὰ, ἢ ζημίας, ἢ δίκης, ἢ ἔχθρας, ἀφορμὴν ἐγέννησε διωγμοῦ. *Vult* Chriſtus *nos nulli eſſe auctores, neque alicujus mali cauſa adjutores, nec nobis ipſis, nec ei qui perſequitur, nec ei qui interimit. Denunciat enim quodammodo ut caveat. Qui autem non obedit, eſt audax & temerarius, & inconſulte*

ſe in manifeſta pericula conjiciens. Si autem qui hominem Dei interimit, in Deum peccat, is quoq; ejus cædis reus tenetur qui ſe offert judicio. Talis autem erit qui non vitat perſecutionem, capiendum ſe præbens per audaciam. Is eſt qui, quantum in ſe eſt, adjuvat improbitatem ejus qui perſequitur. Quod ſi etiam irritet, plane cauſa eſt, ut qui provocet feram. Similiter etiam ſi præbeat aliquam pugnæ cauſam, vel damni, vel judicii, vel inimicitiarum, is occaſionem peperit perſecutionis: Idem jam ſupra dixerat: τοὺς ἐπιπηδήσαντας τοῦ θανάτου — ἐξάγειν ἑαυτοὺς ἀμαρτύρως, κἂν δημοσίᾳ κολάζωνται, *eos qui de induſtria mortem quærunt, — ſeipſos e vita exigere, ſine ullo martyrio ac teſtificatione, etſi publice puniantur.* quemadmodum infra λεγόμενοι illi μάρτυρες ſunt, οἱ ἀφορμὰς παρέχοντες σφίσιν αὐτοῖς, ἐπιρριπτοῦντες αὐτοὺς τοῖς κινδύνοις, *qui ſibi ipſis occaſionem* mortis *præbent, ſeque in pericula injiciunt.*

Gregorius item facit Naz.

XV. Porro Gregorius quoque Nazianzenus, Invect. in Julianum 1, de Marco Arethuſio refert, quod, Ethnicorum iras metuens, in fugam ſe dederit, οὐ δι' ἀνανδρίαν μᾶλλον, ἢ φεύγειν ἐκ πόλεως εἰς πόλιν κελεύουσαν ἐντολὴν, καὶ ὑποχωρεῖν τοῖς διώκταις, *non tam ignavia fractus, quam præcepto illo permotus, quo e civitate in civitatem fugere, & perſecutoribus cedere jubemur.* χρῆναι γὰρ, inquit, μὴ τὰ ἑαυτῶν σκοπεῖν ὄντας μόνον χριστιανοὺς, μηδὲ εἰ λίαν εἶεν ἀνδρειότατοί τε καὶ καρτερικώτατοι, ἀλλὰ καὶ τῶν διωκόντων φείδεσθαι, ὡς τό γε εἰς αὐτοὺς ἧκον μέρος μὴ τοῦ κινδύνου τι συνεισφέρειν τῶν πολεμίων. *Neque enim Chriſtianos, quantumvis fortes, ac ſingulari tolerantia præditos, ſui tantum rationem habere oportet; ſed perſecutoribus quoque conſulere, ut ne, quantum in ipſis eſt, ad hoſtile pericu-*

lum ex ſe ipſis aliquid conferant. Idem de fratre Cæſario, orat. x, ſcribit: τοῖς μὲν πονηροῖς ὑποχωρεῖ χρόνοις, καί τι τοῦτο κατὰ τὴν ἡμετέραν νομοθεσίαν. ἐνστάντος μὲν καιροῦ διακινδυνεύειν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, καὶ μὴ προδιδόναι δειλίᾳ τὴν εὐσέβειαν· ἕως δ' ἂν ἐξῇ, μὴ προκαλεῖσθαι τοὺς κινδύνους κελεύουσαν, εἴτε δέει τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, εἴτε φειδοῖ τῶν ἐπαγόντων τὸν κίνδυνον. *Malis temporibus cedit; in eoque legi noſtræ obtemperat, quæ hoc ſancit, ut urgente quidem tempore pro veritate periculum adeamus, nec pietatem per ignaviam prodamus; quamdiu autem licet, pericula ipſa ne provocemus: ſive animarum noſtrarum metu, ſive ut iis conſulatur qui periculum nobis inferunt.* & orat. xx, in Baſilium M. νόμος, ait, μαρτυρίας, μήτε ἐθελοντὰς πρὸς τὸν ἀγῶνα χωρεῖν φειδοῖ τῶν διωκόντων καὶ τῶν ἀσθενεστέρων, μήτε παρόντας ἀναδύεσθαι. τὸ μὲν γὰρ θράσους, τὸ δὲ ἀνανδρίας ἐστί. *Lex Martyrii hæc eſt, ut ultro ad certamen non accedamus; hæc nimirum ratione tum perſecutoribus, tum imbecillioribus athletis conſulentes; nec tamen detrectemus. Illud quippe temerarii ac præcipitis eſt animi; hoc timidi & ignavi.*

Smyrnai. XVI. Quibus plane gemina quæ habet Eccleſia Smyrnenſis, ſub ipſum ſtatim initium ſupra laudatæ e-

num. 1. piſtolæ: Περιέμενεν (ὁ Πολύκαρπος) ἵνα παραδοθῇ, ὡς καὶ ὁ Κύριος, ἵνα μιμηταὶ καὶ ἡμεῖς αὐτοῦ γενώμεθα· μὴ μόνον σκοποῦντες τὸ καθ' ἑαυτούς, ἀλλὰ καὶ τὸ κατὰ τοὺς πέλας. ἀγάπης γὰρ ἀληθοῦς καὶ βεβαίας ἐστὶν, μὴ μόνον ἑαυτὸν θέλειν σώζεσθαι, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ἀδελφούς. *Exſpectabat* Polycarpus, *donec traderetur, quemadmodum Dominus exſpectavit, ut nos quoque imitatores eius eſſemus: non ſolum noſtra, verum etiam proximorum ſaluti conſulentes. Vera ſiquidem ac ſolidæ Caritatis proprium eſt, non ſua dumtaxat incolumi-*

Digitized by Google

lumitatis curam gerere, ſed omnium fratrum ſalutem concupiſcere. Et notetur, in eadem hac epiſtola Polycarpi martyrium hac ipſa de cauſa τὸ κατὰ τὸ ἐυαγγέλιον μαρτύριον vocari, & μαρτύριον κατὰ τὸ ἐυαγγέλιον χριστοῦ γενόμενον, quod fuga ſibi initio vir ſanctus conſuluerit, & ſecundum CHRISTI doctrinam pariter atque exemplum, donec traderetur, exſpectaverit.

XVII. Cyprianus præterea, libro de Lapſis, *Dominus*, ait, *in perſecutione ſecedere & fugere mandavit, atque, ut id fieret, & docuit & fecit. Nam cum corona de Dei dignatione deſcendat, nec poſſit accipi, niſi fuerit hora ſumendi, quiſquis, in* CHRISTO *manens, interim cedit, non fidem denegat, ſed tempus exſpectat.* Eadem habet libb. de Mortalitate & de laude Marytrii. Quemadmodum e ſeceſſu etiam ſuo ad clerum & plebem Carthaginenſem ſcripſit, epiſt. LXXXIII: *Vos, fratres chariſſimi, pro diſciplina, quam de mandatis Dominicis a me ſemper accepiſtis, & ſecundum quod, me tractante, ſæpiſſime didiciſtis, quietem & tranquillitatem tenete, ne quiſquam veſtrum aliquem tumultum de fratribus moveat, aut ultro ſe Gentilibus offerat. Apprehenſus enim & traditus loqui debet: ſiquidem in nobis Dominus poſitus illa hora loquatur, qui nos confiteri magis voluit quam profiteri.* Spectatque eodem inſuper, quod vir ſanctus, jam morti vicinus, Paterno Proconſuli, ubinam Presbyteri laterent, ſciſcitanti, reſpondit: *Cum diſciplina prohibeat, ut quis ſe ultro non offerat, & tua quoque cenſura hoc diſpliceat, nec offerre ſe ipſi poſſunt; ſed a te inquiſiti invenientur;* uti habent Acta paſſionis ejus. Unde repetens illa Auguſtinus, libro contra ſe- *Cyprianus.*

Digitized by Google

eundam Gaudentii epiſtolam cap. xxiii, *Sacris*, inquit, *literis eruditus beatus Cyprianus*, *in confeſſione ſua dixit: diſciplinam prohibere*, *ne quis ſe offerat.* Adde quæ Apud eundem Auguſtinum de argumento hoc leguntur in Breviculo contra Donatiſtas, collat. iii, cap. xiii, & inprimis epiſt. clxxx, ad Honoratum, quæque pro eadem firmanda ſententia habent Athanaſius in Apologia de fuga ſua, & alibi, Gregorius Nyſſenus orat. in Gregorium Thavmaturgum, Lactantius Divin. Inſtitut. lib. iv, cap. x, Hieronymus in Ierem. xxvi, 20. ſeqq. Petrus Chryſologus, ſerm. ci, ſeq. Referantur item huc quæ damus infra cap. iix, 35. ſeqq.

Tertullianus etiam ipſe fugam probavit initio,

xiix. Quin ipſummet Tertullianum non aliter ſenſiſſe, adhuc Catholicum, clare locus docet lib. de Patientia cap. xiii. ubi de utilitate agens Patientiæ, inter cetera; *Carnis*, inquit, *patientia in perſecutionibus præliatur. Si fuga urgeat, adverſus incommoda fugæ caro militat.* Poſtquam autem *ad Montani dogma delapſus*, inter alia quæ *adverſum Eccleſiam texuit volumina* (dicente in catalogo Scriptorum Hieronymo) etiam de Fuga in perſecutione contrarii plane argumenti librum edidit.

Perſecutionis Severianæ poſt promulgatum Cæſareum edictum atrocitas.

xix. Sed redeundum unde ſumus digreſſi. Diximus ſupra, abſente Imperatore a provinciarum Præſidibus vexatam eſſe Eccleſiam, ejusque cauſam duplici publicato volumine egiſſe Tertullianum. Tantum vero abſuit ut Apologiis iſtis commoti ad ſaniorem mentem redirent, aut de furore quidquam remitterent Gentiles, ut potius magis magisque poſtea in Chriſtianos fuerit ſævitum; accedente præſertim ipſius Severi, ex Syria in Ægyptum contendentis, edicto. De quo

in

in vita ipſius cap. XVII, Spartianus: *In Syria Conſulatum inierunt* Severus ejusque filius. *Poſt hoc dato ſtipendio cumulatiore militibus, Alexandriam petiit. In itinere Palæſtinis* (Ethnicis Palæſtinæ incolis) *plurima jura fundavit. Judæos fieri ſub gravi pœna vetuit. Idem etiam de Chriſtianis ſanxit.* (forte hoc illud eſt reſcriptum, cujus mentionem facit Ulpianus l. 1. §. fin. D. de officio Præfect. urbi; *Divus Severus*, inquiens, *reſcripſit, eos, qui illicitum collegium coiſſe dicuntur, apud Præfectum urbi accuſandos.*) Iſto, inquam, edicto promulgato, circa annum Severi X (ut habent Euſebius in Chronico, & lib. VI Hiſt. Eccl. cap. I. Hieronymus libro de Script. Eccl. cap. LIV, in Origene) tanta adverſus Dei cultores exarſit perſecutio, ut Antichriſti adventus appropinquaſſe exiſtimaretur. Ita enim ſcribit Euſebius lib. VI Hiſt. Eccl. cap. VII: ἐν τούτῳ Ἰούδας συγγραφέων εἰς τὰς παρὰ τῷ Δανιὴλ ἑβδομήκοντα ἑβδομάδας ἐγγράφως διαλεχθεὶς, ἐπὶ τὸ δέκατον τῆς Σεβήρου βασιλείας ἵστησι τὴν χρονογραφίαν. ὃς καὶ τὴν θρυλλομένην τοῦ ἀντιχρίστου παρουσίαν, ἤδη τότε πλησιάζειν ᾤετο· οὕτω σφοδρῶς ἡ τοῦ καθ' ἡμῶν τότε διωγμοῦ κίνησις, τὰς τῶν πολλῶν ἀνατεταράχει διανοίας. *Eodem tempore Judas ſcriptor de ſeptuaginta apud Danielem hebdomadibus diſſerens, ad decimum usque annum imperii Severi ſupputationem temporum perducit. Qui etiam decantatum illum Antichriſti adventum jamtum imminere exiſtimabat: adeo commota tunc adverſus noſtros perſecutio multorum animos vehementer conturbaverat.*

XX. Et inprimis quidem Alexandriæ vexatos fuiſſe Chriſtianos, ſub ejusdem libri VI initium Euſebius teſtatur. Tametſi enim per omnes ubique locorum Eccleſias generoſe pro pietatis doctrina certatum fuerit, *Alexandrina perſecutio.*

præ-

præcipua tamen eo ex univerſa Ægypto ac Thebaide lectiſſimos athletas tamquam in ampliſſimum Dei ſtadium deductos eſſe ſcribit, qui omnis generis tormenta & mortes invicto animo perpeſſi, immortales poſt finitum feliciter certamen coronas acceperint. E quibus LEONIDES, pater Origenis, capite truncatus, relicto hoc filio, admodum adoleſcente, una cum uxore & ſex aliis parvulis, idque in ſumma egeſtate, quod bona ejus omnia fiſco addicerentur. Unde Vincentius Lerinenſis, laudes Origenis prolixe perſecutus Commonitorii cap. XXIII, *Quid eo nobilius*, ait, *qui primum in ea domo natus eſt, quæ eſt illuſtrata martyrio; deinde pro* CHRISTO *non ſolum patre, ſed omni quoque facultate privatus?* uti Hieronymus ſcribit, epiſt. LXV, ad Pammachium & Oceanum: *Vult aliquis laudare Origenem? laudet ut laude. Magnus vir ab infantia, & vere Martyris filius.*

ubi paſſus Leonides, pater Origenis.

Origenes martyrii cupidus, quo minus voti fieret compos, a matre prohibebatur.

XXI. Imo Origenes ipſe, utut pene puer tunc, comes genitori ad martyrium iviſſet, niſi a matre fuiſſet prohibitus. De hac enim Euſebius, libro VI, cap. II, τὰ μὴν πρῶτα, inquit, λόγοις ἱκετεύουσα, τ̃ περὶ αὐτὸν μητρικῆς διαθέσεως φειδὼ λαβεῖν παρεκάλει· σφοδρότερον δ᾽ ἐπιτείνοντα θεασαμένη (ὅτε γνοὺς ἁλόν τα τ̃ πατέρα δεσμωτηρίῳ φυλάττεσθαι, ὅλος ἐγίνετο τῆς περὶ τὸ μαρτύριον ὁρμῆς) τὴν πᾶσαν αὐτοῦ ἀποκρυψαμένη ἐσθῆτα, οἴκοι μένειν ἀνάγκην ἐπῆγεν. *Primum verbis ſupplicando rogabat, ut materni affectus reverentia moveretur. ſed cum illum vehementius incitatum vidiſſet (quippe ex quo patrem comprehenſum in vinculis detineri intellexerat, toto animi impetu ad martyrium ferebatur) abſcondita omni illius veſte, domi manere invitum coëgit.*

Digitized by Google

XXII Tametſi autem hoc pacto, quo minus ipſe pro Deo ſanguinem funderet, impediebatur adoleſcens, patrem nihilominus in vincula CHRISTI nomine conjectum animo plus quam virili ad conſtantiam eſt hortatus. Ita enim pergit Euſebius: ὁ δὲ, ὡς οὐδὲν ἄλλο πράττειν αὐτῷ παρῆν, τῆς προθυμίας ὑπὲρ τὴν ἡλικίαν ἐπιτεινομένης, οὐχ οἷός τε ὢν ἠρεμεῖν, διαπέμπεται τῷ πατρὶ προτρεπτικωτάτην περὶ μαρτυρίου συντάξας ἐπιστολὴν, ἐν ᾗ κατὰ λέξιν αὐτῷ παραινεῖ λέγων· ἔπεχε μὴ δι' ἡμᾶς ἄλλο τι φρονήσῃς. *Ille, nihil aliud ſibi relictum eſſe animadvertens, cum ſupra ætatem cupiditas intenderetur, quietis impatiens, literas ad patrem miſit, quibus illum ad martyrium vehementiſſime cohortabatur, his inter cetera verbis eum admonens: Cave, mi pater, ne noſtra cauſa ſententiam mutes.* *Idem hærentem in vinculis patrem ad fidei conſtantiam eſt hortatus.*

XXIII. Sed & ex diſcipulis Origenis, quos in Chriſtianæ doctrinæ capitibus ille informaverat, martyrii palmam hac tempeſtate reportarunt, notante Euſebio, dicto loco cap. IV & V, Plutarchus, Serenus uterque, Heraclides Catechumenus, Heron neophytus, Herais (ſic enim ex probatioribus codd. legit Valeſius) Catechumena, & Baſilides ille, qui pro CHRISTO paſſuram Potamiænam virginem ad ſupplicium duxit, hacque occaſione martyrii honorem conſeqvutus & ipſe eſt. *Martyres ex ſchola Origenis.*

XXIV. Ea res quomodo ſe habuerit, ibidem Euſebius prolixe memorat. Nempe ubi Judicis ſententia damnata Virgo hæc ad ſupplicium duceretur, plebsque vexare ipſam & obſcenis ei verbis illudere conaretur, BASILIDES, unus ex apparitoribus, has ab illa injurias propulſavit, multaque humanitatis & miſericordiæ erga eam indicia præbuit. Ipſa vero benignitatem homi- *Baſilides qua occaſione ad martyrium pervenerit.*

nis erga ſe libenter amplectēs, bono eum animo eſſe juſſit. Se namq; poſt obitum ſalutem illius a Domino impetraturam, inq; ſe collata beneficia brevi remuneraturam eſſe. Martyrio ſublatâ Potamiænâ, Baſilides Chriſtianum ſe profiteri cœpit, moxq; in vincula hoc nomine conjectus eſt. Ubi cum fratres quidam adirent ipſum, & ſubitæ illius inſperatæq; converſionis cauſam ſciſcitarentur, Potamiænam tertio poſt martyrium die noctu ſibi adſtitiſſe retulit, capitique ſuo coronam impoſuiſſe, &. quod martyrium precibus ſuis a Domino ipſi impetraverit, ſignificaſſe. Cui prædictioni eventus quoque reſpondit.

Potamiænæ martyrium, ejusque matris Marcellæ.

XXV. Quod vero ad ipſius Potamiænæ ſpectat martyrium, ubi ab Aquila Judice illa ſæviſſime excruciata eſſet, ferventi pice per varia corporis membra, ab imis pedibus ad ipſum usque capitis verticem, lente ac paulatim circumfuſa, tandem, una cum Marcella matre, igne conſumpta eſt, ſcribente, ubi ſupra, Euſebio. Videatur etiam Martyrologium Rom. a.d. XXIIX Junii.

Perpetuæ & Felicitatis pro Christo certamen.

XXVI. Porro eadem hac perſecutione urgente Tuburbi in Mauritania ſublatæ ſunt Perpetua & Felicitas, nobiles feminæ: quarum apud veteres paſſim mentio, præſertim Auguſtinum; e quo loca notavit Baronius ad Martyrologium Rom. d. VII Martii, ſic tamen, ut tres illos tractatus intercidiſſe doleat, quos in harum martyrum die natali Auguſtinum habuiſſe Poſſidius in Indiculo ſcribit. Verumtamen & hos ſermones ab interitu vindicavit, poſt Baronii fata, ſuoque Pariſiis anno CIƆ IƆC LIV edito operum Auguſtini Supplemento, Tom. I, num. CIII, CIV, CV, ſermonum de diverſis, inſeruit Hieronymus Vignier, Congregationis Oratorii Presbyter.

XXVII. Et

XXVII. Et ultimo quidem ſermone de nominibus harum Martyrum diſſerit Auguſtinus, *Perpetua*, inquiens, *& Felicitas nomina duarum* Martyrum, *ſed merces eſt omnium. Neque enim omnes Martyres in certamine paſſionis atque confeſſionis ad tempus fortiter laborarent, niſi ut* PERPETUA FELICITATE *gauderent.* ac paulo poſt: *Sicut exemplo glorioſiſſimi certaminis, ut imitemur, hortantur: ita ſuis nominibus munus inſeparabile nos accepturos eſſe teſtantur. Amba invicem teneant, invicem nectant: alteram ſine altera non ſperamus. Nam nec prodeſt* PERPETUA, *ſi* FELICITAS *non ſit: &* FELICITAS *deſerit, ſi* PERPETUA *non ſit.* Sermonem primum ſic orditur: *Hodiernus dies anniverſaria replicatione nobis in memoriam revocat & quodammodo repræſentat diem, quo ſancta famula Dei,* PERPETUA *&* FELICITAS, *coronis martyrii decoratæ,* PERPETUA FELICITATE *floruerunt, tenentes nomen* CHRISTI *in prælio, & ſimul invenientes etiam ſuum nomen in præmio.* Sermonem denique ſecundum ita claudit: *Hoc erat nomen ambarum, quod munus eſt omnium. Nam cur omnia Martyres perferunt, niſi ut* PERPETUA FELICITATE *glorientur? Hoc ergo illæ vocabantur ad quod cuncti vocantur. Et ideo, cum eſſet in illo certamine plurimus comitatus, harum duarum nominibus omnium eſt ſignificata perennitas, omnium ſolemnitas.*

Auguſtini de iis teſtimonia.

XXIIX. Eodem etiam ſecundo ſermone de martyrio ipſo harum feminarum acturus venerabilis Præſul, *Delectat piam mentem*, ait, *tale ſpectaculum contueri, quale ſibi beata Perpetua de ſe ipſa revelatum eſſe narravit.* Nimirum, ut ex ſequentibus patet, ad Acta reſpicit paſſionis SS. Perpetuæ & Felicitatis, hodie etiamnum extan-

Digitized by Google

tia; ubi Perpetua factam ſibi in carcere dormienti viſionem memorat, indeque inter cetera refert, quomodo Perpetuæ parentem, hominem Ethnicum, *verbis deceptionis inſtruxerit* veterator Diabolus, *ut religioſus* feminæ *animus, qui non molliretur voluptatis inſtructu, pietatis impetu frangeretur.* Verum, inquit Auguſtinus, *ſancta Perpetua tanta patri moderatione reſpondit, ut nec præceptum violaret, quo debetur honor parentibus, nec dolis cederet, quibus altior agebat inimicus. Qui undique ſuperatus, eundem patrem ejus virga percuti fecit: ut, cujus verba contempſerat, ſaltem verbera condoleret. Ibi vero doluit illa ſenis parentis injuriam, & cui non præbuit aſſenſum, ſervavit affectum. Oderat quippe in illo ſtultitiam, non naturam, & ejus infidelitatem, non originem ſuam. Majore igitur gloria tam dilectum patrem male ſuadentem fortiter repulit, quam vapulantem videre ſine mærore non potuit. Proinde & dolo ille nihil detraxit robori fortitudinis, & aliquid addidit laudibus paſſionis.*

Acta vetuſta de Perpetua. XXIX. In Actis ipſis hoc ita narrat Perpetua: *Supervenit de civitate pater meus, conſumtus tædio. Aſcendit ad me, ut me dejiceret, dicens: miſerere, filia, canis meis; miſerere patri: ſi dignus ſum a te pater vocari, ſi his te manibus ad hunc florem ætatis provexi; ſi te præpoſui omnibus fratribus tuis. Ne me dederis in dedecus hominum. Aſpice fratres tuos: aſpice matrem tuam, & materteram: aſpice filium tuum, qui poſt te vivere non poterit. Depone animos, ne univerſos nos extermines. Nemo enim noſtrûm libere loquetur, ſi tu aliquid fueris paſſa. Hæc dicebat pater, pro ſua pietate, baſians mihi manus, & ſe ad pedes me-*

os

os jactans; & lacrymis me non filiam nominabat, ſed dominam. Et ego dolebam cauſam patris mei, quod ſolus de paſſione mea gaviſurus non eſſet de toto genere meo, & confortavi eum, dicens: hoc fuit in illa cataſta quod Deus voluerit. Scito enim, nos non in noſtra poteſtate eſſe conſtitutos, ſed in Dei. Et receſſit a me contriſtatus. Ac poſtquam dixiſſet amplius, alio die, cum pranderent, ſubito raptam ſe eſſe cum ſociis in forum, & cataſtam aſcendiſſe, pergit: *Apparuit pater illico cum filio meo, & extraxit me de gradu, ſupplicans: miſerere infanti! Et Hilarianus Procurator, qui tunc loco Proconſulis Minuci Timiniani defuncti jus gladii acceperat, Parce, inquit, canis patri tui: parce infantiæ pueri. Fac ſacrum pro ſalute Imperatorum. Et ego reſpondi: Non facio. Hilarianus, Chriſtiana es? inquit. Et ego reſpondi: Chriſtiana ſum. Et cum ſtaret pater ad me dejiciendum, juſſus eſt ab Hilariano dejici: & virga percuſſus eſt. Et doluit mihi caſus patris mei, quaſi ego fuiſſem percuſſa; ſic dolui pro ſenecta ejus miſera.*

xxx. De Felicitate porro in iiſdem Actis hæc legimus: *Cum octo jam menſes ſuum ventrem haberet (nam pregnans fuerat apprehenſa) inſtante ſpectaculi die in magno erat luctu, ne propter ventrem differretur; quia non licet pregnantes pœna repræſentari; & ne inter alios poſtea ſceleratos ſanctum & innocentem ſanguinem funderet. Sed & commartyres graviter contriſtabantur, ne tam bonam ſociam quaſi comitem ſolam in via ejuſdem ſpei relinquerent. Conjuncto itaque & unito gemitu ad Dominum orationem fuderunt ante tertium diem muneris. Statim poſt orationem dolores invaſerunt. Et cum pro naturali difficultate octavi menſis in partu laborans doleret, ait illi*

Eadem de Felicitate.

li quidam ex miniſtris cataractariorum: Qua modo doles, quid facies objecta beſtiis; quas contemſiſti, cum ſacrificare noluiſti? *Et illa reſpondit*: *Modo ego patior quod patior; illic autem alius erit in me, qui patietur pro me, quia & ego pro illo paſſura ſum. Ita enixa eſt puellam, quam ſibi quædam ſoror in filiam educavit.* In antiquo Lectionario, apud Baronium ann. CCV, 26. Felicitas ſic loqvuta memoratur: *Natura debitas pœnas naturali tantum virtute perſolvo: ſupplicia autem quæ ſubminiſtrat impietas, divina gratia ſuperabit.* Auguſtinus, ubi ſupra, *Exigebatur*, ait, *quod mulier debebat: opitulabatur quem Virgo pepererat.*

De gravidarum differendo ſupplicio lex antiquiſſima.

XXXI. Ceterum quod *non licere pregnantes pœna repræſentari* ajunt Acta, antiquiſſima eſt conſtitutio: quam ab Ægyptiis primo factam, ab his a Græcis acceptam, indeque ad Romanos tandem fuiſſe propagatam, Plutarchus indicium facit, libro de his qui ſero a Numine puniuntur, τὸν ἐν Αἰγύπτῳ νόμον, inquiens, ἆρ' οὐκ εἰκότως ὑμῖν ἀπογράψασθαι δοκοῦσιν ἔνιοι τῶν Ἑλλήνων, ὃς κελεύει τὴν ἔγκυον, ἂν ἁλῷ θανάτου, μέχρι τέκῃ φυλάττειν; *Legem Ægyptiam nonne videntur recte quidam Græcorum deſcripſiſſe, quæ jubet gravidam, ſi mortis fuerit damnata, aſſervari donec pariat?* Vide l. *Pregnantis* D. de Pœnis, & Barnabæ Briſſonii Opuſcula varia pag. 76.

Paſſio Perpetuæ, Felicitatis, Revocati, Saturnini, Saturi.

XXXII. Ipſum tandem Perpetuæ & Felicitatis, quique una cum iis paſſi ſunt, Revocati, Saturnini, Saturi, nobis laudata ſuperius Acta ſcribunt: *Illuxit dies victoriæ illorum, & proceſſerunt de carcere in amphitheatrum quaſi in cœlum hilares, vultu decori, ſi forte, gaudio paventes, non timore. Sequebatur Perpetua lucido inceſſu,*

Digitized by Google

ut matrona CHRISTI, ut DEI delicata; vigore oculorum dejiciens omnium conſpectum. item Felicitas, ſalvam ſe peperiſſe gaudens, ut ad beſtias pugnaret, a ſanguine ab obſtetrice ad retiarium lotura poſt partum baptiſmo ſecundo. Et cum ducti eſſent in portam, & cogerentur habitum induere, viri quidem Sacerdotum Saturni, feminæ vero ſacratarum Cereri, generoſa illa in finem uſque conſtantia repugnavit. Dicebant enim: ideo ad hoc ſponte pervenimus, ne libertas noſtra obduceretur; ideo animam noſtram adduximus, ne tale aliquid faceremus: hoc vobiſcum pacti ſumus. Agnovit Injuſtitia Juſtitiam: conceſſit Tribunus, ut, quomodo erant, ſimpliciter inducerentur. Perpetua pſallebat, caput jam Ægyptii calcans. Revocatus, & Saturninus, & Saturus, populo ſpectanti comminabantur de hoc. Ut ſub conſpectu Hilariani (Judicis) *pervenerunt, geſtu & nutu cœperunt Hilariano dicere: Tu nos, inquiunt, te autem Deus. Ad hoc populus exaſperatus, flagellis eos vexari pro ordine venatorum poſtulavit. Et utique gratulati ſunt, quod aliquid & de Dominicis paſſionibus eſſent conſecuti.* Poſthac narratur, quomodo feris objecti omnes, & tandem, *ante oſculati invicem, ut martyrium per ſolennia pacis conſummarent*, ferro necati fuerint. Speciatim de Perpetua & Felicitate hæc ibi habentur: *Puellis ferociſſimam vaccam, ideoque præter conſuetudinem comparatam, Diabolus præparavit, ſexui earum etiam de beſtia æmulatus. Itaq; diſpoliatæ & reticulis indutæ producebantur. Horruit populus, alteram reſpiciens puellam delicatam, alteram a partu recentem ſtillantibus mammis. Ita revocatæ, & diſcinctis indutæ, prior Perpetua jactata eſt, & concidit in lumbos. Et ubi ſedit, tunicam a latere diſciſſam, ad velamen-*

Digitized by Google

lamentum femoris reduxit; pudoris potius memor quam doloris. Dehinc requiſita, & diſperſos capillos infibulavit. Non enim decebat Martyrem ſparſis capillis pati, ne in ſua gloria plangere videretur. Ita ſurrexit, & eliſam Felicitatem cum vidiſſet, acceſſit, & ſuſcitavit illam. Et ambæ pariter ſteterunt, & populi duritia devicta, revocatæ ſunt in portam Sanevivariam. Illic Perpetua a quodam tunc Catechumeno, Ruſtico nomine, qui ei adhærebat, ſuſcepta, & quaſi a ſomno expergita, (adeo in ſpiritu & in ecſtaſi fuerat) circumſpicere cœpit; & inſtupentibus omnibus ait: Quando, inquit, producimur ad vaccam illam, neſcio. Et cum audiſſet, quod jam evenerat, non prius credidit, niſi quaſdam notas vexationis in corpore habitu ſuo recognoviſſet, & illum Catechumenum. Exinde accerſitum fratrem ſuum, & illum Catechumenum, allocuta eſt, dicens: In fide ſtate, & invicem omnes diligite, & paſſionibus noſtris ne ſcandalizemini. Quomodo & Saturus Pudenti dicebat militi (ut paulo poſt additur) *Vale, & memor eſto fidei meæ: & hæc te non conturbent, ſed confirment!* Atque iſta de celebri illo & memorabili martyrio.

Martyres Scillitanei.

xxxiii. Non minus nobilis fuit & illuſtris agon martyrum Scillitanorum, initio perſecutionis hujus ſub Saturnino Proconſule paſſorum. Quorum Acta, ex vetuſtiſſimo codice deſcripta, Baroniique Annalibus ad ann. ccii intexta, ſic habent: *Exiſtente Claudio Conſule, quartodecimo Kalendas Auguſtas, Carthagine metropoli, ſtatuto forenſi conventu, præceperunt magiſtratus adſtare ſibi Speratum, Narzalem, Cittinum, Donatam, Secundam, & Veſtinam. Et adſtantibus eis, Saturninus Proconſul dixit: Poteſtis veniam a Dominis noſtris Imperatoribus,*

Se-

Severo & Antonino, promereri, ſi bono animo converſi fueritis ad Deos noſtros. Speratus dixit: Nos minime aliquando malum fecimus, neque iniquitatem ſequentes, in peccatis egimus operationem, nec aliquando cuiquam malediximus; ſed male ſuſcepti a vobis, gratias egimus ſemper. Quamobrem Dominum verum & Regem adoramus. Saturninus Proconſul dixit: Et nos electi ſumus, & mitiſſima eſt elegantia noſtra: & juramus per genium Domini noſtri Imperatoris, & pro ſalute illius intercedimus. quod & vos facere debuiſtis. Speratus dixit: Si tranquillas adhibeas mihi aures tuas, dicam myſterium manſuetudinis. Saturninus Proconſul dixit: Dicente te de myſterio non inferam mala: tantum jura per genium Regis noſtri. Speratus dixit: Ego Imperatoris mundi genium neſcio, ſed cœleſti Deo meo ſervio, quem nullus hominum vidit, nec videre poteſt. Ego enim nec furatus ſum aliquando, ſed quodcunque emam, tributum do, quoniam cognoſco eum dominum meum: ſed adoro Dominum meum Regem Regum, & omnium gentium Dominum. Saturninus Proconſul dixit: De cetero a tumultu garrulitatum quieſcite, & accedentes ſacrificate Diis. Speratus reſpondit: Illa eſt mala concitatio, quæ facit homicidium & falſam accuſationem adverſus aliquem. Saturninus Proconſul ad alios converſus dixit: Nolite furoris hujus inſipientiæ participes fieri, ſed timete potius Regem noſtrum, obedientes præceptis ejus. Cittinus dixit: Nos non habemus alium quem timeamus, niſi Dominum Deum noſtrum, qui eſt in cœlis. Saturninus Proconſul dixit: Detrudantur in carcerem; ponantur in ligno in diem craſtinum. Sequenti die Saturnus Proconſul, ſedens pro tribunali, eos

Digitized by Google

præſentari jubet. Qui cum adſtitiſſent, dicit ad feminas: Honorate Regem noſtrum, & ſacrificate Diis. Tunc Donata dixit: Honorem quidem Cæſari tanquam Cæſari, Deo autem noſtro honorem & orationem offerimus. Stans Veſtina dixit: Et ego Chriſtiana ſum. Secunda ſimiliter dixit: Et ego credo in Deo meo, & volo in ipſo eſſe: Diis autem tuis non ſervimus, neque adoramus. Saturninus Proconſul, auditis his, præcepit eas ſervari. Advocatis viris, dicit Sperato: Perſeveras ut Chriſtianus ſis? Speratus dixit: Et jam perſevero: & omnes audite, quia Chriſtianus ſum. Audientes omnes qui cum illo retenti fuerant, conſenſerunt confeſſioni illius, dicentes: Sumus & nos pariter Chriſtiani. Saturninus Proconſul dixit: Nec liberationem, nec remiſſionem vultis? Speratus reſpondit: In certamine juſto nulla eſt remiſſio. Fac quod vis: nos enim pro Chriſto gaudentes morimur. Saturninus Proconſul dixit: Qui ſunt libri, quos adoratis legentes? Speratus reſpondit: Quatuor Evangelia Domini noſtri Jeſu Chriſti, & Epiſtolas S. Pauli Apoſtoli, & omnem divinitus inſpiratam Scripturam. Saturninus Proconſul dixit: Spatium trium dierum tribuo vobis, ut reſipiſcatis. Speratus dixit: Chriſtianus ſum, & omnes qui mecum ſunt; & a fide Domini noſtri Jeſu Chriſti non diſcedimus: fac quod vis. Proconſul, videns etiam ipſorum mentis ſtabilitatem, & fidei firmitatem, dedit in eos ſententiam per exceptorem dicens ſic: Speratum, Narzalem, Cittinum, Veturium, Felicem, Acyllinum, Latantium, Januariam, Generoſam, Veſtinam, Donatam, & Secundam, Chriſtianos ſe eſſe confitentes, & Imperatori honorem & dignitatem dare recuſantes, capi-

te-

Digitized by Google

te truncari præcipio. Hac cum eſſent ex tabella recitata, Speratus & qui cum eo erant omnes dixerunt: Deo gratias conferimus, qui dignatur nos hodie martyres accipere in cœlis pro confeſſione ſua. His dictis ducti ſunt, & flexis genibus unanimiter, cum iterum gratias Chriſto agerent, truncata ſunt ſingulorum capita.

XXXIV. Ubi quod Speratus ejusque ſocii poſt recitatam ſententiam gratias Deo egerunt, aliorum Martyrum praxi fuit conforme. Nam de Cypriano idem narrant Acta paſſionis ipſius, uti & Auguſtinus ac Prudentius; de Juliano, qui in Palæſtina paſſus eſt, Euſebius Append. libri IIX Hiſt. Eccleſ. cap. XI, de Pionio & Euplio Acta illorum apud Baronium ad ann. CCLIV, 19. CCCIII, 149. de XL Martyribus Baſilius M. homil. XX. Atque huc ſpectat illud Juſtini M. Apolog. I: τὸ ὄφλημα ἀποδιδόντες εὐχαριστοῦμεν. *Debitum perſolventes* (de morte loquitur) *gratias agimus.* Confer quæ habet Clemens Alexandrinus Strom. IV. Solebant & ipſi iniquo Judici agere gratias generoſi illi athletæ. Quo pertinet, opinor, quod ait, in Actis, Speratus: *Male ſuſcepti a vobis* (Gentilibus) *gratias egimus ſemper.* Vide ſupra cap. V, 34.

Martyres poſt pronunciatam ſententiam gratias Deo agebant.

CAPUT VII.

DE PERSECUTIONE SEPTIMA, SUB MAXIMINO THRACE.

CONSPECTUS.

I. *Maximini Thracis vita.*
II. *Perſecutio ſub Maximino Antiſtites Eccleſiæ potius quam Chriſtianos promiſcue vexavit.*
III. *Inde Sulpitius Severus aliiq; nonulli turbinem hunc ceteris perſecutionibus non annumerant.*
IV. *De Maximini in familiam Alexandri odio Gentilium teſtimonia.*
V. *Alexander Mamææ Chriſtaniſmo favit.*
VI. *Idem regula Chriſtiana:* Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris; *magnopere fuit delectatus. Quæ etiam probant Muhammedanis.*
VII. *Alexander ritus Chriſtianorum imitatus eſt.*
VIII. *Mos eligendi Eccleſiæ Miniſtros antiquus.*
IX. *Alexandri mores probati.*
X. *Eundem Chriſtianiſmo nomen dediſſe, nonnulli putant.*
XI. *Sed perperam.*
XII. *Mamæa, Alexandri mater, cum Origene converſata.*
XIII. *Præter Alexandrinæ familiæ odium alia quoq; cauſa Maximinum ad perſecutionem induxit.*
XIV. *Motus terræ ſub Maximino Chriſtianis imputati.*
XV. *Ambroſius & Protoctetus ſub Maximino Confeſſores.*
XVI. *Epiphanius a Scaligero reprehenſus.*
XVII. *At immerito.*

SEPTI-

Digitized by Google

I.

Maximini Thracis Vita.

SEPTIMUS Eccleſiæ antogoniſta publicus fuit Julius Maximinus Thrax, ex opilione & milite Romanorum Imperator, circa annum Chriſti ccxxxv; homo aſpectu horrendus, vaſto atque immani corpore, ut nemo illi vel exercitatisſimorum Græcorum vel pugnacisſimorum Barbarorum conferri poſſit, dicente Herodiano. Adhuc adoleſcens ab Imperatore Severo, ut ſibi licentiam daret contendendi cum iis, qui jam non mediocri loco militarent, publice petiit. Qui, magnitudinem corporis miratus, primum eum cum lixis compoſuit, ſed fortiſſimis quibusque; quorum ſedecim uno ſudore devicit; uti Julius narrat Capitolinus, addens deinde, ſæpe eum in die vini capitolinam amphoram bibiſſe, comediſſe xl vel etiam lx libras carnis; ſudoris, ſi forte exciperet, & in vaſculum mitteret, vel tres ſextarios oſtendiſſe: pollice fuiſſe adeo vaſto, ut uxoris dextrocherio pro annulo uteretur; hamaxas manibus attraxiſſe, rhedam onuſtam ſolum moviſſe, equis dentes pugno excuſſiſſe, calce crura fregiſſe, lapides thophicos friaſſe, arbores teneriores ſcidiſſe. Hinc, ut idem Capitolinus teſtatur, alii Herculem, alii Achillem, alii Ajacem, alii Crotoniatem Milonem, alii Antæum, illum vocarunt. Tribunum adhuc agens, Alexandro adeo ſolertem & laborioſum ſe præſtitit, ut quinta quaq; die juberet milites decurrere, ſimulacra bellorum agere, gladios, lanceas, loricas, galeas, ſcuta, tunicas, & omnia arma illorum quotidie circumſpicere. Quin ipſe cum militibus luctā exercuit, quinos, ſenos, & ſeptenos, jam grandævus ad terram proſter-

ſternens. Cumque forte Tribuni quidam ei dicerent: *Quid tantum laboras, quum ejus loci jam ſis, ut Ducatum poſſis accipere?* dixiſſe fertur: *Ego vero quo major fuero, tanto plus laborabo.* Hæc iterum Capitolinus. Qui tamen paulo poſt, inter has virtutes tam crudelem fuiſſe ipſum ait, ut alii Cyclopem, alii Buriſidem, alii Scironem, nonnulli Phalarim, multi Typhonem vel Gygem illum vocarent. Unde, quod idem porro memorat, Senatus eum tantum timuit, ut vota in templis publice privatimque mulieres etiam cum ſuis liberis facerent, ne ille unquam urbem Romam videret. Audiebat enim, alios in crucem ſublatos, alios animalibus nuper occiſis incluſos, alios feris objectos, alios fuſtibus eliſos. Erat nempe ei perſuaſum, niſi crudelitate imperium non teneri. Simul & verebatur, ne propter humilitatem generis barbarici a Nobilitate contemneretur. Meminerat præterea, ſe Romæ etiam a ſervis nobilium contemptum eſſe, ita ut ne a Procuratoribus quidem eorum videretur. Itaque ignobilitatis tegendæ cauſa omnes conſcios generis ſui interemit; nonnullos etiam amicos, qui ei ſæpe miſericordiæ ac pietatis cauſa pleraque donaverant. Sine judicio, ſine accuſatione, ſine delatore, ſine defenſione omnes interemit, omnium bona ſuſtulit; & plus quatuor millibus hominum occiſis ſe ſatiare non potuit. Capitolino conſentit Herodianus. Nam & is graviorem multo ſuis ac truculentiorem quam ipſis hoſtibus Maximinum fuiſſe ſcribit; quandoquidem longe plures in ipſa Roma ſubjectiſque nationibus illo imperante cædes quam inter barbaros editæ fuerint. Eodem auctore omnis tunc, non modo libertas, ſed in-

ſti-

ſtigatio quoque, delatoribus permiſſa, ut circumvenire quos vellent, renovareque etiam, (ſi ita uſus poſceret) usque a progenitoribus ignota atque indeprehenſa ad eam diem crimina liceret. Neque delicti alicujus quiſpiam arceſſebatur, quin idem continuo reus peragetur, ac cenſu fortuniſque omnibus expelleretur. Itaque quotidie cerneres, ait, qui pridie opulentiſſimi fuiſſent, eos nunc emendicare ſtipem. Tanta videlicet tyrannidis avaritia inceſſerat, aſſiduas erga militem largitiones obtendentis. Erant præterea illius aures omnibus calumniis patulæ, ſic ut nullius vel ætatis vel dignitatis rationem haberet.

Perſecutio ſub Maximino Antiſtites Eccleſiæ potius quam Chriſtianos promiſcue vexavit.

II. Huic Maximino, *quo*, ut Capitolinus ait, *non fuit crudelius animal in terris;* quique, Herodiano dicente, *patrio inſtituto* (barbaris nempe parentibus erat genitus) *cædis avidiſſimus* fuit, ſeptimam Eccleſiæ perſecutionem, (ſecundum Euſebii, Auguſtini, Oroſii, computationem ſexta eſt) tribuimus. De qua ſic Euſebius Hiſtoriæ Eccl. lib. VI, cap. XXIIX: Μαξιμῖνος καῖσαρ -- κατὰ κότον τὸν πρὸς τὸν Ἀλεξάνδρου οἶκον ἐκ πλειόνων πιστῶν συνεστῶτα, διωγμὸν ἐγείρας, τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν ἄρχοντας μόνους, ὡς αἰτίους τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον διδασκαλίας, ἀναιρεῖσθαι προστάττει. *Maximinus Caſar, --gravi odio ſuccenſus adverſus familiam Alexandri, in qua plerique erant Chriſtiani, perſecutione excitata, ſolos Eccleſiarum Antiſtites, utpote Evangelicæ prædicationis auctores, interfici juſſit.* Idem in Chronico, Maximinum *adverſum Eccleſiarum Sacerdotes perſecutionem feciſſe* ait. Quamquam in Græco abſolute eſt: Μαξιμῖνος κατὰ χριστιανῶν διωγμὸν ἐκίνησεν. Sed textum heic a Georgio Syncello mutilatum eſſe, Joſephus Scaliger

in

in ſuis Animadverſionibus monet. Et ſane Oroſius etiam, de Maximino agens lib. vii, cap. xix, *Maxime*, inquit, *propter Chriſtianam Alexandri, cui ſucceſſerat, & Mamæa, matris ejus, familiam, perſecutionem in Sacerdotes & Clericos, id eſt, Doctores, vel præcipue propter Origenem Presbyterum, miſit.*

Inde Sulpitius Severus aliique nonnulli turbinem hunc ceteris perſecutionibus non annumerant

iii. Imo Sulpitius Severus, Hiſtoriæ Eccleſ. lib. ii, hac ipſa de cauſa, quod *Maximinus nonnullarum* dumtaxat *Eccleſiarum Clericos vexavit*, inter reliquas perſecutiones hunc turbinem numerare noluit. Videturque cum ipſo heic facere Cyprianus, dum tranquillitatem, in qua ante perſecutionem Decianam ad tempus Eccleſia egerat, *pacem* vocat *longam*, libro de Lapſis. Etenim ſi a temporibus Severi usque ad Decium nulla perſecutio exſtitit, xl annos in pace Chriſtiani vixerunt; ſecus, ſi Maximinianæ perſecutionis ratio habeatur: ita enim non niſi xiv annis halcyonia duraſſent. Refer eodem, quod Firmilianus, Cappadociæ Epiſcopus, epiſtola ad Cyprianum, quæ inter hujus epiſtolas eſt lxxx, perſecutionis hujus obiter mentionem faciens, eam *non per totum mundum, ſed localem fuiſſe* ſcribit.

De Maximini in familiam Alexandri odio Gentilium teſtimonia.

iv. Ceterum quod odio familiæ Alexandrinæ bellum Chriſtianis indixerit Maximinus, præter noſtros, aperte id prodentes, ipſi etiam auctores οἱ ἔξω, quamquam obſcurius, innuunt. Julius nempe Capitolinus, in vita ipſius cap. ix, *Omnes*, inquit, *Alexandri miniſtros variis modis interemit; diſpoſitionibus eius invidit; &, dum ſuſpectos habet amicos & miniſtros ejus, crudelior factus eſt.* Uti ante Capitolinum ſcripſerat de illo Herodianus, lib. vii, cap. i, quod amicos, Conſiliarios,

&

& miniſtros Alexandri, quibus tot annis ille uſus erat, partim ex aula ejecerit, partim etiam interemerit. Etenim in his multos fuiſſe Chriſtianæ religioni addictos, dubitare non ſinunt, & quæ jam ſupra allata, & quæ porro adducentur.

Alexander Mamææ Chriſtianiſmo favit.

V. Alexandrum videlicet Severum, Mamææ filium, Maximini deceſſorem, Principem *cunctis hominibus amabilem, pium, ſanctum, utilem;* ut eum laudat Ælius Lampridius, vel, quod alii malunt, Spartianus, cap. IV; Alexandrum, inquam, hunc non obſcure Chriſtianis faviſſe, prorſus perſuadent quæ in vita ejus refert modo laudatus Lampridius. Etenim, ut ille ſcribit cap. XXIX, non tantum *Chriſtianos eſſe paſſus eſt*, ſed & *in larario ſuo*, præter *Orphea, & Apollonium*, Tyaneum ſcilicet iſtum, cujus vitam octo libris deſcripſit Philoſtratus, & cujus magicas impoſturas veris noſtri Salvatoris miraculis oppoſuiſſe Gentiles, eique venerationis plurimum detuliſſe, ex Patrum ſcriptis, & antiquis Hiſtoricis, Flavio præſertim Vopiſco in vita Aureliani cap. XXIV, conſtat, *CHRISTUM quoque & Abraham habuit* (plane eum in modum, quo Marcellina, Carpocratianæ ſectæ mulier, *imagines Jeſu, & Pauli, & Homeri, & Pythagoræ*, coluiſſe dicitur, apud Auguſtinum hær. VII.) Quin *CHRISTO Templum facere voluit, eumq; inter Deos recipere*, rurſum Lampridio teſte cap. XLIII. Et *cum Chriſtiani quendam locum, qui publicus fuerat, occupaſſent, contra popinarii dicerent, ſibi eum deberi, reſcripſit, melius eſſe, ut quomodocumque illic Deus colatur, quam popinariis dedatur;* ibid. cap. XLIX.

Vide lib. 3. de Calumm. Pag. c. 4. n. 2.

Idem regula Christiana: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris; *magnopere fuit delectatus.*

vi. Porro, narrante eodem Lampridio cap. LI, *clamabat ſæpius* Alexander, *quod a quibusdam ſive Judæis ſive Chriſtianis audierat, & tenebat; idque per Præconem, cum aliquem emendaret, dici jubebat:* QVOD TIBI FIERI NON VIS, ALTERI NE FECERIS. *Quam ſententiam uſque adeo dilexit, ut & in palatio, & in publicis operibus, præſcribi juberet.* Vide Matth. VII, 12. Luc. VI, 31. & Tobiæ IV, 16. Præterea in vetuſtiſſimis quibusdam MSS. Græcis verba hæc extare etiam Act. XV, 20. lectaque fuiſſe inſuper in codicibus quibus Irenæus & Cyprianus uſi, obſervat ibidem in Annotationibus ſuis Beza. uti quoque lecta fuiſſe oportet in exemplari quo uſus eſt auctor præfationis ante Leges Alvredi, Saxonum Regis, quam, antiquiſſima lingua Alemanica ſcriptam, Boxhornius edidit. Sanctionem enim de ſanguine, ſuffocato, & ſcortatione, Apoſtolicam ſic ibi recitat, ut addat: *and that ge willen that odre men eowe ne don, ne dodge that odrum monum. Et quod vultis alios vobis non facere, ne facite id aliis.* ſubjungens mox: *On diſrum anum dome mon mæge gedencean, that he agwelere on riut gedemed: ne dear ſehe nanra odera. Hujus unius judicii quis poteſt reminiſci, ut unumquemque juſte judicet: non opus habet ullo altero.* Quibus poſtremis (ut obiter id notemus) plane gemina Lactantii iſthæc, Epitomes Divinarum Inſtitutionum cap. II: *Radix Juſtitiæ & omne fundamentum æquitatis eſt illud: ut ne facias ulli quod pati nolis; ſed alterius animum de tuo metiaris. Si acerbum eſt, injuriam ferre, & qui eam fecerit videtur injuſtus, transfer in alterius perſonam quod in te ſentis, & in tuam quod de altero judicas; & intelliges, tam te injuſte facere, ſi alteri*

Digitized by Google

ri noceas, quam alterum, ſi tibi. Hac ſi mente volvemus, innocentiam tenebimus, in qua Juſtitia velut in gradu conſiſtit. Atque hinc non ſolum ex Paganis Alexander monitum iſtud tantopere ſuſpexit, ſed Muhammed etiã, cetera impoſtor omnium maximus, inter quadraginta illa capita, quæ futuris Paradiſi incolis præſcripſit, ultimũ eſſe voluit, ut faciant aliis quidquid ſibi fieri cupiant; quemadmodũ Muhamed ben Abibecer tradit, apud Hottingerũ Hiſtor. Orient. lib. II, cap. III. cũ quo confer Philippi Locineri Turcicã Hiſtoriam; ubi libro II, cap. I, inter octo fundamentalia Turcicæ religionis præcepta tertium hoc eſſe dicitur: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.* Circa quam legem Turcas inculcare ſcribit auctor, *ut erga vicinos ſuos quivis pius, fidelis, pacificus, proximum ſuum ſociumq; ut ſeipſum diligat, erga quemvis aperti ſit animi, magiſtratui obedientiam præſtet: tum etiam, ut cum quavis gente, cum qua negotiationes vel contractus quovis modo exercentur, candor & fidelitas colatur: & ſi forte lædendi vel quovis modo defraudandi alium cogitatio in animum irrepat, ut protinus iſte ſecum accurate cogitet, ſi adverſus ipſum alius ſimilem intendat machinam, num etiam æquo animo injuriam iſtam laturus ſit. Hiſce enim cogitationibus facile unumquemq; ſic affici, ut ab omni injuria proximo inferenda abſtineat.*

Quæ etiam probata Muhammedanis

VII. Verum e diverticulo in viam, & ad Alexandrum, ut redeamus, non præcepta ſolum & monita Christianorum illum ſuſpexiſſe, ſed & praxi ipſa conſuetudines eorum ritusque laudabiles expreſſiſſe, notabili admodum exemplo Lampridius cap. XLV oſtendit; *Ubi*, inquiens, *aliquos voluiſſet vel Rectores provinciis da-*

Alexander ritus Chriſtianorum imitatus eſt.

Digitized by Google

re, vel Præpoſitos facere, vel Procuratores; id eſt, Rationales, ordinare, nomina eorum proponebat; hortans populum, ut, ſi quis quid haberet criminis, probaret manifeſtis rebus; ſi non probaſſet, ſubiret pœnam capitis: dicebatque, grave eſſe, quum id Chriſtiani & Judæi facerent in prædicandis Sacerdotibus qui ordinandi ſunt, non fieri in provinciarum rectoribus, quibus & fortuna hominum committerentur & capita.

Mos eligendi Eccleſiæ Miniſtros antiquus. IIX. Cui loco lucem afferre poteſt illuſtrem epiſtola a Cypriano aliisque in Synodo quadam Africana congregatis Epiſcopis ad Clerum & plebes Hiſpaniarum ſcripta, quæ inter Cyprianeas eſt LXIIX. Inde enim inintelligitur inprimis, quid ſit illud, quod Alexander dicit, apud Chriſtianos *prædicari Sacerdotes.* Verba huc facientia ſic habent: *Videmus de divina auctoritate deſcendere, ut Sacerdos, plebe præſente, ſub omnium oculis deligatur, & dignus atque idoneus publico judicio ac teſtimonio comprobetur; ſicut in Numeris Dominus Moyſi præcipit, dicens: Apprehende Aaron fratrem tuum, & Eleazarum filium ejus, & impones eos in montem coram omni ſynagoga: & exue Aaron ſtolam ejus, & indue Eleazarum filium ejus, & Aaron appoſitus moriatur illic. Coram omni ſynagoga jubet Deus conſtitui Sacerdotem, id eſt, inſtruit & oſtendit, ordinationes Sacerdotales non niſi ſub populi aſſiſtentis conſcientia fieri oportere, ut plebe præſente vel detegantur malorum crimina, vel bonorum merita* PRÆDICENTUR: *& ſit ordinatio juſta & legitima, quæ omnium ſuffragio & judicio fuerit examinata. Quod poſtea ſecundum divina magiſteria obſervatur in Actis Apoſtolorum; quando de ordinando in locum Judæ Epiſcopo Petrus ad plebem loquitur:* Num. 20, 25. Act. 1, 15.

Sur-

Surrexit, inquit, Petrus in medio diſcentium, fuit autem turba in uno. Nec hoc in Epiſcoporum tantum & Sacerdotum, ſed in Diaconorum ordinationibus obſervaſſe Apoſtolos, animadvertimus. De quo & ipſo in Actis eorum ſcriptum eſt: Et convocaverunt, inquit, illi duodecim totam plebem diſcipulorum, & dixerunt eis. Act. 6, 2. *Quod utique idcirco tam diligenter & caute convocata plebe tota gerebatur, ne quis ad altaris miniſterium vel ad Sacerdotalem locum indignus obreperet. Propter quod diligenter de traditione divina & Apoſtolica obſervatione obſervandum eſt & tenendum, quod apud nos quoque, & fere per provincias univerſas, tenetur, ut ad ordinationes rite celebrandas, ad eam plebem cui Præpoſitus ordinatur, Epiſcopi ejuſdem provinciæ proximi quique conveniant, & Epiſcopus deligatur plebe præſente, quæ ſingulorum vitam pleniſſime novit, & uniuscujusque actum de ejus converſatione perſpexit. Quod & apud vos* Hiſpanos *factum videmus in Sabini Collegæ noſtri ordinatione, ut de univerſæ Fraternitatis ſuffragio, & de Epiſcoporum, qui in præſentia convenerant, quique de eo ad vos literas fecerant, judicio, Epiſcopatus ei deferretur.* Ubi vides, & in Hiſpaniis, & in Africa, & *fere per provincias univerſas*, morem iſtum Cypriani ævo obtinuiſſe, ut plebe præſente Miniſtrorum fieret ordinatio, & cuique liberum eſſet, objicere, ſi quod patraſſent aliquando crimen, muneris ſacri Candidatis. Quam conſuetudinem ad Gregorium I uſque, imo ad tempora Caroli & Ludovici Imperatorum, perduraſſe, in ſuis ad hunc locum adnotationibus oſtendit Pamelius. Videantur etiam teſtimonia, quæ notavit ad canonem CXXCIV Codicis Canonum Eccleſiæ univ. Chriſtoph. Juſtellus.

Alexandri mores probati.

IX. Sed denuo ad propoſitum. Satis, opinor, ex dictis conſtat, Alexandrum Chriſtiani nominis profeſſoribus haud parum faviſſe, &, quamquam Deorum cultui adſueviſſet, Gentilibusque ſuperſtitionibus a puero eſſet imbutus, aliquali tamen ratione noſtrorum inſtituta fuiſſe imitatum. Libet nihilo minus & alia quædam ex Hiſtoricis ſubjungere, unde, quod ad Chriſtianorum mores vitam ſuam comparare inſtituerit Princeps optimus, haud obſcure colligetur. Scilicet, qvum jam Heliogabalus adorari more Perſarum cœpiſſet, ipſe adorari ſe vetuit, imo nec caput coram ſe flecti voluit. In matrem Mamæam unice pius fuit, adeo ut Herodianus lib. VI, cap. I, ſcribere non dubitet, hoc tantum reprehendi in Alexandro poſſe, quod manſuetudine nimia, & reverentia majore quam oportuerit, matri obſecutus ſit. Cui tamen ipſi graviter ſuccenſuiſſe Imperatorem, eamque incuſaſſe, quod eſſet pecuniæ avidior, & opum cumulandarum ſtudioſior videretur, idem auctor paulo ante dixerat. Injuriam porro nemini intulit, neminem indemnatum morti tradidit. Et quamquam vitam Alexandri Magni præcipue imitaretur, crudelitatem tamen & ebrietatem in eo damnavit. Amicos, non primi ſolum aut ſecundi loci, ſed inferiores etiam ægrotantes inviſit. Pauperibus plerisque ſine uſuris pecunias dedit ad agros emendos, reddendas de fructibus. Mulieres infames, quarum infinitum numerum deprehenderat, publicari juſſit, deportatis omnibus impuris, aliquibus etiam naufragio merſis, cum quibus impurus ille Heliogabalus conſuetudinem habuerat. Omnes item quos beſtia iſta ex genere hominum turpiſſimo reipubli-

Digitized by Google

cæ præfecerat, removit, ejectis inſuper aulico miniſterio cunctis obſcenis & infamibus. Quin neminem niſi honeſtos & bonæ famæ homines ad ſalutationem admiſit: matrem quoque & uxorem a mulieribus famoſis ſalutari vetuit. Inprimis autem & ſupra modum furti crimen deteſtatus eſt, adeo ut, ſi judices & magiſtratus, qui hac infamia laborarent, caſu aliquo vidiſſet, præ animi commotione ſtomachi choleram evomeret, toto vultu ita inardeſcente, ut loqui non poſſet. Unde & per Præconem edici juſſit, ut nemo ſalutaret Principem, qui ſe furem eſſe noſſet, ne aliquando detectus, capitali ſupplicio ſubderetur. Notarium quendam, qui falſas literas ſcripſerat, inciſis digitorum nervis, ut ſcribere amplius non poſſet, deportavit. Dies denique nunquam tranſiit, quin aliquid manſuetum, civile, pium, faceret: prout hæc omnia in ipſius vita narrat Lampridius.

x. Atque ex his Alexandri moribus, inprimis vero inde, quod, ut ſupra diximus, CHRISTI ac Abrahami imagines in larario ſuo habuit, illique templum facere voluit, & inter Deos ipſum referre, quodque Chriſtianis benignum valde & æquum ſe præbuit, ac nonnulla eorum inſtituta imitatus eſt, Chriſtianæ religioni ipſum fuiſſe addictum aliqui colligunt. *Alexandrũ Chriſtiano nomen dediſſe nonnulli putant.* *Et certe*, ſcribit Ægid. Bucherius, libro VI Belgii Romani Eccleſiaſtici & Civilis, cap. IIX, 3. *ſi mater Catholica dicto audientem in omnibus filium, Herodiano, Lampridio, aliiſque Gentilibus teſtibus, habuit; ſi vias omnes adeo obſepſit, ne adſentatorum vitiis inquinaretur; nullane in ſalutem eius cura fuiſſe putanda eſt? præſertim cum in familiam ſuam plurimos adſciviſſet Chriſtianos.* Et Hermannus Crombachius, Urſulæ

vin-

vindicatæ lib. iv, cap. xxx, memorat, Alexandrum, *cum adhuc circa Euphratem contra Perſas ageret, cum Abagaro, Edeſſæ Rege Chriſtiano, de* Christi *fide non minus diſſeruiſſe, quam eodem ipſo tempore Mammæam, ejus matrem, cum Origene: a quo tandem ut aquis illa genitalibus expiata ſit, ita & filius, matris aliorumque Chriſtianorum conſuetudine delinitus, fidem ſit amplexus.*

Sed perperã. xi. Verumenimvero non videntur illa tanti eſſe momenti, ut facile cuiquam perſvadeant, Alexandrum fuiſſe Chriſtianum. Quod enim Christum inter Deos referre voluit, id ſane non magis Chriſtianum ipſum fuiſſe probat, quam Tiberium: qui itidem tale quid decreverat, nec tamen ideo Chriſtianus a quoquam habitus eſt. Quin hoc ipſum, quod a fide alieniſſimus fuerit Alexander, manifeſto evincit: ſiquidem Chriſtiani ita colunt Chritum, ut præter eum non agnoſcant alios Deos. Quales porro ineptiæ, Alexandrum prædicare Chriſtianum, quod Abrahami imaginem in larario ſuo habuit, eumq; ſacrificiis coluit? Num hoc eſt hominis Chriſtiani? Et coluit ſane ibi Orphea quoque, coluit Apollonium: an ut Chriſtianus, obſecro? Imo a nulla re magis abhorrebant Christi ſervi, quam ab idololatria, præſertim tam craſſa. Quod porro Chriſtianorum inſtituta in quibusdam imitatus eſt, nihil aliud probat, quam quod naturæ legi & æquitati ea conſentanea judicaverit. Et ſi ex eo, quod bene voluit Chriſtianis, plurimosque illorum in ſuam adſcivit familiam, argumentum pro Chriſtianiſmo ipſius peti poteſt, cur non & Valerianus Chriſtianis annumeratur? de quo Dionyſius Alexandrinus, apud Euſebium Hiſtor. Eccleſ. lib. vii. cap. x, οὐδὲ ἄλλος

τις

τις οὔπω τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλέων εὐμενῶς καὶ δεξιῶς πρὸς αὐτοὺς διετέθη, οὐδ᾽ οἱ λεχθέντες ἀναφανδὸν χριστιανοὶ γεγονέναι, ὡς ἐκεῖνος οἰκειότατα ἐν ἀρχῇ καὶ προσφιλέστατα φανερὸς ἦν αὐτοὺς ἀποδεχόμενος. καὶ πᾶς ὁ οἶκος αὐτοῦ θεοσεβῶν πεπλήρωτο, καὶ ἦν ἐκκλησία Θεοῦ. Nullus ſuperiorum Principum, ne illi quidem ipſi qui palam Chriſtiani fuiſſe dicuntur, tanta humanitate ac benevolentia noſtros complexus eſt, quantam ille præ ſe ferebat initio Principatus ſui. Totaque ejus familia piis hominibus abundabat, ac Dei eccleſia eſſe videbatur. Quæ de Alexandri cum Abgaro, Rege Chriſtiano, habitis colloquiis Crombachius narrat, eadem facilitate rejici poſſunt, qua ab ipſo afferuntur, cum nullo idonei ſcriptoris teſtimonio ea confirmet. Bucherius quidem ex Zonara fidem iis conciliare audet, ſed fruſtra; cum apud hunc auctorem nihil eorum legatur. Mamæam operam dediſſe, ut Alexandrum ad fidem perduceret, ſicut dubitandum non eſt: ita, num voti illa ſui compos facta heic fuerit, aliunde ſciri non poteſt, niſi ex ſcriptorum fide dignorum teſtimoniis; quibus vero penitus heic deſtituimur.

Mamæa, Alexandri mater, cum Origene converſata.

XII. Exploſo igitur Chriſtianiſmi Alexandrini commento, in hoc acquieſcamus, quod ex actorum *ἀξιοπίστων* teſtimonio conſtat, natam eſſe, quæ Maximino imperante in Eccleſiam detonuit, perſecutionem ex ipſius in familiam Alexandri odio: quodque peculiariter Doctores Chriſtianos ea vexavit, Origenis præſertim occaſione factum eſſe, ut refert Oroſius. Nimirum, auctore Euſebio Hiſtoriæ Eccl. lib. VI, cap. XXI, *τοῦ αὐτοκράτορος μήτηρ, Μαμαία τοὔνομα, γυνὴ θεοσεβεστάτη, εἰ καί τις ἄλλη, γεγονυῖα, καὶ εὐλαβὴς τὸν τρόπον, τῆς Ὠριγένους πανταχό-*

χόσε βοωμένης φήμης, ὡς καὶ μέχρι τῶν αὐτῆς ἐλθεῖν ἀκοῶν, περὶ πολλοῦ ποιεῖται τῆς τοῦ ἀνδρὸς θέας ἀξιωθῆναι, καὶ τῆς ὑπὸ πάντων θαυμαζομένης περὶ τὰ θεῖα συνέσεως αὐτοῦ πεῖραν λαβεῖν. ἐπ᾽ Ἀντιοχείας δῆτα διατρίβουσα, μετὰ στρατιωτικῆς δορυφορίας, αὐτὸν ἀνακαλεῖται. παρ᾽ ᾗ χρόνον διατρίψας, πλεῖστά τε ὅσα εἰς τὴν τοῦ κυρίου δόξαν καὶ τῆς τοῦ θείου διδασκαλείου ἀρετῆς ἐπιδειξάμενος, ἐπὶ τὰς συνήθεις ἔσπευδε διατριβάς. *Mater Imperatoris* Alexandri, *Mamæa nomine, pia inprimis ac religioſa femina, cum Origenis nomen ubique jam celeberrimum haberetur, adeo ut ad ipſius quoque aures perlatum eſſet, conſpectu ejus frui, & ſcientiam rerum divinarum, quam omnes in eo viro magnopere admirabantur, certiſſimo experimento cognoſcere concupivit. Igitur illa Antiochiæ degens, miſſo militari ſatellitio hominem accerſit. Qui apud eam aliquamdiu commoratus, cum innumera illi documenta exhibuiſſet ad Domini gloriam & ad divinæ illius prædicationis potentiam declarandam, ad conſuetas mature ſedes regreſſus eſt.* De eadem re teſtantur & alii. Ita Hieronymus, libro de Script. Eccl. cap. LIV, de Origene loquens, *Ad Mameam*, inquit, *matrem Alexandri Imperatoris, religioſam feminam, rogatus venit Antiochiam, & ſummo honore habitus eſt.* Vincentius Lerinenſis, in ſuo Commonitorio cap. XXIII, de eodem, *Quam non ſolum privatæ conditioni*, ait, *ſed ipſi quoque fuerit reverendus imperio, declarant hiſtoriæ, quæ eum a matre Alexandri Imperatoris accitum ferunt, cæleſtis utique ſapientiæ merito, cujus & ille gratia & amore flagrabat.*

Præter Alexandrina familia odium alia quoque

XIII. Et hucusque de cauſa veluti domeſtica, qua motus Maximinus perſecutionem adverſus Eccleſiam excitavit. Supereſt alia, quam cum reliquis perſecutoribus

bus communem habuit. Nempe perſuaſum erat idolatris, Deos, Chriſtianorum impietate exaſperatos, mala omnia, quibus terrarum orbis prematur, humano generi immittere, nec niſi illorum ſanguine ea poſſe expiari. Vide librum III de Calumniis Paganorum cap. xv. Cum igitur Maximino imperante terra non ſemel concuteretur, pro more, id Chriſtianiſmo deberi, clamarunt Gentiles (vide Euſebium lib. VI, cap. XIII.) atque ſic Imperatori, jam ante in hoc ſatis proclivi, ad perſequendam Eccleſiam anſa fuit data. *cauſa Maximinum ad perſecutionem movit.*

XIV. Rem ita ſe habere, fidem facit epiſtola, quam, in controverſia de Baptiſmo hæreticorum, contra epiſtolam Stephani, Epiſcopi Romani, ad Cyprianum dedit Firmilianus, Cæſareæ in Cappadocia Epiſcopus; quæq; inter Cyprianeas eſt LXXV. ubi nimirum hæc leguntur: *Ante viginti & duos fere annos, temporibus poſt Alexandrum Imperatorem, multa iſthic conflictationes & preſſuræ acciderunt, vel in commune omnibus hominibus, vel privatim Chriſtianis: terræ etiam motus plurimi & frequentes extiterunt, ut per Cappadociam & per Pontum multa ſubruerent, quædam etiam civitates in profundum receptæ dirupti ſoli hiatu devorarentur, ut ex hoc perſecutio quoque gravis adverſum nos Chriſtiani nominis fieret.* Confirmat idem Origenes, Tract. XXIIX in Matthæum, in explicatione cap. XXIV, 9. ita ſcribens: *Propter multitudinem Chriſtianorum dicunt fieri bella, & fames, & peſtilentias. Frequententer enim famis cauſa Chriſtianos culparunt Gentiles, & quicunque ſapiebant quæ gentium ſunt: ſed & peſtilentiarum cauſas ad* CHRISTI *eccleſiam retulerunt. Scimus autem, & apud nos terræ motum factum in locis quibusdam, & factas fuiſſe quaſdam ruinas; ita ut qui erant* *Motus terræ ſub Maximino Chriſtianis imputati*

Digitized by Google

impii extra fidem, cauſam terræ motus dicerent Chriſtianos: propter quod & perſecutiones paſſæ ſunt Eccleſiæ, & incenſæ ſunt: non ſolum autem illi, ſed & qui videbantur prudentes, talia in publico dicerent: propter Chriſtianos fiunt graviſſimi terræ motus.

Ambroſius & Protoctetus ſub Maximino Confeſſores.

XV. Eundem quoque Origenem hoc tempore librum de Martyrio concinnaſſe, Ambrosio & Protocteto, Cæſarienſis eccleſiæ Presbytero, inſcriptum, eo quod uterque in illa perſecutione non mediocre diſcrimen ſubiiſſet, maximamque gloriam ob confeſſionem nominis Christi retuliſſet, Euſebius Hiſtoriæ Eccleſ. libro VI, cap. XXIIX, auctor eſt. Ubi præterea annotat, quod Origenes, tum XXII tomo Commentariorum in Johannem, tum in diverſis epiſtolis, hujus perſecutionis tempus indicet.

Epiphanius a Scaligero reprehenſus.

XVI. Obiter monemus, Epiphanium reprehendi a Joſepho Scaligero, Animadv. Euſeb. num. MMCCLII, quod turbinem, de quo in præſenti agimus, *perſecutionem primam* vocaverit. Ita namque ſcribit: *Epiphanius parum caute hanc perſecutionem* διωγμὸν πρῶτον *vocavit, hæreſi LIX, hoc eſt, Novatianorum. Sed multis ejusmodi nævis Epiphanium inſignitum eſſe ſciunt qui eum legerunt.*

At immerito.

XVII. Ubi miratum me eſſe fateor, Scaligeriana iſta dum inſpexi. Quamquam enim frequentes Epiphanii lapſus, præſertim in Hiſtoricis & Chronologicis, non ignorabam, quorum etiam aliquos ſupra notavi ipſemet, adduci tamen non potui ut crederem, adeo ſive rudem ſive negligentem fuiſſe virum hunc, ut, quæ ſub Maximino graſſata eſt, primam fuiſſe Chriſtianorum perſecutionem ſcripſerit: quippe quæ nimis abſurda foret

Vid. c. 2. n. 15. c. 5. n. 32

ret

ret hallucinatio. Et ſane Epiphanium quisquis evolverit, ipſius Scaligeri mirabitur ἀβλεψίας, alia omnia ibi deprehenſurus quam quæ Euſebianæ Animadverſiones lectori perſvadere conantur. Sic enim Epiphanii habent verba: ὁ Νοβᾶτος ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων ὑπῆρχεν, ἐν καιρῷ τοῦ διωγμοῦ τοῦ πρὸ Μαξιμίνου γενομένου πρώτου. τάχα οἶμαι Δεκίου τότε ἦν, ἢ Αὐρηλιανοῦ. Quæ ita vertit Petavius: *Novatus Romæ perſecutionis illius tempore fuit, quæ eam anteceſſit quam Maximinus excitavit: quæ Decii, ut opinor, aut Aureliani fuit.* Ubi ſane nulla habetur mentio perſecutionis Maximini, quæ fuerit διωγμὸς πρῶτος, ſed τοῦ διωγμοῦ τοῦ πρὸ Μαξιμίνου γενομένου πρώτου, id eſt, προτέρου (Superlativum enim Comparativi non raro ſignificationem induere, præſertim quando regit Genitivum ſingularem, quis ignorat?) perſecutionis quæ Maximinianam præceſſit, Decianæ puta vel Aurelianéæ. Unde porro id etiam liquet, cum Decius & Aurelianus poſt Maximinum Thracem imperaverint, non de hoc ſermonem Epiphanio eſſe poſſe, ſed de Maximino ipſum loqui qui poſt Diocletiani abdicationem in Chriſtianos deſæviit. Vide Euſebium Append. libri IIX Hiſtoriæ Eccleſ. cap. IV.

CAPUT IIX.

DE PERSECUTIONE OCTAVA, SUB DECIO.

CONSPECTUS.

I. *Decii vita.*
II. *Perſecutio Deciana ex odio adverſus anteceſſorem Philippum orta.*
III. *Philippus Arabs Chriſtianus fuiſſe creditur.*
IV. *Sed nimis temere.*
V. *Tacent namque de ipſius Chriſtianiſmo ſcriptores Ethnici.*
VI. VII. *Reclamant vita ejus & mores.*
IIX. IX. X. *Repugnat Origenes.*
XI. *Contradicunt denique Lactantius & Sulpitius Severus.*
XII. *Quid habendum de teſtimoniis veterum, qui Philippum Chriſtianiſmo imbutum fuiſſe ſcribunt.*
XIII. *Cauſa Decianæ perſecutionis a Nyſſeno allata.*
XIV. *Alia a Cypriano.*
XV. *Salviani locus elegans de utilitate adverſitatum & perſecutionum.*
XVI. *Viſiones Cypriani ante motam hanc perſecutionem.*
XVII. *Acerbitas perſecutionis Decianæ a Cypriano deſcripta.*
XIIX. *Ingenioſa Gentilium perſecutorum crudelitas.*
XIX. *De perſecutionis hujus æſtu teſtimonia Gregorii Nyſſeni & Nazianzeni,*
XX. *Auguſtini.*
XXI. *Cur adeo in Chriſtianos fuerit ſævitum ſub Decio.*
XXII. *Martyres ſub Decio: Metra, Quinta, Apollonia, Serapio.*
XXIII. *Dionyſii Alex. de perſecutione hac teſtimonium.*
XXIV. *Martyres Alexandrini poſt promulgatum Decii edictum paſſi: Julianus, Cronion, Beſas, Macar, Epimachus, Alexander, Dioſcorus, Milites quinque, Feminæ & viri alii.*

XXV. Hie-

XXV. *Hieronymi de Ægyptiaca perſecutione teſtimonium.*

XXVI. *Cyphoniſmus, ſupplicii genus.*

XXVII. *Origenes etiam multa paſſus eſt in perſecutione Deciana.*

XXIIX. *Pedicis ligneis Martyrum crura inſerta; quæ Cippi Latinis dicuntur.*

XXIX. *Epiphanii de Origenis lapſu narratio.*

XXX. *Eam improbat Baronius.*

XXXI. *Tuetur vero contra ipſum Petavius,*

XXXII. *Et Huetius.*

XXXIII. *An ſub Decio contigerit Origenis lapſus.*

XXXIV. *Epiphanii auctoritas ſola ſufficere non videtur firmandæ de Origenis lapſu narrationi.*

XXXV. *Dionyſii Alex. fuga.*

XXXVI. *An & quatenus Epiſcopis imminente perſecutione fugere liceat.*

XXXVII. *Dionyſius ejusque comites a militibus comprehenſi & abducti.*

XXXIIX. *Seceſſus multorum in deſerta loca hac tempeſtate. In quibus Chæremon, Nili Epiſcopus,*

XXXIX. *Gregorius Thaumaturgus,*

XL. *Paulus Thebæus, vitæ anachoreticæ auctor,*

XLI. *Cyprianus.*

XLII. *Qui proſcriptus tunc bonisque omnibus fuit exutus.*

XLIII. *Quid in ſeceſſu ſuo Cyprianus egerit.*

XLIV. *Quanto ſolatio Confeſſoribus fuerint ſcriptæ bino ad ipſos epiſtolæ.*

XLV. *Mappalicus martyr, cum ſociis.*

XLVI. *Babylas martyr. Unus, an plures hujus nominis fuerint.*

XLVII. *Babylas ſub Numeriano Epiſcopus, Nicephori commentum.*

XLIIX. *Chryſoſtomus de Babylæ martyrio.*

XLIX. L. *Tranſlatio reliquiarum Babylæ. Theodorus adoleſcens ſub Juliano martyr admirabilis.*

LI. *Fabianus Rom. martyr; Moſes item, Preſbyter Rom. Victoria, Anatolia, Agatha, Calocerus, Parthenius, Secundianus, Marcellianus, Verianus, Timotheus, Maura, Alexander Ieroſol.*

LII. *Confeſſores, Aurelius, Numidicus, Lucianus, Celerinus.*

LIII. *Quam forti pectore illatas ob*

ob Chriſtum iniurias ſancti Martyres toleraverint.
LIV, LV. *Lapſi ſub Decio.*
LVI. *Eorum duo genera: Sacrificati & Libellatici.*
LVII. *De Libellaticis receptior ſententia,*
LIIX. *Baronio improbata.*
LIX. *Argumentum Baronii primum.*
LX. *Examen.*
LXI. *Argumentum Baronii alterum.*
LXII. *Libellatici non omnes ejusdem fuere conditionis.*
LXIII. *Sententia de iis Albaſpinai,*
LXIV. *Æg. de Coninck,*
LXV. *Forbeſii.*
LXVI. *Quæ licet in aliquibus diſcrepent, omnes tamen Baronio adverſantur.*
LXVII. *Decii perſecutoris pœna.*
LXIIX. *Decio exſtincto, pax Eccleſiæ reddita eſt. Pro qua gratias Deo agendas eſſe, Cyprianus monuit.*
LXIX. *Gallus, Decii ſucceſſor, Eccleſiæ perſecutionem reſuſcitavit.*

I.

Decii Vita. OCTAVUS tyrannide immani Eccleſiam Chriſti preſſit DECIUS, circa annum CCXLIX Imperator præter ſpem & opinionem creatus. Exorta nimirum ſeditione in Myſia, Philippus illum, utut invitum ac repugnantem, eo abire, & ſeditionis auctores punire juſſit. Quem advenientem ſtatim milites ſtrictis enſibus accipere imperium coëgerunt. Et quamquam per literas Philippum, ne inopinato hoc caſu perturbaretur, adhortabatur, promittens, ſe, ubi Romam veniſſet, poſiturum imperii ſigna; Philippus tamen id non credens, bellum ei intulit, commiſſoque prælio, in prima acie dimicans, una cum filio Philippo cecidit. Quibus ſublatis, univerſi ſe ad Decium contulerunt, uti narrat Zonaras. Vir fuit artibus cunctis virtutibusque inſtru-

inſtructus, placidus ac civilis domi, & in armis promptiſſimus, adeo ut Senatus judicio Trajano adæquaretur, nomenque OPTIMI Principis mereretur, teſte Pomponio Læto. Animoſitatem Decii exinde perſpicere licet, quod, de obitu filii, qui una cum patre adverſus Gothos in pugnam deſcenderat, certior factus, ſtrenue dixiſſe fertur: *unius militis ſibi videri exiguam jacturam*; uti refert Aurelius Victor. Modeſtiæ ejus indicium fuit, quod jus quintæ relationis, Proconſulare imperium, jus Tribunitiæ poteſtatis, arbitrio Senatus populique Romani permiſit, permiſit quoq; cenſuram ampliſſimo ordini, nusquam inſtitutis adverſatus, nec quidquam agere cupiens, niſi quantum Senatus juberet: quemadmodum hæc & alia apud ſupra memoratos auctores legi poſſunt.

Perſecutio Deciana ex odio adverſus anteceſſorem Philippum orta.

II. Quamquam vero cetera laudem gloriamque mereatur Decius, ſumma tamen notatus eſt infamia, dum *furere contra Deum cœpit* (ut ait Lactantius de Mortibus perſecutorum cap. IV) & tempeſtatem ordine octavam, (Euſebio, Hieronymo, Auguſtino, Oroſio, Sulpitio Severo, ſeptimam) Eccleſiæ CHRISTI concitavit. Cujus cauſam fuiſſe odium ejus in anteceſſorem Philippum, Euſebius tradit in Chronico ad ann. I Decii, Δέκιος, inquiens, *διὰ τὸ πρὸς Φίλιππον ἔχθος πικρὸν ἤγειρεν κατὰ χριστιανῶν διωγμόν*. Quod Hieronymus ita expreſſit: *Decius, qvum Philippum patrem & filium interfeciſſet, ob odium eorum, in Chriſtianos perſecutionem movet.* Eadem habet libro VI Hiſtoriæ Eccleſ. cap. XXXIX. Nec aliter Oroſius, qui Hiſtoriæ ſuæ libro VII, cap. XXI, ſcribit: *Anno ab urbe condita milleſimo quarto Decius, civilis belli incentor & repreſſor, occiſis Philippis, XXV. ab Auguſto invaſit imperium*

Digitized by Google

perium, tenuitque annis tribus. Idem continuo, in quo ſe etiam ob hoc Philippos interfeciſſe docuit, ad perſequendos interficiendosq; Chriſtianos VII poſt Neronem feralia diſperſit edicta, plurimosque ſanctorum ad coronas Chriſti de ſuis crucibus miſit. Imo Hieronymus lib. de Script. Eccl. cap. LIV, in Origene, *perſecutionem adverſus Chriſtianos ſub Decio conſurrexiſſe* ait, *eo quod in religionem Philippi deſæviret.* Confer quæ habet Jornandes lib. I de regnorum ac temporum ſucceſſione.

Philippus Arabs Chriſtianus fuiſſe creditur.

III. Nimirum ponunt iſti omnes tamquam certum, M. Julium Philippum Arabem Chriſtianæ religioni fuiſſe addictum. Id quod etiam alibi conceptis verbis docent. Nam Hieronymus in Chronico Euſebiano, num. MMCCLX, *Philippus*, ait, *primus omnium ex Romanis Imperatoribus Chriſtianus fuit.* Idem iiſdem plane verbis tradunt Oroſius lib. VII, cap. XX & XXIIX, ac Jornandes, ubi ſupra. Junge Caſſiodorum in Chronico, nec non Chronicon Alexandrinum ad ann. MMMMMDCCLX, Acta item Pontii, memorata Baronio, ad ann. CCXLVI, 9. Martyrologium Romanum, Adonis, & Uſuardi, ad d. XIV Maji. Sed inprimis huc ſpectat locus Euſebii lib. VI Hiſtoriæ Eccleſ. cap. XXXIV. ubi famam eſſe ſcribit, cum Philippus, utpote Chriſtianus, in poſtrema Paſchæ vigilia precationum in eccleſia particeps ſimul cum reliquo populo fieri vellet, Epiſcopum, qui tunc eccleſiæ præerat, non prius illi aditum permiſiſſe, quam commiſſa a ſe ſcelera confeſſus, lapſis ſe in Pœnitentium ordine conſiſtentibus adjunxiſſet. *καὶ πειθαρχῆσαί γε*, inquit, *προθύμως λέγεται, τὸ γνήσιον καὶ εὐλαβὲς τῆς περὶ τὸ θεῖον φόβον διαθέσεως ἔργοις ἐπιδεδειγμένον. Et libenter obtemperaſſe dicitur*

tur

tur Imperator, *ſincerumque ac religioſum affectum timoris Dei operibus ipſis declaraſſe.* Hæc Euſebius. qui paulo etiam poſt, cap. XXXVI, duarum Epiſtolarum Origenis meminit, quarum una ad Philippum, altera ad uxorem ejus Severam fuerit ſcripta: uti earundem epiſtolarum Hieronymus quoque, libro de Scriptoribus cap. LIV, facit mentionem, verum ita, ut alteram earum (non ad *uxorem*, ſed) ad *matrem* Philippi datam ait. Verba ſunt: *Ad Philippum Imperatorem, qui primus de Regibus Romanis Chriſtianus fuit, & ad matrem ejus, literas fecit* Origenes, *quæ uſque hodie extant.* Vincentius Lerinenſis *Chriſtiani magiſterii auctoritate* iſtas literas fuiſſe ſcriptas affirmat. In laudibus enim Origenis magnifice deprædicandis occupatus, Commonitorii cap. XXIII, inter alia, *Quam*, inquit, *non ſolum privatæ conditioni, ſed ipſi quoque fuerit reverendus imperio, — ejuſdem epiſtolæ teſtimonium perhibent, quas ad Philippum Imperatorem, qui primus Romanorum Principum Chriſtianus fuit, Chriſtiani magiſterii auctoritate conſcripſit.*

IV. Quamvis autem de Philippi Chriſtianiſmo tot tantorum virorum tamque illuſtria extent teſtimonia, negari tamen nequit, argumenta ſuppetere non aſpernanda, quibus falſitatis convinci poſſe videatur quidquid de eo traditum legimus. *Sed nimis temere.*

V. Et initio quidem rem totam facit ſuſpectam Ethnicorum auctorum de nova a Philippo ſuſcepta religione ſilentium. Neque enim veriſimile eſt, ſi publice Chriſtianorum fidem is fuiſſet profeſſus (uti ſane præ ſe fert narratio Euſebii) tacituros id ſcriptores τοὺς ἔξω, quos utique in Conſtantinum M. ut contemptorem *Tacent namque de ipſius Chriſtianiſmo ſcriptores Ethnici.*

Numinum, ſacrorumque, deſertorem, magna acerbitate identidem invectos eſſe conſtat. Vide inter alios Zoſimum Hiſtor. lib. II.

Reclamant vita ejus & mores. VI. Deinde non parum probabilitati vulgatæ opinionis detrahunt vita & mores Philippi, in quibus nihil Chriſtiana integritate dignũ, ſed contraria potius omnia deprehendas. Atroci namque ſcelere & nefaria fraude dominum ſuum Gordianum, Imperatorem optimum, ut imperium ipſe invaderet, interfecit. Quod cum reliqui ſcriptores omnes, & ipſe quoque Euſebius in Chronico, affirmet, quia tamen cum Christi fide male convenire intelligebat, in Hiſtoria Eccleſiaſtica, ubi de Chriſtianiſmo ejus complura verba fecit, diſſimulat. Diſſimulat itidem Oroſius, utut cetera de Philippi Chriſtianiſmo ex Euſebii Chronico exſcribat. *Næ, illi magnam injuriam ſacroſancto Chriſti cultui faciunt, qui primi hunc latronem Araba, domini ſui, Imperatoris innocentiſſimi, & reipublicæ maxime neceſſarii, interfectorem, idolorum cultorem, & ex cujus vita nihil tale colligi poteſt, Chriſtianum auſi ſunt dicere, & epiſtolas Origenis ad eum & Severam ejus uxorem commenti ſunt, ut mimo fides haberetur;* ſcribit Joſ. Scaliger ad Euſebium num. MMCCLX.

VII. Ubi quod Philippum idolorum cultorem vocat Scaliger, parum Oroſii relationi reſpondet: ut qui, libro VII Hiſtoriæ cap. XX, cum milleſimum urbis annum in imperium Philippi incidiſſe, atque adeo ludos ſeculares magnifice ab eo celebratos eſſe, commemoret, negat tamen, *adſcenſum fuiſſe in Capitolium, immolataſque ex more hoſtias*, ab ullo auctore oſtendi. Licet in eo fallatur: ſiquidem hoc oſtendit Aurelius Victor, ab Andrea

drea Schotto editus, quando ait: *Quum Pontificum lege hoſtiæ mactarentur, ſuis utero maris feminarum genitalia apparuere. Id Haruſpices ſolutionem poſterorum portendere, vitiaque fore potiora interpretati. Quod fruſtratum iri æſtimans Imperator Philippus, tum quia forte prateriens filii ſimilem ephebum conſpexerat, uſum virilis ſcorti removendum honeſtiſſime conſultavit.* Hæc, inquam, Victor. Unde profecto non apparet, quomodo *milleſimus Romæ annus* CHRISTO *potius quam idolis dicatus* fuerit: quod Oroſius dicto loco cap. XXIIX affirmat.

IIX. Porro pro eorum ſententia, qui Philippum Chriſtianæ religioni addictum fuiſſe negant, non leve ex iis argumentum peti poteſt quæ circa finem operis ſui adverſus Celſum diſputat Origenes. *Repugnat Origenes.* Edidit nempe Celſus iſte, Epicureus Hadriani tempore Philoſophus, contra Chriſtianos ſimul ac Judæos vehementiſſimam invectivam, ſub titulo *Λόγου ἀληθοῦς*, ſive *Sermonis Veri*, qua utrorumque religionem omni ex parte impugnarat, præſertim vero incredibili dicacitate ac petulantia calumnias doloſe concinnatas & mendacia artificioſe velata in Chriſtianam doctrinam evomuerat: inque hoc ſuo commentario Chriſtianis objecit, quod dicerent, ſi præſentes Imperatores ad fidem ſuam pertraxiſſent, etiam alios ex aliis pertractum iri. Verba Celſi ſunt: *οὐ μὴν οὐδὲ ἐκεῖνο ἀνεκτὸν σου λέγοντος, ὡς ἂν οἱ νῦν βασιλεύοντες ἡμῶν σοὶ πειθέντες ἁλῶσι, τοὺς αὖθις βασιλεύοντας πείσεις. εἰ δ' ἄλλους ἂν κἀκεῖνοι ἁλῶσι, καὶ ἄλλους ἐπ' ἄλλοις, μέχρι πάντων τῶν σοὶ πειθομένων ἁλισκομένων. ἅμα τις ἀρχὴ σωφροσύνης, (σωφρονήσασα) καὶ προειδομένη τὸ συμβαῖνον, πάντας ὑμᾶς, πρὶν αὐτὴ προαπολέσθαι, πανγενεὶ διολέσει. Nec hac quidem ve-*

ſtra vox ferenda: ſi praſentes Imperatores ad fidem noſtram pertraxerimus, pertrahentur rurſum alii. Quod ſi alios illi pertraherent. & alios inſuper atq; alios, donec omnes ad tuam fidem pertraherentur; tandem aliquis Princeps, prudentius ſe gerens, quid ſit futurum pravidebit, & totum genus veſtrum, priusquam ſe deperditum eat, exſtirpabit. Hæc vero Celſiana ubi recitaſſet Origenes, ſub finem libri IIX contra eundem, mox ſubjungit: *ἐπεὶ δὲ πρὸς τούτων οὐκ ἔρει λόγος· οὐ γὰρ λέγει τὶς ἡμῶν περὶ τῶν νῦν βασιλευόντων, ὅτι ἐὰν πειθέντες ἁλῶσι, τοὺς μετ' αὐτοὺς πάλιν πείσομεν· κἀκείνων ἁλόντων πάλιν τοὺς ἑξῆς πείσομεν. Ad hac reſpondere nihil eſt opus; cum nemo noſtrûm ſic loquatur: ſi praſentes Imperatores ad noſtram religionem pertraxerimus, pertrahentur univerſi, alii poſt alium.* quemadmodum paulo ante dixerat, quod Celſus, talia effutiens, affingat nobis *ἃ οὐδεὶς ἡμῶν ἀνέγραψε, qua nemo noſtrûm ſcripſerit.* Ubi cogita, an veroſimile ſit, ſi Philippus Chriſtianæ fidei myſteriis fuiſſet initiatus, Origenem, qui, teſte Euſebio lib. VI, cap. XXXVI, ſuam Apologiam ſub hoc Imperatore edidit, ita reſponſurum Celſo, & non potius dicturum, jam tum factum eſſe quod nunquam fore calumniator auguratus fuerat, ſiquidem Imperator Philippus Chriſtianum ſe nunc profiteatur.

IX. Porro Celſus in ſua Invectiva Chriſtianos erat adhortatus, *ἀρήγειν τῷ βασιλεῖ παντὶ σθένει, καὶ συμπονεῖν αὐτῷ τὰ δίκαια, καὶ ὑπερμαχεῖν αὐτοῦ, καὶ συστρατεύειν αὐτῷ ἂν ἐπείγῃ καὶ συστρατηγεῖν, ut opem ferrent Imperatori totis viribus, & gererent ejus auſpiciis juſta piaque bella, neve detrectarent militiam, ſi res ita poſtulet.* Ad hæc Origenes, ſupra expreſſo loco, *λεκτέον πρὸς ταῦτα*, inquit,

ὅτι

ὅτι βοηθοῦμεν κατὰ καιρὸν τοῖς βασιλεῦσι, θείαν (ἵν' οὕτως εἴπω) ἄρηξιν, καὶ πανοπλίαν ἀναλαμβάνοντες θεοῦ. καὶ ταῦτα ποιοῦμεν, πειθόμενοι ἀποστολικῇ φωνῇ, λεγούσῃ· παρακαλῶ οὖν ἡμᾶς πρῶτον πάντων ποιεῖσθαι δεήσεις, προσευχάς, ἐντεύξεις, εὐχαριστίας, ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων, ὑπὲρ βασιλέων καὶ πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων. καὶ ὅσῳ γέ τις εὐσεβέστερός ἐστιν, τοσούτῳ ἀνυτικώτερος ἐν τῷ βοηθεῖν τοῖς βασιλεύουσι παρὰ τοὺς εἰς τὰς παρατάξεις ἐξιόντας στρατιώτας, καὶ ἀναιροῦντας οὓς ἂν δύνωνται τῶν πολεμίων. *Reſpondemus, ferre nos Imperatori auxilia ſuo tempore, ſed divina, ut ita loquar, nimirum armatura freros non humana: idque facimus Apoſtoli monitis obedientes, cujus hac verba ſunt: Obſecro vos, primum ut faciatis deprecationes, orationes, interpellationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro Regibus in poteſtate collocatis. Et quo cujusque inſignior eſt pietas, eo majorem opem Imperatori fert, magis quam ſtantes in procinctu milites, & occidentes quotquot poſſunt ex hoſtibus*; quæque porro ibi ſequuntur in hanc ſententiam plura. An vero talia tam confidenter potuiſſet ſcribere, ſi Philippus, qui nuper innocentiſſimum Imperatorem Gordianum fraudulenter adeo occiderat, fuiſſet Chriſtianus? 1. Tim. 2, 1.

x. Tandem ubi Celſus, ut magiſtratus in patria gererent, noſtros monuiſſet, Origenes, ſub finem libri IIX, τοὺς δυνατοὺς, inquit, λόγῳ καὶ βίῳ ὑγιεῖ χρωμένους ἄρχειν ἐπὶ τὸ ἄρχειν ἐκκλησιῶν παρακαλοῦμεν. — οὐδὲν παρὰ τοῦτο μολύνοντες τὸ τοῦ νόμου, καὶ οὐ φεύγοντές γε τὰς κοινοτέρας τοῦ βίου λειτουργίας Χριστιανοὶ τὰ τοιαῦτα περιΐστανται· ἀλλὰ τηροῦντες ἑαυτοὺς θειοτέρᾳ καὶ ἀναγκαιοτέρᾳ λειτουργίᾳ ἐκκλησίας Θεοῦ, ἐπὶ σωτηρίᾳ ἀνθρώπων. *Nos eos, qui vita & doctrina ſa-*

ſana ut præſint ſunt idonei, hortamur ad præfecturas Eccleſiarum. — Nec hoc faciunt Chriſtiani, quod iſta publica vitæ munia refugiant; ſed quod ſe ſervent divinioribus & magis neceſſariis muniis Eccleſiæ, ad ſalutem hominum. Quod ſi autem Philippus Eccleſiæ tunc fuiſſet membrum, annon dicturum credas Origenem, tantum abeſſe ut Politica munera noſtri refugiant, ut ipſum etiam imperii clavum Chriſtianus teneat?

Contradicit denique Lactantius & Sulpitius Severus.

XI. His ſi addideris, quod Lactantius, ſub initium Divinarum Inſtitutionum, Conſtantinum M. alloquens, *Primus*, ait, *Romanorum Principum, repudiatis erroribus, maieſtatem Dei ſingularis ac veri & cognoviſti & honoraſti*; quodque Sulpitius Severus, Hiſtoriæ ſacræ libro II. *Conſtantinum primum omnium Romanorum Principum Chriſtianum fuiſſe*, palam aſſeverat, quam firmo ſtet talo vulgaris illa de Chriſtianiſmo Philippi Arabis opinio, judicare in proclivi eſt.

Quid habendum de teſtimoniis Veterum, qui Philippum Chriſtianiſmo imbutum fuiſſe ſcribunt.

XII. Sed quid? inquies, an ergo ſupra laudatos magni cetera nominis auctores adeo heic vanos fuiſſe dicemus, ut pro hiſtorica veritate mera nobis commenta obtrudere voluerint? Difficultati huic non uno modo a viris doctis obviam iri videas. Nempe Pomponius Lætus & Cuſpinianus ajunt, Philippum, *Punica fraude deteriorem, ut ſcelera tegeret, cultum Chriſtiani nominis ſimulaſſe.* Caſaubonus in Notis ad VI ſcriptores Hiſtoriæ Auguſtæ, pag. m. 446. exiſtimat, duos Philippos, Auguſtum videlicet, & Præfectum Auguſtalem Ægypti, Evgeniæ martyris patrem, hominem Chriſtianum, &, ſi credimus Zonaræ, ac Martyrologio Rom. ad diem XIII Septemb. ſub Severo martyrem, ab antiquis

quis rerum Eccleſiaſticarum ſcriptoribus fuiſſe confuſos. Et ſane non defuiſſe, qui Philippum Imperatorem opinati ſint Evgeniæ patrem eſſe, exemplo ſit Cedrenus, cum quo forte heic lapſi ſunt alii, quos Tom. II Annalium in Philippo Imperatore redarguit Zonaras. Obſervari quoque poteſt, Euſebium, primum Chriſtianiſmi Philippi aſſertorem, ſibi non ſatis cònſtare videri; cum lib. IV de vita Conſtantini cap. LXII, diſerte ſcribat: Μόνος τῶν ἐξ αἰῶνος αὐτοκρατόρων Κωνσταντῖνος, χριστοῦ μαρτυρίοις ἀναγεννώμενος ἐτελειοῦτο. *Solus ex omnibus qui unquam fuerunt Imperatoribus Conſtantinus in Chriſti martyriis renatus & conſummatus eſt.* Niſi dicere malis, auctorem hunc, quidquid de Philippi Chriſtianiſmo narrat, non de ſuo, nec tamquam omnino certum proferre, ut qui ἔπεσι hac: λόγον κατέχειν, ſive, *ſermonem quendam ita perhibere*, manifeſto utitur. Qua etiam uſus eſt Chronographus Græcus Caſauboni, quem Euſebio Scaliger ſubnexuit. Sic enim in Philippo loquitur: τοῦτον κατέχει λόγος χριστιανὸν γεγονέναι. Notanter item Zonaras ait, Philippum Chriſtianam fidem amplexum eſſe κατὰ ἐνίους, *ſecundum quoſdam.* Imo præcipuus illorum temporum ſcriptor, & Philippi σύγχρονος, Dionyſius Alexandrinus, de Chriſtianiſmo ipſius aperte dubitavit, cum in epiſtola ad Hermam, apud Euſebium lib. VII, cap. X, ſcripſit, nullum ſuperiorum Principum tanta humanitate ac benevolentia noſtros complexum fuiſſe, quantam Valerianus initio præ ſe tulerit: οὐδὲ τοὺς λεχθέντας ἀναφανδὸν χριστιανοὺς γεγονέναι. Baronius ad ann. CCXLVI, 9. hoc pacto conciliationem inſtituendam putat, ut Philippus ſub initium imperii Ethnicus fuiſſe, poſtea vero

ad Chriſtianiſmum acceſſiſſe dicatur, converſus a Pontio, qui ſub Valeriano & Gallieno martyrii palmam adeptus, ut habent Martyrologium Rom. ad diem XIV Maji, & Acta Pontii, ex quibus nonnulla affert Baronius laudato loco. Hoc itaque poſito dici poſſet, impia illa facinora, quibus vitam contaminavit & infamavit Philippus, fuiſſe ab eo perpetrata antequam Christo nomen daret. Quam conjecturam arridere video Lucæ Oſiandro, ut qui in ſua Epitome Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ cent. III, lib. II, cap. XII, *Ego*, inquit, *pleraque Philippi Patris ſcelera ante ipſius converſionem commiſſa, & a profanis ſcriptoribus odio religionis Chriſtianæ exaggerata fuiſſe puto.* Dici item poſſet, commentarium Origenis adverſus Celſum ante Philippi converſionem, epiſtolas autem ad Imperatorem ejusque conjugem eodem jam converſo fuiſſe ſcriptas. Quod tamen an ex ordine, quem in enumerandis Origenis ſcriptis obſervat Euſebius, *neceſſe ſit affirmare*, ut vult Baronius memorato loco num. VII, non immerito quis dubitaverit.

Cauſa Decianæ perſecutionis a Nyſſeno allata.

XIII. Sed tempus eſt, ut e diverticulo ſic ſatis longo in viam tandem revertamur. Diximus ſupra, Euſebium, & cum ipſo alios, motæ a Decio perſecutionis cauſam in odium ejus adverſus anteceſſorem Philippum transferre. At Gregorius Nyſſenus, Imperatorem felici religionis Chriſtianæ per totum orbem propagatione & ſacrorum idololatricorum everſione adeo irritatum fuiſſe ſcribit. Verba ejus, oratione de laudibus Gregorii Thavmaturgi, ſic habent: Πανταχοῦ ἤδη διαπεφοιτηκότος τοῦ θείου κηρύγματος, καὶ πάντων κατά τε τὴν πόλιν,

καὶ

καὶ τὴν περίοικον, πρὸς τὴν εὐσεβῆ τοῦ δόγματος πίστιν μεταπεθέντων, βωμῶν τε καὶ ἱερῶν καὶ εἰδώλων ἐν αὐτοῖς ἀνατετραμμένων, καθαρθείσης δὲ ἤδη τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς τῶν περὶ τὰ εἴδωλα μιασμάτων καὶ τῆς μιαρᾶς τῶν θυσιῶν κνίσης ἀποσβεσθείσης, καὶ τοῦ ἐπιβωμίου λύθρου καὶ τῶν ἐκ τῆς ζωοθυσίας μολυσμάτων ἀποκλυσθέντων. πάντων δὲ κατὰ τόπον πάντα εὐκτηρίοις ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ κατὰ σπουδὴν ναοὺς ἀνεγειρόντων, θυμὸς καὶ φθόνος εἰσέρχεται τῷ τηνικαῦτα τῆς ἀρχῆς τῶν Ῥωμαίων ἐπιστατοῦντι, ἐφ' οἷς ἠμελεῖτο μὲν αὐτοῦ τὰ πάτρια τῆς ἀπάτης σεβάσματα, ηὔξετο δὲ τῶν Χριστιανῶν τὸ μυστήριον. καὶ εἰς πλῆθος ἐπεδίδου πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἡ ἐκκλησία, διὰ τῶν ἀεὶ προστιθεμένων τῷ λόγῳ, πρὸς μέγεθος αὔξουσα· καὶ νομίσας δυνατὸν εἶναι τῇ θείᾳ δυνάμει τὴν ἰδίαν ἀντιστῆσαι πικρίαν, καὶ ἐπισχεῖν μὲν τοῦ μυστηρίου τὸ κήρυγμα, καταλῦσαι δὲ τῶν ἐκκλησιῶν τὰ συστήματα, μεταστῆσαι δὲ πάλιν ἐπὶ τὰ εἴδωλα τοὺς προσκεχωρηκότας τῷ λόγῳ. πέμπει τοίνυν πρὸς τοὺς τῶν ἐθνῶν καθηγουμένους πρόσταγμα, φοβερὰν κατ' αὐτῶν τὴν ἀπειλὴν τῆς τιμωρίας ὁρίζων, εἰ μὴ παντοίοις αἰκισμοῖς τοὺς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ προσκυνοῦντας διαλωβήσοιντο, καὶ προσαγάγοιεν πάλιν αὐτοὺς φόβῳ τε καὶ τῇ τῶν αἰκισμῶν ἀνάγκῃ τῇ πατρῴᾳ τῶν δαιμόνων λατρείᾳ. *Cum jam in omnes partes divini verbi prædicatio divulgata eſſet, & omnes, tam qui urbem habitarent, quam qui agrum vicinum incolerent, ad piam doctrinæ fidem traducti eſſent, altaribus atq; delubris, quæque inibi erant ſimulacris everſis, atque humana vita jam ab inquinamentis ſimulacrorum expurgata, impuro hoſtiarum nitore extincto, altarium ſpurcitia atque ex mactatione & immolatione animalium contractis inquinamentis abſterſis, omnibus item in omni loco templa adorandum ſub nomine* CHRISTI *ſtudioſe extruentibus, furor quidam atque invidia invaſit illum qui tunc præerat imperio Romanorum, eo quod patrii quidem*

dem falſi cultus & religiones negligerentur, creſceret autem myſterium Chriſtianorum, & in multitudinem ubique terrarum propagaretur Eccleſia, per eos qui ſemper ſermoni adjungerentur, in magnitudinem excreſcens, & arbitratus, fieri poſſe, ut ſua ſævitia divinæ potentiæ reſiſteret, & myſterii quidem prædicationem inhiberet, & conſtitutas eccleſias everteret, traduceret autem rurſus eos, qui ſermoni adjuncti eſſent, ad ſimulacra. His de cauſis mittit ad rectores gentium edicta, quæ terribilium pœnarum in eos ſtatuendarum minas continebant, niſi omni genere tormentorum atque ſuppliciorum mactaſſent eos, qui Christi *nomen invocarent ac adorarent, metuque ac tormentorum vi rurſus eos ad patrium dæmonium cultum adduxiſſent.* Ita Nyſſenus.

Alia a Cypriano.

xiv. Altius immanis hujus perſecutionis cauſas repetit Cæcilius Cyprianus, Carthaginenſis Epiſcopus, qui præſens hæc omnia exploratiſſima habuit. Ita nimirum ſcribit, tractatu de Lapſis, ſedata jam perſecutione edito: *Habenda eſt, fratres dilectiſſimi,* (Confeſſores & Stantes alloquitur) *ratio veritatis, nec ſic mentem debet & ſenſum perſecutionis infeſta tenebroſa caligo cæcaſſe, ut nihil remanſerit lucis & luminis, unde divina præcepta perſpici poſſint. Si cladis cauſa cognoſcitur, & medela vulneris invenitur. Dominus probari familiam ſuam voluit. Et quia traditam nobis divinitus diſciplinam pax longa corruperat, jacentem fidem, & pene dixerim dormientem, cenſura cæleſtis erexit: cumque nos peccatis noſtris amplius pati mereremur, clementiſſimus Dominus ſic cuncta moderatus eſt, ut hoc omne quod geſtum eſt, exploratio potius quam perſecutio videretur. Studebant augendo patrimonio ſuo-*

Digitized by Google

ſinguli, & obliti, quid credentes aut ſub Apoſtolis ante feciſſent, aut ſemper facere deberent, inſatiabili cupiditatis ardore ampliandis facultatibus incubabant. Non in Sacerdotibus religio devota, non in Miniſtris fides integra, non in operibus miſericordia, non in moribus diſciplina. Corrupta barba in viris, in feminis forma fucata. Adulterati poſt Dei manus oculi, capilli mendacio colorati. Ad decipienda corda ſimplicium callida fraudes, circumveniendis fratribus ſubdola voluntates. Jungere cum infidelibus vinculum matrimonii, proſtituere Gentilibus membra CHRISTI: *non jurare tantum temere, ſed adhuc etiam pejerare: Præpoſitos ſuperbo timore contemnere: venenato ſibi ore maledicere, odiis pertinacibus invicem diſſidere: Epiſcopi plurimi, quos & hortamento eſſe oportet ceteris & exemplo, divina procuratione contempta, procuratores rerum ſecularium fieri, derelicta cathedra, plebe deſerta, per alienas provincias oberrantes, negotiationis quæſtuoſæ nundinas aucupari: eſurientibus in Eccleſia fratribus non ſubvenire, habere argentum largiter velle, fundos inſidioſis fraudibus rapere, uſuris multiplicantibus fenus augere. Quid non perpeti tales pro peccatis ejusmodi mereremur? cum jam pridem pia monuerit ac dixerit cenſura divina: Si dereliquerint legem meam, & in judiciis meis non ambulaverint: ſi juſtificationes meas profanaverint, & præcepta mea non obſervaverint, viſitabo in virga facinora eorum. Prænunciata ſunt iſta nobis & ante prædicta: ſed nos, datæ legis & obſervationis immemores, id egimus per noſtra peccata, ut, dum Domini mandata contempſimus, ad correctionem delicti & probationem fidei remediis ſeverioribus veniremus.* Similia leguntur e-

Pſ. 89, 31.

Digitized by Google

piſtola VIII, durante adhuc perſecutionis æſtu ſcripta. *Intelligendum eſt*, ait ibi ſanctus Martyr, *& confitendum, preſſuræ iſtius tam turbidam vaſtitatem, quæ gregem noſtrum maxima ex parte populata eſt, & hucuſque populatur, ſecundum peccata noſtra veniſſe: dum viam Domini non tenemus, nec data nobis ad ſalutem cæleſtia mandata ſervamus. Fecit Dominus noſter voluntatem Patris, & nos non facimus Domini voluntatem; patrimonio & lucro ſtudentes, ſuperbiam ſectantes, æmulationi & diſſenſioni vacantes, ſimplicitatis & fidei negligentes, ſeculo verbis ſolis & non factis renunciantes, unusquisq; ſibi placentes, & omnibus diſplicentes. Vapulamus itaque ut meremur, cum* Luc. 12, 47. *ſcriptum ſit: Servus autem ille, qui cognoſcit voluntatem Domini ſui, & non paruerit voluntati ejus, vapulabit multis.*

Salviani locus elegans de utilitate adverſitatū & perſecutionum.

XV. Quibus Cyprianeis gemina plane Salviani iſta, de Gubernatione Dei libro VI: *Si quando exoratus ſua ipſa miſericordia Deus (neque enim umquam nos ita vivimus, ut exorari mereamur) ſed ſi quando, ut dixi, a ſe ipſe exoratus pacificos nobis dies, proventus uberes, divitem bonis omnibus tranquillitatem & abundantiam dederit ſuper vota creſcentem, tanta ſecundarum rerum proſperitate corrumpimur, tanta morum inſolentium pravitate vitiamur, ut & Dei penitus obliviſcamur, & noſtri. Et* 1. Tim. 2, 2. *cum omnem fructum datæ a Deo pacis in hoc conſiſtere Apoſtolus dicat, ut quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & caſtitate, ad hoc tantum data a Deo quiete utimur, ut in ebrietate, ut in luxuria, ut in flagitiis, ut in rapinis, ut in omni ſcelere atque improbitate vivamus. Quaſi vero beneficium datæ pacis vacatio ſit pro-*

bro.

Digitized by Google

broſitatis, *& ad hoc inducias tranquillitatis Deo donante capiamus, ut licentius ſecuriusque peccemus. Indigni itaque cæleſtibus donis ſumus, qui beneficiis Dei non bene utimur, & facimus rem bonorum operum materiam tantum eſſe vitiorum. Quo fit, ut ipſa pax contra nos ſit: quia ſic agitur a nobis, ne expediat rem accipere, qua deteriores ſumus. Quis hoc credere queat? Mutamus naturam rerum iniquitatibus noſtris; & quæ Deus bona fecit munere pietatis ſuæ, ea nobis facimus mala eſſe moribus malis. Sed videlicet qui corrumpimur rebus proſperis, corrigimur adverſis: & quos intemperantes pax longa fecit, turbatio facit moderatos.* Confer Euſebium Hiſtor. Eccleſ. lib. IIX, cap. I.

Viſiones Cypriani ante motam hanc perſecutionem.

XVI. Ut vero ad Cyprianum redeamus, is porro, proxime expreſſo loco, mentionem facit quarundam viſionum, longe ante motam hanc perſecutionem ſibi exhibitarum, quibus ad vitæ emendationem Chriſtiani fuerint invitati. *Scire debetis*, inquit (*ſicut Dominus oſtendere & revelare dignatus eſt*) *dictum eſſe in viſione: Petite, & impetrabitis. Tunc deinde præceptum plebi aſſiſtenti, ut pro quibusdam perſonis deſignatis ſibi peterent. In petendo autem fuiſſe diſſonas voces, & diſpares voluntates: & hoc diſplicuiſſe illi qui dixerat: petite, & impetrabitis; quod plebis inæqualitas diſcreparet, nec eſſet fratrum conſenſio una & ſimplex, & juncta concordia.* ac deinde: *Et illud oſtenſum eſt, quod ſederet paterfamilias, ſedente ſibi ad dexteram juvene, qui juvenis anxius & cum quadam indignatione ſubtriſtis, maxillam manu tenens, mæſto vultu ſedebat. Alius vero, in ſiniſtra parte conſiſtens, rete portabat, quod ſe mittere, ut circumſtantem populum caperet,*

mi-

minabatur: & cum miraretur, quid hoc eſſet, ille qui vidit, dictum eſt ei: juvenem, qui ad dextram ſic ſederet, contriſtari & dolere, quod præcepta ſua non obſervarentur; illum vero in ſiniſtra exultare, quod ſibi daretur occaſio, ut a patrefamilias poteſtatem ſumeret ſæviendi. Hoc prius longe oſtenſum eſt, quam tempeſtas vaſtitatis hujus oriretur. rurſum: *Et hoc nobis non olim* (ita Pamelius legit & Rigaltius, cum Eraſmi & Cambronenſis editio, *jam olim*, habeant) *per viſionem, fratres cariſſimi, exprobratum ſciatis, quod dormitemus in precibus, nec vigilanter oremus.* Atque iſtis revelationibus ſe compulſum Cyprianus dicit, ut has literas ſcriberet, quibus ad ſerias preces veramque pœnitentiam ardentiſſimo zelo fideles adhortatur. Ita nimirum incipit: *Quamquam ſciam, fratres cariſſimi, pro timore, quem ſinguli debemus Deo, vos quoq; illic aſſiduis orationibus & enixis precibus inſtanter incumbere; admoneo tamen etiam ipſe religioſam ſollicitudinem veſtram, ut ad placandum atque exorandum Dominum, non voce ſola, ſed & jejuniis, & lacrymis, & omni genere deprecationis, ingemiſcamus.* Ejusmodi plura leguntur per totam epiſtolam, quam tandem his verbis claudit: *Unusquiſque oret Deum, non pro ſe tantum, ſed pro omnibus fratribus: ſicut Dominus orare nos docuit, ubi non ſingulis privatam precem mandavit, ſed oratione communi & concordi prece pro omnibus juſſit orare. Si nos Dominus humiles & quietos, ſi nobis invicem copulatos, ſi circa iram ſuam timidos, ſi præſenti tribulatione correctos emendatosque conſpexerit, tutos ab inimici infeſtationibus exhibebit. Præceſſit diſciplina, ſequetur & venia. Nos tantum ſine ceſſatione poſcendi, & cum*

fide

ſide accipiendi, ſimplices & unanimes Dominum deprecemur, cum gemitu pariter & fletu deprecantes, ſicut deprecari oportet eos, qui ſint poſiti inter plangentium ruinas & timentium reliquias; inter numeroſam languentium ſtragem, & exiguam ſtantium paucitatem. Rogemus pacem maturius reddi, cito latebris noſtris & periculis ſubveniri, impleri quæ famulis ſuis Dominus dignatur oſtendere, redintegrationem Eccleſiæ ſuæ, ſecuritatem ſalutis noſtræ, poſt pluvias ſerenitatem, poſt tenebras lucem, poſt procellas & turbines placidam lenitatem, pia paternæ dilectionis auxilia, divinæ majeſtatis ſolita magnalia; quibus & perſequentium blaſphemia retundatur, & lapſorum pœnitentia reformetur, & fortis & ſtabilis perſeverantium fiducia glorietur.

Acerbitas perſecutionis Decianæ a Cypriano deſcripta.

XVII. In eadem porro lectu digniſſima epiſtola acerbitatem ac vehementiam Decianæ perſecutionis ita depingit vir ſanctiſſimus: *Tormenta venerunt, & tormenta ſine fine tortoris, ſine exitu damnationis, ſine ſolatio mortis; tormenta, quæ ad coronam non facile dimittant; ſed tamdiu torqueant, quamdiu dejiciant, niſi ſi aliquis divina dignatione ſubtractus, inter ipſa cruciamenta profecerit, adeptus gloriam, non termino ſupplicii, ſed velocitate moriendi*, quemadmodum epiſtola etiam IIX ſcribit: *Steterunt torti torquentibus fortiores, & pulſantes ac laniantes ungulas pulſata ac laniata membra vicerunt. Inexpugnabilem fidem ſuperare non potuit ſæviens diu plaga repetita, quamvis, rupta compage viſcerum, torquerentur in ſervis Dei jam non membra, ſed vulnera.* Quibus adde locum ex ſermone de Lapſis; ubi ipſa tormentorum genera enumerantur, quibus Chriſtiani tunc excarnificati. Innuit nimirum ibi Cyprianus, tantam

 fuiſſe

fuiſſe perſecutionis atrocitatem, ut *jam fatigatum, jam laſſum corpus, nunc flagella ſcinderent, nunc contunderent fuſtes, nunc equuleus extenderet, nunc ungula effoderet, nunc flamma torreret.* ſicut eodem quoque ſpectant quæ habet libro ad Demetrianum, Africæ Proconſulem; quem ſic ibi compellat: *Innoxios, juſtos, Deo charos, domo privas; patrimonio ſpolias, catenis premis, carcere includis, beſtiis, gladio, ignibus punis. Nec ſaltem contentus es dolorum noſtrorum compendio, & ſimplici ac veloci brevitate pœnarum: admoves laniandis corporibus longa tormenta; multiplicas lacerandis viſceribus numeroſa ſupplicia; nec feritas atque immanitas tua uſitatis poteſt contenta eſſe tormentis; excogitat novas pœnas ingenioſa crudelitas.* Junge epiſtolam LIII; ubi adeo in noſtros ſævitum eſſe ait, ut *cupientibus mori non permitteretur occidi; ſed tamdiu feſſos tormenta laniarent, quamdiu, non fidem, qua invicta eſt, vincerent, ſed carnem, qua infirma eſt, fatigarent.* perinde ut epiſtola ſcribit II: *Haſta illic, & gladius, & carnifex præſto eſt, ungula effodiens, equuleus extendens, ignis exurens; ad hominis corpus unum ſupplicia plura quam membra ſunt.* & libro de bono Patientiæ: *In perſecutionum certamine patrimonia reliquenda ſunt, ſubeundus carcer, portanda catena, anima impendenda, gladius, beſtia, ignes, cruces, omnia denique tormentorum ac pœnarum genera, fide & virtute Patientiæ perferenda.*

Ingenioſa Gentilium perſecutorũ crudelitas.

XIIX. Ubi notetur, quod Demetriano Cyprianus objicit, *uſitatis* eum *tormentis* non eſſe contentum, ſed novas pœnas *ingenioſam* ipſius *crudelitatem* excogitare; id iiſdem pene verbis expreſſiſſe in Diviniş ſuis Inſtitu-

tio-

Digitized by Google

tionibus Lactantium. Ait enim, libro VI, cap. XVII: *Spectata ſunt ſpectanturque pœna cultorum Dei: in quibus excruciandis nova & inuſitata tormenta excogitata ſunt.* uti libro V, cap. XI ſcripſerat: *Quis voluminum numerus capiet tam infinita, tam varia genera crudelitatis? — Dici non poteſt, Judices quanta & quam gravia tormentorum genera excogitaverint, ut ad effectum propoſiti ſui pervenirent.* Ipſe autem Cyprianus, *ingenioſæ crudelitatis* faciens mentionem, Magiſtrum ſuum Tertullianum hac ῥήσει imitari voluiſſe videtur; apud quem, libro de Anima cap. I, *ingenium crudelitatis* legimus. quemadmodum *ars dolorum* tyrannis illa audit Prudentio in agone Vincentii, ſeu hymno περὶ στεφ. II, 136. cui & hinc Datianus, eodem iſto carmine, verſ. 254. *Crucis peritus artifex* dicitur, & alius Judex, in Caſſiano, hymn. XII, 33. *pœnarum artifex.* uti *necis artifices* ejuſmodi homicidas vocat Ovidius, de Arte amandi lib. I, 658. ἐπινοητὰς κακίας, *malorum excogitatores*, Euſebius, Append. libri IIX Hiſtoriæ Eccl. cap. VII. Confer ejusdem huc faciens teſtimonium ex ipſo libro IIX, cap. XII, quod damus infra cap. X, 35.

XIX. Porro vehementiam perſecutionis, de qua agimus, ex Gregorii quoque Nyſſeni verbis æſtimare in proclivi eſt, quibus oratione de Gregorio Thaumaturgo utitur: Οὐδὲν ἦν ἔργον τηνικαῦτα δημόσιόν τε καὶ ἴδιον παρὰ τῶν τὰ κοινὰ διὰ χειρὸς ἐχόντων γινόμενόν τε καὶ σπουδαζόμενον, πλὴν τοῦ πολυορκεῖν τε καὶ τιμωρεῖσθαι τοὺς ἀντεχομένους τῆς πίστεως. ἦν δὲ οὐκ ἐν ταῖς τῶν λεγομένων ἀπειλαῖς μόνον τὰ φόβητρα, ἀλλὰ μετὰ τούτων ἡ ποικίλη τῶν κολαστηρίων κατασκευὴ, πᾶσαν ἐπῆγεν κατάπληξιν, καὶ πρὸ τῆς πείρας ἐμποιοῦσα τοῖς ἀνθρώποις

De perſecutionis hujus aſta teſtimonium Gregorii Nyſſeni.

θεώροις τὸν φόβον. ξίφη τε, καὶ πῦρ, καὶ θηρία, καὶ βόθροι, καὶ τὰ στρεβλωτικὰ τῶν μελῶν ὄργανα· καὶ σιδηραῖ κατὰ πυρὸς καθέδραι, καὶ ξύλα ὄρθια, οἷς ἐντεινόμενα τῶν ἐνισταμένων τὰ σώματα ταῖς τῶν φοβερῶν ὀνύχων προσβολαῖς κατεξαίνετο. καὶ ἄλλα μυρία πρὸς τὰς πολυειδεῖς βασάνους τῶν σωμάτων ἐξευρημένα παρ' αὐτοῖς ἐπενοεῖτο. καὶ σπουδὴ τοῖς τῶν ἐξουσιῶν τούτων ἐπειλημμένοις ἦν μία, τὸ μηδένα τοῦ ἑτέρου ἐν ὑπερβολῇ πικρίας ἀποδειχθῆναι πρᾳότερον. καὶ οἱ μὲν εἰσήγγελλον· οἱ δὲ ἐπεδείκνυον· οἱ δὲ, ἠρεύνων τοὺς κεκρυμμένους. ἄλλοι τοῖς φεύγουσιν ἐπετίθεντο, ἄλλοι δὲ πρὸς τὰς κτήσεις τῶν πιστῶν ὁρῶντες, ὡς ἂν ἐγκρατεῖς γένοιντο τῶν πραγμάτων, ἐπὶ τῷ προσχήματι τῆς εὐσεβείας, ἤλαυνον τοὺς ἀντεχομένους τῆς πίστεως. *Nulla res alia vel publice vel privatim tunc ab iis, qui cum imperio erant, gerebatur aut curabatur, quam ut oppugnarent aut punirent eos qui fidem amplecterentur. Et erant non in verborum tantum minis terrores, ſed una cum his varius carnificinarum apparatus animos percellebat, etiam ante periculum formidinem injiciens, enſes nempe, ignis, beſtia, ſcrobes & fovea, inſtrumenta item, quibus membra conſtringerentur & torquerentur; tum ferrea cathedra ignita, & ligna erecta, in quibus ſtantium corpora dum extendentur, ungulis admotis horribiliter lacerabantur. Sed & alia innumera corporum tormenta excogitabantur, & ſtudium iis, qui hanc provinciam ſuſceperant, hoc unum erat, ne quiſquam crudelitate altero inferior videretur. Nam alii quidem deferebant fideles, alii demonſtrabant, alii ſcrutabantur eos qui erant abſconſi, alii fugientes ſectabantur, alii deniq;, cum oculos & animum ad facultates fidelium adjeciſſent, ut rebus eorum potirentur, pietatis & religionis prætextu eos exagitabant qui fidem amplecterentur.* & nonnullis inter-

ter-

terjectis: οὐκ ἦν ἱκανὰ τὰ δεσμωτήρια χωρεῖν ἐν ἑαυτοῖς τῶν διὰ τὴν πίστιν τιμωρουμένων πλῆθος· ἀγοραί τε πᾶσαι καὶ σύλλογοι, κοινοί τε καὶ ἰδιάζοντες, ἀντὶ τῆς συνήθους φαιδρότητος, τὰς τοιαύτας μετελάμβανον συμφοράς. τῶν μὲν ἐφελκομένων τῶν δὲ ἀπαγομένων· ἄλλων ἐπὶ τοῖς γινομένοις ἢ γελόντων ἢ δακρυόντων, οὐ νηπίων ἦν ἔλεος, οὐ τιμὴ πολιᾶς, οὐκ ἀρετῆς αἰδὼς εἰσῄει τοῖς δυσμένεσιν· ἀλλ' ὡς ἐν αἰχμαλωσίᾳ, πᾶσα ἡλικία τοῖς πολεμίοις τῆς πίστεως ἔκδοτος ἦν. οὐδὲ ταῖς γυναιξὶν ἐδίδου ἡ φυσικὴ τοῦ γένους ἀσθένεια, τῶν τοιούτων ἀναγκῶν ἐκτὸς μένειν· ἀλλ' εἷς ἦν κατὰ πάντων ὁ τῆς ὠμότητος νόμος, ἴσῳ τῷ μέτρῳ τῆς τιμωρίας τῶν γινομένων, ὑπάγων τὸν τῶν εἰδώλων ἀλλοτριούμενον, μὴ διακρίνων τὴν φύσιν. *Carceres capere non poterant eorum multitudinem, qui propter fidem puniebantur, omniaque fora atque conventus tam publici quam privati pro conſueta hilaritate atque lætitia ejusmodi invicem caſus atque calamitates accipiebant; cum alii quidem arriperentur, alii vero abducerentur, ceteri ob ea, quæ fiebant, lacrymarentur. Non miſericordia infantium, non honor canitiei, non virtutis verecundia in mentem veniebat infenſis: ſed tamquam in urbe capta omnis ætas hoſtibus fidei quaſi dedita & obnoxia erat; ne mulierum quidem naturali ſexus infirmitati indulgebatur, ut ejusmodi periculis exempta manerent: ſed una adverſus omnes crudelitatis erat lex, eodem pœna modo, nullo diſcrimine ſexus habito, ſubjiciens eum, qui a ſimulacris eſſet alienus.* iterumque poſt pauca: Πανταχῇ κατὰ τὸ ἔθνος διηρευνῶντο πάντας ὁμοίως ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας, ὅσοις τὸ ὄνομα τοῦ χριστοῦ τὸ σεβάσμιον ἦν· καὶ εἷλκον ἐπὶ τὴν πόλιν, καὶ τὰ δεσμωτήρια κατεπλήρουν, ἀντ' ἄλλης τινὸς ἀδικίας, ἔγκλημα ποιούμενοι κατ' αὐτῶν τὴν εὐσέβειαν, ὡς μηδενὶ τόπῳ τῶν κοινῶν προσ-

ἀσχολεῖσθαι τὰ δικαστήρια, ἢ τοῦτο μόνον διὰ σπουδῆς τοῖς κρατοῦσιν εἶναι, τὸ πάντας αἰκισμοὺς καὶ παντοίας στρεβλώσεις δι' ἐπινοίας ἐπάγειν κατὰ τῶν ἀντεχομένων τῆς πίστεως. *In omnibus partibus provinciæ perſcrutabantur omnes, tam mulieres & pueros, quam viros, quicunque nomen* CHRISTI *venerarentur, ac trahebant ad urbem, & carceres complebant, pietatem eis alterius cujuspiam loco maleficii crimini dantes, adeo ut in nullo alio publico negotio judicia tunc occupata eſſent, præterquam quod id ſolum magiſtratus agebat, ut omne genus ſuppliciorum variaq; tormenta ſolerter excogitata adhiberent iis qui fidem amplecterentur.* Hæc, inquam, Gregorius Nyſſenus. Quibus conformiter Gregorius Nazianzenus, orat. XIIX, in Cyprianum, Ἐμαίνετο, ait, καθ' ἡμῶν Δέκιος, καὶ πάσας ἰδέας κολάσεων ἐπινόει· καὶ τὰ μὲν ἤδη παρῆν τῶν δεινῶν, τὰ δὲ ἔμελλεν. Ἴσον δὲ ἀγώνισμα ποιεῖται καὶ χριστιανοὺς ἑλεῖν, καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ διώκτας ὑπερβαλεῖν, *Furebat adverſus nos Decius, omniaque tormentorum genera conquirebat, ac graviſſima quæque ſupplicia, partim jam inferebat, partim intentabat; parique contentione in utrumque horum incumbebat, ut & Chriſtianos opprimeret, & priores omnes perſecutores crudelitate ſuperaret.*

Gregorii Naz.

Auguſtini.

XX. Sed & B. Auguſtinus ad Decianam reſpicere perſecutionem videtur, quando, Expoſ. partis primæ Pſalmi XC, *Imperatores*, ait, *& Reges ſeculi putaverunt, ſe perſequendo tollere poſſe de terra nomen* CHRISTI, *& nomen Chriſtianorum; juſſerunt, ut, quisquis ſe confiteretur Chriſtianum, feriretur. Quicunque noluit feriri, negavit ſe Chriſtianum, ſciens quid mali faceret, pervenit ad illum ſagitta volans per diem. Quicunque autem non curavit*

pra-

præſentem vitam, ſed certus ſperavit futuram, declinavit ſagittam volantem per diem, confeſſus eſt ſe Chriſtianum; percuſſus carne liberatus eſt ſpiritu, exſpectare cœpit, poſitus apud Deum in quiete, etiam redemptionem corporis ſui in reſurrectione mortuorum. Evaſit autem tentationem illam a ſagitta volante per diem. Ergo quicunque ſe confeſſus fuerit Chriſtianum, feriatur: quomodo ſagitta volans per diem fuit. Nondum erat dæmonium meridianum flagrans vehementi perſecutione, & faciens magnos æſtus etiam fortibus. Audite enim quid ſecutum ſit. Cum vidiſſent inimici, quod multi feſtinarent ad martyrium, & tanto plures crederent in CHRISTUM, *quanto plures patiebantur; dixerunt apud ſe: Nos occiſuri ſumus genus humanum; tot millia qui credunt in hoc nomine? Si occiderimus omnes, prope nullus in terra remanebit. Cœpit fervere Sol, cœpit ferveſcere æſtus. Audite enim quid juſſerint. Quomodo autem juſſerant? Quicunque confeſſus ſe fuerit Chriſtianum, feriatur. Juſſerunt poſtea: quicunque ſe confeſſus fuerit Chriſtianum, torqueatur; & tamdiu torqueatur, donec neget ſe eſſe Chriſtianum. Comparate ſagittam volantem per diem, & dæmonium meridianum. Sagitta volans per diem quid erat? Qui ſe confeſſus fuerit Chriſtianum, feriatur. Quis fidelis eam mortis celeritatem declinaret? Illud autem: Qui ſe confitetur Chriſtianum, non occidatur, ſed torqueatur donec neget; ſi ſe negaverit, dimittatur; dæmonium meridianum erat. Multi ergo non negantes in tormentis deficiebant. Tamdiu enim torquebantur, donec negarent. Perſeverantibus autem in non negando* CHRISTUM, *quid facturus erat gladius, uno ictu occidendo corpus, animam*

ad

ad Deum mittendo? Hoc faciebant & diuturna tormenta. Sed quis tandem inveniretur, qui duraret adverſus tantos & tam longos cruciatus? Multi defecerunt.

Cur adeo fuerit in Chriſtianos ſævitum ſub Decio.

XXI. Mirum autem non eſt, tanto fervore in Chriſtianos fuiſſe tunc animadverſum, cum, ut Gregorius Nyſſenus loco ſupra num. XIII expreſſo memorat, edictum Decius promulgarit, quo ipſis Præſidibus extrema quæque minabatur, niſi quantocyus Chriſtianos omnes vel deleviſſent, vel ad antiquam idololatriam retraxiſſent. Cujus edicti Dionyſius quoque Alexandrinus meminit, epiſtola ad Fabium Epiſcopum Antiochenum, apud Euſebium lib. VI Hiſtor. Eccleſ. cap. XLI, idque horrificum adeo & terribile fuiſſe ſcribit, ut ipſis etiam electis fraudi eſſe potuiſſet. Tametſi, integro jam anno ante edictum hoc Cæſareum gravem tumultum Alexandriæ in Chriſtianos excitatum fuiſſe, idem Dionyſius ipſo illo loco affirmat, φθάσας, inquiens, *ὁ κακῶν τῇ πόλει ταύτῃ μάντις καὶ ποιητής, ὅστις ἐκεῖνος ἦν, ἐκίνησε καὶ παρώρμησε καθ' ἡμῶν τὰ πλήθη τῶν ἐθνῶν, εἰς τὴν ἐπιχώριον αὐτοὺς δεισιδαιμονίαν ἀναῤῥιπίσας. οἱ δὲ ἐρεθισθέντες ὑπ' αὐτοῦ, καὶ πάσης ἐξουσίας εἰς ἀνοσιουργίαν λαβόμενοι, μόνην εὐσέβειαν τὴν θρησκείαν τῶν δαιμόνων ταύτην ὑπέλαβον, τὸ καθ' ἡμῶν φονᾶν. Infauſtus quidam Vates ac Poëta, quiſquis ille fuit, commoverat jam antea atque incitaverat adverſus nos Gentilium turbas, ad innatam genti ſuperſtitionem animos eorum incendens. Ab hoc igitur homine ſtimulati, omnemq; ad patranda ſcelera licentiam nacti, hanc ſolam pietatem cultumq; Dæmonum ſuorum exiſtimabant, ſi cædibus adverſus noſtros ſævirent.*

Matth. 24. 24.

Martyres ſub Decio.

XXII. In eadem porro epiſtola ſua martyres recen-

cenſet Dionyſius, quos furens hæc & repentina graſſatio abſtulit. Suntque illi: METRA, vir ſenex. *Metra.* Quem, ubi impia proferre verba (ἄθεα λέγειν ῥήματα) fruſtra juberent, fuſtibus verberantes, acutiſque arundinibus pungentes, deductum in ſuburbium lapidibus occiderunt. QUINTA. *Quinta.* Quam, cum idola venerari nollet, conſtrictis pedibus per aſpera ſilice conſtratos totius ubis vicos raptam ſaxis illiſam molaribus, flagriſque præterea cæſam, lapidibus & ipſam tandem obruerunt. APOLLONIA, provectæ jam ætatis Virgo. *Apollonia.* Quæ, poſtquam omnes ei dentes excuſſiſſent, accenſoque extra urbem rogo, vivam ſe illam combuſturos, εἰ μὴ συνεκφωνήσειεν αὐτοῖς τὰ τῆς ἀσεβείας κηρύγματα, *niſi una cum ipſis impia verba pronunciaret*, minati eſſent, veniam deprecari pauliſper viſa, atque interim dimiſſa, celeriter in ignem inſiliens conflagravit. SERAPIO. *Serapio.* Quem acerbiſſimis tormentis excruciarunt, membriſque omnibus confractum ex cenaculo præcipitem dejecerunt.

XXIII. Generatim vero de perſecutione iſta ſic ibi *Dionyſii Alex. de perſecutione hac teſtimonium.* ſcribit Dionyſius: ὁμοθυμαδὸν ἅπαντες ὥρμησαν ἐπὶ τὰς τῶν θεοσεβῶν οἰκίας· καὶ οὓς ἐγνώριζον ἕκαστοι γειτνιῶντας, ἐπισπεύδοντες ἦγον, ἐσύλων τε καὶ διήρπαζον τὰ μὲν τιμιώτερα τῶν κειμηλίων νοσφιζόμενοι, τὰ δὲ εὐτελέστερα, καὶ ὅσα ἐκ ξύλων ἐπεποίητο, διαρριπτοῦντες, καὶ κατακαίοντες ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἑαλωκυίας ὑπὸ πολεμίων πόλεως παρεῖχον θέαν. *Omnes uno impetu in domos Chriſtianorum irruere cæperunt; & quos quiſq; ſibi vicinos noverat, eos illico properantes agebant, ſpoliabant, ac diripiebant: ea quidem quæ maxime pretioſa eſſent, in ſinum ſuum congerentes; viliora autem & lignea quæque diſſiciebant, ac per vias concremabant, capta ab hoſtibus*

urbis ſpeciem atque imaginem exhibentes. & rurſum: Οὐδεμία ὁδὸς, οὐ λεωφόρος, οὐ στενωπὸς ἡμῖν βάσιμος ἦν, οὐ νύκτωρ, οὐ μεθημέραν· ἀεὶ καὶ πανταχοῦ πάντων κεκραγόντων, εἰ μὴ τὰ δύσφημα τις ἀνυμνοίη ῥήματα, τοῦτον εὐθέως δεῖν σύρεσθαί τε καὶ πίμπρασθαι. *Nusquam non per viam publicam, non per angiportus, incedere aut noctu aut interdiu nobis licebat: cum omnes ubique & aſſidue clamitarent; quicumque impia illa verba proferre abnuiſſet, eum illico trahendum eſſe, & flammis ultricibus abſumendum.*

Martyres Alexandrini poſt promulgatum Decii edictũ paſſi. XXIV. Pergit deinde Martyres nonnullos recenſere Dionyſius, qui poſt promulgatum Decii edictum Alexandriæ paſſi. Julianus videlicet, vir podagræ doloribus conſtrictus, ut nec ſtare poſſet, nec incedere, *Julianus. Cronion.* & Cronion, per univerſam urbem camelis vecti, flagris verberati, & igne tandem cremati ſunt. Miles vero, qui ipſis, dum ad ſupplicium ducerentur, adſtabat, & contumeliam inferentes propulerat, *Beſas.* Besas nomine, conclamante adverſus eum populo, in jus adductus, capitisque ſupplicio eſt affectus. *Macar.* Macar præterea vivus combuſtus eſt. *Epimachus. Alexander.* Epimachus & Alexander, cum poſt diuturnum carceris horrorem, ferreos ungues, flagra, ac mille dolorum genera pertuliſſent, vivæ calcis incendio & ipſi colliquefacti perierunt. *Dioſcorus.* Dioscorum, adoleſcentem quindecim annos natum, ad fidem abnegandam blandis primum verbis inducere, mox tormentis adigere ſategerunt: is vero nec perſuaſione quidquam commotus eſt, neque Judicis omnino ceſſit ſententiæ. Qui proinde, cum propter ſingularem animi magnitudinem, quam palam oſtenderat, tum propter prudentiſſima reſponſa, quæ ad

Digitized by Google

ad ſingula rogata dederat, eum magnopère admiratus dimiſit, affirmans, ſe propter ætatem certos dies illi velle concedere, quibus reſipiſcendi haberet facultatem. Memorantur inſuper a Dionyſio quinque milites, Ammon, Zeno, Ptolemæus, Ingenuus, Theophilus: qui, cum quidam Chriſtianorum, cruciatuum acerbitatem exhorreſcens, jam ad fidei negationem propenderet, præ rei indignatione dentibus frendere, vultu nutare, manus extendere, toto denique corpore geſtus quoſdam agere cœperunt. Quando itaque omnium ora in eos eſſent converſa, priusquam ullæ iis injicerentur manus, ipſi ad ſubſellia accurrere, ſeque Chriſtianos profiteri, ut tum Præfectus, & aſſeſſores, qui aderant, timore obſtupeſcerent, tum Chriſtiani, in quos jam inquirebatur, ad tormenta, quæ poſt eſſent paſſuri, toleranter ſufferenda maxime confirmarentur, tum denique Judices, qui eſſent contra eos ſententiam pronunciaturi, ingenti metu exhorreſcerent. Iſti vero e foro gloriantes abſcedere, & propter teſtimonium, quod CHRISTO perhibuerant, ſummo gaudio exultare, Deo per illos glorioſe triumphos agente. Tandem martyria quoque conſummarunt tunc temporis Alexandriæ AMMONARIUM, MERCURIA, DIONTSIA, Chriſtianæ feminæ; HERON item, ATER, ISIDORUS, NEMESION, & ISCHYRION. Atque hæc de Martyribus Alexandrinis ex Dionyſiana epiſtola.

XXV. Meminit Ægyptiacæ perſecutionis Hieronymus etiam, in vita Pauli Eremitæ, his verbis: *Sub Decio & Valeriano perſecutoribus multas apud Ægyptum & Thebaidam eccleſias tempeſtas ſæva populata eſt. Voti tunc Chriſtianis erat, pro* CHRISTI *nomine gladio percuti.*

Hyeronymi de Ægyptiaca perſecutione teſtimonium.

Verum hoſtis callidus, tarda ad mortem ſupplicia conquirens, animas cupiebat jugulare, non corpora. Et ut ipſe, qui ab eo paſſus eſt, Cyprianus ait, volentibus mori non permittebatur occidi. Cujus ut crudelitas notior fiat, duo memoriæ cauſa exempla ſubjecimus. Perſeverantem igitur in fide martyrem, & inter eculeos laminasque victorem, juſſit melle perungi, & ſub ardentiſſimo Sole ligatis manibus poſt tergum reſupinari: ſcilicet ut muſcarum aculeis cederet, qui ignitas ſartagines ante ſuperaſſet. Alium juvenili ætate florentem in amœniſſimos hortulos præcepit abduci, ibique inter lilia candentia & rubentes roſas, cum leni juxta murmure aquarum ſerperet rivus, & molli ſibilo arborum folia ventus præſtringeret, ſuper exſtructum plumis lectum reſupinari, &, ne ſe inde poſſet excutere, blandis ſerico nexibus irretitum relinqui. Quo cum, recedentibus cunctis, meretrix ſpecioſa veniſſet, cœpit delicatis ſtringere colla complexibus, &, quod dictu quoque ſcelus eſt, manibus attrectare virilia, ut, corpore in libidinem concitato, ſe victrix impudica ſuperjaceret. Quid ageret miles CHRISTI, *& quo ſe verteret, neſciebat. Quem tormenta non vicerant, ſuperabat voluptas. Tandem, cœlitus inſpiratus, præciſam morſu linguam in oſculantis ſe faciem expuit; ac ſic libidinis ſenſum ſuccedens doloris magnitudo ſuperavit.* Eadem narrat, ſed compendioſius, Martyrologium Romanum, ad diem XXIIX Julii.

Cyphoniſmus, ſuppliciũ genus.

XXVI. Quæ ut illuſtrentur, recitare heic placet quæ in Aſino ſuo aureo, ut vocant, libro IIX, Apulejus memorat. *Severus quidam* (ait) *cui cunctam familiæ tutelam dominus permiſerat ſuus, quique poſſeſſionem maximam, illam, in quam diverteramus, villicabat, habens*

bens ex eodem famulitio conſervam conjugem, libera cujusdam extraneæque mulieris flagrabat cupidine. Quo dolore pellicatus uxor ejus inſtincta (ſic legendum, docet Pricæus) *cunctas mariti rationes, & quidquid horreo reconditum continebatur, admoto combuſſit igne. Nec tali damno tori ſui contumeliam vindicaſſe contenta, jam contra ſua ſæviens viſcera, laqueum ſibi nectit, infantulumq; quem de eodem marito jamdudum ſuſceperat, eodem funiculo nectit, ſeque in prealtiſſimum puteum, appendicem parvulum trahens, præcipitat. Quam mortem dominus eorum ægerrime ſuſtinens, arreptum ſervulum, qui cauſam tanti ſceleris uxori ſuæ præſtiterat, nudum ac totum melle perlitum firmiter alligavit arbori ficulneæ: cujus in ipſo carioſo ſtipite inhabitantium formicarum nidificia burriebant, & ultro citroq; commeabant multijuga ſcaturigine. Quæ, ſimul dulcem ac mellitum corporis nidorem perſentiſcunt, parvis quidem, ſed numeroſis & continuis morſiunculis penitus inhærentes, per longi temporis cruciatum ita carnibus atque ipſis viſceribus adeſis, homine conſumpto, membra nudarunt, ut oſſa tamen viduata pulpis, nidore nimio candentia, funeſtæ cohærerent arbori.* Eandem miſeriam expertus eſt Marcus, Arethuſius Epiſcopus: uti narrant Theodoritus lib. III Hiſt. Eccl. cap. VII, Sozomenus lib. V, cap. X, Gregorius Nazianzenus Invectiva I in Julianum. Vocaturque hoc cruciamenti genus *Cyphoniſmus*, a *cyphone*; quod erat vinculum ligneum vel ferreum, quo ad ignominiam ligatus & melle delibutus reus muſcis exponebatur. Quo ſpectant hæc Cœlii Rhodigini, lib. X Lect. antiqu. cap. V: *Apud quosdam ita cautum animadverto, ut, quiſquis per audaciam legum placita*

cita riſui habuiſſet, diebus viginti in Archivo vinctus cyphone perſeveraret nudus, melle ac lacte delibutus, ut apibus muſcisq́ eſſet pabulum: dilapſis vero iis, muliebri indutus veſte deturbaretur in præceps.

Origenes etiam multa paſſus eſt in perſecutione Deciana.

XXVII. Porro in Deciana perſecutione multa quoque paſſum eſſe Origenem, Euſebius Hiſtoriæ Eccleſ. lib. VI, cap. XXXIX, teſtatur. Detruſus videlicet eſt in profundum carcerem; torquis ferreus collo ipſius injectus; crura ligneis pedicis grandi intervallo invicem remotis inſerta ſunt, ſic ut miſere diſtractum corpus per multos dies diriſſime torqueretur.

Pedicis ligneis martyrum crura inſerta.

XXIIX. Ubi nota, quod compedibus ligneis Martyrum crura & alibi paſſim apud Eccleſiæ Hiſtoriographos inſerta legantur. Vide Lugduno-Viennenſem epiſtolam Martyrologicam apud Euſebium lib. V, cap. I, & excerpta ex Phileæ ad Thmuitas epiſtola apud eundem Euſebium lib. IIX, cap. X, ubi de paſſis in Diocletianêa perſecutione martyribus agens auctor, inter cetera, ἦσαν, inquit, μετὰ τοὺς αἰκισμοὺς ἐπὶ τοῦ ξύλου κείμενοι διὰ τῶν τεσσάρων ὀπῶν διατεταμένοι ἄμφω τὼ πόδε. *Quidam poſt tormenta in nervo jacuerunt, pedibus ad quatuor uſque foramina divaricatis.* Eodem ſpectant Prudentii iſta, in agone Vincentii, hymno περὶ στεφ. II, 249.

In hoc barathrum conjicit
truculentus hoſtis martyrem,
lignoque plantas inſerit
divaricatis cruribus.

Cyppus.

Cyppum Latinis lignum illud dici, Svidas auctor eſt, Ποδοκάκκη, ſcribens, ξύλον, εἰς ὃ ἐν εἱρκτῇ τοὺς πόδας ἐμβάλλοντες συνέχουσιν. ὃ παρὰ Ῥωμαίοις Κύππος καλεῖται. Ejus

men-

mentio in Martyrologiis paſſim. Loca notavit, inter alios, Carolus du Freſne, in Gloſſario. *Soleas ligneas* vocat Cicero lib. II de Invent. cap. II, & auctor Rhetor. ad Herennium cap. XIII.

XXIX. Verum ad Origenem ut revertamur, de eo Epiphanius, hæreſi LXIV, 2, memorat, quod, cum ob eximiam ſanctitatem & eruditionem in ſummam fuiſſet invidiam adductus, eaque res magiſtratus & Præfectos majorem in modum acuiſſet, illud Diaboli calliditate improbitatis artifices commentos eſſe, ut ad turpitudinis neceſſitatem hominem adigerent, atque ejusmodi pœnam ſtatuerent, ut ad illius corpori ſtuprum inferendum Æthiopem compararent. Adamantium vero, fraudulentum illud diaboli conſilium non ſuſtinentem, duobus iſtis propoſitis, quod ſacrificare malit, indicium feciſſe. οὐ μὴν δὲ, ſcribit Epiphanius, ἑκουσίᾳ γνώμῃ μᾶλλον τοῦτο ἐπιτέλεσεν, ὡς πολὺς ἄδεται λόγος· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ὅλως καθωμολόγησε τοῦτο πρᾶξαι, βαλόντες δὲ χεῖρα αὐτοῦ λίβανον, εἰς τὴν τοῦ βωμοῦ πυρὰν καθῆκαν. *Non autem omnino ſponte illud ſua præſtitiſſe vulgo dicitur: ſed ubi ſemel, hoc ſe eſſe facturum, aſſenſus eſt, tus in manum illius impoſitum in ſubjectum aræ focum excuſſiſſe Gentiles, affirmant.* Addit auctor, hoc modo & a martyrii gloria, Confeſſorum Martyrumque, qui tunc erant, judicio excidiſſe, & ab Eccleſia dejectum eſſe Origenem; idque accidiſſe Alexandriæ. Ubi cum exprobrantium ludibria ferre non poſſet, abiiſſe illinc, & in Palæſtina domicilium conſtituiſſe ait. Forte autem contigiſſe, ut, Jeroſolymam profectus, ad verba in eccleſia facienda vi propemodum impeteretur. ubi vero, cum hæc e pſalmo XLIX,

Epiphanii de Origenis lapſu narratio.

He-

(Hebr. l) recitaſſet verba: *Peccatori dixit Deus: Quare tu enarras Juſtitias meas, & aſſumis Teſtamentum meum per os tuum?* complicatum librum reddiderit, flenſque & lacrymans reſederit, flentibus cum eo qui aderant univerſis.

Eam improbat Baronius. xxx. De his Epiphanii quid habendum ſit, inter eruditos disquiri ſolet. Certe Baronius, ad ann. ccliii, 120. ſeqq. confiċta ea, nec genuina Epiphanii, ſed aliunde aſſuta eſſe pronunciat. Habent item pro fabuloſa narrationem iſthanc Halloixius Orig. defenſ. lib. iv, quæſt. iii, Raynaudus Hoplothecæ ſect. ii, ſer. i, cap. ii, Valeſius Annot. Euſeb. lib. vi, cap. xxxix. Rationum ſumma hæc eſt: ſi ita ſe res haberet, ut narrat Epiphanius, non prætermiſſuros ejus mentionem, vel objiciendo, Origenis antagoniſtas, Theophilum Alex. Hieronymum, alios; vel refutando, ipſius fautores, Euſebium, Pamphilum, Rufinum; vel Doctores vetuſtos, Auguſtinum, Vincentium Lerinenſem, & ſimiles, qui fuſe de illo egerint: in controverſiis item Juſtiniani ævo adverſus Origenem tanto ſtudio agitatis fieri non potuiſſe ut ſicco pede præteriretur iſtud facinus: nec denique impium illum Eccleſiæ hoſtem gloriæque Chriſtianiſmi invidum Porphyrium, qui Ammonium a Christi fide ad Gentiliſmum tranſiiſſe commentus eſt, intactum relicturum Adamantii factum hoc, quem tantopere ſuſpiciebat.

Tuetur vero contra ipſum Petavius. xxxi. Ceterum Dionyſius Petavius in ſuis ad Epiphanium Animadverſionibus, unius hujus ſcriptoris auctoritatem ſufficere heic poſſe putat, qui de Origene velut compertam rem minimeque dubiam illud ipſum retulerit. In quo magnopere ponderandum iſtud eſſe ait, quoties ejusmodi aliquid proponit Epiphanius, quod

ad

ad alicujus, etiam alioquin hæretici, ac nefarii hominis, invidiam ignominiamque pertinet, id ſi dubiæ minimeque conſtantis famæ ſit, nonnulla cum excuſatione ac titubanter ab illo ſignificari, atque hoc inprimis caveri, ne incerta re commemoranda certam alicui infamiam, ac dedecus imponat; hoc autem loco nullam iſtiusmodi cautionem ipſum adhibuiſſe. Addit, ceteros, qui vel antiquiores Epiphanio, vel illius temporis ſuppares fuere, partim Origenis amore diſſimulaſſe, partim, quod ad rem minime faceret, ſcribendo prætermiſiſſe. Atque Euſebium quidem, utpote Origenis admiratorem, conſulto, ut omitteret, feciſſe videri, quippe qui nihil eorum tacuerit quæ ad illius commendationem, nihil attulerit quod ad minuendam exiſtimationem valeret: reliquos, tam fautores quam adverſarios Origenis, cum de impiis ejus dogmatibus atque erroribus in certamen diſputationemque veniſſent, facile contempſiſſe cetera. Sileri etiam de eo crimine a ſanctiſſimis viris, æquum fuiſſe, cujus tantopere illum pœnituiſſe ſcirent; ne hominis memoriæ inſultare, obtrectarique velle potius, quam errores damnare viderentur: de aliis, quorum ſcripta non extant, pronunciari non niſi temere poſſe. Quod porro intextam Epiphanio laciniam illam eſſe ſuſpicatur Baronius, in hoc quoque fruſtra eum eſſe Petavius judicat, cum neque de ſtylo ipſo dubitari poſſit, & quibus id argumentis efficitur, levia ſint, imo nulla.

XXXII. Petaviana iſthæc ſuo comprobat calculo Petrus Daniel Huetius, Origenianorum libro I, cap. IV, 4. &, ad cauſas, cur Origenis lapſum reticuerint ipſius adverſarii, has etiam acceſſiſſe putat, quod, licet ſacri- *& Huetius*

ficaturum ſe recepiſſet, non ipſe tamen, ſed qui eum circumſtabant facinoris auctores & impulſores, manibus ejus apprehenſis & excuſſis ipſi viderentur foco thus intuliſſe: quod, licet ab Eccleſia fuiſſet ob illam cauſam ejectus Demetrii compluriumque Epiſcoporum judicio, ab Alexandro tamen & Theoctiſto Epiſcopis tanta eſſet charitate ſuſceptus, ejusque patrocinium tanto ſtudio complexæ eſſent Arabiæ, Palæſtinæ, Phœniciæ, & Achajæ Eccleſiæ, ut ea re fere criminis depulſio contineretur: quod, licet capitalis ſit vel tenuis admiſſæ idololatriæ ſuſpicio, & graviter peccaſſe Origenem fatendum ſit, minime tamen hoc nomine is poſſet accuſari, quin ejus ingens pudicitiæ ſtudium prædicaretur: quod denique, diris ſub Decio ſingulari conſtantia toleratis tormentis, prioris criminis noxam ſatis correxiſſe, ejusque luiſſe pœnas, & priſtinam mollitiem expiaſſe videretur. Atque iisdem fere rationibus, quo minus id Chriſtianis exprobraret, abſterritum fuiſſe Porphyrium, Huetius exiſtimat. Euſebium porro, cur rem illam ſcribendo prætermitteret, fuiſſe impulſum ait, quod in Apologia pro Origene hoc & ejuſmodi plurima fuiſſet complexus, quæ ad Hiſtoriæ ſuæ propoſitum non omnino accommoda, quippe quæ res ad univerſam Eccleſiam ſpectantes exequeretur, repetere inſuper habuerit.

An ſub Decio correxerit Origenis lapſum.

xxxiii. Ubi dum ſub Decio toleratis tormentis prioris noxam Adamantium correxiſſe ſcribit Huetius, quæ de Origenis perduellione Epiphanius narrat, minime ſub Decio accidiſſe, indicium facit: ſecus ac viſum Nicephoro Calliſto, qui in Deciana perſecutione, poſtquam

quam initio graviſſimis tormentis fruſtra ad ἀποστασίαν ſolicitatus fuiſſet, tandem tamen turpiſſimum illud ſupra a nobis memoratum facinus Origenem commiſiſſe, libro v Hiſtoriæ Eccl. cap. xxxii diſerte ſcribit. Cui vero heic opponit Huetius, de perſecutione Deciana altum ſilere, unde ſua Nicephorus hauſit, Epiphanium (uti quoque Cedrenum & Suidam) in Panario: libro autem de Ponder. & Menſ. cum Decianæ perſecutionis meminit, de Origene quidem, quod multa tunc perpeſſus ſit, docere, at Æthiopem ibi nequaquam commemorare: nec commemorare Jo. Zonaram, qui eum tamen tormentis victum ſub Decio a fide deſciviſſe tradat. Non poſſe igitur Epiphanii ſe auctoritate tueri Nicephorum, & quotquot præterea Decianæ perſecutionis temporibus iſtud Origenis facinus aſſignant. Imo vero aperte iis contradicere Epiphanium, ſi quis ad narrationis illius contextum animadvertat. Alexandriæ enim ſecundum ipſius narrationem lapſum eſſe Origenem; qui etiam Eccleſia ideo dejectus fuerit, cumque ſe irriſui eſſe perdoleret, patria tunc exceſſerit. At Deciana tempeſtate nec Alexandriæ Origenem fuiſſe, nec ab Eccleſiæ communione ſegregatum, aut Alexandria eſſe profectum; ſed alio tempore ea contigiſſe.

Epiphanii auctoritas ſola ſufficere non videtur firmandæ de Origenis lapſu narrationi.

xxxiv. Atque hæc de famoſo illo lapſu Origeniano. Ubi per nos ſane ſuo quiſque ſenſu abundet, & ſive Baronio, ſive Petavio ſubſcribat. Id interim diſſimulare non poſſumus, Epiphanii auctoritatem in talibus non videri nobis tantam, ut in ejus unius teſtimonio, judicio, ac fide tuto acquieſcamus. Etenim de viri iſtius hallucinationibus, ἀβλεψίᾳ, oſcitantia, lapſibus me-

memoriæ, imprudentia, ſimplicitate, credulitate, doctorum teſtimonia leguntur paſſim, libro III de Calumniis Paganorum cap. IX, 18. ex parte a nobis memorata. Heic ſolius Melchioris Cani verba dabimus. Sic vero is, Locor. Theolog. lib. XI, cap. V: *Cum Epiphanii ſententia contra hiſtoria fidem ponitur, nihil prorſus movere nos debet: — quoniam in rerum geſtarum temporumq; ratione nullos ille graves auctores ſequi ſolet; atq; adeo in earum rerum memoria interdum fallitur.* Et quot, obſecro, ſcriptoris hujus παροράματα in ſuis ad opera ejus Animadverſionibus ipſe notavit Petavius?

Dionyſii Alex. fata ſub Decio.

XXXV. Præter Origenem Presbyterum perſecutionis Ægyptiacæ tempeſtatem etiam Dionysius ſenſit, Alexandrinus Epiſcopus; veluti ipſe in ſua ad Germanum epiſtola, apud Euſebium lib. VI, cap. XL, his verbis narrat: Ἐγὼ καὶ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ λαλῶ, καὶ αὐτὸς οἶδεν ὅτι οὐ ψεύδομαι· οὐδὲ μίαν ἐπ᾽ ἐμαυτοῦ βαλλόμενος, οὐδὲ ἀθεεὶ πεποίημαι τὴν φυγήν· ἀλλὰ καὶ πρότερον τοῦ κατὰ Δέκιον προτεθέντος διωγμοῦ, Σαβῖνος αὐτῆς ὥρας φρουμεντάριον ἔπεμψεν εἰς ἀναζήτησίν μου. κἀγὼ μὲν τεσσάρων ἡμερῶν ἐπὶ τῆς οἰκίας ἔμεινα, τὴν ἄφιξιν τοῦ φρουμενταρίου προσδοκῶν. ὁ δὲ πάντα μὲν περιῆλθεν ἀνερευνῶν· τὰς ὁδοὺς τοὺς ποταμοὺς, τοὺς ἀγροὺς, ἔνθα κρύπτεσθαί με ἢ βαδίζειν ὑπενόησεν. ἀορασίᾳ δὲ εἴχετο, μὴ εὑρίσκων τὴν οἰκίαν· οὐ γὰρ ἐπίστευεν οἴκοι με διωκόμενον μένειν. καὶ μόλις μετὰ τὴν τετάρτην ἡμέραν κελεύσαντός μοι μεταστῆναι τοῦ Θεοῦ, καὶ παραδόξως ὁδοποιήσαντος, ἐγώ τε, καὶ οἱ παῖδες, καὶ πολλοὶ τῶν ἀδελφῶν, ἅμα συνεξήλθομεν. καὶ ὅτι τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἔργον ἐκεῖνο γέγονε, τὰ ἑξῆς ἐδήλωσεν· ἐν οἷς τάχα τισὶ γεγόναμεν χρήσιμοι. *Ego coram Deo loquor, & ipſe ſcit, me nequaquam mentiri: nunquam mea ſponte nec ſine*

Dei

Dei nutu fugam inii. Sed & prius, cum perſecutionis edictum ſub Decio propoſitum fuiſſet, Sabinus Frumentarium, qui me requireret, eodem temporis momento miſit. Atque ego quidem quatriduo domi manſi, adventum exſpectans Frumentarii. Ille vero omnia circumeundo perſcrutabatur; vias, fluvios, agros, ubi me occultari, aut qua tranſiturum eſſe ſuſpicabatur. Verum caligo quadam ei obtutum ademerat, ne domum reperiret: neque enim opinabatur, me domi conſiſtere graſſante adverſus me perſecutione. Vixque poſt diem quartum, cum Deus mihi, ut alio migrarem, præcepiſſet, ac præter opinionem omnium viam aperuiſſet, ego & famuli, multique ex fratribus, ſimul egreſſi ſumus. Atque id divinæ providentiæ opus fuiſſe, rerum eventus poſtea declaravit; ſiquidem nonnullis fortaſſe haudquaquam inutiles fuimus.

Frumentarii qui fuerint. Vide infra cap. 9. n. 15.

XXXVI. Ubi mirari poſſis, cur ſolicite adeo moneat vir ſanctus, ſe non ſponte ſua, ſed Dei nutu fugam iniiſſe; cum utique urgente perſecutionum æſtu ſeceſſum quærere, ex ſe nequaquam eſſe illicitum, ſupra cap. VI, II. ſeqq. multis oſtenſum fuerit. Videtur autem eo id ſpectare, quod non ſtatim quæ aliorum, eadem quoque Epiſcoporum & Eccleſiæ Antiſtitum heic ſit ratio, ut qui tamquam boni Paſtores, non fugere, ſed animam ſuam pro ovibus debent ponere, Johann. X, II. Agit ea de re more ſuo, id eſt, accurrate & luculenter, B. Auguſtinus, epiſtola CLXXX, ab Honorato Epiſcopo conſultus; poſtquam antea jam Quodvultdeo ſcripſerat: ingruentibus periculis, *nec eos eſſe prohibendos, qui ad loca, ſi poſſint, munita migrare deſiderent, & miniſterii vincula, quibus* Epiſcopos *CHRISTI charitas alligavit, ne deſerant*

An & quatenus Epiſcopis imminente perſecutione fugere liceat.

Eccleſias quibus ſervire debent non eſſe rumpenda. Quibus vero opponebat Honoratus illud Salvatoris, Matth. x, 23. *Cum perſequentur vos in civitate iſta, fugite in aliam*: abſolute ſcilicet id & ſine ulla limitatione accipiens. At Auguſtinus, *Quis credat*, inquit, *ita hoc Dominum fieri voluiſſe, ut neceſſario Miniſterio, ſine quo vivere nequeunt, deſerantur greges, quos ſuo ſanguine comparavit?* Sic igitur ipſe Christi de fuga capeſſenda pronunciatum iſtud vult intellectum, ut non pugnet cum præcepto ejusdem altero, quo animam pro ovibus ponere Paſtores jubet, Joh. x, 11. Verba ſancti Præſulis: *Cur ſibi putant indifferenter obtemperandum eſſe præcepto, ubi legunt, de civitate in civitatem eſſe fugiendum; & mercenarium non exhorrent, qui videt lupum venientem, & fugit, quoniam non eſt ei cura de ovibus? Cur non iſtas duas Dominicas veraſque ſententias, unam ſcilicet ubi fuga ſinitur aut jubetur, alteram, ubi arguitur atque culpatur, ſi intelligere ſtudent, ut inter ſe reperiantur non eſſe contraria, ſicut non ſunt?* Quo pacto autem iſta debeat inſtitui conciliatio, ita porro Auguſtinus oſtendit, ut dicat: *tunc de locis, in quibus ſumus, premente perſecutione fugiendum eſſe Christi miniſtris; quando ibi aut plebs Christi non fuerit cui miniſtretur; aut etiam fuerit, & poteſt impleri per alios neceſſarium miniſterium, quibus non eſt eadem cauſa fugiendi.* Id quod Pauli mox Apoſtoli illuſtrat exemplo, ex II Cor. IX, 32. 33. cujus quoque jam ſupra his verbis meminerat: *Numquid, quando Apoſtolus Paulus, ne illum comprehenderet inimicus, per feneſtram in ſporta ſubmiſſus eſt, & effugit manus ejus, deſerta eſt quæ ibi erat Eccleſia,*
ne

neceſſario miniſterio, & non ab aliis fratribus ibidem conſtitutis quod oportebat impletum eſt? Eis quippe volentibus hoc Apoſtolus fecerat, ut ſe ipſum ſervaret Eccleſia, quem proprie perſecutor ille quærebat. Faciant ergo ſervi CHRISTI (ita pergit venerabilis Antiſtes) *Miniſtri Verbi & Sacramenti ejus, quod præcepit, ſive permiſit: fugiant omnino de civitate in civitatem, quando eorum quiſquam ſpecialiter perſeqvutoribus quæritur, ut ab aliis, qui non ita requiruntur, non deſeratur Eccleſia; ſed præbeant cibaria conſervis ſuis, quos aliter vivere non poſſe noverunt. Cum autem omnium, id eſt, Epiſcoporum & Clericorum, eſt commune periculum, ii qui aliis indigent, non deſerantur ab his quibus indigent.* Nempe fiebat interdum impetus in ſolos Præſules, aut etiam præ ceteris ad necem hi quærebantur: uti in paſſione B. Polycarpi legimus, quod furore in Chriſtianos accenſa Gentilium multitudo ingenti ſtrepitu exclamaverit: *Polycarpus requiratur!* Vide ſupra cap. v, 7. & adde quæ notamus cap. VII, 2. IX, 16. Id ergo ſi fiat, nihil prohibere Auguſtinus docet, quo minus ipſi etiam Paſtores fuga ſibi conſulant; *ſicut*, ait, *fugit S. Athanaſius, Alexandrinus Epiſcopus, cum eum ſpecialiter apprehendere Conſtantius cuperet Imperator, nequaquam a ceteris Miniſtris deſerta plebe Catholica quæ in Alexandria commanebat.* Concludit tandem: *Quicunque igitur iſto modo fugit, ut Eccleſiæ neceſſarium miniſterium illo fugiente non deſit, facit quod Dominus præcepit, ſive permiſit. Qui autem ſic fugit, ut gregi* CHRISTI *ea, quibus ſpiritualiter vivit, alimenta ſubtrahantur, mercenarius ille eſt, qui videt lupum venientem, & fugit, quoniam non eſt ei*

cura

Digitized by Google

cura de ovibus. Hæc & alia ejus generis plura B. Præſul in memorabili illa epiſtola, quam dignam exiſtimavit Poſſidius, ut totam in ſuo de vita Auguſtini libello legendam exhiberet, *Reticendum minime eſt*, inquiens, *cum impenderent hoſtes* (Wandali, Africam tunc vaſtantes) *a ſancto viro quoque noſtro Coëpiſcopo Thabenenſis eccleſiæ Honorato literis fuiſſe conſultum, utrumnam, illis adventantibus, ex eccleſiis Epiſcopis vel Clericis recedendum eſſet, annon; eique reſcriptis inſinuaſſe, quid magis ab illis Romaniæ everſoribus eſſet metuendum. Quam ejus epiſtolam huic ſcripturæ inſerere volui.* Sed e diverticulo in viam redeundum.

Dionyſius ejuſque comites a militibus comprehenſi & abducti.

XXXVIII. Poſt fugam Dionyſius, ut ipſemet ſupra expreſſo loco narrare pergit, una cum comitibus ſuis militibus comprehenſus, Tapoſirimque perductus eſt: Timotheus autem, Deo ſic diſponente, tum quidem non adfuit, nec comprehenſus eſt; cumque poſtea adveniſſet, domum reperiere vacuam, & ſatellites qui eam cuſtodirent, Dionyſio cum ſociis in ſervitutem abducto. Aufugienti igitur perturbatoque Timotheo, vir quidam agreſtis occurrit, cauſam feſtinationis percontatus. Quam ubi ab illo percepiſſet, diſcumbentibus, ad quod properabat, in nuptiali convivio ruſticis rem omnem aperuit. Hi vero confeſtim, quaſi ſigno dato, uno omnes impetu conſurrexerunt, concitoque curſu & edito clamore in Dionyſium ejusque comites irruerunt, verſisque in fugam, qui eos cuſtodiebant, ſatellitibus, nudos in grabatis jacentes deprehenderunt. Et primo quidem aſpectu, latrones eſſe exiſtimans Dionyſius, qui ſpoliandi ac diripiendi cauſa venis-

niſſent, manens in lectulo ſuo, ſola opertus linea tunica; reliquam veſtem, quæ juxta eum poſita erat, illis porrexit. Ipſi vero ſurgere eum & quam celerrime proficiſci juſſerunt. Tunc demum intelligens, cujus rei cauſa veniſſent, vociferari cœpit, rogans atque obteſtans ut abirent, aut etiam, ſi bene mereri de ipſo vellent, ſatellites prævenientes, caput ei amputarent. At illi invitum ſurgere coëgerunt, manibusque & pedibus comprehenſum abduxerunt.

Seceſſus multorum in deſerta loca hac tempeſtate.

XXXIIX. Plurimos præterea alios hac tempeſtate, ut furorem perſecutorum acerbiſſimosque cruciatus declinarent, in deſerta ſeceſſiſſe, idem Dionyſius Alexandrinus in ſua ad Fabium Antiochenum epiſtola, apud Euſebium lib. VI, cap. XLII, teſtis eſt; *Τί δεῖ λέγειν*, inquiens, *τὸ πλῆθος τῶν ἐν ἐρημίαις καὶ ὄρεσι πλανηθέντων, ὑπὸ λιμοῦ, καὶ δίψης, καὶ κρύους, καὶ νόσων, καὶ λῃστῶν, καὶ θηρίων διεφθαρμένων; ὧν οἱ ὑπεργενόμενοι τῆς ἐκείνων εἰσὶν ἐκλογῆς καὶ νίκης μάρτυρες.* *Quid opus eſt commemorare multitudinem eorum, qui in montes ac per ſolitudinem oberrantes, fame, frigore, morbis, & latronum aut beſtiarum incurſu oppreſſi interiere? Ex quibus hi qui ſuperfuerunt incolumes, teſtes ſunt electionis illorũ atque victoria.* Utq; unico dumtaxat exemplo fidem rei faciat, CHÆREMONEM adducit, Nili urbis Epiſcopum grandævum: qui una cum conjuge in Arabicum montem fuga delatus, reverſus numquam fuerit, nec, utut accurate a fratribus quæſitus, inveniri usquam potuerit. Addit, multos in Arabico illo monte a Saracenis captos, inque ſervitutem fuiſſe redactos. E quibus alii ſoluto ingenti pretio vix tandem redempti; alii nondum, ubi hæc ſcribebantur, re-

Talis Chæremon.

dimi potuerint. Tandem notanter admodum, καὶ ταῦτα, ſubjungit, διεξῆλθον οὐ μάτην, ἀδελφὲ, ἀλλ' ἵνα εἰδῇς, ὅσα καὶ ἡλίκα δεινὰ παρ' ἡμῖν συνέβη. ὧν οἱ μᾶλλον πεπειραμένοι, πλείονα ἂν εἰδεῖεν. *Atque hæc non fruſtra, frater, a me commemorata ſunt; ſed ut ſcias, quæ & quam gravia nobis mala contigerint. Quæ profecto melius intelligunt ii, qui magis experti ſunt.*

Gregorius Thaumaturgus.

XXXIX. Præterea effecit turbo hic, ut GREGORIUS Thaumaturgus, Neocæſareæ Ponti Epiſcopus, non tantum in ſolitudinem ipſe concederet, ſed & auditoribus ſuis, ut idem facerent, perſuaſum iret. Qua de re ſic ſcribit, in oratione de ipſius vita, Gregorius Nyſſenus: τότε ἰδὼν ὁ μέγας ἐκεῖνος τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ἀσθένειαν, ὡς οὐ δυναμένων τῶν πολλῶν μέχρι τοῦ θανάτου τῆς εὐσεβείας προαγωνίσασθαι, σύμβουλος γίνεται τῇ ἐκκλησίᾳ μικρὸν ὑποχωρῆσαι τῇ φοβερᾷ προσβολῇ, κρεῖττον εἶναι ἡγούμενος διὰ φυγῆς τὰς ψυχὰς αὐτῶν περισώσασθαι, ἢ ἐστῶτας ἐπὶ τῆς τῶν ἀγώνων παρατάξεως, λιποτάκτους γενέσθαι τῆς πίστεως· καὶ ὡς ἂν μάλιστα πεισθεῖεν οἱ ἄνθρωποι, μηδένα κίνδυνον φέρειν τῇ ψυχῇ, τὸ τὴν πίστιν διὰ φυγῆς περισώσασθαι, τῷ καθ' ἑαυτὸν ὑποδείγματι, σύμβουλος τῆς ἀναχωρήσεως γίνεται. αὐτὸς πρὸ τῶν ἄλλων ἀναχωρήσας τῇ τοῦ κινδύνου φορᾷ· ἅμα δὲ καὶ τοῦτο τοῖς κρατοῦσι διὰ σπουδῆς μάλιστα ἦν, τὸ δι' ἐκείνου καθάπερ στρατηγοῦ χειρωθέντος, πᾶσαν διαλῦσαι τῆς πίστεως τὴν παράταξιν, καὶ τούτου χάριν ἐκεῖνον ὑπὸ χεῖρα ποιήσασθαι τοῖς ἐχθροῖς διεσπούδαστο. ὁ δὲ ἦν ἐρημόν τινα καταλαβὼν λοφίαν, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν ἐκ νεωκόρου κατ' ἀρχὰς προσαχθέντα τῇ πίστει, ἤδη τῇ χάριτι τῆς διακονίας ὑπηρετούμενον. τῶν δὲ, διωκόντων κατ' ἴχνος ἑπομένων ἐν πλήθει πολλῷ, μηνύσαντος αὐτοῖς τὸν τόπον τινὸς ἐν ᾧ κατεκρύπτετο· οἱ μὲν ἐν κύκλῳ τὴν ὑπώρειαν τῆς λοφιᾶς διαλαβόντες ἐφύλαττον,

ὅπως

ὅπως ἂν μηδαμόθεν αὐτῷ γένοιτο διαφυγεῖν, εἴπερ εἰς τοῦτό τι τραπείη. οἱ δὲ προσβάντες τῷ ὄρει, καὶ πᾶν μέρος διερευνώμενοι, ἤδη καταφανεῖς ἐγίνοντο τῷ μεγάλῳ κατ' εὐθεῖαν πρὸς αὐτὸν ἀνατρέχοντες. ἐκεῖνος δὲ διακελευσάμενος τῷ μετ' αὐτοῦ, στερρᾷ τε καὶ ἀδιστάκτῳ τῇ πεποιθήσει εἶναι πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ καταπιστεῦσαι τὴν σωτηρίαν αὐτῷ, τὰς χεῖρας εἰς προσευχὴν ἀνατείναντα, καὶ μηδὲ εἰ πλησίον γένοιντο οἱ διώκοντες ἐκκρουσθῆναι τῷ φόβῳ τὴν πίστιν. ὑπόδειγμα δὲ τῆς παραγγελίας, ἑαυτὸν ἐποίει τῷ διακόνῳ· βλέπων τε πρὸς οὐρανὸν ἀμεταστρέπτῳ ὄμματι, καὶ τεταμέναις ταῖς χερσὶν ἐν ὀρθίῳ τῷ σχήματι. καὶ οἱ μὲν ἐν τούτοις ἦσαν· οἱ δὲ πρὸς αὐτοὺς ἀναδραμόντες, πανταχῇ τὸν τόπον περισκεψάμενοι, καὶ πᾶσαν ἔνστασιν θάμνου, καὶ πᾶσαν πέτρας προσβολὴν καὶ πᾶσαν ἐκχαράδρας κοιλότητα μετὰ πάσης ἀκριβείας διερευνησάμενοι, πάλιν τὴν ὑπώρειαν καταλαμβάνουσιν, ὡς φόβῳ τῶν διερευνωμένων εἰς φυγὴν τραπέντων τοῖς κάτω περιεστοιχισμένοις ὑπὸ χεῖρα γενέσθαι. ὡς οὖν οὔτε παρὰ τούτων εὑρέθη, καὶ παρ' ἐκείνοις οὐκ ἦν. ὁ δὲ τόπον τοῦ μεγάλου διαγωγῆς κατασκεψάμενος σημείοις ὑπέγραφεν. ἐν ᾧ διεβεβαιοῦντο οἱ ζητοῦντες μηδένα ἑωρακέναι, πλὴν εἰ μὴ δύο δένδρα μόνον μικρὸν ἀπ' ἀλλήλων διεστηκότα. ἀνακεχωρηκότων δὲ τῶν ζητούντων, ὑπολειφθεὶς ὁ μηνυτὴς, καὶ καταλαβὼν ἐν προσευχῇ αὐτόν τε τὸν μέγαν καὶ τὸν σὺν αὐτῷ. καὶ γνοὺς τὴν θείαν φρουρὰν, δι' ἧς ἐκεῖνοι δένδρα τοῖς διώκουσιν ἐνομίσθησαν, προσπίπτει τε αὐτῷ, καὶ πιστεύει τῷ λόγῳ. καὶ ὁ πρὸ βραχέος διώκτης, εἷς τῶν φευγόντων ἐγένετο. *Cum tunc imbecillitatem naturæ vidiſſet vir ille magnus, utpote quod multi non poſſent pro pietate uſque ad mortem decertare, conſuluit Eccleſiæ, ut parumper cederet terribili irruptioni; dicens, eſſe melius, fugiendo ſuas conſervare animas, quam, ſi ſtarent in acie certaminum, eſſe ordinum fidei deſertores. Et ut maxime per-*

ſvaſum eſſet hominibus, nullum animæ afferre periculum, ſi fuga fidem ſervarent. ſuo exemplo eis conſuluit ut ſecederent, ipſe ante alios cedens vehementi periculo. Simul autem his quoque, penes quos erat poteſtas, hoc maximo erat ſtudio, ut illo, tanquam duce exercitus, expugnato, omnem fidei aciem frangerent & diſſolverent. Et ideo inimici magnopere ſtudebant, ut ille in eorum veniret poteſtatem. Ipſe autem cum deſertum quendam collem occupaſſet, ſecum habens eum qui ex adituo adductus fuerat ad fidem ab initio, Diaconi jam munere fungentem, & qui perſequebantur, magna multitudine ſequerentur eorum veſtigia, a quopiam eis oſtenſo loco in quo abſcondebantur; alii quidem vallem colli ſubjectam circumſeptam cuſtodiebant, ut ei nulla ex parte liceret effugere, ſi ad hoc eſſet converſus; alii autem, cum in montem acceſſiſſent, & in omnem partem ſcrutantes jam magno illi viro conſpecti fuerant, recta ad ipſum currentes. Ille autem cum hortatus eſſet eum, qui erat cum ipſo, ut ſtaret certa & ſolida in Deum fiducia, & ei ſuam crederet ſalutem, manus tendens ad orationem, ac ne, etiamſi prope fuerint inimici, metu fidem excutiat; ipſe exemplum ſe præbuit Diacono, fixo & ſtabili oculo cœlum intuens, extenſis manibus recta figura. Et hi quidem in his erant. Illi autem qui ad eum evaſerant, cum locum totum perluſtraſſent, & inibi omnia dumeta atque arbuſta, omnia prominentia ſaxa, omnes cavernas voraginum, cum ſumma diligentia perſcrutati eſſent, rurſus ad collis radices contendunt, ut metu perſcrutantium ille in fugam verſus, in poteſtatem eorum veniret qui infimam partem collis circumſepſiſſent. Ut itaque neque ab his inventus eſt, neque apud illos erat, atque ſpeculator ille locum, ubi magnus

Digitized by Google

gnus ille conſiſteret, ſignis deſcribebat, in quo loco ſcrutatores præter duas duntaxat arbores paululum inter ſe diſtantes neminem ſe vidiſſe affirmabant; digreſſis tandem ſcrutatoribus cum ſubſtitiſſet index, atque in oratione & ipſum illum virum magnum & comitem ejus offendiſſet, atque id ope divina factum eſſe judicaret, ut illi perſequentibus arbores eſſe viderentur, procumbit ei ad pedes, creditque ſermoni; & qui paulo ante perſequutor fuerat, unus ex profugis fiebat. Hactenus de Gregorio Thaumaturgo Gregorius Nyſſenus.

XL. Fuit porro inter eos, qui, perſecutione Deciana urgente, montium ſolitudinem deſertaſque regiones petierunt, PAULUS etiam ille, cujus ortum, vitam & obitum deſcribit Hieronymus, & de quo inter alia ita diſſerit: *Per idem tempus, quo talia* (quæ recitavimus ſupra num. XXV) *gerebantur apud inferiorem Thebaidam, cum ſorore jam viro tradita, poſt mortem amborum parentum in hæreditate locupleti Paulus relictus eſt annorum circiter quindecim, literis tam Græcis quam Ægyptiacis apprime eruditus, manſueti animi, Deum valde amans. Et cum perſecutionis procella detonaret, in villam remotiorem & ſecretiorem ſeceſſit. Verum,* *Paulus Thebæus, vitæ anachoreticæ auctor.*

(quid non mortalia pectora cogis,
auri ſacra fames?)

ſororis maritus cœpit prodere velle, quem celare debuerat. Non illum uxoris lachryma, non communio ſanguinis, non ſpectans cuncta ex alto Deus, ab ſcelere revocavit. Adhuc inſtabat crudelitas, quæ pietatem videbatur imitari. Quod ubi prudentiſſimus adoleſcens intellexit, ad montium deſerta confugiens, dum perſecutionis finem præſtolaretur, *Matth. 10, 35. 36. Luc. 21, 16.*

Digitized by Google

neceſſitatem in voluntatem vertit, ac paulatim progrediens, rurſusque ſubſiſtens, atque hoc idem ſæpius faciens, tandem reperit ſaxeum montem, ad cujus radicem haud procul erat grandis ſpelunca, quæ lapide claudebtur: quo remoto, (ut eſt cupiditas hominum, occulta cognoſcere) avidius explorans, animadvertit intus grande veſtibulum, quod, aperto deſuper cælo, patulis diffuſa ramis vetus palma contexerat, fontem lucidiſſimum oſtendens, cujus rivum tantummodo foras erumpentem ſtatim modico foramine eadem quæ genuerat aquas terra ſorbebat. Erant præterea per exeſum montem haud pauca habitacula, in quibus ſcabra jam incudes, & mallei, quibus pecunia olim ſignata viſebantur. Hunc locum Ægyptiorum literæ ferunt furtivæ monetæ officinam fuiſſe, ea tempeſtate, qua Cleopatra junctus eſt Antonius. Igitur adamato (quaſi quod a Deo ſibi offerretur) habitaculo, omnem ibidem in orationibus & ſolitudine duxit ætatem. Cibum & veſtimentum ei palma præbebat. Hæc de Paulo iſto Eremita Hieronymus in vita ipſius; quam (ut ex epiſtola XXI apparet) ad Paulum Concordienſem miſit. Meminit quoque hujus Pauli idem Hieronymus epiſt. XXII, ad Euſtochium: ubi eum *hujus vitæ* anachoreticæ *auctorem* appellat; quemadmodum Martyrologio Romano, ad diem x Januarii, *primus Eremita dicitur; qui a ſextodecimo ætatis ſuæ anno usque ad centeſimum decimumtertium ſolus in eremo permanſerit.* Spectant huc illa Baptiſtæ Mantuani, in vita Blaſii lib. I:

Tum plerique Patres ſancti, cum tale viderent
exitium, fugere urbes, &, more ferarum,
per deſerta vagi cæcis latuere cavernis.

Illa

Illa ego crediderim per noxia tempora PAULUM
Niligenam, Sole ardentem qui primus eremum
incoluit, liquiſſe urbes, patriosque penates,
& didiciſſe togas textis componere palmis.

XLI. Amplius eadem perſecutione urgente etiam CYPRIANUS, Carthaginenſis epiſcopus, ſe ſubduxit; & quidẽ, ut ipſe epiſtola x, ad Preſbyteros & Diaconos ſcribit, divino juſſu. Perinde ut Dionyſium quoque Alexandrinum ſupra profeſſum audivimus, ſe non ſua ſponte, ſed Dei nutu, in fugam ſe dediſſe; item, a Deo ſibi, ut alio migraret, fuiſſe præceptum. Fuſius de ſuo illo ſeceſſu ejusque cauſa Cyprianus agit epiſtola xv, ad Clerum Romanum; quam ſic orditur: *Quoniam comperi, fratres cariſſimi, minus ſimpliciter & minus fideliter vobis renunciari quæ hic a nobis geſta ſunt & geruntur, neceſſarium duxi has ad vos literas facere, quibus vobis actus noſtræ & diſciplinæ, & diligentiæ ratio redderetur. Nam, ſicut Domini mandata inſtruunt, orto ſtatim turbationis impetu primo, cum me clamore violento frequenter populus flagitaſſet, non tam meam ſalutem, quam quietem fratrum publicam cogitans, interim ſeceſſi, ne per inverecundam præſentiam noſtram ſeditio, quæ cœperat, plus provocaretur.* Similiter epiſtola xxxvi, ad Presbyteros & Diaconos, *Oportet nos*, inquit, *paci communi conſulere, & interdum, quamvis cum tædio animi noſtri, deeſſe vobis; ne præſentia noſtri invidiam & violentiam Gentilium provocet, & ſimus auctores rumpendæ pacis, qui magis quieti omnium conſulere debemus.* Confer epiſtolam vi, ad Clerum Carthaginenſem, & epiſtolam xl, ad Plebem, de quinque Preſbyteris. *Cyprianus.*

XLII. Dum

Digitized by Google

hæc ipſa tam eximia ſancti Præſulis merita in cauſa fuiſſe Pontius ſcribit, ejus Diaconus, cur non citius martyrium conſummaverit, ſed ad tempus latere debuerit. *Potuiſſet quidem tunc*, inquit, *pro velocitate qua ſemper omnia conſecutus eſt, etiam martyrii circa eum debita corona properare; maxime cum & ſuffragiis ſæpe repetitis ad leonem poſtularetur; niſi per omnes ordines gloriarum transeundum illi eſſet, & ſic ad ſumma veniendum; & niſi imminens ruina ope tam fæcundi pectoris indigeret. Finge enim, tunc illum martyrii dignatione translatum, quis emolumentum gratiæ per fidem proficientis oſtenderet? quis Virgines ad congruentem pudicitiæ diſciplinam & habitum ſanctimoniæ dignum velut frenis quibusdam lectionis Dominicæ coerceret? quis doceret pœnitentiam Lapſos, veritatem Hæreticos, Schiſmaticos unitatem, filios Dei pacem & Evangelicæ precis legem? Per quem Gentiles blaſphemi, repercuſſis in ſe iis quæ nobis ingerunt, vincerentur? a quo Chriſtiani mollioris affectus circa amiſſionem ſuorum, aut, quod magis eſt, fidei parvioris, conſolarentur ſpe futurorum? Unde miſericordiam, unde patientiam diſceremus? Quis livorem de venenata Invidiæ malignitate venientem dulcedine remedii ſalutaris inhiberet? quis martyras tantos exhortatione divini ſermonis erigeret? quis denique tot Confeſſores, frontium notatarum ſecunda inſcriptione ſignatos, & ad exemplum martyrii ſuperſtites revocatos, incentivo turbæ cæleſtis animaret? Bene, bene tunc, & vere ſpiritualiter contigit, quod vir tam neceſſarius tam multis & tam bonis rebus a martyrii conſummatione dilatus eſt! Vultis ſcire, ſeceſſum illum non fuiſſe formidinem? Ut nihil aliud excuſem, ipſe poſtmodum paſſus eſt: quam paſſionem utiq;*

Digitized by Google

ex more vitaret, ſi & ante vitaſſet. Fuit vero formido illa, ſed juſta; formido, qua Dominum timeret offendere; formido, qua præceptis Dei mallet obſequi, quam ſic coronari. Dicata enim in omnibus Deo mens, & fides divinis admonitionibus mancipata, credit ſe, niſi Domino latebram tunc jubenti paruiſſet, etiam ipſa paſſione peccare. Puto denique, etiam nunc aliqua de dilationis utilitate diſſerenda, tametſi jamdudum pauca perſtrinximus. Per hæc enim quæ videntur poſtmodum ſubſecuta, ſequitur ut probemus, ſeceſſum illum non hominis puſillanimitate conceptum, ſed, ſicuti eſt, vere fuiſſe divinum. Vaſtaverat Dei populum perſecutionis infeſta inſolens atque acerba graſſatio, & quia omnes decipere una fraude non poterat artifex hoſtis, quacunque miles incautus prodiderat latus nudum, diſpari genere ſæviendi ſingulos diverſa ſtrage dejecerat. Debebat eſſe qui poſſet ſaucios homines, & varia expugnantis inimici arte jaculatos, adhibita medicina cæleſtis medela, pro qualitate vulneris vel ſecare interim, vel fovere. Servatus eſt vir ingenii præter cetera etiam ſpiritualiter temperati, qui inter reſultantes collidentium ſchiſmatum fluctus, Eccleſiæ iter medium librato limite gubernaret. Nonne hæc, oro, conſilia divina ſunt? hoc fieri ſine Deo potuit? Viderint, qui putant poſſe fortuito iſta contigere. Eccleſia illis clara voce reſpondet, dicens: ego ſine Dei nutu neceſſarios reſervari non admitto. Hæc in vita Cypriani Pontius. cum quibus confer quæ clerus habet Romanus, ad clerum Carthaginenſem ſcribens, epiſtola inter Cyprianeas III; quæque apud Gregorium leguntur Nazianzenum, orat. XXIX; ubi de ſancto hoc exule agens, οὐ τὸ καθ' ἑαυτὸν ἔστερξεν ὁ γενναῖος, inquit, οὐδὲ ἠγάπα σωζόμενος.

μένος, οὐδὲ ἀσφάλειαν τοῦ σώματι μᾶλλον τὴν ἀτιμίαν ἐνόμιζεν, ἢ ψυχῆς κίνδυνον τὴν ἡσυχίαν, καὶ τὸ περιορᾶν τοὺς ἄλλους τοῦ καιροῦ κινδυνεύοντας, οὐκ ὄντος τοῦ παιδοτριβοῦντος, καὶ πρὸς τὸν ἀγῶνα θαρρύνοντος. οὐ γὰρ μικρὸν δύνασθαι καὶ λόγον εἰς ἀνδρείας προσθήκην τοῖς ἀποδυομένοις πρὸς τὸ τῆς ἀρετῆς στάδιον. διὰ τοῦτο τῷ σώματι μὲν ἀπῆν, τῷ πνεύματι δὲ παρῆν, καὶ τοῖς ἀθλοῦσι συνηγωνίζετο, καὶ τῇ γλώσσῃ μὲν βοηθεῖν οὐκ εἶχεν, ἐβοήθει δὲ τῷ γράμματι. πῶς; ἀλείπτης ὑπερόριος γίνεται, τοὺς προτρεπτικοὺς συγγράφων, καὶ λογογραφῶν τὴν εὐσέβειαν, καὶ πλείους ἐκεῖνος σχεδὸν ἐξ ἐπιστολῶν ποιεῖται μάρτυρας μόνος; ἢ πάντους δι' ἑαυτὸν οἱ παρόντες τοῖς τότε κάμνουσι. *Nequaquam in privata ſalute ſua vir egregius acquieſcebat, aut præclare ſecum agi putabat, quod vita ipſi erepta non fuiſſet, nec ſecuritatem corporis potius hanc ignominiam, quam animæ periculum interpretabatur, ſi otio & ſilentio indulgeret, eorumque ſalutem negligeret, qui graviſſimo tempore periclitabantur, ut qui neminem haberent, qui ipſos ad certamen erudiret, animiſque obfirmaret. Nec enim ad augendum animi robur leve momentum iis affert oratio qui ad virtutis ſtadium accinguntur. Proinde, quamvis corpore abeſſet, ſpiritu tamen aderat, in eodemque cum his, qui pugnabant, certamine verſabatur, &, quibus lingua opitulari non poterat, iiſdem per literas ſuccurrebat. Alipten enim, tametſi in exilio poſitus, ſeſe præſtat, cohortatorias orationes conſcribens, pietatemque literarum monumentis conſignans, pluresque propemodum ſolus ipſe per epiſtolas ad ſubeundum martyrium inducit, quam ceteri omnes, qui tum dimicantibus præſto fuerant.*

XLIV. Quæ quam ſint vera, & omnino rei ipſi conformia, a nemine rectius quam illis diſcere licet ad *Quanto ſolatio Confeſſoribus fuerint*

Digitized by Google

ſcripta hinc ad ipſos epiſtola. quos epiſtolæ iſtæ fuerunt ſcriptæ. Sic igitur hanc in rem Moyſes Maximus, aliique Confeſſores, in ſuis ad Cyprianum reſponſoriis, epiſtola Cypr. xxvi: *Inter varios & multiplices, frater, dolores nobis conſtitutis propter præſentes multorum per totum pene orbem ruinas, hoc præcipuum nobis ſolatium ſupervenit, quod acceptis literis tuis erecti ſumus, & dolentis animi mœroribus fomenta ſuſcepimus. Unde intelligere jam poſſumus, gratiam divinæ providentiæ forſitan non ob aliam cauſam nos tamdiu clauſos vinculis carceris reſervare voluiſſe, niſi ut inſtructi & robuſtius animati literis tuis, voto proniore ad coronam deſtinatam poſſemus pervenire. Illuxerunt enim nobis literæ tuæ, ut in tempeſtate quadam ſerenitas, & in turbido mari exoptata tranquillitas, & in laboribus requies; ut in periculis & doloribus ſanitas; ut in denſiſſimis tenebris candida lux & refulgens. Ita illas anima ſitiente perbibimus, & voto eſuriente ſuſcepimus, ut ad certamen inimici ex illis nos ſatis paſtos & ſaginatos gaudeamus. Reddet tibi Dominus pro iſta tua charitate mercedem, & hujus tam boni operis repræſentabit debitam frugem. Non minus enim corona mercede condignus eſt qui hortatus eſt, quam qui & paſſus eſt: non minus laude condignus qui docuit, quam qui & fecit: non minus honorandus eſt qui monuit, quam qui dimicavit. Niſi quoniam nonnunquam magis gloriæ cumulus redundat ad eum qui inſtituit, quam ad eum qui ſe docibilem diſcipulum ſubminiſtravit. Hic enim fortaſſis hoc quod exercuit non habuiſſet, niſi ille docuiſſet. Percepimus, frater Cypriane, magna gaudia, magna ſolatia, magna fomenta.* & paulo poſt: *Ecce gaudium noſtrum, quod in officio Epi-*

ſcopo-

Digitized by Google

piſcopatus tui, licet interim a fratribus pro temporis conditione diſtractus es, tamen non defuiſti: quod literis Confeſſores frequenter corroboraſti.

XLV. In latebris ſuis cum ageret Cyprianus, martyrium conſummavit, inter alios, MAPPALICUS; uti conſtat ex epiſtola illius IX, ad Martyres & Confeſſores; ubi Cyprianus: *Vox plena Spiritu ſancto de Martyris ore prorupit, cum Mappalicus beatiſſimus inter cruciatus ſuos Proconſuli diceret: Videbis cras agonem. Et quod ille cum virtutis ac fidei teſtimonio dixit, Dominus implevit. Agon cœleſtis exhibitus, & Dei ſervus in agonis promiſſi certamine coronatus eſt.* ac nonnullis interjectis: *Hunc agonem, per Prophetas ante prædictum, per Dominum commiſſum, per Apoſtolos geſtum, Mappalicus ſuo & Collegarum ſuorum nomine Proconſuli repromiſit. Nec fefellit in promiſſo ſuo vox fidelis. Pugnam, quam ſpoſpondit, exhibuit, & palmam, quam meruit, accepit.* Qui fuerint illi Mappalici *Collegæ paſſionis* (ut loquitur auctor epiſtolæ num. XXXIII laudatæ) Lucianus indicium facit, ipſe etiam ex iis unus, epiſtola XXII, ad Celerinum; ubi nomina refert, *Baſſi in pejerario, Mappalici in quæſtione; Fortunionis in carcere, Pauli a quæſtione, Fortunatæ, Victorini, Victoris, Herenei, Credulæ, Herenæ, Donati, Firmi, Venti, Fructi, Juliæ, Martialis, & Ariſtonis. Qui,* inquit, *Deo volente in carcere fame necati ſunt: quorum & nos ſocios futuros intra dies audietis. Jam enim iterato recluſi ſumus: ſunt dies octo in die quo tibi literas ſcripſi. Nam & ante dies octo per dies quinque medios modicum panis accepimus, & aquam ad menſuram.* *Mappalicus martyr, cum ſociis.*

Digitized by Google

Babylas martyr.

XLVI. Deciana perſecutione fervente, BABYLAS, Antiochenus Epiſcopus, *poſtquam frequenter paſſionibus ſuis ac cruciatibus glorificaverat Deum, glorioſa vita finem ſortitus eſt in vinculis ferreis, cum quibus & ſuum corpus ſepeliri mandavit*; ut habet Martyrologium Romanum ad diem XXIV Januarii. Cui conſentiunt Euſebius in Chronico, & lib. VI Hiſt. Eccl. cap. XXXIX, Epiphanius lib. de Menſuris & ponderibus, Hieronymus lib. de Script. Eccleſ. cap. LIV, in Origene, & LXII, in Alexandro, Nicephorus item Calliſtus Hiſtor. Eccleſ. lib. V, cap. XXVI.

Unus an plures hujus nominis fuerint.

Qui tamen duos ibi Babylas martyres memorat; quorum unus ſub Decio, alter ſub Numeriano Antiochenus fuerit Epiſcopus. Nam de paſſo Nicomediæ ſub Decio Babyla ubi dixiſſet, ἄλλος ἦν Βαβύλας, ſubjungit, παρὰ τὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐπὶ Νουμεριανοῦ τὴν καλὴν ὁμολογίαν ὁμολογήσαντα. *Alius hic Babylas eſt ab eo, qui Antiochiæ ſub Numeriano pulchram profeſſus eſt profeſſionem.* Quod quomodo ſit factum, libro VI, cap. XXXIII, & lib X, cap. XXIIX, fuſe exponit.

Babylas ſub Numeriano Epiſcopus, Nicephori commentum.

XLVII. Ceterum errat haud dubie Nicephorus. Numeriani enim tempore nullum Epiſcopum, cui Babylæ nomen eſſet, Antiochenæ præfuiſſe eccleſiæ, ex ſucceſſione Antiochenorum Epiſcoporum patet, quam Euſebius præſertim, indeque Nicephorus Cpolitanus texuit. Et quis facile ſibi perſuadeat, cum penes antiquos Græcorum Hiſtoriographos Babylæ ſub Decio paſſi tam frequens habeatur mentio, ipſos ſicco adeo pede præterituros Babylam ſub Numeriano, æque Epiſcopum, æque martyrem, ſi talis unquam extitiſſet? Loquiturque inſuper res ipſa, quæ ad unum Babylam ſpectant, neſcio

Digitized by Google

neſcio qua imprudentia vel temeritate ad duos fuiſſe tracta. Etenim occaſionem mortis ſub Decio paſſi Babylæ Chryſoſtomus, ſermone de ipſo, fuiſſe ait, quod Imperatorem ab ingreſſu templi prohibuerit. Hanc ipſam vero cauſam affert quoque Nicephorus, cur Babylas ſub Numeriano fuerit martyrio coronatus. Niſi quod in aliquibus circumſtantiis diſcrepantia eſt. Chryſoſtomus enim ait, Imperatorem, Antiochiæ agentem, Regis cujusdam filium obſidem contra Jus gentium crudeliter occidiſſe, quem proinde Babylas, manu in pectus ejus impacta, a templo arcuerit, atque ita necem ſibi conſciverit. Sed Nicephorus repulſum fuiſſe a Babyla Numerianum narrat, quod, Chriſtianorum ingreſſus eccleſiam, arcana eorum inſpicere voluerit. Alii Imperatorem a templi aditu heic prohibitum, nec Numerianum, nec Decium, ſed Philippum Arabem fuiſſe cenſent. Vide Valeſium in Euſebii lib. VI, cap. XXXIV.

XLVII. Ut vero ad Chryſoſtomi laudatum antè ſermonem redeamus, occurrunt in eo etiam aliqua ab Euſebii & Hieronymi narratione diſſidentia. Neque enim, ut hi, in carcere Babylam mortuum, ſed foras ad ſupplicium fuiſſe ductum, ibi dicit vir eloquentiſſimus. Verba ejus: τὸν ἅγιον τοῦ δεσμωτηρίου ἐξαγαγὼν τὸν ἐπὶ θανάτῳ ἀπαχθῆναι δεδεμένον ἐκέλευσε. *Sanctum e carcere eductum juſſit vinctum ad mortis ſupplicium* Decius *abduci.* & nonnullis interjectis: ἕως θανάτου περὶ τῆς ἀληθείας ἠγωνίσατο, καὶ μέχρις αἵματος ἀντικατέστη πρὸς τὴν ἁμαρτίαν μαχόμενος, καὶ ὥστε μὴ ἀφεῖναι τὴν τάξιν, ἣν ἔταξεν αὐτὸν ὁ μέγας βασιλεὺς, ἀφῆκε τὴν ψυχήν. *Pro veritate tuenda ad mortem uſque decertavit* Babylas, *& ad proprii*

Chryſoſtomus de Babyla martyrio.

proprii ſanguinis effuſionem uſque contra peccatum depugnans reſtitit, atque, ut ne ordinem eum, quem a magno Rege acceperat, deſereret, ipſam etiam animam deſeruit. Paulo ante dixerat: *κεῖται νῦν μετὰ τῆς τέφρας αἱ πέδαι πᾶσιν παραινοῦσαι τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν προεστῶσι, κἂν δεθῆναι δέῃ, κἂν σφαγῆναι, κἂν ὁτιοῦν παθεῖν πάντα προθύμως, καὶ μετὰ πολλῆς ὑπομένειν τῆς ἡδονῆς, ὥστε τῆς ἐμπιστευθείσης ἡμῖν ἐλευθερίας, μηδὲ τὸ τυχὸν προδοῦναι καὶ καταισχῦναι μέρος. Extant etiam nunc cum Babyla cineribus compedes, Eccleſiarum Præfectos omnes commonefacientes, ut vinciri, ut quidvis pati oporteat: certe omnia prompto atque alacri animo ac magna item cum voluptate ſuſtinenda, ut concredita nobis libertatis ne leviſſimam quidem partem prodamus aut contaminemus.* Ubi, dum ait, Babylæ cineres & compedes Eccleſiarum Præfectos commonefacere, ut *jugulari* oporteat, eum non in carcere obdormiviſſe, ſed ductum & interfectum fuiſſe, ſignificare videtur. Quod vero ſcribit, extare cum cineribus *compedes* ejus, id quomodo intelligendum ſit, docent quæ ſupra Chryſoſtomus narraverat, & Martyrologium quoque Romanum annotat. Nimirum *μέλλων ὁ μακάριος ἀποσφάττεσθαι ἐκεῖνος, μετὰ τοῦ σιδήρου τὸ σῶμα ταφῆναι ἐπέσκηψε. Sanctus ille* Babylas *morti ſe propinquum dum videret, corpus ſuum una cum ferreis illis catenis*, quibus vinctus erat, *ſepeliendum mandavit*, ait Chryſoſtomus. & poſt pauca: *ἵν' ἂν μή τις τῶν ἀπίστων ἀνάγκην εἶναι νομίσῃ τοὺς ἄθλους καὶ κατηφείας, αὐτὰ τῶν ἄθλων τὰ σύμβολα συνταφῆναι κελεύει τῷ σώματι, δεικνὺς, ὅτι λίαν αὐτὰ ἠσπάζετο καὶ ἐφίλει, διὰ τὸ λίαν ἐκκρεμᾶσθαι τῆς ἀγάπης τοῦ χριστοῦ. Ne quis Gentilium exiſtimaret, certamina ac dedecora vi ac neceſſitate a noſtris ſuſtineri,*

Digitized by Google

ipſa certaminum ſymbola jubet una cum cadavere ſuo inhumari; oſtendens, ſibi illa pergrata & peramica eſſe, pro ea quidem charitate, qua totus in Chriſtum appenſus erat. Eadem habet ſerm. IX in Epiſtolam ab Epheſios.

XLIIX. Sed audiamus porro Chryſoſtomum. *Tranſlatio reliquiarum Babyla.* Ἐπειδὴ ἐτάφη, pergit ille ſupra laudato ſermone de Babyla, καθὼς ἐπέσκηψε, καὶ χρόνος παρῆλθε μακρὸς μετὰ τὴν ταφὴν, ὡς ὀστᾶ λιπέσθαι μόνον, καὶ κόνιν ἐν τῇ σορῷ, ἔδοξέ τινι τῶν μετὰ ταῦτα βασιλευσάντων, εἰς τὸ προάστειον τοῦτο τὴν Δάφνην ἀπενεχθῆναι τὴν λάρνακα. *Ubi ſic, uti mandavit, ſepultus fuit* Babylas, *& tam longum temporis intervallum ab ejus ſepultura interceſſit, ut non niſi oſſa ac cinis in feretro ſuperarent, Deo ipſius animum ad id impellente, capſulam in ſuburbium iſtud* Antiochiæ *Daphnen abduci.* Narratque amplius multis, quo pacto ad præſentiam oſſium Babylæ oraculum obmutuerit, indeque factum ſit, ut martyris reliquiæ alio transferrentur: & ita quidem hæc narrat, ut a ſeipſo adoleſcente ſpectata, pluribusque etiam aliis adhuc ſuperſtitibus penitius cognita; τῶν ταῦτα θεασαμένων, inquiens, ἔτι καὶ γέροντες καὶ νέοι περίεισιν, οὓς ἀξιῶ πάντας εἴ τι παρ' ἐμοῦ προστίθεται προσιέναι καὶ διελέγχειν. ἀλλὰ προστεθέντα μὲν οὐκ ἂν ἐλέγξειεν, ἐλλείποντα δὲ μόνον. *Ex iis, qui ea viderunt, ſuperſunt adhuc & ſenes & juvenes; quos omnes obſecro & obteſtor, ſi quid a me hiſtoriæ adjectum fuerit, in medium prodeant, meque redarguant. Sed ſcilicet tantum abeſt, ut me de meo adjeciſſe quidquam ſint redarguturi, ut deprehenſuri etiam ſint, multa certe a me prætermiſſa.* Confer ejusdem homil. IV de laudibus Pauli.

XLIX. Chryſoſtomi conformia narrationi ſunt quæ eadem de re Sozomenus habet Hiſtor. Eccl. libro v, cap. XIX, XX. Nempe ſecundum hujus relationem, poſtquam Gallus, frater Juliani, Cæſar a Conſtantino nuncupatus, Antiochiæ ſedem fixit, cum eſſet Chriſtianus, & eos qui religionis cauſa martyrium pertulerant, impenſe veneraretur, Daphnen, nobile illud Antiochiæ ſuburbanum, ſuperſtitione Gentilium, & intemperantium hominum flagitiis, purgare conſtituit. Id autem ſe facile conſecuturum arbitratus, ſi eccleſiam illic ex adverſo templi Apollinis conſtruxiſſet, loculum Babylæ martyris eo transtulit. Ex illo tempore Dæmon more ſolito oracula reddere deſiit. Et initio quidem creditus eſt ideo obmutuiſſe, quod victimis & cultu illo careret quo prius obſervabatur. Verum ex iis quæ ſecuta ſunt apparuit, Martyrem, qui in proximo collocatus erat, obſtitiſſe, quo minus reſponſa ederet. Etenim cum Julianus orbem Romanum ſolus adminiſtraret, quamvis libamenta, & nidor, & hoſtiarum copia, abunde Dæmoni ſuppeteret, nihilominus conticuit. Tandemque reſponſo dato, cauſam prioris ſilentii ipſemet prodidit. Nam cum Imperator de quibus ipſi viſum erat negotiis oraculum illic conſulere decreviſſet, templum ingreſſus, victimis ac donariis magnificis dæmonem veneratus eſt, oravitque, ut de iis rebus quæ in animo habebat, reſponſum dare vellet. At dæmon, non quidem aperte ſignificavit, oracula a ſe reddi non poſſe propter Babylam martyrem, cujus arca in proximo erat: ſed locum cadaveribus refertum eſſe dixit, idque impedimento eſſe, quo minus oracula ederet. Porro cum multa eſſent

Daphnæ

Daphnæ ſepulta cadavera, Imperator tamen, conjiciens ſolum Martyrem oraculis obſtare, arcam illius transferri juſſit. Itaque Chriſtiani eo convenientes, loculum martyris in urbem deportarunt, per quadraginta circiter ſtadia. Quo quidem tempore viri ſimul ac mulieres, juvenes ac virgines, ſenes ac pueri, qui loculum martyris trahebant, ſeſe invicem cohortantes, pſalmos per totum iter cecinere ; ſpecie quidem ut laborem cantu ſublevarent, re ipſa autem, zelo quodam & pietatis æſtu ſuccenſi, eo quod Princeps non idem cum ipſis de Deo ſentiret. Præcinentibus autem iis qui Pſalmos apprime callebant, multitudo reſpondit cum concentu, hunc verſiculum ſuccinens: *Confundantur omnes qui adorant ſculptilia, qui gloriantur in ſimulacris.* *Pſalm. 96.8.* Hanc ob cauſam Imperator indignatione commotus, quaſi contumelia affectus fuiſſet, Chriſtianos ſuppliciis afficere decreverat. Verum Saluſtius, qui præfecturam gerebat Prætorii, licet Gentilis, conſilium tamen ejus non probavit. Cum autem refragari non poſſet, Imperatoris mandatum executus eſt, & poſtridie multos Chriſtianorum comprehenſos in vincula conjecit. Primumque omnium adoleſcentem quendam, cui nomen erat Theodorus, productum in medium eculeo applicuit. *Theodorus adoleſcens ſub Juliano martyr admirabilis.* Qui, tametſi ungulis ferreis diu laceratus, nec tormentis ſuccubuit, nec Præfecto ſupplicavit: ſed expertem ſe doloris oſtendens, tamquam ſpectator pœnarum quæ ipſi infligebantur, patienter verbera ſuſtinuit, & eundem, quem pridie, pſalmum denuo canens, parum ſe curare ea, quorum cauſa damnatus fuerat, reipſa oſtendit. Præfectus autem adoleſcentis conſtantiam ad-

miratus, cum ad Imperatorem veniſſet, retulit ei quæ geſta fuerant, affirmans, niſi ab inſtituto deſiſteret, ipſos quidem ridiculos, Chriſtianos vero illuſtriores futuros. Quod conſilium cum magis placuiſſet, omnes qui comprehenſi fuerant, e cuſtodia dimiſſi ſunt. Theodorus ille rogatus poſtea, utrum tormenta iſta ſenſiſſet; ſe quidem doloris penitus expertem haud fuiſſe reſpondit; ſed juvenem quendam ſibi adſtantem dolores ſedaſſe, & tenuiſſimo linteo ſudorem abſterſiſſe, frigidamque aquam affudiſſe, qua & inflammationem compreſſerit, & laborum ſolatium præſtiterit. Eadem narrat Ruffinus lib. I Hiſt. Eccl. cap. XXXV, XXXVI. addens, ipſum ſe poſtea Theodorum hunc Antiochiæ vidiſſe, quæque de Angelo adſtanti Sozomenum modo referentem audivimus, ex ore ejus accepiſſe. Junge Socratem lib. III Hiſt. Eccl. cap. XIIX, XIX, Theodoritum Hiſt. Eccl. lib. III, cap. X, XI, & Therapevt. lib. X, Evagrium lib. I, cap. XVI, Gregorium Nazianzenum Invectiva II in Julianum, Auguſtinum lib. XIIX de Civitate Dei cap. LII. Et tantum de Babylæ martyrio. Cum quo etiam paſſi tres pueri, URBANUS, PRILIDIANUS, EPOLONIUS; quos in fide Chriſtiana ipſe informaverat. Vide Martyrologium Rom. a. d. XXIV Jan. Chryſoſtomum homil. de martyribus Juventino & Maximo.

Fabianus Rom. martyr.

L. Abſtulit ulterius perſecutio hæc FABIANUM, Epiſcopum Romanum; uti conſtat ex Martyrologio Romano d. XX Januarii, Cypriani epiſtola IV, ad Clerum Romanum, Hieronymo lib. de Scriptor. Eccleſ. cap. LIV, in Origene. Abſtulit MOSEN, Preſbyterum Romanum, teſte Cornelio Rom. apud Euſebium lib. VI, cap. XLIII,

Moſes item Presbyter Rom.

Digitized by Google

XLIII, & Martyrologio Rom. ad d. XXV Nov. Videantur etiam quæ ex veteri catalogo Epiſcoporum, a Peireſcio ſibi monſtrato, Rigaltius annotat ad Cypriani epiſtolam XV. ubi in carcere Moſes defunctus eſſe dicitur. Extat crebra ejus, & Maximi, apud Cyprianum mentio, utriusque etiam ad ipſum eximia epiſtola, num. XXVI. Suſtulit porro tempeſtas ea Romæ VICTORIAM virginem. *Victoria.* *Quæ, cum eſſet deſponſata Eugenio Pagano, & nec nubere vellet, neque ſacrificare, poſt multa facta miracula, quibus plurimas Deo virgines aggregaverat, a carnifice percuſſa eſt gladio in corde, rogatu ſui ſponſi*; ut ait Martyrologium Romanum ad diem XXIII Decembris: ANATOLIAM. *Anatolia.* *Quæ, poſtquam plurimos per totam Piceni provinciam variis languoribus affectos curaſſet, & in CHRISTUM credentes feciſſet, jubente Fauſtiniano judice diverſis pœnarum generibus vexata, cum ab immiſſo ſerpente liberata Audacem convertiſſet ad fidem, noviſſime extenſis manibus orans gladio transverberata eſt*; ut iterum tradit Romanum Martyrologium ad diem IX Julii: AGATHAM virginem. *Agatha.* Quæ *poſt alapas & carcerem, poſt equuleum & torſiones, poſt mamillarum abſciſſionem, poſt volutationem in teſtulis & carbonibus, tandem in carcere Deum precando conſummata eſt*; memorante eodem Martyrologio ad diem V Febr. Habentur & CALOCERUS ac PARTHENIUS hujus *Calocerus, Parthenius.* temporis inſignes martyres. *Quorum prior cum eſſet præpoſitus cubiculi uxoris Decii Imperatoris, alter vero alterius muneris primicerius, nolentes idolis ſacrificare, ab eodem occiſi ſunt*, referente Martyrologio Romano ad diem XIX Maji. Sed & SECUNDIANUS, MARCELLIANUS, *Secundianus, Marcellianus, Verianus.* & VERIANUS, hac tempeſtate *primum caſi ſunt, deinde in*

equuleo ſuſpenſi, & ungulis abraſi, atque igne lateribus appoſito aſſati, triumphalem martyrii palmam capite caſi meruerunt, annotante rurſum Martyrologio Romano ad diem IX Auguſti. Refer huc Timotheum & Mauram conjuges. *quos in Thebaide Arianus Præfectus poſt multa tormenta cruci juſſit affigi, in qua novem diebus vivi pendentes, ac ſe ipſos in fide roborantes, martyrium conſummarunt*, teſte ſæpius laudato Martyrologio ad diem III Maji. Adde Alexandrum, Ieroſolymitanum Epiſcopum. qui *longæva ætatis veneranda canitie & confeſſione iterata reſplendens, inter carnificum tormenta reddidit ſpiritum*, dicente Martyrologio ad diem XXX Januarii. Confer Euſebium lib. VI Hiſt. Eccl. cap. XXXIX, Dionyſium Alexandrinum apud eundem memorato loco cap. XLVI, Hieronymum lib. de Script. Eccl. cap. LIV, in Origene, & cap. LXII, in Alexandro, Epiphanium lib. de Menſuris & ponderibus, Nicephorum lib. VI Hiſt. Eccl. cap. VI.

Alexander Ieroſol.

Confeſſores, Aurelius, Numidicus, Lucianus, Celerinus.

LI. Eodem ſpectant illuſtres etiam Confeſſores, Aurelius adoleſcens; de quo Cyprianus epiſt. XXXIII, XXXIV, Numidicus Preſbyter; de quo idem epiſt. XXXV; Lucianus; de quo ipſe epiſt. XXII; & inprimis Celerinus. de quo ita Cyprianus epiſt. XXXIV: *Hic ad temporis noſtri prælium primus; hic inter Christi milites anteſignanus; hic inter perſecutionis initia ferventia cum ipſo infeſtationis principe & auctore congreſſus, dum inexpugnabili firmitate certaminis ſui adverſarium vincit, vincendi ceteris viam fecit; non brevi compendio vulnerum victor, ſed adhærentibus diu & permanentibus pœnis longa colluctationis miraculo triumphator. Per decem & novem*

Digitized by Google

vem dies cuſtodia carceris ſeptus, in nervo ac ferro fuit. ſed poſito in vinculis corpore, ſolutus ac liber ſpiritus manſit. Caro famis ac ſitis diuturnitate contabuit; ſed animam fide & virtute viventem nutrimentis ſpiritalibus Deus pavit. Jacuit inter pœnas pœnis ſuis fortior, incluſus includentibus major, jacens ſtantibus celſior, vincientibus firmior vinctus, ſublimior judicantibus judicatus: & quamvis ligati nervo pedes eſſent, calcatus ſerpens & obtritus & victus eſt. Lucent in corpore glorioſo clara vulnerum ſigna; eminent & apparent in nervis hominis, membris longa tabe conſumptis, expreſſa veſtigia. Sunt magna, ſunt mira, quæ de virtutibus ejus ac laudibus fraternitas audiat. Et ſi aliquis Thomæ ſimilis extiterit, qui minus auribus credat, nec oculorum fides deeſt, ut quis quod audit, & videat. In ſervo Dei victoriam gloria vulnerum fecit, gloriam cicatricum memoria cuſtodit.

LIII. E quibus apparet, quanta animi præſentia & conſtantia, quidquid ob CHRISTI nomen adverſi accideret, generoſi illi athletæ toleraverint. Quo ſpectant præterea hæc ejusdem Cypriani, epiſt. IX, Ad Martyres & Confeſſores: *Exulto lætus, & gratulor, fortiſſimi ac beatiſſimi fratres, cognita fide ac virtute veſtra, in quibus Eccleſia gloriatur; gloriata & nuper quidem, cum confeſſione perſtante ſuſcepta pœna eſt, quæ Confeſſores CHRISTI fecit extorres: confeſſio tamen præſens, quanto in paſſione fortior, tanto clarior & major in honore eſt. Crevit pugna, crevit & pugnantium gloria. Nec retardati eſtis ab acie tormentorum metu; ſed ipſis tormentis magis eſtis ad aciem provocati; fortes & ſtabiles ad maximi certaminis prælium prompta devotione prodiſtis. Ex quibus quos-*

Quam forti pectore illatas ob Chriſtum injurias Martyres toleraverint.

Digitized by Google

quosdam jam comperi coronatos, quosdam vero ad coronam victoriæ proximos; univerſos autem, quos agmine glorioſo carcer incluſit, pari ac ſimili calore virtutis ad gerendum certamen animatos, ſicut eſſe oportet in divinis caſtris milites Christi, *ut incorruptam fidei firmitatem, non blanditiæ decipiant, non minæ terreant, non cruciatus ac tormenta devincant. Quia major eſt qui in nobis eſt, quam qui eſt in hoc mundo. Nec plus ad dejiciendum poteſt terrena pœna, quam ad erigendum tutela divina. Probata res eſt certamine fratrum glorioſo, qui ad tormenta vincenda ceteris duces facti, exemplum virtutis ac fidei præbuerunt, congreſſi in acie, donec acies ſuccumberet victa. Quibus ergo vos laudibus prædicem, fortiſſimi fratres? robur pectoris veſtri & perſeverantiam fidei quo præconio vocis exornem? Toleraſtis usque ad conſummationem gloriæ duriſſimam quæſtionem; nec ceſſiſtis ſuppliciis, ſed vobis potius ſupplicia ceſſerunt. Finem dolorum, quem tormenta non dabant, corona dederunt. Laniena gravior ad hoc diu perſeveravit, non ut ſtantem fidem dejiceret, ſed ut homines Dei ad Dominum velocius mitteret. Vidit admirans præſentium multitudo cæleſte certamen, prælium* Christi: *ſtetiſſe ſervos ejus voce libera, mente incorrupta, virtute divina; telis quidem ſecularibus nudos, ſed armis fidei credentes armatos. Steterunt torti torquentibus fortiores, & pulſantes ac laniantes ungulas pulſata ac laniata membra vicerunt. Inexpugnabilem fidem ſuperare non potuit ſæviens diu plaga repetita; quamvis, rupta compage viſcerum, torquerentur in ſervis Dei jam non membra, ſed vulnera.* Iſta item, libro de Lapſis: *Non præſcripta exilia, non deſtinata tormenta, non rei familiaris damna,*

non

non corporis ſupplicia terruerunt. Exploranda fidei praſiniebantur dies. Sed qui ſeculo renunciaſſe ſe meminit, nullum ſeculi diem novit: nec tempora terrena jam computat, qui æternitatem de Deo ſperat.

LIV. Quamvis autem hæc ita ſe habeant, negari tamen non poteſt, repertos etiam fuiſſe oppido multos illa tempeſtate, qui, tormentorum acerbitatem vel experti, vel expaveſcentes, a CHRISTI fide defecerint. Conſtat id ex Dionyſii Alexandrini ad Fabium Antiochenum, Euſebio lib. VI, cap. XLI, recitata epiſtola. Ubi poſtquam de ſævo illo & terribili adverſus CHRISTI eccleſiam promulgato edicto Deciano verba fecerat, ſubjungit: Πολλοὶ εὐθέως τῶν περιφανεστέρων, οἱ μὲν ἀπήντων δεδιότες, οἱ δὲ δημοσιεύοντες, ὑπὸ τῶν πράξεων ἤγοντο· οἱ δὲ ὑπὸ τῶν ἀμφ' αὐτοὺς ἐφείλκοντο· ὀνομαστὶ καλούμενοι, ταῖς ἀνάγνοις καὶ ἀνιέροις θυσίαις προσῄεσαν· οἱ μὲν ὠχριῶντες καὶ τρέμοντες, ὥσπερ οὐ θύσοντες, ἀλλ' αὐτοὶ θύματα καὶ σφάγια τοῖς εἰδώλοις ἐσόμενοι· ὡς ὑπὸ πολλοῦ τοῦ περιεστῶτος δήμου χλεύην αὐτοῖς ἐπιφέρεσθαι· καὶ δήλους μὲν εἶναι πρὸς πάντα δειλοὺς ὑπάρχοντας, καὶ πρὸς τὸ τεθνάναι καὶ πρὸς τὸ θῦσαι. οἱ δέ τινες ἑτοιμότερον τοῖς βωμοῖς προσέτρεχον, ἰσχυριζόμενοι τῇ θρασύτητι τὸ μηδὲ πρότερον χριστιανοὶ γεγονέναι· περὶ ὧν ἡ τοῦ Κυρίου πρόρρησις ἀληθεστάτη, ὅτι δυσκόλως σωθήσονται. τῶν δὲ λοιπῶν, οἱ μὲν εἵποντο τούτοις ἑκατέροις· οἱ δὲ ἔφευγον· οἱ δὲ ἡλίσκοντο· καὶ τούτων οἱ μὲν ἄχρι δεσμῶν καὶ φυλακῆς χωρήσαντες, καί τινες καὶ πλείονας ἡμέρας καθειρχθέντες, ἔπειτα καὶ πρὶν εἰς δικαστήριον εἰσελθεῖν, ἐξωμόσαντο· οἱ δὲ καὶ βασάνοις ἐπὶ ποσὸν ἐγκαρτερήσαντες, πρὸς τὸ ἑξῆς ἀπεῖπον. *Multi ex illuſtrioribus præ metu ſtatim occurrerunt. Alii qui rempublicam adminiſtrabant, ipſa actuum ſuorum neceſſitate pertracti veniebant. Alii a notis & familiaribus adducebantur, & no-*

Lapſi ſub Decio.

minatim citati, ad impura & profana ſacrificia accedebant: nonnulli quidem pallidi ac tremebundi, quaſi non ſacrificaturi, ſed ipſi potius victimarum loco idolis immolandi eſſent: adeo ut a circumſtante multitudine deriderentur; quippe qui palam omnibus oſtenderent, ſe tum ad moriendum tum ad ſacrificandum puſillo animo eſſe. Alii vero promptius ad aras accurrebant, audacter affirmantes, nunquam ſe antea Chriſtianos fuiſſe: de quibus veriſſime prædixit olim Dominus, ejuſmodi homines ægre ſalutem conſecuturos. Ceteri autem partim alterutros eorum quos diximus ſequebantur; partim ſe in fugam dabant, partim comprehendebantur. Ex quibus nonnulli cum uſque ad vincula & cuſtodiam progreſſi eſſent, quidam etiam pluſculos dies in carcere perſtitiſſent, prius tamen quam in judicium inducerentur, fidem ejurarunt: nonnulli vero cum aliquamdiu tormenta fortiter ſuſtinuiſſent, ad reliqua quæ intentabantur ſupplicia animos deſponderunt.

LV. Quibus Dionyſianis gemina plane quæ Cyprianus habet libro de Lapſis: *Ad prima ſtatim verba minantis inimici maximus fratrum numerus fidem ſuam prodidit; nec proſtratus eſt perſecutionis impetu, ſed voluntario lapſu ſe ipſe proſtravit.* & paulo poſt: *Non exſpectaverunt ſaltem, ut interrogati negarent, ut thus accenderent apprehenſi. Ante aciem multi victi, ſine congreſſione proſtrati. Nec hoc ſibi reliquerunt, ut ſacrificare idolis viderentur inviti: ultro ad forum currere, ad mortem ſponte properare; quaſi hoc olim cuperent, quaſi amplecterentur occaſionem datam, quam ſemper optaſſent. Quid illi, qui a magiſtratibus veſpera urgente dilati ſunt?*

quod

Digitized by Google

quod, ne eorum differretur interitus, etiam rogaverunt? quam vim poteſt talis obtendere, qua crimen ſuum purget, cum vim magis ipſe fecerit ut periret? iterum: *Multis proprius interitus ſatis non fuit; hortamentis mutuis in exitium ſuum populus impulſus eſt, mors invicem letali poculo propinata eſt. Ac ne quid deeſſet ad criminis cumulum, infantes quoque parentum manibus vel impoſiti vel attracti, amiſerunt parvuli, quod in primo ſtatim nativitatis exordio fuerant conſecuti.* Hæc Cyprianus. Qui deinde hujusmodi ἀποστασίας occaſionem etiam exponit; *Diſſimulanda,* inquiens, *fratres, veritas non eſt, nec vulneris noſtri materia & cauſa reticenda. Decepit multos patrimonii ſui amor cæcus: nec ad recedendum parati aut expediti eſſe potuerunt, quos facultates ſua velut compedes ligaverunt. Illa fuerunt remanentibus vincula, illa catenæ: quibus & virtus retardata eſt, & fides preſſa, & mens vincta, & anima præcluſa, ut ſerpenti, terram ſecundum Dei ſententiam devoranti, præda & cibus fierent, qui terreſtribus cupiditatibus inhærerent.* Subjicit præterea quædam de lapſorum pœnis, *Ecce eorum,* inquiens, *qui negaverunt, quæ ſupplicia conſpicimus? quos eorum triſtes exitus flemus? Nec hic eſſe ſine pæna poſſunt, quamvis nec dum dies venerit pæna. Plectuntur interim quidem, quo ceteri corrigantur.* Moxque exempla narrat eorum, qui, poſtquam CHRISTUM abnegaſſent, vel obmutuerint, vel ab immundo ſpiritu correpti ceciderint, vel alia ratione peccati ſui pœnas luerint.

LVI. Eodem illo opuſculo Cyprianus duo Lapſorum genera facit. Diſtinguit nimirum inter eos, *qui nefandis ſacrificiis manus contaminaverunt,* & qui *libellis* con-

Lapſorum duo genera: Sacrificati, & Libellatici.

conſcientiam polluerunt. Alibi, nempe epiſt. LII, ad An-
tonianum, illos *Sacrificatos* vocat, hos *Libellaticos.* Per
Sacrificatos quos intelligat, ſupervacaneum eſt quæ-
rere; cum ſatis diſerte, ut audivimus, eos deſcribat,
quod ſint, *qui nefandis ſacrificiis manus contaminaverunt;*
uti Clerus Romanus, epiſt. XXXI, illos eſſe dicit, *qui illici-*
tis ſacrificiis manus ſuas atque ora polluerant, pollutis ante
mentibus propriis; hoc eſt, qui vel ipſi immolaſſent ido-
lis, vel immolata guſtaſſent. *Libellatici* autem qui pro-
pri● ſint, non æque liquet.

De Libellaticis receptior ſententia,

LVII. Communiter ſic appellatos | exiſtimant, qui pecunia data ſe redemerunt, ne ſacrificare aut fidem abnegare cogerentur, eaque de cauſa libellum a magiſtratibus acceperunt. Atque huic ſententiæ prorſus favere videtur formula redimendi, quam idem conſignavit Cyprianus epiſtola ſupra laudata LII: *Ego prius legeram, & Epiſcopo tractante cognoveram, non ſacrificandum idolis, nec ſacrificia ſervum Dei adorare debere; & idcirco, ne hoc facerem quod non licebat, (cum occaſio fuiſſet oblata, quem nec ipſum accipirem, niſi oſtenſa fuiſſet occaſio,) ad magiſtratum vel veni, vel alio eunte mandavi; Chriſtianum me eſſe, ſacrificare mihi non licere, ad aras Diaboli me venire non poſſe, dare me ob hoc præmium, ne, quod non licet, faciam.*

Baronio improbata.

LIIX. Card. vero Baronius, ad ann. CCLIII, 20. ſeqq. recepta illa ſententia rejecta, Libellaticos omnino CHRISTUM abnegaſſe ſtatuit, ſed privatim; nec alia de cauſa perſolutò pretio ſecuritatis libellum a magiſtratu accepiſſe, niſi ne, ut alii, ſacrificia palam offerre cogerentur. *Hunc in modum*, ait. *rem geri conſueviſſe putamus.*

Cum

Digitized by Google

Cum propoſitis a provinciarum Præſidibus Decii Imperatoris edictis, ut Chriſtiani omnes ſacrificarent, qui id facere erubeſcerent, magiſtratum adirent, vel ad eum alios ſuo nomine mitterent, rogarentque, ne ad ſacrificium immolandum compellerentur, ceterum ſe Chriſtum negare, iidemque etiam pro hujusmodi diſpenſatione conſequenda pecuniam ſponderent; magiſtratus vero poſt negationem conceſſionis libellum ſcriberet, atque ei qui petiiſſet, daret, vel abſenti mitteret, quo munitus tutus absque pœna conſiſteret. Qui igitur hunc in modum fidem prodidiſſent, ac ſimiliter perdidiſſent, Libellatici dicebantur, quod libellum ſecuritatis a magiſtratu conſcriptum accepiſſent, cum negaſſent.

LIX. Non aliud ergo diſcrimen inter Libellaticos & Sacrificatos agnoſcit Baronius, quam quod hi publice, illi privatim Christum negaverint. Suæque hujus opinionis fundamentum primo in hoc ponit, quod acriter adeo Libellatici, tum a Cypriano, tum a Clero Romano, increpantur. Cyprianus videlicet, libro de Lapſis, *Nec ſibi,* inquit, *quo minus agant pœnitentiam, blandiantur, qui, etſi nefandis ſacrificiis manus non contaminaverunt, libellis tamen conſcientiam polluerunt. Et illa profeſſio denegantis, conteſtatio eſt Chriſtiani, quod fuerat abnuentis: feciſſe ſe dixit, quidquid alius faciendo commiſit.* Clerus vero Romanus, epiſtola quæ inter Cyprianeas xxxi eſt, ſententiam ſuam dilucida ſe expoſitione protuliſſe ait *adverſus eos, qui ſeipſos infideles illicita nefariorum libellorum profesſione prodiderant; quaſi evaſuri irretientes illos Diaboli laqueos viderentur, quo non minus, quam ſi ad nefarias aras acceſſiſſent, hoc ipſo, quod ipſum conteſtati fuerant, tenerentur.* Ex his, inquam, locis Baronius, Libellati-

Argumentū Baronii primum.

cos revera abnegaſſe colligit. Nam ſi pretium ſolviſſent, duntaxat ne fidem negare cogerentur, nihil illiciti deſignaſſe eos ait, nec proinde reprehenſionem potuiſſe mereri; ſiquidem nullum crimen ſit, vexationem a Gentilibus inferri ſolitam pecunia redimere. id quod exemplo Jaſonis, Act. xvii, 9. & Petri, Epiſcopi Alexandrini, teſtimonio ad ann. ccv, 17. confirmat.

[illegible] lx. Sed parum ſolida iſthæc Baroniana videntur. Etiamſi namque pretio animam redimere licet, hoc eſt, pecuniam dare, ne abnegare cogaris; chartam tamen accipere non licet, qua, tamquam abnegaveris, te tueare. Hæc ipſa enim abnegationis ſimulatio revera quædam eſt abnegatio. Illi enim qui chartam videt, inuritur cogitatio, te abnegaſſe: cui proinde factus es apoſtata, etſi non factus eſſes Judici. Si ergo vel maxime nec clam nec palam Christum abnegaſſe dicamus Libellaticos, recte tamen adhuc a Cypriano & Clero Romano potuerunt culpari. Loca proinde adducta id non efficiunt quod Baronius autumat. Quin potius, ſi diligenter inſpiciantur, receptæ de Libellaticis ſententiæ haud obſcure patrocinantur. Scribit nempe Cyprianus, Libellaticum libello conſcientiam polluiſſe. Qui vero? dum *feciſſe ſe dixit*, inquit, *quidquid alius faciendo commiſit.* Ecquid vero commiſerant illi, quibus Libellaticos heic opponit Cyprianus? Christum abnegaverant; ſacrificia idolis obtulerant. Ergo Libellatici nec abnegarunt Christum, nec obtulerunt idolis; ſed ſe hæc feciſſe dixerunt; puta cum libellos proferrent, a magiſtratu acceptos, quibus id teſtabantur. Eodem modo

Cle-

Clerus Romanus ait, *Libellaticos ſeipſos infideles prodidiſſe*, non quod revera ad aras acceſſiſſent, ſed quod ipſi id ſe feciſſe conteſtati ſint nefariorum libellorum profeſſione. Idem Clerus mox addit: *Nec eſt alienus a crimine, cujus conſenſu, licet non a ſe admiſſum crimen, tamen publice legitur. Et cum totum fidei ſacramentum in confeſſione* CHRISTI *nominis intelligatur eſſe digeſtum, qui fallaces in excuſatione præſtigias quærit, negavit; & qui vult videri propoſitis adverſus Evangelium vel dictis vel legibus ſatisfeciſſe, hoc ipſo jam paruit, quod videri paruiſſe ſe voluit.* Ex quibus omnibus manifeſtum eſſe videtur, Libellaticos non ideo fuiſſe reprehenſos, quod re revera abnegaſſent, ſed quod videri voluerint abnegaſſe.

LXI. Alterum Baronii fundamentum eſt, quod, teſte Cypriano epiſtola LXIIX, ad Hiſpanos, *Martialis, præter Gentilium turpia & lutulenta convivia & collegia diu frequentata, & filios in eodem collegio exterarum gentium more apud profana ſepulchra depoſitos, & alienigenis conſepultos, actis etiam publice habitis apud Procuratorem Ducenarium, obtemperaſſe ſe idololatriæ, &* CHRISTUM *negaſſe teſtatus ſit*; quem tamen libello idololatrico contaminatum idem vir ſanctus aliquoties ibi dicat. *Argumentū Baronii alterum.*

LXII. Huic difficultati ut occurratur, non omnes Libellaticos ejuſdem conditionis fuiſſe, dicendum videtur. Agnoſcuntque id, inter ceteros, Gabriel Albaſpinæus, Ægidius de Conink, Johannes Forbeſius. Qui & ipſi Baronianæ ſententiæ, quod cuncti ſine diſcrimine Libellatici apoſtatæ fuerint, ita contradicunt, ut differentiam neceſſario inter illos admitti oportere doceant *Libellatici non omnes ejuſdem fuere conditionis.*

ceant qui appellatione hac a veteribus inſigniuntur: tametſi in ea conſtituenda non per omnia conveniant.

Sententia de iis Albaſpinæi.

LXIII. Albaſpinæus videlicet, Obſervationum libro I, obſ. XXI, 4. ſeqq. duo Libellaticorum facit genenera. Primum eorum fuiſſe ait, qui, in carcere conſtituti, pœnas, quæ de Chriſtianis ſumebantur, quoquo modo effugere, quam ſubire maluerint, utque id conſequerentur, ſe Chriſtianos neque eſſe, neque fuiſſe, libello affirmaverint. Atque hos non exiſtimat pecunia Judices corrupiſſe, neque libellũ ab eis accepiſſe, ut a quibus, exuta fide, nihil amplius deſiderari potuerit. Alterius generis fuiſſe dicit Libellaticos, qui, ubi pecunia Judicis animum tentari atque commoveri poſſe ſentirent, Chriſtianos ſe profeſſi, quibus idolis ſacrificare non liceret, ne vi & tormentis ad id faciendum inducerentur, rogaverint, adque libellum obtinendum quo in libertatem inpoſterum ſe vendicarent, pecuniam obtulerint.

Æ. de Coninck.

LXIV. Coninck, de Moral. natur. & effect. actuum ſupernaturalium, diſp. XV, Libellaticos ita diſtinguit, quod eorum quidam fidem negaverint, ſaltim per alios; nonnulli autem libellos data pecunia impetraverint, quibus, immolaſſe ipſos idolis, magiſtratus teſtaretur. Atque hoc pacto Baronii & Malderi opinionem conciliare nititur; quorum ille omnes, hic nullos Libellaticos Christum abnegaſſe propugnat.

Forbeſii.

LXV. Forbeſius, Inſtruct. Hiſtorico-Theolog. lib. XII, cap. I, perſecutionis tempore quosdam, promulgato edicto, ne caperentur, vel in facultatibus terrenis jacturam facerent, confeſtim ſuæ negationis libellum Præſidi ultro obtuliſſe ſcribit, & obtemperaſſe idololatriæ,

Digitized by Google

triæ, CHRISTOque maledixiſſe. Atque hos non tantum Libellaticos fuiſſe, ſed inſuper Sacrificatos; ſeu potius, non tam Libellaticos, quam Sacrificatos dici debere. Alios libello blaſphemiam addidiſſe ait, ut fecerit Baſilides (vide Cyprianum epiſt. LXIIX) etiamſi non coacti ſint ſacrificare. Qui quidem pejores fuerint Libellaticis. Denique alios fuiſſe dicit, qui vel ipſi magiſtratum accedentes, vel per alios, Chriſtianos eſſe ſe, ſignificarint, ſacrificare ſibi non licere, præmium a ſe offerri, ne, quod non licet, facere juberentur; atque ſic a Præfectorum avaritia, certa numerata pecuniæ ſumma, obtinuerint, ut neque CRISTUM abjurare, neque idolis ſacrificare cogerentur.

LXVI. Nobis nec libet nec vacat nunc in opinionum iſtarum diſcrepantiam pariter & veritatem curioſius inquirere, aut ſtudioſius expendere Cypriani loca quibus hic vel ille ſententiam ſuam ſuperſtruit, num firmiter ſatis id probent ad quod probandum adducuntur, anxie nimis ſcrutari. Sufficiat in præſenti, in id conſpirare laudatos auctores, quod a cunctis promiſcue Libellaticis CHRISTUM fuiſſe negatum, peperam Baronius ſtatuat. *Qua licet in aliquibus diſcrepent, omnes tamen Baronio adverſantur.*

LXVII. Atque hactenus de perſecutione octava; qua Decius *Decii perſecutoris pœna.*

— — jugulis bacchatus apertis
inſanam pavit rabiem. —— *Prud. l. 1. in Symm. v. 668.*

Cujus ſuæ impietatis quam pœnam ſuſtinuerit, his deſcribit verbis Lactantius, de Mortibus Perſecutorum cap. IV: *Extitit execrabile animal Decius, qui vexaret Eccleſiam. Quis enim Juſtitiam niſi malus perſequatur?*

Digitized by Google

Et quaſi hujus rei gratia provectus eſſet ad illud Principale faſtigium, furere protinus contra Deum cœpit, ut protinus caderet. Nam profectus adverſum Carpos, qui tum Daciam Mæſiamque occupaverant, ſtatimque circumventus a barbaris, & cum magna exercitus parte deletus, nec ſepultura quidem potuit honorari; ſed exutus ac nudus, ut hoſtem Dei oportebat, pabulum feris ac volucribus jacuit.

Decio exſtincto, pax Eccleſia reddita eſt. Pro qua gratias Deo agendas eſſe, Cyprianus monuit.

LXIIX. Sublato igitur Sic Decio, pax Chriſtianis rediit. Quos ad agendas Deo pro tanto munere gratias ita cohortatur Cyprianus, ex ſeceſſu ſuo redux, ſub initium libri de Lapſis: *Pax, ecce, dilectiſſimi fratres, Eccleſia reddita eſt; &, quod difficile nuper incredulis, ac perfidis impoſſibile videbatur, ope atque ultione divina* (dum Decius Imperator interfectus eſt) *ſecuritas noſtra reparata eſt. In lætitiam mentes redeunt, & tempeſtate preſſura ac nube & caligine diſcuſſa, tranquillitas ac ſerenitas refulſerunt. Danda laudes Deo, & beneficia ejus ac munera cum gratiarum actione celebranda: quamvis agere gratias noſtra vox nec in perſecutione ceſſaverit. Neque enim tantum inimico licere poteſt, ut non, qui Dominum toto corde & anima & virtute diligimus, benedictiones ejus & laudes ſemper & ubique cum gloria prædicemus. Exoptatus votis omnium dies venit, & poſt longa noctis horribilem tetramque caliginem, Domini luce radiatus mundus eluxit.*

Gallus, Decii ſucceſſor, Eccleſia perſecutionem reſuſcitavit.

LXIX. Decio cum liberis interempto ſucceſſit Gallus. De quo ita Dionyſius Alexandrinus, epiſtola ad Hermammonem, apud Euſebium lib. VIII, cap. I: οὐδὲ Γάλλος ἔγνω τὸ Δεκίου κακὸν, οὐδὲ προεσκόπησε τί ποτ' ἐκεῖνον ἔσφηλεν·

ἀλλὰ

ἀλλὰ πρὸς τὸν αὐτὸν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ γενόμενον ἔπταισε λίθον. ὃς εὖ φερομένης αὐτῷ τῆς βασιλείας, καὶ κατὰ νοῦν χωρούντων τῶν πραγμάτων, τοὺς ἱεροὺς ἄνδρας τοὺς περὶ τῆς εἰρήνης αὐτοῦ καὶ τῆς ὑγιείας πρεσβεύοντας πρὸς τὸν Θεὸν, ἤλασεν. τοιγαροῦν σὺν ἐκείνοις ἐδίωξε καὶ τὰς ὑπὲρ ἑαυτοῦ προσευχάς. *Gallus neque culpam Decii intellexit, nec proſpexit, quid tandem illum peſſum dediſſet: quin potius ad eundem lapidem ante oculos ſuos poſitum impegit. Qui, cum imperium ipſius proſpero in ſtatu eſſet, cunctaque ex animi ſententia ſuccederent, viros ſanctos, qui pro pace & incolumitate ipſius preces ad Deum allegabant, inſectatus eſt. Cum illis ergo orationes pro ipſo fieri ſolitas fugavit.* Ceterum quia e veſtigio tempeſtas hæc Decianam excepit, & non tam novam perſecutionem Gallus excitavit, quam antea jam motam reſtauravit, turbo iſte priori communiter accenſeri ſolet.

CAP.

CAPUT IX.

DE PERSECUTIONE NONA, SUB VALERIANO.

CONSPECTUS.

I. *Valeriani vita.*

II. *Is cum initio Chriſtianis faveret, Magici cujusdam impoſtoris inſtinctu perſequi eos poſtea cœpit.*

III. *Dionyſii Alexandrini confeſſio & exilium.*

IV. *Sermonis inter Æmilianum Præfectum & Dionyſium habiti.*

V. *Dionyſii aliorumque exulum præclara facta.*

VI. *Martyres omnis generis ſub Valeriano, omnisque generis ſupplicia.*

VII. *Cypriani exilium.*

IIX. *Viſio, qua futurum ei martyrium fuit ſignificatum.*

IX. X. *In exilio ſuo quid egerit Cyprianus.*

XI. XII. *Martyrum in metallis conſtitutorum conditio.*

XIII. *Cypriani ad Succeſſum de perſecutione Valeriani epiſtola. Xiſtus & Quartus martyres.*

XIV. *Cyprianus ad martyrium ſe componit.*

XV. *Frumentarii qui fuerint, Pamelii, Caſauboni, Baronii, Salmaſii, opinio.*

XVI. *Cyprianus poſt habitum cum Proconſule colloquium, ſententia ejus damnatus, gladioque truncatus.*

XVII. *Cum Cypriano paſſi ejus diſcipuli, Lucius, Montanus, Flavianus, Julianus, Victorinus.*

XIIX. *Montani martyris jamjam paſſuri factum memorabile.*

XIX. *Maſſa candida.*

XX. *Laurentii martyrium, de quo teſtimonia Ambroſii,*

XXI. *Auguſtini,*

XXII. *Pru-*

XXII. *Prudentii,*
XXIII. *Leonis M.*
XXIV. *Paſſionis Laurentianæ acerbitas.*
XXV. *Quam fortiſſimo animo ſanctus Martyr toleravit.*
XXVI. *Laurentii ἀριστείαν ſub Juliano imitati ſunt Macedonius, Theodulus, & Tatianus.*
XXVII. *Fructuoſus, Augurius, & Eulogius, martyres Hiſpani.*
XXIIX *Fructuoſus jam paſſurus, jejunium ſolvere recuſat.*
XXIX. *Jejunium quarta & ſexta feria.*
XXX. *Quam præſenti animo mortem oppetierit Fructuoſus.*
XXXI. *Martyres in cœlum aſcendere viſi.*
XXXII. *Iidem poſt obitum apparuerunt.*
XXXIII. *Auguſtini ex Actis Fructuoſi allegata.*
XXXIV. *Priſcus, Malchus, & Alexander, martyres Cæſarcenſes.*
XXXV. *Valeriani perſecutoris pœna.*
XXXVI. *Gallienus pro Chriſtianorum tranquillitate edicta & conſtitutiones publicat.*
XXXVII. *In cœmeteriis convenire Chriſtianis prohibitum perſecutionis tempore.*
XXXIIX. *Marini ſub Gallieno martyrium.*
XXXIX. *Militiæ cingulum iis auferebatur qui Chriſtum negare nolebant.*

I.

NONUM tyrannum pii, circa annum Chriſti CCLIX, invenerunt LICINIUM VALERIANUM. Cujus per annos LXX vita laudabilis in eam conſcenderat gloriam, ut per omnes honores & magiſtratus inſigniter geſtos Imperator fieret; non, ut ſolet, tumultuario populi concurſu, non militum ſtrepitu, ſed jure meritorum, & quaſi ex totius orbis una ſententia, ceu ſcribit Trebellius Pollio, qui mox Senatus-conſultum adducit, ex quo, quid de illo ſemper ampliſſimus ordo judicaverit, in- *Valeriani Vita.*

telligere liceat. Ait nimirum, cum Cenſor deligendus eſſet, & Prætor edixiſſet: *quid vobis videtur*, P. C. *de Cenſore deligendo*? omnes una voce dixiſſe, interrupto more dicendæ ſententiæ: *Valeriani vita cenſura eſt. Ille de omnibus judicet, qui eſt omnibus melior. Ille de Senatu judicet, qui nullum habet crimen. Ille de vita noſtra ſententiam ferat, cui nihil poteſt objici. Valerianus a prima pueritia Cenſor fuit. Valerianus in tota vita ſua fuit Cenſor. Prudens Senator, modeſtus Senator, gravis Senator. Amicus bonorum, inimicus tyrannorum, hoſtis criminum, hoſtis vitiorum. Hunc Cenſorem omnes accipimus; hunc imitari omnes volumus. Primus genere, nobilis ſanguine, emendatus vita, doctrina clarus, moribus ſingularis, exemplum antiquitatis.* Subjungit Pollio, Decium, ubi hoc Senatusconſultum acceperat, omnes Aulicos convocaviſſe, ipſum etiam Valerianum præcepiſſe rogari; atque in conventu ſummorum virorum, recitato Senatusconſulto, dixiſſe: *Felicem te, Valeriane, Senatus ſententia, imo animis atque pectoribus! Totius orbis humani ſuſcipe cenſuram, quam tibi detulit Romana Reſp. quam ſolus mereris, judicaturus de moribus noſtris. Tu æſtimabis, qui manere in curia debeant; tu equeſtrem ordinem in antiquum ſtatum rediges; tu cenſibus modum pones; tu vectigalia formabis; divides ſtatum; Reſpublicas recenſebis. Tibi legum ſcribendarum auctoritas dabitur; tibi de ordinibus militum judicandum eſt; tu arma reſpicies; tu de noſtro palatio, tu de Judicibus, tu de Præfectis eminentiſſimis judicabis. Excepto denique Præfecto urbis Romæ, exceptis Coſs. ordinariis, & ſacrorum Rege, ac maxima virgine Veſtalium (ſi tamen incorrupta permanebit) de omnibus*

bus

Digitized by Google

bus ſententias feres. Laborabunt autem etiam illi, ut tibi placeant, de quibus non potes judicare.

II. HIC VALERIANUS, deceſſoris veſtigia premens, ac *non diſſimili furore correptus, impias* & ipſe *manus in Deum intentavit, & multum, quamvis brevi tempore, juſti ſanguinis fudit*; ſcribente Lactantio de Mortibus Perſecutorum cap. v. nonâ videlicet, (quæ ſecundum Hieronymi, Auguſtini, Oroſii, Sulpitii Severi, computationem octava eſt) adverſus Eccleſiam perſecutione motâ. Tametſi enim initio tam impenſe Chriſtianis favebat, ut ante eum Imperator nullus, teſte Dionyſio Alexandrino, apud Euſebium lib. VII, cap. X (verba jam ſupra dedimus cap. VII; 10.) tandem tamen, ut laudato loco Dionyſius pergit, ἀποσκευάσασθαι παρέπεισεν αὐτὸν ὁ διδάσκαλος καὶ τῶν ἀπ' Αἰγύπτου μάγων ἀρχισυνάγωγος· τοὺς μὲν καθαροὺς καὶ ὁσίους ἄνδρας κτίννυσθαι καὶ διώκεσθαι κελεύων, ὡς ἀντιπάλους καὶ κωλυτὰς τῶν παμμιάρων καὶ βδελυκτῶν ἐπαοιδῶν ὑπάρχοντας (καὶ γάρ εἰσι καὶ ἦσαν ἱκανοὶ παρόντες καὶ ὁρώμενοι, καὶ μόνον ἐμπνέοντες καὶ φθεγγόμενοι, διασκεδάσαι τὰς τῶν ἀλιτηρίων δαιμόνων ἐπιβουλάς) τελετὰς δὲ ἀνάγνους καὶ μαγγανείας ἐξαγίστους καὶ ἱερουργίας ἀκαλλιερήτους ἐπιτελεῖν ὑποτιθέμενος· παῖδας ἀθλίους ἀποσφάττειν, καὶ τέκνα δυστήνων πατέρων καταθύειν, καὶ σπλάγχνα νεογενῆ διαιρεῖν, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ κατακόπτειν καὶ καταχορδεύειν πλάσματα, ὡς ἐκ τούτων εὐδαιμονήσοντας, *magiſter & Archiſynagogus magorum Ægypti ei perſuaſit, ut ab hoc inſtituto deſciſceret; jubens, ut caſtos quidem & ſanctos viros perſequeretur atque occideret, quippe qui ſceleſtis ac deteſtandis incantationibus adverſarentur atque obſtarent. (erant enim & ſunt etiamnum ejuſmodi, qui vel præſentia atque adſpectu ſuo, & inſufflani*

Is cum initio Chriſtianis faveret, magici cujuſdam impoſtoris inſtinctu perſequi eos poſtea cœpit.

Vide infra c. 10. n. 18.

ſufflantes dumtaxat ac vocem edentes, Dæmonum præſtigias diſturbare poſſint) initiationes autem impuras, & abominanda maleficia, & ſacrificia execranda peragere eum juſſit: miſeros infantes mactare, immolare liberos infelicium parentum, nuper natorum rimari viſcera, Dei figmenta atq; opera diſcerpere ac detruncare; quaſi hoc facto ad ſummam felicitatem eſſet perventurus.

Dionyſii Alexandrini confeſſio & exilium

III. Idem Dionyſius in ſcripto adverſus Germanum quendam apologetico, iterum apud Euſebium citato loco cap. XI, indicium facit, edictum a Valeriano fuiſſe promulgatum, quo conventus fieri, & cœmeteria adiri prohibuerit; privatis quoque literis provinciarum Præſides ad extirpandos Chriſtianos eum eſſe cohortatum, exilio denunciato his qui Imperatoriis ſe edictis parum morigeri exhibituri eſſent: ſicut hanc ſeveritatem ſeipſum expertum fuiſſe ſcribit Dionyſius. Sed præſtat ejus verba ſubjicere. Poſtquam itaque dixerat, ſe una cum Maximo, compresbytero ſuo, Fauſto, Euſebio & Chæremone, Diaconis, ac alio quodam e fratribus qui Roma venerant, Æmilianum, Auguſtalem Ægypti Præfectum, adiiſſe, ita narrare pergit: Αἰμιλιανὸς οὐκ εἶπέ μοι προηγουμένως, μὴ σύναγε. περιττὸν γὰρ τοῦτο ἦν αὐτῷ, καὶ τὸ τελευταῖον ἐπὶ τὸ πρῶτον ἀνατρέχοντι. οὐ γὰρ περὶ τοῦ μὴ συνάγειν ἑτέρους ὁ λόγος ἦν αὐτῷ, ἀλλὰ περὶ τοῦ μὴ δ' αὐτοὺς ἡμᾶς εἶναι χριστιανούς. καὶ τούτου προσέταττε πεπαῦσθαι. εἰ μεταβαλοίμην ἔγωγε, καὶ τοὺς ἄλλους ἕψεσθαί μοι νομίζων. ἀπεκρινάμην δὲ οὐκ ἀπεοικότως, οὐδὲ μακρὰν· πειθαρχεῖ δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις. ἀλλ' ἄντικρυς διεμαρτυράμην, ὅτι τὸν Θεὸν τὸν ὄντα μόνον, καὶ οὐδένα ἕτερον σέβων· οὐδ' ἂν μεταθείμην, οὐδὲ παυσαίμην ποτὲ χριστιανὸς ὤν. ἐπὶ τούτοις ἐκέλευ-

Act. 5, 29.

σεν

σεν ἡμᾶς ἀπελθεῖν εἰς κώμην πλησίον τῆς ἐρήμου καλουμένην Κεφρώ. *Æmilianus dixit mihi prima fronte: Non conventus agas. Id enim illi ſupervacuum erat ac poſtremum, ad id quod primum ac præcipuum eſt recurrenti. Quippe haudquaquam curabat, ne alios congregarem; ſed id agebat, ne ipſi Chriſtiani eſſemus; & ab eo cultu deſiſtere me jubebat: ratus ſcilicet, ſi ego ab eo cultu deſciviſſem, ceteros exemplum ſecuturos. Reſpondi, non improbabiliter, nec longe arceſſita reſponſione: Obedire oportet Deo magis quam hominibus. Sed palam & aperte conteſtatus ſum, me illum, qui ſolus eſt Deus, neque ullum alium præter hunc, adorare: nec a propoſito diceſſurum me eſſe, nec commiſſurum unquam, ut Chriſtianus eſſe deſinerem. Poſt hæc abire nos juſſit in vicum quendam ſolitudini proximum, cui nomen Cephro.*

IV. Hinc inter Præfectum & Confeſſores ultro citroque habitos ſermones, uti Actis publicis inſerti illi fuere, ſubjungit. Æmilianus nempe dixit: καὶ ἀγράφως ὑμῖν διελέχθην περὶ τῆς φιλανθρωπίας τῶν κυρίων ἡμῶν ἣν περὶ ὑμᾶς κέχρηνται. δεδώκασι γὰρ ἐξουσίαν ὑμῖν σωτηρίας, εἰ βούλοισθε ἐπὶ τὸ κατὰ φύσιν τρέπεσθαι, καὶ θεοὺς τοὺς σώζοντας αὐτῶν τὴν βασιλείαν προσκυνεῖν, ἐπιλαθέσθαί τε τῶν παρὰ φύσιν. τί οὖν φατε πρὸς ταῦτα; οὐδὲ γὰρ ἀχαρίστοις ὑμᾶς ἔσεσθαι περὶ τὴν φιλανθρωπίαν αὐτῶν προσδοκῶ, ἐπειδήπερ ἐπὶ τὰ βελτίω ὑμᾶς προτρέπονται. *Non ſolum ſcripto, ſed etiam viva voce vobiſcum diſſerui de humanitate Principum noſtrorum, qua illi erga vos utuntur. Vobis enim poteſtatem fecerunt ſalutis veſtræ retinendæ, dummodo ad id quod naturæ conſentaneum eſt ferri, Deoſque imperii illorum cuſtodes adorare, & eorum quæ Naturæ ipſi repugnant obli-*

Sermones inter Æmilianum Præfectum & Dionyſium habiti.

obliviſci velletis. Quid ergo ad hac dicitis? Neque enim vos ingrato animo fore ſpero adverſus eorum clementiam; quippe cum ad meliora vos traducere conentur. Dionyſius reſpondit: οὐ πάντες πάντας προσκυνοῦσι θεούς· ἀλλ' ἕκαστοι τινὰς οὓς νομίζουσιν. Ἡμεῖς τοίνυν τὸν ἕνα θεὸν καὶ δημιουργὸν τῶν ἁπάντων, τὸν καὶ τὴν βασιλείαν ἐγχειρήσαντα τοῖς θεοφιλεστάτοις Οὐαλεριανῷ καὶ Γαλλιηνῷ σεβαστοῖς. τοῦτον καὶ σέβομεν καὶ προσκυνοῦμεν. καὶ τούτῳ διηνεκῶς ὑπὲρ τῆς βασιλείας αὐτῶν ὅπως ἀσάλευτος διαμένῃ, προσευχόμεθα. *Non omnes ab omnibus coluntur Dii: ſed eos ſinguli colunt quos arbitrantur Deos. Nos quidem unum Deum omnium omnium rerum opificem, qui Valeriano & Gallieno ſacratiſſimis Auguſtis imperium tradidit, colimus & adoramus. Huic continuas preces offerimus pro imperio illorum, ut ſtabile & inconcuſſum permaneat.* Æmilianus iterum, τίς γὰρ ὑμᾶς κωλύει, inquit, καὶ τοῦτον εἴπερ ἐστὶ θεός, μετὰ τῶν κατὰ φύσιν θεῶν προσκυνεῖν; θεοὺς γὰρ σέβειν ἐκελεύσθητε, καὶ θεοὺς οὓς πάντες ἴσασι. *Quis vero vos prohibet, quo minus & hunc, ſiquidem Deus eſt, cum iis qui natura Dii ſunt adoretis? Deos enim colere juſſi eſtis, eosque quos cuncti norunt Deos.* Ad quæ Dionyſius: ἡμεῖς οὐδένα ἕτερον προσκυνοῦμεν. *Nos nullum alium adoramus.* Æmilianus: ὁρῶ ὑμᾶς ὁμοῦ καὶ ἀχαρίστους ὄντας καὶ ἀναισθήτους τῆς πραότητος τῶν Σεβαστῶν ἡμῶν· διόπερ οὐκ ἔσεσθε ἐν τῇ πόλει ταύτῃ· ἀλλὰ ἀποσταλήσεσθε εἰς τὰ μέρη τῆς Λυβίης, καὶ ἐν τόπῳ λεγομένῳ Κεφρῶ. τοῦτον γὰρ τὸν τόπον ἐξελεξάμην ἐκ τῆς κελεύσεως τῶν Σεβαστῶν ἡμῶν. οὐδαμῶς δὲ ἐξέσται οὔτε ὑμῖν οὔτε ἄλλοις τισὶν, ἢ συνόδους ποιεῖσθαι, ἢ εἰς τὰ καλούμενα κοιμητήρια εἰσιέναι. εἰ δέ τις φανείη μὴ γενόμενος εἰς τὸν τόπον τοῦτον ὃν ἐκέλευσα, ἢ ἐν συναγωγῇ τινὶ εὑρεθείη, ἑαυτῷ τὸν κίνδυνον ἐπαρτήσει. οὐ γὰρ ἐπιλείψει ἡ δέουσα ἐπι-

στρέφεια

Digitized by Google

στρέφεια. ἀπίετε ὖν ὅπε ἐκελεύσθητε. *Video, vos ingratos eſſe ſimul ac ſtupidos, qui clementiam Auguſtorum minime ſentiatis. Quam ob rem non manebitis in hac urbe, ſed mittemini in partes Libyæ, ad locum qui dicitur Cephro. Hunc enim locum juſſu Auguſtorum noſtrorum elegi. Nullatenus autem licebit vobis, nec quibuſcumque aliis, conventus agere, aut ea quæ vocantur cœmeteria adire. Quod ſi quis ad eum, quem juſſi, locum minime profectus deprehendetur, aut in conventu aliquo fuerit inventus, is ſibi ipſe periculum arceſſet. Non enim deerit congrua animadverſio. Abſcedite igitur quo juſſi eſtis.* καὶ νοσῦντα δέ με κατήπειξεν, ait Dionyſius, ὐδὲ μιᾶς ὑπερθέσιν δὺς ἡμέρας. *Statimque me, etſi ægrotantem, proficiſci compulit, ne diei quidem unius dilatione conceſſa.*

v. His porro ſubjungit vir ſanctus, quomodo *Dionyſii alio-*
ipſe ſociique ejus conventus nihilominus inſtituere *rumque exu-*
perrexerint; non exiguum quoque cœtum, tum fra- *lum præclara*
trum qui Alexandria eos ſecuti, tum aliorum qui ex reliqua *facta.*
Ægypto convenerant, ad locum quo relegati erant una cum iis migraverint; multique inſuper Gentilium, a quibus initio lapidibus erant impetiti, tandem ipſorum opera ibi ad Deum converſi ſint. ὐ πρότερον γδ᾽, inquit, παραδεξαμένοις αὐτοῖς, τότε πρῶτον δι᾽ ἡμῶν ὁ λόγος ἐπεσπάρη. καὶ ὥσπερ τύτυ ἕνεκεν ἀπαγαγὼν ἡμᾶς πρὸς αὐτὺς ὁ Θεὸς, ἐπεὶ τ̀ διακονίαν ταύτην ἐπληρώσαμεν, πάλιν ἀπαγήοχεν. *Tunc enim primum apud illos Verbi divini per nos ſparſa ſunt ſemina, cum id antea non ſuſcepiſſent. Et prorſus quaſi Deus ejus rei cauſa nos ad illos perduxiſſet, poſtquam illud miniſterium implevimus, iterum nos alio tranſtulit.* Quod qua ratione ſit factum, mox ibi

narrare pergit; ſubjiciens denique: *πολλαῖς γε ταῖς ὁμολογίαις Γερμανὸς σεμνύνεται, πολλὰ γε εἰπεῖν ἔχει καθ' ἑαυτοῦ γενόμενα. ὅσας ἀριθμῆσαι δύναται περὶ ἡμῶν ἀποφάσεις, δημεύσεις, προγραφὰς, ὑπαρχόντων ἁρπαγὰς, ἀξιωμάτων ἀποθέσεις, δόξης κοσμικῆς ὀλιγωρίας, ἐπαίνων ἡγεμονικῶν καὶ βουλευτικῶν καταφρονήσεις, καὶ τῶν ἐναντίων ἀπειλῶν, καὶ καταβοήσεων καὶ κινδύνων, καὶ διωγμῶν, καὶ πλάνης, καὶ στενοχωρίας, καὶ ποικίλης θλίψεως ὑπομονήν· οἷα τὰ ἐπὶ Δεκίου καὶ Σαβίνου συμβάντα μοι, οἷα μέχρι νῦν Αἰμιλιανοῦ.* *Fortaſſe Germanus multis fidei confeſſionibus gloriatur, multa prædicare poteſt adverſus ſe geſta. Quos vero enumerare poteſt, perinde atque ego, ſententias Judicum, publicationes, proſcriptiones, direptiones bonorum, abjectiones dignitatum, contemptus gloriæ ſecularis, laudum a Præfectis ac Decurionibus profectarum deſpectus, minarum denique, quæ coram intentabantur, vociferationum, diſcriminum, perſecutionum, fugæ, ærumnarum, & cujusquemodi malorum tolerantiam: qualia ſunt quæ ſub Decio & Sabino, & quæ in hunc usque diem ſub Æmiliano nobis contigerunt?*

Martyres omnis generis ſub Valeriano, omnique generis ſupplicia.

VI. Non poſſumus, quin præterea transferamus huc quæ in ejusdem Dionyſii epiſtola leguntur ad Domitium & Didymum, cujus fragmentum denuo Euſebius ſupra memorato loco exhibet: *τοὺς ἡμετέρους πολλοὺς τε ὄντας καὶ ἀγνῶτας ὑμῖν, περισσὸν ὀνομαστὶ καταλέγειν. πλὴν ἴστε, ὅτι ἄνδρες καὶ γυναῖκες, καὶ νέοι καὶ γέροντες, καὶ κόραι καὶ πρεσβῦτιδες, καὶ στρατιῶται καὶ ἰδιῶται, καὶ πᾶν γένος, καὶ πᾶσα ἡλικία, οἱ μὲν διὰ μαστίγων καὶ πυρὸς, οἱ δὲ διὰ σιδήρου τὸν ἀγῶνα νικήσαντες, τοὺς στεφάνους ἀπειλήφασι.* *Noſtros ſuperfluum eſt nominatim recenſere, cum & plurimi ſint, & vobis ignoti.*

Digitized by Google

noti. Id tantum in univerſum ſcire vos convenit: viros & mulieres, juvenes & ſenes, puellas & anus, milites & paganos, ex omni denique hominum genere atque ætate, alios flagrorum verberibus, alios ignibus in certamine ſuperatis coronas retuliſſe. & poſtea: Μέχρι νῦν οὐκ ἀνίησιν ὁ ἡγέμων, τοὺς μὲν ἀναιρῶν ὠμῶς τῶν προσαγομένων, τοὺς δὲ βασάνοις καταξαίνων, τοὺς δὲ φυλακαῖς καὶ δεσμοῖς ἐκτήκων, προστάσσων τε μηδένα τούτοις προσιέναι, καὶ ἀνερευνῶν, μή τις φανείη. καὶ ὅμως ὁ Θεὸς τῇ προθυμίᾳ καὶ λιπαρείᾳ τῶν ἀδελφῶν διαναπαύει τοὺς πεπιεσμένους. *In hunc usque diem non ceſſat Præfectus noſtros, qui præſentiæ ipſius exhibentur, partim interficere crudeliſſime, partim tormentis dilaniare, partim ſqualore carceris & vinculis macerare; interdicens, ne quis ad eos accedat, & perſcrutans, num quis forte videatur accedere. Verumtamen Deus ex alacritate & benignitate fratrum ſolatium aſſidue præſtat afflictis.* Atq; hæc de Dionyſio Alexandrino, ejusque exilio: unde tamen paulo poſt reverſus eſt, & XII demum Gallieni anno placide in Domino obdormivit.

VII. Quæ autem in Ægypto Dionyſius,* eadem in Africa expertus eſt Cyprianus, Carthaginenſis Epiſcopus. Nam & hunc ille perſecutionis turbo in exilium egit; ut teſtantur Acta paſſionis ejus; ubi hæc leguntur: *Imperatore Valeriano quartum, & Gallieno tertium Conſulibus, tertio Kalendarum Septembrium, Carthagine in ſecretario, Paternus Proconſul Cypriano Epiſcopo dixit: Sacratiſſimi Imperatores Valerianus & Gallienus literas ad me dare dignati ſunt, quibus præceperunt, eos, qui Romanam religionem non colunt, debere Romanas ceremonias recognoſcere. Exquiſivi ergo de nomine tuo. Quid* *Cypriani exilium.*

 mihi

Digitized by Google

mihi reſpondes? Cyprianus Epiſcopus dixit: Chriſtianus ſum & Epiſcopus. Nullos alios Deos novi niſi unum & verum Deum, qui fecit cœlum & terram, mare, & quæ in eis ſunt omnia. Huic Deo nos Chriſtiani deſervimus; hunc deprecamur diebus ac noctibus pro nobis, & pro omnibus hominibus, & pro incolumitate ipſorum Imperatorum. Paternus Proconſul dixit: In hac ergo voluntate perſeveras? Cyprianus Epiſcopus reſpondit: Bona voluntas, quæ Deum novit, immutari non poteſt. Paternus Proconſul dixit: Poteris ergo, ſecundum præceptum Valeriani & Gallieni, exul ad urbem Curubitanam proficiſci? Cyprianus Epiſcopus dixit: Proficiſcor.— Tunc Paternus Proconſul juſſit beatum Cyprianum Epiſcopum in exilium deportari.

Viſio, qua futurum ei martyrium fuit ſignificatum. Conf. ſupra cap. 5, 3.

IIX. Sic taque Cyprianus relegatus eſt Curubin, quod eſt oppidum mari Libyco, peninſulæ in morem, circumdatum, haud procul a Pentapoli; locus apricus & amœnus, teſte Pontio Diacono, qui Cyprianum ſpontaneus exul comitatus eſt Huc cum veniſſet vir ſanctus, ſe, anno vertente, eo ipſo die martyrii corona decoratum iri, quo primum illuc hoſpitio exceptus fuerat. Teſtatur id jam memoratus Pontius in opuſculo de vita & actis Cypriani, his verbis: *Eo die, quo primum in exilii loco manſimus, (nam & me inter domeſticos comites dignatio charitatis ejus delegerat exulem voluntarium; quod utinam & in paſſione licuiſſet) apparuit mihi, inquit* Cyprianus, *nondum ſomni quiete ſopito, juvenis ultra modum hominis enormis. Qui cum me quaſi ad prætorium duceret, videbar mihi tribunali ſedentis tum Proconſulis admoveri. Is ut in me reſpexit, adnotare ſtatim cœpit in tabula ſententiam, quam non ſciebam. Nihil*

hil enim de me ſolita interrogatione quæſierat. Sed enim juvenis, qui a tergo ſtabat, admodum curioſus legit, quidquid fuerat adnotatum. Et quia id verbis proferre non poterat, nutu declarante monſtravit, quid in literis tabula illius haberetur. Manu enim expanſa & complanata ad ſpatha modum, ictum ſolita animadverſionis imitatus, quod volebat intelligi, ad inſtar liquidi ſermonis expresſit. Intellexi ſententiam pasſionis futuram. Rogare cœpi & petere continuo, ut dilatio mihi vel unius diei prorogaretur, donec res meas legitima ordinatione diſponerem. Et cum preces frequenter iteraſſem, rurſus in tabula cœperat neſcio quid adnotare. Senſi tamen de vultus ſerenitate, Judicis mentem quaſi juſta petitione commotam. Sed & ille juvenis, qui jam dudum de paſſionis indicio geſtu potius quam ſermone prodiderat, clandeſtino identidem nutu, conceſſam dilationem, quæ in craſtinum petebatur, contortis poſt invicem (*indicem*, legunt alii) *digitis, ſignificare properavit. Ego, quamvis non eſſet lecta ſententia, etſi de gaudio dilationis accepta læto admodum corde gauderem, metu tamen interpretationis incerta ſic tremebam, ut reliquiæ formidinis cor exultans adhuc toto pavore pulſarent.* Hactenus Pontius. qui mox addit, *eo die poſt exactum annum coronatum eſſe* Cyprianum, *quo hoc illi ante annum fuerat oſtenſum.*

IX. Non fuiſſe autem in altero hoc ſuo exilio magis, quam in priori ſub Decio, otiſum Cyprianum, teſtantur data hinc ad Martyres epiſtolæ, quibus ad mortem alacriter pro CHRISTO ſubeundam eos eſt hortatus: præſertim inſignis illa ad Nemeſianũ & ceteros in metallo conſtitutos, quæ in editione Pameliana eſt LXXVII, & ita in- *In exilio ſuo quid egerit, Cyprianum.*

incipit: *Gloria quidem veſtra poſcebat, beatiſſimi ac dilectiſſimi fratres, ut ad conſpectum atque ad complexum veſtrum venire ipſe deberem, niſi me quoque ob confesſionem nominis relegatum præfiniti loci termini coërcerent. Sed quomodo poſſum, repræſento me vobis, & ad vos, etiamſi corpore & greſſu venire non datur, dilectione tamen & ſpiritu venio, exprimens literis animum meum, quo in iſtis virtutibus & laudibus veſtris lætus exulto; participem me computans vobis, etſi non paſſione corporis, conſortio charitatis.*

x. Eodem pertinent Prudentii hæc, hymno περὶ στεφ. v, 35. ſeqq.

Valerianus, opum Princeps erat, atque Gallienus:
conſtituere ſimul pœnam capiti Deum fatenti.
Millia terrigenûm ſpurcisſima juſſerant ſacrari.
Contrà animos populi Doctor Cyprianus incitabat;
ne quis ab egregia virtutis honore diſcreparet;
neu fidei pretium quis ſumere degener timeret.
Eſſe levem cruciatum, ſi modo conferat futura,
quæ Deus ipſe viris intermina fortibus ſpoſpondit.
Merce doloris emi ſpem luminis, & diem perennem:
Omne malum volucri cum tempore transvolare curſim.
Nil grave, quod peragi finis facit, & quiete donat.
Se fore principium pulchræ necis, & ducem cruoris,
Seq; caput gladio ſubmittere, ſanguinem dicare,
qui ſociare animam Christo velit, ut comes ſequatur.

Martyrum in metallis conſtitutorũ conditio.

xi. Ut vero ad laudatum ante Cypriani epiſtolam revertamur, diſcimus inde, quæ Martyrum fuerit ad metalla damnatorum conditio: puta, quod fuſtibus cæſi ſint, compedibusque vincti; quod ignominioſe tonſi;

ſi; quod fame, fœtore, ſqualore vexati. Ipſa ejus verba dabimus. *Quod fuſtibus*, inquit, *caſi prius graviter & afflicti, per ejusmodi pœnas initiaſtis confeſſionis veſtra religioſa primordia, execranda nobis iſta res non eſt. Neque enim ad fuſtes Chriſtianorum corpus expavit, cujus eſt ſpes omnis in ligno. Sacramentum ſalutis ſua CHRISTI ſervus agnovit: redemptus ligno ad vitam aternam ligno provectus eſt ad coronam. Quid vero mirum, ſi vaſa aurea & argentea in metallum, id eſt, auri & argenti domicilium, dati eſtis, niſi quod nunc metallorum natura converſa eſt, locaque qua aurum & argentum dare ante ſueverant, accipere cœperunt? Impoſuerunt quoque compedes pedibus veſtris, & membra felicia ac Dei templa infamibus vinculis ligaverunt: quaſi cum corpore ligetur & ſpiritus, aut aurum veſtrum ferri contagione maculetur. Dicatis Deo hominibus, & fidem ſuam religioſa virtute teſtantibus, ornamenta ſunt iſta, non vincula: nec Chriſtianorum pedes ad infamiam copulant, ſed clarificant ad coronam. O pedes feliciter vincti, qui non a fabro, ſed a Domino reſolvuntur! o pedes feliciter vincti, qui itinere ſalutari ad Paradiſum diriguntur! o pedes in ſeculo ad praſens ligati, ut ſint ſemper apud Dominum liberi! o pedes compedibus & transverſariis interim cunctabundi, ſed celeriter ad CHRISTUM glorioſo itinere curſuri! Quantum vult hic vel invida crudelitas vel maligna, nexibus vos ſuis & vinculis teneat, cito a terris & pœnis iſtis ad cœlorum regna venietis. Non fovetur in metallis lectis & culcitris corpus. Sed refrigerio & ſolatio CHRISTI fovetur. Humi jacent feſſa laboribus viſcera. Sed pœna non eſt, cum CHRISTO jacere. Squalent ſine balneis membra ſitu &*

Digitized by Google

ſorde de forma. Sed ſpiritaliter intus abluitur, quod foris carnaliter ſordidatur. Panis illic exiguus. At non in ſolo pane vivit homo; ſed in ſermone Dei. Veſtis algentibus deeſt. Sed qui CHRISTUM *induit, & veſtitus, abundanter & cultus eſt. Semitonſi capitis capillus horreſcit. Sed cum ſit caput viri* CHRISTUS, *qualecumque illud caput deceat neceſſe eſt, quod ob Domini nomen inſigne eſt. Omnis iſta deformitas, deteſtabilis & tetra Gentilibus, quali ſplendore penſabitur! Secularis hæc & brevis pœna quam clari & æterni honoris mercede mutabitur, cum, ſecundum beati*
Phil. 3, 21. *Apoſtoli vocem, transformaverit Dominus corpus humilitatis noſtræ conformatum corpori claritatis ſuæ!* Confirmanturque iſta omnia ex Martyrum illorum epiſtola ad Cyprianum reſponſoria; ubi hæc, inter cetera, leguntur: *Ajunt tibi nobiſcum damnati maximas apud Deum gratias, Cypriane dilectisſime, quod literis tuis laborantia pectora recreaſti, fuſtibus vulnerata membra curaſti, compedibus pedes ligatos reſolviſti, tenebras carceris illuminaſti, montes metalli in planum deduxiſti, naribus etiam fragrantes flores impoſuiſti, & tetrum odorem fumi excluſiſti.*

XII. Multa inſuper alia (ut obiter id moneamus) pertulere qui ad metalla erant damnati. Notis videlicet & ſtigmate eos fuiſſe deturpatos, ex Svetonio conſtat. qui de Caligula, in vita ipſius cap. XXVII, *Multos*, inquit, *honeſti ordinis, deformatos prius ſtigmatum notis, ad metalla condemnavit.* Idem liquet ex l. II Cod. Theodoſ. de Pœn. ubi ita Conſtantinus, ad Eumelium reſcribens: *Si quis in ludum fuerit vel in metallum, pro criminum deprehenſorum qualitate, damnatus, minime in ejus*

facie

facie ſcribatur; dum & in manibus & in ſuris poſſit pœna damnationis una ſcriptione comprehendi: quo facies, quæ ad ſimilitudinem pulchritudinis cæleſtis eſt figurata, minime maculetur. Libertatem porro perdidiſſe eos, & omnia bona, cognoſcimus ex l. IIX, fin. D. qui Teſtam. facere poſſunt, l. IIX, 4. & l. XXXVI, D. de Pœnis, l. XII, D. de jure Fiſci, l. IV, C. de bonis Proſcriptorum.

XIII. Sed ad Cyprianum redimus. Is ex eodem ſuo exilio epiſtolam ſcripſit ad Succeſſum Epiſcopum, num. LXXXII. Quæ cum non pauca ad perſecutionem hanc facientia contineat, tota a nobis heic legenda exhibebitur. Sic vero habet: *Ut non vobis in continenti ſcriberem, frater chariſſime, illa res fecit, quod univerſi Clerici ſub ictu agonis conſtituti, recedere iſtinc omnino non poterant, parati omnes pro animi ſui devotione ad divinam & cæleſtem gloriam. Sciatis autem, eos veniſſe, quos ad urbem propter hoc miſeram, ut, quomodocunque de nobis reſcriptum fuiſſet, exploratam ſibi veritatem ad nos referrent. Multa enim varia & incerta opinionibus ventilantur. Quæ autem ſunt in vero, ita ſe habent. Reſcripſiſſe Valerianum ad Senatum, ut Epiſcopi, & Presbyteri, & Diacones, in continenti animadvertantur, Senatores vero, & viri egregii, & Equites Romani, dignitate amiſſa, etiam bonis ſpolientur; &, ſi ademtis facultatibus Chriſtiani eſſe perſeverarint, capite quoque multentur; Matronæ ademptis bonis in exſilium relegentur; Cæſariani, quicunque vel prius confeſſi fuerant, vel nunc confeſſi fuerint, confiſcentur, & vincti in Cæſarianas poſſeſſiones deſcripti mittantur. Subiecit etiam Valerianus Imperator orationi ſuæ exemplum literarum, quas ad Præſides*

Cypriani ad Succeſſum de perſecutione Valeriani epiſtola.

provinciarum de nobis fecit. Quas literas quotidie ſperamus venire, ſtantes ſecundum fidei firmitatem ad paſſionis tolerantiam, & ſpectantes de ope & indulgentia Domini vitæ æternæ coronam. Xiſtum autem in cœmiterio animadverſum ſciatis, octavo iduum Auguſtarum die, & cum eodem Quartum. Sed & huic perſecutioni quotidie inſiſtunt Præfecti in urbe, ut, ſi qui oblati fuerint, animadvertantur, & bona eorum fiſco vindicentur. Hæc peto per vos & Collegis noſtris innoteſcant, ut ubique hortatu eorum poſſit fraternitas corroborari, & ad agonem ſpiritalem præparari: ut ſinguli ex noſtris non magis mortem cogitent, quam immortalitatem; & plena fide ac tota virtute Domino dicata gaudeant magis quam timeant in hac confeſſione: in qua ſciunt Dei & Chriſti milites, non perimi, ſed coronari. Opto te, frater chariſſime, ſemper bene valere.

Xiſtus & Quartus martyres.

Cyprianus ad martyriū ſe componit.

XIV. Ita Cyprianus. Qui, poſtquam illum de reſcripto Imperatorio & Xiſti martyrio nuncium accepiſſet, ad fidei *ἀγῶνα*, quem jamjam inſtare animadvertebat, ſubinde magis magisque ſe compoſuit. Sic enim in vita ejus ſcribit Pontius: *Jam de Xiſto, bono ac pacifico Sacerdote, ac propterea beatiſſimo martyre, ab urbe nuncius venerat. Sperabatur jam jamque Carnifex veniens, qui devota ſanctiſſimæ victimæ colla percuteret: & ſic erant omnes dies illi quotidiana expectatio moriendi, ut corona ſingulis poſſet adſcribi. Conveniebant interim plures egregii & clariſſimi ordinis & ſanguinis, ſed & ſeculi nobilitate generoſi, qui propter amicitiam ejus antiquam ſeceſſum ſubinde ſuaderent; &, ne parum eſſet nuda ſuadela, etiam loca, in quæ ſecederet, offerebant. Ille vero*

jam

Digitized by Google

jam mundum, ſuſpenſa ad cœlum mente, neglexerat, nec ſuadelis blandientibus annuebat. Feciſſet fortaſſe tunc etiam, quod a plurimis & fidelibus petebatur, ſi & divino imperio juberetur. Sed nec illa ſublimis tanti viri gloria ſine præconio tranſeunda eſt, qua, jam ſeculo tumeſcente, & de fiducia Principum infeſtationem nominis Chriſtiani *anhelante, ille ſervos Dei, prout dabatur occaſio, exhortationibus Dominicis inſtituebat, & ad calcandas paſſiones hujus temporis contemplatione ſuperventuræ claritatis animabat. Videlicet tanta illi fuit ſacri cupido ſermonis, ut optaret ſic ſibi paſſionis vota contingere, ut, dum de Deo loquitur, in ipſo ſermonis opere necaretur.* Ita Pontius, horum omnium teſtis *αὐτόπτης*. Qui mox addit, dum in his eſſet vir ſanctus, a Proconſule (erat is Galerius Maximus, Paterni, a quo Cyprianus in exilium fuerat actus, ſucceſſor) ut Carthaginem reverteretur, inq; hortis ſuis manere juſſum eſſe. *Proceſſit ergo,* inquit, *jam certus expungi, quod diu fuerat retardatum: proceſſit animo ſublimi & erecto, hilaritatem præferens vultu, & corde virtutem.* Contigit autem, dum illic moraretur, nuncium afferri, quod Cyprianus abducendus eſſet Uticam, ubi ageret Proconſul, ut ibidem capitis ſubiret ſupplicium. Quod cum ille accepiſſet, ex hortis tamdiu ſeceſſit, donec Proconſul Carthaginem rediret. Cujus ſeceſſus ſui cauſam ipſe reddit epiſtola LXXXIII, ad Clerum & plebem; quæ eſt ultima ſancti martyris epiſtola, & ita habet: *Cyprianus Presbyteris, & Diaconibus, & plebi univerſæ, ſalutem. Cum perlatum ad nos fuiſſet, fratres chariſſimi, Frumentarios eſſe miſſos, qui me Uticam perducerent, & conſilio chariſſimorum perſuaſum eſſet, ut de hortis noſtris*

interim ſecederemus, juſta interveniente cauſa conſenſi, eo quod congruat, Epiſcopum in ea civitate, in qua Eccleſia Dominica praeſt, illic Dominum confiteri, & plebem univerſam Prapoſiti praſentis confeſſione clarificari. Quodcunque enim ſub illo confeſſionis momento Confeſſor Epiſcopus loquitur, aſpirante Deo ore omnium loquitur. Ceterum mutilabitur honor Eccleſia noſtra tam glorioſa, ſi ego Epiſcopus alterius Eccleſia prapoſitus, accepta apud Uticam ſuper confeſſione ſententia, exinde martyr ad Dominum proficiſcar; quandoquidem ego & pro me & pro vobis apud vos confiteteri, & ibi pati, & exinde ad Dominum proficiſci, orationibus continuis deprecer, & votis omnibus exoptem & debeam. Exſpectamus ergo hic in ſeceſſu abdito conſtituti adventum Proconſulis Carthaginem redeuntis, audituri ab eo, quid Imperatores ſuper Chriſtianorum laicorum & Epiſcoporum nomine mandaverint, & dicturi, quod ad horam Dominus dici voluerit. Vos autem, fratres chariſſimi, pro diſciplina, quam de mandatis Dominicis a me ſemper accepiſtis, & ſecundum quod me tractante ſapiſſime didiciſtis; quietem & tranquillitatem tenete: ne quiſquam veſtrûm aliquem tumultum de fratribus moveat, aut ultro ſe Gentilibus offerat. Apprehenſus enim & traditus loqui debet; ſiquidem in nobis Dominus poſitus illa hora loquatur: qui nos confiteri magis voluit quam profiteri. Quid autem de cetero nos obſervare conveniat, antequam in me ſuper confeſſione nominis Dei Proconſul ſententiam ferat, inſtruente Domino in commune diſponemus. Incolumnes vos, fratres chariſſimi, Dominus noſter in Eccleſia ſua permanere faciat, & conſervare dignetur.

xv. Ubi

Digitized by Google

Frumentarii qui fuerint. Opinio Pamelii.

XV. Ubi de Frumentariis, quorum in ſua hac epiſtola Cyprianus ſtatim ſub initium meminit, monendum nonnihil exiſtimamus. Pamelius in Annotationibus ad hanc epiſtolam ſuſpicatur, Cyprianum Frumentarios lictores ipſos metaphora quadam appellaſſe, eo quod frumentariorum more frumenta Dominica in horreum Dominicum conderent. *Caſauboni.* Caſaubonus in Notis ad Scriptores Hiſtoriæ Auguſtæ p. m. 49. docet, ut Athenis, vetita ficuum exportatione, certi homines, juſſi obſervare, qui legi non obtemperarent, cum per calumniam innocentes multos deferrent, συκοφάντου appellationem omnibus improbis delatoribus communem reliquerunt: ſic in Romano imperio milites, qui ad perquirenda frumenta, aut eos obſervandos qui contra leges mercem ἀπόῤῥητον exportarent, cum latius evagantes omnium domuum ſecreta rimarentur, ſervato veteri nomine miniſterium mutaſſe, factos Principum ἀπαγγελεῖς. *Baronii.* Baronius ad ann. CCLXI, 20. conjectat, Frumentarium nomen inde natum, quod ad ſingulorum explorandum frumentum, quo rei annonariæ conſultum foret, exercitui & reipublicæ inſervirent, ut nimirum liberos acceſſus haberent ad ſingulorum civium domos, & alia quæcunque loca, eaque occaſione ad ſingula quæque domeſtica exploranda honeſta ſatis facilisque via ipſis pateret. Et ſane fuiſſe ſub Imperatoribus certi ordinis milites, ſingulis legionibus certo numero adſcriptos, qui *Frumentariorum* nomen (quod antea tantum de frumentariis negotiatoribus aut menſoribus uſurpabatur) gererent, non uno teſtimonio probari poteſt. Aſſertq; hanc in rem Baronius citato loco inſcriptionem aliquam,

Digitized by Google

in ædibus Bufalorum, ad columnam Antonini, in arula marmorea extantem; quæ ſic habet: T. AURELIO. PIO. MIL. LEG. VI. VICTR. FRUMENTARIO. VIXIT. ANNIS. XLVII. MILITAV. ANN. XXV. AURELIUS VERECUNDUS H. B. M. F. Addit alteram: CLOD. MARIANO. FRUMENTARIO LEG. VII. GEM. LUCANUS LAURENTIUS FACIUNDUM CURAV. Plures lege apud Gruterum pag. CLXIX, 7. DXX, 8. DXLII, 9. & DLXV, 11. Fuiſſe horum militum, occulte omnia notare, & ad dominos ſuos deferre, hinc inde Hiſtorici innuunt. Sic Ælius Spartianus de Adriano Imperatore ſcribit, in vita ejus cap. XI, quod *per frumentarios occulta omnia explorarit.* Julius Capitolinus de Opilio Macrino, cap. XII, annotat, quod per quendam frumentarium didicerit, quosdam milites, quaſi ancillæ hoſpitis pudorem depravaſſent, fuiſſe ſuſpectos. Trebellius Pollio in Claudio, cap. XVII, ait, nunciatum eſſe per frumentarios, Claudium iraſci, quod Gallienus mollius viveret. Ælius etiam Lampridius, quando in Alexandro Severo, cap. XXIII, *De omnibus*, inquit, *hominibus per fideles homines ſuos ſemper quæſivit, & per eos, quos nemo noſſet hoc agere;* frumentarios milites deſcribit, qui ἐν ἰδιωτικῷ σχήματι & occulto habitu omnia obſervabant. Sed videtur bonus Princeps, cum rem cogeretur retinere, appellationem *Frumentariorum*, ut inviſi bonis omnibus nominis, vitaſſe. quod tandem ſuſtulit Diocletianus; de quo Aurelius Victor narrat, quod *removerit peſtilens Frumentariorum genus; (quorum nunc*, inquit, *Agentes in rebus ſimillimi ſunt) qui cum ad explorandum annunciandumque, qui forte motus exiſterent, inſtituti viderentur, compoſitis nefarie crimina-*

natio-

Digitized by Google

nationibus, injecto paſſim metu, præcipue remotiſſime cuique cuncta fœde diripiebant. Confer Hieronymum in Abdiam cap. I. qui tamen perperam credidit, eosdem fuiſſe frumentarios qui πυρφόροι, ut oſtendit Salmaſius ad Spartiani Hadrianum. Cujus ſententia iidem fuere ac, ἀγγελιαφόροι, γραμματοφόροι, πτεροφόροι, & quos ſequens ætas *Veredarios* vocavit; ac præterquam quod, ut curſus publici procuratores reique vehiculariæ præfecti, frumentum militare e provinciis in horrea mlitaria, vel etiam ex horreis in caſtra, deferendum curabant, & pecunias publicas exigebant, etiam reis perſequendis, & exhibendis, ac in carcere compingendis, criminibusque nunciandis operam dabant. Vide plura apud ipſum. Atque hujusmodi frumentarius fuit, quem Sabinus, ut Dionyſium Alexandrinum quæreret, miſerat, teſte ipſo Dionyſio epiſtola ad Germanum, cujus fragmentum exhibet Euſebius lib. VI, cap. XL. Ejusmodi etiam fuere, qui miſſi erant, ut Cyprianum Uticam perducerent. Adde Ammianum Marcellinum, qui graphice hoc hominum genus depingit initio primi libri eorum qui ſuperſunt. *Salmaſii,*

XVI. Ut autem, unde digreſſi ſumus, revertamur, Proconſul porro in agrum Sexti, locum non procul Carthagine diſtantem, quo valetudinis cauſa ſe contulerat, Cyprianum adduci juſſit. Ubi XIIX Kalend. Octobr. *Galerius Maximus Proconſul Cypriano Epiſcopo dixit: Tu es Thaſcius Cyprianus? Cyprianus Epiſcopus reſpondit: Ego ſum. Galerius Maximus Proconſul dixit: Tu Papam te ſacrilegæ mentis hominbus præbuiſti? Cyprianus Epiſcopus reſpondit: Ego. Galerius Maximus Proconſul dixit:* *Cyprianus; poſt habitum cum Proconſule colloquium, ſententia ejus damnatus, gladioq; truncatus.*

 xit:

dixit: Juſſerunt te ſacratisſimi Imperatores ceremoniari. Cyprianus Epiſcopus dixit: Non facio. Galerius Maximus ait: Fac quod tibi preceptuum eſt. In re tam juſta nulla eſt conſultatio. Galerius Maximus locutus cum conſilio, ſententiam vix ægre dixit verbis hujusmodi: Diu ſacrilega mente vixiſti, & plurimos nefaria tibi conſpirationis homines aggregaſti, & inimicum te Diis Romanis & ſacris legibus conſtituiſti: nec te pii & ſacratiſſimi Principes, Valerianus & Gallienus Auguſti, & Valerianus nobilisſimus Cæſar, ad ſectam ceremoniarum ſuarum revocare potuerunt. Et ideo, cum ſis nequisſimorum criminum auctor & ſignifer deprehenſus, eris ipſe documento his, quos ſcelere tuo tecum aggregaſti: ſanguine tuo ſancietur diſciplina. Et his dictis decretum ex tabella recitavit: Thaſcium Cyprianum gladio animadverti placet. Cyprianus Epiſcopus dixit: Deo gratias. Poſt hanc vero ſententiam turba fratrum dicebat: Et nos cum ipſo decollemur. Propter hoc tumultus fratrum exortus eſt, & multa turba eum proſecuta eſt. Et ita idem Cyprianus in agrum Sexti perductus eſt, & ibi ſe lacerno birro expoliavit, & genu in terram flexit, & in orationem ſe Domino proſtravit. Et cum ſe dalmatica expoliaſſet, & Diaconibus tradidiſſet, in linea ſtetit, & cœpit ſpiculatorem ſuſtinere. Cum veniſſet autem ſpiculator, juſſit ſuis, ut eidem ſpiculatori XXV aureos darent. Linteamina vero & manualia a fratribus ante eum mittebantur. Poſtea vero Beatus Cyprianus manu ſua oculos ſibi texit. Qui cum lacinias manuales ligare ſibi non potuiſſet, Julianus Presbyter & Julianus Subdiaconus ei ligaverunt. Et ita Beatus Cyprianus paſſus eſt.

Sic

Digitized by Google

Sic Acta paſſionis Cypriani a Pamelio recognita & emendata. cum quibus confer opuſculum, quod de vita ipſius ſcripſit Pontius, Gregorii Nazianzeni orationem XIIX, in laudem S. Cypriani, Prudentii hymnum περὶ στεφ. V, Auguſtini ſermones quatuor de eodem Cypriano, & enarrat. in Pſ. XXXVI, conc. III. ubi ait: *Si dixit ſententiam Proconſul in Cyprianum, alia eſt ſella terrena, aliud tribunal cœlorum. Ab inferiore accipit ſententiam, a ſuperiore coronam.*

Cum Cypriano paſſi ejus diſcipuli, Lucius, Montanus, Flavianus, Julianus, Victorinus.

XVII. Præter Cyprianum alii etiam Eccleſiæ miniſtri, iique Cypriani diſcipuli, Carthagine eo tempore ad ſupplicium rapti ſunt; Lucius puta, Montanus, Flavianus, Julianus, & Victorinus. De quorum martyriis epiſtola, quam ex carcere ſcripſerunt, nec non Acta paſſionis, (extant apud Baronium ad ann. CCLXII, 5. ſeqq.) nos erudiunt. In epiſtola ergo, quam ex antiquioribus ſcriptis codicibus ſe eruiſſe, & cum ea, quæ edita erat, contuliſſe ait Baronius, ſic inter alia loquuntur ſancti Confeſſores: *Apprehenſis nobis, & apud Regionantes in cuſtodia conſtitutis, ſententiam Præſidis* (Solonis, Procuratoris fiſci, qui Galerii Maximi, Proconſulis defuncti, partes gerebat) *milites nunciabant, quod die heſterno ardentem nobis interitum minaretur. Nam (ut poſtea quoque veriſſime cognovimus) exurere nos vivos cogitavit. Sed Dominus, qui ſolus de incendio ſervos ſuos poteſt liberare, in cujus manu ſermones & corda ſunt Regis, furentem a nobis Præſidis ſævitiam avertit; & incumbentes precibus aſſiduis tota fide, ſtatim, quod petivimus, accepimus, accenſusque in exitium noſtræ carnis ignis exſtinctus eſt, & flamma caminorum ardentium Dominico rore ſopita eſt.*

Digitized by Google

Nec difficile credentibus fuit, nova poſſe ad vetera exem-
Dan. 3. 22. *pla contingere, Domino in ſpiritu pollicente; quia, qui gloriam iſtam operatus eſt in tribus pueris, vincebat & in nobis. Tunc a propoſito ſuo, Domino volente, confractus, mitti nos in carcerem juſſit. Quo deducti, non expavimus fœdam illam loci caliginem: moxque carcer tenebroſus, ſpiritu prælucente, reſplenduit, & contra obſcuritatis deformia, & cæca nocte contecta, inſtar diei, fidei devotio candida luce veſtivit. Et ſic ad ſummum deſcendebamus locum pœnarum, quaſi aſcenderemus in cælum. Quales illic dies duxerimus, quales tranſegerimus noctes, exponi nullis ſermonibus poſſunt, nec tormenta carceris ulla affirmatione capiuntur. Sed veremur atrocitatem loci, ut eſt, dicere.* Hæc illi. qui deinde addunt, Diabolum fame & ſiti poſtmodum eos tentare molitum eſſe, & hoc ſuum prælium multis diebus fortiſſime geſſiſſe. Confirmant idem Acta martyrii, narrantque amplius, Martyres ſupra dictos, cum per aliquot menſes ita carcere fatigati, & fame ac ſiti excruciati fuiſſent, tandem ad ſupplicium ductos eſſe, Flaviano excepto: qui, quod uxor ejus, vitæ ipſius metuens, Diaconum eſſe negaret, invitus in carcerem retractus ſit.

Montani martyrio jamjam paſſuri factum memorabile.

XIIX. Ubi perquam memorabile eſt quod de Montano Acta referunt. Is nimirum, *cum jam carnifex immineret, & gladius ſuper cervices ejus, libramento nutante, penderet, expanſis manibus ad Deum, voce clara, ita ut non tantum ad totius ſanctæ plebis aures, ſed ad Gentiles quoque ipſos ſonus vocis evaderet, oravit, rogans & deprecans, ut Flavianus, qui per ſuffragium populi de comitatu eorum remanſerat, ſequeretur die tertio. Et quo*

pre-

Digitized by Google

precis ſua fidem faceret, manualem, quo oculos fuerat ligaturus, in partes duas diſcidit, & juſſit alteram reſervari, qua Flaviano oculi poſt craſtinum ligarentur. Sed & in medio eorum, in area ſolum ſervari juſſit, ut nec ſepultura conſortio ſepararetur. Nec aliter factum. Nam tertia die rurſum productus eſt Flavianus, cumque denuo Christum confeſſus, Diaconum ſe eſſe, conſtanter aſſeveraſſet, de veritate item religionis Chriſtianæ egregie diſſeruiſſet, *ad locum victima deſcendit, & ligatis oculis ea vitta parte, quam Montanus ſervare ante biduum juſſerat, fixis tamquam ad preces genibus paſſionem ſuam cum oratione perfecit.*

xix. Amplius hac perſecutione furente, & quidem, ut Prudentius hymno v narrat, una cum Cypriano, Carthagine paſſi ſunt trecenti illi martyres, *qui inter alia ſupplicia, cum Præſes fornacem calcariam accendi juſſiſſet, & in præſentia ejus prunas cum thure exhiberi, atq; illis dixiſſet: eligite e duobus unum; aut thura ſuper his carbonibus offerte Jovi, aut in calcem demergimini; fide armati* Christum *Dei Filium confitentes, ictu rapidiſſimo ſe injecerunt in ignem, & inter vapores calcis in pulverem ſunt redacti: ex quo candidatus ille beatorum exercitus Maſſa Candida meruit appellari*; ut habent verba Martyrologii Romani, ad diem xxiv Auguſti. De eadem *maſſa candida* ita canit Prudentius, hymno ante laudato, verſ. 76. ſeqq. *Maſſa candida.*

Fama refert, foveam campi in medio patere juſſam
calce vaporifera ſummos prope margines refertam.
Saxa recocta vomunt ignem, niveusq; pulvis ardet,
urere tacta potens, & mortifer ex odore flatus.

Appoſitam memorant aram fovea ſtetiſſe ſumma,
lege ſub hac: ſalis aut micam, jecor & ſuis litarent
Chriſticolæ, aut media ſponte irruerent in ima foſſa.
Proſiluere alacres curſu rapido ſimul trecenti:
gurgite pulvereo merſos liquor aridus voravit,
præcipitemque globum fundotenus implicavit imo.
Corpora candor habet; candor vehit ad ſuperna mentes.
Candida Maſſa dehinc dici meruit per omne ſeclum.

Confer Auguſtini ſerm. CXII & CXV de diverſis, homiliam XVII de diverſis, Tom. I Supplem. operum Auguſtini ab Hier. Vignier editi, & enarr. in Pſ. XLIX.

Laurentii martyrium, de quo teſtim. Ambroſii.

XX. Nobilem quoque athletam hac tempeſtate egit celebris ille LAURENTIUS, Xiſti, ſive Sixti, Epiſcopi Romani, (cujus ſupra num. XIII fiebat mentio,) Diaconus. Qui *poſt plurima tormenta carceris, verberum diverſorum, ſcorpionum, fuſtium, plumbatarum, & laminarum ardentium, ad ultimum in craticula ferrea aſſatus, martyrium complevit*; ut habet Martyrologium Romanum ad diem X Auguſti. Quæ plenius perſequens Ambroſius lib. I Offic. cap. XLI, ubi plurima eorum, qui conſtanter adverſa pertulerant, exempla recenſuiſſet; *Non prætereamus*, inquit, *ſanctum Laurentium. Qui, cum videret, Sixtum, Epiſcopum ſuum, ad martyrium duci, flere cœpit, non paſſionem illius, ſed ſuam remanſionem. Itaque his verbis appellare cœpit: Quo progrederis ſine filio, pater? quo, Sacerdos ſancte, ſine Diacono properas? Numquam ſacrificium ſine miniſtro offerre conſueveras. Quid in me ergo diſplicuit, pater? Num degenerem probaſti? Experire certe, utrum idoneum miniſtrum elegeris. Cui commiſiſti Dominici ſanguinis conſe-*

cratio-

Digitized by Google

crationem, cui conſummandorum conſortium ſacramentorum, huic conſortium tui ſanguinis negas? Vide, ne periclitetur judicium tuum, dum fortitudo laudatur. Abjectio diſcipuli detrimentum eſt magiſtri. Quid, quod illuſtres & præſtantes viri diſcipulorum certaminibus magis quam ſuis vincunt? Denique Abraham filium obtulit; Petrus Stephanum præmiſit. Et tu, pater, oſtende in filio virtutem tuam; offer quem erudiſti, ut ſecurus judicii comitatu nobili pervenias ad coronam. Tunc Sixtus, pergit Ambroſius: *Non ego te, fili, relinquo ac deſero; ſed majora tibi debentur certamina. Nos quaſi ſenes levioris pugnæ curſum recipimus: te quaſi juvenem manet glorioſior de tyranno triumphus. Mox venies: flere deſiſte. Poſt triduum me ſequeris. Inter Sacerdotem & Levitam hic medius numerus decet. Non erat tuum, ſub magiſtro vincere, quaſi adjutorem quæreres. Quid conſortium paſſionis meæ expetis? Totam tibi hereditatem ejus dimitto. Quid præſentiam meam requiris? Infirmi diſcipuli magiſtrum præcedant, fortes ſequantur. Vincant ſine magiſtro, qui jam non indigent magiſterio. Sic & Helias Heliſæum reliquit. Tibi ergo commendo noſtræ virtutis ſucceſſionem. Talis erat contentio*, ſubdit Ambroſius, *digna ſane, de qua certarent Sacerdos & Miniſter, quis prior pateretur pro* CHRISTI *nomine. In fabulis ferunt tragicis, excitatos theatri magnos eſſe plauſus, cum ſe Pylades Oreſtem diceret, Oreſtes, ut erat, Oreſtem ſe eſſe aſſeveraret: ille ut pro Oreſte necaretur; Oreſtes, ne Pyladem pro ſe pateretur necari. Sed illis non licebat vivere, quod uterque eſſet parricidii reus: alter qui feciſſet; alter qui adjuviſſet. Hic Laurentium ſanctum ad hoc nullus urgebat niſi amor devotionis.* Confer

fer quæ habet idem enarr. in Pſ. civ, & de Officiis lib. i, cap. xli.

Auguſtini. Joh. 6, 56 Matth. 24, 13. xxi. Audiamus etiam Auguſtinum. Is ſub finem Tract. xxvii in Johannem, hac de re ita ſcribit: *Quid eſt, quod ait* Chriſtus: *Qui manet in me, & ego in illo? quid, niſi quod Martyres audiebant: Qui perſeveraverit usque in finem, hic ſalvus erit? Quomodo manſit in illo ſanctus Laurentius, cujus hodie feſtum diem celebramus? Manſit usque ad tentationem; manſit usque ad tyrannicam interrogationem; manſit usque ad acerrimam comminationem; manſit usque ad peremptionem. Parum eſt: usque ad immanem excruciationem manſit. Non enim occiſus eſt cito, ſed cruciatus eſt in igne. Diu vivere permiſſus eſt, ſed tarde mori compulſus eſt. In illa ergo longa morte, in illis tormentis, qua bene manducaverat & bene biberat, tamquam illa eſca ſaginatus, & illo calice ebrius, tormenta non ſenſit. Ibi enim erat qui dixit:* Joh. 6, 63. *Spiritus eſt qui vivificat. Caro enim ardebat; ſed ſpiritus animam vegetabat. Non ceſſit, & in regnum ſucceſſit. Dixerat autem illi Xyſtus, martyr ſanctus, cujus diem quinto ab hinc retro die celebravimus: Noli mœrere, fili. Epiſcopus enim erat ille; iſte Diaconus. Noli mœrere, inquit; ſequeris me poſt triduum. Triduum autem dixit medium inter diem paſſionis ſancti Xyſti, & diem hodiernæ paſſionis ſancti Laurentii. Triduum eſt medium. O conſolatio! Non ait: Noli mœrere, fili; deſinet perſecutio, & ſecurus eris; ſed: noli mœrere; quo ego præcedo, tu ſequeris, nec conſecutio tua differtur. Triduum medium erit, & mecum eris. Accepit oraculum, vicit Zabulum, pervenit ad triumphum.* Confer ſerm. xxx, ſeqq. de Sanctis.

xxii. Ge-

xxii. Gemina habet Prudentius in hymno de paſſione Laurentii. Et Xiſtum quidem ſic ibi loquentem introducit, verſ. 25. *Prudentius*

Deſiſte diſceſſu meo
fletum dolenter fundere.
Præcedo, frater: tu quoque
poſt hoc ſequeris triduum.

additque verſ. 29.

Extrema vox Epiſcopi,
prænunciatrix gloriæ,
nihil fefellit. Nam dies
prædicta palmam præſtitit.

Deinde cauſam ſubjungit, quamobrem Præfectus Laurentii martyrium in triduum diſtulerit. Nimirum, cum ille primarius inter Diaconos eſſet, & theſauros Eccleſiæ cuſtodiret, pauperibusque erogaret, Præfectus magnam pecuniæ vim ſe ante ab eo extorſurum ſperabat, indeque Laurentio, ut theſauros illos annotaret, tridui ſpacium dederat. Cum autem is interea ex tota urbe pauperes, qui ab Eccleſia alebantur, congregaſſet, eosque ordine diſpoſitos Præfecto, auro argentoq; inhianti, oſtentaſſet, has eſſe Eccleſiæ opes dictitans; ille, in rabiem verſus, Laurentium craticulæ impoſitum lento igne aſſavit. Quæ omnia fuſe verſibus elegantiſſimis Poëta perſequitur, qui apud ipſum legi poſſunt.

xxiii. Sed & Leo Magnus, ſermone in nativit. S. Laurentii, hanc in rem ita ſcribit: *Cum furor Gentilium poteſtatum in electiſſima quæque* CHRISTI *membra ſeviret, ac præcipue eos, qui ordinis erant Sacerdotalis, impeteret, in Levitam Laurentium, qui non ſolum miniſte-* *Leonis M.*

 rio

erio Sacramentorum, ſed & diſpenſatione Eccleſiaſtica ſubſtantia praeminebat, impius perſecutor efferbuit; duplicem ſibi prædam de unius viri comprehenſione promittens. quem ſi feciſſet ſacræ pecuniæ traditorem, faceret etiam ſacræ religionis exſortem. Armatur itaque gemina face homo pecuniæ cupidus, & veritatis inimicus: avaritia, ut rapiat aurum; impietate, ut auferat CHRISTUM. *Poſtulat ſibi ab immaculato ſacrarii Præſule opes eccleſiaſticas, quibus avidiſſimus inhiabat, inferri. Cui Levita caſtiſſimus, ubi eas repoſitas haberet, oſtendens, numeroſisſimos ſanctorum pauperum obtulit greges; in quorum victu atq; veſtitu inamisſibiles condiderat facultates; quæ tanto integrius erant ſalvæ, quanto ſanctius probabantur expenſæ. Fremit ergo prædo fruſtratus, & in odium religionis, quæ talem divitiarum uſum inſtituiſſet, ardeſcens, direptionem theſauri potioris aggreditur, ut, apud quem nullam denariorum ſubſtantiam reperiſſet, illud depoſitum ei, quo ſacratius erat dives, auferret. Renunciare* CHRISTO *Laurentium jubet, & ſolidisſimam illam Levitici animi fortitudinem diris parat urgere ſuppliciis. Quorum ubi minora nil obtinent, vehementiora ſuccedunt. Laceros artus, & multa verberum ſectione conciſos, ſubjecto præcipis igne torreri; ut per cratem ferream, quæ jam de fervore continuo ex ſe vim haberet urendi, converſorum alterna mutatione membrorum fieret cruciatus vehementior, & pœna productior.*

Paſſionis Laurentianæ acerbitas

XXIV. Scite & hæc expreſſit Prudentius. Ac minas quidem S. Laurentio intentantem iratum Judicem ita loquentem ſtitit, verſ. 29.

Dic

Dicis: libenter oppetam.
Votiva mors eſt martyri.
Eſt iſta vobis, novimus,
perſuaſionis vanitas.
Sed non volenti impertiam,
praſtetur ut mortis cita
compendioſius exitus:
perire raptim non dabo.
Vitam tenebo, & differam
pœnis morarum jugibus;
& mors inextricabilis
longos dolores protrahet.
Prunas tepentes ſternite,
ne fervor ignitus nimis
os contumacis occupet,
& cordis intret abdita.
Vapor ſeneſcens langueat,
qui fuſus afflatu levi
tormenta ſenſim temperet
ſemuſtulati corporis.

XXV. Quanta autem conſtantia, quamque invicto animi robore incredibiles illos cruciatus beatus Martyr pertulerit, ſic ut etiam in ipſa craticula tyranno illuderet; id porro ita deſcribit Poëta, verſ. 397.

Quam fortiſſimo animo ſanctus Martyr toleravit.

Poſtquam vapor diutinus
decoxit exuſtum latus,
ultro e cataſta Judicem
compellat affatu brevi:
Converte partem corporis
ſatis crematam jugiter.

& ſac periclum, quid tuus
Vulcanus ardens egerit.
Præfectus inverti jubet.
Tunc ille: Coctum eſt; devora,
& experimentum cape,
ſit crudum an aſſum ſuavius.

Laurentii ἀριστείας ſub Juliano imitati ſunt Macedonius, Theodulus, & Tatianus.

XXVI. Ubi ὡς ἐν παρόδῳ notamus, ſimile quid ſub Juliano contigiſſe Apoſtata, quando Macedonius, Theodulus, ac Tatianus, Diis ſacrificare nolentes, omni tormentorū genere ab Amachio, Phrygiæ Præſide, excruciati, craticulæque tandem impoſiti, & ipſi plusquam generoſum hoc fortitudinis ediderunt ſpecimen, ut ita Præſidem allocuti ſint: εἰ ἐπεθύμησας ὀπτῶν, ὦ Ἀμάχιε, κρεῶν ἀπογεύσασθαι, στρέψον ἡμᾶς καὶ εἰς τὰς ἑτέρας πλευράς, ἵνα μὴ εἰς τὴν γεῦσιν ἡμίοπτοι φανῶμέν σοι. *Si cupis, Amachi, carnes aſſas deguſtare, verte nos in alterum latus, ne forte guſtui tuo ſemiaſſati videamur.* Lege Socratem Hiſtor. Eccl. lib. III, cap. XV, ac Sozomenum lib. V, cap. XI. Et tantum de S. Laurentio. *Cujus aſſatura ſuaviter in Christi fragrat Eccleſia;* dicente Ruperto Tuitienſi, lib. IIX Divin. Offic. cap. X.

Fructuoſus, Augurius, & Eulogius, martyres Hiſpani.

XXVII. Hiſpaniam porro hoc tempore martyrio illuſtrarunt Fructuosus, Epiſcopus Tarraconenſis, ejusdemque eccleſiæ Diaconi, Augurius & Eulogius. *Qui primo in carcerem truſi, deinde flammis injecti, exuſtis vinculis, manibus in modum crucis expanſis, orantes martyrium compleverunt;* uti habet Martyrologium Romanum ad diem XXI Januarii. Acta eorum exhibet Baronius ad ann. CCLXII, 60. ſeqq. ubi ita legimus: *Æmilianus* (Hiſpaniarum Præfectus) *dixit: Fructuoſum Epiſco-*

Digitized by Google

piſcopum, Augurium, & Evlogium, meis conſpectibus præſentate. Ex officio dictum eſt: *Adſtant. Æmilianus Fructuoſo Epiſcopo dixit: Audiſti quid Imperatores præceperunt? Fructuoſus Epiſcopus dixit: Neſcio quid præceperunt. Ego Chriſtianus ſum. Æmilianus dixit: Præceperunt Deos coli. Fructuoſus Epiſcopus dixit: Ego unum Deum colo, qui fecit cælum & terram, mare, & omnia quæ in eis ſunt. Æmilianus dixit: Scis eſſe Deos? Fructuoſus Epiſcopus dixit: Neſcio. Æmilianus dixit: Scies poſtea. Fructuoſus Epiſcopus reſpexit ad Dominum, & orare cœpit intra ſe. Æmilianus dixit: Qui audiuntur, qui timentur, qui adorantur, ſi Dii non coluntur, nec Imperatorum vultus adorantur? Æmilianus Augurio Diacono dixit: Noli verba Fructuoſi imitari. Augurius Diaconus dixit: Ego Deum omnipotentem colo. Æmilianus Evlogio Diacono dixit: Numquid & tu Fructuoſum colis? Evlogius Diaconus dixit: Ego Fructuoſum non colo; ſed ipſum colo quem & Fructuoſus. Æmilianus Fructuoſo Epiſcopo dixit: Epiſcopus es? Fructuoſus Epiſcopus dixit: Sum. Æmilianus dixit: Fuiſti. Et juſſit eos vivos ardere.*

XXIIX. Cum itaque ducerentur, & multi ex fraterna charitate eis offerrent condimentum, uti permixtum poculum ſumerent, Fructuoſus bibere renuit, nondum horam ſolvendi jejunii eſſe dictitans. *Fructuoſus, jam paſſurus, jejunium ſolvere recuſat.* *Agebatur enim*, ajunt Acta, *hora diei quarta; ſiquidem in carcere quarta feria ſtationem ſolenniter celebraverunt. Igitur ſexta feria lætus atque ſecurus feſtinabat, uti cum Martyribus & Prophetis in Paradiſo, quem Dominus præparavit amantibus ſe, perſolveret ſtationem.* Prudentius hoc ita exprimit, hymno περὶ στεφ. *x*, 51.

 Quor-

Quosdam de populo videt Sacerdos
libandum ſibi poculum offerentes.
Jejunamus, ait; recuſo potum.
Nondum nona diem reſignat hora.
Nunquam conviolabo jus dicatum,
nec mors ipſa meum ſacrum reſolvet.

Jejunium quarta & ſexta feria.

XXIX. Quæ ut rectius intelligantur, ſciendum, conſueviſſe veteres Chriſtianos quarta & ſexta feria ſingulis hebdomadibus jejunia, ſive *ſtationes*, quibus orabant & jejunabant, inſtituere. Clare id docet Tertullianus, dum lib. de Jejuniis adverſus Pſychicos cap. XIV, *Si omnem*, inquit, *in totum devotionem temporum, & dierum, & menſium, & annorum, eraſit Apoſtolus, — cur ſtationibus quartam & ſextam Sabbati dicamus?* Et Origenes homil. X in Leviticum ait: *Habemus quartam & ſextam ſeptimanæ dies, quibus ſolenniter jejunamus.* Clemens item Alexandrinus Stromat. lib. VII ſcribit: οἶδεν αὐτὸς (ὁ γνωστικὸς) καὶ τῆς νηστείας τὰ αἰνίγματα τῶν ἡμερῶν τούτων· τῆς τετράδος καὶ τῆς παρασκευῆς λέγω. ἐπιφημίζονται γὰρ, ἡ μὲν ἑρμοῦ, ἡ δὲ ἀφροδίτης. *Novit ipſe* (fidelis) *jejunii quoque ænigmata horum dierum; quarti, inquam, & ſexti. Dicitur autem, ille quidem Mercurii, hic vero Veneris.* Ubi ænigmata appellat cauſam, & latentem rationem, ſive myſterium, cujus intuitu præ ceteris diebus hebdomadæ Eccleſia dictos dies jejuniis deſtinavit. Cauſam iſtam ſubindicat Auguſtinus epiſt. LXXXVI, ad Caſulanum; ubi ſub finem fere hunc in modum diſſerit: *Cur quarta & ſexta maxime jejunet Eccleſia, illa ratio reddi videtur, quod, conſiderato Evangelio, ipſa quarta Sabbati, quam vulgo quartam feriam vocant, conſilium reperiuntur ad occidendum Dominum feciſſe Judæi: intermiſſo*

miſſo autem uno die, cujus veſpera Dominus paſchá cum diſcipulis manducavit, qui finis fuit ejus diei, quem vocamus quintam Sabbati, deinde traditus eſt ea nocte, qua jam ad ſextam Sabbati, qui dies paſſionis ejus manifeſtus eſt, pertinebat. Fuiſſe autem iſta jejunia ad nonam utq; horam producta, conſtat tum aliunde, tum ex ſupra laudato Tertulliani adverſus Pſychicos libro, cap. x.

Quam præſenti animo mortem oppetierit Fructuoſus.

Vide ſupra cap. 5, n. 20.

XXX. Sed ad Fructuoſum revertamur. Is *cum ad amphitheatrum perveniſſet*, ut pergunt Acta narrare, *ſtatim ad eum acceſſit Auguſtalis nomine, lector ejuſdem, flens, & deprecans, ut eum diſcalcearet. Cui beatus martyr reſpondit: Miſſum fac, fili; ego me diſcalceo fortis & gaudens, & certus de Dominica promiſſione. Qui cum ſe diſcalceaſſet, acceſſit ad eum commilito, frater noſter, nomine Felix, & apprehendit dexteram ejus, rogans ut ſui meminiſſet. Cui Fructuoſus Epiſcopus, cunctis audientibus, clara voce reſpondit: In mente me habere neceſſe eſt Eccleſiam Catholicam ab oriente usque in occidentem. Igitur in porta amphitheatri conſtitutus, cum jam prope eſſet ut ingrederetur ad coronam immarceſcibilem potius, quam ad pœnam, obſervantibus licet ex officio beneficiariis* (exploratoribus) *ita ut ipſi audirent fratres noſtri, monente pariter ac loquente Spiritus ſancto, Fructuoſus martyr ait: Non deërit vobis Paſtor, nec deficere poterit charitas & repromiſſio Domini, tam hic, quam in futurum. Hoc enim quod videtis, unius horæ videtur infirmitas. Conſolatus igitur fraternitatem, ingreſſus eſt ad ſalutem.*

Martyres in cælum aſcendere viſi.

XXXI. Quibuſdam interjectis eadem Acta ſubdunt: *Hic ſolita Domini non defuere magnalia; apertumq; eſt cælum; videntibus Babylonio & Mygdonio fratribus.*

Ex

Ex familia autem Æmiliani Præſidis (nonnemo) *filia ejus, domina ſua carnali, oſtendebat Fructuoſum Epiſcopum cum Diaconibus*, (ita nempe legendum, res ipſa ſuadet, confirmantque verba, quæ mox dabimus, Prudentii; licet aliter apud Baronium habeatur) *adhuc ſtipitibus, quibus ligati fuerant, permanentibus, in cælum aſcendentes coronatos. Cumque Æmilianum vocarent, dicentes: Veni & vide, quos hodie damnaſti, quemadmodum cælo & ſpei ſuæ reſtituti ſunt; Æmilianus veniens, videre eos non fuit dignus.* Prudentius ita, verſ. 121.

Vidit Præſidis ex domo ſatelles
cælum martyribus patere apertum,
inſignesque viros per aſtra ferri.
Quin & filiolæ monens herili
oſtendit ſceleris notam paterni,
cælo vivere, quos forum peremit.
Hac tum virginitas palam videre
per ſudum meruit, patente cælo,
ut crimen Domini domus timeret.

Iidem poſt obitum apparuerunt.

XXXII. Tandem Acta, *Fidei*, inquiunt, *& agonis memores gaudentesque* fratres, *ſuperveniente nocte, ad amphitheatrum cum vino feſtinarunt, ut ſemiuſta corpora extinguerent. Quo facto, cineres eorum collecti ſunt, &, prout quiſque potuit, ſibi vendicavit. Sed nec in hoc Domini & Salvatoris noſtri defuere magnalia, ut credentibus fides augeretur, & parvulis oſtenderetur exemplum. Oportebat enim Fructuoſum martyrem, quod per miſericordiam Dei docendo promiſerat in Domino & Salvatore noſtro, in ſua poſtea paſſione & reſurrectione carnis comprobare. Igitur poſt paſſionem apparuit fratribus, & monuit,*

ut,

Digitized by Google

quod unusquiſque per charitatem de cineribus uſurpaverat, reſtituerent ſine mora, unoque in loco ſimul condendos curarent. Æmiliano etiam, qui eos damnaverat, Fructuoſus pariter cum Diaconibus ſuis oſtendit ſe in ſtolis repromiſſionis, increpans pariter & inſultans, nihil illi profuiſſe, quod fruſtra exuſtos corpore in terram crederet redactum iri, quos cerneret glorioſos. Hæc Acta. Quæ ligato ſermone hunc in modum Prudentius narrat, verſ. 130.

Tum de corporibus ſacris favillæ
& perfuſa mero leguntur oſſa:
quæ raptim ſibi quiſque vindicabat.
Fratrum tantus amor domum referre
ſanctorum cinerum dicata dona,
aut geſtare ſinu fidele pignus.
Sed ne relliquias reſuſcitandas,
& mox cum Domino ſimul futuras
diſcretis loca dividant ſepulchris,
cernuntur niveis ſtolis amicti;
mandant reſtitui, cavoque claudi
mixtim marmore pulverem ſacrandum.

XXXIII. Coronidis loco ſubjiciemus, quæ ex iisdem Actis Auguſtinus laudat ſerm. CI de diverſis. Verba ſic habent: *Audiſtis perſequentium interrogationes; audiſtis confitentium reſponſiones, cum Sanctorum paſſio legeretur. Inter cetera, quale erat illud B. Fructuoſi Epiſcopi? cum ei diceret quidam, & peteret, ut eum in mente haberet, & oraret pro illo, reſpondit: Me orare neceſſe eſt pro Eccleſia Catholica, ab oriente uſque ad occidentem diffuſa. Quis enim orat pro ſingulis? Sed neminem ſin-* *Auguſtini ex Actis Fructuoſi allegata.*

ſingulorum præterit, qui orat pro univerſis. Ab eo nullum membrum prætermittitur, cujus oratio pro toto corpore funditur. & paulo poſt: *Quale eſt illud ſancti Diaconi, qui cum Epiſcopo ſuo paſſus & coronatus eſt? Ait illi Judex: Numquid & tu Fructuoſum colis? & ille: Ego non colo Fructuoſum; ſed eum colo quem colit & Fructuoſus.*

Priſcus, Malchus, & Alexander, martyres Cæſarenſes.

XXXIV. Longum foret, omnes, quorum præterea in Actis & Martyrologiis habetur mentio, ſub Valeriano paſſos heic recenſere. Sufficiat, quæ de Cæſarienſi perſecutione Euſebius, libro VII, cap. XII, memorat, ſuperioribus adjicere. Priſcus videlicet, Malchus, & Alexander, in agro degentes, ubi ſeipſos inſimulaſſent initio tamquam ignavos & deſides, quod, cum occaſio ipſa cœleſti amore flagrantibus præmia diſtribueret, illi ceſſarent, nec martyrii coronam præriperent; inito deinde conſilio Cæſaream Palæſtinæ profecti, Judicem adorti, hujusque ſententia ad beſtias ſunt damnati.

Valeriani perſecutoris pœna.

XXXV. Atque hæc de perſecutione ſub Valeriano. Qui juſtas tandem debitasque impietatis ſuæ pœnas dedit; dum, *in Meſopotamia bellum gerens, a Sapore, Perſarum Rege, ſuperatus, mox etiam captus, apud Perſas ignobili ſervitute conſenuit. Nam, quamdiu vixit, Rex ejusdem provinciæ, incurvato eo pedem cervicibus eius imponens, equum conſcendere ſolitus erat*, (ad eundem nempe modum, quo Turcarum Regem Bajazethem a Tamerlane Scytha, qui & ipſe Perſarum Rex fuit, exagitatum novimus,) quemadmodum Aurelius Victor ſcribit. Conſtantinus M. excoriatum præterea eſſe miſerum Imperato-

perato-

Digitized by Google

peratorem, in oratione ad Sanctorum cœtum, cap. XXIV, teſtatur; Σύ γε Οὐαλεριανὲ, inquiens, τὴν μιαιφονίαν ἐνδειξάμενος τοῖς ὑπηκόοις τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁσίαν κρίσιν ἐξέφηνας, ἀλοὺς αἰχμάλωτός τε καὶ δέσμιος ἀχθεὶς σὺν αὐτῇ πορφυρίδι καὶ τῷ λοιπῷ βασιλικῷ κόσμῳ· τέλος δὲ ὑπὸ Σαπώρου, Περσῶν βασιλέως, ἐκδηρῆναι κελευσθεὶς καὶ ταριχευθεὶς, τρόπαιον τῆς σαυτοῦ δυστυχίας ἔστησας αἰώνιον. *Tu Valeriane, cum crudelitatem in famulos Dei declaraſſes, juſtum Dei judicium omnium oculis ſubjeciſti; captus ab hoſtibus, & in vinculis circumductus cum chlamyde purpurea & reliquo Imperiali cultu; tandem vero a Sapore, Perſarum Rege, detracta tibi cute condiri juſſus, ſempiternum calamitatis tuæ tropæum ſpectandum præbuiſti.* Sed & Lactantius, de Mortibus Perſecutorum cap. V, *Illum*, ait, *Deus novo ac ſingulari pœna genere adfecit, ut eſſet poſteris documentum, adverſarios Dei ſæpe dignam ſcelere ſuo recipere mercedem. Hic captus a Perſis, non modo imperium, quo fuerat inſolenter uſus, ſed etiam libertatem, quam ceteris ademerat, perdidit, vixitque in ſervitute turpiſſime. Nam Rex Perſarum Sapores, qui eum ceperat, ſi quando libuerit aut vehiculum aſcendere aut equum, inclinare ſibi Romanum jubebat, ac terga præbere, & impoſito pede ſuper dorſum ejus, illud eſſe verum dicebat, exprobrans ei cum riſu, non quod in tabulis aut parietibus Romani pingerent.* Nempe pingebant hi in parietibus & tabulis Imperatores ſuos calcantes hoſtium Regumque devictorum cervices & terga. Significare voluit ergo Sapores, falſas & imaginarias eſſe Romanorum picturas; illud autem verum eſſe, quod calcabat terga Imperatoris. Sed pergat Lactantius. *Poſtea*, ſcribit quibuſdam interjectis, *quam*

Vide Columbi Notas ad h. l.

pudendam vitam in illo dedecore finivit, direpta eſt ei cutis, & exuta viſceribus pellis, infecta rubro colore, ut in templo barbarorum Deorum ad memoriam clariſſimi triumphi poneretur, Legatisque noſtris ſemper eſſet oſtentui, ne nimium Romani viribus ſuis fiderent, cum exuvias capti Principis apud Deos ſuos cernerent.

Gallienus pro Chriſtianorum tranquillitate edicta & conſtitutiones publicas.

XXXVI. Succeſſit Valeriano filius Gallienus. De quo Euſebius lib. VII, cap. XIII, teſtatur, quod, patre moderatius ſe gerens, miſſis edictis perſecutionem adverſus noſtros commotam ſedaverit, utque religionis Chriſtianæ Antiſtites ſecure deinceps munus ſuum obirent, hujusmodi reſcripto præcepiſſe: Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Πόπλιος Λικίνιος Γαλλιηνὸς, εὐσεβὴς, εὐτυχὴς, σεβαστὸς, Διονυσίῳ, καὶ Πίννᾳ, καὶ Δημητρίῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς Ἐπισκόποις. Τὴν εὐεργεσίαν τῆς ἐμῆς δωρεᾶς διὰ παντὸς τοῦ κόσμου ἐκβιβασθῆναι προσέταξα, ὅπως ἀπὸ τόπων τῶν θρησκευσίμων ἀποχωρήσωσι. καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὑμεῖς τῆς ἀντιγραφῆς τῆς ἐμῆς τῷ τύπῳ χρῆσθαι δύνασθε, ὥστε μηδένα ὑμῖν ἐνοχλεῖν. καὶ τοῦτο ὅπερ κατὰ τὸ ἐξὸν δύναται ὑφ' ὑμῶν ἀναπληροῦσθαι, ἤδη πρὸ πολλοῦ ὑπ' ἐμοῦ συγκεχώρηται, καὶ διὰ τοῦτο Αὐρήλιος Κυρήνιος, ὁ τοῦ μεγίστου πράγματος προστατεύων, τὸν τύπον τὸν ὑπ' ἐμοῦ δοθέντα διαφυλάξαι. *Imperator Cæſar P. Licinius Gallienus, Pius, Felix, Auguſtus; Dionyſio, Pinna, Demetrio, & reliquis Epiſcopis. Indulgentiam beneficii noſtri per univerſum orbem diffundi præcepimus, ut cuncti a religioſis locis abſcedant. Quocirca & vos reſcripti noſtri forma uti poteſtis, ut nullus vobis deinceps moleſtiam faceſſat. Atque id quod vobis exequi licet, jam dudum a me conceſſum eſt. Proinde Aurelius Cyrenius, Procurator ſummæ rei, dati a nobis reſcripti formam ſequetur.* Subjungit Euſebius, extare

extare & aliam hujus Imperatoris conſtitutionem ad Epiſcopos alios, qua, ut Cœmeteriorum ſuorum loca recuperarent, iis permiſerit.

In Cœmeteriis convenire Chriſtianis prohibitum perſecutionis tempore.

XXXVII. Nempe apud antiquos Chriſtianæ fidei cultores non cadaveribus dumtaxat inferendis recondendisque, ſed ſacris etiam peragendis Cœmeteria deſtinata erant. Indeque fiebat, ut Imperatores Ethnici, quando perſecutiones adverſus Eccleſiam meditabantur, primum ex *areis ſepulturarum* (ita vocat libro adverſus Scapulam cap. III Tertullianus) Chriſtianos arcendos curarent; ne ulla videlicet in unum coeundi & ſacris operandi iis facultas ſuppeteret. Quo ſpectat illa Gentilium acclamatio, apud Tertullianum dicto loco: *Areæ non ſint!* hoc eſt: Cœmeteria claudantur, deſtruantur. Sic in Actis paſſionis S. Cypriani, a Pontio deſcriptis, Proconſul ita locutus introducitur: *Juſſum eſt, ut nulla conciliabula faciant* Chriſtiani, *neque Cœmeteria ingrediantur. Quod qui facere comprehenſus fuerit, capite plectatur.* Similiter edicto Valeriani, cujus ſupra fiebat mentio, cœmeteria adire prohibitum. Quæ deinde *num. 3.* Gallienus, ubi, miſerrima patris clade perterritus, motam ab illo perſecutionem inhiberet, Chriſtianis reſtituit. Tametſi rurſus eorum poſtea uſum interdixit Maximinus; ceu conſtat ex Euſebio lib. IX, cap. II. At plura huc facientia qui deſiderat, Pauli Aringhi Romam ſubterraneam adeat lib. I, cap. II, 14. ſeqq. ac Davidis Blondelli Apologiam pro ſententia Hieronymi de Epiſcopis & Preſbyteris, ſect. III, pag. 243. ſeqq.

Marini ſub Gallieno martyrium.

XXXIIX. Quamvis autem tranquillæ eſſent Chriſtianorum res ſub Gallieno, & pax cunctis ubique Eccleſiis reddi-

Digitized by Google

pratulerunt. Porro & Rufinus, Hiſtor. Eccl. lib. 1, cap. xxxii, de Juliano Apoſtata, vafro illo Chriſtianorum hoſte & perſecutore, *Militia cingulum*, ait, *non dari niſi immolantibus jubet.* Maxime autem huc ſpectant Acta illa Marcelli, apud Baronium ad ann. ccxciix, 2. *In civitate Tingitana, procurante Fortunato Praſide, advenit natalis dies Imperatoris. Ibi cum omnes in conviviis epularentur atque ſacrificarent, Marcellus quidam ex Centurionibus legionis Trajana, profana reputans illa convivia, rejecto etiam cingulo militari coram ſignis legionis, qua tunc aderant, clara voce teſtatus eſt, dicens: Jesu Christo, Regi aterno, milito. Abiecit quoque Vitem, & arma; & addidit: Ex hoc militare Imperatoribus veſtris deſiſto, & Deos veſtros ligneos & lapideos adorare contemno, qua ſunt idola ſurda & muta. Si talis eſt conditio militantium, ut Diis & Imperatoribus ſacra facere compellantur, ecce, projicio Vitem & Cingulum; renuncio ſignis, & militare recuſo.* Conferatur omnino Baſilii M. homilia xix, in Gordium Martyrem.

CA-

Digitized by Google

CAPUT X.

DE PERSECUTIONE DECIMA, SUB DIOCLETIANO ET MAXIMIANO.

CONSPECTUS.

I. *Vita Diocletiani.*
II. *Perſecutio ſub eo omnium atrociſſima.*
III. *Edictum contra Chriſtianos primum.*
IV. *Edictum ſecundum, tertium, quartum.*
V. *Quam gravis Eccleſiam tempeſtas poſt talia edicta exceperit, teſtatur Conſtantinus M.*
VI. *Euſebius.*
VII. IIX. *Lactantius.*
IX. *Baſilius.*
X. *Sulpitius Severus.*
XI. *Haymo Halberſtad.*
XII. *Quo tempore cœperit Diocletianea perſecutio. Paſcha σαυρώσιμον & ἀναςάσιμον.*
XIII. *Oratoria una cum congregato ibi populo exuſta.*
XIV. *Arnobii de hac eccleſiarum pariter ac librorum ſacrorum demolitione juſta cum Paganis expoſtulatio.*
XV. *Cauſa perſecutionis Diocletianea mores Chriſtianorum minus probati.*
XVI. *Ejusdem occaſio Ægyptiorum rebellio.*
XVII. *Æra Diocletianea. num eadem cum æra Martyrum.*
XIIX. *Regia Nicomedienſis incendium Chriſtianis imputatum.*
XIX. *Chriſtiani Diocletiano inviſi, quod præſentia ſua ipſius ſacra turbabant. Cujusmodi quid & alias ſolebat fieri.*
XX. *Diocletianus a matre ad tollendos Chriſtianos incitatur, idolothytis ipſius veſci detrectantes.*
XXI. *Traditores qui fuerint, quamque Eccleſiæ odioſi.*

Digitized by Google

prætulerunt. Porro & Rufinus, Hiſtor. Eccl. lib. 1, cap. xxxii, de Juliano Apoſtata, vafro illo Chriſtianorum hoſte & perſecutore, *Militiæ cingulum*, ait, *non dari niſi immolantibus jubet.* Maxime autem huc ſpectant Acta illa Marcelli, apud Baronium ad ann. ccxciix, 2. *In civitate Tingitana, procurante Fortunato Præſide, advenit natalis dies Imperatoris. Ibi cum omnes in conviviis epularentur atque ſacrificarent, Marcellus quidam ex Centurionibus legionis Trajanæ, profana reputans illa convivia, rejecto etiam cingulo militari coram ſignis legionis, quæ tunc aderant, clara voce teſtatus eſt, dicens: Jesu Christo, Regi æterno, milito. Abiecit quoque Vitem, & arma; & addidit: Ex hoc militare Imperatoribus veſtris deſiſto, & Deos veſtros ligneos & lapideos adorare contemno, quæ ſunt idola ſurda & muta. Si talis eſt conditio militantium, ut Diis & Imperatoribus ſacra facere compellantur, ecce, projicio Vitem & Cingulum; renuncio ſignis, & militare recuſo.* Conferatur omnino Baſilii M. homilia xix, in Gordium Martyrem.

CA-

Digitized by Google

CAPUT X.

DE PERSECUTIONE DECIMA, SUB DIOCLETIANO ET MAXIMIANO.

CONSPECTUS.

I. *Vita Diocletiani.*
II. *Perſecutio ſub eo omnium atrociſſima.*
III. *Edictum contra Chriſtianos primum.*
IV. *Edictum ſecundum, tertium, quartum.*
V. *Quam gravis Eccleſiam tempeſtas poſt talia edicta exceperit, teſtatur Conſtantinus M.*
VI. *Euſebius.*
VII. IIX. *Lactantius.*
IX. *Baſilius.*
X. *Sulpitius Severus.*
XI. *Haymo Halberſtad.*
XII. *Quo tempore cœperit Diocletianea perſecutio. Paſcha σαυρώσιμον & ἀναςάσιμον.*
XIII. *Oratoria una cum congregato ibi populo exuſta.*
XIV. *Arnobii de hac eccleſiarum pariter ac librorum ſacrorum demolitione juſta cum Paganis expoſtulatio.*
XV. *Cauſa perſecutionis Diocletianea mores Chriſtianorum minus probati.*
XVI. *Ejusdem occaſio Ægyptiorum rebellio.*
XVII. *Æra Diocletianea. num eadem cum æra Martyrum.*
XIIX. *Regia Nicomedienſis incendium Chriſtianis imputatum.*
XIX. *Chriſtiani Diocletiano inviſi, quod præſentia ſua ipſius ſacra turbabant. Cujusmodi quid & alias ſolebat fieri.*
XX. *Diocletianus a matre ad tollendos Chriſtianos initiatur, idolothytis ipſius veſci detrectantes.*
XXI. *Traditores qui fuerint, quamque Eccleſiæ odioſi.*

Digitized by Google

prætulerunt. Porro & Rufinus, Hiſtor. Eccl. lib. 1, cap. xxxii, de Juliano Apoſtata, vafro illo Chriſtianorum hoſte & perſecutore, *Militiæ cingulum,* ait, *non dari niſi immolantibus jubet.* Maxime autem huc ſpectant Acta illa Marcelli, apud Baronium ad ann. ccxciix, 2. *In civitate Tingitana, procurante Fortunato Præſide, advenit natalis dies Imperatoris. Ibi cum omnes in conviviis epularentur atque ſacrificarent, Marcellus quidam ex Centurionibus legionis Trajanæ, profana reputans illa convivia, rejecto etiam cingulo militari coram ſignis legionis, quæ tunc aderant, clara voce teſtatus eſt, dicens: Jesu Christo, Regi æterno, milito. Abiecit quoque Vitem, & arma; & addidit: Ex hoc militare Imperatoribus veſtris deſiſto, & Deos veſtros ligneos & lapideos adorare contemno, quæ ſunt idola ſurda & muta. . . Si talis eſt conditio militantium, ut Diis & Imperatoribus ſacra facere compellantur, ecce, projicio Vitem & Cingulum ; renuncio ſignis, & militare recuſo.* Conferatur omnino Baſilii M. homilia xix, in Gordium Martyrem.

CA-

Digitized by Google

CAPUT X.

DE PERSECUTIONE DECIMA, SUB DIOCLETIANO ET MAXIMIANO.

CONSPECTUS.

I. *Vita Diocletiani.*
II. *Perſecutio ſub eo omnium atrociſſima.*
III. *Edictum contra Chriſtianos primum.*
IV. *Edictum ſecundum, tertium, quartum.*
V. *Quam gravis Eccleſiam tempeſtas poſt talia edicta exceperit, teſtatur Conſtantinus M.*
VI. *Euſebius.*
VII. IIX. *Lactantius.*
IX. *Baſilius.*
X. *Sulpitius Severus.*
XI. *Haymo Halberſtad.*
XII. *Quo tempore cœperit Diocletianea perſecutio. Paſcha σαυρώσιμον & ἀνασάσιμον.*
XIII. *Oratoria unacum congregato ibi populo exuſta.*
XIV. *Arnobii de hac eccleſiarum pariter ac librorum ſacrorum demolitione juſta cum Paganis expoſtulatio.*
XV. *Cauſa perſecutionis Diocletianeæ mores Chriſtianorum minus probati.*
XVI. *Ejusdem occaſio Ægyptiorum rebellio.*
XVII. *Æra Diocletianea. num eadem cum æra Martyrum.*
XIIX. *Regia Nicomedienſis incendium Chriſtianis imputatum.*
XIX. *Chriſtiani Diocletiano inviſi, quod præſentia ſua ipſius ſacra turbabant. Cujusmodi quid & alias ſolebat fieri.*
XX. *Diocletianus a matre ad tollendos Chriſtianos incitatur, idolothytis ipſius veſci detrectantes.*
XXI. *Traditores qui fuerint, quamque Eccleſiæ odioſi.*

pratulerunt. Porro & Rufinus, Hiſtor. Eccl. lib. 1, cap. xxxii, de Juliano Apoſtata, vafro illo Chriſtianorum hoſte & perſecutore, *Militiæ cingulum*, ait, *non dari niſi immolantibus jubet.* Maxime autem huc ſpectant Acta illa Marcelli, apud Baronium ad ann. ccxciix, 2. *In civitate Tingitana, procurante Fortunato Præſide, advenit natalis dies Imperatoris. Ibi cum omnes in conviviis epularentur atque ſacrificarent, Marcellus quidam ex Centurionibus legionis Trajanæ, profana reputans illa convivia, rejecto etiam cingulo militari coram ſignis legionis, quæ tunc aderant, clara voce teſtatus eſt, dicens: Jesu Christo, Regi æterno, milito. Abiecit quoque Vitem, & arma; & addidit: Ex hoc militare Imperatoribus veſtris deſiſto, & Deos veſtros ligneos & lapideos adorare contemno, quæ ſunt idola ſurda & muta. Si talis eſt conditio militantium, ut Diis & Imperatoribus ſacra facere compellantur, ecce, projicio Vitem & Cingulum; renuncio ſignis, & militare recuſo.* Conferatur omnino Baſilii M. homilia xix, in Gordium Martyrem.

CA-

Digitized by Google

CAPUT X.

DE PERSECUTIONE DECIMA, SUB DIOCLETIANO ET MAXIMIANO.

CONSPECTUS.

I. *Vita Diocletiani.*
II. *Perſecutio ſub eo omnium atrociſſima.*
III. *Edictum contra Chriſtianos primum.*
IV. *Edictum ſecundum, tertium, quartum.*
V. *Quam gravis Eccleſiam tempeſtas poſt talia edicta exceperit, teſtatur Conſtantinus M.*
VI. *Euſebius.*
VII. IIX. *Lactantius.*
IX. *Baſilius.*
X. *Sulpitius Severus.*
XI. *Haymo Halberſtad.*
XII. *Quo tempore cœperit Diocletianea perſecutio. Paſcha σαυρώσιμον & ἀνασάσιμον.*
XIII. *Oratoria una cum congregato ibi populo exuſta.*
XIV. *Arnobii de hac eccleſiarum pariter ac librorum ſacrorum demolitione juſta cum Paganis expoſtulatio.*
XV. *Cauſa perſecutionis Diocletianea mores Chriſtianorum minus probati.*
XVI. *Ejusdem occaſio Ægyptiorum rebellio.*
XVII. *Æra Diocletianea. num eadem cum æra Martyrum.*
XIIX. *Regia Nicomedienſis incendium Chriſtianis imputatum.*
XIX. *Chriſtiani Diocletiano inviſi, quod præſentia ſua ipſius ſacra turbabant. Cujusmodi quid & alias ſolebat fieri.*
XX. *Diocletianus a matre ad tollendos Chriſtianos incitatur, idolothytis ipſius veſci detrectantes.*
XXI. *Traditores qui fuerint, quamque Eccleſia odioſi.*

Digitized by Google

pudendam vitam in illo dedecore finivit, direpta eſt ei cutis, & exuta viſceribus pellis, infecta rubro colore, ut in templo barbarorum Deorum ad memoriam clariſſimi triumphi poneretur, Legatisque noſtris ſemper eſſet oſtentui, ne nimium Romani viribus ſuis fiderent, cum exuvias capti Principis apud Deos ſuos cernerent.

Gallienus pro Chriſtianorum tranquillitate edicta & conſtitutiones publicat.

XXXVI. Succeſſit Valeriano filius Gallienus. De quo Euſebius lib. VII, cap. XIII. teſtatur, quod, patre moderatius ſe gerens, miſſis edictis perſecutionem adverſus noſtros commotam ſedaverit, utque religionis Chriſtianæ Antiſtites ſecure deinceps munus ſuum obirent, hujusmodi reſcripto præcepiſſe: Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Πόπλιος Λικίνιος Γαλλιηνὸς, εὐσεβὴς, εὐτυχὴς, σεβαστὸς, Διονυσίῳ, καὶ Πίννᾳ, καὶ Δημητρίῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς Ἐπισκόποις. Τὴν εὐεργεσίαν τῆς ἐμῆς δωρεᾶς διὰ παντὸς τοῦ κόσμου ἐκβιβασθῆναι προσέταξα, ὅπως ἀπὸ τόπων τῶν θρησκευσίμων ἀποχωρήσωσι. καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὑμεῖς τῆς ἀντιγραφῆς τῆς ἐμῆς τῷ τύπῳ χρῆσθαι δύνασθε, ὥστε μηδένα ὑμῖν ἐνοχλεῖν. καὶ τοῦτο ὅπερ κατὰ τὸ ἐξὸν δύναται ὑφ' ὑμῶν ἀναπληροῦσθαι, ἤδη πρὸ πολλοῦ ὑπ' ἐμοῦ συγκεχώρηται, καὶ διὰ τοῦτο Αὐρήλιος Κυρήνιος, ὁ τοῦ μεγίστου πράγματος προστατεύων, τὸν τύπον τὸν ὑπ' ἐμοῦ δοθέντα διαφυλάξαι. *Imperator Caeſar P. Licinius Gallienus, Pius, Felix, Auguſtus; Dionyſio, Pinna, Demetrio, & reliquis Epiſcopis. Indulgentiam beneficii noſtri per univerſum orbem diffundi præcepimus, ut cuncti a religioſis locis abſcedant. Quocirca & vos reſcripti noſtri forma uti poteſtis, ut nullus vobis deinceps moleſtiam faceſſat. Atque id quod vobis exequi licet, jam dudum a me conceſſum eſt. Proinde Aurelius Cyrenius, Procurator ſummæ rei, dati a nobis reſcripti formam ſequetur.* Subjungit Euſebius,

extare

extare & aliam hujus Imperatoris conſtitutionem ad Epiſcopos alios, qua, ut Cœmeteriorum ſuorum loca recuperarent, iis permiſerit.

In Cœmeteriis convenire Chriſtianis prohibitum perſecutionis tempore.

XXXVII. Nempe apud antiquos Chriſtianæ fidei cultores non cadaveribus dumtaxat inferendis recondendisque, ſed ſacris etiam peragendis Cœmeteria deſtinata erant. Indeque fiebat, ut Imperatores Ethnici, quando perſecutiones adverſus Eccleſiam meditabantur, primum ex *areis ſepulturarum* (ita vocat libro adverſus Scapulam cap. III Tertullianus) Chriſtianos arcendos curarent; ne ulla videlicet in unum coeundi & ſacris operandi iis facultas ſuppeteret. Quo ſpectat illa Gentilium acclamatio, apud Tertullianum dicto loco: *Areæ non ſint*! hoc eſt: Cœmeteria claudantur, deſtruantur. Sic in Actis paſſionis S. Cypriani, a Pontio deſcriptis, Proconſul ita locutus introducitur: *Juſſum eſt, ut nulla conciliabula faciant* Chriſtiani, *neque Cœmeteria ingrediantur. Quod qui facere comprehenſus fuerit, capite plectatur.* Similiter edicto Valeriani, cujus ſupra fiebat mentio, cœmeteria adire prohibitum. *num. 3.* Quæ deinde Gallienus, ubi, miſerrima patris clade perterritus, motam ab illo perſecutionem inhiberet, Chriſtianis reſtituit. Tametſi rurſus eorum poſtea uſum interdixit Maximinus; ceu conſtat ex Euſebio lib. IX, cap. II. At plura huc facientia qui deſiderat, Pauli Aringhi Romam ſubterraneam adeat lib. I, cap. II, 14. ſeqq. ac Davidis Blondelli Apologiam pro ſententia Hieronymi de Epiſcopis & Preſbyteris, ſect. III, pag. 243. ſeqq.

Marini ſub Gallieno martyrium.

XXXIIX. Quamvis autem tranquillæ eſſent Chriſtianorum res ſub Gallieno, & pax cunctis ubique Eccleſiis reddi-

reddita, Marinus tamen, vir militari dignitate conſpicuus, genere illuſtris, & opulentus, ob Christi confeſſionem capite tunc Cæſareæ Paleſtinæ truncatus eſt: idque hac occaſione. Honoris gradus quidam apud Romanos militaris eſt, Vitis dictus, quem qui adepti ſunt, Centuriones audiunt. Is locus ubi vacaret, Marinum ad dignitatem illam aſcendendi ordo tangebat. Verum cum honore iſto jamjam potiturus eſſet, quidam, ad tribunal accedens, accuſare eum cœpit, affirmans, illi, utpote Chriſtiano homini, & Imperatoribus ſacrificare renuenti, Romanam dignitatem capeſſere per leges non licere. Quo commotus Judex Achæus, quid ſentiret, ex Marino ſciſcitatus eſt. Hic vero ubi, Chriſtianum ſe eſſe, conſtanter profiteretur, trium horarum ſpatium ad deliberandum ei conceſſit. Ita cum prætorio eſſet egreſſus, Theotecnus, civitatis Epiſcopus, ad eum accedens, prehenſa manu ad eccleſiam ipſum perduxit, ibique, reducta tantisper chlamyde ejus, gladium, quo præcinctus erat, ipſi oſtendit, moxque ſacrorum Evangeliorum codicem ex adverſo locavit, jubens, ut ex duobus, utrum mallet, eligeret. Marinus, nihil cunctatus, protenſa dextra codicem cum apprehendiſſet, Theotecnus, Ergo, inquit, adhære Deo, ejusque virtute roboratus, quod elegiſti ſequere. Poſthæc egredientem illum ab eccleſia Præco pro foribus prætorii evocare cœpit. Jam enim præſtitutum tempus effluxerat. Admotus igitur tribunali, cum majorem quam antea fidei alacritatem oſtendiſſet, ſtatim inde, ita ut erat, ad ſupplicium abductus, martyrio coronatus eſt. Vide Euſebium libro vii, cap. xv.

xxxix. Quæ

Digitized by Google

XXXIX. Quæ ut rectius intelligantur, obſerva, Ethnicis Principibus ſolemne fuiſſe, militiæ cingulum auferre iis qui fidem negare recuſabant. Ita de Licinio Euſebius, lib. x, cap. IIX, τοὺς κατὰ πόλιν στρατιώτας inquit, ἐκκρίνεσθαι καὶ ἀποβάλλεσθαι τοῦ τῆς τιμῆς ἀξιώματος, εἰ μὴ τοῖς δαίμοσι θύειν αἱροῖντο, παρακελεύεται. *Cunctos in urbibus militantes, niſi Dæmonibus ſacrificare mallent, exauctorari & honore militiæ ſpoliari jubet.* Confer librum I de vita Conſtantini cap. LIV. & adde locum lib. IIX Hiſtor. Eccleſ. cap. IV. ubi, de Diocletianea agens perſecutione, πλείστους, inquit, παρῆν τῶν ἐκ στρατείας ὁρᾶν ἀσμενέστατα τὸν ἰδιωτικὸν προασπαζομένους βίον, ὡς ἂν μὴ ἔξαρνοι γένοιντο τῆς περὶ τὸν τῶν ὅλων δημιουργὸν εὐσεβείας. ὡς γὰρ ὁ στρατοπεδάρχης, ὅστις ποτὲ ἦν ἐκεῖνος, ἄρτι πρῶτον ἐνεχείρει τῷ κατὰ τῶν στρατευμάτων διωγμῷ, φυλοκρινῶν καὶ διακαθαίρων τοὺς ἐν τοῖς στρατοπέδοις ἀναφερομένους, αἵρεσίν τε διδοὺς, ἢ πειθαρχοῦσιν ἧς μετῆν αὐτοῖς ἀπολαύειν τιμῆς, ἢ τοὐναντίον στέρεσθαι ταύτης, εἰ ἀντιτάττοιντο τῷ προστάγματι, πλεῖστοι ὅσοι τῆς Χριστοῦ βασιλείας στρατιῶται, τὴν εἰς αὐτὸν ὁμολογίαν, μὴ μελλήσαντες, τῆς δοκούσης δόξης καὶ εὐπραγίας, ἧς εἶχον, ἀναμφιλόγως προυτίμησαν. *Tunc cernere erat quamplurimos, qui, abiecta militia, privatã vitã amplecti maluerunt, quam ſupremi omnium rerum opificis cultum abnegare. Poſtquam enim Dux Romani exercitus neſcio quis, Chriſtianos milites perſequi aggreſſus, eos qui in exercitu merebant luſtrare cœpiſſet ac recenſere, & Chriſtianis liberam eligendi poteſtatem feciſſet, ut vel Imperatorum juſſis obtemperantes, honoris ſui gradum retinerent, vel, ſi parere nollent, honore militiæ nudarentur; complures regni* CHRISTI *milites, nominis illius confeſſionem ſeculari gloriæ, ac felicitati qua fruebantur, ſine ulla cunctatione præu-*

Militia cingulum iis auferebatur qui Chriſtum negare nolebant.

prætulerunt. Porro & Rufinus, Hiſtor. Eccl. lib. I, cap. XXXII, de Juliano Apoſtata, vafro illo Chriſtianorum hoſte & perſecutore, *Militiæ cingulum*, ait, *non dari niſi immolantibus jubet.* Maxime autem huc ſpectant Acta illa Marcelli, apud Baronium ad ann. CCXCIIX, 2. *In civitate Tingitana, procurante Fortunato Præſide, advenit natalis dies Imperatoris. Ibi cum omnes in conviviis epularentur atque ſacrificarent, Marcellus quidam ex Centurionibus legionis Trajanæ, profana reputans illa convivia, rejecto etiam cingulo militari coram ſignis legionis, quæ tunc aderant, clara voce teſtatus eſt, dicens: Jesu Christo, Regi æterno, milito. Abiecit quoque Vitem, & arma; & addidit: Ex hoc militare Imperatoribus veſtris deſiſto, & Deos veſtros ligneos & lapideos adorare contemno, quæ ſunt idola ſurda & muta. Si talis eſt conditio militantium, ut Diis & Imperatoribus ſacra facere compellantur, ecce, projicio Vitem & Cingulum; renuncio ſignis, & militare recuſo.* Conferatur omnino Baſilii M. homilia XIX, in Gordium Martyrem.

CA-

CAPUT X.

DE PERSECUTIONE DECIMA, SUB DIOCLETIANO ET MAXIMIANO.

CONSPECTUS.

I. *Vita Diocletiani.*
II. *Perſecutio ſub eo omnium atrociſſima.*
III. *Edictum contra Chriſtianos primum.*
IV. *Edictum ſecundum, tertium, quartum.*
V. *Quam gravis Eccleſiam tempeſtas poſt talia edicta exceperit, teſtatur Conſtantinus M.*
VI. *Euſebius.*
VII. IIX. *Lactantius.*
IX. *Baſilius.*
X. *Sulpitius Severus.*
XI. *Haymo Halberſtad.*
XII. *Quo tempore cœperit Diocletianea perſecutio. Paſcha* σταυρώσιμον & ἀναστάσιμον.
XIII. *Oratoria una cum congregato ibi populo exuſta.*
XIV. *Arnobii de hac eccleſiarum pariter ac librorum ſacrorum demolitione juſta cum Paganis expoſtulatio.*
XV. *Cauſa perſecutionis Diocletianea mores Chriſtianorum minus probati.*
XVI. *Ejusdem occaſio Ægyptiorum rebellio.*
XVII. *Æra Diocletianea. num eadem cum æra Martyrum.*
XIIX. *Regia Nicomedienſis incendium Chriſtianis imputatum.*
XIX. *Chriſtiani Diocletiano inviſi, quod præſentia ſua ipſius ſacra turbabant. Cujusmodi quid & alias ſolebat fieri.*
XX. *Diocletianus a matre ad tollendos Chriſtianos incitatur, idolothytis ipſius veſci detrectantes.*
XXI. *Traditores qui fuerint, quamque Eccleſia odioſi.*

XXII, XXIII. *Edictum Imperatorium Nicomediæ a Chriſtiano quodam refixum, crudeli ſupplicio propterea affecto.*

XXIV. *Quid de illo facto ſtatuendum.*

XXV. *Dorotheus, Gorgonius, Petrus, ex regia Nicomedienſi Martyres. Anthimus, urbis ejus Epiſcopus, martyr.*

XXVI. *Martyres Tyri in Phœnice coronati.*

XXVII. *Martyres jam paſſuri, in Crucis formam manus expandere ſolebant.*

XXIIX. *Martyres Ægypti.*

XXIX. *Cruci affixi non uno modo interibant.*

XXX. *Martyres in Thebaide paſſi.*

XXXI. *Philoromus & Phileas martyres.*

XXXII. *Phileæ ad Thmuitas epiſtola.*

XXXIII. *Urbs quædam Phrygiæ tota ob Chriſtianiſmum una cum omnibus incolis concremata. Adauctus martyr.*

XXXIV. *De Adaucto & Adauco quid tradant Martyrologia.*

XXXV. *Martyrii varia genera in Arabia, Cappadocia, Meſopotamia, Alexandria, & in Ponto tolerata.*

XXXVI. *Chriſtiani quidam tempore perſecutionis αὐτόχειρες.*

XXXVII. *Euſebii de femina Antiochena αὐτόχειρα hiſtoria num illa ipſa ſit quam recitat Ambroſius.*

XXXIIX. *Quid de αὐτοχειρίᾳ tali ſentiendum.*

XXXIX. *Lucianus Antiochenus martyr. Epiſcopi alii & Presbyteri eo tempore paſſi.*

XL. *Euſebii liber de Martyribus Palæſtinæ.*

XLI. *Procopius martyr.*

XLII. *Alphæus & Zachæus martyres.*

XLIII. *Romani martyrium.*

XLIV. *Unus an plures ejus nominis fuerint Martyres.*

XLV. *Extinctus fuit cælitus ignis, ad Romanum comburendum accenſus.*

XLVI. *Romanus ſine lingua loquitur.*

XLVII. *Simile miraculum ſeculo 5. in Africa ſub Hunerico contigit.*

XLIIX. *Puertuli cujuſdam, imperterriti fidei Chriſtianæ profeſſoris, cum Romano martyrium.*

XLIX. *Timotheus lento igne conſumptus. Agapius & Thecla ad beſtias damnati. Adoleſcen-*

Digitized by Google

ſcentes ſex Chriſtiani ſponte ſe ad pugnam cum beſtiis offerant.
L. Lento igne quo pacto conſumpti fuerint Chriſtiani.
LI. Apphiani martyrium.
LII. Ulpianus martyr culeo inſutus, & in mare præcipitatus. Simili ſupplicio etiam in S. Julianum fuiſſe animadverſum, Chryſoſtomus tradit.
LIII. Culei ſupplicium parricidarum quaſi proprium.
LIV. De illo elegans Ciceronis locus.
LV. Quam immane & abominandum id ſemper fuerit habitum. Puniti eo etiam interdum qui non erant parricidæ.
LVI. Ædeſius martyr.
LVII. Agapii martyrium.
LIIX. Theodoſia martyr.
LIX. Silvanus cum ſociis ad opus metalli damnatus. Domninus & Auxentius martyres.
LX. Martyres Gazenſes, Thea & Valentia.
LXI. Pauli martyrium.
LXII. Antoninus, Zebinas, Germanus, Ennathas, martyres.
LXIII. Ares, Probus, Elias, Petrus Aſceta, martyres.
LXIV. Pamphilus, ille Euſebii neceſſarius, martyr. Quantus is vir fuerit.
LXV. Martyres alii varii horum temporum. Legio Thebæa. 40. milites. Donatus.
LXVI. Dexter oculus Chriſtianis erutus; ſiniſtri poplites cauterio aduſti.
LXVII. Paphnutius altero oculo tunc orbatus.
LXIIX. Paulus Neocaſ. ambabus manibus debilitatus.
LXIX. Maximus Ieroſ. oculo orbatus, & poplite læſus.
LXX. Similiter Iotamo Heracleenſis.
LXXI. Chriſtianiſmi ab Ethnicis ſperabatur interitus.
LXXII. Sed fruſtra.
LXXIII. Conſtantii Chlori benignus erga Chriſtianos animus.
LXXIV. Maximiniani contra, crudeliſſimi tyranni, adverſus eos furor.
LXXV. Maximiniani pœna.
LXXVI. Idem publico edicto pacem dat Chriſtianis.
LXXVII. Maximinus Eccleſiæ perſecutionem inſtaurat.
LXXIIX. Perſecutionis illius pœna.

Digitized by Google

LXXIX. *Conſtantini M. viſio.*
XXC. *Conſtantini & Licinii pro Chriſtianis reſcriptum.*
XXCI. *Maximini pro Chriſtianis conſtitutiones.*
XXCII. *Triſtis Maximini exitus.*
XXCIII. *Licinius bellum contra Chriſtianos renovat.*
XXCIV. *Debellato illo, pax Chriſtianis reſtituta, & conſtans Conſtantini pietate tranquillitas univerſa Eccleſia parta.*
XXCV. *Quanta hinc enata fuerit inter Chriſtianos lætitia.*

I.

Vita Diocletiani.

DECIMAM eamque ultimam perſecutionem Eccleſia ſenſit ſub DIOCLETIANO, orbis Romani circa annum CCLXXXV Imperatore. Qui moratus callide fuit, ſagax præterea & admodum ſubtilis ingenio, & qui ſeveritatem ſuam aliena invidia vellet explere; diligentisſimus tamen & ſolertiſſimus Princeps, & qui in imperio Romano primus Regiæ conſuetudinis formam magis quam Romanæ libertatis invexit; uti ſcribit Eutropius. Qui tamen fruſtra eſt, quando mox, ſicut Caſſiodorus ac Euſebius in Chronicis, Diocletianum primum adorari ſe juſſiſſe affirmat. Id enim falſiſſimum eſſe, ad epiſtolam Plinii de Chriſtianis primævis ex multis ſcriptoribus ἀξιοπίστοις oſtendimus. Nec magis verum eſt, quod iidem auctores produnt, ipſum gemmas veſtibus calceamentiſque primum inſeri juſſiſſe. Quippe ante eum hoc fecit Carinus. de quo Vopiſcus: *Habuit gemmas in calceis; niſi gemmata fibula uſus non eſt: balteum etiã ſæpe gemmatum.* Quin & Heliogabalus *habuit in calceamentis gemmas, & quidẽ ſculptas*, teſte Lampridio

dio. Inſatiabili eum avaritia laboraſſe, Lactantius in de Mortibus Perſecutorum auctor eſt, qui theſauros nunquam minui voluerit, ſed ſemper extraordinarias opes ac largitiones congregarit, ut ea quæ recondebat, integra atque inviolata ſervaret. Cumque variis iniquitatibus immenſam faceret caritatem, legem pretiis rerum venalium ſtatuere ſategiſſe ſcribit: unde ob exigua & vilia multus ſanguis effuſus fuerit, & caritas multo deterius exarſerit. Infinita inſuper ædificandi cupiditate ipſum flagraſſe, idem Firmianus memorat, adeo ut ſemel exſtructa, mox dirui rurſum, tamquam minus recte facta, ac mutari oportuerit. Unde, ob exhibitos operarios, artifices, plauſtra, ſimiliaque fabricandis operibus neceſſaria, ex hauſtæ provinciæ. Denique tantam ejus fuiſſe iniquitatem ait, ut, ubicunque cultiorem agrum videret, aut ornatius ædificium, mox parata domino calumnia eſſet & pœna capitalis: quaſi non poſſet rapere aliena ſine ſanguine. Qvum Diocletianus apud Tungros in caupona moraretur, in minoribus adhuc locis militans; & cum Druide quadam muliere rationem convictus ſui quotidiani faceret, at illa diceret: *Diocletiane, nimium avarus, nimium parcus es*; joco, non ſerio, Diocletianus reſpondiſſe fertur: *Tunc ero largus, quum Imperator fuero.* Ad quæ fœmina, *Diocletiane*, inquit, *jocari noli. Nam Imperator eris, qvum Aprum occideris.* Semper exinde Diocletianus in animo habuit imperii cupiditatem, & apros in venationibus, ubi fuit facultas, manu ſua ſemper occidit. Denique, qvum Aurelianus imperium accepiſſet, qvum

Probus, qvum Tacitus, qvum ipſe Carus, Diocletianus dixit: *Ego ſemper apros occido; ſed alter ſemper utitur pulpamento.* Qvum vero occidiſſet Aprum, Præfectum prætorii, dixiſſe fertur: *Tandem aprum fatalem occidi.* Quemadmodum omnia hæc in vita Numeriani Flavius Vopiſcus narrat, & quidem ab avo ſuo, ut ait, ſibi relata, qui ab ipſo Diocletiano acceperat.

Perſecutio ſub eo omnium atrociſſima.

II. Sub Diocletiano hoc, (*qui, cum diſperderet omnia, nec a* DEO *quidem manus potuit abſtinere*; ut Lactantius, libro de Mort. Perſecutorum cap. VII, loquitur) hujusque collega MAXIMIANO HERCÚLIO, decimam Eccleſia perſecutionem ſenſit. Quam quidem omnium graviſſimam & acerbiſſimam fuiſſe, uno ore omnes teſtantur: ſiquidem, deturbata tunc & ſolo æquata Chriſtianorum Oratoria, ſacri Codices exuſti, omnes in dignitate aliqua conſtituti Dei ſervi honorum gradu dejecti.

Edictum contra Chriſtianos primum.

III. Ita videlicet hanc in rem Euſebius ſcribit Hiſtor. Eccleſ. lib. IIX, cap. II: Ἔτος ἦν ἐννεακαιδέκατον τῆς Διοκλητιανοῦ βασιλείας. Δύστρος μὴν· λέγοιτο δ᾽ ἂν οὗτος Μάρτιος κατὰ Ῥωμαίους, ἐν ᾧ τῆς τοῦ σωτηρίου πάθους ἑορτῆς εἰσελαυνούσης, ἥπλωτο πανταχόσε βασιλικὰ γράμματα, τὰς μὲν ἐκκλησίας εἰς ἔδαφος φέρειν, τὰς δὲ γραφὰς ἀφανεῖς πυρὶ γενέσθαι προστάττοντα· καὶ τοὺς μὲν τιμῆς ἐπειλημμένους, ἀτίμους, τοὺς δὲ ἐν οἰκετίαις, εἰ ἐπιμένοιεν τῇ τοῦ χριστιανισμοῦ προθέσει, ἐλευθερίας στερεῖσθαι προαγορεύοντα. *Nonusdecimus agebatur annus imperii Diocletiani, cum menſe Dyſtro, quem Romani Martium vocant, appetente die feſto Dominicæ paſſionis, propoſita ſunt ubique Imperialia edicta, quibus Eccleſia quidem ad ſolum usq; dirui, ſacri vero Codices flammis*

mis abſumi jubebantur; utque honorati quidem infamia notarentur, plebeji vero libertate ſpoliarentur, ſi in Chriſtiana fidei propoſito permanſiſſent. Eadem iisdem plane verbis in Chronico Alexandrino leguntur.

IV. Primum illud edictum mox ſubſecutum eſt alterum, quo omnes ubique eccleſiarum Antiſtites in vincula conjicere & ad ſacrificandum compellere Ethnica juſſit ſuperſtitio; ut idem refert Euſebius cap. I & II. Succeſſit porro edictum tertium, de iisdem Eccleſiæ Præſulibus in carcerem trudendis; & quartum denique, ut carceribus incluſi, ſiquidem ſacrificaſſent, dimitterentur, ſin minus, tormentis excruciarentur, præcipiens. Vide Euſebium ibidem cap. VI. *Edictum ſecundum.* *tertium;* *quartum.*

V. Edicta tam virulenta mirum non eſt quod ſæva adeo tempeſtas ſubſecuta ſit, ut verba, quibus gravitatem ejus exprimant, vix iis ſuppetant qui temporum illorum hiſtoriam nobis tradidere. Ἦν τότε, ait Conſtantinus M. apud Euſebium, lib. II de vita ejus, cap. LII, ἦν ἰδεῖν, μεθ' ὅσης ἐξουσίας ἡ σεμνότης ἐκείνη τῆς θεοσεβείας, τῇ τῆς ὠμότητος συνεχείᾳ, οὐ τὰς τυχούσας ἐφ' ἑκάστης ἡμέρας ὕβρεις ὑφίστατο. Σωφροσύνη δ' ἣν τῶν πολεμίων οὐδεὶς ἠδίκησε πώποτε, ὀργίλων πολιτῶν πάρεργον ἐγίνετο. ποῖον πῦρ, ποῖαι βάσανοι, ποῖον στρεβλωτηρίων εἶδος, οὐχὶ παντὶ σώματι καὶ ἡλικίᾳ πάσῃ ἀδιακρίτως προσήγετο; τότε ἡνίκα ταῦτα ἐδάκρυε μὲν ἀναμφιβόλως ἡ γῆ· ὁ δὲ τὰ σύμπαντα περιέχων κόσμος, τῷ λύθρῳ χραινόμενος ἀπεκλάετο· ἦγε μὴν ἡμέρα αὐτή, τῷ πένθει τοῦ θαύματος ἐνεκαλύπτετο. *Licuit tunc, licuit, inquam, videre, quanta cum libertate venerabiles Dei cultores ob continuam crudelitatem graviſſimas quotidie contumelias tolerarent. Quippe modeſtiam, quam nec hoſtes ipſi ulla* *Quam gravis Eccleſiam tempeſtas poſt talia edicta exſtiterit, teſtatur Conſtantinum M.*

umquam affecerunt injuria, efferati cives probris omnibus inceſſere pro nihilo duxerunt. Quodnam incendium, quod cruciatuum & tormentorum genus, cuivis corpori & ætati ſine ullo diſcrimine admotum non fuit? Ea tempeſtate tellus quidem ipſa procul dubio lacrymas edidit; cælum vero, quod univerſa ſuo ambitu complectitur, cruore inquinatum ingemuit: ipſa quoque diei lux præ luctu & horrore tanti prodigii obſcurata eſt.

Euſebius. VI. Quæ poſtrema tametſi proprie accepta nolit Conſtantinus, ſed ſchemate heic utatur Rhetorico: Euſebius tamen, libro de Martyribus Palæſtinæ, (qui velut Appendix eſt libri IIX Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ) cap. IX, revera per miraculum tale quid iis temporibus contigiſſe narrat. Verba ejus hæc ſunt: αἰθρία ἦν καὶ λαμπρὸς ὁ ἀὴρ, καὶ τοῦ περιέχοντος καταστάσεως εὐδιεινοτάτη· εἶτα ἀθρόως τῶν ἀνὰ τὴν πόλιν κιόνων οἱ τὰς δημοσίας, δακρύων τινὰ τρόπον οἱ πλείους σταλαγμοὺς ἀπέσταζον· ἀγοραί τε καὶ πλατεῖαι, μηδεμιᾶς ψεκάδος ἐξ ἀέρος γεγενημένης, οὐκ οἶδ' ὁπόθεν ὕδατι ῥανθεῖσαι καθυγραινόντο· ὡς αὐτίκα διαθρυλληθῆναι εἰς πάντας, δακρῦσαι τὴν γῆν ἀρρήτῳ λόγῳ, τὴν τῶν τότε πραχθέντων ἀνοσιουργίαν μὴ φέρουσαν· εἰς ἔλεγχόν τε φύσεως ἀτέγκτου καὶ ἀσυμπαθοῦς ἀνθρώπων, μίθους καὶ τὴν ἄψυχον ὕλην ἐπικλαῦσαι τοῖς γεγενημένοις. *Forte aër purus ac liquidus, & totius cæli mira quadā ſerenitas erat; cum repente maxima pars columnarum, quæ publicas urbis porticus ſuſtentabant, quasdam velut lacrimarum guttas ſtillaverunt: fora quoque & plateæ, cum nullus ex aëre delapſus ros eſſet, neſcio unde aqua perfuſæ maduerunt: adeo ut communi omnium ſermone vulgaretur, terram miro & inexplicabili modo lacrimas edidiſſe, cum eorum quæ patrabantur impie-*

tatem

Digitized by Google

tatem ferre non poſſet; & ad immites ac barbaras hominum mentes convincendas, lapides ipſos resque anima carentes his quæ fierent ingemuiſſe.

VII. Porro & Lactantius, qui ſub Diocletiano vixit, perſeqvutionis hujus gravitatem ita deſcribit, Divin. Inſtitut. lib. v, cap. XI: *Quæ per totum orbem ſinguli* Præſides *geſſerint, enarrare impoſſibile eſt. Quis enim voluminum numerus capiet tam infinita, tam varia genera crudelitatis? Accepta enim poteſtate, pro ſuis moribus quisque ſæviit. Alii præ nimia timiditate plus auſi ſunt quam jubebatur; alii ſuo proprio adverſus juſtos odio, quidam naturali mentis feritate, nonnulli, ut placerent, & hoc officio viam ſibi ad altiora munirent. Aliqui ad occidendum præcipites extiterunt: ſicut unus in Phrygia, qui univerſum populum cum ipſo pariter conventiculo concremavit. Sed hic quanto ſævior, tanto clementior invenitur. Illud vero peſſimum genus eſt, cui clementiæ ſpecies falſa blanditur; ille gravior, ille ſævior eſt carnifex, qui neminem ſtatuit occidere. Itaque dici non poteſt, hujusmodi Judices quanta & quam gravia tormentorum genera excogitaverint, ut ad effectum propoſiti ſui pervenirent. Hæc autem non tantum ideo faciunt, ut gloriari poſſint, nullum ſe innocentium peremiſſe (nam & ipſe audivi aliquos gloriantes, quia adminiſtratio ſua in hac parte fuerit incruenta) ſed & invidiæ cauſa; ne aut ipſi vincantur, aut illi virtutis ſuæ gloriam conſequantur. Itaque in excogitandis pœnarum generibus nihil aliud quam victoriam excogitant. Sciunt enim, certamen eſſe illud & pugnam. Vidi ego in Bithynia Præſidem, gaudio mirabiliter elatum, tanquam Barbarorum gentem aliquam ſubegiſſet,* Lactantius.

egiſſet, quod unus, qui per biennium magna virtute reſtiterat, poſtremo cedere viſus eſt. Contendunt igitur, ut vincant, & exquiſitos dolores corporibus immittunt, & nihil aliud devitant, quam ut ne torti moriantur. Quaſi vero mors tantummodo beatos faciat, ac non etiam tormenta; quæ, quanto fuerint graviora, tanto maiorem virtutis gloriam pariant. Illi autem pertinaci ſtultitia iubent curam tortis diligenter adhiberi, ut ad alios cruciatus membra renoventur, & reparetur novus ſanguis ad pœnam. Quid tam pium, tam beneficum, tam humanum fieri poteſt? Non curaſſent tam ſolicite quos amarent. Hæc eſt Deorum diſciplina; ad hæc opera cultores ſuos erudiunt; hæc ſacra deſiderant. Quin etiam ſceleratiſſimi homicidæ contra pios jura impia condiderunt. Nam & conſtitutiones ſacrilegæ, & diſputationes Juriſperitorum leguntur injuſtæ. Domitius de officio Proconſulis libris ſeptem reſcripta Principium nefaria collegit; ut doceret, quibus pœnis affici oporteret eos, qui ſe cultores Dei confiterentur.

IIX. Idem Lactantius, libro de Mortibus Perſecutorum cap. xv, ubi de tempeſtate hac loquitur; *Comprehenſi,* inquit, *Presbyteri ac Miniſtri, & ſine ulla probatione ad confeſſionem damnati, cum omnibus ſuis deducebantur. Omnis ſexus & ætatis homines ad exuſtionem rapti, Nec ſinguli, quoniam tanta erat multitudo, &* (ſed) *gregatim circumdato igni ambiebantur: domeſtici alligatis ad collum molaribus mari mergebantur. Nec minus in ceterum populum perſecutio violenter incubuit. Nam Judices per omnia templa diſperſi, univerſos ad ſacrificia cogebant. Pleni carceres erant. Tormentorum genera inaudati*

audita excogitabantur: & , ne cui temere jus diceretur, aræ in ſecretariis ac pro tribunali poſitæ, ut litigatores prius ſacrificarent, atque ita cauſas ſuas dicerent. Pergit cap. XVI: *Æneid. 6. v. 625.*

Non, mihi ſi linguæ centum ſint, oraque centum,
ferrea vox, omnes ſcelerum comprendere formas,
omnia pœnarum percurrere nomina poſſem,

quæ judices per provincias juſtis atque innocentibus intulerunt.

IX. Subjiciemus porro Baſilii etiam M. ex homilia XIX. in Gordium Martyrem, teſtimonium. *Baſilius M.* Ἐπειδὰν, ait ille, ὁ πότε τύραννος τὸ πικρὸν καὶ ἀνήμερον τῆς ψυχῆς μέχρι τοῦ πολέμου τῆς ἐκκλησίας ἐξέτεινε, καὶ ἦρε χεῖρα θεομάχον κατὰ τῆς εὐσεβείας, κηρύγματα δὲ ἦν πανταχοῦ, καὶ διαγράμματα ἥπλωτο κατὰ πᾶσαν ἀγορὰν καὶ πάντα τόπον ἐπίσημον, μὴ προσκυνεῖσθαι χριστὸν, ἢ θάνατον εἶναι τὴν ζημίαν τοῖς προσκυνοῦσι. καὶ πρόσταγμα ἦν ὑποκύπτειν εἰδώλοις ἅπαντας, καὶ λίθους καὶ ξύλα χαράγματι τέχνης μεμορφωμένα θεοὺς ὑγεῖσθαι, ἢ τοὺς μὴ πειθομένους πάσχειν ἀνήκιστα. Σύγχυσις δὲ ἦν καὶ ταραχὴ διὰ πάσης τῆς πόλεως, καὶ λεηλασίαι κατὰ τῶν εὐσεβούντων. χρήματα διηρπάζετο. πληγαῖς τὰ τῶν φιλοχρίστων σώματα κατεξαίνετο. γυναῖκες εἵλκοντο διὰ πάσης τῆς πόλεως. οὐ νεότης ἐλεεινὴ, οὐ γῆρας αἰδέσιμον ἦν, ἀλλ' οἱ μηδὲν ἀδικοῦντες τὰ τῶν κακούργων ὑπέμενον. ἐστενοχωρεῖτο τὰ δεσμωτήρια. ἔρημοι ἦσαν οἱ εὐθηνούμενοι τῶν οἴκων, αἱ δὲ ἐρημίαι πλήρεις τῶν φυγαδευομένων. ἔγκλημα δὲ ἦν τοῖς ταῦτα πάσχουσιν ἡ εὐσέβεια. καὶ πατὴρ παρεδίδου παῖδα. καὶ πατέρα υἱὸς κατεμήνυεν. ἀδελφοὶ κατ' ἀλλήλων ἐμαίνοντο. καὶ δοῦλοι δεσπόταις ἑαυτῶν ἐπανίσταντο. δεινὴ δέ τις νὺξ κατειλήφει τὸν βίον, πάντων ἀγνοησάντων ἀλλήλους ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου φρενοβλαβείας. κατεβάλλοντο

μὲν οἶκοι προσευχῆς ὑπὸ χειρῶν ἀνοσίων· ἀνετρέπετο δὲ θυσιαστήρια, καὶ οὐκ ἦν προσφορὰ, οὐδὲ θυμίαμα, οὐ τόπος τοῦ καρπῶσαι. ἀλλὰ κατήφεια δεινὴ, ὥσπερ τις νεφέλη, τὰ πάντα κατειχεν. ἀπελήλαντο μὲν οἱ τοῦ θεοῦ θεραπευταὶ· διεπτόητο δὲ πᾶς τῆς εὐσεβείας θίασος. δαίμονες δὲ κατεχόρευον κνίσαις καὶ αἵμασι τὰ πάντα καταμιαίνοντες. *Ea tempeſtate, cum tyrannus impius, qui tunc imperitabat, in Chriſtianum nomen virus ſua feritatis effunderet, manumque Deo inimicam adverſus Eccleſiam exerceret, tota urbe* (Cæſarea) *Praconis tuba ſonabat, toto foro & per compita tyrannicum promulgabatur edictum, ne quis* Christum *adoraret; qui vero contra iuſſa faceret, morte plecteretur. Idola proponebantur adoranda omnibus, lapideaque ac lignea hominum ſimulacra pro vero Numine colenda; &, ſi qui recuſarent, extrema intentabantur. Confundebatur tota civitas, qua, rei novitate attonita, tota tumultuabatur. Chriſtianorum domus ſingula vaſtabantur; innocentium facultates diripiebantur; fidelium & ingenuorum corpora carnificum manibus diſcerpebantur; matresfamilias per vicos trahebantur. Nulla juvenum commiſeratio, nulla ſenum reverentia erat. Inſontes noxiis ac maleficis digna patiebantur. Complebantur ſupra modum carceres; domus inſignes & opulenta vacuabantur; pleni ſaltus, plena perfugis loca deſerta: ob unum tantum crimen, quod* Christum *colerent. Prodebat patrem filius; pater filium accuſabat; frater adverſus fratrem inſaniebat; ſervus domino inſultabat. Adeo Diabolicis artibus hominum animi affecti tenebantur, ut, velut in tenebris agentes, ſeſe minime cognoſcerent. Prater hac autem domus orationis profanorum manibus vaſtabantur, ara*

ſanctiſ-

ſanctiſſima evertebantur; nec erat oblatio ulla; nec thymiama. Divinæ rei nullus jum locus erat amplius relictus; cuncta mæror ingens veluti diffuſa caligo occupabat. Sacerdotum collegia fugabantur; ſacer omnis conventus cladem inſolitam expaveſcebat: Dæmones vero tripudiabant, ac nidore & ſanguine victimarum infecta cuncta dabant.

x. Audiemus præterea Sulpitium Severum. *Hac tempeſtate*, ait is Hiſtoriæ ſuæ ſacræ libro II, *omnis fere ſacro Martyrum cruore orbis infectus eſt. Quippe certatim glorioſa in certamina ruebatur: multoque avidius tum martyria glorioſis mortibus quærebantur, quam nunc Epiſcopatus pravis ambitionibus appetuntur. Nullis umquam magis bellis mundus exhauſtus eſt. Neque majore umquam triumpho vicimus, quam cum decem annorum ſtragibus vinci non potuimus.* *Sulpit. Severus.*

xi. Denique Haymonis etiam Halberſtadienſis heic referre verba non pigrabimur, libro IIX Hiſtoriæ Eccl. cap. I ſcribentis: *In Nicomedia, & Thebaide, & Phœnice, & Alexandria, denique per totam Ægyptum, & Phrygiam, & Syriam, & Cappadociam, & cetera undique loca, turbo perſecutionis tam immenſus & intolerabilis fuit, ut ex ipſa nimietate & atrocitate geſtis martyrum deroget fidem. Alii flagris diſcerpuntur; alii fodiuntur ungulis; alii gladio obtruncantur; alii patibulis affiguntur; alii præcipitantur in mare; alii poſt tergum vinctis manibus appenduntur, & trochleis diſtenti membris divelluntur; alii teſtis fictilium vaſculorum lacerantur, donec tota eorum eradatur cutis: alii damnantur ad beſtias, leones, urſos, pardos, tauros, apros, & ad omne ferarum genus. —* *Haymo Halberſt.*

Quibusdam ſub unguibus acutas infigunt arundines: quibusdam plumbum igne liquefactum dorſo diffundunt, usque ad loca pudenda, quibus egeſtio naturalis procurari ſolet; feminisque candentis ferri & exuſti plumbi maſſa, absque ullo humanitatis reſpectu, per pudenda viſceribus merguntur. Et ſi tortores alicubi duas vicinas arbores ſibi inveniebant, ramos ad ſe inflectebant, eisque ſingulis ſingulos Martyrum pedes ligabant; atque rami, cum ad ſitum ſuum naturali impetu referrentur, diſcerptis divulſisque viſceribus, avulſa ſecum membra rapiebant.

Quo tempore cœperit Diocletianea perſecutio.

XII. De anno, menſe, & die, quo Diocletiani cœpta perſecutio, non erimus nimium nunc ſoliciti. Nodos, quos ex Concilio Cirtenſi heic nectunt Baronius & Petavius, ſolvit Valeſius Annotat. in Euſebii lib. IIX Hiſtor. Eccl. cap. II. Vide etiam quæ idem habet ad Appendicem de Martyribus Palæſtinis cap. II, ſub finem; quæque Baluzius notat ad teſtimonium illuſtre Lactantii, quod damus infra num. XIX. In Chronico Euſebiano legimus: *Decimo nono anno Diocletiani, menſe Martio, in diebus Paſcha, Eccleſia ſubverſa ſunt. Secundum Antiochenos annus CCCLI.* Qui locus quot difficultatibus ſit obnoxius, Scaliger in ſuis Animadverſionibus num. MMCCCXIX oſtendit. Quem tamen rem acu tangere non putamus, quando teſtimonium huc advocat ex Hiſtoria Euſebii Eccleſiaſtica; ubi non dicantur Oratoria Chriſtiana everſa fuiſſe ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ σωτηριώδους πάθους, ſed, ἐπελαυνούσης τῆς ἑορτῆς, *appetente feſto.* Neque enim illo Hiſtoriæ Eccleſ. loco (capite nimirum II libri IIX) de ipſa Oratoriorum everſione Euſebius agit, ſed de edictis, quibus dirui illa jubebantur; ἥπλωτο, inquiens,

παντα-

πανταχόσε βασιλικὰ γράμματα, τὰς ἐκκλησίας εἰς ἔδαφος φέρειν προστάττοντα. Inter edictum vero hujusque executionem tempus aliquod intercedere potuit. Quod autem in Chronico Euſebiano *in diebus Paſcha* ſubverſæ dicuntur Eccleſiæ, id Theodoritus libro IX Θεραπευτικῆς, ſive adverſus Græcos, ita exprimit: Κατ' αὐτὴν τοῦ σωτηρίου πάθους ἡμέραν, ἐν ᾗ καὶ τοῦ πάθους καὶ τῆς δεσποτικῆς ἀναστάσεως τὴν μνήμην πανηγυρίζομεν, ἁπάσας τὰς ἐν τῇ Ῥωμαίων ἡγεμονίᾳ κατέλυσαν ἐκκλησίας. *In ipſo ſalutiferæ paſſionis die, in quo & paſſionis & reſurrectionis Dominicæ memoriam celebramus, omnes eccleſias, quæ in Romani imperii finibus erant, deſtruxerunt.* Hiſtoriæ vero ſuæ Eccleſiaſticæ libro V, cap. XXXIX, hoc modo: Διοκλητιανὸς ἐν τῇ τοῦ σωτηρίου πάθους ἡμέρᾳ, τὰς ἐν ἁπάσῃ τῇ Ῥωμαίων ἡγεμονίᾳ κατέλυσεν ἐκκλησίας. *Diocletianus ipſo ſalutaris paſſionis die cunctas in orbe Romano Eccleſias deſtruxit.* Paſcha duplex Chriſtiani agnoſcebant veteres: unum σταυρώσιμον, quo in crucem actus eſt mundi Redemptor; alterum ἀναστάσιμον, quo e tumulo is reſurrexit. Cujus rei originem ex Auguſtino diſcere licet, tractu LV in Johannem ſcribente: *Paſcha, fratres, non, ſicut quidam exiſtimant, Græcum nomen eſt, ſed Hebræum. Oportuniſſime tamen occurrit in hoc nomine quædam congruentia utrarumque lingvarum. Quia enim pati Græce* πάσχειν *dicitur, ideo Paſcha paſſio putata eſt; velut hoc nomen a paſſione ſit appellatum. In ſua vero lingua, hoc eſt, in Hebræa, Paſcha tranſitus dicitur.* Atque hinc forte lux accedere poteſt Chronici Euſebiani verbis, quod in *diebus Paſcha* Eccleſiæ ſubverſæ ſint; & Theodoriti illis, quod deſtructæ ſint tempore eo, *quo &*

Paſcha σταυρώσιμον & ἀναστάσιμον.

paſſio-

paſſionis & reſurrectionis Dominicæ memoriam celebramus.

Oratoria una cum congregato ibi populo exuſta. conf. n. 33.

XIII. Ad rem quod attinet ipſam, ſubverſionis hujus etiam Lactantius meminit, lib. V, cap. II; *Ego,* inquiens, *cum in Bithynia Oratorias literas accitus docerem, contigit ut eodem tempore Dei templum everteretur.* Idemque, ut jam ſupra num. VII diximus, ejusdem libri cap. XI, memorat, quod *unus* Præſidum provincialium *in Phrygia univerſum populum cum ipſo pariter conventiculo* (ita dicebantur loca, in quibus ſacrorum cauſa conveniebant illorum temporum Chriſtiani) *concremarit.*

Vide lib. I, de Calumniis Pagan. cap. I, 3.

Quomodo etiam, de hac ipſa perſecutione loquens, Theodoritus, Θεραπευτ. libro IX, Ἐν τισὶ πόλεσι, ait, καὶ τὰς ἐκκλησίας ἀνδρῶν, καὶ γυναικῶν, καὶ παίδων, πεπληρωμένας ἐνέπρησαν. *Quibusdam in urbibus plenas viris, feminis, & pueris, eccleſias incenderunt.*

Arnobii de hac eccleſiarum pariter ac librorum ſacrorum demolitione & exuſtione juſta cum Paganis expoſtulatio.

XIV. De hac eccleſiarum pariter ac librorum ſacrorum demolitione & exuſtione, ubi de impiis eorum ſcriptis & theatris egiſſet, ita cum Paganis expoſtulat Arnobius, ſub finem libri IV: *Quod ſi haberet vos aliqua veſtris pro religionibus indignatio, has potius literas, hos exurere debuiſtis olim libros, demoliri, diſſolvere theatra hæc potius, in quibus infamia Numinum propudioſis quotidie publicantur in fabulis. Nam noſtra quidem ſcripta cur ignibus meruerunt dari? cur immaniter conventicula dirui? In quibus ſummus oratur Deus; pax cunctis & venia poſtulatur magiſtratibus, exercitibus, Regibus, familiaribus, inimicis; adhuc vitam degentibus, & reſolutis corporum vinctione: in quibus aliud auditur nihil, niſi quod humanos faciat, niſi quod mites, verecundos, pudi-*

Digitized by Google

pudicos, caſtos, familiaris communicatores rei, & cum omnibus conſolida germanitatis neceſſitudine copulatos. Ita pie & graviter facundus ille Arnobius.

Cauſa perſecutionis Diocletianeæ mores Chriſtianorum minus probati.

XV. In cauſas porro tam horrendæ perſecutionis ſi inquiramus, altius rem repetens Euſebius, eadem illa, quæ Decianæ tempeſtati occaſionem dediſſe ſupra, cap. IIX, 14. ex Cypriano audivimus, etiam Diocletianeæ huic anſam præbuiſſe affirmat. Ita videlicet ſcribit, libro IIX Hiſtoriæ Eccleſ. cap. 1: ὡς ἐκ τῆς ἐπὶ πλέον ἐλευθερίας ἐπὶ χαυνότητα καὶ νωθρείαν τὰ καθ' ἡμᾶς μετηλλάττετο, ἄλλων ἄλλοις διαφθονουμένων καὶ διαλοιδορουμένων, καὶ μονονουχὶ ἡμῶν αὐτῶν ἑαυτοῖς προσπολεμούντων ὅπλοις εἰ οὕτω τύχοι καὶ δόρασι τοῖς διὰ λόγων· ἀρχόντων τε ἄρχουσι προσρηγνύντων, καὶ λαῶν ἐπὶ λαοὺς καταστασιαζόντων· τῆς δὲ ὑποκρίσεως ἀφάτου καὶ τῆς εἰρωνείας ἐπὶ πλεῖστον ὅσον κακίας προϊούσης· ἡ μὲν δὴ θεία κρίσις οἷα φίλον αὐτῇ πεφεισμένως, τῶν ἀθροισμάτων ἔτι συγκροτουμένων, ἠρέμα καὶ μετρίως τὴν αὐτῆς ἐπισκοπὴν ἀνεκίνει· ἐκ τῶν ἐν στρατείαις ἀδελφῶν καταρχομένου τοῦ διωγμοῦ. ὡς δ' ἀνεπαισθήτως ἔχοντες, οὐχ ὅπως εὐμενὲς καὶ ἵλεω καταστήσεσθαι τὸ θεῖον προὐθυμούμεθα· οἷα δέ τινες ἄθεοι ἀφρόντιστα καὶ ἀνεπίσκοπα τὰ καθ' ἡμᾶς ἡγούμενοι, ἄλλας ἐπ' ἄλλαις προσετίθεμεν κακίας· οἵ τε δοκοῦντες ἡμῶν ποιμένες τὸν τῆς θεοσεβείας θεσμὸν παρωσάμενοι, ταῖς πρὸς ἀλλήλους ἀνεφλέγοντο φιλονεικίαις, αὐτὰ δὴ ταῦτα μόνα, τὰς ἔριδας, καὶ τὰς ἀπειλάς, τόν τε ζῆλον καὶ τὸ πρὸς ἀλλήλους ἔχθος τε καὶ μῖσος ἐπαύξοντες, οἷά τε τυραννίδας τὰς φιλαρχίας ἐκθύμως διεκδικοῦντες· τότε δὴ τότε κατὰ τὴν φάσκουσαν τοῦ Ἱερεμίου φωνήν, ἐγνόφωσεν ἐν ὀργῇ αὐτοῦ Κύριος τὴν θυγατέρα Σιών· καὶ κατέρριψεν ἐξ οὐρανοῦ εἰς γῆν δόξασμα Ἰσραήλ. *Thren. 2, 1.* *Cum ex nimia libertate in negligentiam ac deſidiam prolapſi*

 eſſemus;

eſſemus; cum alter alteri invidere atq; obtrectare cæpiſſet; cum inter nos quaſi bella inteſtina gereremus, verbis tanquam armis quibusdam haſtiſque nos mutuo vulnerantes: cum Antiſtites adverſus Antiſtites, populi in populos colliſi, jurgia ac tumultus agitarent; deniq; cum fraus & ſimulatio ad ſummum malitiæ culmen adoleviſſet: tum divina ultio levi brachio, ut ſolet, integro adhuc Eccleſiæ ſtatu, & fidelium turbis libere convenientibus, ſenſim ac moderate in nos cæpit animadvertere; orſa primum perſecutione ab iis qui militabant. Cum vero ſenſu omni deſtituti, de placando Dei numine ne cogitaremus quidem; quinpotius, inſtar impiorum quorundam, res humanas nulla ſolicitudine ac providentia gubernari rati, alia quotidie crimina aliis adjiceremus: cum Paſtores noſtri, ſpreta religionis regula, mutuis inter ſe contentionibus decertarent, nihil aliud quam jurgia, minas, æmulationem, odia, ac mutuas inimicitias amplificare ſtudentes; principatum quaſi tyrannidem quandam contentiſſime ſibi vendicantes: tunc demum, ſecundum dictum Jeremiæ, obſcuravit Dominus in ira ſua filiam Sion, & dejecit de cælo gloriam Iſraël. Quæ & ſimilia ubi ex Scripturis ſacris recitaſſet, Συντετέλεσται, ſubjungit cap. 11, δῆτα καθ' ἡμᾶς ἅπαντα, ὁπηνίκα τῶν μὲν προσευκτηρίων τοὺς οἴκους ἐξ ὕψους εἰς ἔδαφος αὐτοῖς θεμελίοις καταῤῥιπτουμένους, τὰς δὲ ἐνθέους καὶ ἱερὰς γραφὰς κατὰ μέσας ἀγορὰς πυρὶ παραδιδομένας αὐτοῖς ἐπείδομεν ὀφθαλμοῖς· τούς τε τῶν ἐκκλησιῶν ποιμένας αἰσχρῶς ὧδε κἀκεῖσε κρυπταζομένους· τοὺς δὲ ἀσχημόνως ἁλισκομένους, καὶ πρὸς τῶν ἐχθρῶν καταπειζομένους. *Hæc omnia noſtris temporibus completa ſunt, tunc cum Oratoria ſolo æquari ac funditus ſubverti, ſacros divinarum Scripturarum libros in medio foro concremari, oculis*

noſtris

noſtris vidimus; & Eccleſiarum Paſtores, alios quidem turpiter modo heic modo illic ſeſe occultantes, alios vero ignominioſe comprehenſos ac inimicorum ludibrio expoſitos conſpeximus. & mox: ἀλλὰ γὰρ τούτων μὲν οὐχ ἡμέτερον διαγράφειν τὰς ἐπὶ τέλει σκυθρωπὰς συμφοράς· ἐπεὶ καὶ τὰς πρόσθεν τοῦ διωγμοῦ διαστάσεις τε αὐτῶν εἰς ἀλλήλους καὶ ἀτοπίας, οὐχ ἡμῖν οἰκεῖον μνήμῃ παραδιδόναι. *Verum nefas mihi eſſe aueo, triſtes calamitates, quæ ad extremum illis acciderunt, oratione explicare: quippe cum nec diſſenſiones & injurias, quibus ante perſecutionem mutuo inter ſe certarunt, commemorare nobis decorum ſit.* Confer appendicem libri hujus IIX Euſebiani, de Martyribus Palæſtinæ, cap. XII, & junge quæ Haymo habet Halberſtadienſis Hiſtoriæ Eccleſ. libro IIX, cap. I. *Nonus decimus,* inquiens, *annus erat imperii Diocletiani, & incipit fieri perſecutio in Chriſtianos ab eo permaxima: juſto equidem Dei judicio, & neceſſaria correctione: dum jam multa libertate, multa indulgentia vitiati ſunt mores noſtrorum, & diſciplina Eccleſiarum corrupta; dum fides noſtra per diverſa dogmata ſcinditur, & ob id vileſcit; dum Prælati, & Rectores, & duces populi, humilitatis Chriſtianæ ſinceritatis obliti, adverſum ſe odiis & contentionibus inflammantur.*

Ejusdem occaſio Ægyptiorum rebellio.

XVI. Atque his quidem cauſis juſtum permotum eſt Numen, ut graſſaturæ in Eccleſiam Ethnicorum tyrannidi habenas laxaret. Ceterum qua occaſione quove conſilio Diocletianus bellum CHRISTI ſervis moverit, ex Arabicis & Copticis monumentis in Prodromo ſuo Copto ſive Ægyptiaco, cap. II, pag. 21. Athanaſius Kircherus nos docet: ſcribens nimirum, ubi, evecto ad

Digitized by Google

imperii culmen, Diocletiano, inter ceteras bello ſubactas provincias Ægyptus maxime Achilla duce rebellaſſet, ex indignatione ſumma in furorem quaſi verſum Imperatorem, non Achillam dumtaxat in poteſtatem ſuam redactum, feris dilaniandum objeciſſe, ſed præterea in cujuſcunque conditionis homines fœdum in modum debacchatum, & tria potiſſimum, quæ perſecutionem vehementer auxerint, contra Ægyptios machinatum eſſe. Primum fuiſſe, ut omnes cum aliorum tum Chriſtianorum libros ſacros hinc inde per univerſam Ægyptum collectos aboleret; quod his abolitis, ad Romanorum ritus facilius eos allectum iri confideret. Alterum, ut artem transmutationis metallorum interdiceret; quod timeret, ne, inde locupletiores facti Ægyptii, collecto exercitu multum Romanis inpoſterum negotii faceſſerent. Tertium denique, ut computus anni Ægyptiis uſitatam rationem Romano ſtylo accommodaret.

Confer hic Photium cod. 256.

XVII. Ubi nota obiter, etſi cetera ſpe ſua exciderit Diocletianus, ultimum tamen *κατ' εὐχὴν* ipſum fuiſſe aſſecutum. Nataque hinc eſt celebris illa Epocha Diocletiana: quam vulgo Æram Martyrum, cum Ægyptiis; æram *διωγμοῦ*, ſeu perſecutionis, cum Euſebio; æram Gratiæ cum Æthiopibus; æram Elkupti, ſive Coptitarum, cum Muhammedanis Hiſtoriographi vocare ſolent. An vero eadem plane cum Diocletianea ſit æra Martyrum, cujus tam frequens paſſim habetur mentio, inter Chronologos disquiritur. Kircherus, loco ante laudato, poſtquam de modo & ratione, qua Ægyptiorum computationem Romano ſtylo Diocletianus accom-

Æra Diocletianea.

num eadem ſit cum æra Martyrum.

commodavit, quædam diſſeruiſſet; *Obſervata quidem hæc omnia fuerunt,* ſubjungit, *dum ritus ſtetit Paganus, & quidem ob eorum jam inolitam conſuetudinem ſemper continuatam, uſque ad ætatem Abbatis Dionyſii; qui, conſignatione annorum* CHRISTI *propoſita, juxta ſuam computationem, ſtatim recepta fuit a multitudine. Ad quod exemplum Ægyptiæ gentes, annum, quem habebant, retinentes, & conditione ſua melius conſiderata, nomen odioſum profani illius Imperatoris in nomen alterum, videlicet fortiſſimorum Martyrum, qui ſanguinem ſub ipſo fuderant, quem & poſteri eorum in hunc diem ſervant, mutarunt.* Ceterum quæſtio eſt, an nomen ſolum, num & initium æræ Ægyptii mutaverint. Ubi vero maxime videtur ſimile, annos a Diocletiano deductos olim & denominatos, ut aboleretur Tyranni memoria, a Martyribus poſt, ſed invariato eorum initio, cognomen accepiſſe.

XIIX. Verum ad ſuperiora ut revertamur, aliam præterea cauſam incenſi adverſus Chriſtianos Gentilium odii Euſebius libro IIX, cap. VI, annotat, ei exacte reſpondentem, qua ſuæ perſecutionis iniquitatem Nero tegere nitebatur; οὐκ οἶδ᾽, inquiens, ὅπως ἐν τοῖς κατὰ τὴν Νικομήδειαν βασιλείοις πυρκαϊᾶς ἐν αὐταῖς δὴ ταῖς ἡμέραις ἀφθείσης ἣν καθ᾽ ὑπόνοιαν ψευδῆ πρὸς τῶν ἡμετέρων ἐπιχειρηθῆναι λόγου διαδοθέντος· παγγενῆ σωρηδὸν βασιλικῷ νεύματι τῶν τῇδε θεοσεβῶν, οἱ μὲν ξίφει κατεσφάττοντο, οἱ δὲ διὰ πυρὸς ἐτελειοῦντο. *Iis diebus,* (ſub ipſum perſecutionis exordium, ut paulo poſt ait) *neſcio quo caſu, in palatio Nicomedienſi excitatum erat incendium. Cujus cum noſtros auctores fuiſſe publicus rumor falſa ſuſpicione jactaſſet, Im-*

Regia Nicomedienſis incendium Chriſtianis imputatum, confer ſupra c. I. n. 6.

periali juſſu quotquot illic erant Dei cultores, acervatim cum ſuis familiis, alii gladio, flammis alii conſumpti periere. Lactantius, libro de Mortibus Perſecutorum cap. xiv, Galerii Maximiani artibus incendium illud curatum fuiſſe ſcribit. Ubi enim promulgati adverſus Chriſtianos edicti mentionem fecerat, *Cæſar*, pergit, *non contentus eſt edicti legibus: aliter Diocletianum aggredi parat. Nam ut illum ad propoſitum crudeliſſimæ perſecutionis impelleret, occultis miniſtris palatio ſubjecit incendium. Et cum pars quædam conflagraſſet, Chriſtiani arguebantur velut hoſtes publici, & cum ingenti invidia ſimul cum palatio Chriſtianorum nomen ardebat: illos, conſilio cum Eunuchiis habito, de extinguendis Principibus cogitaſſe; duos Imperatores domi ſuæ pene vivos eſſe combuſtos.* Addit paulo poſt, eundem, *quindecim diebus interjectis, aliud rurſum incendium molitum eſſe.*

Chriſtiani Diocletiano inviſi, quod præſentia ſua ipſius ſacra turbabant.

xix. Idem Lactantius ejusdem libri capite x & xi, rurſum alias furoris Diocletianei cauſas memorat. Ubi tamen monendus eſt lector, quod perquam corruptus ſit iſte Lactantii locus, indeque tam obſcurus, ut, num de Diocletiano an Maximiano ibi agatur, interdum vix appareat. De illo interim accipi debere quæ mox ſubjiciemus, contextus manifeſto ſvadet, nec dubitare ſinit, quod de eo ſe iſta narrare auctor profitetur, qui *Diocles ante imperium vocabatur.* Hunc enim, non Maximianum, ſed Diocletianum eſſe conſtat. De eo igitur ſic ſcribit: *Cum ageret in partibus Orientis, ut erat pro timore ſcrutator rerum futurarum, immolabat pecudes, & in jecoribus eorum ventura quærebat. Tum quidam miniſtrorum ſcientes Dominum, cum adſiſterent immolanti,*

impo-

impeſuerunt frontibus ſuis immortale ſignum. Quo facto, fugatis dæmonibus, ſacra turbata ſunt. Trepidabant Aruſpices, nec ſolitas in extis notas videbant; &, quaſi non litaſſent ſæpius immolabant. Verum identidem mactata hoſtia nihil oſtendebant; donec Magiſter ille Aruſpicum Tages, ſeu ſuſpicione, ſeu viſu, ait, idcirco non reſpondere ſacra, quod rebus divinis profani homines intereſſent. Tunc ira furens Diocletianus, *ſacrificare non eos tantum qui ſacris miniſtrabant, ſed univerſos qui erant in palatio, juſſit, & in eos, ſi detrectaſſent, verberibus animadverti; datisque ad Præpoſitos literis, etiam milites cogi ad nefanda ſacrificia præcepit, ut, qui non paruiſſent, militia ſolverentur.* Quibus Lactantii per omnia reſpondent quæ idem habet Divin. Inſtitutionum libro IV, cap. XXVII, *Cum Diis ſuis* Gentiles *immolant*, ſcribens, *ſi aſſiſtat aliquis ſignatam frontem gerens, ſacra nullo modo litant: nec reſponſa poteſt conſultus reddere Vates. Et hæc ſæpe cauſa præcipua Juſtitiam perſequendi malis Regibus fuit. Cum enim quidam miniſtrorum noſtrorum ſacrificantibus dominis aſſiſterent, impoſito frontibus ſigno, Deos illorum fugaverunt, ne poſſent in viſceribus hoſtiarum futura depingere. Quod cum intelligerent Aruſpices, inſtigantibus iiſdem Dæmonibus, quibus proſecrant, conquerentes, profanos homines ſacris intereſſe, egerunt Principes ſuos in furorem, ut expurgarent* (al. expugnarent) *Dei templum, ſeque vero ſacrilegio contaminarent, quod graviſſimis perſequentium pœnis expiaretur.* Vide quæ ex Dionyſio Alexandrino dedimus ſupra cap. IX, 2. & adde quæ habet Prudentius in Apotheoſi verſ. 528. ſeqq. Theodoritus Hiſtor. Eccl. lib. III, cap. III, Gregorius Nazianz. Invect.

Cujusmodi quid & alias ſolebat fieri.

Inveƈt. in Julianum 1, Lucianus in Dialogo qui Pſeudomantis inſcribitur, quæque ex Chryſoſtomo & Sozomeno dedimus ſupra cap. IIX, 48. 49. Sed ad Laƈtantium redimus.

Diocletianus a matre ad tollendos Chriſtianos incitatur, idolothytis ipſius veſci detreƈtantes.

XX. Is in exponendis ultimæ perſecutionis hujus cauſis ſupra expreſſo loco ita pergit: *Erat mater ejus* (Diocletiani) *Deorum montium cultrix, mulier admodum ſuperſtitioſa. Quæ cum eſſet, dapibus ſacrificabat pene cotidie, ac Vicariis ſuis epulas exhibebat. Chriſtiani abſtinebant, &, illa cum Gentibus epulante, Jeiuniis hi & orationibus inſiſtebant. Hinc concepit odium adverſus eos, ac filium ſuum non minus ſuperſtitioſum, querelis muliebribus ad tollendos homines incitavit.* Quæ pluribus ibi perſequitur, &, quomodo habitum per totam hyemem conſilium tandem in rem fuerit collatum, ita cap. XII deſcribit: *Inquiritur peragendæ rei dies aptus, & felix; ac potiſſimum Terminalia deliguntur, quæ ſunt ad ſeptimum Kalendas Martias; ut quaſi terminus imponeretur huic religioni.*

Æn. 4. v. 169.

Ille dies primus leti, primusque malorum
cauſa fuit,

quæ & ipſis & orbi terrarum acciderunt. Qui dies cum illuxiſſet, agentibus Conſulatum ſenibus ambobus octavum & ſeptimum, repente adhuc dubia luce ad Eccleſiam profectus cum Ducibus, & Tribunis, & Rationalibus venit; & revulſis foribus, ſimulacrum Dei quæritur. Scripturæ repertæ incenduntur. Datur omnibus præda. Rapitur, trepidatur, diſcurritur.

Traditores qui fuerint.

XXI. Nempe non in corpora dumtaxat, ſed libros etiam Chriſtianorum ſæviebatur; & ita quidem, ut

ipſimet

ipſimet Dei ſervi ſacroſillos Codices Eccleſiæ hoſtibus exurendos tradere juberentur. Quod qui facere detrectabant, eos capitis pœnam ſubire oportebat. Si qui vero, tormentorum atrocitate victi, aut ſuppliciorum fracti metu, vitam redimerent, martyriumque ſuperfugerent, divinos libros exhibebant perſecutoribus, vel prodebant, infami *Traditorum* appellatione a noſtris notabantur. Quam in rem ita Optatus Milevitanus, contra Parmenianum libro I: *Audi, qui fuerint TRADITORES; & plenius autores Schiſmatis* Donatiſtici *diſce. In Africa duo mala & peſſima admiſſa eſſe conſtat: unum in TRADITIONE; alterum in Schiſmate. Sed utraque mala & uno tempore & iiſdem autoribus videntur eſſe commiſſa. Debes ergo, frater Parmeniane, diſcere, quod intelligeris ignorare. Nam ferme ante annos ſexaginta, & quod excurrit, per totam Africam perſecutionis eſt divagata tempeſtas. Quæ alios fecerit Martyres; alios Confeſſores: nonnullos funeſta proſtravit in morte; latentes dimiſit illaſos. Quid commemorem laicos, qui tunc in Eccleſia nulla fuerant dignitate ſuffulti? quid Miniſtros plurimos? quid Diaconos in tertio; quid Presbyteros in ſecundo Sacerdotio conſtitutos? Ipſi apices & principes omnium aliqui Epiſcopi illis temporibus, ut damno æternæ vitæ iſtius incertæ lucis moras breviſſimas compararent, Inſtrumenta divinæ Legis impie TRADIDERUNT.* Idem ſub initum libri III indicium facit, perſecutione hac ſæviente Chriſtianis ſolitum eſſe dici: *Incende Teſtamentum.* Idque *martyria generaſſe.* Puta de quibus in Martyrologio Romano, ad diem II Januarii, legitur: *Romæ commemoratio plurimorum ſanctorum Martyrum,*

quamque Eccleſia edicti.

LII *qui,*

qui, ſpreto Diocletiani Imperatoris edicto, quo tradi ſacri Codices jubebantur, potiùs corpora carnificibus, quam ſancta dare canibus maluerunt. Vide quæ ibi annotat Baronius, quæque idem habet in Annalibus paſſim, inprimis ad ann. CCCIII.

Edictum Imperatorium Nicomediæ a Christiano quodam refixum, crudeli ſupplicio propterea affecto.

XXII. Sed operæ pretium fore exiſtimamus, illuſtriores, qui ultimam hanc perſecutionem ſanguine ſuo nobilitarunt, CHRISTI Martyres ſigillatim recenſere. Atque heic Euſebius primum locum illi tribuit qui propoſitum contra noſtros Nicodemiæ edictum in omnium conſpectu refixerat & laceraverat. Verba ejus ſunt, Hiſtor. Eccl. lib. IIX, cap. V: Οὐκ ἀσήμων τις, ἀλλὰ καὶ ἄγαν κατὰ τὰς ἐν τῷ βίῳ νενομισμένας ὑπεροχὰς ἐνδοξοτάτων, ἅμα τῷ τὴν κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἐν τῇ Νικομηδείᾳ προτεθῆναι γραφὴν, ζήλῳ τῷ κατὰ Θεὸν ὑποκινηθεὶς, διαπύρῳ τε ἐξορμήσας τῇ πίστει, ἐν προφανεῖ καὶ δημοσίᾳ κειμένην, ὡς ἀνοσίαν καὶ ἀσεβεστάτην ἀνελὼν σπαράττει· δυοῖν ἐπιπαρόντοιν κατὰ τὴν αὐτὴν πόλιν βασιλέων, τοῦ τε πρεσβυτάτου τῶν ἄλλων, καὶ τοῦ τὸν τέταρτον ἀπὸ τούτου τῆς ἀρχῆς ἐπικρατοῦντος βαθμόν· ἀλλ' οὗτος μὲν τῶν τηνικάδε πρῶτος τοῦτον διαπρέψας τὸν τρόπον, ἅμα τὰ τοιαῦτα οἷα καὶ εἰκὸς ἦν ὑπομείνας ὡς ἂν ἐπὶ τοιούτῳ τολμήματι, τὸ ἄλυπον καὶ ἀτάραχον εἰς αὐτὴν τελευταίαν διετήρησεν ἀναπνοήν. *Simulac edictum contra eccleſias propoſitum eſt Nicomediæ, vir quidam minime obſcurus, ſed ſecularium honorum prærogativa inprimis conſpicuus, zelo quodam divino commotus, & ardore fidei incitatus, edictum illud, in publico & illuſtri urbis loco affixum, detraxit, &, tanquam impium ac ſcelestum, manibus ſuis diſcerpſit: idque duobus Imperatoribus in eadem urbe commorantibus; quorum alter, ſenior Auguſtus, primum inter omnes imperii gradum, alter*

vero

vero quartum obtinebat (Diocletianus hi erant & Galerius Maximianus) *Hic igitur cum primus omnium in ea civitate hujusmodi facinore inclaruiſſet, ſtatim ea ſupplicia perpeſſus quæ poſt tantam audaciam ei infligenda eſſe credibile erat, lætitiam ac tranquillitatem animi usque ad ultimum ſpiritum conſervavit.*

XXIII. Rem eandem Lactantius, libro de Mortibus Perſecutorum cap. XIII, ita narrat: *Propoſitum eſt edictum, quo cavebatur, ut religionis illius* (Chriſtianæ) *homines carerent omni honore ac dignitate, tormentis ſubjecti eſſent ex quocunque ordine ac gradu venirent; adverſus eos omnes actio valeret, ipſi non de injuria, non de adulterio, non de rebus ablatis agere poſſent; libertatem denique ac vocem non haberent. Quod edictum quidam, etſi non recte, magno tamen animo diripuit & conſcidit, cum irridens diceret, victorias Gothorum & Sarmatarum propoſitas. Statimque productus, non modo extortus, ſed etiam legitime coctus, cum admirabili patientia poſtremo exuſtus eſt.*

XXIV. Ubi vides, non probari factum illud Lactantio tamquam plane rectum, licet a magno animo profectum fuerit. Et ſane a CHRISTI præceptis communique Chriſtianorum praxi & more alienum id erat, qui malum pati potius quam inferre, & pro Imperatoribus apud Deum intercedere, non eorum mandata, utut iniquiſſima, refigere, diſcerpere, & ludibrio habere ſolebant. Exacerbabatur etiam hoc pacto Gentilium animus, & anſa magis magisque in Eccleſiam ſæviendi tyrannis præbebatur. Quod ne fieret, omnino cavendum exiſtimabant etiam veteris Eccleſiæ recte ſentientes Chriſtiani. *Quid de facto illo ſtatuendum.*

 ni.

ni. Unde improbatum iis fuiſſe militis illius Zelum præpoſterum, qui, quod cum militibus ceteris laureatus incedere nollet, graviſſimæ tempeſtati ſub Severo occaſionem ſuppeditabat, ſupra cap. vi, 9. notavimus. Cumque Abda Epiſcopus, cetera θεῖος ἀνὴρ, *vir divinus*, & πολλοῖς κοσμούμενος εἴδεσιν ἀρετῆς, *multis virtutis generibus ornatus*, Pyreum, templum Perſicum, deſtrueret, eaque audacia, ut Rex Iſdigerdes cunctas Chriſtianorum eccleſias demoliretur, efficeret; Theodoritus, hæc narrans Hiſtoriæ ſuæ libro v, cap. xxxix, οὐκ εἰς δέον τῷ ζήλῳ χρησόμενον, *Zelo minime oportuno impulſum*, id eum feciſſe ſcribit, ἐγὼ δὲ, inquiens, τὴν μὲν τοῦ Πυρείου κατάλυσιν οὐκ εἰς καιρὸν γεγενῆσθαι φημί. οὐδὲ γὰρ ὁ θεῖος Ἀπόστολος, εἰς τὰς Ἀθήνας ἀφικόμενος, καὶ τὴν πόλιν κατείδωλον θεασάμενος, κατὰ βωμῶν ἕνα τῶν ὑπ' ἐκείνων τιμωμένων κατέλυσεν· ἀλλὰ λόγῳ καὶ τὴν ἄγνοιαν ἤλεγξε, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἔδειξε. *Ego Pyreum quidem intempeſtive deſtructum fuiſſe fateor. Neque enim divinus Apoſtolus, cum Athenas veniſſet, & urbem ſimulacrorum cultui deditam eſſe vidiſſet, aram ullam Deorum, qui ab iis colebantur, evertit; ſed illorum errorem verbis coarguit, & veritatem demonſtravit.* [Actor. 17, 16. ſeqq.] Imo in antiquiſſimo illo Concilio Elibertino, ſive Illiberritano, can. lx, ita fuit decretum: *Si quis idola fregerit, & ibidem fuerit occiſus, quatenus in Evangelio ſcriptum non eſt, neque invenitur ſub Apoſtolis unquam factum, placuit in numero eum non recipi Martyrum.* Quod tamen ita intelligendum Baronius ſcribit, in Notationibus ad Martyrologium Romanum d. ix Aprilis, *cum quis ſponte, citra Chriſtianam manſuetudinem, ex nullo legis præſcripto, ſed furore quodam percitus, inſilierit*

lierit in idolum. Additque paulo poſt: *Quod ſi juſte quis id facit, cum Princeps jubet, & meretur laudem; multo magis licebit, cum Deus jubet, & privato quodam divini Spiritus inſtinctu quis ad id faciendum impellitur, ut multos feciſſe conſtat.* In Tomis Conciliorum Pariſienſibus, Tomo 1, pag. 670. ad ſupra expreſſum canonem hæc notantur: *Chriſtiani tempore Diocletiani fortii animo ad idola frangenda paſſim proſiliebant, iidemque a Gentilibus in eos furentibus occidebantur: idque fecerunt exemplo Eulaliæ martyris, quæ impulſu divini Spiritus commota, teſte Prudent. hym. 3. inque tyranni oculos ſputa jacit: ſimulacra dehinc diſſipat, &c. Hoc factum Eulaliæ importune ac temere ab omnibus uſurpari, diſplicuit Patribus hujus Concilii.* Nobis dicendum heic videtur, quod in alia quidem, ſed iiſdem dubiis & difficultatibus obnoxia cauſa Auguſtinus pronunciat. Diſquirens nempe is de *αὐτοχειρίᾳ*, an ullo in caſu licita eſſe poſſit; ubi objeciſſet ſibi, contra ea quæ ante diſputaverat, libro 1 de Civitate Dei cap. xxvi: *Sed quædam ſanctæ feminæ tempore perſecutionis, ut inſectatores ſuæ pudicitiæ devitarent, in rapturum atque necaturum ſe flumen projecerunt, eoque modo defunctæ ſunt; earumque martyria in Catholica Eccleſia veneratione celeberrima frequentantur;* reſpondet: *De his nihil temere audeo judicare. — Quid ſi enim hoc fecerunt, non humanitus deceptæ, ſed divinitus juſſæ: nec errantes, ſed obedientes: ſicut de Sampſone aliud nobis fas non eſt credere?* Judic. 16. 30. *Cum autem Deus jubet, ſeque jubere ſine ullis ambagibus intimat, quis obedientiam in crimen vocet? quis obſequium pietatis accuſet? Sed non ideo ſine ſcelere facit,*

Gen. 22, 3. ſeqq. *quisquis Deo immolare filium decreverit, quia hoc Abraham etiam laudabiliter fecit. Nam & miles, cum obediens poteſtati, ſub qua legitime conſtitutus eſt, hominem occidit, nulla civitatis ſuæ lege reus eſt homicidii; imo niſi fecerit, reus eſt imperii deſerti atque contempti. Quod ſi ſua ſponte atque autoritate feciſſet, in crimen effuſi humani ſanguinis incidiſſet. Itaque unde punitur, ſi fecerit injuſſus, inde punietur niſi fecerit juſſus. Quod ſi ita eſt jubente Imperatore, quanto magis jubente Creatore? Qui ergo audit, non licere ſe occidere, faciat, ſi juſſit cujus non licet juſſa contemnere. Tantummodo videat, utrum divina juſſio nullo nutet incerto. Nos per aurem conſcientiam convenimus; occultorum nobis judicium non*
1. Cor. 2, 11. *uſurpamus. Nemo ſcit, quid agatur in homine, niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt.* Confer infra num. XXXIIX & L. Sane Nicomedienſem illum heroa inter Martyres relatum in antiquis Martyrologiis legimus, & quidem addito ipſius nomine proprio, quod nec Euſebius nec Lactantius expreſſit. Ita quippe habet Martyrologium Romanum, ad dicm VII Septembris: *Nicomediæ natalis beati Johannis martyris. Qui, cum videret crudelia edicta adverſus Chriſtianos in foro pendere, fidei ardore accenſus, injecta manu illa detraxit atque diſcerpſit. Cumque hoc relatum eſſet Diocletiano & Maximiano Auguſtis, in eadem urbe conſtitutis, omnia ſuppliciorum genera in eum experiri juſſerunt. Quæ vir nobiliſſimus tanta alacritate vultus ac ſpiritus pertulit, ut ne triſtis quidem pro his videri potuerit.*

Dorotheus, Gorgonius, Petrus, ex

XXV. Porro, ſcribente Euſebio, ſæpius jam laudato libro IIX, cap. VI, πάντων ὅσοι τῶν πώποτε ἀδομένων θαυμα-

σιοι

ποι καὶ ἐπ' ἀνδρείᾳ βεβοημένοι, εἴτε παρ' Ἕλλησιν, εἴτε παρὰ βαρβάροις, θείους ἤνεγκεν ὁ καιρὸς καὶ διαπρεπεῖς μάρτυρας, *præ omnibus qui unquam ſive apud Græcos ſive apud Barbaros admiratione digni & ob fortitudinem celebres extiterunt, glorioſos atque illuſtres Dei Martyres ea tempeſtas tulit*: Cubicularios ſcilicet pueros, aliosque cetera Imperatoribus perquàm dilectos palatii miniſtros. E quibus DOROTHEUS, GORGONIUS, aliique plurimi, poſt ærumnas multas variaque certaminum genera tandem eliſis laqueo faucibus divinæ victoriæ præmium ſunt adepti: PETRUS autem; coram Imperatoribus in medium productus, cum idolis ſacrificare conſtanter recuſaret, corpore nudato in ſublime tolli, &, quoad mandato obtemperaret, verberibus concidi juſſus eſt. Cum vero ille, tormentis hujusmodi excarnificatus, in eadem ſententia firmus permaneret, ipſis jam oſſibus denudatis, commixtum ſale acetum tabeſcentibus corporis membris infuderunt. Quos dolores cum ille etiam toleraret, craticula deinceps & ignis in medium fuit allatus, corporisque reliquiæ, inſtar carnium quæ ad cibum parantur, igni aſſatæ ſunt; idque non ſimul ac ſemel, ſed paulatim, ne celeri exitu defungeretur. At ille propoſiti tenax, victor ipſis in tormentis exſpiravit. Hæc Euſebius de Martyribus Nicomediæ. Cujus etiam urbis Epiſcopum ANTHIMUM ob CHRISTI confeſſionem capite tunc truncatum eſſe memorat. Quod in Martyrologiis quoque ad diem XXVII Aprilis annotatum legimus. Unde vero ſpecialia illa acceperit quæ de Epiſcopi hujus martyrio libro VII cap. VI narrat Nicephorus, divinare non poſſum. Sed huic auctori non viſa

In regia Nicomedienſi Martyres.

Anthimus Nicomed. Ep. martyr.

viſa non audita non lecta fingere ſolemne eſt.

Martyres Tyri in Phœnice coronati.

XXVI. Ad Euſebium revertimur. Qui ſupra dicti libri capite VII de Ægyptiis Tyri in Phœnice paſſis agit, eorumque cum pardis, urſis, apris, certamina deſcripturus, οἷς γιγνομένοις, inquit, καὶ αὐτοὶ παρῆμεν, ἐπηνίκα καὶ τοῦ μαρτυρουμένου σωτῆρος ἡμῶν αὐτοῦ δὴ Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν θείαν δύναμιν ἐπιπαροῦσαν, ἐναργῶς τε αὐτὴν τοῖς μάρτυσιν ἐπιδεικνῦσαν ἱστορήσαμεν. *Hæc cum gererentur, nos ipſi præſentes aderamus: ubi & divinam potentiam Salvatoris noſtri* JESU CHRISTI, *cui tunc Martyres teſtimonium perhibebant, præſentem & ſemetipſam manifeſte martyribus exhibentem perſpeximus.* Moxque narrare pergit, quomodo voraciſſimæ beſtiæ longo temporis ſpatio ad Sanctorum corpora propius accedere non ſint auſæ; verum in alios, a fide noſtra alienos, qui ipſas inſtigabant, impetu ſuo converſo, fortiſſimos illos athletas, qui nudis corporibus ſtabant, ac, uti facere jubebantur, commotis manibus eas in ſemetipſos provocabant, ne attigerint quidem; & ſi interdum in ipſos irruerent, protinus quaſi divina quadam virtute repulſæ, retro ceſſerint. narrat, quomodo taurus efferatus, qui infidelium aliquos cornibus in ſublime jactaret, ad ſolos Martyres, cum in eos furens ac minabundus irrueret, ne accedere quidem potuerit; ſed pedibus terram quatiens, & hac illac jactans cornua, etiamſi candentis ferri ſtimulis incitaretur, divina tamen obſiſtente providentia, retro averſus fuerit. denique etiam memorat, quod adoleſcentem videre tunc licuerit, viceſimum ætatis annum vix ingreſſum, ſine vinculis ſtantem, manibusque in

Beſtiæ Martyrum corpora lædere nequeunt. Conf. ſupra c. 5. n. 57.

Crucis

Crucis formam expanſis, firmo & impavido animo attentiſſime Deo ſupplicantem, nec ab eo in quo ſteterat loco recedentem aut ullatenus declinantem: cum interim urſi & pardi, furorem ac mortem anhelitu ipſo ſpirantes, membra illius pene jam morſibus invaderent. Qui tamen mirabili ratione, conſtrictis divina quadam & arcana virtute ipſorum faucibus, retro protinus abſceſſerint.

XXVII. Ubi obſerva, habitu illo, quod in Crucis formam manus expanderunt paſſuri Martyres, ſe CHRISTI eſſe cultores, teſtari ipſos voluiſſe, quem corporis geſtu referrent. Ita de Augurio & Eulogio Martyrologium tradit Romanum, ad diem XXI Januarii, quod flammis injecti *manibus in modum Crucis expanſis* orantes martyrium compleverint. Idemque firmat Prudentius hymno περὶ στεφ. X, 103. ſeqq. Ubi enim memoraſſet, quomodo vincula, quibus ſanctorum Martyrum manus in tergum religatæ erant, igni aduſta deciderint; *Martyres jam paſſuri in Crucis formam manus expandere ſolebant.*

Non auſa eſt, inquit, *cohibere pœna palmas,*
in morem Crucis ad Patrem levandas.
Solvit brachia, quæ Deum precentur.

Adde quæ de S. Agnete habet Ambroſius libro I de Virginibus, & ſerm. XC, de paſſione Agnetis.

XXIIX. Ut vero ad Euſebium redeamus, refert is amplius cap. IIX, in Ægypto viros prope innumerabiles, cum uxoribus & liberis pro Salvatoris noſtri doctrina caducam hanc vitam aſpernatos, varia mortis genera ſuſtinuiſſe. Alios enim, poſt ungulas & fidiculas, poſt crudeliſſima verbera, varioſque ipſo etiam auditu horrendos cruciatus, flammis abſumptos; alios in mare *Martyres Ægypti.*

Digitized by Google

demerſos fuiſſe; alios carnificibus capita ſua amputanda alacri animo præbuiſſe: nonnullos tormentis ipſis immortuos; quosdam fame conſumptos; alios denique in crucem actos; partem eo modo quo malefici vulgo ſuffigi ſolent, partem atrocius, capite deorſum verſo clavis confixos, & vivos eousque ſervatos, quoad in ipſis patibulis fame interiiſſent.

Cruxi affixi non uno modo interibant.

XXIX. Nempe non uno modo interibant qui Cruci ſuffigebantur. Quibusdam enim a ſtillante paulatim ſanguine, verberatione item quæ præiverat, mors accerſebatur. Alii *paſcebant in cruce corvos*, ut Horatius Epiſtol. lib. I, epiſt. XVI, 48. loquitur, id eſt, a volucribus aut feris lacerabantur: & quidem etiam vivi; ceu conſtat ex Prudentii paſſione Hippolyti, ſive hymno IV, 65. ubi Judex ſic locutus introducitur:

—— Crux iſtum tollat in auras,
viventesque oculos offerat alitibus.

Interdum lanceis quoque transverberabantur Crucifixi; ut Marci & Marcelliani exemplo liquet, de quibus Martyrologium vide Romanum, a. d. XIIX Junii. Aliquando crurifragio mors iis maturabatur; quod ex Joh. XIX, 32. novimus. Sed & fame necari ſolitos, ex noſtro hoc Euſebiano loco diſcimus. Indeque factum, ut quidam pluſculos dies in crucibus viverent. Sic Andreas Apoſtolus *in cruce ſuſpenſus, in ea populum docens biduo ſupervixit*, dicente Martyrologio Rom. a. d. XXX Novembr. Victorinus Epiſcopus *juſſus eſt ſuſpendi capite deorſum. Quod cùm per triduum pro nomine* CHRISTI *paſſus fuiſſet, glorioſe coronatus, victor migravit ad Dominum*; eodem teſte Martyrologio ad diem V Septembris. Timotheum

theum & Mauram *Arianus Præfectus cruci juſſit affigi, in qua novem diebus vivi pendentes martyrium conſummarunt*; ut iterum habet Martyrologium Rom. ad diem III Maji.

XXX. Sed revertimur denuo ad Euſebium. Qui capite IV. omnem dicendi copiam ſuperare dicit cruciatus illos ac dolores, quos in Thebaide Martyres pertulerint; dum videlicet acutis teſtis toto corpore ad mortem usque illi lacerati; mulieres altero pede religatæ ſublimes, capite deorſum vergente, machinis quibusdam in altum ſublatæ, nudisque ac prorſus intectis corporibus, fœdiſſimum ſimul atque inhumaniſſimum ſpectaculum cunctis intuentibus præbuerint: alii ad arbores & ramos alligati interierint; nempe dum robuſtiſſimos ramos inflexos machinamentis quibusdam in unum coire faciebant tyranni, & Martyrum cruribus utrimque ad eos religatos, ramos in naturalem ſitum reverti ſinebant, ut uno impetu eorum membra diſcerperentur. Atque hæc omnia non paucis diebus, nec exiguo temporis ſpatio, ſed prolixo aliquot annorum curriculo continue perpetrata eſſe Euſebius ſcribit; ita quidem, ut nunc deni, nunc viceni, nunc triginta & ſexaginta, quandoque & centeni viri ſimul ac mulieres cum parvulis uno die interficerentur, variis ac per vices alternatis ſuppliciis addicti. ἱστορήσαμεν δὲ καὶ αὐτοὶ, inquit, ἐπὶ τῶν τόπων γενόμενοι, πλείους ἀθρόως κατὰ μίαν ἡμέραν, τοὺς μὲν τῆς κεφαλῆς ἀποτομὴν ὑπομείναντας, τοὺς δὲ τὴν διὰ πυρὸς τιμωρίαν· ὡς ἀμβλύνεσθαι φονεύοντα τὸν σίδηρον, ἀτονοῦντά τε διαθλᾶσθαι, αὐτούς τε τοὺς ἀναιροῦντας ἀποκάμνοντας ἀμοιβαδὸν ἀλλήλους διαδέχεσθαι. *Nos ipſi, cum in illis partibus*

Martyres in Thebaide paſſi.

degeremus, quamplurimos acervatim uno die, alios quidem capite truncatos, alios vero flammis traditos vidimus: adeo ut gladii hebetarentur, & cadere amplius non valentes frangerentur, ipſique carnifices viribus fatiſcentes, ſibi invicem ſuccederent. Pergit Euſebius, teſtis harum rerum αὐτόπτης, quique hinc audiri amplius meretur: θαυμασιωτάτην ὁρμὴν, θείαν τε ὡς ἀληθῶς δύναμιν καὶ προθυμίαν τῶν εἰς τὸν χριστὸν τοῦ θεοῦ πεπιστευκότων συνεωράκαμεν. ἅμα γοῦν τῇ κατὰ τῶν προτέρων ἀποφάσει, ἐπεπήδων ἄλλοθεν ἄλλοι τῷ πρὸ τοῦ δικαστοῦ βήματι, χριστιανοὺς σφᾶς ὁμολογοῦντες. ἀφροντίστως μὲν πρὸς τὰ δεινὰ καὶ τοὺς τῶν πολυειδῶν βασάνων τρόπους διακείμενοι· ἀκαταπλήκτως δὲ παῤῥησιαζόμενοι ἐπὶ τῇ εἰς τὰ τῶν ὅλων θεὸν εὐσεβείᾳ· μετά τε χαρᾶς καὶ γέλωτος, καὶ εὐφροσύνης τὴν ὑστάτην ἀπόφασιν τοῦ θανάτου καταδεχόμενοι· ὥστε ψάλλειν, καὶ ὕμνους καὶ εὐχαριστίας εἰς τὸν τῶν ὅλων θεὸν μέχρις αὐτῆς ἐσχάτης ἀναπέμπειν ἀναπνοῆς. *Mirabilem animi ardorem vereque divinam virtutem & alacritatem eorum qui in* CHRISTUM *Dei crediderant, oculis noſtris conſpeximus. Etenim vix dum adverſus primos lata erat ſententia, cum alii aliunde ad tribunal Judicis proſilierunt, Chriſtianos ſeſe confeſſi. Et pericula quidem cunctaque multiformium tormentorum genera parvi ducebant; ſupremi vero omnium Numinis cultum libera voce ſine ullo metu profitebantur; & cum gaudio atque hilaritate ridentes capitalem ſententiam excipiebant; adeo ut in laudem conditoris omnium Dei Pſalmos hymnosque & gratiarum actiones ad extremum usque ſpiritum concinerent.*

Philoromus & Phileas martyres. XXXI. Pergit eodem capite eos deprædicare Euſebius, qui, opibus ac nobilitate pollentes, & ob eloquentiæ ac Philoſophiæ ſtudium non mediocrem glo-

riam

riam conſecuti, tamen veram pietatem fidemque in CHRISTUM his omnibus præpoſuere. Cujusmodi PHILOROMUS erat, Procurator ſummæ rei Alexandriæ, quiq;, pro dignitate ac prærogativa honoris Romani ſtipatus militibus, quotidie jus dixit; & PHILEAS, Thmuitarum eccleſiæ Epiſcopus, vir cunctis in patria honoribus ac muneribus ſumma cum laude perfunctus, ſapientiæ etiam ſtudiis admodum illuſtris. Qui, cum agnati, amici, aliique eos rogarent, cum Judex ipſe illos cohortaretur, ut ſui miſereri, uxoribusque & liberis conſulere vellent, adduci nullo modo potuerunt, ut fidei renunciarent Chriſtianæ; ſed religioſa Deoque dicata mente adverſus omnes Judicis minas & contumelias perſtantes immoti, ambo capite plexi ſunt.. Phileas *elegantiſſimum librum de Martyrum laude compoſuit*, teſte Hieronymo catalogo Scriptor. Eccleſ. cap. XXCIX.

XXXII. Quo vero majorem narrationi ſuæ fidem faciat Euſebius, capite X ipſius Phileæ producit ad Thmuitas epiſtolam, in qua varias & multiplices beatorum Martyrum calamitates prolixe is deſcribens, inter cetera ait, cum injuria illos afficere cuivis licuerit, alios fuſtibus, alios virgis, alios flagris, loris, funibus eos cæcidiſſe. Quidam ſanctorum illorum hominum, dicente ipſo, revinctis poſt tergum manibus ad ſtipitem fuere ſuſpenſi, ſic ut deinde univerſa corporis membra machinis quibusdam diſtenderentur. Poſt hæc tortores univerſo corpori, lateribus, ventri, cruribus, genis, cruciatus ferreis ungulis adhibuere. Quidam altera manu ad porticum ſuſpenſi pependerunt, quibus articulorum membrorumque omnium diſtenſio quovis cruciatu fuit *Phileæ ad Thmuitas epiſtola.*

acerbior. Alii vultibus in ſe mutuo converſis ad columnas alligati ſunt, pedibus ſolum non contingentibus, adeo ut vincula, corporum gravitate adacta, acrius intenderentur. Quidam poſt tormenta in nervo jacuerunt, pedibus ad quatuor usque foramina divaricatis, ſic ut ſupini eſſe cogerentur, cum ob recentes plagarum cicatrices, quas toto corpore gerebant, ſtare omnino non poſſent. Alii humi projecti jacuerunt præ nimia tormentorum acerbitate, multoque gravius, quam dum cruciarentur, ſpectaculum intuentibus præbuerunt, varia ac multiplicia tormentorum excogitata genera corporibus ſuis circumferentes. Tantamquam Gentilium Judicum tyrannidem fuiſſe ſcribit Phileas, ut nec minimam Martyrum curam haberi, ſed cunctos ſic de noſtris ſentire voluerint, quaſi non amplius homines eſſent. Vide de Phileæ paſſione etiam Hieronymum libro de Scriptoribus Eccleſiaſticis, & Martyrologium Romanum ad diem IV Februarii.

Urbs quædam Phrygiæ tota ob Chriſtianiſmum una cum omnibus incolis concremata.

XXXIII. Legemus porro Euſebii veſtigia. Is capite XI narrat, quomodo urbem quandam in Prygia milites armati obſidione cinxerint, injectoque igne totam, una cum viris, mulieribus, ac parvulis concremarint; quod univerſi incolæ, ipſeque Curator & Magiſtratus, cum honoratis omnibus ac plebejis, Chriſtianos ſe eſſe profeſſi, ſacrificare jubentibus nullo modo obtemperarent. Subjungit deinde, Adauctum quendam, claro in Italia genere ortum, Romana dignitate conſpicuum, perque omnes honorum gradus in Imperatorum palatio provectũ, dum adhuc Rationalis munere fungeretur, pro vera pietate decertantem martyrii coronam reportaſſe.

Adauctus martyr.

XXXIV.

XXXIV. De hoc martyre obſerva, nomen ejus in nonnullis Euſebii exemplaribus ſcribi ADAUCUS. quod tamen corrigit ex melioribus codd. Valeſius; monens ſimul, fieri Adaucti hujus mentionem in Menæis Græcorum die *III* Octobris; præterque eum fuiſſe & alterum Adauctum eodem tempore martyrium Romæ paſſum; cujus mentio habeatur VII Februarii, & cui Damaſus Papa cœmeterium Romæ fecerit. Sed Martyrologium Romanum, Gregorii XIII juſſu editum, ad diem *VII* Februarii ſancti Adauci meminit, *qui ex Italia genere clarus, & omni fere dignitatum gradu ad Imperatoribus honoratus, dum adhuc Quæſtoris officio fungeretur, martyrii corona pro fidei defenſione dignatus ſit.* Quem quidem eſſe hunc ipſum martyrem, cujus ex Euſebio ſupra fiebat mentio, res ipſa loquitur, & Baronius in ſuis Notationibus monet. De Adaucto autem idem Martyrologium die XXX Auguſti hæc tradit: *Romæ in via Oſtienſi paſſio beati Felicis Presbyteri, ſub Diocletiano & Maximiano Imperatoribus. Qui poſt equulei vexationem, data ſententia, cum duceretur ad decollandum, obvius ei fuit quidam Chriſtianus, qui, dum ſe Chriſtianum ſponte profiteretur, mox cum eodem pariter decollatus eſt. Hujus nomen ignorantes Chriſtiani, Adauctum eum appellaverunt, eo quod ſancto Felici auctus ſit ad coronam.*

De Adaucto & Adauco quid tradant Martyrologia.

XXXV. Poſtquam de Adaucto egerat Euſebius, capite XIII ſummatim porro narrat, (ἑκάστου μὲν οὖν, inquiens, ἐπ' ὀνόματος μνημονεύειν, μακρὸν ἂν εἴη, μὴ ὅτι γε τῶν ἀδυνάτων. *Singulos quidem nominatim commemorare, longum ac difficile fuerit, ne dicam prorſus inexplicabile*) quomodo furente hac perſecutione Martyres, partim ſecu

Martyrii varia genera in Arabia, Cappadocia, Meſopotamia, Alexandria, & in Ponto tolerata.

Vid. Lipſ. l. 3. de Cruce c. 10.

ſecuribus cæſi ſint, ut in Arabia; partim ſuffractis cruribus interierint, ut in Cappadocia; partim capite deorſum verſo pedibus ſuſpenſi, lenique ſubtus accenſo igne, fumo ſuffocati ſint, ut in Meſopotamia; partim naſo, auribus, manibus, ceteriſque corporis membris truncati & mutilati, ut Alexandriæ contigerit: quomodo Antiochiæ, alii craticulis impoſiti, non ad mortem usque, ſed ad diuturnitatem ſupplicii fuerint toſti; alii dextras ſuas in ignem immittere, quam impia libamenta contingere maluerint: quomodo in Ponto aliis manuum digiti a ſummis usque unguibus acutis arundinibus transfixi; aliis plumbo liquefacto terga aduſti; aliis viſcera & pudenda infandis cruciatibus vexati: ὡς inquit, οἱ γενναῖοι καὶ νόμιμοι δικασταὶ τὴν σφῶν ἐπιδεικνύμενοι δεινότητα, ὥσπερ τινὰ σοφίας ἀρετὴν φιλοτιμότερον ἐπενόουν· ἀεὶ ταῖς καινοτέραις ἐφευρισκομέναις αἰκίαις, ὥσπερ ἐν ἀγῶνος βραβείοις, ἀλλήλους ὑπερεξάγειν διαμιλλώμενοι, *prout generoſi illi & æqui Judices ſolertiam ſuam oſtentantes, quaſi hoc virtutis alicujus ac prudentiæ eſſet, ambitioſius excogitabant; novis quotidie ſuppliciis inventis, tamquam in certamine quodam, in quo propoſita ſunt præmia, ſuperare ſe invicem contendentes.* Confer ſupra, cap. IIX, 18.

Chriſtiani quidam tempore perſecutionis αὐτόχειρες.

XXXVI. Speciatim eodem loco Euſebius memorat, quod Antiochiæ Chriſtiani nonnulli, priusquam caperentur, inque inſidiatorum manus inciderent, ex ſublimibus tabulatis præcipites ſe dederint: quodque ibidem ſancta quædam & nobilis femina, cum duas filias Virgines haberet corporis pulchritudine inſignes, timeretque, ne iis abuterentur ad explendam libidinem, a quibus

bus ducebantur, impii ſatellites, ubi ad medium itineris perventum eſſet, paululum de via deflectandi veniam petierit, eaque impetrata, in profluentem gurgitem una cum filiabus ſe præcipitaverit.

XXXVII. Quæ Euſebiana hiſtoria num illa ipſa ſit, quam Ambroſius, libro III de Virginibus, agens de S. Pelagia, recitat, diſquiri inter eruditos ſolet. Videtur ita ſentire Baronius in Annalibus ad ann. CCCIX, 15. Haberetque multum veriſimilitudinis ejus opinio, ſi, quod in Notationibus ad Martyrologii Rom. diem IX Junii idem Baronius ait, Ambroſius teſtaretur, Pelagiam una cum matre & ſorore fluvio merſam eſſe. Sed *παρόραμα* hoc eſt Baronii pariter & Jo. Lud. Vivis ad Auguſtini lib. I de Civit. Dei cap. XXVI; cum de Pelagiæ matre ac ſororibus id quidem dicat Ambroſius, non vero de Pelagia ipſa. Et quid? annon Baronius ipſemet in Annalibus, loco proxime laudato, num. XII, diſerte ait, Pelagiam *e ſublimi domus tecto ſpontaneo præcipitio manus carnificis, & ſententiam Principis, qui lenonibus Chriſtianas fœminas condemnabat, eluſiſſe*? annon idem narrare mox eodem loco pergit, & quidem ex Ambroſio, ubi jam in vivis eſſe deſiiſſet, dicta ratione, Palagia, tum demum ejus matrem & ſorores in flumen ſeſe projeciſſe? ut proinde non fuerit, cur de conciliandis Ambroſio & Chryſoſtomo, quorum ille, *Pelagiam una cum matre & ſorore fluvio merſam*, hic vero, eam *e ſublimi tecto ſe dediſſe præcipitem*, teſtetur, deſperaret, in Notationibus ſuis Martyrologicis, Baronius, *Quid ad hæc dicamus*, inquiens, *non habemus*. Quia enim nec prius affirmavit, nec poſterius negavit Ambroſius, utrique Chryſoſtomo contradi-

Euſebii de femina Antiochena αὐτόχειρ hiſtoria num illa ipſa ſit quam recitat Ambroſius.

Baronii & Lud. Vivis παρόραμα.

tradi-

ſepultusque Helenopoli Bithyniæ. Memorantur porro ibi Anthimus, Epiſcopus Nicomedienſis; Tyrannio, Epiſcopus Tyri; Zenobius, Presbyter Sidonenſis; Silvanus, Epiſcopus Emiſenus; & Silvanus alter, Epiſcopus Gazenſis; Peleus & Nilus, Epiſcopi Ægypti; Petrus, Epiſcopus Alexandrinus; Faustus, Didius, Ammonius, ejusdem urbis Presbyteri; Phileas, Hesychius, Pachymius, Theodorus, Eccleſiarum per Ægyptum Epiſcopi, Pamphilus denique, Presbyter Cæſarienſis (de quo infra) qui partim capite truncati, partim in mare præcipitati, partim beſtiis objecti, partim igne abſumpti, partim alia ratione coronati.

Epiſcopi alii & Presbyteri eo tempore paſſi.

num. 64.

xl. Atque hæc ſunt quæ de paſſis ultima furente perſecutione Martyribus libro IIX Hiſtoriæ ſuæ Eccleſiaſticæ tradit Euſebius. Poſt ea ſequuntur in codice ipſius aliqua, de quibus ita in ſua verſione Wolfgangus Muſculus: *Erant hic in exemplo Græco quædam, nonnihil a prioribus variantia, ex alio quodam exemplari adjecta. Quæ quia Euſebii non ſunt, ſicut ipſa phraſis convincit; ſed potius e Romana lingua in Græcam a ſtudioſo quopiam hiſtoriarum Eccleſiaſticarum translata, & operi Euſebii aſſuta videntur, omittenda putavi.* Sed magis nobis probatur Henrici Valeſii judicium, Annotat. in Euſebii libr. IIX Hiſtor. Eccl. cap. x ſcribentis *Appendix illa* (libr. IIX Euſebiani) *liber eſt integer, & opere Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ ſeparatus: in quo Euſebius paſſiones Martyrum Palæſtinæ, ac præſertim Pamphili ſui, deſcripſit. Hunc librum ſtudioſus quidam huic octavo Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ volumini ſubjecerat propter argumenti ſimilitudinem: ex cujus codice ceteri poſtea exſcriptores illum in ſua exemplaria trans-*

Euſebii liber de Martyribus Palæſtinæ.

transfuderunt. Certe in omnibus manuſcriptis, quos vidimus, libris poſt finem hujus octavi libri reperitur, ſicut a Rob. Stephano eſt editus. Confer quæ idem notat ad cap. XIII, & ad ſupplementum ſecundum libri IIX. ubi, ad calcem ſupplementi hujus in codd. Mazarino & Medicæo ita legi teſtatur: Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου περὶ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ μαρτυρησάντων τέλος.

XLI. In hoc igitur libro, ſeu Appendice, capite I, Euſebius refert, primum qui ſub Diocletiano in Palæſtina paſſus ſit, PROCOPIUM fuiſſe, quod neque Diis Gentilibus, neque quatuor Imperatoribus ſacrificare vellet, ſed Homeri illud Pagano Judici occineret: *Procopius martyr* *Iliad. B. v. 204.*

οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· εἷς κοίρανος ἔστω.
εἷς βασιλεύς. ——

Haud bona res Domini plures: herus unicus eſto;
Rex unus; ——.

ſtatim capite truncatum. Integra paſſionis hujus Acta Valeſius, in ſuis ad hunc locum Annotasionibus, ex antiquiſſimo codice exhibet: unde, quod omnium Palæſtinæ martyrum anteſignanus ille domo Ælienſis fuerit, ſive Ieroſolymitanus, habitaverit autem Scythopoli, inque ea urbe Lectoris, Exorciſtæ, & Syri Interpretis munere functus, ſit; quodque captus quidem Scythopoli, adductus vero in urbem Cæſaream, & ab ipſis portis recta ad tribunal Judicis fuerit tractus, cognoſcere licet.

XLII. Procopium ſecuti ſunt ALPHEUS & ZACCHÆUS. Quos poſt flagella & ungulas, poſt acerbiſſima vincula, & dolores in iis exantlatos, poſt alia omnis generis tormenta, cum viginti quatuor horarum ſpatio *Alpheus & Zacchæus martyres.*

Digitized by Google

ſepultusque Helenopoli Bithyniæ. Memorantur porro ibi Anthimus, Epiſcopus Nicomedienſis; Tyrannio, Epiſcopus Tyri; Zenobius, Presbyter Sidonenſis, Silvanus, Epiſcopus Emiſenus; & Silvanus alter, Epiſcopus Gazenſis; Peleus & Nilus, Epiſcopi Ægypti; Petrus, Epiſcopus Alexandrinus; Faustus, Didius, Ammonius, ejusdem urbis Presbyteri; Phileas, Hesychius, Pachymius, Theodorus, Eccleſiarum per Ægyptum Epiſcopi, Pamphilus denique, Presbyter Cæſarienſis (de quo infra) qui partim capite truncati, partim in mare præcipitati, partim beſtiis objecti, partim igne abſumpti, partim alia ratione coronati.

Epiſcopi alii & Presbyteri eo tempore paſſi.

num. 64.

xl. Atque hæc ſunt quæ de paſſis ultima furente perſecutione Martyribus libro iix Hiſtoriæ ſuæ Eccleſiaſticæ tradit Euſebius. Poſt ea ſequuntur in codice ipſius aliqua, de quibus ita in ſua verſione Wolfgangus Muſculus: *Erant hic in exemplo Græco quædam, nonnihil a prioribus variantia, ex alio quodam exemplari adjecta. Quæ quia Euſebii non ſunt, ſicut ipſa phraſis convincit; ſed potius e Romana lingua in Græcam a ſtudioſo quopiam hiſtoriarum Eccleſiaſticarum translata, & operi Euſebii aſſuta videntur, omittenda putavi.* Sed magis nobis probatur Henrici Valeſii judicium, Annotat. in Euſebii libr. iix Hiſtor. Eccl. cap. x ſcribentis *Appendix illa* (libr. iix Euſebiani) *liber eſt integer, & opere Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ ſeparatus: in quo Euſebius paſſiones Martyrum Palæſtinæ, ac præſertim Pamphili ſui, deſcripſit. Hunc librum ſtudioſus quidam huic octavo Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ volumini ſubjecerat propter argumenti ſimilitudinem: ex cujus codice ceteri poſtea exſcriptores illum in ſua exemplaria*

Euſebii liber de Martyribus Palæſtinæ.

trans-

tranſfuderunt. Certe in omnibus manuſcriptis, quos vidimus, libris poſt finem hujus octavi libri reperitur, ſicut a Rob. Stephano eſt editus. Confer quæ idem notat ad cap. XIII, & ad ſupplementum ſecundum libri IIX. ubi, ad calcem ſupplementi hujus in codd. Mazarino & Medicæo ita legi teſtatur: Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου περὶ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ μαρτυρησάντων τίτλος.

XLI. In hoc igitur libro, ſeu Appendice, capite I, Euſebius refert, primum qui ſub Diocletiano in Palæſtina paſſus ſit, PROCOPIUM fuiſſe, quod neque Diis Gentilibus, neque quatuor Imperatoribus ſacrificare vellet, ſed Homeri illud Pagano Judici occineret: *Procopius martyr* *Iliad β. v. 204.*

οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· εἷς κοίρανος ἔστω,
εἷς βασιλεύς. ——

Haud bona res Domini plures: herus unicus eſto;
Rex unus; ——

ſtatim capite truncatum. Integra paſſionis hujus Acta Valeſius, in ſuis ad hunc locum Annotasionibus, ex antiquiſſimo codice exhibet: unde, quod omnium Palæſtinæ martyrum anteſignanus ille domo Æelienſis fuerit, ſive Ieroſolymitanus, habitaverit autem Scythopoli, inque ea urbe Lectoris, Exorciſtæ, & Syri Interpretis munere functus, ſit; quodque captus quidem Scythopoli, adductus vero in urbem Cæſaream, & ab ipſis portis recta ad tribunal Judicis fuerit tractus, cognoſcere licet.

XLII. Procopium ſecuti ſunt ALPHEUS & ZACCHÆUS. Quos poſt flagella & ungulas, poſt acerbiſſima vincula, & dolores in iis exantlatos, poſt alia omnis generis tormenta, cum viginti quatuor horarum ſpatio *Alpheus & Zacchæus martyres.*

 pedes

Epiſcopi alii & Presbyteri eo tempore paſſi.

ſepultusque Helenopoli Bithynia. Memorantur porro ibi ANTHIMUS, Epiſcopus Nicomedienſis; TYRANNIO, Epiſcopus Tyri; ZENOBIUS, Presbyter Sidonenſis, SILVANUS, Epiſcopus Emiſenus: & SILVANUS alter, Epiſcopus Gazenſis; PELEUS & NILUS, Epiſcopi Ægypti; PETRUS, Epiſcopus Alexandrinus; FAUSTUS, DIDIUS, AMMONIUS, ejusdem urbis Presbyteri; PHILEAS, HESYCHIUS, PACHYMIUS, THEODORUS, Eccleſiarum per Ægyptum Epiſcopi, PAMPHILUS denique, Presbyter Cæſarienſis (de quo infra) qui partim capite truncati, partim in mare præcipitati, partim beſtiis objecti, partim igne abſumpti, partim alia ratione coronati.

num. 64.

Euſebii liber de Martyribus Palaſtina.

XL. Atque hæc ſunt quæ de paſſis ultima furente perſecutione Martyribus libro IIX Hiſtoriæ ſuæ Eccleſiaſticæ tradit Euſebius. Poſt ea ſequuntur in codice ipſius aliqua, de quibus ita in ſua verſione Wolfgangus Muſculus: *Erant hic in exemplo Graco quadam, nonnihil a prioribus variantia, ex alio quodam exemplari adiecta. Qua quia Euſebii non ſunt, ſicut ipſa phraſis convincit; ſed potius e Romana lingua in Gracam a ſtudioſo quopiam hiſtoriarum Eccleſiaſticarum translata, & operi Euſebii aſſuta videntur, omittenda putavi.* Sed magis nobis probatur Henrici Valeſii judicium, Annotat. in Euſebii libr. IIX Hiſtor. Eccl. cap. X ſcribentis *Appendix illa* (libr. IIX Euſebiani) *liber eſt integer, & opere Hiſtoria Eccleſiaſtica ſeparatus: in quo Euſebius paſſiones Martyrum Palaſtinæ, ac præſertim Pamphili ſui, deſcripſit. Hunc librum ſtudioſus quidam huic octavo Hiſtoria Eccleſiaſtica volumini ſubiecerat propter argumenti ſimilitudinem: ex cujus codice ceteri poſtea exſcriptores illum in ſua exemplaria trans-*

tranſfuderunt. Certe in omnibus manuſcriptis, quos vidimus, libris poſt finem hujus octavi libri reperitur, ſicut a Rob. Stephano eſt editus. Confer quæ idem notat ad cap. XIII, & ad ſupplementum ſecundum libri IIX. ubi, ad calcem ſupplementi hujus in codd. Mazarino & Mediceo ita legi teſtatur: Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου περὶ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ μαρτυρησάντων τέλος.

XLI. In hoc igitur libro, ſeu Appendice, capite I, Euſebius refert, primum qui ſub Diocletiano in Palæſtina paſſus ſit, PROCOPIUM fuiſſe, quod neque Diis Gentilibus, neque quatuor Imperatoribus ſacrificare vellet, ſed Homeri illud Pagano Judici occineret: *Procopius martyr* *Iliad. B. v. 204.*

οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· εἷς κοίρανος ἔστω.
εἷς βασιλεύς. ——

Haud bona res Domini plures: herus unicus eſto;
Rex unus; ——

ſtatim capite truncatum. Integra paſſionis hujus Acta Valeſius, in ſuis ad hunc locum Annotasionibus, ex antiquiſſimo codice exhibet: unde, quod omnium Palæſtinæ martyrum anteſignanus ille domo Ælienſis fuerit, ſive Ieroſolymitanus, habitaverit autem Scythopoli, inque ea urbe Lectoris, Exorciſtæ, & Syri Interpretis munere functus, ſit; quodque captus quidem Scythopoli, adductus vero in urbem Cæſaream, & ab ipſis portis recta ad tribunal Judicis fuerit tractus, cognoſcere licet.

XLII. Procopium ſecuti ſunt ALPHEUS & ZACCHÆUS. Quos poſt flagella & ungulas, poſt acerbiſſima vincula, & dolores in iis exantlatos, poſt alia omnis generis tormenta, cum viginti quatuor horarum ſpatio *Alpheus & Zacchæus martyres.*

Epiſcopi alii & Presbyteri eo tempore paſſi.

ſepultusque Helenopoli Bithyniæ. Memorantur porro ibi Anthimus, Epiſcopus Nicomedienſis; Tyrannio, Epiſcopus Tyri; Zenobius, Presbyter Sidonenſis, Silvanus, Epiſcopus Emiſenus; & Silvanus alter, Epiſcopus Gazenſis; Peleus & Nilus, Epiſcopi Ægypti; Petrus, Epiſcopus Alexandrinus; Faustus, Didius, Ammonius, ejusdem urbis Presbyteri; Phileas, Hesychius, Pachymius, Theodorus, Eccleſiarum per Ægyptum Epiſcopi, Pamphilus denique, Presbyter Cæſarienſis (de quo in-
num. 64. fra) qui partim capite truncati, partim in mare præcipitati, partim beſtiis objecti, partim igne abſumpti, partim alia ratione coronati.

Euſebii liber de Martyribus Palæſtinæ.

xl. Atque hæc ſunt quæ de paſſis ultima furente perſecutione Martyribus libro iix Hiſtoriæ ſuæ Eccleſiaſticæ tradit Euſebius. Poſt ea ſequuntur in codice ipſius aliqua, de quibus ita in ſua verſione Wolfgangus Muſculus: *Erant hic in exemplo Græco quædam, nonnihil a prioribus variantia, ex alio quodam exemplari adjecta. Quæ quia Euſebii non ſunt, ſicut ipſa phraſis convincit; ſed potius e Romana lingua in Græcam a ſtudioſo quopiam hiſtoriarum Eccleſiaſticarum tranſlata, & operi Euſebii aſſuta videntur, omittenda putavi.* Sed magis nobis probatur Henrici Valeſii judicium, Annotat. in Euſebii libr. iix Hiſtor. Eccl. cap. x ſcribentis *Appendix illa* (libr. iix Euſebiani) *liber eſt integer, & opere Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ ſeparatus: in quo Euſebius paſſiones Martyrum Palæſtinæ, ac præſertim Pamphili ſui, deſcripſit. Hunc librum ſtudioſus quidam huic octavo Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ volumini ſubjecerat propter argumenti ſimilitudinem: ex cujus codice ceteri poſtea exſcriptores illum in ſua exemplaria trans-*

transfuderunt. Certe in omnibus manuſcriptis, quos vidimus, libris poſt finem hujus octavi libri reperitur, ſicut a Rob. Stephano eſt editus. Confer quæ idem notat ad cap. XIII, & ad ſupplementum ſecundum libri IIX. ubi, ad calcem ſupplementi hujus in codd. Mazarino & Medicæo ita legi teſtatur: Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου περὶ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ μαρτυρησάντων τέλος.

XLI. In hoc igitur libro, ſeu Appendice, capite I, Euſebius refert, primum qui ſub Diocletiano in Palæſtina paſſus ſit, PROCOPIUM fuiſſe, quod neque Diis Gentilibus, neque quatuor Imperatoribus ſacrificare vellet, ſed Homeri illud Pagano Judici occineret: *Procopius martyr* *Iliad B. v. 204.*

οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· εἷς κοίρανος ἔστω.
εἷς βασιλεύς. ——

Haud bona res Domini plures: herus unicus eſto;
Rex unus; ——.

ſtatim capite truncatum. Integra paſſionis hujus Acta Valeſius, in ſuis ad hunc locum Annotaſionibus, ex antiquiſſimo codice exhibet: unde, quod omnium Palæſtinæ martyrum anteſignanus ille domo Ælienſis fuerit, ſive Ieroſolymitanus, habitaverit autem Scythopoli, inque ea urbe Lectoris, Exorciſtæ, & Syri Interpretis munere functus, ſit; quodque captus quidem Scythopoli, adductus vero in urbem Cæſaream, & ab ipſis portis recta ad tribunal Judicis fuerit tractus, cognoſcere licet.

XLII. Procopium ſecuti ſunt ALPHEUS & ZACCHÆUS. Quos poſt flagella & ungulas, poſt acerbiſſima vincula, & dolores in iis exantlatos, poſt alia omnis generis tormenta, cum viginti quatuor horarum ſpatio *Alpheus & Zacchæus martyres.*

Digitized by Google

ſecuribus cæſi ſint, ut in Arabia; partim ſuffractis cruribus interierint, ut in Cappadocia; partim capite deorſum verſo pedibus ſuſpenſi, leni que ſubtus accenſo igne, fumo ſuffocati ſint, ut in Meſopotamia; partim naſo, auribus, manibus, ceteriſque corporis membris truncati & mutilati, ut Alexandriæ contigerit: quomodo Antiochiæ, alii craticulis impoſiti, non ad mortem usque, ſed ad diuturnitatem ſupplicii fuerint toſti; alii dextras ſuas in ignem immittere, quam impia libamenta contingere maluerint: quomodo in Ponto aliis manuum digiti a ſummis usque unguibus acutis arundinibus transfixi; aliis plumbo liquefacto terga aduſti; aliis viſcera & pudenda infandis cruciatibus vexati: ἃς inquit, οἱ γενναῖοι καὶ νόμιμοι δικαςαὶ τὴν σφῶν ἐπιδεικνύμενοι δεινότητα, ὥσπερ τινα σοφίας ἀρετὴν φιλοτιμότερον ἐπενόουν· ἀεὶ ταῖς καινοτέραις ἐφευρισκομέναις αἰκίαις, ὥσπερεὶ ἐν ἀγῶνος βραβείοις, ἀλλήλους ὑπερεξάγειν διαμιλλώμενοι, *prout generoſi illi & æqui Judices ſolertiam ſuam oſtentantes, quaſi hoc virtutis alicujus ac prudentiæ eſſet, ambitioſius excogitabant; novis quotidie ſuppliciis inventis, tamquam in certamine quodam, in quo propoſita ſunt præmia, ſuperare ſe invicem contendentes.* Confer ſupra, cap. IIX, 18.

Vid. Lipſ. l. 3. de Cruce c. 10.

Chriſtiani quidam tempore perſecutionis αὐτόχειρες.

XXXVI. Speciatim eodem loco Euſebius memorat, quod Antiochiæ Chriſtiani nonnulli, priusquam caperentur, inque inſidiatorum manus inciderent, ex ſublimibus tabulatis præcipites ſe dederint: quodque ibidem ſancta quædam & nobilis femina, cum duas filias Virgines haberet corporis pulchritudine inſignes, timeretque, ne iis abuterentur ad explendam libidinem, a quibus

bus ducebantur, impii ſatellites, ubi ad medium itineris perventum eſſet, paululum de via deflectandi veniam petierit, eaque impetrata, in profluentem gurgitem una cum filiabus ſe præcipitaverit.

XXXVII. Quæ Euſebiana hiſtoria num illa ipſa ſit, quam Ambroſius, libro III de Virginibus, agens de S. Pelagia, recitat, diſquiri inter eruditos ſolet. Videtur ita ſentire Baronius in Annalibus ad ann. CCCIX, 15. Haberetque multum veriſimilitudinis ejus opinio, ſi, quod in Notationibus ad Martyrologii Rom. diem IX Junii idem Baronius ait, Ambroſius teſtaretur, Pelagiam una cum matre & ſorore fluvio merſam eſſe. Sed παρόραμα hoc eſt Baronii pariter & Jo. Lud. Vivis ad Auguſtini lib. I de Civit. Dei cap. XXVI; cum de Pelagiæ matre ac ſororibus id quidem dicat Ambroſius, non vero de Pelagia ipſa. Et quid? annon Baronius ipſemet in Annalibus, loco proxime laudato, num. XII, diſerte ait, Pelagiam *e ſublimi domus tecto ſpontaneo præcipitio manus carnificis, & ſententiam Principis, qui lenonibus Chriſtianas fœminas condemnabat, eluſiſſe*? annon idem narrare mox eodem loco pergit, & quidem ex Ambroſio, ubi jam in vivis eſſe deſiiſſet, dicta ratione, Palagia, tum demum ejus matrem & ſorores in flumen ſeſe projeciſſe? ut proinde non fuerit, cur de conciliandis Ambroſio & Chryſoſtomo, quorum ille, *Pelagiam una cum matre & ſorore fluvio merſam*, hic vero, eam *e ſublimi tecto ſe dediſſe præcipitem*, teſtetur, deſperaret, in Notationibus ſuis Martyrologicis, Baronius, *Quid ad hæc dicamus*, inquiens, *non habemus*. Quia enim nec prius affirmavit, nec poſterius negavit Ambroſius, utique Chryſoſtomo con-

Euſebii de femina Antiochena αὐτόχειρος hiſtoria num illa ipſa ſit quam recitat Ambroſius.

Baronii & Lud. Vivis παρόραμα.

Nnn tradi-

tradicere heic non potuit. Valeſius mulieres Euſebii Antiochenas eſſe putat Domninam illam, ejusque filias Bernicen & Prosdocen, quarum elogium extat apud Chryſoſtomum Tomo I edit. Pariſ. homil. LI. At Chryſoſtomus diſerte ait, ea contigiſſe Hierapoli. Verum hæc obiter.

Quid de αὐτοχειρίᾳ tali ſentiendum.

XXXIIX. Ad rem quod attinet ipſam, quæri poteſt, quid de αὐτοχειρίᾳ ejusmodi ſit ſentiendum? Sane Euſebius feminas, de quibus diximus, Antiochenas inter θαυμασίους Χριστοῦ μάρτυρας numerare non dubitat. Idemque infra libri hujus IIX capite XIV, & libro I de vita Conſtantini cap. XXXIV, omnibus aliis Martyribus præfert mulierem Romanam, quæ, ne pudicitiam perderet, gladium pectori immerſit, factumque iſtud magnifice deprædicat. Similiter Ambroſius & Chryſoſtomus Gelaſiam ſuam miris laudibus extollunt. Hieronymus quoque tali in caſu αὐτοχειρίαν licitam eſſe docet, ad Jonæ I, 12. *Non eſt noſtrum*, inquiens, *mortem arripere; ſed illatam ab aliis libenter excipere. Unde & in perſecutionibus non licet propria perire manu, absque eo ubi Caſtitas periclitatur.* At circumſpectior heic eſt B. Auguſtinus, cujus huc pertinentia verba jam ſupra dedimus num. XXIV. Quibus nunc addimus quæ apud ipſum leguntur lib. I de Civ. Dei cap. XX: *Non fruſtra in ſanctis Canonicis libris nusquam nobis divinitus præceptum permiſſumve reperiri poteſt, ut vel ipſius adipiſcendæ immortalitatis, vel ullius carendi cavendique mali cauſa, nobismet ipſis necem inferamus. Nam & prohibitos nos*
Ex. 20, 13. *eſſe intelligendum eſt, ubi lex ait: Non occides.* & cap. XXIII: *Non fecerunt Patriarchæ, non Prophetæ, non Apo-*

ſtoli.

ſtoli. Quia & ipſe Dominus CHRISTUS, *quando eos, ſi perſecutionem paterentur, fugere admonuit de civitate in civitatem, potuit admonere, ut ſibi manus inferrent, ne in manus perſequentium pervenirent. Porro ſi hoc ille non juſſit, aut monuit, ut hoc modo ſui ex hac vita migrarent, quibus migrantibus manſiones æternas ſe præparaturum eſſe promiſit, qualibet exempla opponant Gentes, quæ ignorant Deum, manifeſtum eſt, hoc non licere colentibus unum verum Deum.* Videatur etiam ejusdem Auguſtini liber de Patientia cap. XIII, item Lactantius lib. III, cap. XIIX, lib, VI, cap. XVII. *Matth. 10, 23.* *Joh. 14, 2.*

XXXIX. Tandem Euſebius cap. XIII martyria narrat Antiſtitum eccleſiæ, qui in præcipuis urbibus hac tempeſtate paſſi. Quos inter celebris præ ceteris, LUCIANUS, Presbyter Antiochenus. Quem fame excruciatum teſtatur, homil. XLV, Chryſoſtomus; ubi de martyrio ejus agit, & inter alia, quod ad propoſitas ſibi quæſtiones varias nihil aliud quam unicum hoc: χριστιανός εἰμι, reſponderit, commemorat. Locum damus comment. in Plinii epiſtolam, ad verba: *Nomen ipſum.* Vide quæ ad ſermonem illum notat Fronto Ducæus, quæque ad Martyrologium Rom. d. VII Januarii, Baronius. Adde item Hieronymum, libro de Scriptor. Eccleſ. cap. XXCIIX. cujus verba: *Lucianus, vir diſertiſſimus, Antiochenæ eccleſiæ Presbyter, tantum in Scripturarum ſtudio laboravit, ut usque nunc quædam exemplaria Scripturarum ſtudio laboravit, ut usque nunc quædam exemplaria Scripturarum Luciana nuncuperitur. Feruntur ejus de Fide libelli, & breves ad nonnullos Epiſtolæ. Paſſus eſt Nicomediæ, ob confeſſionem* CHRISTI, *ſub perſecutione Maximini,* *Lucianus Antioch. martyr.*

Episcopi alii & Presbyteri eo tempore paſſi. *ſepultusque Helenopoli Bithyniæ.* Memorantur porro ibi Anthimus, Epiſcopus Nicomedienſis; Tyrannio, Epiſcopus Tyri; Zenobius, Presbyter Sidonenſis, Silvanus, Epiſcopus Emiſenus; & Silvanus alter, Epiſcopus Gazenſis; Peleus & Nilus, Epiſcopi Ægypti; Petrus, Epiſcopus Alexandrinus; Faustus, Didius, Ammonius, ejusdem urbis Presbyteri; Phileas, Hesychius, Pachymius, Theodorus, Eccleſiarum per Ægyptum Epiſcopi, Pamphilus denique, Presbyter Cæſarienſis (de quo infra) *num. 64.* qui partim capite truncati, partim in mare præcipitati, partim beſtiis objecti, partim igne abſumpti, partim alia ratione coronati.

Euſebii liber de Martyribus Palæſtinæ. xl. Atque hæc ſunt quæ de paſſis ultima furente perſecutione Martyribus libro iix Hiſtoriæ ſuæ Eccleſiaſticæ tradit Euſebius. Poſt ea ſequuntur in codice ipſius aliqua, de quibus ita in ſua verſione Wolfgangus Muſculus: *Erant hic in exemplo Græco quædam, nonnihil a prioribus variantia, ex alio quodam exemplari adjecta. Quæ quia Euſebii non ſunt, ſicut ipſa phraſis convincit; ſed potius e Romana lingua in Græcam a ſtudioſo quopiam hiſtoriarum Eccleſiaſticarum translata, & operi Euſebii aſſuta videntur, omittenda putavi.* Sed magis nobis probatur Henrici Valeſii judicium, Annotat. in Euſebii libr. iix Hiſtor. Eccl. cap. x ſcribentis *Appendix illa* (libr. iix Euſebiani) *liber eſt integer, & opere Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ ſeparatus: in quo Euſebius paſſiones Martyrum Palæſtinæ, ac præſertim Pamphili ſui, deſcripſit. Hunc librum ſtudioſus quidam huic octavo Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ volumini ſubjecerat propter argumenti ſimilitudinem: ex cujus codice ceteri poſtea exſcriptores illum in ſua exemplaria*

trans-

tranſfuderunt. Certe in omnibus manuſcriptis, quos vidimus, libris poſt finem hujus octavi libri reperitur, ſicut a Rob. Stephano eſt editus. Confer quæ idem notat ad cap. XIII, & ad ſupplementum ſecundum libri IIX. ubi, ad calcem ſupplementi hujus in codd. Mazarino & Medicæo ita legi teſtatur: Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου περὶ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ μαρτυρησάντων τέλος.

XLI. In hoc igitur libro, ſeu Appendice, capite I, Euſebius refert, primum qui ſub Diocletiano in Palæſtina paſſus ſit, PROCOPIUM fuiſſe, quod neque Diis Gentilibus, neque quatuor Imperatoribus ſacrificare vellet, ſed Homeri illud Pagano Judici occineret: *Procopius martyr* *Iliad. A. v. 204.*

οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· εἷς κοίρανος ἔστω.
εἷς βασιλεύς. ——

Haud bona res Domini plures: herus unicus eſto;
Rex unus; ——.

ſtatim capite truncatum. Integra paſſionis hujus Acta Valeſius, in ſuis ad hunc locum Annotaſionibus, ex antiquiſſimo codice exhibet: unde, quod omnium Palæſtinæ martyrum anteſignanus ille domo Ælienſis fuerit, ſive Ieroſolymitanus, habitaverit autem Scythopoli, inque ea urbe Lectoris, Exorciſtæ, & Syri Interpretis munere functus, ſit; quodque captus quidem Scythopoli, adductus vero in urbem Cæſaream, & ab ipſis portis recta ad tribunal Judicis fuerit tractus, cognoſcere licet.

XLII. Procopium ſecuti ſunt ALPHEUS & ZACCHÆUS. Quos poſt flagella & ungulas, poſt acerbiſſima vincula, & dolores in iis exantlatos, poſt alia omnis generis tormenta, cum viginti quatuor horarum ſpatio *Alpheus & Zacchæus martyres.*

Digitized by Google

pedes in nervo ad quatuor usque puncta diſtentos habuiſſent, unum Deum, unumque Regem ac Dominum Jesum Christum confeſſos, perinde ac ſi impium quid locuti fuiſſent, eodem quo primus ille Martyr ſupplicii genere, abſciſſis puta capitibus, interiiſſe auctor ſcribit.

Romani martyrium.

xliii. Porro martyrium conſummavit tunc Romanus, gente Palæſtinus, Cæſarienſis eccleſiæ Diaconus & Exorciſta; verum Antiochiæ. Quam urbem ingreſſus, eo ipſo temporis articulo quo eccleſiæ deſtruebantur, cum innumerabiles viros ſimul ac mulieres una cum parvulis templa Deorum confeſtim adeuntes & ſacrificantes vidiſſet, ſpectaculum id minime tolerandum ratus, ad idololatriam ruentem turbam elata voce objurgavit. Unde comprehenſus, ignisque ſupplicio addictus eſt. Quem ubi contemneret, lingua viro generoſo præciſa fuit, ad ſupplicium hoc ita alacri, ut ultro linguam protenſam carnifici reſecandam præberet. Hoc perpeſſus cruciamentum, in vincula conjectus eſt, pedibus ad quatuor usque nervi puncta diſtentis, donec laqueo tandem fauces ipſi frangerentur. Ita Euſebius dicto loco cap. II.

Unus, an plures ejus nominis fuerint Martyres.

xliv. Ceterum an Romanus hic idem ille ſit, cujus martyrium eleganti hymno (in Weiziana editione xiv eſt, isque ultimus, περὶ στεφάνων) deſcripſit Prudentius, disquiri inter doctos ſolet. Sane Græci in ſuo Menæo duos diſtingvunt Romanos martyres; alterumque ſub Diocletiano paſſum eſſe dicunt, de quo heic Euſebius agit; alterum autem ab Aſclepiade Præfecto damnatum eſſe ſub Galerio. Menologiis iſtis adſtipulatur

tur Baronius, ad Martyrologium Romanum d. xiix Novembris, diverſosque martyres in unum a Prudentio confuſos eſſe ſcribit. Sed refellit Baronium, ejusque rationibus ſatisfacit, Fronto Ducæus, in Notis ad Chryſoſtomi homil. xliii & xliix, de Romano. Miratur item Baronianam ſententiam Valeſius in Annotationibus ad locum Euſebii de quo nunc agimus; *Cum uno*, inquiens, *eodemque die ambos eſſe paſſos, eodemque martyrii genere perfunctos fateantur (utrique enim præciſam linguam affirmant; utrumque poſt abſciſſionem linguæ locutum; tandemque in carcere ſtrangulatum eſſe, conſentiunt) quis non videt, fruſtra ab illis diſtingui duos Romanos?* & paulo poſt: *Certe ſi duo ejusdem nominis fuere Romani martyres, & ſi ambo eodem die martyrium paſſi ſunt Antiochiæ, cur Euſebius hoc loco unius duntaxat mentionem fecit?* Cumque objeciſſet ſibi vir doctiſſimus, Euſebium in hoc libro de ſolis Palæſtinæ martyribus loqui inſtituiſſe, atque idcirco ſolius Romani Diaconi meminiſſe, quippe qui Palæſtinus eſſet; reſpondet, Euſebium alibi quoque hujus martyris facere mentionem, in ſecundo ſcilicet libro de Reſurrectione & Aſcenſione Chriſti, & ibi etiam unum duntaxat Romanum agnoſcere.

xlv. Quamvis autem hæc ita ſe habeant, negari tamen nequit, non parum diſcrepare inter ſe quæ de Romani paſſione in veterum monumentis traduntur. Et mirum inprimis, ſi γνήσιος Euſebii fœtus eſt liber de Martyribus Palæſtinæ, γνήσιοι item ſunt de Reſurrectione ſermones, quos, etſi Latine dumtaxat, ſub ejusdem nomine ex codicibus mſſ. edidit Sirmondus (utrumque

Extinctus fuit cælitus ignis ad Romanum comburendum accenſus.

autem

autem placet Valeſio) qui fieri potuerit, ut extincti cœlitus ignis adeo nulla mentio priori loco fieret, de quo tamen ſermone 11 de Reſurrectione hæc leguntur: *Cum adunarentur ſarmenta & canna, ad velocitatem utpote flammæ, — Cœli Dominus jubet nubibus coronari cœlum; adimplens autem ſinus nubium grandine & imbre admodum vehementi, & addens ventos ad velocem emiſſionem eorum. Neque enim accendi flammam permittit, vehementiorem oſtendens hanc virtutem quam apud Babylo-*
Dan. 3, 23. ſſ. *niam.* Id quod etiam Prudentius hymno XIV, 856. his verbis teſtatur:

> —— *Sequitur immenſus fragor*
> *nubis ruentis. Nimbus undatim nigro*
> *præceps aquarum flumine ignes obruit.*
> *Alunt olivo ſemicombuſtas faces:*
> *ſed vincit imber jam madentem fomitem.*

Confer ſupra cap. V, 22.

Romanus ſine lingua loquitur.

XLVI. Porro omittit, libro de Martyribus Palæſtinæ, Euſebius ingens illud miraculum, quod poſt linguæ præciſionem locutus adhuc fuerit Romanus, ſermone 11 de Reſurrectione ita memoratum: *Adducebatur Romanus ad carcerem (addebat autem & hoc blandus ad tyrannum Judex) qui iſtam corporalem linguam non habe-*
Act. 2, 3. *bat. Lectum eſt autem nobis, quia in Apoſtolos Spiritus linguas ut ignem diviſit & donavit. Sed illud non vidimus; ſed audivimus & credimus. Quod autem dicturus ſum, multi vultus ſunt teſtes. Dicitur quia* (quod) *beatus iſte Romanus, dum adhuc carneam habebat linguam,*
Ex. 4, 10. *ſimilia Moſi loquebatur, hoc eſt, balbutiens, & non compoſite loquens. Dum adhuc haberet totam linguam, erat balbus.*

Digitized by Google

balbus. Cum autem carcerem ingrediebatur, cuſtos carceris interrogavit eum, quod ei eſſet nomen. Et certe litera (R) *etiam his qui valde compoſiti recte loquuntur, impedit ad loquendum. Nunc autem Romanus & inciſa lingua, quam cum haberet, recte loqui non poterat, ſpiritu lingua loquitur, & valde rectiſſime, & dicit: Romanus dicor.* ac paulo poſt: *Non ſemel locutus tacuit: ſed conferebat cum aliis de cruce & victoria* CHRISTI; *& hoc multis menſibus in carcere conſtitutus.* Confirmat hæc in ſuis de Romano ſermonibus Chryſoſtomus (quamquam poſterior, ob ſtyli rationem, non creditur Chryſoſtomi eſſe Valeſio) & Prudentius in hymno de eodem XIV, 926. ſeqq.

XLVII. Ubi in tranſcurſu notamus, ſimile miraculum contigiſſe præcipitante ſeculo quinto, cum Vandalorum in Africa Rex Hunericus, Ariana hæreſi infectus, Chriſtianos orthodoxos immani crudelitate perſequeretur. Nam & tunc, quando *ad Tipaſenſem Mauritaniæ majoris civitatem* Hunericus *Comitem quendam cum iracundia dirigens, præcepit, ut in medio foro, congregata illuc omni provincia, linguas* orthodoxis *& manus dexteras radicitus abſcinderent; — Spiritu ſancto præſtante ita loquuti ſunt, — quomodo antea loquebantur:* uti Victor ſcribit Uticenſis, de Perſec. Vandalica libro III; ſubjungens mox: *Si quis incredulus eſſe voluerit, pergat nunc Conſtantinopolim, & ibi reperiet unum de illis, Subdiaconum Reparatum, ſermones politos ſine ulla offenſione loquentem. Ob quam cauſam venerabilis nimis in palatio Zenonis Imperatoris habetur, & præcipue Regina mira eum reverentia veneratur.* Et quemadmodum

Simile miraculum ſeculo 5. in Africa ſub Hunerico contigit.

Ooo Roma-

Digitized by Google

Romanus præciſa lingua expeditius quam ante locutus dicitur: ita de Hunericianis illis martyribus in Theophraſto ſuo (dialogo, ubi Theophraſtus, Axitheus, & Ægyptus, de Animarum immortalite ac Reſurrectione corporum diſputantes introducuntur) Æneas Gazæus teſtatur, Philoſophus Platonicus Chriſtianus, quod datum ipſis fuerit divinitus, ἄνευ γλώττης σαφέστερον ἢ πρότερον διαλέγεσθαι, *ſine lingua articulatius quam umquam antea loqui.* Non poſſum quin quæ mox ſequuntur adjiciam. Εἶδον ἔγωγε τοὺς ἄνδρας, inquit Gazæus, καὶ λαλούντων ἤκουσα· καὶ τῆς φωνῆς τὸ ἔναρθρον θαυμάζων, τὸ τῆς φωνῆς ὄργανον ἐζήτουν· καὶ τοῖς ὠσὶν ἀπιστῶν, τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐπέτρεπον τὴν κρίσιν· καὶ τὸ στόμα διανοίγων, ὅλην ἐκ ῥιζῶν ἀνασπασθεῖσαν ἐθεώρουν τὴν γλῶτταν· καὶ ἐκπλαγεὶς ἐθαύμαζον, οὐχ ὅπως τὸν λόγον συνήρμοσαν, ἀλλ' ὅπως ἐσώθησαν. *Ipſe ego hos viros vidi, & loquentes audivi; & vocem adeo articulatam admiratus, inſtrumentum vocis inquirebam: & auribus non fidens, judicium oculis conceſſi; & ore aperto, linguam radicitus evulſam vidi: & ſtupefactus mirabar, non ſane, quo pacto vocem conformarent, ſed quomodo ſervati eſſent.* Quin magis adhuc mirandum quod Marcellinus Comes in Chronico, ad ann. CCCCXXCIV, tradit: *Rex Hunericus unius Catholici adoleſcentis, vitam a nativitate ſua ſine ſermone ducentis, linguam præcepit abſcindi, idemque mutus, quod ſine humano auditu* CHRISTO *credens fide didicerat, mox præciſa ſibi lingua locutus eſt, gloriamque Deo in primo vocis ſuæ exordio dedit.* Addit: *Ex hoc fidelium contubernio aliquantos ego religioſiſſimos præciſis linguis manibusque truncatis apud Byzantium integra voce conſpexi loquentes.* Vide

præ-

præterea Procopium de Bello Vandalico lib. I, Gregorium M. dialog. III, cap. XXXII, Juſtinianum l. 1 Cod. de offic. P. P. Afr. ubi de Vandalorum queſtus crudelitate, inter cetera, *Vidimus*, inquit, *venerabiles viros, qui abſciſſis radicitus linguis pœnas ſuas miſerabiliter loquebantur.*

XLIIX. Sed e diverticulo in viam. Narrat præterea Prudentius, quod itidem ab Euſebio prætermittitur, quomodo in eqvuleo ſuſpendi Romanum, flagris & plumbatis cædi, lateraque ejus mucronibus ſcindi Aſclepiades juſſerit: quomodo, de fidei Chriſtianæ myſteriis ubi verba feciſſet martyr, & ad pueri ſeptennis judicium provocaſſet, quæ ætas affectibus non ſit obnoxia, profanus Judex parvulum e turba advocaverit: qui, rogatus, utrum Deos multos, an unum CHRISTUM adorare conveniat? cum, irriſa πολυθεότητι, pro CHRISTI cultu pronunciaſſet, ſpectante ſine fletu matre loris duriter cæſus, aliaque ratione excarnificatus, tandemque ipſius matris ulnis geſtatus ad ſupplicii locum, gladio percuſſus martyrium una cum Romano conſummaverit, canente, dum filioli cervicem carnifex feriret, adſtante matre verſum Davidicum: *Pretioſa in conſpectu Domini mors Sanctorum ejus.* Confer Chryſoſtomi homiliam XLIIX, ſive de Romano II, & Martyrologium Rom. ad diem XIIX Novembr. ubi Barula puerulus iſte vocatur; quem tamen Theodulum alii, teſte ibi in Notis Baronio, appellant.

Pueruli cujusdam, imperterriti fidei Chriſtianæ profeſſoris, cum Romano martyrium.

Pſ. 116, 15.

XLIX. Porro Euſebius, ubi de Palæſtinæ martyribus agit, capite III, ſub Urbano Præſide TIMOTHEUM Gazæ, poſt innumera tolerata tormenta, lento igne conſumptum, AGAPIUM vero & THECLAM ad beſtias damnatos

Timotheus lento igne conſumptus: Agapius & Thecla ad beſtias damna-

nati. Vide infra num. 56.

natos eſſe ſcribit. Cumque Gentilibus publicam ſolennitatem & conſueta ſpectacula celebrantibus, rumor paſſim increbreſceret, damnatos nuper Chriſtianos cum beſtiis pugnaturos, adoleſcentes ſex, Timolaum Ponticum, Dionysium e Phœnice Tripolitanum, Romulum, Dioſpolitanæ Eccleſiæ Subdiaconum, Pausin & Alexandrum Ægyptios, & Alexandrum alterum Gazenſem, colligatis ante manibus, ut ſe ad ſubeundum martyrium promptos paratoſque oſtenderent, contento curſu ad Urbanum advolâſſe, &, ubi ſe Chriſtianos eſſe profiterentur, qui ne beſtiarum quidem incurſus formidarent, protinus cuſtodiæ mancipatos, cumque duobus aliis, Agapio & Dionysio, in urbe Cæſarea paulo poſt capite plexos fuiſſe memorat.

Adoleſcentes ſex Chriſtiani ſponte ſe ad pugnam cum beſtiis offerunt.

Lento igne quo pacto conſumpti fuerint Chriſtiani.

L. Ubi dum Timotheus lento igne conſumptus legitur, non poſſumus quin hoc cruciamenti genus ex Lactantio heic deſcribamus. Is igitur, libro de Mortibus Perſecutorum cap. xxi, ubi Maximianum de Chriſtianis ſtatuiſſe dixiſſet, *ut poſt tormenta damnati lentis ignibus urerentur*; id ita porro explicat: *Cum deligati fuiſſent, ſubdebatur primo pedibus lenis flamma tamdiu, donec callum ſolorum contractum igni ab oſſibus revelleretur. Deinde incenſæ faces & extinctæ admovebantur ſingulis membris, ita ut locus nullus in corpore relinqueretur intactus. Et inter hæc ſuffundebatur facies aqua frigida, & os humore abluebatur, ne areſcentibus ſuccitate faucibus cito ſpiritus redderetur. Quod poſtremo accidebat, cum per multum diem decocta omni cute, vis ignis ad intima viſcera penetraſſet. Hinc rogo facto cremabantur. Corpora jam cremata, lecta oſſa & in pulverem comminuta,*

jacta-

jactabantur in flumina ac mare. Confer ſupra cap. v, 18.

LI. Pergit Euſebius capite IV ſingulari ſtudio APPHIANI deſcribere martyrium. Juvenis nondum viginti annos tunc nati. Is Pagis ortus, Lyciæ oppido, parentibus opulentis, diu ſtudiorum cauſa Beryti erat commoratus, ibique nec vigore corporis nec ſodalium conſvetudine corrumpi ſe paſſus, pie, honeſte, ac ſobrie ex præcepto Chriſtianiſmi vixerat. Inde vero domum reverſus, etſi principem ibi locum pater tenebat, quod tamen ille cum propinquis ex veræ religionis præceptis vitam non ageret, ipſe, divino quodam ſpiritu afflatus, præque cœleſtis ſapientiæ amore vanam hujus ſeculi gloriam & corporis voluptates deſpiciens, clam Cæſaream aufugit, ubi martyrii corona eum manebat. Cum enim ibi Maximinus adverſus Chriſtianos bellum tunc, anno tertio perſecutionis Diocletiani, excitaret, perque omnes provincias miſſa eſſent tyranni edicta, quibus operam Præſides dare jubebantur, ut omnes omnium urbium incolæ Diis palam ſacrificarent, atque hinc Præcones per univerſam Cæſaream cunctos patresfamilias ad Dæmonum templa evocarent, ac præterea Tribuni militum ſingulos ex tabella nominatim citarent; noſter ille, cum nemine communicato conſilio, clam iis qui in eadem domo agebant (inter quos ipſe fuit narrationis hujus auctor Euſebius) clam univerſa militum cohorte qui circa Præſidem Urbanum ſtabant, ad eundem, tunc forte libantem, intrepidus acceſſit, fidenterque animo comprehenſa ejus dextra, ſacrificium omittere ipſum coegit; abſurdum eſſe dicens, ut, poſthabito veri unius Dei numine, ſimulacris ac dæmoni-

Apphiani martyrium.

conf. infra n. 6.

 moni-

Digitized by Google

monibus ſacra homines faciant. Quæ quidem divina impulſum virtute (ἐν θείᾳ δυνάμει) illum feciſſe Euſebius affirmat. Confer ſupra num. xxiv & xxxiix. Tam audaci autem perpetrato facinore, e veſtigio a militibus tamquam a feris beſtiis diſcerptus, verberibusque innumeris excruciatus, inque carcerem tandem conjectus eſt. Hinc autem in judicium adductus paulo poſt, cum Diis, ut jubebatur, ſacrificare nollet, latera ejus ad ipſa usque oſſa & viſcera ſulcata, totque plumbatarum ictibus cæſus eſt, ut contuſa ac tumefacta facie, ne ab iis quidem qui optime illum norant agnoſceretur. Imo, ne quid deeſſet crudelitati, juſſu Præſidis linteis oleo tinctis pedes ipſius obvolverunt, igne poſtea ſubjecto. Qui cum conſumptis carnibus ad oſſa usque penetraret, univerſus corporis humor ceræ inſtar liquefactus ſtillatim diffluxit. Confer ſupra cap. i, 10. Cum vero nullis cruciatibus, doloribus nullis, generoſi martyris conſtantia frangeretur, tandem ſemimortuum in maris profundum præcipitarunt. Ubi vero tantus repente fragor & mare & cœlum concuſſit, ut terra quoque, & ipſa Cæſaria, motu illo quateretur, ſimulque ſancti Martyris cadaver a marinis fluctibus ante portas urbis ejectum eſt. Cujus miraculi teſtes omnes propemodum Cæſariæ incolas auctor citat, οὐδεμία γοῦν, inquiens, ἡλικία τῆς παραδόξου ταύτης ἀπελείφθη θέας. *Nulla enim ætas tam ſtupendæ rei ſpectaculo non interfuit.*

Ulpianus martyr culeo inſutus, & in mare præcipitatus.

LII. Eodem tempore Tyri Ulpianus, & ipſe adoleſcens, poſt plagas crudeles ac acerbiſſima flagorum verbera, ἅμα κυνὶ καὶ ἀσπίδι τῷ ἰοβόλῳ ἑρπετῷ ὠμοβοΐνῃ περιβληθεὶς δορᾷ, τῇ θαλάττῃ παραδίδοται, *una cum cane & aſpide*

aſpide in culeum ex crudo bovis corio inſutus, in mare præcipitatus eſt, ſcribente dicto loco cap. v Euſebio. Cujuſmodi pœnam Julianum quoque martyrem fuiſſe expertum, Chryſoſtomus tradit homilia XLVII. Verba ejus: Σύ μοι σκόπει, πῶς αὐτοῦ (Ἰουλιανοῦ) τῆς τελευτῆς τὸν τρόπον χαλεπὸν ἵνα καὶ πικρὸν ἐπενόησεν (ὁ δικάζων) ἱκανὸν ἐνδείξασθαι ὄντα κἀκείνου τὴν ἀμότητα, καὶ τοῦ μάρτυρος τὴν ἀνδρείαν. Τίς οὖν ὁ τρόπος τῆς τιμωρίας; σάκκον κομίσας καὶ ἐμπλήσας ἄμμου, καὶ σκορπίους, καὶ ὄφεις, καὶ ἔχεις, καὶ δράκοντας ἐμβαλὼν, ἐνέβαλε μετ᾽ ἐκείνων τὸν ἅγιον, καὶ ῥίπτει εἰς τὸ πέλαγος. *Tu mihi conſidera, quo pacto ſævum quoddam & acerbum genus mortis ejus* (Juliani) *excogitaverit* Judex Paganus: *quod & tyranni crudelitatem & Martyris fortitudinem demonſtrare poſſet. Quodnam igitur illud eſt ſupplicii genus? Allato ſacco, & arena completo, cum in eum ſcorpiones, viperas, & dracones injeciſſet, cum illis & ſanctum injecit, & in mare demiſit.*

Simili ſupplicio etiam in S. Julianum fuiſſe animadverſum, Chryſoſtomus tradit.

LIII. Culei ſupplicio hoc in parricidas olim fuiſſe animadverſum, conſtat ex lege Pompeja de Parricidiis: *qua cavetur, ut, ſi quis parentis, aut filii, aut omnino adfectionis ejus quæ nuncupatione parricidii continetur, fata properaverit, ſive clam ſive palam id auſus fuerit, nec non is, cujus dolo malo id factum eſt, vel conſcius criminis exiſtit, licet extraneus ſit, pœna parricidii puniatur; & neque gladio, neque ignibus, neque ulli alii ſolemni pœnæ ſubiiciatur, ſed inſutus culeo cum cane, & gallo gallinaceo, & vipera, & ſimia; & inter eas ferales anguſtias comprehenſus, ſecundum quod regionis qualitas tulerit, vel in vicinum mare, vel in amnem projiciatur; ut omnium elementorum uſu vivus carere incipiat, & ei cœlum ſuperſtiti*

Culei ſupplicium parricidarum quaſi proprium.

ſtiti & terra mortuo auferatur; §. VI Inſtit. de publicis Judiciis. Confer l. pen. D. ad leg. Pompejam de Parricidiis, l. un. C. de his qui parentes vel liberos occiderunt, ipſasque Leges XII Tabb. quarum VII ſic habet: *Qui parentem necaſſit, caput obnubito, coleoque inſutus in profluentem mergitor.* Vide item Paulum JCtum Recept. ſentent. lib. V, tit. XXIV, ibique Cujacii commentarium. De cauſis, cur ſupra expreſſæ beſtiæ culeo inſutis additæ, perquam ſane obſcuris & incertis, legat, qui voluerit, Iſidorum Hiſpalenſem Origin lib. V, cap. XXVII, Cœlium Rhodiginum Lection. antiqv. lib. VI, cap. XIII, Forcatulum Necromant. dialog. XXXIV, alios.

De illo elegans Ciceronis locus.

LIII. Non poſſumus, quin illuſtrandis & confirmandis iis quæ ex Lactantianeis Inſtitutionibus jamjam producebantur, locum adjiciamus perquam ſane elegantem ex Ciceronis oratione pro S. R. Amerino. *Majores noſtri*, ait ibi, *cum intelligerent, nihil eſſe tam ſanctum, quod non aliquando violaret audacia, ſupplicium in parricidas ſingulare excogitaverunt: ut, quos natura ipſa retinere in officio non potuiſſet, ii magnitudine pœnæ maleficio ſubmoverentur. Inſui voluerunt in culeum vivos, atque ita in flumen dejici. O ſingularem ſapientiam! Nonne videntur hunc hominem ex rerum natura ſuſtuliſſe & eripuiſſe, cui repente Cælum, Solem, aquam terramque ademerunt? ut, qui eum necaſſet unde ipſe natus eſſet, careret iis rebus omnibus ex quibus omnia nata eſſe dicuntur. Noluerunt feris corpus objicere, ne beſtiis quoque, quæ tantum ſcelus attigiſſent, immanioribus uteremur: non ſic nudos in flumen dejicere, ne, cum delati eſſent in mare, ipſum pollucrent, quo cetera, quæ violata ſunt, expiari putantur.*

Digitized by Google

tantur. Denique nihil tam vile neque tam vulgare eſt, cujus partem ullam reliquerint. Etenim quid tam eſt commune, quam ſpiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus ejectis? ita vivunt, dum poſſunt, ut ducere animum de cœlo nequeant: ita moriuntur, ut eorum oſſa terra non tangat: ita jactantur fluctibus, ut numquam abluantur: ita poſtremo ejiciuntur, ut ne ad ſaxa quidem mortui conquieſcant. Hæc ibi Tullius: quæ ex parte repetit libro de Oratore.

LV. Apparet autem ex his omnibus, quam immane, fœdum, & abominandum Culei ſupplicium ſemper fuerit habitum. Idque indicat etiam Juvenalis, quando ſcelus illud hominis Neronem deſcribit, ſatyra IIX, 213. quod fuerit, *Quam immane & abominandum id ſemper fuerit habitum.*

cujus ſupplicio non debuit una parari
ſimia, nec ſerpens unus, nec culeus unus. *conf. ſat. 13, v. 111.*

quemadmodum ſane in vita etiam hujus monſtri legimus, apud Svetonium cap. XLV, quod ſtatuæ ejus fuerit *aſcopera deligata* (ἀσκοπήρᾳ, Svida docente, τὸ μαρσίππιον, ἤτοι τὸ σακκοπήδιον) *ſimulque titulus: Ego quid potui? Sed tu culeum meruiſti.* Imo ſpectat huc quam maxime adagium illud, quo *Culeo dignus* homo enormiter flagitioſus dicitur. Vide Eraſmum Chil. IV, centur. IX, 18. Atque hinc non mirum, in Chriſtianos, qui omnium mortalium ſceleratiſſimi, & *noviſſima exempla meriti*, Gentilibus credebantur, etiam hoc tam deteſtabili ſupplicio fuiſſe ſævitum; præſertim cum horrendorum illi infanticidiorum poſtularentur. Vide lib. III de Calumniis Paganorum cap. IX. Tametſi etiam ad ſolos parricidas Culeus non ita pertinuit, quin eo alii quoque inter- *Tacit. Annal. 15.* *Culeo interdum puniebantur*

etiam qui non erant parricidæ. interdum fuerint puniti. Quemadmodum, Valerio Maximo auctore, Memorabilium libro I, cap. I, 13. *Tarquinius Rex M. Tullium Duumvirum, quod librum, ſecreta civilium ſacrorum continentem, cuſtodiæ ſuæ commiſſum, corruptus, Petronio Sabino deſcribendum dediſſet, culeo inſutum in mare abjici juſſit.* uti eadem quoque habet Dionyſius Halicarnaſſenſis libro IV; niſi quod Marcum Attilium hic appellat quem ille vocat Tullium. Sed ad priora redeamus.

Ædeſius martyr. LVI. Apphiani, cujus martyrium ſupra deſcripſimus, germanus fuit Ædesius: isque & ob eandem fere cauſam, & eodem mortis genere quo frater, martyrium perfecit. Poſt diuturnos enim carceris & vinculorum cruciatus, poſt latam a Præſide ſententiam, qua ad metalla Palæſtinæ fuerat condemnatus, cum de Chriſtianis quæſtionem habentem Alexandriæ Judicem, inque eos ſupra modum debacchantem, honeſtasque mulieres, & caſtas etiam Virgines, lenonibus dedentem, imperterrito animo corripuiſſet, tandem, perinde ut Apphianus, in mare projectus eſt. Vide Euſebium ſæpius laudato loco cap. V.

Agapii martyrium. LVII. Diximus ſupra, Agapium & Theclam ad beſtias ab Urbano Præſide fuiſſe damnatas. Idque factum, Euſebio monente, ſecundo perſecutionis anno. Cum autem anno poſt quarto, Maximinus ſpectacula populo exhiberet, Agapius, qui ter jam antea ex carcere eductus, & ſæpius cum maleficis ſolenni pompa traductus erat in ſtadio, Judice poſt varias comminationes ad alia ſubinde certamina, forte quod mentem aliquando mutaturum ſperaret, ipſum differente, tunc tandem *conf. ſupra c. 5. n. 18.* præſente

præſente Imperatore una cum ſcelerato quodam parricida in ſtadio comparere juſſus, &, homicida abſoluto, cum urſa commiſſus eſt. Cui concito curſu obviam ivit quidem, ſeque ipſum laniandum cupidiſſime præbuit: quia vero ſic nondum exſpiraverat, in carcerem reportatus, pauloque poſt, appenſis ad pedes ejus lapidibus, medio mari ſubmerſus eſt; uti hæc omnia fuſe Euſebius refert cap. VI.

Theodoſia martyr.

LIIX. Sequitur capite VII THEODOSIA, ex urbe Tyro, Virgo annos nata circiter octodecim. Hæc ubi ad vinctos quosdem Cæſareæ ante Prætorium ſedentes Chriſtianæ fidei Confeſſores, cum iis collocutura, accederet, mox correpta a militibus, & ad Præſidem deducta eſt. Cujus juſſu acerbis horrendisque tormentis excruciata, lateribus ejus & papillis ad ipſa usque oſſa ferreis ungulis dilaniatis, tandemque marinis fluctibus merſa, martyrium conſummavit.

Silvanus cum ſociis ad opus metalli damnatus. Domninus & Auxentius martyres.

LIX. Circa idem tempus, & in eadem urbe Cæſarea, SILVANUS Epiſcopus cum aliis quibusdam CHRISTI ſervis ad opus metalli damnatus eſt, & ita quidem, ut pedum juncturæ candenti ferro prius ipſis debilitarentur. DOMNINUS etiam tunc vivus combuſtus, AUXENTIUS autem beſtiis objectus eſt.

Martyres Gazenſes, Thea & Valentia.

LX. Dire præterea vexati ſub Firmiliano Præſide, Urbani (cujus ſupra meminimus) ſucceſſore, Chriſtiani Gazenſes: duæ præſertim feminæ. Quarum una, (quæ THEA dicitur in Græcorum Menologio a. d. XV Julii: Confer Martyrologium Rom. d. XIX Dec.) cum ſtupri minas ferre non poſſet, & ſævitiem Judicibus exprobraſſet, primum flagris cæſa, hinc ſublimis in equuleo

Ppp 2 ſuſpen-

Digitized by Google

ſuſpenſa, admotas laterum ungulas pertulit: altera, cui nomen VALENTIÆ, cum, tantam atrocitatem atque immanitatem ferre non valens, ex media turba inclamare adverſus Judicem cœpiſſet: *τ' ἐμὴν ὠμῶς οὕτως βασανίζεις ἀδελφὴν; quousque tandem adeo crudeliter meam torquebis ſororem?* &, ad ſacrificandum invitata, calcibus petitam aram diſturbaſſet, ungularum ictibus & ipſa lantata primum, deinde una cum ſorore illa ſua, quam vocabat, flammis abſumpta eſt. Vide Euſebium capite dicti libri IIX.

Pauli martyrium. LXI. Proxime ſecutum eſt, ut eodem narratur capite, B. PAULI martyrium. Qui jamjam paſſurus, a carnifice exiguum temporis ſpatium ſibi concedi flagitavit; eoque impetrato, primum quidem pro univerſis Chriſtianis, paceque iis quamprimum reſtituenda; tum pro Judæorum, Samaritanorum, & Gentilium converſione, tandem pro Judice etiam a quo capitis ſupplicio damnatus erat, proque Imperatoribus, & pro carnifice ipſo, qui cervicem ei præciſurus erat, preces ad Deum fudit, atque ita, inter adſtantium lacrymas, decollatus eſt. Confer ſupra cap. V, §. 34.

Antoninus, Zebinas, Germanus, Ennathas, martyres. LXII. Poſthac, ubi adeo ad immolandum omnes, ſine ætatis, ſexus, & ſtatus diſcrimine impellebantur, ut cuncta etiam in foro venalia ſacrificiorum libationibus inquinarentur, & ante publicas balneas quaſi in inſidiis collocarentur cuſtodes, qui lavantes illic homines ſordesque corporis expurgantes execrandis victimis macularent; Chriſtiani tres, ANTONINUS Presbyter, ZEBINAS Eleutheropolitanus, & GERMANUS, juncto quaſi agmine in ſacrificantem Præſidem Firmilianum, a pro- *conf. ſupra n. 51.*

poſio

poſito idololatrico illum revocantes, irruerunt, capitali mox ſupplicio affecti. Quibus comes ivit ENNATHAS, Scythopolitana Virgo, poſtquam nudo corpore per univerſam ùrbem Cæſaream tracta, loriſque cæſa eſſet, viva exuſta. Vide caput Appendicis Euſebianæ IX. ubi plurima inſuper de Tribuni Maxys (ſub quo hæc contigerunt) tyrannide habentur, & ſpeciatim, quomodo ſepulturam Martyrum corporibus negaverit. Vide ſupra cap. V, 75. ſeqq.

Ares, Probus, Elias, Petrus Aſceta, martyres.

LXIII. Paſſi etiam nunc ſunt ARES, igne combuſtus, PROBUS (ſic enim legendum videtur, non Promus) & ELIAS, decollati; ac inprimis PETRUS ἀσκητὴς, alias Apſelamus dictus, flammis conſumptus, poſtquam fruſtra Judex aliique Gentiles, ut ſui ipſius miſereretur, & ætati ſuæ atque adoleſcentiæ conſuleret, hortati ipſum fuerant, narrante Euſebio cap. X. Confer quæ notamus in Plinii de Chriſtianis epiſtolam, ad verba: *Confitentes iterum ac tertio interrogavi.*

Pamphilus, ille Euſebii neceſſarius, martyr.

LXIV. Subſequitur, cap. XI, PAMPHILI cum ſociis martyrium. Et Pamphilus quidem hic ille eſt, a quo cognomen noſter geſſit Euſebius, uti notum, interque alios Hieronymus teſtatur epiſt. LXV, ad Pammachium & Oceanum; *Euſebius*; ſcribens, *& Pamphilus tantam inter ſe habuere concordiam, ut unius anima homines putes, & ab uno alter nomen acceperit.* Idem habet libro de Scriptoribus Eccleſ. cap. LXXII. Sane Euſebius de vita ejus & virtutibus peculiare opus, tribus libris conſtans, edidit; ut, præter Hieronymum, ipſemet indicat hoc capite, & Hiſtor. Eccleſ. lib. VII, cap. XXXII, lib. IIX, cap. XIII, Facit & alias paſſim ſui hujus Pamphili men-

Quantus ille vir fuerit.

tionem admodum henorificam Euſebius, a ſanctitate, eloquentia, *φιλοπονίᾳ,* ardentiſſimoque Scripturarum ſacrarum ſcrutinio, ipſum commendans. Quibus conformiter Hieronymus, ubi de illo agit libro de Scriptoribus Eccleſ. cap. xxcvi, *Tanto,* inquit, *Bibliothecæ divinæ amore flagravit, ut maximam partem Origenis voluminum ſua manu deſcripſerit, quæ uſque hodie in Cæſarienſi bibliotheca* (ibi enim Presbyter erat) *habentur; ſed & in duodecim Prophetas viginti quinque ἐξηγήσεων Origenis volumina,* pergit Hieronymus, *manu ejus exarata, reperi: quæ tanto amplector & ſervo gaudio, ut Crœſi opes habere me credam. Si enim lætitia eſt, unam epiſtolam habere Martyris, quanto magis tot millia verſuum, per quæ mihi videtur ſui ſanguinis ſignaſſe veſtigia?* Hic igitur Pamphilus, de quo ſupra Appendicis hujus ſive libri de Martyribus cap. vii Euſebius ſcribit, quod ſub Urbano Præſide ungulis excarnificatus, inque carcerem poſtea detruſus fuerit, nunc ſub Firmiliano martyrium conſummavit, cumque illo plures alii, quorum nomina pariter & ſupplicia apud Euſebium legi poſſunt.

Martyres alii varii horum temporum.

lxv. Longum nempe foret, vel nomina omnium illorum recenſere, quos ultima hæc perſecutio abſorpſit, & quorum peculiaria Acta extant, ſaltim in Martyrologiis habetur mentio. Quales, præter memorabilem illam legionem Thebæam (quæ, fide

Legio Thebæa.

Christi ab Epiſcopo Jeroſolymitano imbuta, poſt Romam ex Oriente accerſita, & in Galliam miſſa, cum ſacrificare nollet, ſemel atque iterum decimata, & tandem toto immiſſo exercitu interempta eſt. Vide Baronium ad ann. ccxvii, 1. ſeqq.) & xl milites, quos Baſilius M

Gre-

Gregorius Nyſſenus, & Gaudentius Brixianus orationibus ſuis celebrarunt; Maximilianus Felix, Agnes, Eulalia, Julitta, Claudius, Aſterius, Neon, Donuilla, Theonilla, Zenobius, Zenobia, Coſmas, Damianus, Antimus, Leontius, Euprepius, Zoe, Sebaſtianus, Tiburtius, Tharacus, Andronicus, Domna, Suſanna, Claudius, Maximus, Zeno, Dorotheus, Euthymius, Antimus, Marcellinus, Siſinnius, Saturninus, Thelica, Dativus, Anyſia, Soter, Gordius, Barlaamus, Donatus denique ille, *Donatus.* cui ſuum de Mortibus Perſecutorum librum, non adeo pridem interitui ſubtractum, eque tenebris in lucem revocatum, Lactantius dicavit, capite ejus opuſculi xvi, ſic ipſum compellans: *Quid opus eſt illa* (de acerbitate perſecutionis ultimæ) *narrare, præcipue tibi, Donate, qui præter ceteros tempeſtatem turbidæ perſecutionis expertus es? Nam cum incidiſſes in Flaccinum Præfectum, non puſillum homicidam; deinde in Hieroclem ex Vicario Præſidem, qui auctor & Conſiliarius ad faciendam perſecutionem fuit; poſtremo in Priſcillianum, ſucceſſorem ejus, documentum omnibus invictæ fortitudinis præbuiſti. Novies enim tormentis cruciatibusque variis ſubjectus, novies adverſarium glorioſa confeſſione viciſti. — Nihil adverſus te verbera, nihil ungulæ, nihil ignis, nihil ferrum, nihil varia tormentorum genera valuerunt. Adimere tibi fidem ac devotionem nulla vis potuit. — Denique poſt illas novem glorioſiſſimas pugnas, quibus a te Zabulus* (Diabolus, Æolico more, ſic etiam Cypriano, Hilario, & Paulino vix aliter,, dici ſolet) *victus eſt, non eſt auſus ulterius congredi tecum, quem tot præliis expertus eſt non poſſe ſuperari. Et cum tibi parata eſſet victrix corona, deſiit*

amplius

Digitized by Google

amplius provocare, ne jam ſumeres, quam licet non accepe-ris in præſenti, tamen integra tibi pro virtutibus tuis & meritis in regno Dei reſervatur. Nimirum ubi Nicomediæ Galerii Maximiani pro Chriſtianis edictum (quod infra exhibemus) proponeretur, e vinculis dimiſſum eſſe Donatum, poſtea cap. xxv Lactantius indicat, *Tunc,* inquiens, *apertis carceribus, Donate cariſſime, cum ceteris Confeſſoribus e cuſtodia liberatus es, cum tibi carcer ſex annis pro domicilio fuerit.*

num. 76.

Dextero oculo Chriſtianis erutus, ſiniſtri poplites cauterio adusti.

LXVI. Sed, ut jam ſupra dixi, longum foret nimisque prolixum, omnes martyres ſpeciatim deſcribere, omniaque Martyrum tormenta & cruciatus, quibus poſtrema hæc perſecutio nobilitata. Sane tanta tunc ſervorum Dei edita ſtrages eſt, ut ipſos etiam tyrannos perſecutores ſanguinis fundendi ſatietas caperet, & Imperatores non occidi Chriſtianos amplius, ſed (o crudelem benignitatem! o *clementiæ ſpeciem falſam*! ut Lactantius, etſi in re alia, alicubi loquitur) dextris effosſis oculis, cruribusque ſiniſtris cauterio aduſtis, in metalla detrudi præciperent. Unde innumera hominum multitudo iſtis Chriſtianiſmi ſignis notata. Vide Euſebium Hiſtor. Eccleſ. lib. IIX, cap. XII, ejusque libri Append. cap. IIX & X. Fitque paſſim in hiſtoria Eccleſiaſtica illuſtrium etiam virorum mentio, qui Chriſtianorum inſignibus iſtis tunc nobilitati.

l. 5. c. 11.

Paphnutius altero oculo tunc orbatus.

LXVII. Ubi primo loco nominamus merito admirabilem illum PAPHNUTIUM. De quo ſic Ruffinus Hiſtor. Eccleſ. libro I, cap. IV: *Fuit in Concilio* Nicæno *& Paphnutius, homo Dei, Epiſcopus ex Ægypti partibus, Confeſſor ex illis, quos Maximianus, dexteris oculis effosſis, &*

ſiniſtro

Digitized by Google

ſiniſtro poplite ſucciſo, per metalla damnaverat. Sed in hoc tanta virtutum inerat gratia, ut ſigna per eum non minus quam dudum per Apoſtolos fierent. Nam & Dæmones verbo tantum fugabat; & agros ſola oratione curabat: ſed & cæcis viſum dicitur reddidiſſe, & paralyticos ad ſtabilitatem corporis revocaſſe. Quem Conſtantinus in tanta veneratione & affectu habuit, ut ſæpius eum intra palatium evocatum complecteretur, & illum oculum, qui in confeſſione fidei fuerat evulſus, avidioribus oſculis demulceret. Confer Socratem lib. I, cap. XI, Theodoritum lib. I, cap. VII, Sozomenum lib. I, cap. X.

LXIIX. Interfuit Nicænæ Synodo etiam PAULUS, Epiſcopus Neocæſareenſis. De quo ita Theodoritus, Hiſtor. Eccl. libro I, cax. VII: Παῦλος ὁ Νεοκαισαρείας, φρούριον δὲ τοῦτο ταῖς τοῦ Εὐφράτου παρακείμενον ὄχθαις, τῆς Λικιννίου παραπέλαυσε λύττης. ἄμφω γὰρ ἦν τὼ χεῖρε πεπηρωμένος, σιδήρου πεπυρακτωμένου προσβαλόντος αὐταῖς, καὶ τὰ κινητικὰ τῶν ἄρθρων νεῦρα συσταλέντος καὶ νεκρωθέντος. *Paulus, Epiſcopus Neocæſareæ, quod caſtellum eſt ad Euphratis ripas poſitum, Licinii rabiem fuerat expertus. Ambabus enim manibus fuerat debilitatus, candente ferro eis admoto, & nervis, quibus articuli moventur, contractis atque enectis.* *Paulus Neocæſ. ambabus manibus debilitatus.*

LXIX. Sed & MAXIMUS, Jeroſolymitanorum Epiſcopus, Ethnicæ impietatis ſymbola illa in corpore ſuo circumtulit. Sic enim modo laudatus Theodoritus, lib. II, cap. XXVI: τῶν Ἱεροσολύμων μετὰ Μακάριον Μάξιμος τὴν προεδρίαν παρέλαβεν· ἀνὴρ ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας διαπρέψας ἀγῶσι. τὸν γὰρ δεξιὸν ὀφθαλμὸν ἀφῄρητο, καὶ τῆς ἀγκύλης ἐστέρητο τῆς δεξιᾶς. *Jeroſolymorum ſacerdotium* *Maximus Jeroſol. oculo orbatus, & poplite læſus.*

 poſt

poſt Macarium Maximus ſuſcepit ; vir qui pro pietatis defenſione in perſecutionum certaminibus inclaruerat. Nam & oculo dextro orbatus, & dextro poplite debilitatus fuerat. Confer Sozomenum libro I, cap. x, Philoſtorgium lib. III, cap. XII, & Ruffinum lib. I, cap. XVII. Qui, de coacta in negotio Athanaſiano Tyri ſynodo crypto-Ariana agens, *Concilium cogitur*, ſcribit, *in quod aliquanti concinnatæ* contra Athanaſium *calumniæ conſcii, omnes pene inſenſo animo adverſum Athanaſium præjudicatoque conveniunt. Per idem tempus Paphnutius Confeſſor* (*de quo ſupra memoravimus*) *aderat, Athanaſii innocentiæ conſcius. Is cum vidiſſet Maximum, Hieroſolymorum Epiſcopum, qui una ſecum effoſſo oculo, & poplite ſucciſo, Confeſſor extiterat, verum pro nimia ſimplicitate nihil de Sacerdotum ſcelere ſuſpicantem, conſediſſe cum ceteris, quos factionis macula ſociaverat ; medium conſeſſum adire non veritus, Te, inquit, Maxime, cum quo mihi unum atque idem confeſſionis inſigne eſt ; cum quo mihi pariter mortale lumen effoſſum, clariorem divini luminis conciliavit aſpectum ; Te, inquam, non patiar ſedere in Concilio malignantium, & cum iniqua gerentibus introire. Injectaque manu elevans eum de medio eorum, ac de ſingulis inſtruens, perpetua dehinc Athanaſio communione ſociavit.* Et ſane, quando poſtea conciliabulum Antiochiæ congregabant Ariani, cautior jam factus Maximus, conventui illi intereſſe recuſavit. Vide Socratem lib. II, cap. IIX, Sozomenum lib. III, cap. VI. Unde etiam loco tandem ab Arianæ factionis Epiſcopis eſt pulſus, notante Socrate lib. II, cap. XXXIIX, Sozomeno lib. IV, cap. XX.

LXX. Por-

lxx. Porro in eodem Tyri inſtituto Arianorum conciliabulo, cujus ante meminimus, Athanaſii cauſam adverſus hoſtes ejus egit quoque ὁ μακαρίτης Ποτάμων, ὁ μέγας, ὁ τῆς Ἡρακλείας Ἐπίσκοπος, καὶ ὁμολογητὴς, — ζηλωτὴς δὲ ὢν ὑπὲρ ἀληθείας καὶ ὀρθοδοξίας, ἐλευθεροστομῶν, ὃς οὐδέποτε εἴληφε πρόσωπόν τινος. τὸν ὀφθαλμὸν γὰρ ἐν τῷ διωγμῷ διὰ τὴν ἀλήθειαν ἐκφλώθη, *beata memoriæ magnus ille* POTAMO, *Heracleæ Epiſcopus, & Confeſſor, —— veritatis ac rectæ fidei ardore æſtuans, vir ſumma loquendi libertate, qui nullius umquam perſonæ rationem habuerat. Quippe pro veritatis confeſſione alterum in perſecutione oculum amiſerat*; auctore Epiphanio, hæreſi lxiix, 7. *Similiter Potamo Heracl.*

lxxi. Ita videlicet nulli labori parcebant idololatræ, nulli arti, ut Eccleſiam Christi quovis modo everſum irent; ultima præſertim tempeſtate hac ſævientе. Ubi nimirum *inquirebatur peragendæ rei* (inſtituendæ adverſus Dei ſervos perſecutioni) *dies aptus; ac potiſſimum Terminalia deligebantur, quæ ſunt ad ſeptimum Kalendas Martias; ut quaſi terminus imponeretur huic* Chriſtianæ *religioni*; ceu Lactantius ſcribit, de Mortibus Perſecutorum cap. xii; & *Maximinus ejuſmodi votum Jovi vovit, ut, ſi victoriam* adverſus Licinium *cepiſſet, Chriſtianorum nomen extingueret funditusque deleret*; tradente eodem cap. xlvi. imo ubi publica jam de Chriſtianiſmo debellato per Hiſpaniam tropêa erigebantur. Quarum inſcriptiones, poſt alios, has recitat Baronius, ad ann. ccciv, 8. Dioclet. Jovius Maximi. Herculeus Cæss. Augg. Amplificato Per Orientem Et Occid. Imper. Roman. Et Nomine Christianorum Deleto Qui Remp. Evertebant. &: Dioclетian. Cæs. Aug. *Chriſtianiſmi ab Ethnicis ſperabatur interitus.*

Gallerio In Oriente Adopt. Superstitione Christi Ubiq. Deleta cultu Deôrum Propagato. Confer quæ hanc in rem damus libro 1 de Calumniis Paganorum, capite ultimo.

Sed fruſtra.

LXXII. Ceterum non reſpondit eventus impiis Tyrannorum votis. Sed experiri oportebat reapſe illos quod ſcribit ſub finem Apologetici Tertullianus: *nihil quidquam proficere exquiſitiorem quamque crudelitatem ſuam, ſed illecebram eſſe magis ſectæ; & plures effici Chriſtianos, quoties metantur a* perſecutoribus: ac *ſemen eſſe ſanguinem Chriſtianorum.* Unde etiam altero mox a mota perſecutione anno purpuram depoſuerunt Diocletianus & Maximianus, ac *uterque una die privato habitu imperii inſigne mutavit; Nicomediæ Diocletianus, Herculius Mediolani;* dicente ſub finem libri IX Eutropio. Vide Euſebium libro IIX Hiſtoriæ Eccleſ. cap. XIII, & inprimis Lactantium de Morte Perſecutorum cap. XIIX.

Conſtantii Chlori benignus erga Chriſtianos animus.

LXXIII. Ita Auguſti ex Cæſaribus facti Conſtantius Chlorus & Galerius Maximianus, quod ad Eccleſiæ res attinet, diverſam iniere ſententiam. Conſtantius quippe, Conſtantini M. parens, nulla in re Chriſtianis moleſtus fuit. Et quis ejus fuerit erga ipſos animus, vel ex his diſcere licet, quæ, in vita illius libro 1, cap. XVI, Euſebius annotavit. Nempe Palatinis omnibus, qui in ejus aula militabant, liberam optionem dedit, ut, ſiquidem Dæmonibus ſacrificaſſent, manere ipſis in palatio ſolitisque frui honoribus liceret; ſi vero id facere renuiſſent, ab ejus aditu excluderentur. Ubi cum alius in hanc, alius in illam partem diſceſſiſſet, ut uniuſcujusque

juſque propoſitum ac ſententia explorata fuiſſet, Conſtantius apoſtatas quidem, tamquam in Deum ſuum perfidos, e ſervitio ſuo rejecit; πῶς γὰρ, inquiens, ἂν ποτε βασιλεῖ πίστιν φυλάξαι, τοὺς περὶ τὸ κρεῖττον ἀλόντας ἀγνώμονας; *Nam quomodo fidem erga Regem ſuum ſervaturi ſunt, qui erga Deum perfidi eſſe deprehenduntur?* ceteros vero in religione conſtantes, quod eodem erga Principem ſuum animo eſſent futuri, ipſius imperii cuſtodes conſtituit; ἐν πρώτοις καὶ ἀναγκαίοις φίλων τε καὶ οἰκείων κρῖναι φήσας τοὺς τοιούτους δεῖν περιέπειν, καὶ μᾶλλον αὐτοὺς ἢ μεγάλων ταμιεῖα θησαυρῶν περὶ πολλοῦ τιμᾶσθαι, *ejuſmodi homines inter præcipuos amicorum & maxime neceſſarios habendos eſſe dicens, multoque pluris æſtimandos quam maximarum opum theſauros.*

LXXIV. Quam vero clementem Chriſtianis ſe præſtitit Conſtantius, tanto contra furore adverſus eos ſæviit hujus collega Galerius Maximianus. Nam *inerat huic beſtiæ naturalis barbaries, efferitas a Romano ſanguine aliena. —— Et verbis, & actibus, & aſpectu, terrori omnibus ac formidini fuit. —— Torquebantur ab eo, non modo Decuriones, ſed primores etiam civitatum, egregii ac perfectiſſimi viri. Et quidem in cauſis levibus atque civilibus, ſi morte digni viderentur, Cruces ſtabant; ſin minus, compedes parati. Matresfamilias ingenuæ ac nobiles in gynæceum rapiebantur. Si quis eſſet verberandus, defixi in ſtabulo pali quatuor ſtabant, ad quos nullus unquam ſervus diſtendi ſolebat. —— Habebat urſos ferociæ ac magnitudinis ſuæ ſimillimos, quos toto imperii ſui tempore elegerat. Quotiens delectari libuerat, horum aliquem adferri nominatim jubebat. His homines non plane*

Maximiani contra, crudeliſſimi tyranni, adverſus eos furor.

Digitized by Google

comedendi, ſed abſorbendi objectabantur. Quorum artus cum diſſiparentur, ridebat ſuaviſſime. Nec unquam ſine humano cruore cœnabat. —— Nulla pœna penes eum levis; non inſulæ, non carceres, non metalla: ſed ignis, crux, feræ, in illo erant cotidiana & facilia. Domeſtici & adminiſtratores lancea emendabantur. In cauſa capitis animadverſio gladii admodum paucis quaſi beneficii (loco) *deferebatur, qui ob merita vetera impetraverant bonam mortem;* uti hæc omnia ſic narrat Lactantius, libro de Mortibus Perſecutorum cap. IX, XXI, XXII; etiam pluribus ibi additis, quæ huc transferre piget. Tale ergo portentum cum fuerit Maximianus; cum adeo fuerit, ut Prudentius hymno XIV, 33. loquitur,

immitis, atrox, aſper, implacabilis;

quid mirum, tam immaniter in Eccleſiam illum ferociiſſe, ut motam ab eo tempeſtatem διωγμῶν τὸν φρικωδέστατον καὶ βαρύτατον, *perſecutionum omnium atrociſſimam maximeque horrendam* Gregorius Nazianzenus vocet, orat. XX, in Baſilium M, ipſumque tyrannum ſic deſcribat: ὃς πολλοῖς τοῖς ἐγγύθεν γενομένοις ἐπιφυεὶς, πάντας φιλανθρώπους ἀπέδειξε. θράσει τε πολλῷ ῥέων, καὶ φιλονεικῶν τὸ τῆς ἀσεβείας κράτος ἀναδήσασθαι. *qui, cum poſt multos, qui paulo ante extiterant, ingruiſſet, hoc effecit, ut omnes humani ac faciles fuiſſe viderentur; ingenti nimirum ipſe audacia furens, atque impietatis principatum conſequi ſummo ſtudio contendens.* Sane crudelitate illa, quam ſupra expreſſimus, præ ceteris in noſtros eum fuiſſe uſum, clare Lactantius his verbis indicat, dicto loco, ſub initium capitis XXII: *Quæ in Chriſtianis excruciandis didicerat, conſvetudine ipſa in omnes exercebat;* narratque

& is

& is paulo ante ſpecimen quoddam inuſitatæ hujus ſævitiæ, num. L à nobis memoratum: quemadmodum & alias tota hiſtoria Eccleſiaſtica, omnia Martyrologia, quæque nos inde ſupra deprompſimus, abominandam ejus tyrannidem loqvuntur.

LXXV. Ceterum non ſivit inultam juſtum Numen adeo effrenatam hominis ferociam; ſed *percusſit eum Deus inſanabili plaga*, ut ſcribit Lactantius dicto loco cap. XXXIII. Nempe *naſcitur ei*, inquit, *ulcus malum in inferiori parte genitalium, ſerpitque latius. Medici ſecant, curant. Sed inductam jam cicatricem ſcindit vulnus, & rupta vena fluit ſanguis usque ad periculum mortis. Vix tamen cruor ſiſtitur. Nova ex integro cura. Tamen perducitur ad cicatricem. —— Albeſcit ipſe, atque abſumptis viribus tenuatur. Et tunc quidem rivus cruoris inhibetur. Incipit vulnus non ſentire medicinam: proxima quaque cancer invadit; &, quanto magis circumſecatur, latius ſævit, quanto curatur, increſcit.* *Maximiani pœna. Confer Euſeb. l. 8. c. 16.*

—— —— Ceſſere magiſtri

Phillyrides Chiron, Amythaoniusque Melampus. *3. Georg. v. 549.*

Undique Medici nobiles trahuntur: nihil humanæ manus promovent. —— Jam non longe pernicies aberat, & inferiora omnia corripuerat. Comprutescunt forinſecus viſcera, & in tabem ſedes tota dilabitur. Non deſinunt tamen infelices Medici, vel ſine ſpe vincendi mali, fovere, curare. Repercuſſis medullis, malum recidit introrſus, & interna comprehendit: vermes intus creantur. —— Comeſtur a vermibus, & in putredinem corpus cum intolererandis doloribus ſolvitur.

Clamo-

Digitized by Google

2. Æn. V. 223.

Clamores ſimul horrendos ad ſidera tollit;
Quales mugitus, fugit cum ſaucius aram
taurus. —— ——

Et hæc facta ſunt per annum perpetem; cum tandem, malis domitus, Deum coactus eſt confiteri. **Novi** (nova vi) *doloris urgentis per intervalla exclamat, ſe reſtituturum Dei templum, ſatisque pro ſcelere facturum.*

Maximianus publico edicto pacem dat Chriſtianis.

LXXVI. Atque ita edictum pro Chriſtianis promulgavit, quod Græce Euſebius libro IIX, cap. XVII, Lactantius autem dicto loco Latine ita exhibet: *Inter cetera, quæ pro reipublicæ ſemper commodis atque utilitate diſponimus, nos quidem volueramus antehac juxta leges veteres & publicam diſciplinam Romanorum cuncta corrigere, atque id providere, ut etiam Chriſtiani, qui parentum ſuorum reliquerant ſectam, ad bonas mentes redirent. Siquidem quadam ratione tanta eoſdem Chriſtianos voluntas invaſiſſet, & tanta ſtultitia occupaſſet, ut non illa veterum inſtituta ſequerentur, quæ forſitan primi parentes eorundem conſtituerant; ſed pro arbitrio ſuo, atque ut hiſdem erat libitum, ita ſibimet leges facerent, quas obſervarent, & per diverſa varios populos congregarent. Denique cum ejuſmodi noſtra juſſio extitiſſet, ut ad veterum ſe inſtituta conferrent, multi periculo ſubjugati, multi etiam deturbati ſunt. Atque cum plurimi in propoſito perſeverarent, ac videremus, nec Diis eoſdem cultum ac religionem debitam exhibere, nec Chriſtianorum Deum obſervare; contemplationem mitiſſimæ noſtræ clementiæ intuentes, & conſvetudinem ſempiternam, qua ſolemus cunctis hominibus veniam indulgere, promptiſſimam in his quoque indulgentiam noſtram credidimus porrigendam: ut denuo*

ſint

Digitized by Google

ſint Chriſtiani; & conventicula ſua componant; ita ut ne quid contra diſciplinam agant. Alia autem epiſtola Judicibus ſignificaturi ſumus, quid debeant obſervare. Unde juxta hanc indulgentiam noſtram debebunt Deum ſuum orare pro ſalute noſtra, & reipublica, ac ſua; ut undique verſum reſpublica perſtet incolumis, & ſecuri vivere in ſedibus ſuis poſſint. Quo publicato edicto nova quaſi lux Chriſtianis in nocte caliginoſa ſuborta eſt; dum, qui vel ad metalla fuerant damnati, vel carceribus incluſi, aut patria pulſi, cum gaudio & tripudio ad ſuos redierunt; uti fuſe Euſebius narrat lib. IX, cap. I. Confer ſupra num. LXV.

LXXVII. Verumenimvero non niſi ſemeſtre illud gaudium fuit, triſtiori ſtatim clade obtenebratum. Jovius enim Maximinus, Galerii ſucceſſor, extremum Satanæ virus in Eccleſiam profudit, urgente inprimis Theotecno, Antiochiæ Curatore. Qui Magicis præſtigiis per idolum Jovis Philii falſa miracula edidit, & Imperatori perſvaſit, poſtulaſſe Deum, ut Chriſtiani, tamquam ſibi infeſti, urbe & agris pellerentur. Confiсta quoque tunc ab impiis ſunt Πιλάτου καὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ὑπομνήματα, πάσης ἔμπλεα κατὰ τοῦ χριστοῦ βλασφημίας, *Pilati & Salvatoris noſtri Acta, plena adverſus* CHRISTUM *impietatis*; eaque, Maximini juſſu, per omnes imperii provincias miſſa, ut ubique publicarentur, & ludimagiſtri pro dictatis declamanda memoriæque commendanda pueris ea traderent. Qui proinde toto die nihil aliud in ſcholis præter Jeſum & Pilatum in ore habuerunt. Vide Euſebium Hiſtor. Eccl. lib IX, cap. II, III, IV, V, VII. ubi & ſequentia narrat: Στρατοπεδάρχης,

Maximinus Eccleſiæ perſecutionem inſtaurat.

Acta Pilati.

ἐν Δοῦκα Ῥωμαῖοι προσαγορεύουσιν, ἀνὰ τὴν Δαμασκὸν τῆς Φοινίκης ἐπιῤῥητά τινα γυναικάρια ἐξ ἀγορᾶς ἀναρπάσας, βασάνους αὐταῖς ἐπιθήσειν ἠπείλει, λέγειν ἐγγράφως ἐπαναγκάζων, ὡς δὴ εἶησάν ποτε χριστιαναὶ, συνειδεῖεν τε αὐτοῖς τε τοῖς κυριακοῖς πράττειν αὐτοὺς τὰ ἀκόλαστα, καὶ ὅσα ἄλλα λέγειν αὐτὰς ἐπὶ διαβολῇ τοῦ δόγματος ἤθελεν. ὧν καὶ οὗτος ἐν ὑπομνήμασι τὰς φωνὰς ἐνθέμενος, βασιλεῖ κοινοῦται· καὶ δὴ προστάξαντος, εἰς πάντα τόπον καὶ πόλιν καὶ ταῦτα δημοσιοῦται τὰ γράμματα. *Dux quidam in urbe Phœnices Damaſco, cum impuras neſcio quas mulierculas ex foro rapuiſſet, tormenta ſe ipſis admoturum minatus, eo miſeras adegit, ut publice editis apud Acta teſtimoniis faterentur, ſe olim Chriſtianas fuiſſe, & flagitiorum, quæ a Chriſtianis gererentur, conſcias eſſe: eos in ipſis ædibus ſacris obſcena quædam perpetrare aſſeverantes, & quæcunque alia ad infamandam religionem noſtram effutire eas Dux voluerat. Harum igitur mulierum teſtimonia Actis inſerta Dux confeſtim ad Imperatorem mittit: nec mora jubente Principe in ſingulis urbibus ac locis hæc quoque monumenta publicantur.* Confer ſupra cap. v, 47. & lib. iii de Calumniis Paganorum cap. ix. Inde igitur, quod nunquam antea factum fuerat, æneis tabulis inciſæ conſtitutiones Imperiales contra Chriſtianos in mediis urbibus fuerunt propoſitæ; quibus peſtes, ſterilitates, bella, omniaque ſuperiorum temporum mala & calamitates, Chriſtianiſmo Maximinus imputat; ſuum autem imperium felix & fauſtum eſſe gloriatur, quod magno Jovi Diisque ceteris debitum cultum & venerationem deferat. Vide Euſebium Hiſtor. Eccleſ. lib, ix, cap. vii. quæque tradi-

tradimus de Calumniis Paganorum libro III, cap. IIX, 7. cap. XIV, 2. & inprimis cap. XV, 1. ſeqq.

LXXIIX. Oportune autem nominis ſui gloriam vindicavit Deus. Mox enim morbi ingruerunt peſtilentes ac inſoliti, non ceciderunt ex more imbres, fames inuſitata afflixit provincias, nova bella excitata ſunt, tantaque oborta eſt miſeria, ut loca omnia, angiportus, fora, plateæ, lamentis redundarent, neque aliud quam lugubres cum planctu quaſi & tibiarum cantu nenias cernere licuerit. ἀθρόως δὴ, inquit Euſebius lib. IX, cap. IIX, ταῦτα πάντα ὑφ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν συῤῥεύσαντα καιρὸν, τὸ τοῦ τυράννου θρασύτητος τὴν κατὰ τοῦ θεοῦ μεγαλαυχίαν διήλεγξεν· ὅτι δὴ τῆς περὶ τὰ εἴδωλα αὐτοῦ σπουδῆς καὶ τῆς καθ' ἡμῶν ἕνεκα πολιορκίας, μὴ λιμὸν, μὴ δὲ λοιμὸν, μὴ δὲ μὴν πόλεμον ἐπὶ τῶν αὐτοῦ συμβῆναι καιρῶν ἐθρασύνετο. *Quæ omnia uno eodemque tempore cum ſubito confluxiſſent, arrogantem confidentiſſimi tyranni jactantiam confutarunt, qui ob ſtudium ſuum in colendis ſimulacris, & propter perſecutionem noſtrorum, nec famem, nec peſtilentiam, nec bellum denique ullum ſuis temporibus accidiſſe, audacter gloriabatur.* Confer lib. III de Calummniis Paganorum cap. XV, 21. ſeqq. *Perſecutionis illius pœnæ.*

LXXIX. Quando per Orientem ſæviebat Maximinus, Roma Maxentii tyrannidem experiebatur. Eum vero armis petiit & oppreſſit Conſtantinus M. Quod quomodo factum fuerit, operoſe tradit Euſebius Hiſtoriæ Eccleſ. lib. IX, cap. IX, & inprimis de vita Conſtantini lib. I, cap. XXVI, ſeqq. ubi etiam de mirabili ipſius viſione ſequentia memorat. Nempe cum infelicia Imperatorum fata, qui in Deorum multitudine fiduciam *Conſtantini M. viſio.*

collocaverant, triſteſque eorum exitus conſideraret, ad unum illum Deum ſe convertit, hujusque opem implorare cœpit, orans atque obſecrans, ut ſe ipſi noſcendum is præberet, præſentibusque negotiis, quæ adverſus Maxentium moliebatur, adjutricem manum porrigeret. In hoc ergo dum eſſet, ἀμφὶ μεσημβρινὰς ἡλίου ὥρας ἤδη τῆς ἡμέρας ἀποκλινούσης, αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν ἔφη (ὁ Κωνσταντῖνος) ἐν αὐτῷ οὐρανῷ ὑπερκείμενον τοῦ ἡλίου σταυροῦ τρόπαιον, ἐκ φωτὸς συνιστάμενον, γραφήν τε αὐτῷ συνῆφθαι, λέγουσαν ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ. θάμβος δ᾽ ἐπὶ τῷ θεάματι κρατῆσαι αὐτόν τε καὶ τὸ στρατιωτικὸν ἅπαν, ὃ δὴ στελλομένῳ ποι πορείαν, συνείπετό τε καὶ θεωρὸν ἐγίνετο θαύματος. καὶ δὴ διαπορεῖν πρὸς ἑαυτὸν ἔλεγε, τί ποτε εἴη τὸ φάσμα. ἐνθυμουμένῳ δ᾽ αὐτῷ καὶ ἐπὶ πολὺ λογιζομένῳ, νὺξ ἐπῄει καταλαβοῦσα. ἐνταῦθα δὴ ὑπνοῦντι αὐτῷ, τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ σὺν τῷ φανέντι κατ᾽ οὐρανὸν σημείῳ ὀφθῆναί τε καὶ παρακελεύσασθαι, μίμημα ποιησάμενον τοῦ κατ᾽ οὐρανὸν ὀφθέντος σημείου, τούτῳ πρὸς τὰς τῶν πολεμίων συμβολὰς ἀλεξήματι χρῆσθαι, *horis diei pomeridianis, Sole in occaſum vergente, Crucis tropæum in cælo ex luce conflatum, Soli ſuperpoſitum, ipſis oculis ſe vidiſſe* Conſtantinus *affirmavit, cum hujusmodi inſcriptione: HAC VINCE. Eo viſo, & ſeipſum, & milites omnes, qui ipſum neſcio quo iter facientem ſequebantur, quique ſpectatores miraculi fuerant, vehementer obſtupefactos. Interim ipſe, ut ajebat, addubitare animo cœpit, quidnam hoc ſpectrum ſibi vellet. Cogitanti ipſi, & diu multumque apud ſe reputanti, nox tandem ſupervenit. Tum vero* CHRISTUS *Dei dormienti apparuit cum ſigno illo quod in cælo oſtenſum fuerat, præcepitque, ut militari ſigno ad ſimilitudinem ejus quod in cælo vidiſſet fabricato, eo tamquam ſalutari præſidio*

ſidio in præliis uteretur. Hæc Euſebius, & quidem ab ipſomet Conſtantino, ut ait, jurejurando fidem ſuæ narrationi faciente, accepta. Qui mox etiam, quo pacto ſignum tale Imperator ex auro & gemmis fabricari curaverit, quæque forma fuerit illius Labari (ſic enim Romani vocant) capp. XXX & XXXI accurate deſcribit. Confer Lactantium libro de Mortibus Perſecutorum cap. XLIV, quæque ex ſcriptore, qui & ipſe Conſtantino fuit σύγχρονος, Photius memorat cod. CCLVI.

XXC. Debellato igitur CHRISTI crucifixi virtute Maxentio, ſtatim Conſtantinus hujusq; affinis Licinius pacem Eccleſiæ conceſſerunt, edito reſcripto, quod apud Euſebium libro X, cap. V, Græce, & apud Lactantium de Mortibus Perſecutorum cap. XLIIX, tametſi depravate admodum, Latine legi poteſt; & in quo inter alia hæc habentur: *Cum feliciter, tam ego Conſtantinus Auguſtus, quam etiam ego Licinius Auguſtus, apud Mediolanum conveniſſemus, atq; univerſa, quæ ad commoda & ſecuritatem publicam pertinerent, in tractatu haberemus: hæc inter cetera, quæ videbamus pluribus hominibus profutura, vel inprimis ordinanda eſſe credidimus, quibus Divinitatis reverentia continebatur; ut daremus & Chriſtianis, & omnibus, liberam poteſtatem ſequendi religionem, quam quisque voluiſſet. —— Itaque hoc conſilio ſalubri ac rectiſſima ratione ineundum eſſe credidimus, ut nulli omnino facultatem abnegandam putaremus, qui vel obſervationi Chriſtianorum, vel ei religioni mentem ſuam dederet, quam ipſe ſibi aptiſſimam eſſe ſentiret. —— Atque hoc inſuper in perſona Chriſtianorum ſtatuendum eſſe cenſuimus, quod ſi eadem loca, ad quæ antea convenire conſueverant, de quibus*

Conſtantini & Licinii pro Chriſtianis reſcriptum.

etiam datis ad officium tuum literis certa antehac forma fuerat comprehenſa, priore tempore aliud vel a fiſco noſtro vel ab alio quocunque videntur eſſe mercati, eadem Chriſtianis ſine pecunia, & ſine ulla pretii petitione, poſtpoſita omni fruſtratione atque ambiguitate, reſtituant. —— Ut autem hujus ſanctionis benivolentia noſtra forma ad omnium poſſit pervenire notitiam, prolata programmate tuo hac ſcripta, & ubique proponere, & ad omnium ſcientiam te perferre conveniet, ut hujus benivolentia noſtra ſanctio latere non poſſit.

Maximini pro Chriſtianis conſtitutiones.

XXCI. De edicto hoc certior factus Maximinus, & ipſe quidem literas pro Chriſtianis ad Sabinum dedit, quibus, ne qua iis moleſtia ob religionem crearetur, cavebat. Sed coactus potius quam ſuopte motu id fecit (potentiam nempe Conſtantini & Licinii, quos Chriſtianis favere intellexerat, expaveſcens) neque etiam publicos agere conventus in ſuis illis reſcriptis, noſtris permiſit; tradente Euſebio libro IX, cap. IX. Tandem vero, cum eo prolaberetur ſuperbiæ & amentiæ, ut ſibi ſoli primas poteſtatis partes inter imperii conſortes aſſereret, bellumque adverſus Licinium, rupto quod pactus cum illo erat amicitiæ fœdere, moveret, victus ab eodem, & in fugam actus, ubi domum reverteretur, primum Sacerdotes Ethnicos, quorum oraculis impulſus bellum iſtud ſuſceperat, tamquam præſtigiatores trucidavit; deinde publicato pro Chriſtianis edicto de ſecuritate iis plene proſpexit. Vide Euſebium libro IX, cap. X. Qui, poſtquam illud Maximini reſcriptum exhibuerat, quaſi in ſtuporem actus, *αὗται*, ſubjungit, *τῶν τυράννων φωναὶ, οὐδ' ὅλον ἐνιαυτὸν τῶν κατὰ χριστιανῶν ἐν στήλαις ἀνατεθει-*

τεθειμένων αὐτοῦ διαταγμάτων ὑστερίσασαι. καὶ παρ' ᾧ γε μικρῷ πρόσθεν δυσεβεῖς ἐδοκοῦμεν, καὶ ἄθεοι, καὶ παντὸς ὄλεθροι τοῦ βίου, ὡς μὴ ὅτι γε πόλιν, ἀλλ' οὐδὲ χώραν οὐδ' ἐρημίαν οἰκεῖν ἐπιτρέπεσθαι. παρὰ τούτου διατάξεις ὑπὲρ χριστιανῶν καὶ νομοθεσίαι συνετάττοντο. καὶ οἱ πρὸ βραχέος πυρὶ καὶ σιδήρῳ, θηρίων τε καὶ οἰωνῶν βορᾷ πρὸ ὀφθαλμῶν αὐτοῦ τοῦ τυράννου διαφθειρόμενοι, καὶ πᾶν εἶδος κολάσεως καὶ τιμωρίας, ἀπαλλαγῆς τε βίου οἰκτρότατα ὡς ἂν ἄθεοι καὶ δυσεβεῖς ὑπομένοντες, οὗτοι νῦν πρὸς αὐτοῦ καὶ θρησκεύειν ὁμολογοῦνται θρησκείαν, καὶ ἐπισκευάζειν κυριακὰ ἐπιτρέπονται· καὶ δικαίων τινῶν αὐτοῖς μετεῖναι, αὐτὸς ὁ τύραννος μαρτυρεῖ καὶ ὁμολογεῖ. *Hæc ſunt tyranni verba, quæ poſt edicta illa adverſus Chriſtianos in æreis tabulis ab ipſo propoſita, nondum anno penitus exacto ſubſecuta ſunt. Et qui paulo antea nos profanos, atque impios, & in perniciem humani generis natos eſſe cenſuerat, adeo ut non modo urbes, ſed ne agros quidem & ſolitudines, incolere ſineremur, ab eo conſtitutiones & leges pro Chriſtianis edebantur. Et qui nuper ante ipſius tyranni oculos flammis, ac ferro, & beſtiarum ac volucrum laniatu abſumebantur, cunctaque pœnarum & mortis genera velut impii & religionis omnis expertes miſerabilem in modum ſuſtinebant, iidem nunc & religionem colere dicuntur, & inſtaurare Dominica ſua ſinuntur: quin & jura quædam ipſis competere, idem tyrannus teſtatur ac fatetur.*

XXCII. Idem Euſebius mox pertriſtem crudeliſſimi hujus perſecutoris ex hac vita exceſſum narrat. Quam & his verbis deſcribit Lanctantius, de Morte Perſecutorum cap. XLIX: *Cum jam terra marique perterreretur, nec ullum ſperaret refugium, angore animi ac metu*

Triſtis Maximini exitus.

Digitized by Google

metu confugit ad mortem, quaſi ad remedium malorum, quia Deus in caput ejus ingeſſit. Sed prius cibo ſe inferſit, ac vino ingurgitavit, ut ſolent hi, qui hoc ultimo ſe facere arbitrantur. Et ſic hauſit venenum. Cujus vis, referto ſtomacho repercuſſa, valere non potuit in præſens, ſed in languorem malum verſa eſt peſtilentiæ ſimilem, ut diutius protracto ſpiritu cruciamenta ſentiret. Jam ſævire in eum cœperat virus: cujus vis cum præcordia ejus ureret, inſuſtentabili dolore usque ad rabiem mentis elatus eſt; adeo ut per dies quatuor inſania percitus, hauſtam manibus terram velut eſuriens devoraret. Deinde poſt multos graveſque cruciatus, cum caput ſuum parietibus infligeret, exilierunt oculi ejus de caveis. Tunc demum, amiſſo viſu, Deum videre cœpit candidatis miniſtris de ſe judicantem. Exclamabat ergo ſicut ii qui torqueri ſolent, & non ſe, ſed alios feciſſe dicebat. Deinde quaſi tormentis adactus fatebatur, CHRISTUM ſubinde deprecans, & plorans, ut ſuimet miſereretur. Sic inter gemitus, quos tamquam cremaretur edebat, nocentem ſpiritum deteſtabili genere mortis efflavit. Ita Lactantius; addens mox: *Hoc modo Deus univerſos perſecutores nominis ſui debellavit, ut eorum nec ſtirps nec radix ulla remaneret!*

Licinius bellum contra Chriſtianos renovat.

XXCIII. Atque ita, tot deletis tyrannis, conſtanti tandem tranquillitate univerſa Christi Eccleſia eſſet gaviſa, niſi, qui ſæviſſimum Dei hoſtem Maximinum ſuſtulerat, Licinius, ipſe poſtea, ubi a Conſtantino defecerat, bellumque adverſus eum conflaverat, halcyonia illa de novo turbaſſet. Is enim, ὧν ὀφθαλμοῖς ἐπεῖδε τοὺς ἐπὶ τῆς δυσσεβείας ὀλέθρους, τούτων τὸν ζῆλον ἐπὶ κακῷ τῷ αὐτοῦ μετιών, τὸν κατὰ Χριστιανῶν διωγμόν, ὥσπερ ἵνα πάλαι κατεσβεσμένον

μένην πυρὸς ἀκμὴν ἀνεῤῥίπιζε· δεινοτέραν ἢ οἱ πρόσθεν τὴν τῆς δυσσεβείας ἐξάπτων φλόγα, *quorum ob res impie geſtas exitium ſuis ipſe oculis aſpexerat, eorum exemplum in ſuam ipſius perniciem æmulatus, perſecutionem Chriſtianorum quaſi flammam quandam jam ſopitam denuo excitavit; & multo gravius quam priores impietatis conflavit incendium,* ſcribente Euſebio lib. II de vita Conſtantini cap. I. Cujus etiam videatur heic liber X Hiſtoriæ Eccl. cap. IIX. ubi multis narrat, quomodo novus ille Dei hoſtis primum quidem Chriſtianos omnes domo ſua expulerit; deinde cunctos in urbibus militantes, niſi dæmonibus ſacrificare mallent, exauctorari & militiæ honore ſpoliari juſſerit; tandem lata etiam lege prohibuerit, ne quis in carcere detentis alimenta ſubminiſtraret; addita pœna, ut, ſi quis contra feciſſet, pari cum ipſis captivis ſupplicio plecteretur.

XXCIV. Verum & hic Dei antagoniſta 'a Conſtantino M. Auguſto, ejuſque filio Criſpo Cæſare feliciter proſtratus, καὶ ἃ τοῖς πάλαι δυσσεβέσι τυράννοις ἐπεῖδεν αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς Λικίνιος, ταῦτα ὁμοίως καὶ αὐτὸς ἔπαθεν, *& quæ impiis olim tyrannis Licinius ipſe ſuis oculis contingere viderat, eadem quoque ſimili modo perpeſſus eſt;* dicente Euſebio Hiſtor. Eccl. lib. X, cap. IX. Atque ſic tandem illa tam diu deſiderata totque votis ac ſuſpiriis expetita pace & tranquillitate, Dei beneficio, fidiſſimique ejus ſervi Conſtantini virtute & pietate, Chriſtianus orbis eſt donatus.

Debellato illo, pax Chriſtianis reſtituta. & conſtanti Conſtantini pietate tranquillitas univerſæ Eccleſiæ parta.

Quanta hinc enata fuerit inter Chriſtianos lætitia.

XXCV. Quanta hinc gaudia, quanta ubique enata ſint tripudia, longum foret enarrare. Legi de iis poteſt, uti de omni etiam felicitate quæ pacem hanc comitata & ſecuta eſt, Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ Euſebii liber x, ejusdemque de vita Conſtantini opus pene totum. Nobis ſufficiet nunc e Lactantii de Mortibus Perſecutorum libro huc pertinentia nonnulla attuliſſe. Sic autem ille, ſtatim ſub initium iſtius operis: *Reſtituta per orbem tranquillitate, profligata nuper Eccleſia rurſum exſurgit, & majore gloria templum Dei, quod ab impiis fuerat everſum, miſericordia Domini fabricatur. Excitavit enim Deus Principes, qui Tyrannorum nefaria & cruenta imperia reſciderunt, humano generi providerunt: ut jam, quaſi diſcuſſo tranſacti temporis nubilo, mentes omnium pax jucunda & ſerena lætificet. Nunc poſt tanta tempeſtatis violentas turbines, placidus äer & optata lux refulſit. Nunc placatus ſervorum ſuorum Deus, jacentes & afflictos cœleſti auxilio ſublevavit. Nunc mœrentium lacrymas, extincta impiorum conſpiratione, deterſit. Qui adverſati erant Deo, jacent: qui templum ſanctum everterant, ruina majore ceciderunt: qui juſtos excarnificaverant, cœleſtibus plagis & cruciatibus meritis nocentes animas profuderunt. Diſtulerat enim pœnas eorum Deus, ut ederet in eos magna & mirabilia exempla, quibus poſteri diſcerent, & Deum eſſe unum, & eundem mortem digna ultione ſuperbis & impiis ac ſuperioribus irrogare.* & ſub ejusdem libri finem: *Æterna pietati* Dei *gratias agere debemus, qui tandem reſpexit terram, quod gregem ſuum, partim*

Conf. Div. Inſtitut. l. 7. c. ult.

tim vaſtatum a lupis rapacibus, partim vero diſperſum, reficere ac recolligere dignatus eſt, & beſtias malas extirpare, quæ divini gregis paſcua protriverant, cubilia diſſipaverant. Ubi ſunt modo magnifica illa & clara per gentes Joviorum & Herculiorum cognomina: quæ primum a Diocleté & Maximiano inſolenter aſſumpta, ac poſtmodum ad ſucceſſores eorum translata, viguerunt? Nempe delevit ea Dominus, & eraſit de terra. Celebremus igitur triumphum Dei cum exultatione; victoriam Dei cum laudibus frequentemus!

GLORIA IN EXCELSIS DEO.

IN-

Digitized by Google

INDEX.

Ubi numerus prior caput, poſterior ſectionem capitis, pr. præliminaria notat.

A

Adauctus martyr x,33
Ædeſius martyr x,56
Æra Diocletianea Martyrum x,17 ibid
Agapius martyr x,49.57
Agatha martyr IIX,50
Alexander Mamææ Chriſtianis favit VII,5
Idem tamen Chriſtianiſmo nomen non dedit VII,10
Alexander Epiſcopus Rom. martyr VI,12.14
Alexander Phrygis martyrium V,69
Alexander martyr ſub Decio IIX,24
Alexander Jeroſol. martyr IIX,50
Alexander martyr ſub Valer. IX,34
Alpheus martyr x,42
Ambroſius Confeſſor VII,15
Anacletus martyr III,21
Anatolia martyr IIX,50
Anthimus martyr x,25
Antonius martyr x,62
Antoninus, Aſiæ Proconſul, Chriſtianis αὐτοχειρίαν *ſuadet* IV,3
Antonini Pii laudes IV,20
Ejus pro Chriſtianis edictum IV,18
Sub illo tamen non pauci martyrium conſummarunt IV,17
Apollonius martyr V,105
Apollonia martyr IIX,22
Apphianus martyr x,51
Ares martyr x,63
Arnobius qua occaſione contra Gentes ſcripſerit IV,19
Apoſtatarum miſera conditio V,72
Atheiſmus merito objectus Ethnicis, non Chriſtianis V,14
Attalus martyr V,64
Augurius martyr IX,27

Aure-

Aurelius Confeſſor IIX,51
Auxentius martyr X,59

B

Babylas martyr IIX,45
Baronii lapſus V,28
Baſilides martyr VI,24
Beſas martyr IIX,24
Beſtiis frequenter objecti Chriſtiani III,12
Quorum tamen corpora interdum ab iis non attingebantur V,57
Beſtiis ſtipitibus alligatos Romani exponebant V,56
Biblias martyr V,70
Blandina martyr V,48

C

Caligula crebris punctionibus homines interemit IV,14
Calocerus martyr IIX,50
Celerinus Confeſſor IIX,51
Charemon exul ſub Decio IIX,37
Chreſtus pro Chriſtus dixerunt Gentiles pr.3
Chriſtianis primævis a Tacito exitiabilis ſuperſtitio & flagitia objecta I,8
Iidem blandioribus verbis ad ἀποςασίαν ab Ethnicis ſolicitabantur V,8
Iidem ab illis juſſi βλασφημεῖν V,15
Iisdem non permittebatur pro innocentia ſua in Judicio loqui V,42
Iidem ob ſolum nomen ſuum, cetera innocentes, interempti V,43.66
Iisdem quam gratum fuerit & amabile Chriſtianum hoc nomen V,55.66
Iisdem Thyeſtea convivia objecta V,68
Iidem a ſanguine guſtando alieni V,71
Eorum miſera ſors & conditio a Paganis exagitata V,85
Iis incendia per calumniam tributa I,6.X,18
Eorum præſentiâ Gentilium ſacra turbabantur X,19
Eorum facta quædam admiranda magis quam imitanda VI,8. X,22.38.49
Chriſtianiſmum perſecutionibus extinctum iri, Gentilibus perſvaſum I,25.X,71.
Eidem omnia mala & calamitates publicæ ab Ethnicis imputabantur IV,19.VII,14.
Cippi IIX,28

Clementis Coſ. & Fl. Domitillæ martyrium II,9
Clementis Rom. martyrium III,4
Cœmeteria perſecutionis tempore Chriſtianis interdicta IX,37
Commodo imperante ſtatus Eccleſiæ tranquillus V,104
Conſtantii Chlori benignus erga Chriſtianos animus X,73
Conſtantini M. viſio X,79
Ejus pro Chriſtianis reſcriptum X,80
Ipſius pietate & virtute pax univerſæ Eccleſiæ parta X,84
Coronarum & laurearum uſum veteres reſpuebant Chriſtiani VI,10
Creſcens Cynicus Juſtini M. antagoniſta V,31
Cronion martyr IIX,24
Cruci affixi non uno modo interibant X,26
Culei ſupplicium X,53
Cyphoniſmus, ſupplicii genus IIX,26
Cypriani viſiones ante motam perſecutionem Decianam IIX,16
Idem ſub Decio & Valeriano exul IIX,40. IX,7
Ejus in receſſu iſto cura & ſolicitudo pro bono Eccleſiæ IIX,42. IX,9
Ejus decollatio IX,16

D

Davidis poſteri num ſuperfuerint tempore Domitiani II,13
Deiii vita & mores IIX,1
tyrannidis ejus pœna IIX,66
Deus Chriſtianorum monſtroſus ex Gentilium ſententia V,63
Dio Caſſius notatus pr.4
Diocletiani vita & mores X,1
Ejus æra num eadem cum æra Martyrum X,17
Dionyſii Areopagitæ paſſio II,15
Dionyſii Alex. fata ſub Decio & Valeriano III,35. IX,3
Diſcalceari a Chriſtianis ſolebant paſſuri Epiſcopi V,20
Domini appellationem exhorruerunt, Auguſtus, Tiberius, Alexander Severus V,10
Dominos cur Imperatores dicere noluerint Chriſtiani veteres V,9
Iisdem nomen hoc negarunt Judæi, ſed alia ratione quam Chriſtiani V,12
Dominus olim notabat Tyrannum V,11
Domitiani vita & mores II,1
Ejus conſilium de extirpando genere Davidis. II,12
Domitillæ martyrium II,9

Domini-

Domninus martyr x,59
Donatus martyr x,65
Dorotheus martyr x,25

E

Eccleſiæ Miniſtri quo pacto olim electi fuerint VII,8
Egeſippus a Scaligero impugnatus, a Valeſio defenſus II,13.14.
Ennathas martyr x,62
Epimachus martyr IIX,24
Epiphanius immerito a Scaligero reprehenſus VII,16
Epiſcopi Eccleſiæq; Doctores præ ceteris a perſecutoribus petiti v,7.VII,2.IIX,35.IX,16
Equuleus quale tormentum IV,13
Eraſmi παρόραμα II,16
Evariſtus martyr IV,12
Eventius martyr ibid
Eulogius martyr IX,27
Euſebii liber de Martyribus Palæſtinæ x,40
Euſtathius martyr IV,15
Exilium & Relegatio non unius generis apud Romanos II,4

F

Fabianus martyr IIX,50
Felicitas martyr cum filiis v,35
Felicitas martyr cum Perpetua VI,26.32
Fidicula quid IV,13
Flavianus martyr IX,17
Fructuoſus martyr IX,27
Frumentarii qui fuerint IX,15
Fugere licet perſecutionis tempore VI,11.IIX,35
Fuſtuarium v,39

G

Gallienus pro Chriſtianis edicta publicat IX,36
Gallus, Decii ſucceſſor, Eccleſiæ perſecutionem reſuſcitavit IIX,68
Genium Cæſaris venerari in jurando nolebant Chriſtiani v,13
Germanicus martyr beſtias ipſe in ſe provocavit v,26
Germanus martyr x,62
Gladius interdum omne inſtrumentum notat quo mors infertur I,17
Gorgonius martyr x,25
Granii de Chriſtianis epiſtola ad Hadrianum IV,4
Gravidarum ſupplicium differre leges jubent VI,31
Gregorius Thaumaturgus exul ſub Decio IIX,38

H

Hadriani vita & mores IV,1
Is omnino etiam inter Eccleſiæ perſecutores numerandus IV,3

Chriſto templum extruere voluiſſe dicitur IV,9
Huetii, Epiphanium reprehendentis, ἀβλεψία II,17

I

Jacobi Juſti martyrium I,23
Jejunium quartæ & ſextæ feriæ IX,29
Ignatius beſtiis objectus III,11
Igne lento necari ſolebant Chriſtiani V,18. X,50
Ignis interdum lædere nequivit martyres V,22
Irenarchæ qui fuerint V,5
Johannes Evangeliſta, cum a ferventi oleo illæſus manſiſſet, relegatus eſt II,3.7
Eum in metalla damnatum eſſe tradunt Haymo & pſeudo-Victorinus II,6
Eum pro Chriſto tandem eſſe mortuum, putat Chryſoſtomus II,8
Judæi Eccleſiæ perſecutores ſub Hadriano IV,21
Eorum in Chriſtianos odium IV,22
Judæorum appellatione etiam Chriſtiani interdum comprehenduntur pr.3.
Julianus martyr ſub Decio IIX,24
ſub Valeriano IX,17
Juſtinus Philoſophus martyr V,31

K

Καταποντισμὸς III,5

L

Lapſi ſub M. Antonino V,46
ſub Decio IIX,53
Laurentii martyrium IX,20
Legionis Chriſtianæ κεραυνοβόλου ſeu fulmineæ miraculum V,87
Leonides martyr VI,26
Libellatici IIX,56
Licinius pro Chriſtianis reſcriptum edit X,80
Idem tamen poſtea bellum contra ipſos renovat X,83
Lucianus Confeſſor IIX,51
Martyr X,39
Lucius martyr ſub M. Anton V,33
ſub Valeriano IX,17

M

Macar martyr IIX,24
Macedonius ſub Juliano martyr IX,26
Malchus martyr IX,34
Mamæa, Alexandri mater, cum Origene converſata VII,11
Mappalicus martyr IIX,44
Marcella martyr VI,25
Marcellianus martyr IIX,50
Marci Antonini vita & mores V,1
Marianus Victorius, iniquus Eraſmi cenſor II,16

Marinus

Marinus martyr IX,38
Marius martyr IV,3
Martyres magna fortitudine, conſtantia, & alacritate, cumque voluptate & gaudio, mortem pro Chriſto oppetierunt V,16.54.59.IIX,52
Iidem jam paſſuri orabant & canebant V,21
Iidem in nova ſubinde certamina ſervati V,58
Eorum corpora ſuavem quandoque odorem ſpirabant V,23
Eorundem ne quidem cadavera a perſecutorum immanitate erant libera V,73
Iidem poſt latam de ſe capitis ſententiam Deo & Judici gratias agebant V,34.VI,34
Eorum aliqui in cœlum adſcendere viſi IX,31
Qui & poſt mortem apparuerunt IX,32
Iidem jam paſſuri, in crucis formam manus expandere ſolebant X,27
Iidem ſine lingua locuti ſunt X,46
Martyrium ſponte ſibi attrahere nemo debet VI,11
Maſſa candida IX,18
Maura martyr IIX,50
Maximinianus crudelis Eccleſiæ perſecutor X,74
Ejus pœna X,75
Maximini Thracis vita & mores VII,1
Maximinus Eccleſiæ perſecutionem inſtaurat X,77
Ejus pro Chriſtianis conſtitutiones X,81
Triſtis ipſius exitus X,82
Maximus Jeroſ. oculo orbatus ſub Diocl. X,69
Melitonis Apologia pro Chriſtianis V,2
Metalli pœna IX,11
Metra martyr IIX,22
Militum in Chriſti fide conſtantia ſingularis III,20
Milites Chriſtiani 11000 *a Trajano relegati & occiſi* III,19
Miles Chriſtianus ſub Severo, lauream caſtrenſem geſtare detrectans, pacem turbat Eccleſiæ VI,8
Militiæ cingulum iis auferebatur qui Chriſtum negare nolebant IX,39
Montanus martyr IX,17
Munerum dies ſolemnes apud Romanos V,19

N

Neronis vita & mores I,1
Nero primus publicum Eccleſiæ bellum intulit ib.4
Neroni tropæum ob debellatos Chriſtianos poſitum I,24

Digitized by Google

INDEX.

Neronianæ tyrannidis pœna I,26
Notarii veterum V,6
Numidicus Confeſſor IIX,51
O
Oculo dextro Chriſtiani in ultima perſecutione orbati X,66
Oneſimus martyr III,21
Oratoria una cum populo in ultima perſecutione exuſta X,13
Origenes, martyrii cupidus, a matre inhibetur VI,21
Ejus diſcipuli Martyres VI,23
Ipſe multa paſſus ſub Decio IIX,27
De lapſu ejus quid habendum IIX,26
P
Pamphilus martyr X,63
Paphnutius altero oculo in perſecutione Diocl. orbatus X,67
Parthenius martyr IIX,50
Paſcha σταυρώσιμον & ἀναστάσιμον X,12
Paulus Apoſtolus Romæ decollatus I,17
an una cum Petro ſit paſſus I,21
Paulus Thebæus, vitæ anachoreticæ auctor IIX,39
Paulus ſub Dioclet. martyr X,61
Paulus Neocæſ. ambabus manibus tunc debilitatus X,68
Perſecutiones Eccleſiæ jam inde a Chriſti & Apoſtolorum tempore pr.I,A
Perſecutio Chriſtianorum ſub Claudio ib.3
Perſecutiones publicæ ſub Imperatoribus Ethnicis quot & quænam ib.6
Perſecutorum præcipuus eo tendebat labor, ut de victis Chriſtianis gloriari ipſis liceret V,53
Perſecutionum & adverſitatum utilitas IIX,15
Perpetua martyr VI,26.32
Petrus Apoſtolus Romæ crucifixus I,17
an eodem tempore quo Paulus martyrium conſummaverit I,21
Petrus martyr Nicomed. X,25
Petrus Aſceta X,63
Phalaridis taurus æneus IV,16
Philippus Arabs Chriſtianus nimis temere fuit creditus IIX,3
Phileas martyr X,31
Philoromus martyr ibid.
Pionii martyrium V,27
Plautianus Chriſtianorum hoſtis ſub Severo VI,6
Plinii Jun. ad Trajanum de Chriſtianis epiſtola III,6
Plumbata, tormenti genus V,38
Polycarpi martyrium V,4
Ejus ſepulchrum hodieque apud Smyrnenſes conſervatur A,25

Ponti-

INDEX.

Ponticus martyr v,49
Populi furor in Chriſtianos III,3
Potamianæ martyrium VI,25
Potamo Heracl. oculo orbatus ſub Diocl. x,70
Pothini martyrium v,62
Præconis voce condemnationis cauſæ publicabantur v,17
Priſcus martyr IX,34
Probus martyr x,63
Procopius martyr x,41
Proculus Severum oleo ſanavit VI,5
Protoctetus Confeſſor VII,15
Ptolemæus martyr v,33
Puerorum & puellarum Chriſtian. ἀριστεία v,50

Q

Quadrati & Ariſtidis pro Chriſtianis Apologia IV,3
Quartus martyr IX,13
Quinta martyr IIX,22
Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris; regula etiam Gentilib9 & Muhammedanis probata VII,6

R

Relegatio & exilium non unius generis apud Romanos II,4
Relegatio & Deportatio differunt II,5
Revocatus martyr VI,32
Reſtitutio in integrum II,18
Romæ incendium ſub Nerone Chriſtianis imputatum I,5
Romanorũ civium privilegia v,67
Romanus martyr x,43
Romulus martyr III,21
Rufinus notatus v,44
Rufus martyr III,21

S

Sabbatum magnum Judæorum v,28
Sacrificati, Lapſorũ genus IIX,55
Sancti martyrium v,60
Sarmentitii per ludibrium dicti Chriſtiani v,18
Saturninus martyr VI,32
Saturus martyr ibid.
Scaligeri lapſus v,28.VII,16
Scillitani Martyres VI,33
Scripturæ codices exuſti ſub Diocl. x,21
Secundianus martyr IIX,50
Semaxii dicti Chriſtiani v,18
Septimii Severi vita & mores VI,1
Sepultura mortuis interdici, omnium gentium conſvetudini ipſique Naturæ legi adverſatur v,76
Eadem vero Mart. cadaveribus eſt negata v,75.79.
Eandem Ariani denegarunt Catholicis v,77
Serapio martyr IIX,22
Servorum Gentilium in heros ſuos Chriſtianos portentoſa calumnia v,47
Silvanus mart. x,59

Simo-

Digitized by Google

Simonis Magi & Petri Romæ conflictus I,13
Simon Cleopæ crucifixus III,10

T

Taciti calumnia in Chriſtianos I,7
Tatianus ſub Juliano martyr IX,26
Taurus æneus Phalaridis IV,16
Tertulliani lapſus memoriæ II,16.17
Ejus Apologeticus qua occaſione ſcriptus VI,2
Thea martyr X,60
Thebæa legio X,65
Thecla mart. X,49
Theodorus adoleſcens ſub Juliano mart. admirabilis IIX,49
Theodoſia mart. X,58
Theodulus mart. ſub Hadriano IX,12
ſub Juliano X,26
Thyeſteæ dapes Chriſtianis objectæ V,68
Tiberius Chriſti ἀποθέωσιν meditatus eſt pr.5
Timotheus mart. ſub Decio IIX,50
ſub Dioclet. X,49
Titulus, ſeu tabella condemnationis V,65
Tormenta Chriſtianorum longa & numeroſa V,51, IIX,18
Traditores qui fuerint X,21
Trajani vita & mores III,1
Ejus ad Plinium Jun. de Chriſtianis reſcriptum III,7
De liberatione ipſius ex inferno fabula III,24
Tunica moleſta I,10

U

Valentia mart. X,60
Valeriani vita & mores IX,1
tyrannidis ejus pœna IX,35
Valeſius notatus pr.4
Verianus mart. IIX,50
Vettii Epagathi martyrium V,41
Victorinus mart. IX,17
Victoria mart. IIX,50
Virgines 5. a Trajano combuſtæ III,22
Virgis cædi, ſervile ſupplicium V,36
Ulpianus mart. X,52
Urbs quædam Phrygiæ tota cum incolis ob Chriſtianiſmum concremata X,33

X

Xiphilinus notatus V,91
Xiſtus mart. IX,13

Z

Zacharias ſub M. Antonino paſſus, Rufini commentum eſt V,44
Zacchæus mart. X,42
Zebinas mart. X,62
Zoſimus mart. III,21

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google